నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

దీఘనికాయే

సీలక్ఖన్ధవగ్గఅభినవటీకా

(దుతియో భాగో)

౨. సామఞ్ఞఫలసుత్తవణ్ణనా

రాజామచ్చకథావణ్ణనా

౧౫౦. ఇదాని సామఞ్ఞఫలసుత్తస్స సంవణ్ణనాక్కమో అనుప్పత్తోతి దస్సేతుం ''**ఏవం...పే.... సుత్త**''న్తిఆదిమాహ. తత్థ **అనుపుబ్బపదవణ్ణనా**తి అనుక్కమేన పదవణ్ణనా, పదం పదం పతి అనుక్కమేన వణ్ణనాతి వుత్తం హోతి. పుబ్బే వుత్తఞ్హి, ఉత్తానం వా పదమఞ్ఞత్ర వణ్ణనాపి "అనుపుబ్బపదవణ్ణనా" త్వేవ వుచ్చతి. ఏవఞ్చ కత్వా ''**అపుబ్బపదవణ్ణనా**''తిపి పఠన్తి, పుబ్బే అవణ్ణితపదవణ్ణనాతి అత్థో. దుగ్గజనపదట్ఠానవిసేససమ్పదాదియోగతో పధానభావేన రాజూహి గహితట్ఠేన ఏవంనామకం, న పన నామమత్తేనాతి ఆహ ''**తఞ్హి**''తిఆది. నను మహావగ్గే **మహాగోవిన్దసుత్తే** ఆగతో ఏస పురోహితో ఏవ, న రాజా, కస్మా సో రాజసద్దవచనీయభావేన గహితోతి? మహాగోవిన్దేన పురోహితేన పరిగ్గహితమ్పి చేతం రేణునా నామ మగధరాజేన పరిగ్గహితమేవాతి అత్థసమ్భవతో ఏవం వుత్తం, న పన సో రాజసద్దవచనీయభావేన గహితో తస్స రాజాభావతో. మహాగోవిన్దపరిగ్గహితభావకిత్తనఞ్హి తదా రేణురఞ్ఞా పరిగ్గహితభావూపలక్ఖణం. సో హి తస్స సబ్బకిచ్చకారకో పురోహితో, ఇదమ్పి చ లోకే సముదాచిణ్ణం "రాజకమ్మపసుతేన కతమ్పి రఞ్ఞా కత"న్తి. ఇదం వుత్తం హోతి – మన్ధాతురఞ్ఞా చేవ మహాగోవిన్దం బోధిసత్తం పురోహితమాణాపేత్వా రేణురఞ్ఞా చ అఞ్ఞేహి చ రాజూహి పరిగ్గహితత్తా రాజగహన్తి. కేచి పన "మహాగోవిన్దో"తి మహానుభావో ఏకో పురాతనో రాజాతి వదన్తి. **పరిగ్గహితత్తా**తి రాజధానీభావేన పరిగ్గహితత్తా. గయ్హతీతి హి **గహం,** రాజూనం, రాజూహి వా గహన్తి **రాజగహం.** నగరసద్దాపేక్ఖాయ నపుంసకనిద్దేసో.

అఞ్ఞేపేత్థ పకారేతి నగరమాపనేన రఞ్ఞా కారితసబ్బగేహత్తా **రాజగహం,** గిజ్ఝకూటాదీహి పఞ్చహి పబ్బతేహి పరిక్ఖిత్తత్తా పబ్బతరాజేహి పరిక్ఖిత్తగేహసదిసన్తిపి **రాజగహం,** సమ్పన్నభవనతాయ రాజమానం గేహన్తిపి **రాజగహం,** సుసంవిహితారక్ఖతాయ అనత్థావహితుకామేన ఉపగతానం పటిరాజూనం గహం గహణభూతన్తిపి **రాజగహం,** రాజూహి దిస్వా సమ్మా పతిట్ఠాపితత్తా తేసం గహం గేహభూతన్తిపి **రాజగహం,** ఆరామరామణేయ్యతాదీహి రాజతి, నివాససుఖతాదినా చ సత్తేహి మమత్తవసేన గయ్హతి పరిగ్గయ్హతీతిపి **రాజగహ**న్తి ఏదిసే పకారే. నామమత్తమేవ పుబ్బే వుత్తనయేనాతి అత్థో. సో పన పదేసో విసేసట్ఠానభావేన ఉళారసత్తపరిభోగోతి ఆహ ''**తం పనేత**''న్తిఆది. తత్థ ''**బుద్ధకాలే, చక్కవత్తికాలే చా**''తి ఇదం యేభుయ్యవసేన వుత్తం అఞ్ఞదాపి కదాచి సమ్భవతో, ''**నగరం హోతీ**''తి చ ఇదం ఉపలక్ఖణమేవ మనుస్సావాసస్సేవ

అసమ్భవతో. తథా హి వుత్తం ''**సేసకాలే సుఞ్ఞం హోతీ**''తిఆది. **తేస**న్తి యక్ఖానం. **వసనవన**న్తి ఆపానభూమిభూతం ఉపవనం.

అవిసేసేనాతి విహారభావసామఞ్ఞేన, సద్దన్తరసన్నిధానసిద్ధం విసేసపరామసనమన్తరేనాతి అత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – "పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో విహరతి, (అ॰ ని॰ ౨.౧౦౧; పాచి॰ ౧౪౭; పరి॰ ౪౪౧) పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, (ధ॰ స॰ ౧౬౦) మేత్తాసహగతేన చేతసా ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతి, (దీ॰ ని॰ ౩.౭౧, ౩౦౮; మ॰ ని॰ ౧.౭౭, ౪౫౯, ౨౫౯; ౨.౩౦౯, ౩౧౫; ౩.౨౩౦; విభ॰ ౬౪౨) సబ్బనిమిత్తానం అమనసికారా అనిమిత్తం చేతోసమాధిం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౪౫౯) సద్దన్తరసన్నిధానసిద్ధేన విసేసపరామసనేన యథాక్కమం ఇరియాపథవిహారాదివిసేసవిహారసమఙ్గీపరిదీపనం , న ఏవమిదం, ఇదం పన తథా విసేసపరామసనమన్తరేన అఞ్ఞతరవిహారసమఙ్గీపరిదీపనన్తి.

సతిపి చ వుత్తనయేన అఞ్ఞతరవిహారసమఙ్గీపరిదీపనే ఇధ ఇరియాపథసఙ్ఖాతవిసేసవిహారసమఙ్గీపరిదీపనమేవ సమ్భవతీతి దస్సేతి ''**ఇధ పనా**''తిఆదినా. కస్మా పన సద్దన్తరసన్నిధానసిద్ధస్స విసేసపరామసనస్సాభావేపి ఇధ విసేసవిహారసమఙ్గీపరిదీపనం సమ్భవతీతి? విసేసవిహారసమఙ్గీపరిదీపనస్స సద్దన్తరసఙ్ఖాతవిసేసవచనస్స అభావతో ఏవ. విసేసవచనే హి అసతి విసేసమిచ్ఛతా విసేసో పయోజితబ్బోతి. అపిచ ఇరియాపథసమాయోగపరిదీపనస్స అత్థతో సిద్ధత్తా తథాదీపనమేవ సమ్భవతీతి. కస్మా చాయమత్థో సిద్ధోతి? దిబ్బవిహారాదీనమ్పి సాధారణతో. కదాచిపి హి ఇరియాపథవిహారేన వినా న భవతి తమన్తరేన అత్తభావపరిహరణాభావతోతి.

ఇరియనం పవత్తనం **ఇరియా,** కాయికకిరియా, తస్సా పవత్తనుపాయభావతో పథోతి **ఇరియాపథో,** ఠాననిసజ్జాదయో. న హి ఠాననిసజ్జాదిఅవత్థాహి వినా కఞ్చి కాయికం కిరియం పవత్తేతుం సక్కా, తస్మా సో తాయ పవత్తనుపాయోతి వుచ్చతి. విహరతి పవత్తతి ఏతేన, విహరణమత్తం వా తన్తి **విహారో,** సో ఏవ విహారో తథా, అత్థతో పనేస ఠాననిసజ్జాదిఆకారప్పవత్తో చతుసన్తతిరూపప్పబన్ధోవ. దివి భవో **దిబ్బో,** తత్థ బహులం పవత్తియా బ్రహ్మపారిసజ్జాదిదేవలోకే భవోతి అత్థో, యో వా తత్థ దిబ్బానుభావో, తదత్థాయ సంవత్తతీతి **దిబ్బో,** అభిఞ్ఞాభినీహారాదివసేన వా మహాగతికత్తా **దిబ్బో,** సోవ విహారో, దిబ్బభావావహో వా విహారో **దిబ్బవిహారో,** మహగ్గతజ్ఝానాని. **నేత్తియం** [నేత్తి॰ ౮౬ (అత్థతో సమానం)] పన చతస్సో ఆరుప్పసమాపత్తియో ఆనేఞ్జవిహారాతి విసుం వుత్తం, తం పన మేత్తాజ్ఝానాదీనం బ్రహ్మవిహారతా వియ తాసం భావనావిసేసభావం సన్ధాయ వుత్తం. **అట్ఠకథాసు** పన దిబ్బభావావహసామఞ్ఞతో తాపి "దిబ్బవిహారా" త్వేవ వుత్తా. బ్రహ్మేనం, బ్రహ్మభూతా వా హితూపసంహారాదివసేన పవత్తియా సేట్ఠభూతా విహారాతి **బ్రహ్మవిహారా,** మేత్తాజ్ఝానాదివసేన పవత్తా చతస్సో అప్పమఞ్ఞాయో. అరియా ఉత్తమా, అనఞ్ఞసాధారణత్తా వా అరియానం విహారాతి **అరియవిహారా,** చతస్సోపి ఫలసమాపత్తియో. ఇధ పన రూపావచరచతుత్థజ్ఝానం, తబ్బసేన పవత్తా అప్పమఞ్ఞాయో , చతుత్థజ్ఝానికఅగ్గఫలసమాపత్తి చ భగవతో దిబ్బబ్రహ్మఅరియవిహారా.

అఞ్ఞతరవిహారసమఙ్గీపరిదీపనన్తి తాసమేకతో అప్పవత్తత్తా ఏకేన వా ద్వీహి వా సమఙ్గీభావపరిదీపనం, భావలోపేనాయం భావప్పధానేన వా నిద్దేసో. భగవా హి లోభదోసమోహుస్సన్నే లోకే సకపటిపత్తియా వేనేయ్యానం వినయనత్థం తం తం విహారే ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. తథా హి యదా సత్తా కామేసు విప్పటిపజ్జన్తి, తదా కిర భగవా దిబ్బేన

విహారేన విహరతి తేసం అలోభకుసలమూలుప్పాదనత్థం “అప్పేవ నామ ఇమం పటిపత్తిం దిస్వా ఏత్థ రుచిముప్పాదేత్వా కామేసు విరజ్జేయ్యు”న్తి. యదా పన ఇస్సరియత్థం సత్తేసు విప్పటిపజ్జన్తి, తదా బ్రహ్మవిహారేన విహరతి తేసం అదోసకుసలమూలుప్పాదనత్థం “అప్పేవ నామ ఇమం పటిపత్తిం దిస్వా ఏత్థ రుచిముప్పాదేత్వా అదోసేన దోసం వూపసమేయ్యు”న్తి. యదా పన పబ్బజితా ధమ్మాధికరణం వివదన్తి, తదా అరియవిహారేన విహరతి తేసం అమోహకుసలమూలుప్పాదనత్థం “అప్పేవ నామ ఇమం పటిపత్తిం దిస్వా ఏత్థ రుచిముప్పాదేత్వా అమోహేన మోహం వూపసమేయ్యు”న్తి. ఏవఞ్చ కత్వా ఇమేహి దిబ్బబ్రహ్మఅరియవిహారేహి సత్తానం వివిధం హితసుఖం హరతి, ఇరియాపథవిహారేన చ ఏకం ఇరియాపథబాధనం అఞ్ఞేన ఇరియాపథేన విచ్ఛిన్దిత్వా అపరిపతన్తం అత్తభావం హరతీతి వుత్తం “అఞ్ఞతరవిహారసమఙ్గీపరిదీపన”న్తి.

‘‘**తేనా**’’తిఆది యథావుత్తసంవణ్ణనాయ గుణదస్సనం, తస్మాతి అత్థో, యథావుత్తత్థసమత్థనం వా. తేన ఇరియాపథవిహారేన విహరతీతి సమ్బన్ధో. తథా వదమానో పన **విహరతీ**తి ఏత్థ **వి**-సద్దో విచ్ఛేదనత్థజోతకో, ‘‘**హరతీ**’’తి ఏతస్స చ నేతి పవత్తేతీతి అత్థోతి ఞాపేతి ‘‘**ఠితోపీ**’’తిఆదినా విచ్ఛేదనయనాకారేన వుత్తత్తా. ఏవఞ్హి సతి తత్థ కస్స కేన విచ్ఛిన్దనం, కథం కస్స నయనన్తి అన్తోలీనచోదనం సన్ధాయాహ. ‘‘**సో హీ**’’తిఆదీతి అయమ్పి సమ్బన్ధో ఉపపన్నో హోతి. యదిపి భగవా ఏకేనేవ ఇరియాపథేన చిరతరం కాలం పవత్తేతుం సక్కోతి, తథాపి ఉపాదిన్నకస్స నామ సరీరస్స అయం సభావోతి దస్సేతుం ‘‘**ఏకం ఇరియాపథబాధన**’’న్తిఆది వుత్తం. **అపరిపతన్త**న్తి భావనపుంసకనిద్దేసో, అపతమానం కత్వాతి అత్థో. యస్మా పన భగవా యత్థ కత్థచి వసన్తో వేనేయ్యానం ధమ్మం దేసేన్తో, నానాసమాపత్తీహి చ కాలం వీతినామేన్తో వసతి, సత్తానం, అత్తనో చ వివిధం సుఖం హరతి, తస్మా వివిధం హరతీతి విహరతీతి ఏవమ్పేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

గోచరగామనిదస్సనత్థం “రాజగహే”తి వత్వా బుద్ధానమనురూపనివాసట్ఠానదస్సనత్థం పున “అమ్బవనే”తి వుత్తన్తి దస్సేన్తో ‘‘**ఇదమస్సా**’’తిఆదిమాహ. **అస్సా**తి భగవతో. **తస్సా**తి రాజగహసఙ్ఖాతస్స గోచరగామస్స. యస్స సమీపవసేన “రాజగహే”తి భుమ్మవచనం పవత్తతి, సోపి తస్స సమీపవసేన వత్తబ్బోతి దస్సేతి ‘‘**రాజగహసమీపే అమ్బవనే**’’తి ఇమినా. **సమీపత్థే**తి అమ్బవనస్స సమీపత్థే. **ఏత**న్తి “రాజగహే”తి వచనం. **భుమ్మవచన**న్తి ఆధారవచనం. భవన్తి ఏత్థాతి హి **భుమ్మం,** ఆధారో, తదేవ వచనం తథా, భుమ్మే పవత్తం వా వచనం విభత్తి **భుమ్మవచనం** , తేన యుత్తం తథా, సత్తమీవిభత్తియుత్తపదన్తి అత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – కామం భగవా అమ్బవనేయేవ విహరతి. తస్సమీపత్తా పన గోచరగామదస్సనత్థం భుమ్మవచనవసేన “రాజగహే”తిపి వుత్తం యథా తం “గఙ్గాయం గావో చరన్తి, కూపే గగ్గకుల”న్తి చాతి. అనేనేవ యది భగవా రాజగహే విహరతి, అథ న వత్తబ్బం “అమ్బవనే”తి. యది చ అమ్బవనే, ఏవమ్పి న వత్తబ్బం “రాజగహే”తి. న హి “పాటలిపుత్తే పాసాదే వసతీ”తిఆదీసు వియ ఇధ అధికరణాధికరణస్స అభావతో అధికరణస్స ద్వయనిద్దేసో యుత్తో సియాతి చోదనా అనవకాసా కతాతి దట్ఠబ్బం. కుమారభతో ఏవ **కోమారభచ్చో** సకత్థవుత్తిపచ్చయేన, నిరుత్తినయేన వా యథా “భిసగ్గమేవ భేసజ్జ”న్తి. ‘‘**యథాహ**’’తిఆదినా ఖన్ధకపాళివసేన తదత్థం సాధేతి. కస్మా చ అమ్బవనం జీవకసమ్బన్ధం కత్వా వుత్తన్తి అనుయోగేన మూలతో పట్ఠాయ తమత్థం దస్సేన్తో ‘‘**అయం పనా**’’తిఆదిమాహ.

దోసాభిసన్నన్తి వాతపిత్తాదివసేన ఉస్సన్నదోసం. **విరేచేత్వా**తి దోసప్పకోపతో వివేచేత్వా. **సివేయ్యకం దుస్సయుగ**న్తి సివిరట్ఠే జాతం మహగ్ఘం దుస్సయుగం. **దివసస్స ద్వత్తిక్ఖత్తు**న్తి ఏకస్సేవ దివసస్స ద్వివారే వా తివారే వా భాగే, భుమ్మత్థే వా ఏతం సామివచనం, ఏకస్మింయేవ దివసే ద్వివారం వా తివారం వాతి అత్థో. **తమ్బపట్టవణ్ణేనా**తి తమ్బలోహపట్టవణ్ణేన.

సచీవరభత్తేనాతి చీవరేన, భత్తేన చ. ‘‘**తం సన్ధాయా**’’తి ఇమినా న భగవా అమ్బవనమత్తేయేవ విహరతి, అథ ఖో ఏవం కతే విహారే. సో పన తదధికరణతాయ విసుం అధికరణభావేన న వుత్తోతి సన్ధాయభాసితమత్థం దస్సేతి. సామఞ్ఞో హి సతి సన్ధాయభాసితనిద్ధారణం.

అడ్ఢేన తేళస **అడ్ఢతేళస.** తాదిసేహి **భిక్ఖుసతేహి.** అడ్ఢో పనేత్థ సతస్సేవ. యేన హి పయుత్తో తబ్భాగవాచకో అడ్ఢసద్దో, సో చ ఖో పణ్ణాసావ, తస్మా పఞ్ఞాసాయ ఊనాని తేళస భిక్ఖుసతానీతి అత్థం విఞ్ఞాపేతుం ‘‘**అడ్ఢసతేనా**’’తిఆది వుత్తం. అడ్ఢమేవ సతం సతస్స వా అడ్ఢం తథా.

రాజతీతి అత్తనో ఇస్సరియసమ్పత్తియా దిబ్బతి సోభతి చ. **రఞ్జేతీ**తి దానాదినా, సస్సమేధాదినా చ చతూహి సఙ్గహవత్థూహి రమేతి, అత్తని వా రాగం కరోతీతి అత్థో. **చ**-సద్దో చేత్థ వికప్పనత్థో. జనపదవాచినో పుథువచనపరత్తా ‘‘**మగధాన**’’న్తి వుత్తం, జనప్పదాపదేసేన వా తబ్బాసికానం గహితత్తా. **రఞ్ఞో**తి పితు బిమ్బిసారరఞ్ఞో. ససతి హింసతీతి **సత్తు,** వేరీ, అజాతోయేవ సత్తు **అజాతసత్తు.** ‘‘**నేమిత్తకేహి నిద్దిట్ఠో**’’తి వచనేన చ అజాతస్స తస్స సత్తుభావో న తావ హోతి, సత్తుభావస్స పన తథా నిద్దిట్ఠత్తా ఏవం వోహరీయతీతి దస్సేతి. అజాతస్సేవ పన తస్స “రఞ్ఞో లోహితం పివేయ్య”న్తి దేవియా దోహళస్స పవత్తత్తా అజాతోయేవేస రఞ్ఞో సత్తూతిపి వదన్తి.

‘‘**తస్మి**’’న్తిఆదినా తదత్థం వివరతి, సమత్థేతి చ. **దోహళో**తి అభిలాసో. **భారియే**తి గరుకే, అఞ్ఞేసం అసక్కుణేయ్యే వా. **అసక్కోన్తీ**తి అసక్కుణమానా. **అకథేన్తీ**తి అకథయమానా సమానా. **నిబన్ధిత్వా**తి వచసా బన్ధిత్వా. **సువణ్ణసత్థకేనా**తి సువణ్ణమయేన సత్థకేన, ఘనసువణ్ణకతేనాతి అత్థో. అయోమయఞ్హి రఞ్ఞో సరీరం ఉపనేతుం అయుత్తన్తి వదన్తి. సువణ్ణపరిక్ఖతేన వా అయోమయసత్థేనాతి అత్థోపి అయమేవాధిప్పాయో. **బాహుం ఫాలాపేత్వా**తి లోహితసిరావేధవసేన బాహుం ఫాలాపేత్వా. కేవలస్స లోహితస్స గబ్భినియా దుజ్జీరభావతో ఉదకేన సమ్భిన్దిత్వా పాయేసి. **హాఞ్ఞిస్సతీ**తి హాఞ్ఞిస్సతే, ఆయతిం హనీయతేతి అత్థో. నేమిత్తకానం వచనం తథం వా సియా, వితథం వాతి అధిప్పాయేన ‘‘**పుత్తోతి వా ధీతాతి వా న పఞ్ఞాయతీ**’’తి వుత్తం. ‘‘**అత్తనో**’’తిఆదినా అఞ్ఞమ్పి కారణం దస్సేత్వా నివారేసి. రఞ్ఞో భావో **రజ్జం,** రజ్జస్స సమీపే పవత్తతీతి **ఓపరజ్జం,** ఠానన్తరం.

మహాతి మహతీ. సమాసే వియ హి వాక్యేపి మహన్తసద్దస్స మహాదేసో. **ధురా**తి గణస్స ధురభూతా, ధోరయ్హా జేట్ఠకాతి అత్థో. **ధురం నీహరామీ**తి గణధురమావహామి, గణబన్ధియం నిబ్బత్తేస్సామీతి వుత్తం హోతి. ‘‘**సో న సక్కా**’’తిఆదినా పున చిన్తనాకారం దస్సేతి. **ఇద్ధిపాటిహారియేనా**తి అహిమేఖలికకుమారవణ్ణవికుబ్బనిద్ధినా. **తేనా**తి అప్పాయుకభావేన. **హీ**తి నిపాతమత్తం. **తేన హీ**తి వా ఉయ్యోజనత్థే నిపాతో. తేన వుత్తం “కుమారం…పే…. ఉయ్యోజేసీ”తి. **బుద్ధో భవిస్సామీ**తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఇదమత్థో, ఇమినా ఖన్ధకే ఆగతనయేనాతి అత్థో. **పుబ్బే ఖో**తిఆదీహిపి ఖన్ధకపాళియేవ (చూళవ. ౩౩౯).

పోత్థనియన్తి ఛురికం. యం “నఖర”న్తిపి వుచ్చతి, **దివా దివసే**తి (దీ. ని. టీ. ౧.౧౫౦) దివసస్సపి దివా. సామ్యత్థే హేతం భుమ్మవచనం “దివా దివసస్సా”తి అఞ్ఞత్థ దస్సనతో. దివస్స దివసేతిపి వట్టతి అకారన్తస్సపి దివసద్దస్స విజ్జమానత్తా. నేపాతికమ్పి దివాసద్దమిచ్ఛన్తి సద్దవిదూ, మజ్ఝన్హికవేలాయన్తి అత్థో. సా హి దివసస్స విసేసో దివసోతి. ‘‘**భీతో**’’తిఆది పరియాయో, కాయథమ్భనేన వా **భీతో.** హదయమంసచలనేన **ఉబ్బిగ్గో.** “జానేయ్యుం వా, మా వా”తి

పరిసఙ్ఖాయ **ఉస్సజ్జీ**. ఇతి సతి అత్తనో ఆగచ్ఛమానభయవసేన **ఉత్రస్తో**. **వుత్తప్పకారన్తి** దేవదత్తేన వుత్తాకారం **విప్పకారన్తి** అపకారం అనుపకారం, విపరీతకిచ్చం వా. **సబ్బే భిక్ఖూతి** దేవదత్తపరిసం సన్ధాయాహ.

అచ్ఛిన్దిత్వాతి అపనయనవసేన విలుమ్పిత్వా. **రజ్జేనాతి** విజితేన. ఏకస్స రఞ్ఞో ఆణాపవత్తిట్ఠానం "రజ్జ"న్తి హి వుత్తం, రాజభావేన వా.

మనసో అత్థో ఇచ్ఛా **మనోరథో** ర-కారాగమం, త-కారలోపఞ్చ కత్వా, చిత్తస్స వా నానారమ్మణేసు విబ్భమకరణతో మనసో రథో ఇవ **మనోరథో**, మనో ఏవ రథో వియాతి వా **మనోరథో**తిపి నేరుత్తికా వదన్తి. **సుకిచ్చకారిమ్హీతి** సుకిచ్చకారీ అమ్హి. **అవమానన్తి** అవమఞ్ఞనం అనాదరం. **మూలఘచ్చన్తి** జీవితా వోరోపనం సన్ధాయాహ, భావనపుంసకమేతం. రాజకులానం కిర సత్థేన ఘాతనం రాజూనమనాచిణ్ణం, తస్మా నో "**నను భన్తే**"తిఆదిమాహ. **తాపనగేహం** నామ ఉణ్హగహాపనగేహం, తం పన ధూమేనేవ అచ్చిన్నా. తేన వుత్తం "**ధూమఘర**"న్తి. **కమ్మకరణత్థాయాతి** తాపన కమ్మకరణత్థమేవ. కేనచి ఛాదితత్తా ఉచ్చో అఙ్గోతి **ఉచ్ఛఙ్గో** , యస్స కస్సచి గహణత్థం పటిచ్ఛన్నో ఉన్నతఙ్గోతి ఇధ అధిప్పేతో. తేన వుత్తం "**ఉచ్ఛఙ్గం కత్వా పవిసితుం మా దేథా**"తి. "**ఉచ్ఛఙ్గే కత్వా**"తిపి పాఠో, ఏవం సతి మజ్ఝిమఙ్గోవ, ఉచ్ఛఙ్గే కిఞ్చి గహేతబ్బం కత్వాతి అత్థో. **మోళియన్తి** చూళాయం "ఛేత్వాన మోళిం వరగన్ధవాసిత"న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨.౧౫౨; అప॰ అట్ఠ॰ ౧.అవిదూరేనిదానకథా; బు॰ వం॰ అట్ఠ॰ ౨౭.అవిదూరేనిదానకథా; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.అవిదూరేనిదానకథా) వియ. తేనాహ "**మోళిం బన్ధిత్వా**"తి. **చతుమధురేనాతి** సప్పిసక్కరమధునాళికేరస్నేహసఙ్ఖాతేహి చతూహి మధురేహి అభిసఙ్ఖతపానవిసేసేనాతి వదన్తి, తం మహాధమ్మసమాదానసుత్తపాళియా (మ॰ ని॰ ౧.౪౮౩) న సమేతి. వుత్తఞ్హి తత్థ "దధి చ మధు చ సప్పి చ ఫాణితఞ్చ ఏకజ్ఝం సంసట్ఠ"న్తి, (మ॰ ని॰ ౧.౪౮౫) **తదట్ఠకథాయఞ్చ** వుత్తం "**దధి చ మధు చాతి** సుపరిసుద్ధం దధి చ సుమధురం మధు చ. **ఏకజ్ఝం సంసట్ఠన్తి** ఏకతో కత్వా మిస్సితం ఆలుళితం. **తస్స తన్తి** తస్స తం చతుమధురభేసజ్జం పివతో"తి "అత్తుపక్కమేన మరణం న యుత్త"న్తి మనసి కత్వా **రాజా తస్సా సరీరం లేహిత్వా యాపేతి.** న హి అరియా అత్తానం వినిపాతేన్తి.

మగ్గఫలసుఖేనాతి మగ్గఫలసుఖవతా, సోతాపత్తిమగ్గఫలసుఖూపసఞ్హితేన చఙ్కమేన యాపేతీతి అత్థో. **హారేస్సామీతి** అపనేస్సామి. **వీతచ్చితేహీతి** విగతఅచ్చితేహి జాలవిగతేహి సుద్ధఙ్గారేహి. **కేనచి సఞ్ఞత్తోతి** కేనచి సమ్మా ఞాపితో, ఓవదితోతి వుత్తం హోతి. **మస్సుకరణత్థాయాతి** మస్సువిసోధనత్థాయ. **మనం కరోథాతి** యథా రఞ్ఞో మనం హోతి, తథా కరోథ. **పుబ్బేతి** పురిమభవే. **చేతియఙ్గణేతి** గన్ధపుప్ఫాదీహి పూజనట్ఠానభూతే చేతియస్స భూమితలే. **నిసజ్జనత్థాయాతి** భిక్ఖుసఙ్ఘస్స నిసీదనత్థాయ. **పఞ్ఞత్తకటసారకన్తి** పఞ్ఞపేతబ్బఉత్తమకిలఞ్జం. తథావిధో కిలఞ్జో హి "కటసారకో"తి వుచ్చతి. **తస్సాతి** యథావుత్తస్స కమ్మద్వయస్స. తం పన మనోపదోసవసేనేవ తేన కతన్తి దట్ఠబ్బం. యథాహ –

> "మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా, మనోసేట్ఠా మనోమయా;
> మనసా చే పదుట్ఠేన, భాసతి వా కరోతి వా;
> తతో నం దుక్ఖమన్వేతి, చక్కంవ వహతో పద"న్తి. (ధ॰ ప॰ ౧; నేత్తి॰ ౯౦);

పరిచారకోతి సహాయకో. అభేదేపి భేదమివ వోహారో లోకే పాకటోతి వుత్తం "**యక్ఖో హుత్వా నిబ్బత్తీ**"తి. ఏకాయపి హి ఉప్పాదకిరియాయ ఇధ భేదవోహారో, పటిసన్ధివసేన హుత్వా, పవత్తివసేన నిబ్బత్తీతి వా పచ్చేకం యోజేతబ్బం,

పటిసన్ధివసేన వా పవత్తనసఙ్ఖాతం సాతిసయనిబ్బత్తనం ఞాపేతుం ఏకాయేవ కిరియా పదద్వయేన వుత్తా. తథావచనఞ్హి పటిసన్ధివసేన నిబ్బత్తసేయేవ దిస్సతి "మక్కటకో నామ దేవపుత్తో హుత్వా నిబ్బత్తి (ధ. ప. అట్ఠ. ౧.౩) కణ్టకో నామ... పే.... నిబ్బత్తి, (జా. అట్ఠ. ౧.అవిదూరేనిదానకథా) మణ్డూకో నామ...పే.... నిబ్బత్తీ"తిఆదీసు వియ. ద్విన్నం వా పదానం భావత్థమపేక్ఖిత్వా "యక్ఖో"తిఆదీసు సామిఅత్థే పచ్చత్తవచనం కతం పురిమాయ పచ్ఛిమవిసేసనతో, పరిచారకస్స...పే.... యక్ఖస్స భావేన నిబ్బత్తీతి అత్థో, హేత్వత్థే వా ఏత్థ త్వా-సద్దో యక్ఖస్స భావతో పవత్తనహేతూతి. అస్స పన రఞ్ఞో మహాపుఞ్ఞస్సపి సమానస్స తత్థ బహులం నిబ్బత్తపుబ్బతాయ చిరపరిచితనికన్తి వసేన తత్థేవ నిబ్బత్తి వేదితబ్బా.

తం దివసమేవాతి రఞ్ఞో మరణదివసేయేవ. **ఖోభేత్వా**తి పుత్తస్నేహస్స బలవభావతో, తంసహజాతపీతి వేగస్స చ సవిప్ఫారతాయ తం సముట్ఠానరూపధమ్మేహి ఫరణవసేన సకలసరీరం ఆలోళేత్వా. తేనాహ "**అట్ఠిమిఞ్జం ఆహచ్చ అట్ఠాసీ**"తి. **పితుగుణ**న్తి పితునో అత్తని సినేహగుణం. తేన వుత్తం "**మయి జాతేపీ**"తిఆది. **విస్సజ్జేథ విస్సజ్జేథా**తి తురితవసేన, సోకవసేన చ వుత్తం.

అనుట్ఠుభిత్వాతి అఛడ్డేత్వా.

నాళాగిరిహత్థిం ముఞ్చాపేత్వాతి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో పకారత్థో, తేన "అభిమారకపురిసపేసనాదిప్పకారేనా"తి పుబ్బే వుత్తప్పకారత్తయం పచ్చామసతి, కత్థచి పన సో న దిట్ఠో. **పఞ్చ వత్థూనీ**తి "సాధు భన్తే భిక్ఖూ యావజీవం ఆరఞ్ఞికా అస్సూ"తిఆదినా (పారా. ౪౦౯; చూళవ. ౩౪౩) వినయే వుత్తాని పఞ్చ వత్థూని. **యాచిత్వా**తి ఏత్థ యాచనం వియ కత్వాతి అత్థో. న హి సో పటిపజ్జితుకామో యాచతీతి అయమత్థో **వినయే** (పారా. అట్ఠ. ౨.౪౧౦) వుత్తోయేవ. **సఞ్ఞాపేస్సామీ**తి చిన్తేత్వా సఙ్ఘభేదం కత్వాతి సమ్బన్ధో. ఇదఞ్చ తస్స అనిక్ఖిత్తధురతాదస్సనవసేన వుత్తం, సో పన అకతేపి సఙ్ఘభేదే తేహి సఞ్ఞాపేతియేవ. **ఉణ్హలోహిత**న్తి బలవసోకసముట్ఠితం ఉణ్హభూతం లోహితం. **మహానిరయే**తి అవీచినిరయే. **విత్థారకథానయో**తి అజాతసత్తుపసాదనాదివసేన విత్థారతో వత్తబ్బాయ కథాయ నయమత్తం. కస్మా పనేత్థ సా న వుత్తా, నను సఙ్గీతికథా వియ **ఖన్ధకే** (చూళవ. ౩౪౩) ఆగతాపి సా వత్తబ్బాతి చోదనాయ ఆహ "**ఆగతత్తా పన సబ్బం న వుత్త**"న్తి, ఖన్ధకే ఆగతత్తా, కిఞ్చిమత్తస్స చ వచనక్కమస్స వుత్తత్తా న ఏత్థ కోచి విరోధోతి అధిప్పాయో. "**ఏవ**"న్తిఆది యథానుసన్ధినా నిగమనం.

కోసలరఞ్ఞోతి పసేనదికోసలస్స పితు మహాకోసలరఞ్ఞో. నను విదేహస్స రఞ్ఞో ధీతా వేదేహీతి అత్థో సమ్భవతీతి చోదనమపనేతి "**న విదేహరఞ్ఞో**"తి ఇమినా. అథ కేనట్ఠేనాతి ఆహ "**పణ్డితాధివచనమేత**"న్తి, పణ్డితవేవచనం, పణ్డితనామన్తి వా అత్థో. అయం పన పదత్థో కేన నిబ్బచనేనాతి వుత్తం "**తత్రాయ**"న్తిఆది. **విదన్తీ**తి జానన్తి. **వేదేనా**తి కరణభూతేన ఞాణేన. "**ఈహతీ**"తి ఏతస్స పవత్తతీతిపి అత్థో **టీకాయం** వుత్తో. **వేదేహీ**తి ఇధ నదాదిగణోతి ఆహ "**వేదేహియా**"తి.

సోయేవ అహో **తదహో**, సత్తమీవచనేన పన "**తదహూ**"తి పదసిద్ధి. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం దివసే. ఉపసద్దేన విసిట్ఠో వససద్దో ఉపవసనేయేవ, న వసనమత్తే, ఉపవసనఞ్చ సమాదానమేవాతి దస్సేతుం "**సీలేనా**"తిఆది వుత్తం. ఏత్థ చ **సీలేనా**తి సాసనే అరియుపోసథం సన్ధాయ వుత్తం. **అనసనేనా**తి అభుఞ్జనమత్తసఙ్ఖాతం బాహిరుపోసథం. **వా**-సద్దో చేత్థ అనియమత్థో, తేన ఏకచ్చం మనోదుచ్చరితం, దుస్సీల్యాదిఞ్చ సఙ్గణ్హాతి. తథా హి గోపాలకుపోసథో అభిజ్ఝాసహగతస్స

చిత్తస్స వసేన వుత్తో, నిగణ్ఠుపోసథో మోసవజ్జాదివసేన. యథాహ విసాఖుపోసథే “సో తేన అభిజ్ఝాసహగతేన చేతసా దివసం అతినామేతీ”తి, (అ॰ ని॰ ౩.౭౧) “ఇతి యస్మిం సమయే సచ్చే సమాదపేతబ్బా, ముసావాదే తస్మిం సమయే సమాదపేతీ”తి (అ॰ ని॰ ౩.౭౧) చ ఆది.

ఏవం అధిప్పేతత్థానురూపం నిబ్బచనం దస్సేత్వా ఇదాని అత్థుద్ధారవసేన నిబ్బచనానురూపం అధిప్పేతత్థం దస్సేతుం ‘‘**అయం పనా**’’తిఆదిమాహ. **ఏత్థాతి** ఉపోసథసద్దే. సమానసద్దవచనీయానం అనేకప్పభేదానం అత్థానముద్ధరణం **అత్థుద్ధారో** సమానసద్దవచనీయేసు వా అత్థేసు అధిప్పేతస్సేవ అత్థస్స ఉద్ధరణం **అత్థుద్ధారో**తిపి వట్టతి. అనేకత్థదస్సనఞ్హి అధిప్పేతత్థస్స ఉద్ధరణత్థమేవ. నను చ “అత్థమత్తం పతి సద్దా అభినివిసన్తీ”తిఆదినా అత్థుద్ధారే చోదనా, సోధనా చ హేట్ఠా వుత్తాయేవ. అపిచ విసేససద్దస్స అవాచకభావతో పాతిమోక్ఖుద్దేసాదివిసయోపి ఉపోసథసద్దో సామఞ్ఞరూపో ఏవ, అథ కస్మా పాతిమోక్ఖుద్దేసాదివిసేసవిసయో వుత్తోతి? సచ్చమేతం, అయం పనత్థో తాదిసం సద్దసామఞ్ఞమనాదియిత్వా తత్థ తత్థ సమ్పవత్తదస్సనవసేనేవ వుత్తోతి, ఏవం సబ్బత్థ. సీలదిట్ఠివసేన (సీలసుద్ధివసేన దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧౫౦) ఉపేతేహి సమగ్గేహి వసీయతి న ఉట్ఠీయతీతి **ఉపోసథో,** పాతిమోక్ఖుద్దేసో. సమాదానవసేన, అధిట్ఠానవసేన వా ఉపేచ్చ అరియవాసాదిఅత్థాయ వసితబ్బో ఆవసితబ్బోతి **ఉపోసథో,** సీలం. అనసనాదివసేన ఉపేచ్చ వసితబ్బో అనువసితబ్బోతి **ఉపోసథో,** వతసమాదానసఙ్ఖాతో ఉపవాసో. నవమహత్థికులపరియాపన్నే హత్థినాగే కిఞ్చి కిరియమనపేక్ఖిత్వా తంకులసమ్భూతతామత్తం పతి రుళ్హివసేనేవ **ఉపోసథో**తి సమఞ్ఞా, తస్మా తత్థ నామపణ్ణత్తి వేదితబ్బా. అరయో ఉపగన్త్వా ఉసేతి దాహేతీతి **ఉపోసథో,** ఉససద్దో దాహేతిపి సద్దవిదూ వదన్తి. దివసే పన ఉపోసథ సద్దపవత్తి అట్ఠకథాయం వుత్తాయేవ. ‘‘**సుద్ధస్స వే సదాఫగ్గూ**’’తిఆదీసు **సుద్ధస్సా**తి సబ్బసో కిలేసమలాభావేన పరిసుద్ధస్స. **వే**తి నిపాతమత్తం, బ్యత్తన్తి వా అత్థో. **సదా**తి నిచ్చకాలమ్పి. **ఫగ్గూ**తి ఫగ్గుణీనక్ఖత్తమేవ యుత్తం భవతి, నిరుత్తినయేన చేతస్స సిద్ధి. యస్స హి సున్దరికభారద్వాజస్స నామ బ్రాహ్మణస్స ఫగ్గుణమాసే ఉత్తరఫగ్గుణీయుత్తదివసే తిత్థన్హానం కరోన్తస్స సంవచ్ఛరమ్పి కతపాపపవాహనం హోతీతి లద్ధి. తతో తం వివేచేతుం ఇదం మజ్ఝిమాగమావరే మూలపణ్ణాసకే వత్థసుత్తే భగవతా వుత్తం. **సుద్ధస్సుపోసథో సదా**తి యథావుత్తకిలేసమలసుద్ధియా పరిసుద్ధస్స ఉపోసథఙ్గాని, వతసమాదానాని చ అసమాదియతోపి నిచ్చకాలం ఉపోసథవాసో ఏవ భవతీతి అత్థో. ‘‘**న భిక్ఖవే**’’తిఆదీసు “అభిక్ఖుకో ఆవాసో న గన్తబ్బో”తి నీహరిత్వా సమ్బన్ధో. **ఉపవసితబ్బదివసో**తి ఉపవసనకరణదివసో, అధికరణే వా తబ్బసద్దో దట్ఠబ్బో. ఏవఞ్హి అట్ఠకథాయం వుత్తనిబ్బచనేన సమేతి. అఞ్ఞోగధావధారణేన, అఞ్ఞత్థాపోహనేన చ నివారణం సన్ధాయ ‘‘**సేసద్వయనివారణత్థ**’’న్తి వుత్తం. “పన్నరసే”తి పదమారబ్భ దివసవసేన యథావుత్తనిబ్బచనం కతన్తి దస్సేన్తో ‘‘**తేనేవ వుత్త**’’న్తిఆదిమాహ. పఞ్చదసన్నం తిథీనం పూరణవసేన “పన్నరసో”తి హి దివసో వుత్తో.

‘‘**తాని ఏత్థ సన్తీ**’’తి ఏత్తకేయేవ వుత్తే నన్వేతాని అఞ్ఞత్థాపి సన్తీతి చోదనా సియాతి తం నివారేతుం ‘‘**తదా కిరా**’’తిఆది వుత్తం. అనేన బహుసో, అతిసయతో వా ఏత్థ తద్ధితవిసయో పయుత్తోతి దస్సేతి. చాతుమాసీ, చాతుమాసినీతి చ పచ్చయవిసేసేన ఇత్థిలిఙ్గేయేవ పరియాయవచనం. **పరియోసానభూతా**తి చ పూరణభావమేవ సన్ధాయ వదతి తాయ సహేవ చతుమాసపరిపుణ్ణభావతో. **ఇధా**తి పాళియం. తీహి ఆకారేహి పూరేతీతి **పుణ్ణా**తి అత్థం దస్సేతి ‘‘**మాసపుణ్ణతాయా**’’తిఆదినా. తత్థ తదా కత్తికమాసస్స పుణ్ణతాయ **మాసపుణ్ణతా.** పురిమపుణ్ణమితో హి పట్ఠాయ యావ అపరా పుణ్ణమీ, తావ ఏకో మాసోతి తత్థ వోహారో. వస్సానస్స ఉతునో పుణ్ణతాయ **ఉతుపుణ్ణతా.** కత్తికమాసలక్ఖితస్స సంవచ్ఛరస్స పుణ్ణతాయ **సంవచ్ఛరపుణ్ణతా.** పురిమకత్తికమాసతో పభుతి యావ అపరకత్తికమాసో, తావ ఏకో

కత్తికసంవచ్ఛరోతి ఏవం సంవచ్ఛరపుణ్ణతాయాతి వుత్తం హోతి. లోకికానం మతేన పన మాసవసేన సంవచ్ఛరసమఞ్ఞా లక్ఖితా. తథా చ లక్ఖణం గరుసఙ్కన్తివసేన. వుత్తఞ్హి **జోతిసత్థే** –

> “నక్ఖత్తేన సహోదయ-మత్థం యాతి సూరమన్తి;
> తస్స సఙ్కం తత్ర వత్తబ్బం, వస్సం మాసకమేనేవా”తి.

మినీయతి దివసో ఏతేనాతి **మా.** తస్స హి గతియా దివసో మినితబ్బో “పాటిపదో దుతియా, తతియా”తిఆదినా. **ఏత్థ పుణ్ణో**తి ఏతిస్సా రత్తియా సబ్బకలాపారిపూరియా పుణ్ణో. చన్దస్స హి సోళసమో భాగో “కలా”తి వుచ్చతి, తదా చ చన్దో సబ్బాసమ్పి సోళసన్నం కలానం వసేన పరిపుణ్ణో హుత్వా దిస్సతి. ఏత్థ చ “తదహుపోసథే పన్నరసే”తి పదాని దివసవసేన వుత్తాని, “కోముదియా”తిఆదీని తదేకదేసరత్తివసేన.

కస్మా పన రాజా అమచ్చపరివుతో నిసిన్నో, న ఏకకోవాతి చోదనాయ సోధనాలేసం దస్సేతుం పాళిపదత్థమేవ అవత్వా **‘‘ఏవరూపాయా’’**తిఆదీనిపి వదతి. ఏతేహి చాయం సోధనాలేసో దస్సితో “ఏవం రుచియమానాయ రత్తియా తదా పవత్తత్తా తథా పరివుతో నిసిన్నో”తి. **ధోవియమానదిసాభాగాయా**తి ఏత్థాపి వియసద్దో యోజేతబ్బో. **రజతవిమాననిచ్ఛరితేహీ**తి రజతవిమానతో నిక్ఖన్తేహి, రజతవిమానప్పభాయ వా విప్ఫురితేహి. **‘‘విసరో’’**తి ఇదం ముత్తావళిఆదీనమ్పి విసేసనపదం. అబ్భం ధూమో రజో రాహూతి ఇమే చత్తారో ఉపక్కిలేసా పాళినయేన (అ॰ ని॰ ౪.౫౦; పాచి॰ ౪౪౭). **రాజామచ్చేహీ**తి రాజకులసముదాగతేహి అమచ్చేహి. అథ వా అనుయుత్తకరాజూహి చేవ అమచ్చేహి చాతి అత్థో. **కఞ్చనాసనే**తి సీహాసనే. “రఞ్ఞం తు హేమమాసనం, సీహాసనమథో వాళబీజనిత్థీ చ చామర”న్తి హి వుత్తం. **కస్మా నిసిన్నో**తి నిసీదనమత్తే చోదనా. **ఏత** న్తి కన్దనం, పటోధనం వా. **ఇతీ**తి ఇమినా హేతునా. **నక్ఖత్త** న్తి కత్తికానక్ఖత్తఛణం. సమ్మా ఘోసితబ్బం ఏతరహి నక్ఖత్తన్తి **సఙ్ఘుట్ఠం.** పఞ్చవణ్ణకుసుమేహి లాజేన, పుణ్ణఘటేహి చ పటిమణ్డితం ఘరేసు ద్వారం యస్స తదేతం నగరం **పఞ్చ...పే॰... ద్వారం. ధజో** వటో. **పటాకో** పట్టోతి సీహళియా వదన్తి. తదా కిర పదీపుజ్జలనసీసేన కతనక్ఖత్తం. తథా హి **ఉమ్మాదన్తిజాతకాదీ**సుపి (జా॰ ౨.౧౮.౫౭) కత్తికమాసే ఏవమేవ వుత్తం. తేనాహ **‘‘సముజ్జలితదీపమాలాలఙ్కతసబ్బదిసాభాగ’’**న్తి. **వీథి** నామ రథికా మహామగ్గో. **రచ్ఛా** నామ అనిబ్బిద్ధా ఖుద్దకమగ్గో. తత్థ తత్థ నిసిన్నవసేన సమానభాగేన పాటియేక్కం నక్ఖత్తకీళం అనుభవమానేన సమభికిణ్ణన్తి వుత్తం హోతి. **మహాఅట్ఠకథాయం** ఏవం వత్వాపి తత్థేవ ఇతి సన్నిట్ఠానం కతన్తి అత్థో.

ఉదానం ఉదాహరీతి అత్థతో ఏకం. **మాన**న్తి మానపత్తం కత్తుభూతం. ఛడ్డనవసేన **అవసేకో.** సోతవసేన **ఓఘో. పీతివచన**న్తి పీతిసముట్ఠానవచనం కమ్మభూతం. **హదయ**న్తి చిత్తం కత్తుభూతం. **గహేతు**న్తి బహి అనిచ్ఛరణవసేన గణ్హితుం, హదయన్తోయేవ ఠపేతుం న సక్కోతీతి అధిప్పాయో. తేన వుత్తం **‘‘అధికం హుత్వా’’**తిఆది. ఇదం వుత్తం హోతి – యం వచనం పటిగ్గాహక నిరపేక్ఖం కేవలం ఉళారాయ పీతియా వసేన సరసతో సహసావ ముఖతో నిచ్ఛరతి, తదేవిధ “ఉదాన”న్తి అధిప్పేతన్తి.

దోసేహి ఇతా గతా అపగతాతి **దోసినా** త-కారస్స న-కారం కత్వా యథా “కిలేసే జితో విజితావీతి జినో”తి ఆహ **‘‘దోసాపగతా’’**తి. యదిపి సుత్తే వుత్తం “చత్తారోమే భిక్ఖవే చన్దిమసూరియానం ఉపక్కిలేసా, యేహి ఉపక్కిలేసేహి ఉపక్కిలిట్ఠా చన్దిమసూరియా న తపన్తి న భాసన్తి న విరోచన్తి. కతమే చత్తారో? అబ్భా భిక్ఖవే...పే॰... మహికా. ధూమో రజో.

రాహు భిక్ఖవే చన్దిమసూరియానం ఉపక్కిలేసో"తి, (చూళవ॰ ౪౪౭) తథాపి తతియుపక్కిలేసస్స పభేదదస్సన వసేన అట్ఠకథానయేన దస్సేతుం "**పఞ్చహి ఉపక్కిలేసేహీ**"తి వుత్తం. అయమత్థో చ రమణీయాదిసద్దయోగతో ఞాయతీతి ఆహ "**తస్మా**"తిఆది. అనీయ-సద్దోపి బహులా కత్వత్థాభిధాయకో యథా "నియ్యానికా ధమ్మా"తి (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౯౬) దస్సేతి "**రమయతీ**"తి ఇమినా. జుణ్హావసేన రత్తియా సురూపత్తమాహ "**వుత్తదోసవిముత్తాయా**"తిఆదినా. అబ్భాదయో చేత్థ వుత్తదోసా. అయఞ్చ హేతు "**దస్సితుం యుత్తా**"తి ఏత్థాపి సమ్బన్ధితబ్బో. తేన కారణేన, ఉతుసమ్పత్తియా చ పాసాదికతా దట్ఠబ్బా. ఈదిసాయ రత్తియా యుత్తో దివసో మాసో ఉతు సంవచ్ఛరోతి ఏవం దివసమాసాదీనం **లక్ఖణా** సల్లక్ఖణుపాయా **భవితుం యుత్తా,** తస్మా లక్ఖితబ్బాతి **లక్ఖణియా,** సా ఏవ **లక్ఖఞ్ఞా** య-వతో ణ-కారస్స ఞ-కారాదేసవసేన యథా "పోక్ఖరఞ్ఞో సుమాపితా"తి ఆహ "**దివసమాసాదీన**"న్తిఆది.

"యం నో పయిరుపాసతో చిత్తం పసీదేయ్యా"తి వచనతో **సమణం వా బ్రాహ్మణం వాతి** ఏత్థ పరమత్థసమణో, పరమత్థబ్రాహ్మణో చ అధిప్పేతో, న పన పబ్బజ్జామత్తసమణో, న చ జాతిమత్తబ్రాహ్మణోతి వుత్తం "**సమితపాపతాయా**"తిఆది. బహతి పాపే బహి కరోతీతి **బ్రాహ్మణో** నిరుత్తినయేన. బహువచనే వత్తబ్బే ఏకవచనం, ఏకవచనే వా వత్తబ్బే బహువచనం వచనబ్యత్తయో వచనవిపల్లాసోతి అత్థో. ఇధ పన "పయిరుపాసత"న్తి వత్తబ్బే "పయిరుపాసతో"తి వుత్తత్తా బహువచనే వత్తబ్బే ఏకవచనవసేన వచనబ్యత్తయో దస్సితో. అత్తని, గరుట్ఠానియే చ హి ఏకస్మిమ్పి బహువచనప్పయోగో నిరుళ్హో. **పయిరుపాసతోతి** చ వణ్ణవిపరియాయనిద్దేసో ఏస యథా "పయిరుదాహాసీ"తి. అయఞ్హి బహులం దిట్ఠపయోగో, యదిదం పరిసద్దే య-కారపరే వణ్ణవిపరియాయో. తథా హి అక్ఖరచిన్తకా వదన్తి "పరియాదీనం రయాదివణ్ణస్స యరాదీహి విపరియాయో"తి. **యన్తి** సమణం వా బ్రాహ్మణం వా. **ఇమినా సబ్బేనపి వచనేనాతి** "రమణీయా వతా"తిఆదివచనేన. **ఓభాసనిమిత్తకమ్మన్తి** ఓభాసభూతం నిమిత్తకమ్మం , పరిబ్యత్తం నిమిత్తకరణన్తి అత్థో. **మహాపరాధతాయాతి** మహాదోసతాయ.

"**తేన హీ**"తిఆది తదత్థవివరణం. **దేవదత్తో చాతి** ఏత్థ **చ**-సద్దో సముచ్చయవసేన అత్థుపనయనే, తేన యథా రాజా అజాతసత్తు అత్తనో పితు అరియసావకస్స సత్థు ఉపట్ఠాకస్స ఘాతనేన మహాపరాధో, ఏవం భగవతో మహానత్థకరస్స దేవదత్తస్స అపస్సయభావేనాపీతి ఇమమత్థం ఉపనేతి. **తస్స పిట్ఠిఛాయాయాతి** వోహారమత్తం, తస్స జీవకస్స పిట్ఠిఅపస్సయేన, తం పముఖం కత్వా అపస్సాయాతి వుత్తం హోతి. **విక్ఖేపపచ్ఛేదనత్థన్తి** వక్ఖమానాయ అత్తనో కథాయ ఉప్పజ్జనకవిక్ఖేపస్స పచ్ఛిన్దనత్థం, అనుప్పజ్జనత్థన్తి అధిప్పాయో. తేనాహ "**తస్సం హీ**"తిఆది. **అసిక్ఖితానన్తి** కాయవచీసంయమనే విగతసిక్ఖానం. **కులూపకేతి** కులముపగతే సత్థారే. **గహితాసారతాయాతి** గహేతబ్బగుణసారవిగతతాయ. **నిబ్బిక్ఖేపన్తి** అఞ్ఞోసమపనయనవిరహితం.

భద్దన్తి అవస్సయసమ్పన్నతాయ సున్దరం.

౧౩౧. అయఞ్చత్థో ఇమాయ పాళిచ్ఛాయాయ అధిగతో, ఇమమత్థమేవ వా అన్తోగధం కత్వా పాళియమేవం వుత్తన్తి దస్సేతి "**తేనాహ**"తిఆదినా. అసత్థాపి సమానో సత్థా పటిఞ్ఞాతో యేనాతి **సత్థుపటిఞ్ఞాతో,** తస్స అబుద్ధస్సాపి సమానస్స బుద్ధపటిఞ్ఞాతస్స "అహమేకో లోకే అత్థధమ్మానుసాసకో"తి ఆచరియపటిఞ్ఞాతభావం వా సన్ధాయ ఏవం వుత్తం. "**సో కిరా**"తిఆదినా అనుస్సుతిమత్తం పతి పోరాణట్ఠకథానయోవ కిరసద్దేన వుత్తో. ఏస నయో పరతో మక్ఖలిపదనిబ్బచనేపి . **ఏకూనదాససతం పూరయమానోతి** ఏకేనూనదాససతం అత్తనా సద్ధిం అనూనదాససతం కత్వా పూరయమానో. ఏవం

జాయమానో చేస మఙ్గలదానో జాతో. **జాతరూపేనేవాతి** మాతుకుచ్ఛితో విజాతవేసేనేవ, యథా వా సత్తా అనివత్థా అపారుతా జాయన్తి, తథా జాతరూపేనేవ. **ఉపసఙ్కమన్తీ**తి ఉపగతా భజన్తా హోన్తి. **తదేవ పబ్బజ్జం అగ్గహేసీ**తి తదేవ నగ్గరూపం "అయమేవ పబ్బజ్జా నామ సియా"తి పబ్బజ్జం కత్వా అగ్గహేసి. **పబ్బజింసూ**తి తం పబ్బజితమనుపబ్బజింసు.

"**పబ్బజితసమూహసఙ్ఖాతో**"తి ఏతేన పబ్బజితసమూహతామత్తేన సఙ్ఘో, న నియ్యానికదిట్ఠివిసుద్ధసీలసామఞ్ఞవసేన సంహతత్తాతి దస్సేతి. **అస్స అత్థీ**తి అస్స సత్థుపటిఞ్ఞాతస్స పరివారభావేన అత్థి. "**సఙ్ఘీ గణీ**"తి చేదం పరియాయవచనం, సఙ్కేతమత్తతో నానన్తి ఆహ "**స్వేవా**"తిఆది. స్వేవాతి చ పబ్బజితసమూహసఙ్ఖాతో ఏవ. కేచి పన "పబ్బజితసమూహవసేన **సఙ్ఘీ,** గహట్ఠసమూహవసేన **గణీ**"తి వదన్తి, తం తేసం మతిమత్తం గణే ఏవ లోకే సఙ్ఘ-సద్దస్స నిరుళ్హత్తా. అచేలకవతచరియాది అత్తనా పరికప్పితమత్తం **ఆచారో. పఞ్ఞాతో పాకటో** సఙ్ఘీఆదిభావేన. **అప్పిచ్ఛో సన్తుట్ఠో**తి అత్థతో ఏకం. తత్థ లబ్భమానాప్పిచ్ఛతం దస్సేతుం "**అప్పిచ్ఛతాయ వత్థమ్పి న నివాసేతీ**"తి వుత్తం. న హి తస్మిం సాసనికే వియ సన్తగుణనిగ్గూహణలక్ఖణా అప్పిచ్ఛతా లబ్భతి. **యసో**తి కిత్తిసద్దో. తరన్తి ఏతేన సంసారోఘన్తి ఏవం సమ్మతతాయ లద్ధి **తిత్థం** నామ "సాధూ"తి సమ్మతో, న చ సాధూహి సమ్మతోతి అత్థమాహ "**అయ**"న్తిఆదినా. న హి తస్స సాధూహి సమ్మతతా లబ్భతి. **సున్దరో సప్పురిసో**తి ద్విధా అత్థో. **అస్సుతవతో**తి అస్సుతారియధమ్మస్స, కత్తుత్థే చేతం సామివచనం. "ఇమాని మే వతసమాదానాని ఏత్తకం కాలం సుచిణ్ణానీ"తి బహూ రత్తియో జానాతి. తా పనస్స రత్తియో చిరకాలభూతాతి కత్వా "**చిరం పబ్బజితస్సా**"తిఆది వుత్తం, అన్తత్థఅఞ్ఞపదత్థసమాసో చేస యథా "మాసజాతో"తి. అథ తస్స పదద్వయస్స కో విసేసోతి చే? చిరపబ్బజితగ్గహణేనస్స బుద్ధిసీలతా, రత్తఞ్ఞూగహణేన తత్థ సమ్పజానతా దస్సితా, అయమేతస్స విసేసోతి. కిం పన అత్థం సన్ధాయ సో అమచ్చో ఆహాతి వుత్తం "**అచిరపబ్బజితస్సా**"తిఆది. **ఓకప్పనీయా**తి సద్దహనీయా. **అద్ధాన**న్తి దీఘకాలం. కిత్తకో పన సోతి ఆహ "**ద్వే తయో రాజపరివట్టే**"తి, ద్విన్నం, తిణ్ణం వా రాజూనం రజ్జానుసాసనపటిపాటియోతి అత్థో. "అద్ధగతో"తి వత్వాపి పున కతం వయగ్గహణం ఓసానవయాపేక్ఖం పదద్వయస్స అత్థవిసేససమ్భవతోతి దస్సేతి "**పచ్ఛిమవయ**"న్తి ఇమినా. **ఉభయ**న్తి "అద్ధగతో, వయోఅనుప్పత్తో"తి పదద్వయం.

కాజరో నామ ఏకో రుక్ఖవిసేసో, యో "పణ్ణకరుక్ఖో"తిపి వుచ్చతి. దిస్వా వియ అనత్తమనోతి సమ్బన్ధో. పుట్ఠే పితరా సద్ధిం సత్థు సన్తికం గన్త్వా దేసనాయ సుతపుబ్బతం సన్ధాయాహ "**ఝానా...పే.... కామో**"తి. **తిలక్ఖణబ్భాహత**న్తి తీహి లక్ఖణేహి అభిఘటితం. **దస్సనేనా**తి నిదస్సనమత్తం. సో హి దిస్వా తేన సద్ధిం అల్లాపసల్లాపం కత్వా , తతో అకిరియవాదం సుత్వా చ అనత్తమనో అహోసి. **గుణకథాయా**తి అభూతగుణకథాయ. తేనాహ "**సుట్ఠుతరం అనత్తమనో**"తి. యది అనత్తమనో, కస్మా తుణ్హీ అహోసీతి చోదనం విసోధేతి "**అనత్తమనో సమానోపీ**"తిఆదినా.

౧౫౨. **గోసాలాయా**తి ఏవంనామకే గామేతి వుత్తం. వస్సానకాలే గున్నం పతిట్ఠితసాలాయాతి పన అత్థే తబ్బసేన తస్స నామం సాతిసయముపపన్నం హోతి బహులమనఞ్ఞసాధారణత్తా, తథాపి సో పోరాణేహి అననుస్సుతోతి ఏకచ్చవాదో నామ కతో. "**మా ఖలీతి సామికో ఆహ**"తి ఇమినా తథావచనముపాదాయ తస్స ఆఖ్యాతపదేన సమఞ్ఞాతి దస్సేతి. సఞ్ఞాయ హి వత్తుమిచ్ఛాయ ఆఖ్యాతపదమ్పి నామికం భవతి యథా "అఞ్ఞాసికోణ్డఞ్ఞో"తి (మహావ. ౧౭). **సేస**న్తి "సో పణ్ణేన వా"తిఆదివచనం.

౧౨౩. దాసాదీసు సిరివడ్ఢకాదినామమివ **అజితోతి** తస్స నామమత్తం. కేసేహి వాయితో కమ్బలో యస్సాతిపి యుజ్జతి. **పటికిట్ఠతర**న్తి నిహీనతరం. ''**యథాహ**''తిఆదినా అఙ్గుత్తరాగమే తికనిపాతే మక్ఖలిసుత్త (అ॰ ని॰ ౩.౧౩౮) మాహరి. **తన్తావుతానీ**తి తన్తే వీతాని. ''**సీతే సీతో**''తిఆదినా ఛహాకారేహి తస్స పటికిట్ఠతరం దస్సేతి.

౧౨౪. పకుజ్ఝతి సమ్మాదిట్ఠికేసు బ్యాపజ్జతీతి **పకుధో. వచ్చం కత్వాపీ**తి ఏత్థ **పి**-సద్దేన భోజనం భుఞ్జిత్వాపి కేనచి అసుచినా మక్ఖిత్వాపీతి ఇమమత్థం సమ్పిణ్డేతి. **వాలికాథూపం కత్వా**తి వతసమాదానసీసేన వాలికాసఞ్ఞాయం కత్వా, తథారూపే అనుపగమనీయట్ఠానే పున వతం సమాదాయ గచ్ఛతీతి వుత్తం హోతి.

౧౨౬. ''**గణ్ఠనకిలేసో**''తి ఏతస్స "పలిబున్ధనకిలేసో"తి అత్థవచనం, సంసారే పరిబున్ధనకిచ్చో ఖేత్తవత్థుపుత్తదారాదివిసయో రాగాదికిలేసోతి అత్థో. ''**ఏవంవాదితాయా**''తి ఇమినా లద్ధివసేనస్స నామం, న పనత్థతోతి దస్సేతి. యావ హి సో మగ్గేన సముగ్ఘాటితో, తావ అత్థియేవ. అయం పన వచనత్థో – "నత్థి మయ్హం గణ్ఠో"తి గణ్హాతీతి **నిగణ్ఠో**తి. **నాటస్సా**తి ఏవంనామకస్స.

కోమారభచ్చజీవకకథావణ్ణనా

౧౨౭. సబ్బథా తుణ్హీభూతభావం సన్ధాయ ''**ఏస నాగ...పే॰... వియా**''తి వుత్తం. **సుపణ్ణో**తి గరుళో, గరుడో వా సక్కటమతేన. "డ-ళాన'మవిసేసో"తి హి తత్థ వదన్తి. యథాధిప్పాయం న వత్తతీతి కత్వా ''**అనత్థో వత మే**''తి వుత్తం. **ఉపసన్తస్సా**తి సబ్బథా సఞ్ఞమేన ఉపసమం గతస్స. జీవకస్స తుణ్హీభావో మమ అధిప్పాయస్స మద్దనసదిసో, తస్మా తదేవ తుణ్హీభావం పుచ్ఛిత్వా కథాపనేన మమ అధిప్పాయో సమ్పాదేతబ్బోతి అయమేత్థ రఞ్ఞో అధిప్పాయోతి దస్సేన్తో ''**హత్థిమ్హి ఖో పనా**''తిఆదిమాహ. **కిన్తి** కారణపుచ్ఛాయం నిపాతోతి దస్సేతి ''**కేన కారణేనా**''తి ఇమినా, యేన తువం తుణ్హీ, కిం తం కారణన్తి వా అత్థం దస్సేతి. తత్థ యథాసమ్భవం కారణం ఉద్ధరిత్వా అధిప్పాయం దస్సేతుం "**ఇమేస**"న్తిఆది వుత్తం. **యథా ఏతేస**న్తి ఏతేసం కులూపకో అత్థి యథా, ఇమేసం ను ఖో తిణ్ణం కారణానం అఞ్ఞతరేన కారణేన తుణ్హీ భవసీతి పుచ్ఛతీతి అధిప్పాయో.

కథాపేతీతి కథాపేతుకామో హోతి. **పఞ్చపతిట్ఠితేనా**తి ఏత్థ పఞ్చహి అఙ్గేహి అభిముఖం ఠితేనాతి అత్థో, పాదజాణు కప్పర హత్థ సీససఙ్ఖాతాని పఞ్చ అఙ్గాని సమం కత్వా ఓనామేత్వా అభిముఖం ఠితేన పరమం వన్దిత్వాతి వుత్తం హోతి. యమ్పి వదన్తి "నవకతరేనుపాలి భిక్ఖునా వుడ్ఢతరస్స భిక్ఖునో పాదే వన్దన్తేన ఇమే పఞ్చ ధమ్మే అజ్ఝత్తం ఉపట్ఠాపేత్వా పాదా వన్దితబ్బా'తిఆదికం (పరి॰ ౪౬౯) వినయపాళిమాహరిత్వా ఏకంసకరణఅఞ్జలిపగ్గహణపాదసమ్బాహనపేమగారవుపట్ఠాపనవసేన పఞ్చపతిట్ఠితవన్దనా"తి, తమేత్థానధిప్పేతం దూరతో వన్దనే యథావుత్తపఞ్చఙ్గస్స అపరిపుణ్ణత్తా. వన్దనా చేత్థ పణమనా అఞ్జలిపగ్గహణకరపుటసమాయోగో. ''**పఞ్చపతిట్ఠితేన వన్దిత్వా**''తి చ కాయపణామో వుత్తో, ''**మమ సత్థునో**''తిఆదినా పన వచీపణామో, తదుభయపురేచరానుచరవసేన మనోపణామోతి. కామం సబ్బాపి తథాగతస్స పటిపత్తి అనఞ్ఞసాధారణా అచ్ఛరియబ్భుతరూపావ, తథాపి గబ్భోక్కన్తి అభిజాతి అభినిక్ఖమన అభిసమ్బోధి ధమ్మచక్కప్పవత్తన (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; పటి॰ మ॰ ౩.౩౦) యమకపాటిహారియదేవోరోహనాని సదేవకే లోకే అతివియ సుపాకటాని, న సక్కా కేనచి పటిబాహితున్తి తానియేవేత్థ ఉద్ధటాని.

ఇత్థం ఇమం పకారం భూతో పత్తోతి **ఇత్థమ్భూతో**, తస్స ఆఖ్యానం **ఇత్థమ్భూతాఖ్యానం**, సోయేవత్థో **ఇత్థమ్భూతాఖ్యానత్థో**. అథ వా ఇత్థం ఏవంపకారో భూతో జాతోతి **ఇత్థమ్భూతో**, తాదినోతి ఆఖ్యానం **ఇత్థమ్భూతాఖ్యానం**, తదేవత్థో **ఇత్థమ్భూతాఖ్యానత్థో**, తస్మిం ఉపయోగవచనన్తి అత్థో. **అబ్భుగ్గతో**తి ఏత్థ హి **అభి**సద్దో పధానవసేన ఇత్థమ్భూతాఖ్యానత్థజోతకో కమ్మప్పవచనీయో అభిభవిత్వా ఉగ్గమనకిరియాపకారస్స దీపనతో, తేన పయోగతో "తం ఖో పన భగవన్త"న్తి ఇదం ఉపయోగవచనం సామిఅత్థే సమానమ్పి అప్పధానవసేన ఇత్థమ్భూతాఖ్యానత్థదీపనతో "ఇత్థమ్భూతాఖ్యానత్థే"తి వుత్తం. తేనేవాహ "**తస్స ఖో పన భగవతోతి అత్థో**"తి. నను చ "సాధు దేవదత్తో మాతరమభీ"తి ఏత్థ వియ "తం ఖో పన భగవన్త"న్తి ఏత్థ అభిసద్దో అప్పయుత్తో, కథమేత్థ తంపయోగతో ఉపయోగవచనం సియాతి? అత్థతో పయుత్తత్తా. అత్థసద్దపయోగేసు హి అత్థపయోగోయేవ పధానోతి. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా "సాధు దేవదత్తో మాతరమభీ"తి ఏత్థ అభిసద్దపయోగతో ఇత్థమ్భూతాఖ్యానే ఉపయోగవచనం కతం, ఏవమిధాపి "తం ఖో పన భగవన్తం అభి ఏవం కల్యాణో కిత్తిసద్దో ఉగ్గతో"తి అభిసద్దపయోగతో ఇత్థమ్భూతాఖ్యానే ఉపయోగవచనం కతన్తి. యథా హి "సాధు దేవదత్తో మాతరమభీ"తి ఏత్థ "దేవదత్తో మాతరమభి మాతువిసయే, మాతుయా వా సాధూ"తి ఏవం అధికరణత్థే, సామిఅత్థే వా భుమ్మవచనస్స, సామివచనస్స వా పసఙ్గే ఇత్థమ్భూతాఖ్యానజోతకేన కమ్మప్పవచనీయేన అభిసద్దేన పయోగతో ఉపయోగవచనం కతం, ఏవమిధాపి సామిఅత్థే సామివచనప్పసఙ్గే యథా చ తత్థ "దేవదత్తో మాతువిసయే, మాతు సమ్బన్ధీ వా సాధుత్తప్పకారప్పత్తో"తి అయమత్థో విఞ్ఞాయతి, ఏవమిధాపి "భగవతో సమ్బన్ధీ కిత్తిసద్దో అబ్భుగ్గతో అభిభవిత్వా ఉగ్గమనప్పకారప్పత్తో"తి అయమత్థో విఞ్ఞాయతి. తత్థ హి దేవదత్తగ్గహణం వియ ఇధ కిత్తిసద్దగ్గహణం, "మాతర"న్తి వచనం వియ "భగవన్త"న్తి వచనం, సాధుసద్దో వియ ఉగ్గతసద్దో వేదితబ్బో.

కల్యాణోతి భద్దకో. కల్యాణభావో చస్స కల్యాణగుణవిసయతాయాతి ఆహ "**కల్యాణగుణసమన్నాగతో**"తి, కల్యాణేహి గుణేహి సమన్నాగతో తబ్బిసయతాయ యుత్తోతి అత్థో. తం విసయతా హేత్థ సమన్నాగమో, కల్యాణగుణవిసయతాయ తన్నిస్సితోతి అధిప్పాయో. **సేట్ఠో**తి పరియాయవచనేపి ఏసేవ నయో. సేట్ఠగుణవిసయతా ఏవ హి కిత్తిసద్దస్స సేట్ఠతా "భగవాతి వచనం సేట్ఠం, భగవాతి వచనముత్తమ"న్తిఆదీసు (విసుద్ధి. ౧.౧౪౨; పారా. అట్ఠ. ౧.వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా; ఉదా. అట్ఠ. ౧; ఇతివు. అట్ఠ. నిదానవణ్ణనా; మహాని. అట్ఠ. ౪౯) వియ. "అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో"తిఆదినా గుణానం సంకిత్తనతో, సద్దనీయతో చ వణ్ణోయేవ కిత్తిసద్దో నామాతి ఆహ "**కిత్తియేవా**"తి. వణ్ణో ఏవ హి కిత్తేతబ్బతో **కిత్తి**, సద్దనీయతో **సద్దో**తి చ వుచ్చతి. కిత్తిపరియాయో హి సద్దసద్దో యథా "ఉళారసద్దా ఇసయో, గుణవన్తో తపస్సినో"తి. కిత్తివసేన పవత్తో సద్దో **కిత్తిసద్దో**తి భిన్నాధికరణతం దస్సేతి "**థుతిఘోసో**"తి ఇమినా. కిత్తిసద్దో హేత్థ థుతిపరియాయో కిత్తనమభిత్థవనం కిత్తీతి. థుతివసేన పవత్తో ఘోసో **థుతిఘోసో**, అభిత్థవుదాహారోతి అత్థో. అభిసద్దో అభిభవనే, అభిభవనఞ్చేత్థ అజ్ఝోత్థరణమేవాతి వుత్తం "**అజ్ఝోత్థరిత్వా**"తి, అనఞ్ఞసాధారణే గుణే ఆరబ్భ పవత్తత్తా అభిబ్యాపేత్వాతి అత్థో. కిన్తి-సద్దో అబ్భుగ్గతోతి చోదనాయ "ఇతిపి సో భగవా"తిఆదిమాహాతి అనుసన్ధిం దస్సేతుం "**కిన్తీ**"తి వుత్తం.

పదానం సమ్బజ్ఝనం **పదసమ్బన్ధో**. **సో భగవాతి** యో సో సమతింస పారమియో పూరేత్వా సబ్బకిలేసే భఞ్జిత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధో దేవానమతిదేవో సక్కానమతిసక్కో బ్రహ్మానమతిబ్రహ్మా లోకనాథో భాగ్యవన్తతాదీహి కారణేహి సదేవకే లోకే "భగవా"తి పత్థటకిత్తిసద్దో, సో భగవా. యం తం-సద్దా హి నిచ్చసమ్బన్ధా. "భగవా"తి చ ఇదమాదిపదం సత్థు నామకిత్తనం. తేనాహ ఆయస్మా ధమ్మసేనాపతి "భగవాతి నేతం నామం మాతరా కతం, న పితరా కత"న్తిఆది (మహాని. ౬; చూళని. ౨). పరతో పన "భగవా"తి పదం గుణకిత్తనం. యథా

కమ్మట్ఠానికేన“అరహ”న్తిఆదీసు నవసు ఠానేసు పచ్చేకం ఇతిపిసద్దం యోజేత్వా బుద్ధగుణా అనుస్సరీయన్తి, ఏవమిధ బుద్ధగుణసంకిత్తకేనాపీతి దస్సేన్తో **“ఇతిపి అరహం...పే.... ఇతిపి భగవా”**తి ఆహ. ఏవఞ్హి సతి“అరహ”న్తిఆదీహి నవహి పదేహి యే సదేవకే లోకే అతివియ పాకటా పఞ్ఞాతా బుద్ధగుణా, తే నానప్పకారతో విభావితా హోన్తి “ఇతిపీ”తి పదద్వయేన తేసం నానప్పకారతాదీపనతో. “ఇతిపేతం భూతం, ఇతిపేతం తచ్ఛ”న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౬) వియ హి **ఇతి**-సద్దో ఇధ ఆసన్నపచ్చక్ఖకరణత్థో, **పి**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో, తేన చ నేసం నానప్పకారభావో దీపితో, తాని చ గుణసల్లక్ఖణకారణాని సద్ధాసమ్పన్నానం విఞ్ఞుజాతికానం పచ్చక్ఖాని హోన్తి, తస్మా తాని సంకిత్తేన్తేన విఞ్ఞునా చిత్తస్స సమ్ముఖీభూతానేవ కత్వా సంకిత్తేతబ్బానీతి దస్సేన్తో **“ఇమినా చ ఇమినా చ కారణేనాతి వుత్తం హోతీ”**తి ఆహ. ఏవఞ్హి నిరూపేత్వా కిత్తేన్తే యస్స సంకిత్తేతి, తస్స భగవతి అతివియ పసాదో హోతి.

ఆరకత్తాతి కిలేసేహి సువిదూరత్తా. **అరీన**న్తి కిలేసారీనం. **అరాన**న్తి సంసారచక్కస్స అరానం. **హతత్తా**తి విద్ధంసితత్తా. **పచ్చయాదీన**న్తి చీవరాదిపచ్చయానఞ్చేవ పూజా విసేసానఞ్చ. **రహోభావా**తి చక్ఖురహాదీనమభావతో. రహోపాపకరణాభావో హి పదమనతిక్కమ్మ రహోభావోతి వుత్తం. ఏవమ్పి హి యథాధిప్పేతమత్థో లబ్భతీతి. **తతో**తి విసుద్ధిమగ్గతో (విసుద్ధి॰ ౧.౧౨౩). యథా చ విసుద్ధిమగ్గతో, ఏవం తంసంవణ్ణనాయ **పరమత్థమఞ్జూసాయం** (విసుద్ధి॰ టీ॰ ౧.౧౨౪) నేసం విత్థారో గహేతబ్బో.

యస్మా జీవకో బహునో సత్థు సన్తికే బుద్ధగుణే సుత్వా ఠితో, దిట్ఠసచ్చతాయ చ సత్థుసాసనే విగతకథంకథో, సత్థుగుణకథనే చ వేసారజ్జప్పత్తో, తస్మా సో ఏవం విత్థారతో ఏవ ఆహాతి వుత్తం **“జీవకో పనా”**తిఆది. **“ఏత్థ చా”**తిఆదినా సామత్థియత్థమాహ. **థామో** దేసనాఞాణమేవ, **బలం** పన దసబలఞాణం. **విస్సత్థ**న్తి భావనపుంసకపదం, అనాసఙ్కన్తి అత్థో.

పఞ్చవణ్ణాయాతి ఖుద్దికాదివసేన పఞ్చపకారాయ. **నిరన్తరం ఫుటం అహోసి** కథాధికారభావతో. కమ్మన్తరాయవసేన హిస్స రఞ్ఞో గుణసరీరం ఖతూపహతం హోతి. కస్మా పనేస జీవకమేవ గమనసజ్జాయ ఆణాపేతీతి ఆహ **“ఇమాయా”**తిఆది.

౧౫౮. “ఉత్తమ”న్తి వత్వా న కేవలం ఉత్తమభావోయేవేత్థ కారణం, అథ ఖో అప్పసద్దతాపీతి దస్సేతుం **“అస్సయానరథయానానీ”**తిఆది వుత్తం. హత్థియానేసు చ నిబ్బిసేవనమేవ గణ్హన్తో హత్థినియోపి కప్పాపేసి. **పదానుపద**న్తి పదమనుగతం పదం పురతో గచ్ఛన్తస్స హత్థియానస్స పదే తేసం పదం కత్వా, పదసద్దో చేత్థ పదవళఞ్జో. **నిబ్బుతస్సా**తి సబ్బకిలేసదరథపూపసమస్స . **నిబ్బుతేహేవా**తి అప్పసద్దతాయ సద్దసఙ్ఖోభనవూపసమేహేవ.

కరేణూతి హత్థినిపరియాయవచనం. కణతి సద్దం కరోతీతి హి **కరేణు,** కరోవ యస్సా, న దీఘో దన్తోతి వా **కరేణు, “కరేణుకా”**తిపి పాఠో, నిరుత్తినయేన పదసిద్ధి. **ఆరోహనసజ్జనం** కుథాదీనం బన్ధనమేవ. **ఓపవయ్హ**న్తి రాజానముపవహితుం సమత్థం. **“ఓపగుయ్హ”**న్తిపి పఠన్తి, రాజానముపగూహితుం గోపితుం సమత్థన్తి అత్థో. **“ఏవం కిరస్సా”**తిఆది పణ్డితభావవిభావనం. **కథా వత్తతీ**తి లద్ధోకాసభావేన ధమ్మకథా పవత్తతి. “రఞ్ఞో ఆసఙ్కానివత్తనత్థం ఆసన్నచారీభావేన హత్థినీసు ఇత్థియో నిసజ్జాపితా”తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧౫౮) **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** వుత్తం. అట్ఠకథాయం పన “ఇత్థియో నిస్సాయ పురిసానం భయం నామ నత్థి, సుఖం ఇత్థిపరివుతో గమిస్సామీ”తి తత్థ కారణం వుత్తమేవ. ఇమినాపి కారణేన భవితబ్బన్తి పన ఆచరియేన ఏవం వుత్తం సియా. రఞ్ఞో పరేసం దూరుపసఙ్కమనభావదస్సనత్థం తా పురిసవేసం గాహాపేత్వా ఆవుధహత్థా కారితా. **హత్థినికాసతానీ**తి ఏత్థ హత్థినియో ఏవ హత్థినికా. “పఞ్చ హత్థినియా సతానీ”తిపి కత్థచి

పాఠో, సో అయుత్తోవ "పఞ్చమత్తేహి భిక్ఖుసతేహీ"తిఆదీసు (పారా॰ ౧) వియ ఈదిసేసు పచ్ఛిమపదస్స సమాసస్సేవ దస్సనతో. **కస్సచిదేవాతి** సన్నిపతితే మహాజనే యస్స కస్సచి ఏవ, తదఞ్ఞేసమ్పి ఆయతిం మగ్గఫలానముపనిస్సయోతి ఆహ "**సా మహాజనస్స ఉపకారాయ భవిస్సతీ**"తి.

పటిపదేసీతి ఞాపేసి. **ఉపచారవచనన్తి** వోహారవచనమత్తం తేనేవ అధిప్పేతత్థస్స అపరియోసానతో . తేనాహ "**తదేవ అత్తనో రుచియా కరోహీ**"తి. ఇమినాయేవ హి తదత్థపరియోసానం. **మఞ్ఞసీతి** పకతియావ జానాసి. **తదేవాతి** గమనాగమనమేవ. యది గన్తుకామో, గచ్ఛ, అథ న గన్తుకామో, మా గచ్ఛ, అత్తనో రుచియేవేత్థ పమాణన్తి వుత్తం హోతి.

౧౬౫. పాటిఏక్కాయేవ సన్ధివసేన **పచ్చేకా.** "మహఞ్చ"న్తి పదే కరణత్థే పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ "**మహతా**"తి. మహన్తస్స భావో **మహఞ్చం. న** కేవలం నిగ్గహీతన్తవసేనేవ పాఠో, అథ ఖో ఆకారన్తవసేనాపీతి ఆహ "**మహచ్చాతిపి పాళీ**"తి. యథా "ఖత్తియా"తి వత్తబ్బే "ఖత్యా"తి, ఏవం "మహతియా"తి వత్తబ్బే మహత్యా. పున చ-కారం కత్వా మహచ్చాతి సన్ధివసేన పదసిద్ధి. పుల్లిఙ్గవసేన వత్తబ్బే ఇత్థిలిఙ్గవసేన విపల్లాసో **లిఙ్గవిపరియాయో.** విసేసనఞ్హి భియ్యో విసేస్యలిఙ్గాదిగాహకం. **తియోజనసతానన్తి** పచ్చేకం తియోజనసతపరిమణ్డలానం. **ద్విన్నం మహారట్ఠానం ఇస్సరియసిరీతి** అఙ్గమగధరట్ఠానమాధిపచ్చమాహ. తదత్థం వివరతి "**తస్సా**"తిఆదినా. **పటిముక్కవేఠనానీతి** ఆబన్ధసిరోవేఠనాని. **ఆసత్తఖగ్గానీతి** అంసే ఓలమ్బనవసేన సన్నద్ధాసీని. **మణిదణ్డతోమరేతి** మణిదణ్డఙ్కుసే.

"**అపరాపీ**"తిఆదినా పదసా పరివారా వుత్తా. ఖుజ్జవామనకా వేసవసేన, కిరాతసవరఅన్ధకాదయో జాతివసేన తాసం పరిచారకినియో దస్సితా. **విస్సాసికపురిసాతి** వస్సవరే సన్ధాయాహ. కులభోగఇస్సరియాదివసేన మహతీ మత్తా పమాణమేతేసన్తి **మహామత్తా,** మహానుభావా రాజామచ్చా. **విజ్జాధరతరుణా వియాతి** మన్తానుభావేన విజ్జామయిద్ధిసమ్పన్నా విజ్జాధరకుమారకా వియ. **రట్ఠియపుత్తాతి** భోజపుత్తా. రట్ఠే పరిచరన్తీతి హి లుద్దకా **రట్ఠియా,** తేసం నానావుధపరిచయతాయ రాజభటభూతా పుత్తాతి అత్థో, అన్తరరట్ఠభోజకానం వా పుత్తా **రట్ఠియపుత్తా,** ఖత్తియా భోజరాజానో. "అనుయుత్తా భవన్తు తే"తిఆదీసు వియ హి **టీకాయం** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧౬౫) వుత్తో భోజసద్దో భోజకవాచకోతి దట్ఠబ్బం. **ఉస్సాపేత్వాతి** ఉద్ధం పసారేత్వా. **జయసద్దన్తి** "జయతు మహారాజా"తిఆదిజయపటిబద్ధం సద్దం. **ధనుపన్తిపరిక్ఖేపోతి** ధనుపన్తిపరివారో. సబ్బత్థ తంగాహకవసేన వేదితబ్బో. **హత్థిఘటాతి** హత్థిసమూహో. **పహరమానాతి** ఘుసమానా. **అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్ఘట్టనాతి** అవిచ్ఛేదగమనేన అఞ్ఞమఞ్ఞసమ్బన్ధా. **సేణియోతి** గన్ధికసేణీదుస్సికసేణీఆదయో "అనపలోకేత్వా రాజానం వా సఙ్ఘం వా గణం వా పూగం వా సేణిం వా అఞ్ఞత్ర కప్పా వుట్ఠాపేయ్యా"తిఆదీసు (పాచి॰ ౬౮౩) వియ. "అట్ఠారస అక్ఖోభిణీ సేనియో"తి కత్థచి లిఖన్తి, సో అనేకేసుపి పోత్థకేసు న దిట్ఠో. అనేకసఙ్ఖ్యా చ సేనా హేట్ఠా గణితాతి అయుత్తోయేవ. తదా సబ్బావుధతో సరోవ దూరగామీతి కత్వా సరపతనాతిక్కమప్పమాణేన రఞ్ఞో పరిసం సంవిదహతి. కిమత్థన్తి ఆహ "**సచే**"తిఆది.

సయం భాయనట్ఠేన **చిత్తుత్రాసో భయం** యథా తథా భాయతీతి కత్వా. భాయితబ్బే ఏవ వత్థుస్మిం భయతో ఉపట్ఠితే "భాయితబ్బమిద"న్తి భాయితబ్బాకారేన తీరణతో **ఞాణం భయం** భయతో తీరేతీతి కత్వా. తేనేవాహ **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౨.౭౫౧) "భయతుపట్ఠానఞాణం పన భాయతి, న భాయతీతి? న భాయతి. తఞ్హి 'అతీతా సఙ్ఖారా నిరుద్ధా, పచ్చుప్పన్నా నిరుజ్ఝన్తి, అనాగతా నిరుజ్ఝిస్సన్తీ'తి తీరణమత్తమేవ హోతీ"తి. భాయనట్ఠానట్ఠేన **ఆరమ్మణం భయం** భాయతి ఏతస్మాతి

కత్వా. భాయనహేతుట్ఠేన **ఓత్తప్పం భయం** పాపతో భాయతి ఏతేనాతి కత్వా. **భయానకన్తి** భాయనాకారో. **తేపీతి** దీఘాయుకా దేవాపి. **ధమ్మదేసనన్తి** పఞ్చసు ఖన్ధేసు పన్నరసలక్ఖణపటిమణ్డితం ధమ్మదేసనం. **యేభుయ్యేనాతి** ఠపేత్వా ఖీణాసవదేవే తదఞ్ఞేసం వసేన బాహుల్లతో. ఖీణాసవత్తా హి తేసం చిత్తుత్రాసభయమ్పి న ఉప్పజ్జతి. కామం **సీహోపమసుత్తట్ఠకథాయం** (అం. నిం. అట్ఠం. ౨.౪.౩౩) చిత్తుత్రాసభయమ్పి తదత్థభావేన వుత్తం, ఇధ పన పకరణానురూపతో ఞాణభయమేవ గహితం. **సంవేగన్తి** సహోత్తప్పఞాణం. **సన్తాసన్తి** సబ్బసో ఉబ్బిజ్జనం. భాయితబ్బట్ఠేన భయమేవ భీమభావేన భేరవన్తి **భయభేరవం,** భీతబ్బవత్థు. తేనాహ ''**ఆగచ్ఛతీ**''తి, ఏతం నరం తం భయభేరవం ఆగచ్ఛతి నూనాతి అత్థో.

భీరుం పసంసన్తీతి పాపతో భాయనతో ఉత్రాసనతో భీరుం పసంసన్తి పణ్డితా. **న హి తత్థ సూరన్తి** తస్మిం పాపకరణే సూరం పగబ్భధంసినం న హి పసంసన్తి. తేనాహ ''**భయా హి సన్తో న కరోన్తి పాప**''న్తి. తత్థ **భయాతి** పాపుత్రాసతో, ఓత్తప్పహేతూతి అత్థో.

ఛమ్భితస్సాతి థమ్భితస్స, థ-కారస్స ఛ-కారాదేసో. తదత్థమాహ ''**సకలసరీరచలన**''న్తి, భయవసేన సకలకాయపకమ్పనన్తి అత్థో. ఉయ్యోధనం **సమ్పహారో.**

ఏకేతి ఉత్తరవిహారవాసినో. ''**రాజగహే**''తిఆది తేసమధిప్పాయవివరణం. ఏకేకస్మిం మహాద్వారే ద్వే ద్వే కత్వా **చతుసట్ఠి ఖుద్దకద్వారాని.** ''**తదా**''తిఆదినా అకారణభావే హేతుం దస్సేతి.

ఇదాని సకవాదం దస్సేతుం ''**అయం పనా**''తిఆది వుత్తం. ''**జీవకో కిరా**''తిఆది ఆసఙ్కనాకారదస్సనం. **అస్సాతి** అజాతసత్తురఞ్ఞో. **ఉక్కణ్ఠితోతి** అనభిరతో. ఛత్తం ఉస్సాపేతుకామో మఞ్ఞేతి సమ్బన్ధో . **భాయిత్వాతి** భాయనహేతు. **తస్సాతి** జీవకస్స. సమ్మసద్దో సమానత్థో, సమానభావో చ వయేనాతి ఆహ ''**వయస్సాభిలాపో**''తి. వయేన సమానో **వయస్సో** యథా "ఏకరాజా హరిస్సవణ్ణో"తి (జా. ౧.౨.౧౭). సమానసద్దస్స హి సాదేసమిచ్ఛన్తి సద్దవిదూ, తేన అభిలాపో ఆలపనం తథా, రుళ్హీనిద్దేసో ఏస, "మారిసా"తి ఆలపనమివ. యథా హి మారిసాతి నిద్దుక్ఖతాభిలాపో సదుక్ఖేపి నేరయికే వుచ్చతి "యదా ఖో తే మారిస సఙ్కునా సఙ్కు హదయే సమాగచ్ఛేయ్యా"తిఆదీసు, (మం. నిం. ౧.౫౧౨) ఏవం యో కోచి సహాయో అసమానవయోపి "సమ్మా"తి వుచ్చతీతి, తస్మా సహాయాభిలాపో ఇచ్చేవ అత్థో. కచ్చి న వఞ్చేసీతి పాళియా సమ్బన్ధో. "న పలమ్భేసీ"తి వుత్తేపి ఇధ పరికప్పత్థోవ సమ్భవతీతి వుత్తం ''**న విప్పలమ్భేయ్యాసీ**''తి, న పలోభేయ్యాసీతి అత్థో. కథాయ సల్లాపో, సో ఏవ నిగ్ఘోసో తథా.

వినస్సేయ్యాతి చిత్తవిఘాతేన విహఞ్ఞేయ్య. "న తం దేవా"తిఆదివచనం సన్ధాయ ''**దళ్హం కత్వా**''తి వుత్తం. తురితవసేనిదమామేడితన్తి దస్సేతి ''**తరమానోవా**''తి ఇమినా. "అభిక్కమ మహారాజా"తి వత్వా తత్థ కారణం దస్సేతుం "ఏతే"తిఆది వుత్తన్తి ససమ్బన్ధమత్థం దస్సేన్తో ''**మహారాజ చోరబలం నామా**''తిఆదిమాహ.

సామఞ్ఞఫలపుచ్ఛావణ్ణనా

౧౬౦. అయం బహిద్వారకోట్ఠకోకాసో **నాగస్స భూమి నామ.** తేనాహ ''**విహారస్సా**''తిఆది. **భగవతో తేజోతి** బుద్ధానుభావో. **రఞ్ఞో సరీరం ఫరి** యథా తం సోణదణ్డస్స బ్రాహ్మణస్స భగవతో సన్తికం ఆగచ్ఛన్తస్స అన్తోవనసణ్డగతస్స.

‘‘**అత్తనో అపరాధం సరిత్వా మహాభయం ఉప్పజ్జీ**’’తి ఇదం సేదముఞ్చనస్స కారణదస్సనం. న హి బుద్ధానుభావతో సేదముఞ్చనం సమ్భవతి కాయచిత్తపస్సద్ధిహేతుభావతో.

ఏకేతి ఉత్తరవిహారవాసినోయేవ. తదయుత్తమేవాతి దస్సేతి ‘‘**ఇమినా**’’తిఆదినా. **అభిమారేతి** ధనుగ్గహే. **ధనపాలన్తి** నాళాగిరిం. సో హి తదా నాగరేహి పూజితధనరాసినో లబ్భనతో “ధనపాలో”తి వోహరీయతి. న కేవలం దిట్ఠపుబ్బతోయేవ, అథ ఖో పకతియాపి భగవా సఞ్ఞాతోతి దస్సేతుం ‘‘**భగవా హీ**’’తిఆదిమాహ. **ఆకిణ్ణవరలక్ఖణోతి** బత్తింస మహాపురిసలక్ఖణే సన్ధాయాహ. **అనుబ్యఞ్జనపటిమణ్డితోతి** అసీతానుబ్యఞ్జనే (జినాలఙ్కారటీకాయ విజాతమఙ్గలవణ్ణనాయం విత్థారో). **ఛబ్బణ్ణాహి రస్మీహీతి** తదా వత్తమానా రస్మియో. **ఇస్సరియలీళాయాతి** ఇస్సరియవిలాసేన. నను చ భగవతో సన్తికే ఇస్సరియలీలాయ పుచ్ఛా అగారవోయేవ సియాతి చోదనాయ ‘‘**పకతి హేసా**’’తిఆదిమాహ, పకతియా పుచ్ఛనతో న అగారవోతి అధిప్పాయో. పరివారేత్వా నిసిన్నేన భిక్ఖుసఙ్ఘేన పురే కతేపి అత్థతో తస్స **పురతో నిసిన్నో** నామ. తేనాహ ‘‘**పరివారేత్వా**’’తిఆది.

౧౬౧. **యేన, తేనాతి** చ భుమ్మత్థే కరణవచనన్తి దస్సేతి ‘‘**యత్థ, తత్థా**’’తి ఇమినా. యేన మణ్డలస్స ద్వారం, తేనూపసఙ్కమీతి సమ్బన్ధభావస్స వుత్తత్తా ఇధ ఉపగమనమేవ యుత్తన్తి ఆహ ‘‘**ఉపగతో**’’తి. **అనుచ్ఛవికే ఏకస్మిం పదేసేతి** యత్థ విఞ్ఞుజాతికా అట్ఠంసు, తస్మిం. కో పనేస అనుచ్ఛవికపదేసో నామ? అతిదూరతాదిఛనిసజ్జదోసవిరహితో పదేసో, నపచ్ఛతాదిఅట్ఠనిసజ్జదోసవిరహితో వా. యథాహు అట్ఠకథాచరియా –

> “న పచ్ఛతో న పురతో, నాపి ఆసన్నదూరతో;
> న కచ్ఛే నో పటివాతే, న చాపి ఓనతున్నతే;
> ఇమే దోసే విస్సజ్జేత్వా, ఏకమన్తం ఠితా అహూ”తి. (ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ ఏవమిచ్చాదిపాఠవణ్ణనా; సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౬౧);

తదా భిక్ఖుసఙ్ఘే తుణ్హీభావస్స అనవసేసతో బ్యాపితభావం దస్సేతుం ‘‘**తుణ్హీభూతం తుణ్హీభూత**’’న్తి విచ్ఛావచనం వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**యతో…పే॰… మేవా**’’తి, యతో యతో భిక్ఖుతోతి అత్థో. హత్థేన, హత్థస్స వా కుకతభావో **హత్థకుక్కుచ్చం,** అసఞ్ఞమో, అసమ్పజఞ్ఞకిరియా చ. తథా **పాదకుక్కుచ్చన్తి** ఏత్థాపి. **వా**-సద్దో అవుత్తవికప్పనే, తేన తదఞ్ఞోపి చక్ఖుసోతాదిఅసఞ్ఞమో నత్థీతి విభావితో. తత్థ పన చక్ఖుఅసంయమో సబ్బపఠమో దున్నివారితో చాతి తదభావం దస్సేతుం ‘‘**సబ్బాలఙ్కారపటిమణ్డిత**’’న్తిఆది వుత్తం.

విప్పసన్నరహదమివాతి అనావిలోదకసరమివ. యేనేతరహి…పే॰… ఇమినా మే…పే॰… హోతూతి సమ్బన్ధో. అఞ్ఞో హి అత్థక్కమో, అఞ్ఞో సద్దక్కమోతి ఆహ ‘‘**యేనా**’’తిఆది. తత్థ కాయిక-వాచసికేన ఉపసమేన లద్ధేన మానసికోపి ఉపసమో అనుమానతో లద్ధో ఏవాతి కత్వా ‘‘**మానసికేన చా**’’తి వుత్తం. **సీలూపసమేనాతి** సీలసఞ్ఞమేన. వుత్తమత్థం లోకపకతియా సాధేన్తో ‘‘**దుల్లభఞ్హీ**’’తిఆదిమాహ. **లద్ధాతి** లభిత్వా.

ఉపసమన్తి ఆచారసమ్పత్తిసఙ్ఖాతం సంయమం. ‘‘**ఏవ**’’న్తిఆదినా తథా ఇచ్ఛాయ కారణం దస్సేతి . **సోతి** అయ్యకో, ఉదయభద్దో వా. ‘‘**కిఞ్చాపీ**’’తిఆది తదత్థ-సమత్థనం. **ఘాతేస్సతియేవాతి** తంకాలాపేక్ఖాయ వుత్తం. తేనాహ ‘‘**ఘాతేసీ**’’తి.

ఇదఞ్హి సమ్పతిపేక్ఖవచనం. **పఞ్చపరివట్టో**తి పఞ్చరాజపరివట్టో.

కస్మా ఏవమాహ, నను భగవన్తముద్దిస్స రాజా న కిఞ్చి వదతీతి అధిప్పాయో. **వచీభేదే**తి యథావుత్తఉదానవచీభేదే. **తుణ్హీ నిరవో**తి పరియాయవచనమేతం. ''**అయ**''న్తిఆది చిత్తజాననాకారదస్సనం. అయం...పే.... న సక్ఖిస్సతీతి ఇత్వాతి సమ్బన్ధో. **వచనానన్తర**న్తి ఉదానవచనానన్తరం. **యేనా**తి యత్థ పదేసే, యేన వా సోతపథేన. **యేన పేమ**న్తి ఏత్థాపి యథారహమేస నయో.

కతాపరాధస్స ఆలపనం నామ దుక్కరన్తి సన్ధాయ ''**ముఖం నప్పహోతీ**''తి వుత్తం. "ఆగమా ఖో త్వం మహారాజ యథాపేమ"న్తి వచననిద్దిట్ఠం వా తదా తదత్థదీపనాకారేన పవత్తం నానానయవిచిత్తం భగవతో మధురవచనమ్పి సన్ధాయ ఏవం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. ఏకమ్పి హి అత్థం భగవా యథా సోతూనం ఞాణం పవత్తతి, తథా దేసేతి. యం సన్ధాయ అట్ఠకథాసు వుత్తం "భగవతా అబ్యాకతం తన్తిపదం నామ నత్థి, సబ్బేసఞ్ఞేవ అత్థోపి భాసితో"తి. **పఞ్చహాకారేహీ**తి ఇట్ఠానిట్ఠేసు సమభావాదిసఙ్ఖాతేహి పఞ్చహి కారణేహి. వుత్తఞ్హేతం **మహానిద్దేసే** (మహాని. ౩౮, ౧౬౨) –

> "పఞ్చహాకారేహి తాదీ ఇట్ఠానిట్ఠే తాదీ, చత్తావీతి తాదీ, తిణ్ణావీతి తాదీ, ముత్తావీతి తాదీ, తంనిద్దేసా తాదీ.
>
> కథం అరహా ఇట్ఠానిట్ఠే తాదీ? అరహా లాభేపి తాదీ, అలాభేపి, యసేపి, అయసేపి, పసంసాయపి, నిన్దాయపి, సుఖేపి, దుక్ఖేపి తాదీ, ఏకం చే బాహం గన్ధేన లిమ్పేయ్యుం, ఏకం చే బాహం వాసియా తచ్ఛేయ్యుం, అముస్మిం నత్థి రాగో, అముస్మిం నత్థి పటిఘం, అనునయపటిఘవిప్పహీనో, ఉగ్ఘాతినిఘాతివీతివత్తో, అనురోధవిరోధసమతిక్కన్తో, ఏవం అరహా ఇట్ఠానిట్ఠే తాదీ.
>
> కథం అరహా చత్తావీతి తాదీ? అరహతో...పే.... థమ్భో, సారమ్భో, మానో, అతిమానో, మదో, పమాదో, సబ్బే కిలేసా, సబ్బే దుచ్చరితా, సబ్బే దరథా, సబ్బే పరిళాహా , సబ్బే సన్తాపా, సబ్బా కుసలాభిసఙ్ఖారా చత్తా వన్తా ముత్తా పహీనా పటినిస్సట్ఠా, ఏవం అరహా చత్తావీతి తాదీ.
>
> కథం అరహా తిణ్ణావీతి తాదీ? అరహా కామోఘం తిణ్ణో, భవోఘం తిణ్ణో, దిట్ఠోఘం తిణ్ణో, అవిజ్జోఘం తిణ్ణో, సబ్బం సంసారపథం తిణ్ణో ఉత్తిణ్ణో నిత్తిణ్ణో అతిక్కన్తో సమతిక్కన్తో వీతివత్తో, సో వుట్ఠవాసో చిణ్ణచరణో జాతిమరణసఙ్ఖయో, జాతిమరణసంసారో (మహాని. ౩౮) నత్థి తస్స పునబ్భవోతి, ఏవం అరహా తిణ్ణావీతి తాదీ.
>
> కథం అరహా ముత్తావీతి తాదీ? అరహతో రాగా చిత్తం ముత్తం విముత్తం సువిముత్తం, దోసా, మోహా, కోధా, ఉపనాహా, మక్ఖా, పళాసా, ఇస్సాయ, మచ్ఛరియా, మాయాయ, సాఠేయ్యా, థమ్భా, సారమ్భా, మానా, అతిమానా, మదా, పమాదా, సబ్బకిలేసేహి, సబ్బదుచ్చరితేహి, సబ్బదరథేహి, సబ్బపరిళాహేహి, సబ్బసన్తాపేహి, సబ్బాకుసలాభిసఙ్ఖారేహి చిత్తం ముత్తం విముత్తం సువిముత్తం; ఏవం అరహా ముత్తావీతి తాదీ.
>
> కథం అరహా తంనిద్దేసా తాదీ? అరహా 'సీలే సతి సీలవా'తి తంనిద్దేసా తాదీ, 'సద్ధాయ సతి సద్ధో'తి, 'వీరియే సతి వీరియవా'తి, 'సతియా సతి సతిమా'తి, 'సమాధిమ్హి సతి సమాహితో'తి, 'పఞ్ఞాయ సతి పఞ్ఞవా'తి, 'విజ్జాయ సతి తేవిజ్జో'తి, 'అభిఞ్ఞాయ సతి ఛళభిఞ్ఞో'తి తంనిద్దేసా తాదీ, ఏవం అరహా తంనిద్దేసా తాదీ"తి.

భగవా పన సబ్బేసమ్పి తాదీనమతిసయో **తాదీ.** తేనాహ ''**సుప్పతిట్ఠితో**''తి. వుత్తమ్పి చేతం భగవతా **కాళకారామసుత్తన్తే** ''ఇతి ఖో భిక్ఖవే తథాగతో దిట్ఠసుతముతవిఞ్ఞాతబ్బేసు ధమ్మేసు తాదీయేవ తాదీ, తమ్హా చ పన తాదిమ్హా అఞ్ఞో తాదీ ఉత్తరితరో వా పణీతతరో వా నత్థీతి వదామీ''తి (అ॰ ని॰ ౪.౨౪). అథ వా పఞ్చవిధారియిద్ధిసిద్ధేహి పఞ్చహాకారేహి తాదిలక్ఖణే సుప్పతిట్ఠితోతి అత్థో. వుత్తఞ్హేతం ఆయస్మతా ధమ్మసేనాపతినా **పటిసమ్భిదామగ్గే** –

> ''కతమా అరియా ఇద్ధి? ఇధ భిక్ఖు సచే ఆకఙ్ఖతి 'పటికూలే అప్పటికూలసఞ్ఞీ విహరేయ్య'న్తి, అప్పటికూలసఞ్ఞీ తత్థ విహరతి, సచే ఆకఙ్ఖతి 'అప్పటికూలే పటికూలసఞ్ఞీ విహరేయ్య'న్తి, పటికూలసఞ్ఞీ తత్థ విహరతి, సచే ఆకఙ్ఖతి 'పటికూలే చ అప్పటికూలే చ అప్పటికూలసఞ్ఞీ విహరేయ్య'న్తి, అప్పటికూలసఞ్ఞీ తత్థ విహరతి, సచే ఆకఙ్ఖతి 'అప్పటికూలే చ పటికూలే చ పటికూలసఞ్ఞీ విహరేయ్య'న్తి, పటికూలసఞ్ఞీ తత్థ విహరతి, సచే ఆకఙ్ఖతి 'పటికూలే చ అప్పటికూలే చ తదుభయం అభినివజ్జేత్వా ఉపేక్ఖకో విహరేయ్యం సతో సమ్పజానో'తి, ఉపేక్ఖకో తత్థ విహరతి సతో సమ్పజానో''తి (పటి॰ మ॰ ౩.౧౭).

బహిద్ధాతి సాసనతో బహిసమయే.

౧౬౨. ఏసాతి భిక్ఖుసఙ్ఘస్స వన్దనాకారో. తమత్థం లోకసిద్ధాయ ఉపమాయ సాధేతుం ''**రాజాన**''న్తిఆది వుత్తం. **ఓకాసన్తి** పుచ్ఛితబ్బట్ఠానం.

న మే పఞ్హవిస్సజ్జనే భారో అత్థీతి సత్థు సబ్బత్థ అప్పటిహతఞాణచారతాయ అత్థతో ఆపన్నాయ దస్సనం. ''యది ఆకఙ్ఖసీ''తి వుత్తేయేవ హి ఏస అత్థో ఆపన్నో హోతి. **సబ్బం తే విస్సజ్జేస్సామీతి** ఏత్థాపి అయం నయో. ''యం ఆకఙ్ఖసి, తం పుచ్ఛా''తి వచనేనేవ హి అయమత్థో సిజ్ఝతి. అసాధారణం సబ్బఞ్ఞుపవారణన్తి సమ్బన్ధో. యది ''యదాకఙ్ఖసీ''తి న వదన్తి, అథ కథం వదన్తీతి ఆహ ''**సుత్వా**''తిఆది. పదేసఞాణేయేవ ఠితత్తా తథా వదన్తీతి వేదితబ్బం. బుద్ధా పన సబ్బఞ్ఞుపవారణం పవారేన్తీతి సమ్బన్ధో.

''పుచ్ఛావుసో యదాకఙ్ఖసీ''తిఆదీని సుత్తపదాని యేసం పుగ్గలానం వసేన ఆగతాని, తం దస్సనత్థం ''**యక్ఖనరిన్దదేవసమణబ్రాహ్మణపరిబ్బాజకాన**''న్తి వుత్తం. తత్థ హి ''**పుచ్ఛావుసో యదాకఙ్ఖసీ**''తి ఆళవకస్స యక్ఖస్స ఓకాసకరణం, ''**పుచ్ఛ మహారాజా**''తి నరిన్దానం, ''**పుచ్ఛ వాసవా**''తిఆది దేవానమిన్దస్స, ''**తేన హీ**''తిఆది సమణానం, ''**బావరిస్స చా**''తిఆది బ్రాహ్మణానం, ''**పుచ్ఛ మం సభియా**''తిఆది పరిబ్బాజకానం ఓకాసకరణన్తి దట్ఠబ్బం. **వాసవాతి** దేవానమిన్దాలపనం. తదేతఞ్హి **సక్కపఞ్హసుత్తే. మనసిచ్ఛసీతి** మనసా ఇచ్ఛసి.

కతావకాసాతి యస్మా తుమ్హే మయా కతోకాసా, తస్మా బావరిస్స చ తుయ్హం అజితస్స చ సబ్బేసఞ్చ సేసానం యం కిఞ్చి సబ్బం సంసయం యథా మనసా ఇచ్ఛథ, తథా పుచ్ఛవ్హో పుచ్ఛథాతి యోజనా. ఏత్థ చ బావరిస్స సంసయం మనసా పుచ్ఛవ్హో, తుమ్హాకం పన సబ్బేసం సంసయం మనసా చ అఞ్ఞథా చ యథా ఇచ్ఛథ, తథా పుచ్ఛవ్హోతి అధిప్పాయో. బావరీ హి ''అత్తనో సంసయం మనసావ పుచ్ఛథా''తి అన్తేవాసికే ఆణాపేసి. వుత్తఞ్హి –

> ''అనావరణదస్సావీ, యది బుద్ధో భవిస్సతి;
> మనసా పుచ్ఛితే పఞ్హే, వాచాయ విస్సజేస్సతీ''తి. (సు॰ ని॰ ౧౦౧౧);

తదేతం **పారాయనవగ్గే.** తథా "పుచ్ఛ మం సభియా"తిఆదిపి.

బుద్ధభూమిన్తి బుద్ధట్ఠానం, ఆసవక్ఖయఞాణం, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణఞ్చ. **బోధిసత్తభూమి** నామ బోధిసత్తట్ఠానం పారమీసమ్భరణఞాణం, భూమిసద్దో వా అవత్థావాచకో, బుద్ధావత్థం, బోధిసత్తావత్థాయన్తి చ అత్థో. ఏకత్తనయేన హి పవత్తేసు ఖన్ధేసు అవత్థాయేవ తం తదాకారనిస్సితా.

యో భగవా బోధిసత్తభూమియం పదేసఞాణే ఠితో సబ్బఞ్ఞుపవారణం పవారేసి, తస్స తదేవ అచ్ఛరియన్తి సమ్బన్ధో. కథన్తి ఆహ ''**కోణ్డఞ్ఞ పఞ్హానీ**''తిఆది. తత్థ **కోణ్డఞ్ఞా**తి గోత్తవసేన సరభఙ్గమాలపన్తి. **వియాకరోహీ**తి బ్యాకరోహి. **సాధురూపా**తి సాధుసభావా. **ధమ్మో**తి సనన్తనో పవేణీధమ్మో. **యన్తి** ఆగమనకిరియాపరామసనం, యేన వా కారణేన ఆగచ్ఛతి, తేన వియాకరోహీతి సమ్బన్ధో. **వుద్ధన్తి** సీలపఞ్ఞాదీహి వుద్ధిప్పత్తం, గరున్తి అత్థో. **ఏస భారో**తి సంసయుపచ్ఛేదనసఙ్ఖాతో ఏసో భారో, ఆగతో భారో తయా అవస్సం వహితబ్బోతి అధిప్పాయో.

మయా కతావకాసా భోన్తో పుచ్ఛన్తు. కస్మాతి చే? అహఞ్హి తం తం వో బ్యాకరిస్సం ఞత్వా సయం లోకమిమం, పరఞ్చాతి. **సయ**న్తి చ సయమేవ పరూపదేసేన వినా. ఏవం సరభఙ్గకాలే సబ్బఞ్ఞుపవారణం పవారేసీతి సమ్బన్ధో.

పఞ్హానన్తి ధమ్మయాగపఞ్హానం. **అన్తకర**న్తి నిట్ఠానకరం. **సుచిరతేనా**తి ఏవం నామకేన బ్రాహ్మణేన. **పుట్ఠు**న్తి పుచ్ఛితుం. **జాతియా**తి పటిసన్ధియా, "విజాతియా"తిపి వదన్తి. పంసుం కీళన్తో సమ్భవకుమారో నిసిన్నోవ హుత్వా పవారేసీతి యోజేతబ్బం.

తగ్ఘాతి ఏకంసత్థే నిపాతో. **యథాపి కుసలో తథా**తి యథా సబ్బధమ్మకుసలో సబ్బధమ్మవిదూ బుద్ధో జానాతి కథేతి, తథా తే అహమక్ఖిస్సన్తి అత్థో. **జానాతి**-సద్దో హి ఇధ సమ్బన్ధముపగచ్ఛతి . యథాహ "యేన యస్స హి సమ్బన్ధో, దూరట్ఠమ్పి చ తస్స త"న్తి (సారత్థ. టీ. ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా). జాననా చేత్థ కథనా. యథా "ఇమినా ఇమం జానాతీ"తి వుత్తోవాయమత్థో ఆచరియేన. **రాజా చ ఖో తం యది కాహతి వా, న వా**తి యో తం ఇధ పుచ్ఛితుం పేసేసి, సో కోరబ్యరాజా తం తయా పుచ్ఛితమత్థం, తయా వా పుట్ఠేన మయా అక్ఖాతమత్థం యది కరోతు వా, న వా కరోతు, అహం పన యథాధమ్మం తే అక్ఖిస్సం ఆచిక్ఖిస్సామీతి వుత్తం హోతి. **జాతకట్ఠకథాయం** పన –

> ''**రాజా చ ఖో త**న్తి అహం తం పఞ్హం యథా తుమ్హాకం రాజా జానాతి జానితుం సక్కోతి, తథా అక్ఖిస్సం. తతో ఉత్తరి రాజా యథా జానాతి, తథా యది కరిస్సతి వా, న వా కరిస్సతి, కరోన్తస్స వా అకరోన్తస్స వా తస్సేవేతం భవిస్సతి, మయ్హం పన దోసో నత్థీతి దీపేతీ"తి (జా. అట్ఠ. ౫.౧౬.౧౩౨) –

జానాతి-సద్దో వాక్యద్వయసాధారణవసేన వుత్తో.

౧౬౩. సిప్పమేవ సిప్పాయతనం ఆయతనసద్దస్స తబ్భావవుత్తిత్తా. అపిచ సిక్ఖితబ్బతాయ సిప్పఞ్చ తం సత్తానం జీవితవుత్తియా కారణభావతో, నిస్సయభావతో వా ఆయతనఞ్చాతి **సిప్పాయతనం. సేయ్యథిద**న్తి ఏకోవ నిపాతో, నిపాతసముదాయో వా. తస్స తే కతమేతి ఇధ అత్థోతి ఆహ ''**కతమే పన తే**''తి. ఇమే కతమేతిపి పచ్చేకమత్థో యుజ్జతి. ఏవం సబ్బత్థ. ఇదఞ్చ వత్తబ్బాపేక్ఖనవసేన వుత్తం, తస్మా తే సిప్పాయతనికా కతమేతి అత్థో. "పుథుసిప్పాయతనానీ"తి హి

సాధారణతో సిప్పాని ఉద్దిసిత్వా ఉపరి తంతంసిప్పూపజీవినోవ నిద్దిట్ఠా పుగ్గలాధిట్ఠానాయ కథాయ. కస్మాతి చే? పపఞ్చం పరిహరితుకామత్తా. అఞ్ఞథా హి యథాధిప్పేతాని తావ సిప్పాయతనాని దస్సేత్వా పున తంతంసిప్పూపజీవినోపి దస్సేతబ్బా సియుం తేసమేపేత్థ పధానతో అధిప్పేతత్తా. ఏవఞ్చ సతి కథాపపఞ్చో భవేయ్య, తస్మా తం పపఞ్చం పరిహరితుం సిప్పూపజీవీహి తంతంసిప్పాయతనాని సఙ్గహేత్వా ఏవమాహాతి తమత్థం దస్సేతుం "**హత్థారోహాతిఆదీహి యే తం తం సిప్పం నిస్సాయ జీవన్తి, తే దస్సేతీ**"తి వుత్తం. కస్మాతి ఆహ "**అయఞ్హి**"తిఆది. సిప్పం ఉపనిస్సాయ జీవన్తీతి **సిప్పూపజీవినో.**

హత్థిమారోహన్తీతి **హత్థారోహా,** హత్థారుళ్హయోధా. హత్థిం ఆరోహాపయన్తీతి **హత్థారోహా,** హత్థాచరియ హత్థివేజ్జ హత్థిమేణ్డాదయో. యేన హి పయోగేన పురిసో హత్థినో ఆరోహనయోగ్గో హోతి, తం హత్థిస్స పయోగం విధాయన్తానం సబ్బేసమ్పేతేసం గహణం. తేనాహ "**సబ్బేపీ**"తిఆది. తత్థ **హత్థాచరియా** నామ యే హత్థినో, హత్థారోహకానఞ్చ సిక్ఖాపకా. **హత్థివేజ్జా** నామ హత్థిభిసక్కా. **హత్థిమేణ్డా** నామ హత్థీనం పాదరక్ఖకా. హత్థిం మణ్డయన్తి రక్ఖన్తీతి హత్థిమణ్డా, తేయేవ **హత్థిమేణ్డా,** హత్థిం మినేన్తి సమ్మా విదహనేన హింసన్తీతి వా **హత్థిమేణ్డా. ఆది**-సద్దేన హత్థీనం యవపదాయకాదయో సఙ్గణ్హాతి. **అస్సారోహా**తి ఏత్థాపి సుద్ధహేతుకత్తువసేన యథావుత్తోవ అత్థో. రథే నియుత్తా **రథికా. రథరక్ఖా** నామ రథస్స ఆణిరక్ఖకా. ధనుం గణ్హన్తీతి **ధనుగ్గహా,** ఇస్సాసా, ధనుం గణ్హాపేన్తీతి **ధనుగ్గహా,** ధనుసిప్పసిక్ఖాపకా ధన్వాచరియా.

చేలేన చేలపటాకాయ యుద్ధే అకన్తి గచ్ఛన్తీతి **చేలకా,** జయద్ధజగాహకాతి ఆహ "**యే యుద్ధే**"తిఆది. **జయధజన్తి** జయనత్థం, జయకాలే వా పగ్గహితధజం. **పురతో**తి సేనాయ పుబ్బే. యథా తథా ఠితే సేనికే బ్యూహవిచారణవసేన తతో తతో చలయన్తి ఉచ్చాలేన్తీతి **చలకా**తి వుత్తం "**ఇధ రఞ్ఞో**"తిఆది. సకుణగ్ఘిఆదయో వియ మంసపిణ్డం పరసేనాసమూహసఙ్ఖాతం పిణ్డం సాహసికతాయ ఛేత్వా ఛేత్వా దయన్తి ఉప్పతిత్వా ఉప్పతిత్వా నిగ్గచ్ఛన్తీతి **పిణ్డదాయకా.** తేనాహ "**తే కిరా**"తిఆది. సాహసం కరోన్తీతి **సాహసికా,** తేయేవ మహాయోధా. **పిణ్డమివాతి** తాలఫలపిణ్డమివాతి వదన్తి, "మంసపిణ్డమివా"తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧౬౩) ఆచరియేన వుత్తం. సబ్బత్థ "ఆచరియేనా"తి వుత్తే **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరో**వ గహేతబ్బో. దుతియవికప్పే పిణ్డే జనసమూహసఙ్ఖాతే సమ్మద్దే దయన్తి ఉప్పతన్తా వియ గచ్ఛన్తీతి **పిణ్డదాయకా, దయ**-సద్దో గతియం, అయ-సద్దస్స వా ద-కారాగమేన నిప్ఫత్తి.

ఉగ్గతుగ్గతాతి సఙ్గామం పత్వా జవపరక్కమాదివసేన అతివియ ఉగ్గతా. **తదేవా**తి పరేహి వుత్తం తమేవ సీసం వా ఆవుధం వా. **పక్ఖన్దన్తీ**తి వీరసూరభావేన అసజ్జమానా పరసేనమనుపవిసన్తి. థామజవబలపరక్కమాదిసమ్పత్తియా మహానాగసదిసతా. తేనాహ "**హత్థిఆదీసుపీ**"తిఆది. **ఏకన్తసూరా**తి ఏకచరసూరా అన్తసద్దస్స తబ్భావవుత్తితో, సూరభావేన ఏకాకినో హుత్వా యుజ్ఝనకాతి అత్థో. **సజాలికా**తి సవమ్మికా. సన్నాహో కఞ్చుకో వమ్మం కవచో ఉరచ్ఛదో జాలికాతి హి అత్థతో ఏకం. **సచమ్మికా**తి జాలికా వియ సరీరపరిత్తాణేన చమ్మేన సచమ్మికా. **చమ్మకఞ్చుకన్తి** చమ్మమయకఞ్చుకం. **పవిసిత్వా**తి తస్స అన్తో హుత్వా, పటిముఞ్చిత్వాతి వుత్తం హోతి. **సరపరిత్తాణం చమ్మన్తి** చమ్మపటిసిబ్బితం చేలకం, చమ్మమయం వా ఫలకం. **బలవసినేహా**తి సామిని అతిసయపేమా. **ఘరదాసయోధా**తి అన్తోజాతదాసపరియాపన్నా యోధా, "**ఘరదాసికపుత్తా**"తిపి పాఠో, అన్తోజాతదాసీనం పుత్తాతి అత్థో.

ఆళారం వుచ్చతి మహానసం, తత్థ నియుత్తా **ఆళారికా. పూవికా**తి పూవసమ్పాదకా, యే పూవమేవ నానప్పకారతో సమ్పాదేత్వా విక్కిణన్తా జీవన్తి. కేసనఖసణ్ఠపనాదివసేన మనుస్సానం అలఙ్కారవిధిం కప్పేన్తి సంవిదహన్తీతి **కప్పకా.**

చుణ్ణవిలేపనాదీహి మలహరణవణ్ణసమ్పాదనవిధినా న్హాపేన్తి నహానం కరోన్తీతి **న్హాపికా.** నవన్తాదివిధినా పవత్తో గణనగన్థో అన్తరా ఛిద్దాభావేన **అచ్ఛిద్దకో**తి వుచ్చతి, తదేవ పరేన్తీతి **అచ్ఛిద్దకపాఠకా.** హత్థేన అధిప్పాయవిఞ్ఞాపనం, గణనం వా **హత్థముద్దా.** అఙ్గులిసఙ్కోచనఞ్హి **ముద్దా**తి వుచ్చతి, తేన చ విఞ్ఞాపనం, గణనం వా హోతి. **హత్థ**సద్దో చేత్థ తదేకదేసేసు అఙ్గులీసు దట్ఠబ్బో "న భుఞ్జమానో సబ్బం హత్థం ముఖే పక్ఖిపిస్సామీ"తిఆదీసు (పాచి. ౬౧౮) వియ, తముపనిస్సాయ జీవన్తీతి **ముద్దికా.** తేనాహ "**హత్థముద్దాయా**"తిఆది.

అయకారో కమ్మారకారకో. **దన్తకారో** భమకారో. **చిత్తకారో** లేపచిత్తకారో. **ఆది**-సద్దేన కోట్టకలేఖకవిలీవకారఇట్ఠకకారదారుకారాదీనం సఙ్గహో. **దిట్ఠేవ ధమ్మే**తి ఇమస్మింయేవ అత్తభావే. కరణనిప్ఫాదనవసేన **దస్సేత్వా. సన్దిట్ఠికమేవా**తి అసమ్పరాయికతాయ సామం దట్ఠబ్బం, సయమనుభవితబ్బం అత్తపచ్చక్ఖన్తి అత్థో. **ఉపజీవన్తీ**తి ఉపనిస్సాయ జీవన్తి. **సుఖితన్తి** సుఖప్పత్తం. థామబలూపేతభావోవ పీణనన్తి ఆహ "**పీణితం థామబలూపేత**"న్తి. **ఉపరీ**తి దేవలోకే. తథా **ఉద్ధ**న్తిపి. సో హి మనుస్సలోకతో ఉపరిమో. అగ్గం వియాతి **అగ్గం,** ఫలం. "కమ్మస్స కతత్తా ఫలస్స నిబ్బత్తనతో తం కమ్మస్స అగ్గిసిఖా వియ హోతీ"తి ఆచరియేన వుత్తం. అపిచ **సగ్గ**న్తి ఉత్తమం, ఫలం. **సగ్గ**న్తి సుట్ఠు అగ్గం, రూపసద్దాదిదసవిధం అత్తనో ఫలం నిప్ఫాదేతుం అరహతీతి అత్థో. సుఅగ్గికావ నిరుత్తినయేన **సోవగ్గికా,** దక్ఖిణాసద్దాపేక్ఖాయ చ సబ్బత్థ ఇత్థిలిఙ్గనిద్దేసో. **సుఖో**తి సుఖూపాయో ఇట్ఠో కన్తో. **అగ్గే**తి ఉళారే. అత్తనా పరిభుఞ్జితబ్బం బాహిరం **రూపం,** అత్తనో వణ్ణపోక్ఖరతా **వణ్ణో**తి అయమేతేసం విసేసో. దక్ఖన్తి వడ్ఢన్తి ఏతాయాతి **దక్ఖిణా,** పరిచ్చాగమయం పుఞ్ఞన్తి ఆహ "**దక్ఖిణం దాన**"న్తి.

మగ్గో సామఞ్ఞం సమితపాపసఙ్ఖాతస్స సమణస్స భావోతి కత్వా, తస్స విపాకత్తా అరియఫలం **సామఞ్ఞఫలం.** "**యథాహ**"తిఆదినా మహావగ్గసంయుత్తపాళివసేన తదత్థం సాధేతి. **తం ఏస రాజా న జానాతి** అరియధమ్మస్స అకోవిదతాయ. యస్మా పనేస "దాసకస్సకాదిభూతానం పబ్బజితానం లోకతో అభివాదనాదిలాభో సన్దిట్ఠికం సామఞ్ఞఫలం నామా"తి చిన్తేత్వా "అత్థి ను ఖో కోచి సమణో వా బ్రాహ్మణో వా ఈదిసమత్థం జానన్తో"తి వీమంసన్తో పూరణాదికే పుచ్ఛిత్వా తేసం కథాయ అనధిగతవిత్తో భగవన్తమ్పి ఏతమత్థం పుచ్ఛి. తస్మా వుత్తం "**దాసకస్సకోపమం సన్ధాయ పుచ్ఛతీ**"తి.

రాజామచ్చాతి రాజకులసముదాగతా అమచ్చా, అనుయుత్తకరాజానో చేవ అమచ్చా చాతిపి అత్థో. **కణ్హపక్ఖ**న్తి యథాపుచ్ఛితే అత్థే లబ్భమానదిట్ఠిగతూపసంహితం సంకిలేసపక్ఖం. **సుక్కపక్ఖ**న్తి తబ్బిధురం ఉపరి సుత్తాగతం వోదానపక్ఖం. **సమణకోలాహల**న్తి సమణకోతూహలం తం తం సమణవాదానం అఞ్ఞమఞ్ఞవిరోధం. **సమణభణ్డన**న్తి తేనేవ విరోధేన "ఏవంవాదీనం తేసం సమణబ్రాహ్మణానం అయం దోసో, ఏవంవాదీనం తేసం అయం దోసో"తి ఏవం తం తం వాదస్స పరిభాసనం. **ఇస్సరానువత్తకో హి లోకో**తి ధమ్మతాదస్సనేన తదత్థసమత్థనం. అత్తనో దేసనాకోసల్లేన **రఞ్ఞో భారం కరోన్తో,** న తదఞ్ఞేన పరవమ్భనాదికారణేన.

౧౬౪. ను-సద్దో వియ నో-సద్దోపి పుచ్ఛాయం నిపాతోతి ఆహ "**అభిజానాసి నూ**"తి. **అయఞ్చా**తి ఏత్థ **చ**-సద్దో న కేవలం అభిజానాసిపదేనేవ, అథ ఖో "పుచ్ఛితా"తి పదేన చాతి సముచ్చయత్థో. కథం యోజేతబ్బోతి అనుయోగమపనేతి "**ఇదఞ్హీ**"తిఆదినా. **పుచ్ఛితా నూ**తి పుట్ఠే పుచ్ఛం కత్తా ను. **నం పుట్ఠభావ**న్తి తాదిసం పుచ్ఛితభావం అభిజానాసి ను. **న తే సమ్ముట్ఠ**న్తి తవ న పముట్ఠం వతాతి అత్థో. **అఫాసుకభావో**తి తథా భాసనేన అసుఖభావో. **పణ్డితపతిరూపకాన**న్తి (సామం వియ అత్తనో సక్కారానం పణ్డితభాసానం) ఆమం వియ పక్కానం పణ్డితా భాసానం. (దీ. ని. టీ. ౧.౧౬౩)

పాళిపదఅత్థబ్యఞ్జనేసూతి పాళిసఙ్ఖాతే పదే, తదత్థే తప్పరియాపన్నక్ఖరే చ, వాక్యపరియాయో వా బ్యఞ్జనసద్దో "అక్ఖరం పదం బ్యఞ్జన"న్తిఆదీసు (నేత్తి. ౨౮) వియ. భగవతో రూపం సభావో వియ రూపమస్సాతి **భగవన్తరూపో**, భగవా వియ ఏకన్తపణ్డితోతి అత్థో.

పూరణకస్సపవాదవణ్ణనా

౧౬౩. **ఏకమిదాహన్తి** ఏత్థ **ఇదన్తి** నిపాతమత్తం, ఏకం సమయమిచ్చేవ అత్థో. సమ్మోదేతి సమ్మోదనం కరోతీతి **సమ్మోదనీయం**. అనీయసద్దో హి బహులా కత్వత్థాభిధాయకో యథా "నియ్యానికా"తి, (ధ. స. సుత్తన్తదుకమాతికా ౯౭) సమ్మోదనం వా జనేతీతి **సమ్మోదనియం** తద్ధితవసేన. సరితబ్బన్తి **సారణీయం**, సరణస్స అనుచ్ఛవికన్తి వా **సారణియం,** ఏతమత్థం దస్సేతుం **"సమ్మోదజనకం సరితబ్బయుత్తక"**న్తి వుత్తం, సరితబ్బయుత్తకన్తి చ సరణానుచ్ఛవికన్తి అత్థో.

౧౬౬. **సహత్థాతి** సహత్థేనేవ, తేన సుద్ధకత్తారం దస్సేతి, **ఆణత్తియాతి** పన హేతుకత్తారం, నిస్సగ్గియథావరాదయోపి ఇధ సహత్థ కరణేనేవ సఙ్గహితా. **హత్థాదీనీ**తి హత్థపాదకణ్ణనాసాదీని. పచనం దహనం విబాధనన్తి ఆహ **"దణ్డేన ఉప్పీళేన్తస్సా"**తి. **పపఞ్చసూదనియం** నామ **మజ్ఝిమాగమట్ఠకథాయం** పన **"పచతో"**తి ఏతస్స "తజ్జేన్తస్స వా"తి (మ. ని. అట్ఠ. ౩.౯౭) దుతియోపి అత్థో వుత్తో, ఇధ పన తజ్జనం, పరిభాసనఞ్చ దణ్డేన సఙ్గహేత్వా "దణ్డేన ఉప్పీళేన్తస్స ఇచ్చేవ వుత్త"న్తి (దీ. ని. టీ. ౧.౧౬౬) ఆచరియేన వుత్తం, అధునా పన పోత్థకేసు "తజ్జేన్తస్స వా"తి పాఠోపి బహూసు దిస్సతి. **సోకన్తి** సోకకారణం, సోచనన్తిపి యుజ్జతి కారణసమ్పాదనేన ఫలస్సపి కత్తబ్బతో. **పరేహీ**తి అత్తనో వచనకరేహి కమ్మభూతేహి. **ఫన్దతో**తి ఏత్థ పరస్స ఫన్దనవసేన సుద్ధకత్తుత్థో న లబ్భతి, అథ ఖో అత్తనో ఫన్దనవసేనేవాతి ఆహ **"పరం ఫన్దన్తం ఫన్దనకాలే సయమ్పి ఫన్దతో"**తి, అత్తనా కతేన పరస్స విబాధనపయోగేన సయమ్పి ఫన్దతోతి అత్థో. **"అతిపాతాపయతో"**తి పదం సుద్ధకత్తరి, హేతుకత్తరి చ పవత్తతీతి దస్సేతి **"హనన్తస్సాపి హనాపేన్తస్సాపీ"**తి ఇమినా. **సబ్బత్థాతి** "ఆదియతో"తిఆదీసు. **కరణకారణవసేనాతి** సయంకారపరంకారవసేన.

ఘరభిత్తియా అన్తో చ బహి చ సన్ధి **ఘరసన్ధి**. కిఞ్చిపి అసేసేత్వా నిరవసేసో లోపో విలుమ్పనం **నిల్లోపో**తి ఆహ **"మహావిలోప"**న్తి. ఏకాగారే నియుత్తో విలోపో **ఏకాగారికో**. తేనాహ **"ఏకమేవా"**తిఆది. "పరిపన్థే తిట్ఠతో"తి ఏత్థ అచ్ఛిన్దనత్థమేవ తిట్ఠతీతి అయమత్థో పకరణతో సిద్ధోతి దస్సేతి **"ఆగతాగతాన"**న్తిఆదినా. **"పరితో సబ్బసో పన్థే హననం పరిపన్థో"**తి (దీ. ని. టీ. ౧.౧౬౬) అయమత్థోపి ఆచరియేన వుత్తో. **కరోమీతి సఞ్ఞాయాతి** సఞ్చేతనికభావమాహ, తేనేతం దస్సేతి "సఞ్చిచ్చ కరోతోపి న కరీయతి నామ, పగేవ అసఞ్చిచ్చా"తి. **పాపం న కరీయతీ**తి పుబ్బే అసతో ఉప్పాదేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా పాపం అకతమేవ నామ. తేనాహ **"నత్థి పాప"**న్తి.

యది ఏవం కథం సత్తా పాపే పవత్తన్తీతి అత్తనో వాదే పరేహి ఆరోపితం దోసమపనేతుకామో పూరణో ఇమమత్థమ్పి దస్సేతీతి ఆహ **"సత్తా పనా"**తిఆది. సఞ్ఞామత్తమేతం "పాపం కరోన్తీ"తి, పాపం పన నత్థేవాతి వుత్తం హోతి. ఏవం కిరస్స హోతి – ఇమేసం సత్తానం హింసాదికిరియా అత్తానం న పాపుణాతి తస్స నిచ్చతాయ నిబ్బికారత్తా, సరీరం పన అచేతనం కట్ఠకలిఙ్గరూపమం, తస్మిం వికోపితేపి న కిఞ్చి పాపన్తి. పరియన్తో వుచ్చతి **నేమి** పరియోసానే ఠితత్తా. తేన వుత్తం ఆచరియేన "నిసితఖురమయనేమినా"తి (దీ. ని. టీ. ౧.౧౬౬). దుతియవికప్పే చక్కపరియోసానమేవ పరియన్తో, ఖురేన

సదిసో పరియన్తో యస్సాతి **ఖురపరియన్తో.** ఖురగ్గహణేన చేత్థ ఖురధారా గహితా తదవరోధతో. పాళియం **చక్కేనాతి** చక్కాకారకతేన ఆవుధవిసేసేన. తం మంసఖలకరణసఙ్ఖాతం నిదానం కారణం యస్సాతి **తతోనిదానం,** "పచ్చత్తవచనస్స తోఆదేసో, సమాసే చస్స లోపాభావో"తి (పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧) అట్ఠకథాసు వుత్తో. "పచ్చత్తత్థే నిస్సక్కవచనమ్పి యుజ్జతీ"తి (సారత్థ॰ టీ॰ పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) **ఆచరియసారిపుత్తత్థేరో.** "కారణత్థే నిపాతసముదాయో"తిపి అక్ఖరచిన్తకా.

గఙ్గాయ దక్ఖిణదిసా అప్పతిరూపదేసో, ఉత్తరదిసా పన పతిరూపదేసోతి అధిప్పాయేన "**దక్ఖిణఞ్చే**"తిఆది వుత్తం, తఞ్చ దేసదిసాపదేసేన తన్నివాసినో సన్ధాయాతి దస్సేతుం "**దక్ఖిణతీరే**"తిఆదిమాహ. హననదానకిరియా హి తదాయత్తా. **మహాయాగన్తి** మహావిజితరఞ్ఞో యఞ్ఞసదిసమ్పి మహాయాగం. దమసద్దో ఇన్ద్రియసంవరస్స, ఉపోసథసీలస్స చ వాచకోతి ఆహ "**ఇన్ద్రియదమేన ఉపోసథకమ్మేనా**"తి. కేచి పన ఉపోసథకమ్మేనా'తి ఇదం ఇన్ద్రియదమస్స విసేసనం, తస్మా 'ఉపోసథకమ్మభూతేన ఇన్ద్రియదమేనా'తి" అత్థం వదన్తి, తదయుత్తమేవ తదుభయత్థవాచకత్తా దమసద్దస్స, అత్థద్వయస్స చ విసేసవుత్తితో. అధునా హి కత్థచి పోత్థకే వా-సద్దో, చ-సద్దోపి దిస్సతి. **సీలసంయమేనాతి** తదఞ్ఞేన కాయికవాచసికసంవరేన. **సచ్చవచనేనాతి** అమోసవజ్జేన. తస్స విసుం వచనం లోకే గరుతరపుఞ్ఞసమ్మతభావతో. యథా హి పాపధమ్మేసు ముసావాదో గరుతరో, ఏవం పుఞ్ఞధమ్మేసు అమోసవజ్జో. తేనాహ భగవా **ఇతివుత్తకే** –

"ఏకధమ్మం అతీతస్స, ముసావాదిస్స జన్తునో;

వితిణ్ణపరలోకస్స, నత్థి పాపం అకారియ"న్తి. (ఇతివు॰ ౨౫);

పవత్తీతి యో కరోతి, తస్స సన్తానే ఫలుప్పాదపచ్చయభావేన ఉప్పత్తి. ఏవఞ్హి "నత్థి కమ్మం, నత్థి కమ్మఫల"న్తి అకిరియవాదస్స పరిపుణ్ణతా. సతి హి కమ్మఫలే కమ్మానమకిరియభావో కథం భవిస్సతి. **సబ్బథాపీతి** "కరోతో"తిఆదినా వుత్తేన సబ్బప్పకారేనపి.

లబుజన్తి లికుచం. **పాపపుఞ్ఞానం కిరియమేవ పటిక్ఖిపతి,** న రఞ్ఞా పుట్ఠం సన్దిట్ఠికం సామఞ్ఞఫలం బ్యాకరోతీతి అధిప్పాయో. ఇదఞ్హి అవధారణం విపాకపటిక్ఖేపనివత్తనత్థం. యో హి కమ్మం పటిక్ఖిపతి, తేన అత్థతో విపాకోపి పటిక్ఖిత్తోయేవ నామ హోతి. తథా హి వక్ఖతి "కమ్మం పటిబాహన్తేనాపీ"తిఆది (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౭౦-౧౭౨).

పటిరాజూహి అనభిభవనీయభావేన విసేసతో జితన్తి **విజితం,** ఏకస్స రఞ్ఞో ఆణాపవత్తిదేసో. "మా మయ్హం విజితే వసథా"తి అపసాదనా పబ్బజితస్స పబ్బాజనసఙ్ఖాతా విహేఠనాయేవాతి వుత్తం "**విహేఠేతబ్బ**"న్తి. తేన వుత్తస్స అత్థస్స "ఏవమేత"న్తి ఉపధారణం సల్లక్ఖణం **ఉగ్గహణం,** తదమినా పటిక్ఖిపతీతి ఆహ "**సారతో అగ్గహేన్తో**"తి. తస్స పన అత్థస్స అద్ధనియభావాపాదనవసేన చిత్తేన సన్ధారణం **నిక్కుజ్జనం,** తదమినా పటిక్ఖిపతీతి దస్సేతి "**సారవసేనేవ...పే.... అట్ఠపేన్తో**"తి ఇమినా. **సారవసేనేవాతి** ఉత్తమవసేనేవ, అవితథత్తా వా పరేహి అనుచ్చాలితో థిరభూతో అత్థో అఫేగ్గుభావేన సారోతి వుచ్చతి, తంవసేనేవాతి అత్థో. **నిస్సరణన్తి** వట్టతో నియ్యానం. **పరమత్థోతి** అవిపరీతత్థో, ఉత్తమస్స వా ఞాణస్సారమ్మణభూతో అత్థో. **బ్యఞ్జనం పన తేన ఉగ్గహితఞ్చేవ నిక్కుజ్జితఞ్చ** తథాయేవ భగవతో సన్తికే భాసితత్తా.

మక్ఖలిగోసాలవాదవణ్ణనా

౧౬౮. **ఉభయేనాతి** హేతుపచ్చయపటిసేధవచనేన. ‘‘**విజ్జమానమేవా**’’తి ఇమినా సభావతో విజ్జమానస్సేవ పటిక్ఖిపనే తస్స అఞ్ఞాణమేవ కారణన్తి దస్సేతి. **సంకిలేసపచ్చయ**న్తి సంకిలిస్సనస్స మలీనస్స కారణం . **విసుద్ధిపచ్చయ**న్తి సంకిలేసతో విసుద్ధియా వోదానస్స పచ్చయం. **అత్తకారేతి** పచ్చత్తవచనస్స ఏ-కారవసేన పదసిద్ధి యథా ‘‘వనప్పగుమ్బే యథా ఫుసితగ్గే’’తి, (ఖు. పా. ౧౩; సు. ని. ౨౩౬) పచ్చత్తత్థే వా భుమ్మవచనం యథా ‘‘ఇదమ్పిస్స హోతి సీలస్మి’’న్తి (దీ. ని. ౧.౧౯౪), తదేవత్థం దస్సేతి ‘‘**అత్తకారో**’’తి ఇమినా. సో చ తేన తేన సత్తేన అత్తనా కాతబ్బకమ్మం, అత్తనా నిప్ఫాదేతబ్బపయోగో వా. తేనాహ ‘‘**యేనా**’’తిఆది. **సబ్బఞ్ఞుత**న్తి సమ్మాసమ్బోధిం. **త**న్తి అత్తనా కతకమ్మం. **దుతియపదేనాతి** ‘‘నత్థి పరకారే’’తి పదేన. **పరకారో చ నామ** పరస్స వాహసా ఇజ్ఝనకపయోగో. తేన వుత్తం ‘‘**యం పరకార**’’న్తిఆది. **ఓవాదానుసాసని**న్తి ఓవాదభూతమనుసాసనిం, పఠమం వా ఓవాదో, పచ్ఛా అనుసాసనీ. ‘‘పరకార’’న్తి పదస్స ఉపలక్ఖణవసేన అత్థదస్సనఞ్చేతం, లోకుత్తరధమ్మే పరకారావస్సయో నత్థీతి ఆహ ‘‘**ఠపేత్వా మహాసత్త**’’న్తి. అత్థేవేస లోకియధమ్మే యథా తం అమ్హాకం బోధిసత్తస్స ఆళారుదకే నిస్సాయ పఞ్చాభిఞ్ఞాలోకియసమాపత్తిలాభో, తఞ్చ పచ్ఛిమభవికమహాసత్తం సన్ధాయ వుత్తం, పచ్చేకబోధిసత్తస్సపి ఏత్థేవ సఙ్గహో తేసమ్పి తదభావతో. **మనుస్ససోభగ్యత**న్తి మనుస్సేసు సుభగభావం. **ఏవ**న్తి వుత్తప్పకారేన కమ్మవాదస్స, కిరియవాదస్స చ పటిక్ఖిపనేన. **జినచక్కే**తి ‘‘అత్థి భిక్ఖవే కమ్మం కణ్హం కణ్హవిపాక’’న్తిఆది (అ. ని. ౪.౨౩౨) నయప్పవత్తే కమ్మానం, కమ్మఫలానఞ్చ అత్థితాపరిదీపనే బుద్ధసాసనే. పచ్చనీకకథనం పహారదానసదిసన్తి ‘‘**పహారం దేతి నామా**’’తి.

యథావుత్తఅత్తకారపరకారాభావతో ఏవ సత్తానం పచ్చత్తపురిసకారో నామ కోచి నత్థీతి సన్ధాయ ‘‘**నత్థిపురిసకారే**’’తి తస్స పటిక్ఖిపనం దస్సేతుం ‘‘**యేనా**’’తిఆది వుత్తం. ‘‘దేవత్తమ్పి’’తిఆదినా, ‘‘మనుస్ససోభగ్యత’’న్తిఆదినా చ **వుత్తప్పకారా.** ‘‘బలే పతిట్ఠితా’’తి వత్వా వీరియమేవిధ బలన్తి దస్సేతుం ‘‘**వీరియం కత్వా**’’తి వుత్తం. సత్తానఞ్హి దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయిక నిబ్బానసమ్పత్తిఆవహం వీరియబలం నత్థీతి సో పటిక్ఖిపతి, నిదస్సనమత్తఞ్చేతం వోదానియబలస్స పటిక్ఖిపనం సంకిలేసికస్సాపి బలస్స తేన పటిక్ఖిపనతో. యది వీరియాదీని పురిసకారవేవచనాని, అథ కస్మా తేసం విసుం గహణన్తి ఆహ ‘‘**ఇదం నో వీరియేనా**’’తిఆది. **ఇదం నో వీరియేనాతి** ఇదం ఫలం అమ్హాకం వీరియేన పవత్తం. **పవత్తవచనపటిక్ఖేపకరణవసేనాతి** అఞ్ఞేసం పవత్తవోహారవచనస్స పటిక్ఖేపకరణవసేన . వీరియథామపరక్కమసమ్బన్ధనేన పవత్తబలవాదీనం వాదస్స పటిక్ఖేపకరణవసేన ‘‘నత్థి బల’’న్తి పదమివ సబ్బానిపేతాని తేన ఆదీయన్తీతి అధిప్పాయో. తఞ్చ వచనీయత్థతో వుత్తం, వచనత్థతో పన తస్సా తస్సా కిరియాయ ఉస్సన్నట్ఠేన **బలం.** సూరవీరభావావహట్ఠేన **వీరియం.** తదేవ దళ్హభావతో, పోరిసధురం వహన్తేన పవత్తేతబ్బతో చ **పురిసథామో.** పరం పరం ఠానం అక్కమనవసేన పవత్తియా **పురిసపరక్కమోతి** వేదితబ్బం.

రూపాదీసు సత్తవిసత్తతాయ **సత్తా.** అస్ససనపస్ససనవసేన పవత్తియా పాణనతో **పాణాతి** ఇమినా అత్థేన సమానేపి పదద్వయే ఏకిన్ద్రియాదివసేన పాణే విభజిత్వా సత్తతో విసేసం కత్వా ఏస వదతీతి ఆహ ‘‘**ఏకిన్ద్రియో**’’తిఆది. భవన్తీతి **భూతాతి** సత్తపాణపరియాయేపి సతి అణ్డకోసాదీసు సమ్భవనట్ఠేన తతో విసేసావ, తేన వుత్తాతి దస్సేతి ‘‘**అణ్డ…పే…. వదతీ**’’తి ఇమినా. **వత్థికోసో** గబ్భాసయో. జీవనతో పాణం ధారేన్తో వియ వడ్ఢనతో **జీవా.** తేనాహ ‘‘**సాలియవా**’’తిఆది. **ఆది**సద్దేన విరుళ్హధమ్మా తిణరుక్ఖా గహితా. నత్థి ఏతేసం సంకిలేసవిసుద్ధీసు వసో సామత్థియన్తి **అవసా.** తథా **అబలా అవీరియా.** తేనాహ ‘‘**తేస**’’న్తిఆది. **నియతాతి** నియమనా, అఛేజ్జసుత్తావుతస్స అభేజ్జమణినో వియ నియతప్పవత్తితాయ గతిజాతిబన్ధాపవగ్గవసేన నియామోతి అత్థో. **తత్థ తత్థాతి** తాసు తాసు జాతీసు. **ఛన్నం అభిజాతీనం** సమ్బన్ధీభూతానం

గమనం సమవాయేన సమాగమో. సమ్బన్ధినిరపేక్ఖోపి భావసద్దో సమ్బన్ధిసహితో వియ పకతియత్థవాచకోతి ఆహ ''**సభావోయేవా**''తి, యథా కణ్టకస్స తిక్ఖతా, కపిత్థఫలాదీనం పరిమణ్డలతా, మిగపక్ఖీనం విచిత్తాకారతా చ, ఏవం సబ్బస్సాపి లోకస్స హేతుపచ్చయమన్తరేన తథా తథా పరిణామో అకుత్తిమో సభావోయేవాతి అత్థో. తేన వుత్తం ''**యేనా**''తిఆది. పరిణమనం నానప్పకారతాపత్తి. **యేనాతి** సత్తపాణాదినా. యథా భవితబ్బం, తథేవాతి సమ్బన్ధో.

ఛళభిజాతియో పరతో విత్థారీయిస్సన్తి. "సుఖఞ్చ దుక్ఖఞ్చ పటిసంవేదేన్తీ"తి వదన్తో మక్ఖలి అదుక్ఖమసుఖభూమిం సబ్బేన సబ్బం న జానాతీతి వుత్తం ''**అఞ్ఞా అదుక్ఖమసుఖభూమి నత్థీతి దస్సేతీ**''తి. అయం "సుఖఞ్చ దుక్ఖఞ్చ పటిసంవేదేన్తీ"తి వచనం కరణభావేన గహేత్వా వుత్తా ఆచరియస్స మతి. పోత్థకేసు పన ''**అఞ్ఞా సుఖదుక్ఖభూమి నత్థీతి దస్సేతీ**''తి అయమేవ పాఠో దిట్ఠో, న "అదుక్ఖమసుఖభూమీ"తి. ఏవం సతి "ఛస్వేవాభిజాతీసూ"తి వచనం అధికరణభావేన గహేత్వా ఛసు ఏవ అభిజాతీసు సుఖదుక్ఖపటిసంవేదనం, న తేహి అఞ్ఞత్థ, తాయేవ సుఖదుక్ఖభూమి, న తదఞ్ఞాతి దస్సేతీతి వుత్తన్తి వేదితబ్బం. అయమేవ చ యుత్తతరో పటిక్ఖేపితబ్బస్స అత్థస్స భూమివసేన వుత్తత్తా. యది హి "సుఖఞ్చ దుక్ఖఞ్చ పటిసంవేదేన్తీ"తి వచనేన పటిక్ఖేపితబ్బస్స దస్సనం సియా, అథ "అఞ్ఞా అదుక్ఖమసుఖా నత్థీ"తి దస్సేయ్య, న "అదుక్ఖమసుఖభూమీ"తి దస్సనహేతువచనస్స భూమిఅత్థాభావతో. దస్సేతి చేతం తాసం భూమియా అభావమేవ, తేన విఞ్ఞాయతి అయం పాఠో, అయఞ్చత్థో యుత్తతరోతి.

పముఖయోనీనన్తి మనుస్సేసు ఖత్తియబ్రాహ్మణాదివసేన, తిరచ్ఛానాదీసు సీహబ్యగ్ఘాదివసేన పధానయోనీనం, పధానతా చేత్థ ఉత్తమతా. తేనాహ ''**ఉత్తమయోనీన**''న్తి. **సట్ఠి సతానీ**తి ఛ సహస్సాని. "పఞ్చ చ కమ్మునో సతానీ"తి పదస్స అత్థదస్సనం ''**పఞ్చ కమ్మసతాని చా**''తి. ''**ఏసేవ నయో**''తి ఇమినా "కేవలం తక్కమత్తకేన నిరత్థకం దిట్ఠిం దీపేతీ"తి ఇమమేవత్థమతిదిసతి. ఏత్థ చ ''**తక్కమత్తకేనా**''తి వదన్తో యస్మా తక్కికా అవస్సయభూతతథత్థగ్గహణఅఙ్కుసనయమన్తరేన నిరఙ్కుసతాయ పరికప్పనస్స యం కిఞ్చి అత్తనా పరికప్పితం సారతో మఞ్ఞమానా తథేవ అభినివిస్స తత్థ చ దిట్ఠిగాహం గణ్హన్తి, తస్మా న తేసం దిట్ఠివత్థుస్మిం విఞ్ఞూహి విచారణా కాతబ్బాతి ఇమమధిప్పాయం విభావేతి. **కేచీతి** ఉత్తరవిహారవాసినో. **పఞ్చిన్ద్రియవసేనాతి** చక్ఖాదిపఞ్చిన్ద్రియవసేన. తే హి "చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయసఙ్ఖాతాని ఇమాని పఞ్చిన్ద్రియాని 'పఞ్చ కమ్మానీ'తి తిత్థియా పఞ్ఞపేన్తీ"తి వదన్తి "కాయవచీమనోకమ్మాని చ 'తీణి కమ్మానీ'తి". **కమ్మన్తి లద్ధీతి** తదుభయం ఓళారికత్తా పరిపుణ్ణకమ్మన్తి లద్ధి. మనోకమ్మం అనోళారికత్తా ఉపడ్ఢకమ్మన్తి లద్ధీతి యోజనా. "ద్వాసట్ఠి పటిపదా"తి వత్తబ్బే సభావనిరుత్తిం అజానన్తో "ద్వట్ఠిపటిపదా"తి వదతీతి ఆహ ''**ద్వాసట్ఠి పటిపదా**''తి. సద్దరచకా పన "ద్వాసట్ఠియా సలోపో, అత్తమా"తి వదన్తి, తదయుత్తమేవ సభావనిరుత్తియా యోగతో అసిద్ధత్తా . యది హి సా యోగేన సిద్ధా అస్స, ఏవం సభావనిరుత్తియేవ సియా, తథా చ సతి ఆచరియానం మతేన విరుజ్ఝతీతి వదన్తి. "ఛల్లాసీతి సహస్సానీ"తిఆదికా పన అఞ్ఞత్ర దిట్ఠపయోగా సభావనిరుత్తియేవ. దిస్సతి హి **విసుద్ధిమగ్గాదీసు** –

> "ఛల్లాసీతి సహస్సాని, కప్పా తిట్ఠన్తి యే మరూ;
>
> న త్వేవ తేపి తిట్ఠన్తి, ద్వీహి చిత్తేహి సమోహితా"తి. (విసుద్ధి॰ ౨.౭౧౬; మహాని॰ ౧౦, ౩౯);

ఏకస్మిం కప్పేతి చతున్నమసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పానం అఞ్ఞతరభూతే ఏకస్మిం అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పే. తత్థాపి చ వివట్టట్ఠాయీసఙ్ఖాతం ఏకమేవ సన్ధాయ ''**ద్వట్ఠన్తరకప్పా**''తి వుత్తం. న హి సో అస్సుతసాసనధమ్మో ఇతరే జానాతి

బాహిరకానమవిసయత్తా, అజానన్తో ఏవమాహాతి అత్థో.

ఉరబ్భే హనన్తి, హన్త్వా వా జీవితం కప్పేన్తీతి **ఓరబ్భికా.** ఏస నయో **సాకుణికా**దీసుపి. **లుద్దా**తి వుత్తావసేసకా యే కేచి చాతుప్పదజీవికా నేసాదా. మాగవికపదస్మిఞ్హి రోహితాదిమిగజాతియేవ గహితా. బన్ధనాగారే నియోజేన్తీతి **బన్ధనాగారికా. కురూరకమ్మన్తా**తి దారుణకమ్మన్తా. **అయం** సబ్బోపి కణ్హకమ్మపసుతతాయ **కణ్హాభిజాతీతి వదతి** కణ్హస్స ధమ్మస్స అభిజాతి అబ్భుప్పత్తి యస్సాతి కత్వా. **భిక్ఖూ**తి బుద్ధసాసనే భిక్ఖూ. **కణ్టకే**తి ఛన్దరాగే. సఙ్ఖోగవసేన తేసం పక్ఖిపనం. కణ్టకసదిసఛన్దరాగేన సఙ్ఖుత్తా భుఞ్జన్తీతి హి అధిప్పాయేన "**కణ్టకే పక్ఖిపిత్వా**"తి వుత్తం. కస్మాతి చే? యస్మా "తే పణీతపణీతే పచ్చయే పటిసేవన్తీ"తి తస్స మిచ్ఛాగాహో, తస్మా ఞాయలద్ధేపి పచ్చయే భుఞ్జమానా ఆజీవకసమయస్స విలోమగాహితాయ పచ్చయేసు కణ్టకే పక్ఖిపిత్వా ఖాదన్తి నామాతి వదతి **కణ్టకవుత్తికా**తి కణ్టకేన యథావుత్తేన సహ జీవికా. **అయఞ్హిస్స పాళియేవా**తి అయం మక్ఖలిస్స వాదదీపనా అత్తనా రచితా పాళియేవాతి యథావుత్తమత్థం సమత్థేతి. కణ్టకవుత్తికా ఏవ నామ **ఏకే** అపరే **పబ్బజితా** బాహిరకా సన్తి, తే నీలాభిజాతీతి **వదతీ**తి అత్థో. తే హి సవిసేసం అత్తకిలమథానుయోగమనుయుత్తా. తథా హి తే కణ్టకే వత్తన్తా వియ భవన్తీతి **కణ్టకవుత్తికా**తి వుత్తా. నీలస్స ధమ్మస్స అభిజాతి యస్సాతి **నీలాభిజాతి.** ఏవమితరేసుపి.

అమ్హాకం సఙ్ఖోజనగన్థో నత్థీతి వాదినో బాహిరకపబ్బజితా **నిగణ్ఠా.** ఏకమేవ సాటకం పరిదహన్తా **ఏకసాటకా.** కణ్హతో పరిసుద్ధో నీలో, తతో పన లోహితోతిఆదినా యథాక్కమం తస్స పరిసుద్ధం వాదం దస్సేతుం "**ఇమే కిరా**"తిఆది వుత్తం. **పణ్డరతరా**తి భుఞ్జననహానపటిక్ఖేపాదివతసమాయోగేన పరిసుద్ధతరా కణ్హనీలముపాదాయ లోహితస్సాపి పరిసుద్ధభావేన వత్థబ్బతో. **ఓదాతవసనా**తి ఓదాతవత్థపరిదహనా. **అచేలకసావకా**తి ఆజీవకసావకభూతా. **తే కిర** ఆజీవకలద్ధియా విసుద్ధచిత్తతాయ నిగణ్ఠేహిపి **పణ్డరతరా** హలిద్దాభానమ్పి పురిమే ఉపాదాయ పరిసుద్ధభావప్పత్తితో. "**ఏవ**"న్తిఆదినా తస్స ఛన్దాగమనం దస్సేతి. నన్దాదీనం సావకభూతా పబ్బజితా **ఆజీవకా.** తథా **ఆజీవకినియో.** నన్దాదయో కిర తథారూపం ఆజీవకపటిపత్తిం ఉక్కంసం పాపేత్వా ఠితా, తస్మా నిగణ్ఠేహి ఆజీవకసావకేహి పబ్బజితేహి పణ్డరతరా వుత్తా పరమసుక్కాభిజాతీతి అయం తస్స లద్ధి.

పురిసభూమియోతి పధాననిద్దేసో. ఇత్థీనమ్పి హేతా భూమియో ఏస ఇచ్ఛతేవ. **సత్త దివసే**తి అచ్చన్తసఙ్ఖోగవచనం, ఏత్తకమ్పి మన్దా మోమూహాతి. **సమ్బాధట్ఠానతో**తి మాతుకుచ్ఛిం సన్ధాయాహ. **రోదన్తి చేవ విరవన్తి చ** తమనుస్సరిత్వా. ఖేదనం, కీళనఞ్చ ఖిడ్డాసద్దేనేవ సఙ్గహేత్వా **ఖిడ్డాభూమి** వుత్తా. పదస్స నిక్ఖిపనం **పదనిక్ఖిపనం.** యదా తథా పదం నిక్ఖిపితుం సమత్థో, తదా **పదవీమంసభూమి నామా**తి భావో. వతావతస్స **జాననకాలే. భిక్ఖు చ పన్నకో**తిఆదిపి తేసం బాహిరకానం పాళియేవ. తత్థ **పన్నకో**తి భిక్ఖాయ విచరణకో, తేసం వా పటిపత్తియా పటిపన్నకో. **జినో**తి జిణ్ణో జరావసేన హీనధాతుకో, అత్తనో వా పటిపత్తియా పటిపక్ఖం జినిత్వా ఠితో. సో కిర తథాభూతో ధమ్మమ్పి కస్సచి న కథేసి. తేనాహ "**న కిఞ్చి ఆహా**"తి. ఓట్ఠవదనాదివిప్పకారే కతేపి ఖమనవసేన న కిఞ్చి కథేతీతిపి వదన్తి. **అలాభి**న్తి "సో న కుమ్భిముఖా పటిగ్గణ్హాతీ"తిఆదినా నయేన మహాసీహనాదసుత్తే (దీ॰ ని॰ ౧.౩౯౪; మ॰ ని॰ ౧.౧౫౫) వుత్తఅలాభహేతుసమాయోగేన అలాభిం. తతోయేవ జిఘచ్ఛాదుబ్బలపరేతతాయ సయనపరాయనట్ఠేన **సమణం పన్నభూమీతి వదతి.**

ఆజీవవుత్తిసతానీతి సత్తానమాజీవభూతాని జీవికావుత్తిసతాని. "పరిబ్బాజకసతానీ"తి వుచ్చమానేపి చేస సభావలిఙ్గమజానన్తో "**పరిబ్బాజకసతే**"తి వదతి. ఏవమఞ్ఞేసుపి. తేనాహ "**పరిబ్బాజకపబ్బజ్జాసతానీ**"తి. నాగభవనం

నాగమణ్డలం యథా "మహింసకమణ్డల"న్తి. పరమాణుఆది **రజో. పసుగ్గహణేన** ఏళకజాతి గహితా. **మిగగ్గహణేన** రురుగవయాది మిగజాతి. **గణ్ఠీస్వీతి** ఘళుమ్హి, పబ్బేతి అత్థో. చాతుమహారాజికాదిబ్రహ్మకాయికాదివసేన, తేసఞ్చ అన్తరభేదవసేన **బహూ దేవా.** తత్థ చాతుమహారాజికానం ఏకచ్చఅన్తరభేదో **మహాసమయసుత్తేన** (దీ. ని. ౨.౩౩౧) దీపేతబ్బో. **"సో పనా"**తిఆదినా అజానన్తో పనేస బహూ దేవేపి సత్త ఏవ వదతీతి తస్స అప్పమాణతం దస్సేతి. **మనుస్సాపి అనన్తాతి** దీపదేసకులవంసాజీవాదివిభాగవసేన. పిసాచా ఏవ **పేసాచా,** తే అపరపేతాదివసేన **మహన్తమహన్తా,** బహుతరాతి అత్థో. బాహిరకసమయే పన "ఛద్దన్తదహమన్దాకినియో కువాళియముచలిన్దనామేన వోహరితా"తి (దీ. ని. టీ. ౧.౧౬౮) ఆచరియేన వుత్తం.

గణ్ఠికాతి పబ్బగణ్ఠికా. పబ్బగణ్ఠిమ్హి హి పవుటసద్దో. **మహాపపాతాతి** మహాతటా. పారిసేసనయేన **ఖుద్దకపపాతసతాని.** ఏవం సుపినేసుపి. **"మహాకప్పినో"**తి ఇదం "మహాకప్పాన"న్తి అత్థతో వేదితబ్బం. సద్దతో పనేస అజానన్తో ఏవం వదతీతి న విచారణక్ఖమం. తథా **"చుల్లాసీతి సతసహస్సానీ"**తి ఇదమ్పి. సో హి "చతురాసీతి సతసహస్సానీ"తి వత్తుమసక్కోన్తో ఏవం వదతి. సద్దరచకా పన "చతురాసీతియా తులోపో, చస్స చు, రస్స లో, ద్విత్తఞ్చా"తి వదన్తి. **ఏత్తకా మహాసరాతి** ఏతప్పమాణవతా మహాసరతో, సత్తమహాసరతోతి వుత్తం హోతి. **కిరాతి** తస్స వాదానుస్సవనే నిపాతో. **పణ్డితోపి...పే.... న గచ్ఛతి,** కస్మా? సత్తానం సంసరణకాలస్స నియతభావతో.

"అచేలకవతేన వా అఞ్ఞేన వా యేన కేనచీ"తి వుత్తమతిదిసతి **"తాదిసేనేవా"**తి ఇమినా. **తపోకమ్మేనాతి** తపకరణేన. ఏత్థాపి "తాదిసేనేవా"తి అధికారో. యో...పే.... విసుజ్ఝతి, సో అపరిపక్కం కమ్మం పరిపాచేతి నామాతి యోజనా. **అన్తరాతి** చతురాసీతిమహాకప్పసతసహస్సానమబ్భన్తరే. **ఫుస్స ఫుస్సాతి** పత్వా పత్వా. **వుత్తపరిమాణం కాలన్తి** చతురాసీతిమహాకప్పసతసహస్సపమాణం కాలం. ఇదం వుత్తం హోతి – **అపరిపక్కం** సంసరణనిమిత్తం కమ్మం సీలాదినా సీఘంయేవ విసుద్ధప్పత్తియా **పరిపాచేతి నామ. పరిపక్కం** కమ్మం ఫుస్స ఫుస్స కాలేన పరిపక్కభావానాపాదనేన **బ్యన్తిం** విగమనం **కరోతి నామాతి. దోణేనాతి** పరిమిననదోణతుమ్బేన. రూపకవసేనత్థో లబ్భతీతి వుత్తం **"మితం వియా"**తి. న హాపనవడ్ఢనం పణ్డితబాలవసేనాతి దస్సేతి **"న సంసారో"**తిఆదినా. వడ్ఢనం **ఉక్కంసో.** హాపనం **అవకంసో.**

కతసుత్తగుళేతి కతసుత్తవట్టియం. **పలేతీతి** పరేతి యథా "అభిసమ్పరాయో"తి, (మహాని. ౬౯; చూళని. ౮౫; పటి. మ. ౩.౪) ర-కారస్స పన ల-కారం కత్వా ఏవం వుత్తం యథా "పలిబుద్ధో"తి (చూళని. ౧౫; మి. ప. ౩.౬). సో చ చురాదిగణవసేన గతియన్తి వుత్తం **"గచ్ఛతీ"**తి. ఇమాయ ఉపమాయ చేస సత్తానం సంసారో అనుక్కమేన ఖీయతేవ, న వడ్ఢతి పరిచ్ఛిన్నరూపత్తాతి ఇమమత్థం విభావేతీతి ఆహ **"సుత్తే ఖీణే"**తిఆది. **తత్థేవాతి** ఖీయనట్ఠానేయేవ.

అజితకేసకమ్బలవాదవణ్ణనా

౧౭౧. దిన్నన్తి దేయ్యధమ్మసీసేన దానచేతనాయేవ వుత్తా. తంముఖేన చ ఫలన్తి దస్సేతి **"దిన్నస్స ఫలాభావ"**న్తి ఇమినా. దిన్నఞ్హి ముఖ్యతో అన్నాదివత్థు, తం కథమేస పటిక్ఖిపిస్సతి . ఏస నయో **యిట్ఠం హుతన్తి** ఏత్థాపి. సబ్బసాధారణం మహాదానం **మహాయాగో.** పాహునభావేన కత్తబ్బసక్కారో **పాహునకసక్కారో. ఫలన్తి** ఆనిసంసఫలం, నిస్సన్దఫలఞ్చ. **విపాకోతి** సదిసఫలం. చతురఙ్గసమన్నాగతే దానే ఠానన్తరాదిపత్తి వియ హి ఆనిసంసో, **సబ్భబ్రాహ్మణస్స**

దానే (జా॰ ౧.౧౦.౩౮) తాణలాభమత్తం వియ నిస్సన్దో, పటిసన్ధిసఙ్ఖాతం సదిసఫలం విపాకో. **అయం లోకో, పరలోకోతి** చ కమ్మునా లద్ధబ్బో వుత్తో ఫలాభావమేవ సన్ధాయ పటిక్ఖిపనతో. పచ్చక్ఖదిట్ఠో హి లోకో కథం తేన పటిక్ఖిత్తో సియా. ''**సబ్బే తత్థ తత్థేవ ఉచ్ఛిజ్జన్తీ**''తి ఇమినా కారణమాహ, యత్థ యత్థ భవయోనిఆదీసు ఠితా ఇమే సత్తా, తత్థ తత్థేవ ఉచ్ఛిజ్జన్తి, నిరుదయవినాసవసేన వినస్సన్తీతి అత్థో. **తేసూతి** మాతాపితూసు. **ఫలాభావవసేనేవ వదతి,** న మాతాపితూనం, నాపి తేసు ఇదాని కరియమానసక్కారాసక్కారానమభావవసేన తేసం లోకే పచ్చక్ఖత్తా. పుబ్బుళస్స వియ ఇమేసం సత్తానం ఉప్పాదో నామ కేవలో, న చవిత్వా ఆగమనపుబ్బకో అత్థీతి దస్సనత్థం "నత్థి సత్తా ఓపపాతికా"తి వుత్తన్తి ఆహ ''**చవిత్వా ఉపపజ్జనకా సత్తా నామ నత్థీ**''తి. సమణేన నామ యాథావతో జానన్తేన కస్సచి అకథేత్వా సఞ్ఞతేన భవితబ్బం, అఞ్ఞథా అహోపురిసికా నామ సియా. కిఞ్హి పరో పరస్స కరిస్సతి, తథా చ అత్తనో సమ్పాదనస్స కస్సచి అవస్సయో ఏవ న సియా తత్థ తత్థేవ ఉచ్ఛిజ్జనతోతి ఇమమత్థం సన్ధాయ ''**యే ఇమఞ్చ...పే॰... పవేదేన్తీ**''తి ఆహ. అయం అట్ఠకథావసేసకో అత్థో.

చతూసు మహాభూతేసు నియుత్తో **చాతుమహాభూతికో,** అత్థమత్తతో పన దస్సేతుం ''**చతుమహాభూతమయో**''తి వుత్తం. యథా హి మత్తికాయ నిబ్బత్తం భాజనం మత్తికామయం, ఏవమయమ్పి చతూహి మహాభూతేహి నిబ్బత్తో చతుమహాభూతమయోతి వుచ్చతి. **అజ్ఝత్తికపథవీధాతూతి** సత్తసన్తానగతా పథవీధాతు. **బాహిరపథవీధాతున్తి** బహిద్ధా మహాపథవిం, తేన పథవీయేవ కాయోతి దస్సేతి. **అనుగచ్ఛతీతి** అనుబన్ధతి. **ఉభయేనాపీతి** పదద్వయేనపి. **ఉపేతి ఉపగచ్ఛతీతి** బాహిరపథవికాయతో తదేకదేసభూతా పథవీ ఆగన్త్వా అజ్ఝత్తికభావప్పత్తి హుత్వా సత్తభావేన సణ్ఠితా, సా చ మహాపథవీ ఘటాదిగతపథవీ వియ ఇదాని తమేవ బాహిరం పథవికాయం సముదాయభూతం పున ఉపేతి ఉపగచ్ఛతి, సబ్బసో తేన బాహిరపథవికాయేన నిబ్బిసేసతం ఏకీభావమేవ గచ్ఛతీతి అత్థో. **ఆపాదీసుపి ఏసేవ నయోతి** ఏత్థ పజ్జున్నేన మహాసముద్దతో గహితఆపో వియ వస్సోదకభావేన పునపి మహాసముద్దం, సూరియరంసితో గహితఇన్దగ్గిసఙ్ఖాతతేజో వియ పునపి సూరియరంసిం, మహావాయుక్ఖన్ధతో నిగ్గతమహావాతో వియ పునపి మహావాయుక్ఖన్ధం ఉపేతి ఉపగచ్ఛతీతి పరికప్పనామత్తేన దిట్ఠిగతికస్స అధిప్పాయో.

మనచ్ఛట్ఠాని ఇన్ద్రియానీతి మనమేవ ఛట్ఠం యేసం చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయానం, తాని ఇన్ద్రియాని. **ఆకాసం పక్ఖన్దన్తి** తేసం విసయభావాతి వదన్తి. విసయిగహణేన హి విసయాపి గహితా ఏవ హోన్తి. కథం గణితా మఞ్చపఞ్చమాతి ఆహ ''**మఞ్చో చేవ...పే॰... అత్థో**''తి. ఆళాహనం సుసానన్తి అత్థతో ఏకం. **గుణాగుణపదానీతి** గుణదోసకోట్ఠాసాని. **సరీరమేవ వా పదాని** తంతంకిరియాయ పజ్జితబ్బతో. **పారావతపక్ఖివణ్ణానీతి** పారావతస్స నామ పక్ఖినో వణ్ణాని. ''**పారావతపక్ఖవణ్ణానీ**''తి పాఠో, పారావతసకుణస్స పత్తవణ్ణానీతి అత్థో. **భస్మన్తాతి** ఛారికాపరియన్తా. తేనాహ ''**ఛారికావసానమేవా**''తి. ఆహుతిసద్దేనేత్థ "దిన్నం యిట్ఠం హుత"న్తి వుత్తప్పకారం దానం సబ్బమ్పి గహితన్తి దస్సేతి ''**పాహునకసక్కారాదిభేదం దిన్నదాన**''న్తి ఇమినా, విరూపేకసేసనిద్దేసో వా ఏస. **అత్థోతి** అధిప్పాయతో అత్థో సద్దతో తస్స అనధిగమితత్తా. ఏవమీదిసేసు. దబ్బన్తి ముయ్హన్తీతి దత్తూ, బాలపుగ్గలా, తేహి **దత్తూహి.** కిం వుత్తం హోతీతి ఆహ ''**బాలా దేన్తీ**''తిఆది. పాళియం "లోకో అత్థీ"తి మతి యేసం తే **అత్థికా,** "అత్థీ"తి చేదం నేపాతికపదం, తేసం వాదో అత్థికవాదో, తం **అత్థికవాదం.**

తత్థాతి తేసు యథావుత్తేసు తీసు మిచ్ఛావాదీసు. **కమ్మం పటిబాహతి** అకిరియవాదిభావతో. **విపాకం పటిబాహతి** సబ్బేన సబ్బం ఆయతిం ఉపపత్తియా పటిక్ఖిపనతో. **విపాకన్తి** చ ఆనిసంసనిస్సన్దసదిసఫలవసేన తివిధమ్పి విపాకం. **ఉభయం పటిబాహతి** సబ్బసో హేతుపటిసేధనేనేవ ఫలస్సాపి పటిసేధితత్తా. **ఉభయన్తి** చ కమ్మం విపాకమ్పి. సో హి

“అహేతూ అప్పచ్చయా సత్తా సంకిలిస్సన్తి, విసుజ్ఝన్తి చా”తి వదన్తో కమ్మస్స వియ విపాకస్సాపి సంకిలేసవిసుద్ధీనం పచ్చయత్తాభావజోతనతో తదుభయం పటిబాహతి నామ. **విపాకో పటిబాహితో హోతి** అసతి కమ్మస్మిం విపాకాభావతో. **కమ్మం పటిబాహితం హోతి** అసతి విపాకే కమ్మస్స నిరత్థకతాపత్తితో. **ఇతీ**తి వుత్తత్థనిదస్సనం. **అత్థతో**తి సరూపతో, విసుం విసుం తంతందిట్ఠిదీపకభావేన పాళియం ఆగతాపి తదుభయపటిబాహకావాతి అత్థో. పచ్చేకం తివిధదిట్ఠికా ఏవ తే ఉభయపటిబాహకత్తా. ‘‘**ఉభయప్పటిబాహకా**’’తి హి హేతువచనం హేతుగబ్భత్తా తస్స విసేసనస్స. **అహేతుకవాదా చేవా**తిఆది పటిఞ్ఞావచనం తప్ఫలభావేన నిచ్ఛితత్తా. తస్మా విపాకపటిబాహకత్తా **నత్థికవాదా,** కమ్మపటిబాహకత్తా **అకిరియవాదా,** తదుభయపటిబాహకత్తా **అహేతుకవాదా**తి యథాలాభం హేతుఫలతాసమ్బన్ధో వేదితబ్బో. యో హి విపాకపటిబాహనేన నత్థికదిట్ఠికో ఉచ్ఛేదవాదీ, సో అత్థతో కమ్మపటిబాహనేన అకిరియదిట్ఠికో, ఉభయపటిబాహనేన అహేతుకదిట్ఠికో చ హోతి. సేసద్వయేపి ఏసేవ నయో.

‘‘**యే వా పనా**’’తిఆదినా తేసమనుదిట్ఠికానం నియామోక్కన్తివినిచ్ఛయో వుత్తో. తత్థ **తేస**న్తి పూరణాదీనం. **సజ్ఝాయన్తీ**తి తం దిట్ఠిదీపకం గన్థం యథా తథా తేహి కతం ఉగ్గహేత్వా పఠన్తి. **వీమంసన్తీ**తి తస్స అత్థం విచారేన్తి. ‘‘**తేస**’’న్తిఆది వీమంసనాకారదస్సనం. “కరోతో…పే.… ఉచ్ఛిజ్జతీ”తి ఏవం వీమంసన్తానం తేసన్తి సమ్బన్ధో. **తస్మిం ఆరమ్మణే**తి యథాపరికప్పితే కమ్మఫలాభావాదికే “కరోతో న కరీయతి పాప”న్తిఆది నయప్పవత్తాయ మిచ్ఛాదస్సనసఙ్ఖాతాయ లద్ధియా ఆరమ్మణే. **మిచ్ఛాసతి సన్తిట్ఠతీ**తి మిచ్ఛాసతిసఙ్ఖాతా లద్ధిసహగతా తణ్హా సన్తిట్ఠతి. “కరోతో న కరీయతి పాప”న్తిఆదివసేన హి అనుస్సవూపలద్ధే అత్థే తదాకారపరివితక్కనేహి సవిగ్గహే వియ సరూపతో చిత్తస్స పచ్చుపట్ఠితే చిరకాలపరిచయేన “ఏవమేత”న్తి నిజ్ఝానక్ఖమభావూపగమనే, నిజ్ఝానక్ఖన్తియా చ తథా తథా గహితే పునప్పునం తథేవ ఆసేవన్తస్స బహులీకరోన్తస్స మిచ్ఛావితక్కేన సమానీయమానా మిచ్ఛావాయాముపత్థమ్భితా అతంసభావమ్పి “తంసభావ”న్తి గణ్హన్తీ మిచ్ఛాలద్ధిసహగతా తణ్హా ముసా వితథం సరణతో పవత్తనతో మిచ్ఛాసతీతి వుచ్చతి. **చతురఙ్గుత్తరటీకాయమ్పి** (అ. ని. అట్ఠ. ౨.౪.౩౦) చేస అత్థో వుత్తోయేవ. మిచ్ఛాసఙ్కప్పాదయో వియ హి మిచ్ఛాసతి నామ పాటియేక్కో కోచి ధమ్మో నత్థి, తణ్హాసీసేన గహితానం చతున్నమ్పి అకుసలక్ఖన్ధానమేతం అధివచనన్తి **మజ్ఝిమాగమట్ఠకథాయమ్పి సల్లేఖసుత్తవణ్ణనాయం** (మ. ని. అట్ఠ. ౧.౮౩) వుత్తం.

చిత్తం ఏకగ్గం హోతీతి యథాసకం వితక్కాదిపచ్చయలాభేన తస్మిం ఆరమ్మణే అవట్ఠితతాయ అనేకగ్గతం పహాయ ఏకగ్గం అప్పితం వియ హోతి, చిత్తసీసేన చేత్థ మిచ్ఛాసమాధి ఏవ వుత్తో. సో హి పచ్చయవిసేసేహి లద్ధభావనాబలో ఈదిసే ఠానే సమాధానపతిరూపకకిచ్చకరోయేవ హోతి వాలవిజ్ఝనాదీసు వియాతి దట్ఠబ్బం. **జవనాని జవన్తీ**తి అనేకక్ఖత్తుం తేనాకారేన పుబ్బభాగియేసు జవనవారేసు పవత్తేసు సన్నిట్ఠానభూతే సబ్బపచ్ఛిమే జవనవారే సత్త జవనాని జవన్తి. ‘‘**పఠమజవనే సతేకిచ్ఛా హోన్తి, తథా దుతియాదీసూ**’’తి ఇదం ధమ్మసభావదస్సనమేవ, న పన తస్మిం ఖణే తేసం తికిచ్ఛా కేనచి సక్కా కాతున్తి దస్సనం తేస్వేవ ఠత్వా సత్తమజవనస్స అవస్సముప్పజ్జమానస్స నివత్తేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా, ఏవం లహుపరివత్తే చ చిత్తవారే ఓవాదానుసాసన వసేన తికిచ్ఛాయ అసమ్భవతో. తేనాహ ‘‘**బుద్ధానమ్పి అతేకిచ్ఛా అనివత్తినో**’’తి. **అరిట్ఠకణ్టకసదిసా**తి అరిట్ఠభిక్ఖుకణ్టకసామణేరసదిసా, తే వియ అతేకిచ్ఛా అనివత్తినో మిచ్ఛాదిట్ఠిగతికాయేవ జాతాతి వుత్తం హోతి.

తత్థాతి తేసు తీసు మిచ్ఛాదస్సనేసు. **కోచి ఏకం దస్సనం ఓక్కమతీ**తి యస్స ఏకస్మింయేవ అభినివేసో, ఆసేవనా చ పవత్తా, సో ఏకమేవ దస్సనం ఓక్కమతి. **కోచి ద్వే, కోచి తీణిపీ**తి యస్స ద్వీసు, తీసుపి వా అభినివేసో, ఆసేవనా చ పవత్తా, సో ద్వే , తీణిపి ఓక్కమతి, ఏతేన పన వచనేన యా పుబ్బే "ఇతి సబ్బేపేతే అత్థతో ఉభయప్పటిబాహకా"తిఆదినా ఉభయప్పటిబాహకతాముఖేన దీపితా అత్థతో సిద్ధా సబ్బదిట్ఠికతా, సా పుబ్బభాగియా. యా పన మిచ్ఛత్తనియామోక్కన్తిభూతా, సా యథాసకం పచ్చయసముదాగమసిద్ధితో భిన్నారమ్మణానం వియ విసేసాధిగమానం ఏకజ్ఝం అనుప్పత్తియా అఞ్ఞమఞ్ఞం అబ్బోకిణ్ణా ఏవాతి దస్సేతి. "**ఏకస్మిం ఓక్కన్తేపీ**"తిఆదినా తిస్సన్నమ్పి దిట్ఠీనం సమానసామత్థియతం, సమానఫలతఞ్చ విభావేతి. సగ్గావరణాదినా హేతా సమానసామత్థియా చేవ సమానఫలా చ, తస్మా తిస్సోపి చేతా ఏకస్స ఉప్పన్నాపి అబ్బోకిణ్ణా ఏవ, ఏకాయ విపాకే దిన్నే ఇతరా తస్సా అనుబలప్పదాయికాయోతి దట్ఠబ్బం. "**పత్తో సగ్గమగ్గావరణఞ్చేవా**"తిఆదిం వత్వా "**అభబ్బో**"తిఆదినా తదేవత్థం ఆవికరోతి. **మోక్ఖమగ్గావరణన్తి** నిబ్బానపథభూతస్స అరియమగ్గస్స నివారణం. **పగేవా**తి పటిక్ఖేపత్థే నిపాతో, మోక్ఖసఙ్ఖాతం పన నిబ్బానం గన్తుం కా నామ కథాతి అత్థో. అపిచ **పగేవా**తి పా ఏవ, పఠమతరమేవ మోక్ఖం గన్తుమభబ్బో, మోక్ఖగమనతోపి దూరతరమేవాతి వుత్తం హోతి. ఏవమఞ్ఞత్థాపి యథారహం.

"**వట్టఖాణు నామేస సత్తో**"తి ఇదం వచనం నేయ్యత్థమేవ, న నీతత్థం. తథా హి వుత్తం **పపఞ్చసూదనియం** నామ **మజ్ఝిమాగమట్ఠకథాయం** "కిం పనేస ఏకస్మింయేవ అత్తభావే నియతో హోతి, ఉదాహు అఞ్ఞస్మిమ్పీతి? ఏకస్మింయేవ నియతో, ఆసేవనవసేన పన భవన్తరేపి తం తం దిట్ఠిం రోచేతియేవా"తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౧౦౩). అకుసలఞ్హి నామేతం అబలం దుబ్బలం, న కుసలం వియ సబలం మహాబలం, తస్మా "ఏకస్మింయేవ అత్తభావే నియతో"తి తత్థ వుత్తం. అఞ్ఞథా సమ్మత్తనియామో వియ మిచ్ఛత్తనియామోపి అచ్చన్తికో సియా, న చ అచ్చన్తికో. యదేవం వట్టఖాణుజోతనా కథం యుజ్జేయ్యాతి ఆహ "ఆసేవనవసేనా"తిఆది, తస్మా యథా **సత్తఙ్గుత్తరపాళియం** "సకిం నిముగ్గోపి నిముగ్గో ఏవ బాలో"తి [అ॰ ని॰ ౭.౧౫ (అత్థతో సమానం)] వుత్తం, ఏవం వట్టఖాణుజోతనాపి వుత్తా. యాదిసే హి పచ్చయే పటిచ్చ అయం తం తం దస్సనం ఓక్కన్తో, పున కదాచి తప్పటిపక్ఖే పచ్చయే పటిచ్చ తతో సీసుక్ఖిపనమస్స న హోతీతి న వత్తబ్బం. తస్మా తత్థ, (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౧౦౩) ఇధ చ అట్ఠకథాయం "**ఏవరూపస్స హి యేభుయ్యేన భవతో వుట్ఠానం నామ నత్థీ**"తి యేభుయ్యగ్గహణం కతం, ఇతి ఆసేవనవసేన భవన్తరేపి తంతందిట్ఠియా రోచనతో యేభుయ్యేనస్స భవతో వుట్ఠానం నత్థీతి కత్వా వట్టఖాణుకో నామేస జాతో, న పన మిచ్ఛత్తనియామస్స అచ్చన్తికతాయాతి నీహరిత్వా ఞాతబ్బత్థతాయ నేయ్యత్థమిదం, న నీతత్థన్తి వేదితబ్బం. యం సన్ధాయ **అభిధమ్మే**పి "అరహా, యే చ పుథుజ్జనా మగ్గం న పటిలభిస్సన్తి, తే రూపక్ఖన్ధఞ్చ న పరిజానన్తి, వేదనాక్ఖన్ధఞ్చ న పరిజానిస్సన్తీ"తిఆది (యమ॰ ౧.ఖన్ధయమక ౨౧౦) వుత్తం. **పథవిగోపకో**తి యథావుత్తకారణేన పథవిపాలకో. తదత్థం సమత్థేతుం "**యేభుయ్యేనా**"తిఆది వుత్తం.

ఏవం మిచ్ఛాదిట్ఠియా పరమసావజ్జానుసారేన సోతూనం సతిముప్పాదేన్తో "**తస్మా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **తస్మా**తి యస్మా ఏవం సంసారఖాణుభావస్సాపి పచ్చయో అపణ్ణకజాతో, తస్మా పరివజ్జేయ్యాతి సమ్బన్ధో. **అకల్యాణజన**న్తి కల్యాణధమ్మవిరహితజనం అసాధుజనం. **ఆసీవిస**న్తి ఆసుమాగతహలాహలం. **భూతికామో**తి దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థానం వసేన అత్తనో గుణేహి వుడ్ఢికామో. **విచక్ఖణో**తి పఞ్ఞాచక్ఖునా వివిధత్థస్స పస్సకో, ధీరోతి అత్థో.

పకుధకచ్చాయనవాదవణ్ణనా

౧౭౪. "అకటా"తి ఏత్థ త-కారస్స ట-కారాదేసోతి ఆహ **"అకతా"**తి, సమేన, విసమేన వా కేనచిపి హేతునా అకతా, న విహితాతి అత్థో. తథా **అకటవిధాతి** ఏత్థాపి. నత్థి కతవిధో కరణవిధి ఏతేసన్తి **అకటవిధా.** పదద్వయేనాపి లోకే కేనచి హేతుపచ్చయేన నేసం అనిబ్బత్తభావం దస్సేతి. తేనాహ **"ఏవం కరోహీ"**తిఆది. **ఇద్ధియాపి న నిమ్మితాతి** కస్సచి ఇద్ధిమతో చేతోవసిప్పత్తస్స పుగ్గలస్స, దేవస్స, ఇస్సరాదినో చ ఇద్ధియాపి న నిమ్మితా. **అనిమ్మాపితాతి** కస్సచి అనిమ్మాపితా. కామం సద్దతో యుత్తం, అత్థతో చ పురిమేన సమానం, తథాపి పాళియమట్ఠకథాయఞ్చ అనాగతమేవ అగహేతబ్బభావే కారణన్తి దస్సేతి **"తం నేవ పాళియ"**న్తిఆదినా.

బ్రహ్మజాలసుత్తసంవణ్ణనాయం (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౩౦) **వుత్తత్థమేవ.** ఇదమేత్థ యోజనామత్తం – వఞ్ఝాతి హి వఞ్ఝపసువఞ్ఝతాలాదయో వియ అఫలా కస్సచి అజనకా, తేన పథవికాయాదీనం రూపాదిజనకభావం పటిక్ఖిపతి. రూపసద్దాదయో హి పథవికాయాదీహి అప్పటిబద్ధవుత్తికాతి తస్స లద్ధి. పబ్బతస్స కూటమివ ఠితాతి **కూటట్ఠా,** యథా పబ్బతకూటం కేనచి అనిబ్బత్తితం కస్సచి చ అనిబ్బత్తకం, ఏవమేతేపి సత్తకాయాతి అధిప్పాయో. యమిదం "బీజతో అఙ్కురాది జాయతీ"తి వుచ్చతి, తం విజ్జమానమేవ తతో నిక్ఖమతి, న అవిజ్జమానం, ఇతరథా అఞ్ఞతోపి అఞ్ఞస్స ఉపలద్ధి సియా, ఏవమేతేపి సత్తకాయా, తస్మా **ఏసికట్ఠాయిట్ఠితాతి. ఠితత్తాతి** నిబ్బికారభావేన సుప్పతిట్ఠితత్తా. **న చలన్తీతి** న వికారమాపజ్జన్తి. వికారాభావతో హి తేసం సత్తన్నం కాయానం ఏసికట్ఠాయిట్ఠితతా, అనిఞ్జనఞ్చ అత్తనో పకతియా అవట్ఠానమేవ. తేనాహ **"న విపరిణమన్తీ"**తి. **పకతిన్తి** సభావం . అవిపరిణామధమ్మత్తా ఏవ **న అఞ్ఞమఞ్ఞం ఉపహనన్తి.** సతి హి వికారమాపాదేతబ్బభావే ఉపఘాతకతా సియా, తథా అనుగ్గహేతబ్బభావే సతి అనుగ్గాహకతాపీతి తదభావం దస్సేతుం పాళియం **"నాల"**న్తిఆది వుత్తం. పథవీయేవ కాయేకదేసత్తా **పథవికాయో** యథా "సముద్దో దిట్ఠో"తి, **పథవిసమూహో వా** కాయసద్దస్స సమూహవాచకత్తా యథా "హత్థికాయో"తి. జీవసత్తమానం కాయానం నిచ్చతాయ నిబ్బికారభావతో న హన్తబ్బతా, న ఘాతేతబ్బతా చ, తస్మా నేవ కోచి హన్తా, ఘాతేతా వా అత్థీతి దస్సేతుం పాళియం **"సత్తన్నం త్వేవ కాయాన"**న్తిఆది వుత్తం. యది కోచి హన్తా నత్థి, కథం తేసం సత్థప్పహారోతి తత్థ చోదనాయాహ **"యథా"**తిఆది. తత్థ **సత్తన్నం త్వేవాతి** సత్తన్నమేవ. **ఇతిసద్దో** హేత్థ నిపాతమత్తం. **పహతన్తి** పహరితం. ఏకతోధారాదికం **సత్థం.** అన్తరేనేవ పవిసతి, న తేసు. ఇదం వుత్తం హోతి – **కేవలం** "అహం ఇమం జీవితా వోరోపేమీ"తి తేసం తథా **సఞ్ఞామత్తమేవ,** హననఘాతనాది పన పరమత్థతో నత్థేవ కాయానం అవికోపనీయభావతోతి.

నిగణ్ఠనాటపుత్తవాదవణ్ణనా

౧౭౭. చత్తారో యామా భాగా చతుయామం, చతుయామం ఏవ **చాతుయామం.** భాగత్థో హి ఇధ **యామ**-సద్దో యథా "రత్తియా పఠమో యామో"తి (సం. ని. అట్ఠ. ౩.౩౮౪). సో పనేత్థ భాగో సంవరలక్ఖితోతి ఆహ **"చతుకోట్ఠాసేన సంవరేన సంవుతో"**తి, సంయమత్థో వా **యామ**సద్దో యమనం సఞ్ఞమనం యామోతి కత్వా. "యతత్తో"తిఆదీసు వియ హి అనుపసగ్గోపి సఉపసగ్గో వియ సఞ్ఞమత్థవాచకో, సో పన చతూహి ఆకారేహీతి ఆహ **"చతుకోట్ఠాసేన సంవరేనా"**తి. ఆకారో కోట్ఠాసోతి హి అత్థతో ఏకం. వారితో సబ్బవారి యస్సాయం **సబ్బవారివారితో** యథా "అగ్యాహితో"తి. తేనాహ **"వారితసబ్బఉదకో"**తి. వారిసద్దేన చేత్థ వారిపరిభోగో వుత్తో యథా "రత్తూపరతో"తి. పటిక్ఖిత్తో సబ్బసీతోదకో తప్పరిభోగో యస్సాతి తథా. **తన్తి** సీతోదకం. **సబ్బవారియుత్తోతి** సంవరలక్ఖణమత్తం కథితం. **సబ్బవారిధుతోతి** పాపనిజ్జరలక్ఖణం.

సబ్బవారిఫుటోతి కమ్మక్ఖయలక్ఖణన్తి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ‘‘**సబ్బేనా**’’తిఆదిమాహ, **సబ్బేన పాపవారణేన యుత్తో**తి హి సబ్బప్పకారేన సంవరలక్ఖణేన పాపవారణేన సమన్నాగతో. **ధుతపాపో**తి సబ్బేన నిజ్జరలక్ఖణేన పాపవారణేన విధుతపాపో. **ఫుట్ఠో**తి అట్ఠన్నమ్పి కమ్మానం ఖేపనేన మోక్ఖప్పత్తియా కమ్మక్ఖయలక్ఖణేన సబ్బేన పాపవారణేన ఫుట్ఠో, తం పత్వా ఠితోతి అత్థో. ‘‘ద్వేయేవ గతియో భవన్తి, అనఞ్ఞా’’తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౨౫౮; ౨.౩౪; ౩.౧౯౯, ౨౦౦; మ. ని. ౨.౩౮౪, ౩౯౮) వియ గముసద్దో నిట్ఠానత్థోతి వుత్తం ‘‘**కోటిప్పత్తచిత్తో**’’తి, మోక్ఖాధిగమేన ఉత్తమమరియాదప్పత్తచిత్తోతి అత్థో. కాయాదీసు ఇన్ద్రియేసు సంయమేతబ్బస్స అభావతో **సంయతచిత్తో.** అతీతే హేత్థ త-సద్దో. సంయమేతబ్బస్స అవసేసస్స అభావతో **సుప్పతిట్ఠితచిత్తో. కిఞ్చి సాసనానులోమ**న్తి పాపవారణం సన్ధాయ వుత్తం. **అసుద్ధలద్ధితాయా**తి ‘‘అత్థి జీవో, సో చ సియా నిచ్చో, సియా అనిచ్చో’’తి (దీ. ని. టీ. ౧.౧౭౭). ఏవమాదిమలీనలద్ధితాయ. **సబ్బా**తి కమ్మపకతివిభాగాదివిసయాపి సబ్బా నిజ్ఝానక్ఖన్తియో. **దిట్ఠియేవా**తి మిచ్ఛాదిట్ఠియో ఏవ జాతా.

సఞ్చయబేలట్ఠపుత్తవాదవణ్ణనా

౧౭౯-౧౮౧. **అమరావిక్ఖేపే వుత్తనయో ఏవా**తి బ్రహ్మజాలే అమరావిక్ఖేపవాదవణ్ణనాయం (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౬౧) వుత్తనయో ఏవ. కస్మా? విక్ఖేపబ్యాకరణభావతో, తథేవ చ తత్థ విక్ఖేపవాదస్స ఆగతత్తా.

పఠమసన్దిట్ఠికసామఞ్ఞఫలవణ్ణనా

౧౮౨. **పీళేత్వా**తి తేలయన్తేన ఉప్పీళేత్వా, ఇమినా రఞ్ఞో ఆభోగమాహ. వదతో హి ఆభోగవసేన సబ్బత్థ అత్థనిచ్ఛయో. అట్ఠకథాచరియా చ తదాభోగఞ్ఞూ, పరమ్పరాభతత్థస్సావిరోధినో చ, తస్మా సబ్బత్థ యథా తథా వచనోకాసలద్ధభావమత్తేన అత్థో న వుత్తో, అథ ఖో తేసం వత్తుమిచ్ఛితవసేనాతి గహేతబ్బం, ఏవఞ్చ కత్వా తత్థ తత్థ అత్థుద్ధారాదివసేన అత్థవివేచనా కతాతి.

౧౮౩. **యథా తే రుచ్చేయ్యా**తి ఇదాని మయా పుచ్ఛియమానో అత్థో యథా తవ చిత్తే రుచ్చేయ్య, తయా చిత్తే రుచ్చేథాతి అత్థో. కమ్మత్థే హేతం కిరియాపదం. మయా వా దాని పుచ్ఛియమానమత్థం తవ సమ్పదానభూతస్స రోచేయ్యాతిపి వట్టతి. ఘరదాసియా కుచ్ఛిస్మిం జాతో **అన్తోజాతో.** ధనేన కీతో **ధనక్కీతో.** బన్ధగ్గాహగహితో **కరమరానీతో.** సామమేవ యేన కేనచి హేతునా దాసభావముపగతో **సామందాసబ్యోపగతో. సామ**న్తి హి సయమేవ. **దాసబ్య**న్తి దాసభావం. కోచి దాసోపి సమానో అలసో కమ్మం అకరోన్తో ‘‘కమ్మకారో’’తి న వుచ్చతి, సో పన న తథాభూతోతి విసేసనమేతన్తి ఆహ ‘‘**అనలసో**’’తిఆది. **దూరతో**తి దూరదేసతో ఆగతం. **పఠమమేవా**తి అత్తనో ఆసన్నతరట్ఠానుపసఙ్కమనతో పగేవ పురేతరమేవ. **ఉట్ఠహతీ**తి గారవవసేన ఉట్ఠహిత్వా తిట్ఠతి, పచ్చుట్ఠాతీతి వా అత్థో. **పచ్ఛా**తి సామికస్స నిపజ్జాయ పచ్ఛా. **సయనతో అవుట్ఠితే**తి రత్తియా విభాయనవేలాయ సేయ్యతో అవుట్ఠితే. **పచ్చూసకాలతో**తి అతీతరత్తియా పచ్చూసకాలతో . **యావ సామినో రత్తిం నిద్దోక్కమన**న్తి అపరాయ భావినియా రత్తియా పదోసవేలాయం యావ నిద్దోక్కమనం. యా అతీతరత్తియా పచ్చూసవేలా, భావినియా చ పదోసవేలా, ఏత్థన్తరే సబ్బకిచ్చం కత్వా పచ్ఛా నిపతతీతి వుత్తం హోతి. **కిం కారమేవా**తి కిం కరణీయమేవ కిన్తి పుచ్ఛాయ కాతబ్బతో, పుచ్ఛిత్వా కాతబ్బవేయ్యావచ్చన్తి అత్థో. పటిస్సవేనేవ సమీపచారితా వుత్తాతి ఆహ ‘‘**పటిసుణన్తో విచరతీ**’’తి. పటికుద్ధం ముఖం ఓలోకేతుం న విసహతీతిపి దస్సేతి ‘‘**తుట్ఠపహట్ఠ**’’న్తి ఇమినా.

దేవో వియాతి ఆధిపచ్చపరివారాదిసమన్నాగతో పధానదేవో వియ, తేన మఞ్ఞే-సద్దో ఇధ ఉపమత్థోతి ఞాపేతి యథా "అక్ఖాహతం మఞ్ఞే అట్ఠాసి రఞ్ఞో మహాసుదస్సనస్స అన్తేపురం ఉపసోభయమాన"న్తి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౪౦). **సో వతస్సాహన్తి** ఏత్థ సో వత అస్సం అహన్తి పదచ్ఛేదో, సో రాజా వియ అహమ్పి భవేయ్యం. కేనాతి చే? యది పుఞ్ఞాని కరేయ్యం, తేనాతి అత్థోతి ఆహ **"సో వత అహ"**న్తిఆది. **వత**సద్దో ఉపమాయం. తేనాహ **"ఏవరూపో"**తి. **పుఞ్ఞానీ**తి ఉళారతరం పుఞ్ఞం సన్ధాయ వుత్తం అఞ్ఞదా కతపుఞ్ఞతో ఉళారాయ పబ్బజ్జాయ అధిప్పేతత్తా. **"సో వతస్సాయ"**న్తిపి పాఠే సో రాజా వియ అయం అహమ్పి అస్సం. కథం? "యది పుఞ్ఞాని కరేయ్య"న్తి అత్థసమ్భవతో **"అయమేవత్థో"**తి వుత్తం. **అస్స**న్తి హి ఉత్తమపురిసయోగే అహం-సద్దో అప్పయుత్తోపి అయం-సద్దేన పరామసనతో పయుత్తో వియ హోతి. సో అహం ఏవరూపో అస్సం వత, యది పుఞ్ఞాని కరేయ్యన్తి పఠమపాఠస్స అత్థమిచ్ఛన్తి కేచి. ఏవం సతి దుతియపాఠే "అయమేవత్థో"తి అవత్తబ్బో సియా తత్థ అయం-సద్దేన అహం-సద్దస్స పరామసనతో, "సో"తి చ పరామసితబ్బస్స అఞ్ఞస్స సమ్భవతో. **యన్తి** దానం. **సతభాగమ్పీ**తి సతభూతం భాగమ్పి, రఞ్ఞా దిన్నదానం సతధా కత్వా తత్థ ఏకభాగమ్పీతి వుత్తం హోతి. **యావజీవం న సక్ఖిస్సామి దాతు**న్తి యావజీవం దానత్థాయ ఉస్సాహం కరోన్తోపి సతభాగమత్తమ్పి దాతుం న సక్ఖిస్సామి, తస్మా పబ్బజిస్సామీతి పబ్బజ్జాయం ఉస్సాహం కత్వాతి అత్థో. **"యంనూనా"**తి నిపాతో పరివితక్కనత్థోతి వుత్తం **"ఏవం చిన్తనభావ"**న్తి.

కాయేన పిహితోతి కాయేన సంవరితబ్బస్స కాయద్వారేన పవత్తనకస్స పాపధమ్మస్స సంవరణవసేన పిదహితో. ఉస్సుక్కవచనవసేన పనత్థో విహరేయ్య-పదేన సమ్బన్ధితబ్బత్తాతి ఆహ **"అకుసలపవేసనద్వారం థకేత్వా"**తి. హుత్వాతి హి సేసో. **అకుసలపవేసనద్వార**న్తి చ కాయకమ్మభూతానమకుసలానం పవేసనభూతం కాయవిఞ్ఞత్తిసఙ్ఖాతం ద్వారం. **సేసపదద్వయేపీ**తి "వాచాయ సంవుతో, మనసా సంవుతో"తి పదద్వయేపి. **ఘాసచ్ఛాదనేన పరమతాయాతి** ఘాసచ్ఛాదనపరియేసనే సల్లేఖవసేన పరమతాయ, ఉక్కట్ఠభావే వా సణ్ఠితో ఘాసచ్ఛాదనమత్తమేవ పరమం పమాణం కోటి ఏతస్స , న తతో పరం కిఞ్చి ఆమిసజాతం పరియేసతి, పచ్చాసీసతి చాతి **ఘాసచ్ఛాదనపరమో,** తస్స భావో **ఘాసచ్ఛాదనపరమతా**తిపి అట్ఠకథాముత్తకో నయో. ఘసితబ్బో అసితబ్బోతి ఘాసో, ఆహారో, ఆభుసో ఛాదేతి పరిదహతి ఏతేనాతి **అచ్ఛాదనం,** నివాసనం, అపిచ ఘసనం **ఘాసో,** ఆభుసో ఛాదీయతే **అచ్ఛాదన**న్తిపి యుజ్జతి. **ఏతదత్థమ్పీ**తి ఘాసచ్ఛాదనత్థాయాపి. **అనేసన**న్తి ఏకవీసతివిధమ్పి అననురూపమేసనం.

వివేకట్ఠకాయానన్తి గణసఙ్గణికతో పవివిత్తే ఠితకాయానం, సమ్బన్ధీభూతానం కాయవివేకోతి సమ్బన్ధో. **నేక్ఖమ్మాభిరతాన**న్తి ఝానాభిరతానం. **పరమవోదానప్పత్తాన**న్తి తాయ ఏవ ఝానాభిరతియా పరమం ఉత్తమం వోదానం చిత్తవిసుద్ధిం పత్తానం. **నిరుపధీన**న్తి కిలేసూపధిఅభిసఙ్ఖారూపధీహి అచ్చన్తవిగతానం. విసఙ్ఖారం వుచ్చతి నిబ్బానం, తదధిగమనేతా **విసఙ్ఖారగతా,** అరహన్తో, తేసం. **"ఏవం వుత్తే"**తి ఇమినా **మహానిద్దేసే** (మహాని॰ ౭, ౯) ఆగతభావం దస్సేతి. ఏత్థ చ పరమో వివేకో ఇతరేహి ద్వీహి వివేకేహి సహాపి వత్తబ్బో ఇతరేసు సిద్ధేసు తస్సాపి సిజ్ఝనతో, వినా చ తస్మిం సిద్ధేపి ఇతరే సమసిజ్ఝనతో. తథా దుతియోపి. తతియో పన ఇతరేహి సహేవ వత్తబ్బో. న వినా ఇతరేసు సిద్ధేసుయేవ తస్స సిజ్ఝనతోతి దట్ఠబ్బం. **"గణసఙ్గణికం పహాయా"**తిఆది తదధిప్పాయవిభావనం. తత్థ గణే జనసమాగమే సన్నిపతనం **గణసఙ్గణికా,** తం **పహాయ. కాయేన ఏకో విహరతి** విచరతి పుగ్గలవసేన అసహాయత్తా. చిత్తే కిలేసానం సన్నిపతనం **చిత్తకిలేససఙ్గణికా,** తం **పహాయ. ఏకో విహరతి** కిలేసవసేన అసహాయత్తా. మగ్గస్స ఏకచిత్తక్ఖణికత్తా, గోత్రభుఆదీనఞ్చ ఆరమ్మణకరణమత్తత్తా న తేసం వసేన సాతిసయా నిబ్బుతిసుఖసమ్ఫుసనా, ఫలసమాపత్తినిరోధసమాపత్తివసేన పన

సాతిసయాతి ఆహ ''**ఫలసమాపత్తిం వా నిరోధసమాపత్తిం వా**''తి. ఫలపరియోసానో హి నిరోధో. **పవిసిత్వాతి** సమాపజ్జనవసేన అన్తోకత్వా. **నిబ్బానం పత్వాతి** ఏత్థ ఉస్సుక్కవచనమేతం ఆరమ్మణకరణేన, చిత్తచేతసికానం నిరోధేన చ నిబ్బుతిపజ్జనస్స అధిప్పేతత్తా. **చోదనత్థేతి** జానాపేతుం ఉస్సాహకరణత్థే.

౧౮౪. **అభిహరిత్వాతి** అభిముఖభావేన నేత్వా. **నన్తి** తథా పబ్బజ్జాయ విహరన్తం. **అభిహారోతి** నిమన్తనవసేన అభిహరణం. "చీవరాదీహి పయోజనం సాధేస్సామీ"తి వచనసేసేన యోజనా. తథా "యేనత్థో, తం వదేయ్యాథా"తి. **చీవరాదివేకల్లన్తి** చీవరాదీనం లూఖతాయ వికలభావం. **తదుభయమ్పీతి** తదేవ అభిహారద్వయమ్పి. **సప్పాయన్తి** సబ్బగేలఞ్ఞాపహరణవసేన ఉపకారావహం. భావినో అనత్థస్స అజననవసేన పరిపాలనం రక్ఖాగుత్తి. పచ్చుప్పన్నస్స పన అనత్థస్స నిసేధవసేన పరిపాలనం ఆవరణగుత్తి. కిమత్థియం "ధమ్మిక"న్తి విసేసనన్తి ఆహ ''**సా పనేసా**''తిఆది. **విహారసీమాయాతి** ఉపచారసీమాయ, లాభసీమాయ వా.

౧౮౫. కేవలో యది-ఏవం-సద్దో పుబ్బే వుత్తత్థాపేక్ఖకోతి వుత్తం ''**యది తవ దాసో**''తిఆది. **ఏవం సన్తేతి** ఏవం లబ్భమానే సతి. దుతియం ఉపాదాయ పఠమభావో, తస్మా "పఠమ"న్తి భణన్తో అఞ్ఞస్సాపి అత్థితం దీపేతి. తదేవ చ కారణం కత్వా రాజాపి ఏవమాహాతి దస్సేతుం ''**పఠమన్తి భణన్తో**''తిఆది వుత్తం. **తేనేవాతి** పఠమసద్దేన అఞ్ఞస్సాపి అత్థితాదీపనేనేవ.

దుతియసన్దిట్ఠికసామఞ్ఞఫలవణ్ణనా

౧౮౬. **కసతీతి** విలేఖతి కసిం కరోతి. **గహపతికోతి** ఏత్థ క-సద్దో అప్పత్థోతి వుత్తం ''**ఏకగేహమత్తే జేట్ఠకో**''తి. ఇదం వుత్తం హోతి – గహస్స పతి **గహపతి,** ఖుద్దకో గహపతి **గహపతికో** ఏకస్మిఞ్ఞేవ గేహమత్తే జేట్ఠకత్తాతి, ఖుద్దకభావో పనస్స గేహవసేనేవాతి కత్వా "ఏకగేహమత్తే"తి వుత్తం. తేన హి అనేకకులజేట్ఠకభావం పటిక్ఖిపతి, గహం, గేహన్తి చ అత్థతో సమానమేవ. **కరసద్దో** బలిమ్హీతి వుత్తం ''**బలిసఙ్ఖాత**''న్తి. **కరోతీతి** అభినిప్ఫాదేతి సమ్పాదేతి. **వడ్ఢేతీతి** ఉపరూపరి ఉప్పాదనేన మహన్తం సన్నిచయం కరోతి.

కస్మా తదుభయమ్పి వుత్తన్తి ఆహ ''**యథా హీ**''తిఆది. అప్పమ్పి పహాయ పబ్బజితుం దుక్కరన్తి దస్సనత్థం పగేవ మహన్తన్తి విఞ్ఞాపనత్థం. ఏసా హి కథికానం పకతి, యదిదం యేన కేనచి పకారేన అత్థన్తరవిఞ్ఞాపనన్తి. అప్పమ్పి పహాయ పబ్బజితుం దుక్కరభావో పన మజ్ఝిమనికాయే మజ్ఝిమపణ్ణాసకే **లటుకికోపమసుత్తేన** (మ॰ ని॰ ౨.౧౪౮ ఆదయో) దీపేతబ్బో. వుత్తఞ్హి తత్థ "సేయ్యథాపి ఉదాయి పురిసో దలిద్దో అస్సకో అనాళ్హియో, తస్సస్స ఏకం అగారకం ఓలుగ్గవిలుగ్గం కాకాతిదాయిం నపరమరూపం, ఏకా ఖటోపికా ఓలుగ్గవిలుగ్గా నపరమరూపా"తి విత్థారో. యది అప్పమ్పి భోగం పహాయ పబ్బజితుం దుక్కరం, కస్మా దాసవారేపి భోగగ్గహణం న కతన్తి ఆహ ''**దాసవారే పనా**''తిఆది. **అత్తనోపి అనిస్సరోతి** అత్తానమ్పి సయమనిస్సరో. యథా చ దాసస్స భోగాపి అభోగాయేవ పరాయత్తభావతో, ఏవం ఞాతయోపీతి దాసవారే ఞాతిపరివట్టగ్గహణమ్పి న కతన్తి దట్ఠబ్బం. పరివట్టతి పరమ్పరభావేన సమన్తతో ఆవట్టతీతి **పరివట్టో,** ఞాతియేవ. తేనాహ ''**ఞాతియేవ ఞాతిపరివట్టో**''తి.

పణీతతరసామఞ్ఞఫలవణ్ణనా

౧౮౯. **తన్తి** యథా దాసవారే "ఏవమేవా"తి వుత్తం, న తథా ఇధ కస్సకవారే, తదవచనం కస్మాతి అనుయుఞ్జేయ్య చేతి అత్థో. **ఏవమేవాతి వుచ్చమానేతి** యథా పఠమదుతియాని సామఞ్ఞఫలాని పఞ్ఞత్తాని, తథాయేవ పఞ్ఞపేతుం సక్కా ను ఖోతి వుత్తే. **ఏవరూపాహీతి** యథావుత్తదాసకస్సకూపమాసదిసాహి ఉపమాహి. **సామఞ్ఞఫలం దీపేతుం పహోతి** అనన్తపటిభానతాయ విచిత్తనయదేసనభావతో. **తత్థాతి** ఏవం దీపనే. **పరియన్తం నామ నత్థి** అనన్తనయదేసనభావతో, సవనే వా అసన్తోసనేన భియ్యో భియ్యో సోతుకామతాజననతో సోతుకామతాయ పరియన్తం నామ నత్థీతి అత్థో. **తథాపీతి** "దేసనాయ ఉత్తరుత్తరాధికనానానయవిచిత్తభావే సతిపీ"తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧౮౯) ఆచరియేన వుత్తం, సతిపి ఏవం అపరియన్తభావేతిపి యుజ్జతి. అనుమానఞాణేన **చిన్తేత్వా. ఉపరి విసేసన్తి** తం ఠపేత్వా తదుపరి విసేసమేవ సామఞ్ఞఫలం **పుచ్ఛన్తో.** కస్మాతి ఆహ ''**సవనే**''తిఆది. ఏతేన ఇమమత్థం దీపేతి – అనేకత్థా సమానాపి సద్దా వత్తిచ్ఛానుపుబ్బికాయేవ తంతదత్థదీపకాతి.

సాధుకం సాధూతి ఏకత్థమేతం సాధుసద్దస్సేవ క-కారేన వడ్ఢేత్వా వుత్తత్తా. తేనేవ హి సాధుకసద్దస్సత్థం వదన్తేన సాధుసద్దో అత్థుద్ధారవసేన ఉదాహటో. తేన చ నను సాధుకసద్దస్సేవ అత్థుద్ధారో వత్తబ్బో, న సాధుసద్దస్సాతి చోదనా నిసేధితా. **ఆయాచనేతి** అభిముఖం యాచనే, అభిపత్థనాయన్తి అత్థో. **సమ్పటిచ్ఛనేతి** పటిగ్గహణే. **సమ్పహంసనేతి** సంవిజ్జమానగుణవసేన హంసనే తోసనే, ఉదగ్గతాకరణేతి అత్థో.

సాధు ధమ్మరుచీతి గాథా ఉమ్మాదన్తీజాతకే (జా॰ ౨.౧౮.౧౦౧). తత్థాయమట్ఠకథావినిచ్ఛయపవేణీ – సుచరితధమ్మే రోచేతీతి **ధమ్మరుచి,** ధమ్మరతోతి అత్థో. తాదిసో హి జీవితం జహన్తోపి అకత్తబ్బం న కరోతి. **పఞ్ఞాణవాతి** పఞ్ఞవా ఞాణసమ్పన్నో. **మిత్తానమద్దుబ్భోతి** మిత్తానం అదుస్సనభావో. "అదూసకో అనుపఘాతకో"తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧౮౯) ఆచరియేన వుత్తం. "అద్రుబ్భో"తిపి పాఠో ద-కారస్స ద్ర-కారం కత్వా.

దళ్హీకమ్మేతి సాతచ్చకిరియాయం. **ఆణత్తియన్తి** ఆణాపనే. **ఇధాపీతి** సామఞ్ఞఫలేపి. **అస్సాతి** సాధుకసద్దస్స. "సుణోహి సాధుకం మనసి కరోహీ"తి హి సాధుకసద్దేన సవనమనసికారానం సాతచ్చకిరియాపి తదాణాపనమ్పి జోతితం హోతి. ఆయాచనేనేవ చ ఉయ్యోజనసామఞ్ఞతో ఆణత్తి సఙ్గహితాతి న సా విసుం అత్థుద్ధారే వుత్తా. ఆణారహస్స హి ఆణత్తి , తదనరహస్స ఆయాచనన్తి విసేసో. **సున్దరేపీతి** సున్దరత్థేపి. ఇదాని యథావుత్తేన సాధుకసద్దస్స అత్థత్తయేన పకాసితం విసేసం దస్సేతుం, తస్స వా అత్థత్తయస్స ఇధ యోగ్యతం విభావేతుం ''**దళ్హీకమ్మత్థేన హీ**''తిఆది వుత్తం. **సుగ్గహితం గణ్హన్తోతి** సుగ్గహితం కత్వా గణ్హన్తో. **సున్దరన్తి** భావనపుంసకం. **భద్దకన్తి** పసత్థం, ''**ధమ్మ**''న్తి ఇమినా సమ్బన్ధో. **సున్దరం భద్దకన్తి** వా సవనానుగ్గహణే పరియాయవచనం.

మనసి కరోహీతి ఏత్థ న ఆరమ్మణపటిపాదనలక్ఖణో మనసికారో, అథ ఖో వీథిపటిపాదనజవనపటిపాదనమనసికారపుబ్బకే చిత్తే ఠపనలక్ఖణోతి దస్సేన్తో ''**ఆవజ్జ, సమన్నాహరా**''తి ఆహ. **అవిక్ఖిత్తచిత్తోతి** యథావుత్తమనసికారద్వయపుబ్బకాయ చిత్తపటిపాటియా ఏకారమ్మణే ఠపనవసేన అనుద్ధతచిత్తో హుత్వా. **నిసామేహీతి** సుణాహి, అనగ్ఘరతనమివ వా సువణ్ణమఞ్జూసాయ దుల్లభధమ్మరతనం చిత్తే పటిసామేహీతిపి అత్థో . తేన వుత్తం ''**చిత్తే కరోహీ**''తి. ఏవం పదద్వయస్స పచ్చేకం యోజనావసేన అత్థం దస్సేత్వా ఇదాని పటియోగీవసేన దస్సేతుం ''**అపిచా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **సోతిన్ద్రియవిక్ఖేపవారణం** సవనే నియోజనవసేన కిరియన్తరపటిసేధనతో, తేన సోతం ఓదహాతి

అత్థం దస్సేతి. **మనిన్ద్రియవిక్ఖేపవారణం** మనసికారేన దళ్హీకమ్మనియోజనేన అఞ్ఞచిన్తాపటిసేధనతో. **బ్యఞ్జనవిపల్లాసగ్గాహవారణం** "సాధుక"న్తి విసేసేత్వా వుత్తత్తా. **అత్థవిపల్లాసగ్గాహవారణే**పి ఏస నయో.

ధారణూపపరిక్ఖాదీసూతి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన తులనతీరణాదికే, దిట్ఠియా సుప్పటివేధే చ సఙ్గణ్హాతి. యథాధిప్పేతమత్థం బ్యఞ్జేతి పకాసేతి, సయమేతేనాతి వా **బ్యఞ్జనం,** సభావనిరుత్తి, సహ బ్యఞ్జనేనాతి **సబ్యఞ్జనో,** బ్యఞ్జనసమ్పన్నోతి అత్థో. సహప్పవత్తి హి "సమ్పన్నతా సమవాయతా విజ్జమానతా"తిఆదినా అనేకవిధా, ఇధ పన సమ్పన్నతాయేవ తదఞ్ఞస్స అసమ్భవతో, తస్మా "సహ బ్యఞ్జనేనా"తి నిబ్బచనం కత్వాపి "బ్యఞ్జనసమ్పన్నో"తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧౯౫) అత్థో ఆచరియేన వుత్తోతి దట్ఠబ్బం, యథా తం "న కుసలా అకుసలా, కుసలపటిపక్ఖా"తి (ధ॰ స॰ ౧) అరణీయతో ఉపగన్తబ్బతో అనుధాతబ్బతో **అత్థో,** చతుపారిసుద్ధిసీలాది, సహ అత్థేనాతి **సాత్థో,** వుత్తనయేన అత్థసమ్పన్నోతి అత్థో. సాధుకపదం ఏకమేవ సమానం ఆవుత్తినయాదివసేన ఉభయత్థ యోజేతబ్బం. కథన్తి ఆహ **''యస్మా''**తిఆది. **ధమ్మో** నామ తన్తి. **దేసనా** నామ తస్సా మనసా వవత్థాపితాయ తన్తియా దేసనా. **అత్థో** నామ తన్తియా అత్థో. **పటివేధో** నామ తన్తియా, తన్తిఅత్థస్స చ యథాభూతావబోధో. యస్మా చేతే ధమ్మదేసనాత్థపటివేధా ససాదీహి వియ మహాసముద్దో మన్దబుద్ధీహి దుక్ఖోగాహా, అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠా చ, తస్మా గమ్భీరా. తేన వుత్తం **''యస్మా...పే.... మనసి కరోహీ''**తి. ఏత్థ చ పటివేధస్స దుక్కరభావతో ధమ్మత్థానం దుక్ఖోగాహతా, దేసనాఞాణస్స దుక్కరభావతో దేసనాయ, ఉప్పాదేతుమసక్కుణేయ్యతాయ, తబ్బిసయఞాణుప్పత్తియా చ దుక్కరభావతో పటివేధస్స దుక్ఖోగాహతా వేదితబ్బా. యమేత్థ వత్తబ్బం, తం **నిదానవణ్ణనాయం** వుత్తమేవ.

"సుణాహి సాధుక"న్తి **''సాధుకం మనసి కరోహీ''**తి వదన్తో న కేవలం అత్థక్కమతో ఏవ అయం యోజనా, అథ ఖో సద్దక్కమతోపి ఉభయత్థ సమ్బన్ధత్తాతి దస్సేతి. **''సక్కా మహారాజా''**తి ఇధాపి "అఞ్ఞమ్పి దిట్ఠేవ ధమ్మే సన్దిట్ఠికం సామఞ్ఞఫలం...పే.... పణీతతరఞ్చా"తి ఇదమనువత్తతీతి ఆహ **''ఏవం పటిఞ్ఞాతం సామఞ్ఞఫలదేసన''**న్తి. విత్థారతో భాసనన్తి అత్థమేవ దళ్హం కరోతి **''దేసేస్సామీతి సంఖిత్తదీపన''**న్తిఆదినా. హి-సద్దో చేత్థ ఉత్తనిద్దిట్ఠో. ఇదం వుత్తం హోతి – **దేసనం** నామ ఉద్దిసనం. **భాసనం** నామ నిద్దిసనం పరిబ్యత్తకథనం. తేనాయమత్థో సమ్భవతీతి యథావుత్తమత్థం సగాథావగ్గసంయుత్తే **వఙ్గీససుత్తే** (సం॰ ని॰ ౧.౨౧౪) గాథాపదేన సాధేతుం **''తేనాహ''**తిఆది వుత్తం.

సాళికాయివ నిగ్ఘోసోతి సాళికాయ నిగ్ఘోసో వియ, యథా సాళికాయ ఆలాపో మధురో కణ్ణసుఖో పేమనీయో, ఏవన్తి అత్థో. **పటిభాన**న్తి చేతస్స విసేసనం లిఙ్గభేదస్సపి విసేసనస్స దిస్సనతో యథా "గుణో పమాణ"న్తి. **పటిభాన**న్తి చ సద్దో వుచ్చతి పటిభాతి తంతదాకారేన దిస్సతీతి కత్వా. **ఉదీరయీ**తి ఉచ్చారయి, వుచ్చతి వా, కమ్మగబ్భిఞ్చేతం కిరియాపదం. ఇమినా చేతం దీపేతి – ఆయస్మన్తం ధమ్మసేనాపతిం థోమేతుకామేన దేసనాభాసనానం విసేసం దస్సేన్తేన పభిన్నపటిసమ్భిదేన **ఆయస్మతా వఙ్గీసత్థేరేన** "సఙ్ఖిత్తేన, విత్థారేనా"తి చ విసేసనం కతం, తేనాయమత్థో విఞ్ఞాయతీతి.

ఏవం వుత్తేతి "భాసిస్సామీ"తి వుత్తే. "న కిర భగవా సఙ్ఖేపేనేవ దేసేస్సతి, అథ ఖో విత్థారేనపి భాసిస్సతీ"తి హి తం పదం సుత్వావ **ఉస్సాహజాతో** సఞ్జాతుస్సాహో, హట్ఠతుట్ఠోతి అత్థో. అయమాచరియస్స అధిప్పాయో. అపిచ "తేన హి మహారాజ సుణోహి సాధుకం మనసి కరోహి, భాసిస్సామీ"తి వుత్తం సబ్బమ్పి ఉయ్యోజనపటిఞ్ఞాకరణప్పకారం ఉస్సాహజననకారణం సబ్బేనేవ ఉస్సాహసమ్భవతో, తస్మా **ఏవం వుత్తే**తి "సుణోహి, సాధుకం మనసి కరోహి,

భాసిస్సామీ”తి వుత్తే సబ్బేహేవ తీహిపి పదేహి ఉస్సాహజాతోతి అత్థో దట్ఠబ్బో. **పచ్చస్సోసీతి** పతి అస్సోసి భగవతో వచనసమనన్తరమేవ పచ్ఛా అస్సోసి, “సక్కా పన భన్తే”తిఆదినా వా పుచ్ఛిత్వా పున “ఏవం భన్తే”తి అస్సోసీతి అత్థో. తం పన పతిస్సవనం అత్థతో సమ్పటిచ్ఛనమేవాతి ఆహ **‘‘సమ్పటిచ్ఛి, పటిగ్గహేసీ’’**తి. తేనేవ హి “ఇతి అత్థో”తి అవత్వా **‘‘ఇతి వుత్తం హోతీ’’**తి వుత్తం.

౧౯౦. “అథస్స భగవా ఏతదవోచా”తి వచనసమ్బన్ధమత్తం దస్సేత్వా “ఏతం అవోచా”తి పదం విభజిత్వా అత్థం దస్సేన్తో **‘‘ఇదానీ’’**తిఆదిమాహ. **‘‘ఇధా’’**తి ఇమినా వుచ్చమానం అధికరణం తథాగతస్స ఉప్పత్తిట్ఠానభూతం లోకమేవాధిప్పేతన్తి దస్సేతి **‘‘దేసోపదేసే నిపాతో’’**తి ఇమినా. దేసస్స ఉపదిసనం **దేసోపదేసో,** తస్మిం. యది సబ్బత్థ దేసోపదేసే, అథాయమత్థో న వత్తబ్బో అవుత్తేపి లబ్భమానత్తాతి చోదనాయాహ **‘‘స్వాయ’’**న్తిఆది. సామఞ్ఞభూతం ఇధసద్దం గణ్హిత్వా “స్వాయ”న్తి వుత్తం, న తు యథావిసేసితబ్బం. తథా హి వక్ఖతి “కత్థచి పదపూరణమత్తమేవా”తి (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౯౦). **లోకం ఉపాదాయ వుచ్చతి** లోకసద్దేన సమానాధికరణభావతో. **ఇధ లోకేతి** చ జాతిక్ఖేత్తం, తత్థాపి అయం చక్కవాళో అధిప్పేతో. **సాసనముపాదాయ వుచ్చతి** “సమణో”తి సద్దన్తరసన్నిధానతో. అయఞ్హి చతుకఙ్గుత్తరపాళి. తత్థ **పఠమో సమణోతి** సోతాపన్నో. **దుతియో సమణోతి** సకదాగామీ. వుత్తఞ్హేతం తత్థేవ –

> “కతమో చ భిక్ఖవే పఠమో సమణో? ఇధ భిక్ఖవే భిక్ఖు తిణ్ణం సంయోజనానం పరిక్ఖయా సోతాపన్నో హోతీ”తి, (అ. ని. ౪.౨౪౧) “కతమో చ భిక్ఖవే దుతియో సమణో? ఇధ భిక్ఖవే భిక్ఖు తిణ్ణం సంయోజనానం పరిక్ఖయా రాగదోసమోహానం తనుత్తా సకదాగామీ హోతీ”తి (అ. ని. ౪.౨౪౧) చ ఆది.

ఓకాసన్తి కఞ్చి పదేసముపాదాయ వుచ్చతి “తిట్ఠమానస్సా”తి సద్దన్తరసన్నిధానతో.

ఇధేవ తిట్ఠమానస్సాతి ఇమిస్సంయేవ ఇన్దసాలగుహాయం పతిట్ఠమానస్స, **దేవభూతస్స మే సతోతి** దేవభావేన, దేవో హుత్వా వా భూతస్స సమానస్స. **మేతి** అనాదరయోగే సామివచనం. పున **మేతి** కత్తుత్థే. ఇదఞ్హి సక్కపఞ్హతో ఉదాహటం.

పదపూరణమత్తమేవ ఓకాసాపదిసనస్సాపి అసమ్భవేన అత్థన్తరస్స అబోధనతో. పుబ్బే వుత్తం తథాగతస్స ఉప్పత్తిట్ఠానభూతమేవ సన్ధాయ **‘‘లోక’’**న్తి వుత్తం. పురిమం ఉయ్యోజనపటిఞ్ఞాకరణవిసయే ఆలపనన్తి పున **‘‘మహారాజా’’**తి ఆలపతి. “అరహ”న్తి ఆదయో సద్దా విత్థారితాతి యోజనా. అత్థతో హి విత్థారణం సద్దముఖేనేవ హోతీతి ఉభయత్థ సద్దగ్గహణం కతం. యస్మా పన “అపరేహిపి అట్ఠహి కారణేహి భగవా తథాగతో”తిఆదినా (ఉదా. అట్ఠ. ౧౮; ఇతివు. అట్ఠ. ౩౮) తథాగత-సద్దో **ఉదానట్ఠకథాదీసు,** “అరహ”న్తి ఆదయో చ **విసుద్ధిమగ్గటీకాయం** (విసుద్ధి. టీ. ౧.౧౩౦) అపరేహిపి పకారేహి విత్థారితా ఆచరియేన, తస్మా తేసు వుత్తనయేనపి తేసమత్థో వేదితబ్బో. తథాగతస్స సత్తనికాయన్తోగధతాయ “ఇధ పన సత్తలోకో అధిప్పేతో”తి వత్వా తత్థాయం యస్మిం సత్తనికాయే, యస్మిఞ్చ ఓకాసే ఉప్పజ్జతి, తం దస్సేతుం **‘‘సత్తలోకే ఉప్పజ్జమానోపి చా’’**తిఆది వుత్తం. **న దేవలోకే, న బ్రహ్మలోకేతి** ఏత్థ యం వత్తబ్బం, తం పరతో ఆగమిస్సతి.

తస్సాపరేనాతి తస్స నిగమస్స అపరేన, తతో బహీతి వుత్తం హోతి. **తతోతి** మహాసాలతో. **ఓరతో మజ్ఝేతి** అబ్భన్తరం మజ్ఝిమపదేసో. **ఏవం పరిచ్ఛిన్నేతి** పఞ్చనిమిత్తబద్ధా సీమా వియ పఞ్చహి యథావుత్తనిమిత్తేహి పరిచ్ఛిన్నే. **అడ్ఢతేయ్యయోజనసతేతి** పణ్ణాసయోజనేహి ఊనతియోజనసతే. అయఞ్హి మజ్ఝిమజనపదో ముదిఙ్గసణ్ఠానో, న సమపరివట్టో,

న చ సమచతురస్సో, ఉజుకేన కత్థచి అసీతియోజనో హోతి, కత్థచి యోజనసతికో, తథాపి చేస కుటిలపరిచ్ఛేదేన మినియమానో పరియన్త పరిక్ఖేపతో నవయోజనసతికో హోతి. తేన వుత్తం ''**నవయోజనసతే**''తి. **అసీతిమహాథేరాతి** యేభుయ్యవసేన వుత్తం సునాపరన్తకస్స పుణ్ణత్థేరస్సాపి మహాసావకేసు పరియాపన్నత్తా. సునాపరన్తజనపదో హి పచ్చన్తవిసయో. తథా హి "చన్దనమణ్డలమాళపటిగ్గహణే భగవా న తత్థ అరుణం ఉట్ఠపేతీ"తి **మజ్ఝిమాగమ-** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౪.౩౯౭) **సంయుత్తాగమట్ఠకథాసు** (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౪.౮౮-౮౯) వుత్తం. **సారప్పత్తాతి** కులభోగిస్సరియాదివసేన, సీలసారాదివసేన చ సారభూతా. **బ్రాహ్మణగహపతికాతి**బ్రహ్మాయుపోక్ఖరసాతిఆదిబ్రాహ్మణా చేవ అనాథపిణ్డికాదిగహపతికా చ.

తత్థాతి మజ్ఝిమపదేసే, తస్మింయేవ "ఉప్పజ్జతీ"తి వచనే వా. **సుజాతాయాతి** ఏవంనామికాయ పఠమం సరణగమనికాయ **యసత్థేర**మాతుయా. చతూసు పనేతేసు వికప్పేసు పఠమో బుద్ధభావాయ ఆసన్నతరపటిపత్తిదస్సనవసేన వుత్తో. ఆసన్నతరాయ హి పటిపత్తియా ఠితోపి "ఉప్పజ్జతీ"తి వుచ్చతి ఉప్పాదస్స ఏకన్తికత్తా, పగేవ పటిపత్తియా మత్థకే ఠితో. దుతియో బుద్ధభావావహపబ్బజ్జతో పట్ఠాయ ఆసన్నమత్తపటిపత్తిదస్సనవసేన, తతియో బుద్ధకరధమ్మపారిపూరితో పట్ఠాయ బుద్ధభావాయ పటిపత్తిదస్సనవసేన. న హి మహాసత్తానం అన్తిమభవూపపత్తితో పట్ఠాయ బోధిసమ్భారసమ్భరణం నామ అత్థి బుద్ధత్థాయ కాలమాగమయమానేనేవ తత్థ ఠితట్ఠనతో. చతుత్థో బుద్ధభావకరధమ్మసమారమ్భతో పట్ఠాయ బోధియా నియతభావదస్సనేన. బోధియా హి నియతభావప్పత్తితో పభుతి "బుద్ధో ఉప్పజ్జతీ"తి విఞ్ఞూహి వత్తుం సక్కా ఉప్పాదస్స ఏకన్తికత్తా. యథా పన "సన్దన్తి నదియో"తి సన్దనకిరియాయ అవిచ్ఛేదముపాదాయ వత్తమానప్పయోగో , ఏవం ఉప్పాదత్థాయ పటిపజ్జనకిరియాయ అవిచ్ఛేదముపాదాయ చతూసుపి వికప్పేసు ''**ఉప్పజ్జతి నామా**''తి వుత్తం, పవత్తాపరతవత్తమానవచనఞ్చేతం. చతుబ్బిధఞ్హి వత్తమానలక్ఖణం సద్దసత్థే పకాసితం –

> "నిచ్చపవత్తి సమీపో, పవత్తుపరతో తథా;
> పవత్తాపరతో చేవ, వత్తమానో చతుబ్బిధో"తి.

యస్మా పన బుద్ధానం సావకానం వియ న పటిపాటియా ఇద్ధివిధఞాణాదీని ఉప్పజ్జన్తి, సహేవ పన అరహత్తమగ్గేన సకలోపి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాదిగుణరాసి ఆగతో నామ హోతి, తస్మా తేసం నిప్ఫత్తసబ్బకిచ్చత్తా అరహత్తఫలక్ఖణే ఉప్పన్నో నామాతి **ఏకఙ్గుత్తరవణ్ణనాయం** (అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧౭౦) వుత్తం. అసతి హి నిప్ఫత్తసబ్బకిచ్చత్తే న తావతా "ఉప్పన్నో"తి వత్తుమరహతి. **సబ్బపఠమం ఉప్పన్నభావన్తి** చతూసు వికప్పేసు సబ్బపఠమం "తథాగతో సుజాతాయ...పే.... ఉప్పజ్జతి నామా"తి వుత్తం తథాగతస్స ఉప్పన్నతాసఙ్ఖాతం అత్థిభావం. తదేవ **సన్ధాయ ఉప్పజ్జతీతి వుత్తం** బుద్ధభావాయ ఆసన్నతరపటిపత్తియం ఠితస్సేవ అధిప్పేతత్తా. అయమేవ హి అత్థో ముఖ్యతో ఉప్పజ్జతీతి వత్తబ్బో. తేనాహ ''**తథాగతో... పే.... అత్థో**''తి.

ఏత్థ చ "ఉప్పన్నో"తి వుత్తే అతీతకాలవసేన కోచి అత్థం గణ్హేయ్యాతి తన్నివత్తనత్థం "ఉప్పన్నో హోతీ"తి వుత్తం. "ఉప్పన్నా ధమ్మా"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ తికమాతికా ౧౭) వియ హి ఇధ ఉప్పన్నసద్దో పచ్చుప్పన్నకాలికో. నను చ అరహత్తఫలసమఙ్గీసఙ్ఖాతో ఉప్పన్నోయేవ తథాగతో పవేదనదేసనాదీని సాధేతి, అథ కస్మా యథావుత్తో అరహత్తమగ్గపరియోసానో ఉప్పజ్జమానోయేవ తథాగతో అధిప్పేతో. న హి సో పవేదనదేసనాదీని సాధేతి

మధుపాయాసభోజనతో యావ అరహత్తమగ్గో, తావ తేసం కిచ్చానమసాధనతోతి? న హేవం దట్ఠబ్బం, బుద్ధభావాయ ఆసన్నతరపటిపత్తియం ఠితస్స ఉప్పజ్జమానస్స గహణేనేవ అరహత్తఫలసమఙ్గీసఙ్ఖాతస్స ఉప్పన్నస్సాపి గహితత్తా. కారణగ్గహణేనేవ హి ఫలమ్పి గహితం తదవినాభావిత్తా. ఇతి పవేదనదేసనాదిసాధకస్స అరహత్తఫలసమఙ్గినోపి తథాగతస్స గహేతబ్బత్తా నేయ్యత్థమిదం "ఉప్పజ్జతీ"తి వచనం దట్ఠబ్బన్తి. తథా హి **అఙ్గుత్తరట్ఠకథాయం** (అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧౭౦) ఉప్పజ్జమానో, ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నోతి తీహి కాలేహి **అత్థవిభజనే** "దీపఙ్కరపాదమూలే లద్ధబ్యాకరణతో యావ అనాగామిఫలా ఉప్పజ్జమానో నామ, అరహత్తమగ్గక్ఖణే పన ఉప్పజ్జతి నామ, అరహత్తఫలక్ఖణే ఉప్పన్నో నామా"తి వుత్తం. అయమేత్థ **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరస్స** మతి. యస్మా పన **ఏకఙ్గుత్తరట్ఠకథాయం** "ఏకపుగ్గలో భిక్ఖవే లోకే ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతీ"తి (అ॰ ని॰ ౧.౧౭౦) సుత్తపదవణ్ణనాయం "ఇమస్మిమ్పి సుత్తే అరహత్తఫలక్ఖణంయేవ సన్ధాయ ఉప్పజ్జతీ"తి వుత్తం, "ఉప్పన్నో హోతీతి అయఞ్హేత్థ అత్థో"తి (అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧౭౦) ఆగతం, తస్మా ఇధాపి అరహత్తఫలక్ఖణమేవ సన్ధాయ ఉప్పజ్జతీతి వుత్తన్తి దస్సేతి "సబ్బపఠమం ఉప్పన్నభావం సన్ధాయా"తి ఇమినా. తేనాహ "**ఉప్పన్నో హోతీతి అయఞ్హేత్థ అత్థో**"తి. **సబ్బపఠమం ఉప్పన్నభావ**న్తి చ సబ్బవేనేయ్యానం పఠమతరం అరహత్తఫలవసేన ఉప్పన్నభావన్తి అత్థో. "**ఉప్పన్నో హోతీ**"తి చ ఇమినా అరహత్తఫలక్ఖణవసేన అతీతకాలం దస్సేతీతి. అయమేవ చ నయో అఙ్గుత్తరటీకాకారేన **ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేన** అధిప్పేతోతి.

సో భగవాతి యో సో తథాగతో "అరహ"న్తిఆదినా పకిత్తితగుణో, సో భగవా. ఇదాని వత్తబ్బం ఇమసద్దేన నిదస్సేతి వుచ్చమానత్థస్స పరామసనతో. ఇదం వుత్తం హోతి – నయిదం మహాజనస్స సమ్ముఖమత్తం సన్ధాయ "ఇమం లోక"న్తి వుత్తం, అథ ఖో "సదేవక"న్తిఆదినా వక్ఖమానం అనవసేసపరియాదానం సన్ధాయాతి. "**సహ దేవేహి సదేవక**"న్తిఆదినా యథావాక్యం పదనిబ్బచనం వుత్తం, యథాపదం పన "సదేవకో"తిఆదినా వత్తబ్బం, ఇమే చ తగ్గుణసంవిఞ్ఞాణబాహిరత్థసమాసా. ఏత్థ హి అవయవేన విగ్గహో, సముదాయో సమాసత్థో హోతి లోకావయవేన కతవిగ్గహేన లోకసముదాయస్స యథారహం లబ్భమానత్తా. సమవాయజోతకసహసద్దయోగే హి అయమేవ సమాసో విఞ్ఞాయతి. **దేవేహీ**తి చ పఞ్చకామావచరదేవేహి, అరూపావచరదేవేహి వా. **బ్రహ్మునా**తి రూపావచరారూపావచరబ్రహ్మునా, రూపావచరబ్రహ్మునా ఏవ వా, బహుకత్తుకాదీనమివ నేసం సిద్ధి. **పజాతత్తా**తి యథాసకం కమ్మకిలేసేహి పకారేన నిబ్బత్తకత్తా.

ఏవం వచనత్థతో అత్థం దస్సేత్వా వచనీయత్థతో దస్సేతుం "**తత్థా**"తిఆది వుత్తం. **పఞ్చకామావచరదేవగ్గహణం** పారిసేసఞాయేన ఇతరేసం పదన్తరేహి విసుం గహితత్తా. **ఛట్ఠకామావచరదేవగ్గహణం** పచ్చాసత్తిఞాయేన. తత్థ హి మారో జాతో, తన్నివాసీ చ. యస్మా చేస దామరికరాజపుత్తో వియ తత్థ వసితత్తా పాకటో, తస్మా సన్తేసుపి అఞ్ఞేసు వసవత్తిమహారాజాదీసు పాకటతరేన తేనేవ విసేసేత్వా వుత్తోతి, అయఞ్చ నయో **మజ్ఝిమాగమట్ఠకథాయం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౯౦) పకాసితోవ. మారగ్గహణేన చేత్థ తంసమ్బన్ధినో దేవాపి గహితా ఓకాసలోకేన సద్ధిం సత్తలోకస్స గహణతో. ఏవఞ్హి వసవత్తిసత్తలోకస్స అనవసేసపరియాదానం హోతి. **బ్రహ్మకాయికాదిబ్రహ్మగ్గహణమ్పి** పచ్చాసత్తిఞాయేన. **పచ్చత్థికపచ్చామిత్తసమణబ్రాహ్మణగ్గహణన్తి** పచ్చత్థికా ఏవ పచ్చామిత్తా, తేయేవ సమణబ్రాహ్మణా, తేసం గహణం తథా, తేన బాహిరకసమణబ్రాహ్మణగ్గహణం వుత్తం, నిదస్సనమత్తఞ్చేతం అపచ్చత్థికపచ్చామిత్తానమ్పి తేసం ఇమినా గహణతో. **సమితపాపబాహితపాపసమణబ్రాహ్మణగ్గహణన్తి** పన సాసనికసమణబ్రాహ్మణానం గహణం వేదితబ్బం. కామం "సదేవక"న్తిఆదివిసేసనానం వసేనేవ సత్తవిసయోపి లోకసద్దో విఞ్ఞాయతి సమవాయత్థవసేన తుల్యయోగవిసయత్తా తేసం,

“సలోమకో సపక్ఖకో”తిఆదీసు పన విజ్జమానత్థవసేన అతుల్యయోగవిసయేపి అయం సమాసో లబ్భతీతి బ్యభిచారదస్సనతో అబ్యభిచారేనత్థఞాపకం పజాగహణన్తి ఆహ **“పజావచనేన సత్తలోకగ్గహణ”**న్తి, న పన లోకసద్దేన సత్తలోకస్స అగ్గహితత్తా ఏవం వుత్తం. తేనాహ **“తీహి పదేహి ఓకాసలోకేన సద్ధిం సత్తలోకో”**తి. సదేవకాదివచనేన ఉపపత్తిదేవానం, సస్సమణబ్రాహ్మణీవచనేన విసుద్ధిదేవానఞ్చ గహితత్తా వుత్తం **“సదేవ...పే.... మనుస్సగ్గహణ”**న్తి. తత్థ **సమ్ముతిదేవా** రాజానో . **అవసేసమనుస్సగ్గహణ**న్తి సమ్ముతిదేవేహి, సమణబ్రాహ్మణేహి చ అవసిట్ఠమనుస్సానం గహణం. **ఏత్థా**తి ఏతేసు పదేసు. **తీహి పదేహీ**తి సదేవకసమారకసబ్రహ్మకపదేహి. **ద్వీహీ**తి సస్సమణబ్రాహ్మణీసదేవమనుస్సపదేహి. సమాసపదత్థేసు సత్తలోకస్సపి వుత్తనయేన గహితత్తా **“ఓకాసలోకేన సద్ధిం సత్తలోకో”**తి వుత్తం.

“అపరో నయో”తిఆదినా అపరమ్పి వచనీయత్థమాహ. అరూపినోపి సత్తా అత్తనో ఆనేఞ్జవిహారేన విహరన్తో “దిబ్బన్తీతి దేవా”తి ఇదం నిబ్బచనం లద్ధుమరహన్తీతి ఆహ **“సదేవకగ్గహణేన అరూపావచరలోకో గహితో”**తి. తేనేవాహ భగవా **బ్రహ్మజాలాదీసు** “ఆకాసానఞ్చాయతనూపగానం దేవానం సహబ్యత”న్తిఆది, (అం॰ ని॰ ౩.౧౧౭) అరూపావచరభూతో ఓకాసలోకో, సత్తలోకో చ గహితోతి అత్థో. ఏవం **ఛకామావచరదేవలోకో, రూపీ బ్రహ్మలోకో**తి ఏత్థాపి. ఛకామావచరదేవలోకస్స సవిసేసం మారవసే పవత్తనతో వుత్తం **“సమారకగ్గహణేన ఛకామావచరదేవలోకో”**తి. సో హి తస్స దామరికస్స వియ వసపవత్తనోకాసో. **రూపీ బ్రహ్మలోకో గహితో** పారిసేసఞాయేన అరూపీబ్రహ్మలోకస్స విసుం గహితత్తా. **చతుపరిసవసేనా**తి ఖత్తియబ్రాహ్మణగహపతిసమణచాతుమహారాజికతావతింసమారబ్రహ్మసఙ్ఖాతాసు అట్ఠసు పరిసాసు ఖత్తియాదిచతుపరిసవసేనేవ తదఞ్ఞాసం సదేవకాదిగ్గహణేన గహితత్తా. కథం పనేత్థ చతుపరిసవసేన మనుస్సలోకో గహితోతి? “సస్సమణబ్రాహ్మణి”న్తి ఇమినా సమణపరిసా, బ్రాహ్మణపరిసా చ గహితా, “సదేవమనుస్స”న్తి ఇమినా ఖత్తియపరిసా, గహపతిపరిసా చాతి. “పజ”న్తి ఇమినా పన ఇమాయేవ చతస్సో పరిసా వుత్తా. చతుపరిససఙ్ఖాతం పజన్తి హి ఇధ అత్థో.

అఞ్ఞథా గహేతబ్బమాహ **“సమ్ముతిదేవేహి వా సహ మనుస్సలోకో”**తి. కథం పన గహితోతి? “సస్సమణబ్రాహ్మణి”న్తి ఇమినా సమణబ్రాహ్మణా గహితా, “సదేవమనుస్స”న్తి ఇమినా సమ్ముతిదేవసఙ్ఖాతా ఖత్తియా, గహపతిసుద్దసఙ్ఖాతా చ అవసేసమనుస్సాతి. ఇతో పన అఞ్ఞోసం మనుస్ససత్తానమభావతో “పజ”న్తి ఇమినా ఏతేయేవ చతూహి పకారేహి ఠితా మనుస్ససత్తా వుత్తా. చతుకులప్పభేదం పజన్తి హి ఇధ అత్థో. ఏవం వికప్పద్వయేపి పజాగహణేన చతుపరిసాదివసేన మనుస్సానఞ్ఞేవ గహితత్తా ఇదాని అవసేససత్తేపి సఙ్గహేత్వా దస్సేతుం **“అవసేససబ్బసత్తలోకో వా”**తి వుత్తం. ఏత్థాపి చతుపరిసవసేన గహితేన మనుస్సలోకేన సహ అవసేససబ్బసత్తలోకో గహితో, సమ్ముతిదేవేహి వా సహ అవసేససబ్బసత్తలోకోతి యోజేతబ్బం. నాగగరుళాదివసేన చ అవసేససబ్బసత్తలోకో. ఇదం వుత్తం హోతి – చతుపరిససహితో అవసేససుద్దనాగసుపణ్ణనేరయికాదిసత్తలోకో, చతుకులప్పభేదమనుస్ససహితో వా అవసేసనాగసుపణ్ణనేరయికాదిసత్తలోకో గహితోతి.

ఏత్తావతా భాగసో లోకం గహేత్వా యోజనం దస్సేత్వా ఇదాని తేన తేన విసేసేన అభాగసో లోకం గహేత్వా యోజనం దస్సేతుం **“అపిచేత్థా”**తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదతో**తి ఉక్కంసగతిపరిచ్ఛేదతో, తబ్బిజాననేనాతి వుత్తం హోతి. పఠమనయేన హి పఞ్చసు గతీసు దేవగతిపరియాపన్నావ పఞ్చకామగుణసమఙ్గితాయ, దీఘాయుకతాయాతి ఏవమాదీహి విసేసేహి సేట్ఠా. దుతియనయేన పన అరూపినో దూరసముగ్ఘాటితకిలేసదుక్ఖతాయ,

సన్తపణీతఆనేఞ్జవిహారసమఙ్గితాయ, అతివియ దీఘాయుకతాయాతి ఏవమాదీహి విసేసేహి అతివియ ఉక్కట్ఠా. ఆచరియేహి పన దుతియనయమేవ సన్ధాయ వుత్తం. ఏవం పఠమపదేనేవ పధాననయేన సబ్బలోకస్స సచ్ఛికతభావే సిద్ధేపి ఇమినా కారణవిసేసేన సేసపదాని వుత్తానీతి దస్సేతి **''తతో యేస''**న్తిఆదినా. **తతో**తి పఠమపదతో పరం ఆహాతి సమ్బన్ధో. "ఛకామావచరిస్సరో" తియేవ వుత్తే సక్కాదీనమ్పి తస్స ఆధిపచ్చం సియాతి ఆసఙ్కానివత్తనత్థం **''వసవత్తీ''**తి వుత్తం, తేన సాహసికకరణేన వసవత్తాపనమేవ తస్సాధిపచ్చన్తి దస్సేతి. సో హి ఛట్ఠదేవలోకేపి అనిస్సరో తత్థ వసవత్తిదేవరాజస్సేవ ఇస్సరత్తా. తేనాహ భగవా **అఙ్గుత్తరాగమ**వరే అట్ఠనిపాతే **దానానిసంససుత్తే** "తత్ర భిక్ఖవే వసవత్తీ దేవపుత్తో దానమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థుం అతిరేకం కరిత్వా...పే... పరనిమ్మితవసవత్తీ దేవే దసహి ఠానేహి అధిగణ్హాతీ"తి (అం॰ ని॰ ౮.౩౬) విత్థారో. **మజ్ఝిమాగమట్ఠకథాయ**మ్పి వుత్తం "తత్ర హి వసవత్తిరాజా రజ్జం కారేతి, మారో పన ఏకస్మిం పదేసే అత్తనో పరిసాయ ఇస్సరియం పవత్తేన్తో రజ్జపచ్చన్తే దామరికరాజపుత్తో వియ వసతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౬౦) **''బ్రహ్మా మహానుభావో''**తిఆది దససహస్సియం మహాబ్రహ్మునో వసేన వదతి. "ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదతో"తి హి హేట్ఠా వుత్తమేవ. **''ఏకఙ్గులియా''**తిఆది ఏకదేసేన మహానుభావతాదస్సనం. **అనుత్తర**న్తి సేట్ఠం నవలోకుత్తరం. **పుథూ**తి బహుకా, విసుం భూతా వా. **ఉక్కట్ఠట్ఠానాన**న్తి ఉక్కంసగతికానం. **భావానుక్కమో**తి భావవసేన పరేసమజ్ఝాసయానురూపం "సదేవక"న్తిఆదిపదానం అనుక్కమో, భావవసేన అనుసన్ధిక్కమో వా **భావానుక్కమో,** అత్థానఞ్చేవ పదానఞ్చ అనుసన్ధానపటిపాటీతి అత్థో, అయమేవ వా పాఠో తథాయేవ **సమన్తపాసాదికాయం** (పారా॰ అట్ఠ॰ వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా ౧) దిట్ఠత్తా, **ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేన** (సారత్థ॰ టీ॰ ౧.వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా) చ వణ్ణితత్తా. "విభావనానుక్కమో"తిపి పాఠో దిస్సతి, సో పన తేసు అదిట్ఠత్తా న సున్దరో.

ఇదాని పోరాణకానం సంవణ్ణనానయం దస్సేతుం **''పోరాణా పనాహు''**తిఆది వుత్తం. తత్థ అఞ్ఞపదేన నిరవసేససత్తలోకస్స గహితత్తా సబ్బత్థ **అవసేసలోక**న్తి అనవసేసపరియాదానం వుత్తం. తేనాహ **''తిభవూపగే సత్తే''**తి, తేధాతుకసఙ్ఖాతే తయో భవే ఉపగతసత్తేతి అత్థో. **తీహాకారేహీ**తి దేవమారబ్రహ్మసహితతాసఙ్ఖాతేహి తీహి ఆకారేహి. **తీసు పదేసూ**తి "సదేవక"న్తిఆదీసు తీసు పదేసు. **పక్ఖిపిత్వా**తి అత్థవసేన సఙ్గహేత్వా. తేయేవ తిభవూపగే సత్తే "సస్సమణబ్రాహ్మణిం, సదేవమనుస్స"న్తి పదద్వయే పక్ఖిపతీతి ఞాపేతుం **''పునా''**తి వుత్తం. **తేన తేనాకారేనా**తి సదేవకత్తాదినా, సస్సమణబ్రాహ్మణీభావాదినా చ తేన తేన పకారేన. "తిభవూపగే సత్తే"తి వత్వా **''తేధాతుకమేవా''**తి వదన్తా ఓకాసలోకేన సద్ధిం సత్తలోకో గహితోతి దస్సేన్తి. తేధాతుకమేవ పరియాదిన్నన్తి పోరాణా పనాహూతి యోజనా.

సామన్తి అత్తనా. అఞ్ఞత్థాపోహనేన, అన్తోగధావధారణేన వా తప్పటిసేధనమాహ **''అపరనేయ్యో హుత్వా''**తి, అపరేహి అనభిజానాపేతబ్బో హుత్వాతి అత్థో. **అభిఞ్ఞా**తి య-కారలోపనిద్దేసో యథా "పటిసఙ్ఖా యోనిసో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౩, ౪౨౨; ౨.౨౪; ౩.౭౫; సం॰ ని॰ ౪.౧౨౦; అం॰ ని॰ ౬.౫౮; మహాని॰ ౨౦౬) వుత్తం **''అభిఞ్ఞాయా''**తి. అభిసద్దేన న విసేసనమత్తం జోతితం, అథ ఖో విసేసనముఖేన కరణమ్పీతి దస్సేతి **''అధికేన ఞాణేనా''**తి ఇమినా. **అనుమానాదిపటిక్ఖేపో**తి ఏత్థ **ఆది**సద్దేన ఉపమానఅత్థాపత్తిసద్దన్తరసన్నిధానసమ్పయోగవిప్పయోగసహచరణాదినా కారణలేసమత్తేన పవేదనం సఙ్గణ్హాతి ఏకప్పమాణత్తా. సబ్బత్థ అప్పటిహతఞాణచారతాయ హి సబ్బధమ్మపచ్చక్ఖా బుద్ధా భగవన్తో. **బోధేతి విఞ్ఞాపేతీ**తి సద్దతో అత్థవచనం. **పకాసేతీ**తి అధిప్పాయతో. ఏవం సబ్బత్థ వివేచితబ్బో.

అనుత్తరం వివేకసుఖన్తి ఫలసమాపత్తిసుఖం. **హిత్వాపీతి పి**-సద్దగ్గహణం ఫలసమాపత్తియా అన్తరా ఠితికాపి కదాచి భగవతో దేసనా హోతీతి కత్వా కతం. భగవా హి ధమ్మం దేసేన్తో యస్మిం ఖణే పరిసా సాధుకారం వా దేతి, యథాసుతం వా ధమ్మం పచ్చవేక్ఖతి, తం ఖణమ్పి పుబ్బాభోగేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జతి, యథాపరిచ్ఛేదఞ్చ సమాపత్తితో వుట్ఠాయ పుబ్బే ఠితట్ఠానతో పట్ఠాయ ధమ్మం దేసేతీతి అట్ఠకథాసు (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౮౭) వుత్తోవాయమత్థో. **అప్పం వా బహుం వా దేసేన్తోతి** ఉగ్ఘటితఞ్ఞుస్స వసేన అప్పం వా విపఞ్చితఞ్ఞుస్స, నేయ్యస్స చ వసేన బహుం వా దేసేన్తో. కథం దేసేతీతి ఆహ ''**ఆదిమ్హిపీ**''తిఆది. ధమ్మస్స కల్యాణతా నియ్యానికతాయ, నియ్యానికతా చ సబ్బసో అనవజ్జభావేనేవాతి వుత్తం ''**అనవజ్జమేవ కత్వా**''తి. **దేసనాయాతి** పరియత్తిధమ్మస్స దేసకాయత్తేన హి ఆణాదివిధినా అతిసజ్జనం పబోధనం దేసనాతి పరియత్తిధమ్మో వుచ్చతి. కిఞ్చాపి అవయవవినిముత్తో సముదాయో నామ పరమత్థతో కోచి నత్థి, యేసు పన అవయవేసు సముదాయరూపేన అపేక్ఖితేసు గాథాదిసమఞ్ఞా, తం తతో భిన్నం వియ కత్వా సంసామివోహారమారోపేత్వా దస్సేన్తో ''**అత్థి దేసనాయ ఆదిమజ్ఝపరియోసాన**''న్తి ఆహ. **సాసనస్సాతి** పటిపత్తిధమ్మస్స. సాసితబ్బపుగ్గలగతేన హి యథాపరాధాదినా సాసితబ్బభావేన అనుసాసనం, తదఙ్గవినయాదివసేన వినయనన్తి కత్వా పటిపత్తిధమ్మో "సాసన"న్తి వుచ్చతి. అత్థి సాసనస్స ఆదిమజ్ఝపరియోసానన్తి సమ్బన్ధో. **చతుప్పదికాయపీతి** ఏత్థ **పి**-సద్దో సమ్భావనే, తేన ఏవం అప్పకతరాయపి ఆదిమజ్ఝపరియోసానేసు కల్యాణతా, పగేవ బహుతరాయాతి సమ్భావేతి. పదఞ్చేత్థ గాథాయ చతుత్థంసో, యం "పాదో"తిపి వుచ్చతి, ఏతేనేవ తిపాదికఛపాదికాసుపి యథాసమ్భవం విభాగం దస్సేతి. ఏవం సుత్తావయవే కల్యాణత్తయం దస్సేత్వా సకలేపి సుత్తే దస్సేతుం ''**ఏకానుసన్ధికస్సా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ నాతిబహువిభాగం యథానుసన్ధినా ఏకానుసన్ధికం సన్ధాయ "ఏకానుసన్ధికస్సా"తి ఆహ. ఇతరస్మిం పన తేనేవ ధమ్మవిభాగేన ఆదిమజ్ఝపరియోసానా లబ్భన్తీతి ''**అనేకానుసన్ధికస్సా**''తిఆది వుత్తం. **నిదానన్తి ఆనన్దత్థేరేన** ఠపితం కాలదేసదేసకపరిసాదిఅపదిసనలక్ఖణం నిదానగన్థం. **ఇదమవోచాతి** నిగమనం ఉపలక్ఖణమేవ "ఇతి యం తం వుత్తం, ఇదమేతం పటిచ్చ వుత్త"న్తి నిగమనస్సపి గహేతబ్బతో. సఙ్గీతికారకేహి ఠపితానిపి హి నిదాననిగమనాని సత్థు దేసనాయ అనువిధానతో తదన్తోగధానేవాతి వేదితబ్బం. **అన్తే అనుసన్ధీతి** సబ్బపచ్ఛిమో అనుసన్ధి.

''**సీలసమాధివిపస్సనా**''తిఆదినా సాసనస్స ఇధ పటిపత్తిధమ్మతం విభావేతి. **వినయట్ఠకథాయం** పన "సాసనధమ్మో"తి వుత్తత్తా –

> "సబ్బపాపస్స అకరణం, కుసలస్స ఉపసమ్పదా;
>
> సచిత్తపరియోదపనం, ఏతం బుద్ధాన సాసన"న్తి. (దీ॰ ని॰ ౨.౯౦; ధ॰ ప॰ ౧౮౩; నేత్తి॰ ౩౦, ౫౦, ౧౧౬, ౧౨౪);

ఏవం వుత్తస్స సత్థుసాసనస్స పకాసకో పరియత్తిధమ్మో ఏవ సీలాదిఅత్థవసేన కల్యాణత్తయవిభావనే వుత్తో. ఇధ పన పటిపత్తియేవ. తేన వక్ఖతి "ఇధ దేసనాయ ఆదిమజ్ఝపరియోసానం అధిప్పేత"న్తి. **సీలసమాధివిపస్సనా ఆది నామ** సాసనసమ్పత్తిభూతానం ఉత్తరిమనుస్సధమ్మానం మూలభావతో. **కుసలానం ధమ్మానన్తి** అనవజ్జధమ్మానం. **దిట్ఠీతి** విపస్సనా, అవినాభావతో పనేత్థ సమాధిగ్గహణం. మహావగ్గసంయుత్తే **బాహియసుత్తపదమి**దం (సం॰ ని॰ ౫.౩౮౧). కామం సుత్తే అరియమగ్గస్స అన్తద్వయవిగమేన తేసం మజ్ఝిమపటిపదాభావో వుత్తో, మజ్ఝిమభావసామఞ్ఞతో పన సమ్మాపటిపత్తియా ఆరమ్భనిప్పత్తీనం మజ్ఝిమభావస్సాపి సాధకభావే యుత్తన్తి ఆహ ''**అత్థి భిక్ఖవే, మజ్ఝిమా పటిపదా తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధాతి ఏవం వుత్తో అరియమగ్గో మజ్ఝం నామా**''తి, సీలసమాధివిపస్సనాసఙ్ఖాతానం ఆరమ్భానం,

ఫలనిబ్బానసఙ్ఖాతానఞ్చ నిప్ఫత్తీనం వేమజ్ఝభావతో అరియమగ్గో మజ్ఝం నామాతి అధిప్పాయో. సఉపాదిసేసనిబ్బానధాతువసేన **ఫలం పరియోసానం నామ,** అనుపాదిసేసనిబ్బానధాతువసేన పన **నిబ్బానం.** సాసనపరియోసానా హి నిబ్బానధాతు. మగ్గస్స నిప్ఫత్తి ఫలవసేన, నిబ్బానసచ్ఛికిరియాయ చ హోతి తతో పరం కత్తబ్బాభావతోతి వా ఏవం వుత్తం. ఇదాని తేసం ద్విన్నమ్పి సాసనస్స పరియోసానతం ఆగమేన సాధేతుం **''ఏతదత్థం ఇద''**న్తిఆదిమాహ. ఏతదేవ ఫలం అత్థో యస్సాతి **ఏతదత్థం. బ్రాహ్మణాతి** పిఙ్గలకోచ్ఛబ్రాహ్మణం భగవా ఆలపతి. ఇదఞ్హి మజ్ఝిమాగమే మూలపణ్ణాసకే **చూళసారోపమసుత్త** (మ॰ ని॰ ౧.౩౧౨ ఆదయో) పదం. ఏతదేవ ఫలం సారం యస్సాతి **ఏతంసారం** నిగ్గహితాగమేన. తథా **ఏతంపరియోసానం. నిబ్బానోగధన్తి** నిబ్బానన్తోగధం. **ఆవుసో విసాఖాతి** ధమ్మదిన్నాయ థేరియా విసాఖగహపతిమాలపనం. ఇదఞ్హి **చూళవేదల్లసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౦ ఆదయో) **''సాత్థం సబ్యఞ్జన''**న్తిఆదిసద్దన్తరసన్నిధానతో **''ఇధ దేసనాయ ఆదిమజ్ఝపరియోసానం అధిప్పేత''**న్తి వుత్తం.

ఏవం సద్దపబన్ధవసేన దేసనాయ కల్యాణత్తయవిభాగం దస్సేత్వా తదత్థవసేనపి దస్సేన్తో **''భగవా హీ''**తిఆదిమాహ. అత్థతోపి హి తస్సాధిప్పేతభావం **హి**-సద్దేన సమత్థేతి. తథా సమత్థనముఖేన చ అత్థవసేన కల్యాణత్తయవిభాగం దస్సేతీతి. అత్థతో పనేతం దస్సేన్తో యో తస్మిం తస్మిం అత్థే కతవిధి సద్దపబన్ధో గాథాసుత్తవసేన వవత్థితో పరియత్తిధమ్మోయేవ ఇధ దేసనాతి వుత్తో, తస్స చత్థో విసేసతో సీలాది ఏవాతి ఆహ **''ఆదిమ్హి సీల''**న్తిఆది. విసేసకథనఞ్హేతం. సామఞ్ఞతో పన సీలగ్గహణేన ససమ్భారసీలం గహితం, తథా మగ్గగ్గహణేన ససమ్భారమగ్గోతి అత్థత్తయవసేన అనవసేసతో పరియత్తిఅత్థం పరియాదాయ తిట్ఠతి. ఇతరథా హి కల్యాణత్తయవిభాగో అసబ్బసాధారణో సియా. ఏత్థ చ సీలమూలకత్తా సాసనస్స సీలేన ఆదికల్యాణతా వుత్తా, సాసనసమ్పత్తియా వేమజ్ఝభావతో మగ్గేన మజ్ఝేకల్యాణతా. నిబ్బానాధిగమతో ఉత్తరి కరణీయాభావతో నిబ్బానేన పరియోసానకల్యాణతా. **తేనాతి** సీలాదిదస్సనేన. అత్థవసేన హి ఇధ దేసనాయ ఆదికల్యాణాదిభావో వుత్తో. **''తస్మా''**తిఆది యథావుత్తానుసారేన సోతూనమనుసాసనీదస్సనం.

ఏసాతి యథావుత్తాకారేన కథనా. **కథికసణ్ఠితీతి** ధమ్మకథికస్స సణ్ఠానం కథనవసేన సమవట్ఠానం.

వణ్ణనా అత్థవివరణా, పసంసనా వా. **న సో సాత్థం దేసేతి** నియ్యానత్థవిరహతో తస్సా దేసనాయ. **తస్మాతి** చతుసతిపట్ఠానాదినియ్యానత్థదేసనతో. **ఏకబ్యఞ్జనాదియుత్తాతి** సిథిలధనితాదిభేదేసు దససు బ్యఞ్జనేసు ఏకప్పకారేనేవ, ద్విప్పకారేనేవ వా బ్యఞ్జనేన యుత్తా **దమిళ**భాసా వియ. **సబ్బనిరోట్ఠబ్యఞ్జనాతి** వివటకరణతాయ ఓట్ఠే అఫుసాపేత్వా ఉచ్చారేతబ్బతో సబ్బథా ఓట్ఠఫుసనరహితవిముత్తబ్యఞ్జనా **కిరాత**భాసా వియ. **సబ్బవిస్సట్ఠబ్యఞ్జనాతి** సబ్బస్సేవ విస్సజ్జనీయయుత్తతాయ సబ్బథా విస్సగ్గబ్యఞ్జనా **సవర**భాసా వియ. **సబ్బనిగ్గహితబ్యఞ్జనాతి** సబ్బస్సేవ సానుసారతాయ సబ్బథా బిన్దుసహితబ్యఞ్జనా పారసికాది**మిలక్ఖు**భాసా వియ. ఏవం "దమిళకిరాతసవరమిలక్ఖూనం భాసా వియా"తి ఇదం పచ్చేకం యోజేతబ్బం. **మిలక్ఖూతి** చ పారసికాదయో. సబ్బాపేసా బ్యఞ్జనేకదేసవసేనేవ పవత్తియా అపరిపుణ్ణబ్యఞ్జనాతి వుత్తం **''బ్యఞ్జనపారిపూరియా అభావతో అబ్యఞ్జనా నామా''**తి.

ఠానకరణాని సిథిలాని కత్వా ఉచ్చారేతబ్బమక్ఖరం పఞ్చసు వగ్గేసు పఠమతతియం **సిథిలం.** తాని అసిథిలాని కత్వా ఉచ్చారేతబ్బమక్ఖరం తేస్వేవ దుతియచతుత్థం **ధనితం.** ద్విమత్తకాలమక్ఖరం **దీఘం.** ఏకమత్తకాలం **రస్సం.**

పమాణం ఏకమత్తస్స, నిమీసుమ్మీసతో' బ్రవుం;

అఙ్గులిఫోటకాలస్స, పమాణేనాపి అబ్రవుం.

సఞ్ఞోగపరం, దీఘఞ్చ **గరుకం.** అసంయోగపరం రస్సం **లహుకం.** ఠానకరణాని నిగ్గహేత్వా అవివటేన ముఖేన ఉచ్చారేతబ్బం **నిగ్గహితం.** పరపదేన సమ్బజ్ఝిత్వా ఉచ్చారేతబ్బం **సమ్బన్ధం.** తథా అసమ్బజ్ఝితబ్బం **వవత్థితం.** ఠానకరణాని విస్సట్ఠాని కత్వా వివటేన ముఖేన ఉచ్చారేతబ్బం **విముత్తం.** **దసధాతి**ఆదీసు ఏవం సిథిలాదివసేన బ్యఞ్జనబుద్ధిసఙ్ఖాతస్స అక్ఖరుప్పాదకచిత్తస్స దసహి పకారేహి బ్యఞ్జనానం పభేదోతి అత్థో. సబ్బాని హి అక్ఖరాని చిత్తసముట్ఠానాని, యథాధిప్పేతత్థస్స చ బ్యఞ్జనతో పకాసనతో **బ్యఞ్జనానీ**తి, బ్యఞ్జనబుద్ధియా వా కరణభూతాయ బ్యఞ్జనానం దసధా పభేదోతిపి యుజ్జతి.

అమక్ఖేత్వాతి అమిలేచ్ఛేత్వా అవినాసేత్వా, అహాపేత్వాతి అత్థో. తదత్థమాహ ‘‘**పరిపుణ్ణబ్యఞ్జనమేవ కత్వా**’’తి, యమత్థం భగవా ఞాపేతుం ఏకగాథం, ఏకవాక్యమ్పి దేసేతి, తమత్థం పరిమణ్డలపదబ్యఞ్జనాయ ఏవ దేసనాయ దేసేతీతి వుత్తం హోతి. **తస్మా**తి పరిపుణ్ణబ్యఞ్జనధమ్మదేసనతో . **కేవల**సద్దో ఇధ అనవసేసవాచకో. న అవోమిస్సతాదివాచకోతి ఆహ ‘‘**సకలాధివచన**’’న్తి. **పరిపుణ్ణ**న్తి సబ్బసో పుణ్ణం. తం పనత్థతో ఊనాధికనిసేధనన్తి వుత్తం ‘‘**అనూనాధికవచన**’’న్తి. తత్థ యదత్థం దేసితో, తస్స సాధకత్తా అనూనతా వేదితబ్బా, తబ్బిధురస్స పన అసాధకత్తా అనధికతా. ఉపనేతబ్బస్స వా వోదానత్థస్స అవుత్తస్స అభావతో అనూనతా, అపనేతబ్బస్స సంకిలేసత్థస్స వుత్తస్స అభావతో అనధికతా. **సకల**న్తి సబ్బభాగవన్తం. **పరిపుణ్ణ**న్తి సబ్బసో పుణ్ణమేవ. తేనాహ ‘‘**ఏకదేసేనాపి అపరిపుణ్ణా నత్థీ**’’తి. **అపరిసుద్ధా దేసనా హోతి** తణ్హాయ సంకిలిట్ఠత్తా. లోకేహి తణ్హాయ ఆమసితబ్బతో **లోకామిసా,** చీవరాదయో పచ్చయా, తేసు అగధితచిత్తతాయ **లోకామిసనిరపేక్ఖో. హితఫరణేనా**తి హితతో ఫరణేన హితూపసంహారేన విసేసనభూతేన. **మేత్తాభావనాయ** కరణభూతాయ **ముదుహదయో. ఉల్లుమ్పనసభావసణ్ఠితేనా**తి సకలసంకిలేసతో, వట్టదుక్ఖతో చ ఉద్ధరణాకారసణ్ఠితేన, కారుఞ్ఞాధిప్పాయేనాతి వుత్తం హోతి.

“ఇతో పట్ఠాయ దస్సామి, ఏవఞ్చ దస్సామీ”తి సమాదాతబ్బట్ఠేన దానం **వతం.** పణ్డితపఞ్ఞత్తతాయ సేట్ఠట్ఠేన బ్రహ్మం, బ్రహ్మానం వా సేట్ఠానం చరియన్తి దానమేవ **బ్రహ్మచరియం.** మచ్ఛరియలోభాదినిగ్గహణేన సమాచిణ్ణత్తా దానమేవ **సుచిణ్ణం. ఇద్ధీ**తి దేవిద్ధి. **జుతీ**తి పభా, ఆనుభావో వా. **బలవీరియూపపత్తీ**తి మహతా బలేన, వీరియేన చ సమన్నాగమో. **నాగా**తి వరుణనాగరాజానం విధురపణ్డితస్స ఆలపనం.

దానపతీతి దానసామినో. **ఓపానభూత**న్తి ఉదకతిత్థమివ భూతం.

ధీరాతి నో విధురపణ్డితమాలపతి.

మధుస్సవోతి మధురససన్దనం. **పుఞ్ఞ**న్తి పుఞ్ఞఫలం, కారణవోహారేన వుత్తం. బ్రహ్మం, బ్రహ్మానం వా చరియన్తి **బ్రహ్మచరియం,** వేయ్యావచ్చం. ఏస నయో సేసేసుపి.

తిత్తిరియన్తి తిత్తిరసకుణరాజేన భాసితం.

అఞ్ఞత్ర తాహీతి పరదారభూతాహి వజ్జేత్వా. **అమ్హ**న్తి అమ్హాకం.

తపస్సీ , లూఖో, జేగుచ్ఛీ, పవివిత్తోతి చతుబ్బిధస్స దుక్కరస్స కతత్తా **చతురఙ్గసమన్నాగతం. సుదన్తి** నిపాతమత్తం. **లోమహంసనసుత్తం మజ్ఝిమాగమే మూలపణ్ణాసకే, ''మహాసీహనాదసుత్త''**న్తిపి (మ॰ ని॰ ౧.౧౪౬) తం వదన్తి.

ఇద్ధన్తి సమిద్ధం. **ఫీతన్తి** ఫుల్లితం. **విత్థారికన్తి** విత్థారభూతం. **బాహుజఞ్ఞన్తి** బహూహి జనేహి నియ్యానికభావేన ఞాతం. **పుథుభూతన్తి** బహుభూతం. **యావ దేవమనుస్సేహీతి** ఏత్థ దేవలోకతో యావ మనుస్సలోకా సుపకాసితన్తి అధిప్పాయవసేన **పాసాదికసుత్తట్ఠకథాయం** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౧౭౦) వుత్తం, యావ దేవా చ మనుస్సా చాతి అత్థో. **తస్మాతి** యస్మా సిక్ఖత్తయసఙ్గహం సకలసాసనం ఇధ "బ్రహ్మచరియ"న్తి అధిప్పేతం, తస్మా. "బ్రహ్మచరియ"న్తి ఇమినా సమానాధికరణాని సబ్బపదాని యోజేత్వా అత్థం దస్సేన్తో **''సో ధమ్మం దేసేతీ''**తిఆదిమాహ. **''ఏవం దేసేన్తో చా''**తి హి ఇమినా బ్రహ్మచరియసద్దేన ధమ్మసద్దాదీనం సమానత్థతం దస్సేతి, "ధమ్మం దేసేతీ"తి వత్వాపి "బ్రహ్మచరియం పకాసేతీ"తి వచనం సరూపతో అత్థప్పకాసనత్థన్తి చ విభావేతి.

౧౯౧. **వుత్తప్పకారసమ్పదన్తి** యథావుత్తఆదికల్యాణతాదిప్పభేదగుణసమ్పదం. దూరసముస్సారితమానస్సేవ సాసనే సమ్మాపటిపత్తి సమ్భవతి, న మానజాతికస్సాతి వుత్తం **''నిహతమానత్తా''**తి. **ఉస్సన్నత్తాతి** బహులభావతో. భోగరూపాదివత్థుకా మదా సుప్పహేయ్యా హోన్తి నిమిత్తస్స అనవట్ఠానతో, న తథా కులవిజ్జాదిమదా నిమిత్తస్స సమవట్ఠానతో. తస్మా ఖత్తియబ్రాహ్మణకులీనానం పబ్బజితానమ్పి జాతివిజ్జం నిస్సాయ మానజప్పనం దుప్పజహన్తి ఆహ **''యేభుయ్యేన...పే॰... మానం కరోన్తీ''**తి. **విజాతితాయాతి** విపరీతజాతితాయ, హీనజాతితాయాతి అత్థో. యేభుయ్యేన ఉపనిస్సయసమ్పన్నా సుజాతికా ఏవ, న దుజ్జాతికాతి ఏవం వుత్తం. **పతిట్ఠాతుం న సక్కోన్తీతి** సీలే పతిట్ఠహితుం న ఉస్సహన్తి, సువిసుద్ధం కత్వా సీలం రక్ఖితుం న సక్కోన్తీతి వుత్తం హోతి. సీలమేవ హి సాసనే పతిట్ఠా, **పతిట్ఠాతున్తి** వా సచ్చపటివేధేన లోకుత్తరాయ పతిట్ఠాయ పతిట్ఠాతుం. సా హి నిప్పరియాయతో సాసనే పతిట్ఠా నామ.

ఏవం బ్యతిరేకతో అత్థం వత్వా అన్వయతోపి వదతి **''గహపతిదారకా పనా''**తిఆదినా. **కచ్ఛేహి సేదం ముఞ్చన్తేహీతి** ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే కరణవచనం. తథా **పిట్ఠియా లోణం పుప్ఫమానాయాతి**, సేదం ముఞ్చన్తకచ్ఛా లోణం పుప్ఫమానపిట్ఠికా హుత్వా, తేహి వా పకారేహి లక్ఖితాతి అత్థో. **భూమిం కసిత్వాతి** భూమియా కస్సనతో, ఖేత్తూపజీవనతోతి వుత్తం హోతి. **తాదిసస్సాతి** జాతిమన్తూపనిస్సయస్స. దుబ్బలం **మానం.** బలవం **దప్పం. కమ్మన్తి** పరికమ్మం. **''ఇతరేహీ''**తిఆదినా "ఉస్సన్నత్తా"తి హేతుపదం వివరతి. **''ఇతీ''**తి వత్వా తదపరామసితబ్బం దస్సేతి **''నిహతమానత్తా''**తిఆదినా, **ఇతిసద్దో** వా నిదస్సనే, ఏవం యథావుత్తనయేనాతి అత్థో. ఏస నయో ఈదిసేసు.

పచ్చాజాతోతి ఏత్థ ఆకారో ఉపసగ్గమత్తన్తి ఆహ **''పతిజాతో''**తి. **పరిసుద్ధన్తి** రాగాదీనం అచ్చన్తమేవ పహానదీపనతో నిరుపక్కిలేసతాయ సబ్బథా సుద్ధం. ధమ్మస్స సామీ తదుప్పాదకట్ఠేన, ధమ్మేన వా సదేవకస్స లోకస్స సామీతి **ధమ్మస్సామీ. సద్ధన్తి** పోథుజ్జనికసద్ధావసేన సద్దహనం. విఞ్ఞూజాతికానఞ్హి ధమ్మసమ్పత్తిగహణపుబ్బికా సద్ధాసిద్ధి చతూసు పుగ్గలేసు ధమ్మప్పమాణధమ్మప్పసన్నపుగ్గలభావతో. "యో ఏవం స్వాక్ఖాతధమ్మో, సమ్మాసమ్బుద్ధో వత సో భగవా"తి సద్ధం పటిలభతి. **యోజనసతన్తరేపి వా** పదేసే. **జాయమ్పతికాతి** జానిపతికా. కామం "జాయమ్పతికా"తి వుత్తేయేవ ఘరసామికఘరసామినీవసేన ద్విన్నమేవ గహణం విఞ్ఞాయతి, యస్స పన పురిసస్స అనేకా పజాపతియో, తస్స వత్తబ్బమేవ నత్థి. ఏకాయపి తావ సంవాసో సమ్బాధోయేవాతి దస్సనత్థం **''ద్వే''**తి వుత్తం. రాగాదినా **కిఞ్చనం,**

ఖేత్తవత్థాదినా **పలిబోధనం,** తదుభయేన సహ వత్తతీతి **సకిఞ్చనపలిబోధనో,** సోయేవత్థో తథా. రాగో ఏవ రజో, తదాదికా దోసమోహరజా. వుత్తఞ్హి "రాగో రజో న చ పన రేణు వుచ్చతీ"తిఆది (మహాని. ౨౦౯; చూళని. ౭౪) ఆగమనపథతాపి ఉట్ఠానట్ఠానతా ఏవాతి ద్వేపి సంవణ్ణనా ఏకత్థా, బ్యఞ్జనమేవ నానం. **అలగ్గనట్ఠేనాతి** అసజ్జనట్ఠేన అప్పటిబద్ధసభావేన. రూపకవసేన, తద్ధితవసేన వా అబ్భోకాసోతి దస్సేతుం **వియ**-సద్దగ్గహణం. ఏవం అకుసలకుసలప్పవత్తీనం ఠానాఠానభావేన ఘరావాసపబ్బజ్జానం సమ్బాధబ్భోకాసతం దస్సేత్వా ఇదాని కుసలప్పవత్తియా ఏవ అట్ఠానట్ఠానభావేన తేసం తబ్భావం దస్సేతుం **''అపిచా''**తిఆది వుత్తం. రజానం సన్నిపాతట్ఠానం వియాతి సమ్బన్ధో.

విసుం విసుం పదుద్ధారమకత్వా సమాసతో అత్థవణ్ణనా **సఙ్ఖేపకథా. ఏకమ్పి దివసన్తి** ఏకదివసమత్తమ్పి. **అఖణ్డం కత్వాతి** దుక్కటమత్తస్సాపి అనాపజ్జనేన అఛిద్దం కత్వా. **చరిమకచిత్తన్తి** చుతిచిత్తం. **కిలేసమలేనాతి** తణ్హాసంకిలేసాదిమలేన. **అమలీనన్తి** అసంకిలిట్ఠం. పరియోదాతట్ఠేన నిమ్మలభావేన సఙ్ఖం వియ లిఖితం ధోతన్తి **సఙ్ఖలిఖితం.** అత్థమత్తం పన దస్సేతుం **''లిఖితసఙ్ఖసదిస''**న్తి వుత్తం. **ధోతసఙ్ఖసప్పటిభాగన్తి** తదత్థస్సేవ వివరణం. అపిచ లిఖితం సఙ్ఖం **సఙ్ఖలిఖితం** యథా "అగ్యాహితో"తి, తస్సదిసత్తా పన ఇదం సఙ్ఖలిఖితన్తిపి దస్సేతి, భావనపుంసకఞ్చేతం. **అజ్ఝావసతాతి** ఏత్థ **అధి**-సద్దేన కమ్మప్పవచనీయేన యోగతో **''అగార''**న్తి ఏతం భుమ్మత్థే ఉపయోగవచనన్తి ఆహ **''అగారమజ్ఝే''**తి. యం నూన యది పన పబ్బజేయ్యం, సాధు వతాతి సమ్బన్ధో. కసాయేన రత్తాని **కాసాయానీతి** దస్సేతి **''కసాయరసపీతతాయా''**తి ఇమినా. కస్మా చేతాని గహితానీతి ఆహ **''బ్రహ్మచరియం చరన్తానం అనుచ్ఛవికానీ''**తి. **అచ్ఛాదేత్వాతి** వోహారవచనమత్తం, పరిదహిత్వాతి అత్థో, తఞ్చ ఖో నివాసనపారుపనవసేన. అగారవాసో **అగారం** ఉత్తరపదలోపేన, తస్స **హితం** వుడ్ఢిఆవహం **కసివాణిజ్జాదికమ్మం. తం అనగారియన్తి** తస్మిం అనగారియే.

౧౯౨. సహస్సతోతి కహాపణసహస్సతో. **భోగక్ఖన్ధోతి** భోగరాసి. **ఆబన్ధనట్ఠేనాతి** "పుత్తో నత్తా పనత్తా"తిఆదినా పేమవసేన పరిచ్ఛేదం కత్వా బన్ధనట్ఠేన, ఏతేన ఆబన్ధనత్థో **పరివట్ట**-సద్దోతి దస్సేతి. అథ వా పితామహపితుపుత్తాదివసేన పరివత్తనట్ఠేన **పరివట్టోతిపి** యుజ్జతి. "అమ్హాకమేతే"తి ఞాయన్తీతి **ఞాతయో.**

౧౯౩. పాతిమోక్ఖసంవరేన పిహితకాయవచీద్వారో సమానో తేన సంవరేన ఉపేతో నామాతి కత్వా **''పాతిమోక్ఖసంవరేన సమన్నాగతో''**తి వుత్తం. ఆచారగోచరానం విత్థారో **విభఙ్గట్ఠకథాదీసు** (విభ. అట్ఠ. ౫౧౩) గహేతబ్బో. **''ఆచారగోచరసమ్పన్నో''**తిఆది చ తస్సేవ పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతభావస్స పచ్చయదస్సనం. అణుసదిసతాయ అప్పమత్తకం "అణూ"తి వుత్తన్తి ఆహ **''అప్పమత్తకేసూ''**తి. అసఞ్చిచ్చ ఆపన్నఅనుఖుద్దకాపత్తివసేన, సహసా ఉప్పన్నఅకుసలచిత్తుప్పాదవసేన చ అప్పమత్తకతా. **భయదస్సీతి** భయదస్సనసీలో. **సమ్మాతి** అవిపరీతం, సున్దరం వా, తబ్భావో చ సక్కచ్చం యావజీవం అవీతిక్కమవసేన. "సిక్ఖాపదేసూ"తి వుత్తేయేవ తదవయవభూతం "సిక్ఖాపదం సమాదాయ సిక్ఖతీ"తి అత్థస్స గమ్యమానత్తా కమ్మపదం న వుత్తన్తి ఆహ **''తం తం సిక్ఖాపద''**న్తి, తం తం సిక్ఖాకోట్ఠాసం, సిక్ఖాయ వా అధిగముపాయం, తస్సా వా నిస్సయన్తి అత్థో.

ఏత్థాతి ఏతస్మిం "పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో"తిఆదివచనే. **ఆచారగోచరగ్గహణేనేవాతి** "ఆచారగోచరసమ్పన్నో"తి వచనేనేవ. తేనాహ **''కుసలే కాయకమ్మవచీకమ్మే గహితేపీ''**తి. న హి ఆచారగోచరసద్దమత్తేన కుసలకాయవచీకమ్మగ్గహణం సమ్భవతి, ఇమినా పునరుత్తితాయ చోదనాలేసం దస్సేతి. **తస్సాతి** ఆజీవపారిసుద్ధిసీలస్స. **ఉప్పత్తిద్వారదస్సనత్థన్తి** ఉప్పత్తియా కాయవచీవిఞ్ఞత్తిసఙ్ఖాతస్స ద్వారస్స కమ్మపదేసేన దస్సనత్థం, ఏతేన యథావుత్తచోదనాయ సోధనం దస్సేతి.

ఇదం వుత్తం హోతి – సిద్ధేపి సతి పునారమ్భో నియమాయ వా హోతి, అత్థన్తరబోధనాయ వా, ఇధ పన అత్థన్తరం బోధేతి, తస్మా ఉప్పత్తిద్వారదస్సనత్థం వుత్తన్తి. **కుసలేనాతి** చ సబ్బనో అనేసనపహానతో అనవజ్జేన. కథం తేన ఉప్పత్తిద్వారదస్సనన్తి ఆహ **''యస్మా పనా''**తిఆది. కాయవచీద్వారేసు ఉప్పన్నేన అనవజ్జేన కాయకమ్మవచీకమ్మేన సమన్నాగతత్తా **పరిసుద్ధాజీవోతి** అధిప్పాయో. తదుభయమేవ హి ఆజీవహేతుకం ఆజీవపారిసుద్ధిసీలం.

ఇదాని సుత్తన్తరేన సంసన్దితుం **''ముణ్డికపుత్తసుత్తన్తవసేన వా ఏవం వుత్త''**న్తి ఆహ. **వా**-సద్దో చేత్థ సుత్తన్తరసంసన్దనాసఙ్ఖాతఅత్థన్తరవికప్పనత్థో. **ముణ్డికపుత్తసుత్తన్తం** నామ మజ్ఝిమాగమవరే మజ్ఝిమపణ్ణాసకే, యం "సమణముణ్డికపుత్తసుత్త"న్తిపి వదన్తి. తత్థ **థపతీతి** పఞ్చఙ్గం నామ వడ్ఢకిం భగవా ఆలపతి. **థపతి**-సద్దో హి వడ్ఢకిపరియాయో. ఇదం వుత్తం హోతి – యస్మా "కతమే చ థపతి కుసలా సీలా? కుసలం కాయకమ్మం కుసలం వచీకమ్మ"న్తి సీలస్స కుసలకాయకమ్మవచీకమ్మభావం దస్సేత్వా "ఆజీవపారిసుద్ధమ్పి ఖో అహం థపతి సీలస్మిం వదామీ"తి (మ॰ ని॰ ౨.౨౬౪) ఏవం పవత్తాయ ముణ్డికపుత్తసుత్తదేసనాయ "కాయకమ్మవచీకమ్మేన సమన్నాగతో కుసలేనా"తి సీలస్స కుసలకాయకమ్మవచీకమ్మభావం దస్సేత్వా "పరిసుద్ధాజీవో"తి ఏవం పవత్తా అయం సామఞ్ఞఫలసుత్తదేసనా ఏకసఙ్గహా అఞ్ఞదత్థు సంసన్దతి సమేతి యథా తం గఙ్గోదకేన యమునోదకం, తస్మా ఈదిసీపి భగవతో దేసనావిభూతి అత్థేవాతి . **సీలస్మిం వదామీతి** సీలన్తి వదామి, సీలస్మిం వా ఆధారభూతే అన్తోగధం పరియాపన్నం, నిద్ధారణసముదాయభూతే వా ఏకం సీలన్తి వదామి.

తివిధేనాతి చూళసీలమజ్ఝిమసీలమహాసీలతో తివిధేన. **''మనచ్ఛట్ఠేసూ''**తి ఇమినా కాయపఞ్చమానమేవ గహణం నివత్తేతి. ఉపరి నిద్దేసే వక్ఖమానేసు **సత్తసు ఠానేసు. తివిధేనాతి** చతూసు పచ్చేకం యథాలాభయథాబలయథాసారుప్పతావసేన తిబ్బిధేన.

చూళమజ్ఝిమమహాసీలవణ్ణనా

౧౯౪-౨౧౧. ఏవన్తి "సో ఏవం పబ్బజితో సమానో పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో విహరతీ"తిఆదినా నయేన. **''సీలస్మి''**న్తి ఇదం నిద్ధారణే భుమ్మం తతో ఏకస్స నిద్ధారణీయత్తాతి ఆహ **''ఏకం సీల''**న్తి. అపిచ ఇమినా ఆధారే భుమ్మం దస్సేతి సముదాయస్స అవయవాధిట్ఠానత్తా యథా "రుక్ఖే సాఖా"తి. **''ఇద''**న్తి పదేన కత్వత్థవసేన సమానాధికరణం భుమ్మవచనస్స కత్వత్థే పవత్తనతో యథా "వనప్పగుమ్బే యథ ఫుసితగ్గే"తి (ఖు॰ పా॰ ౬.౧౩; సు॰ ని॰ ౨౩౬) దస్సేతి **''పచ్చత్తవచనత్థే వా ఏతం భుమ్మ''**న్తి ఇమినా. **అయమేవత్థోతి** పచ్చత్తవచనత్థో ఏవ. **బ్రహ్మజాలేతి** బ్రహ్మజాలసుత్తవణ్ణనాయం, (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౭) బ్రహ్మజాలసుత్తపదే వా. సంవణ్ణనావసేన **వుత్తనయేనాతి** అత్థో. "ఇదమస్స హోతి సీలస్మి"న్తి ఏత్థ మహాసీలపరియోసానేన నిద్ధారియమానస్స అభావతో పచ్చత్తవచనత్థోయేవ సమ్భవతీతి ఆహ **''ఇదం అస్స సీలం హోతీతి అత్థో''**తి, తతోయేవ చ పాళియం అపిగ్గహణమకతన్తి దట్ఠబ్బం.

౨౧౨. అత్తానువాదపరానువాదదణ్డభయాదీని **అసంవరమూలకాని భయాని. ''సీలస్సాసంవరతోతి** సీలస్స అసంవరణతో, సీలసంవరాభావతోతి అత్థో"తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౧౦) ఆచరియేన వుత్తం, "యదిదం సీలసంవరతో"తి పన పదస్స "యం ఇదం భయం సీలసంవరతో భవేయ్యా"తి అత్థవచనతో, "సీలసంవరహేతు భయం న సమనుపస్సతీ"తి చ అత్థస్స ఉపపత్తితో సీలసంవరతో సీలసంవరహేతూతి అత్థోయేవ సమ్భవతి. "యం ఇదం భయం సీలసంవరతో భవేయ్యా"తి

హి పారోపి దిస్సతి. ‘‘**సంవరతో**’’తి హేతుం వత్వా తదధిగమితఅత్థవసేన ‘‘**అసంవరమూలకస్స భయస్స అభావా**’’తిపి హేతుం వదతి. **యథావిధానవిహితేనా**తి యథావిధానం సమ్పాదితేన. **ఖత్తియాభిసేకేనా**తి ఖత్తియభావావహేన అభిసేకేన. **ముద్ధని అవసిత్తో**తి మత్థకేయేవ అభిసిత్తో. ఏత్థ చ ‘‘యథావిధానవిహితేనా’’తి ఇమినా పోరాణకాచిణ్ణవిధానసమఙ్గితాసఙ్ఖాతం ఏకం అఙ్గం దస్సేతి, ‘‘ఖత్తియాభిసేకేనా’’తి ఇమినా ఖత్తియభావావహతాసఙ్ఖాతం, ‘‘ముద్ధని అవసిత్తో’’తి ఇమినా ముద్ధనియేవ అభిసిఞ్చితభావసఙ్ఖాతం. ఇతి తివఙ్గసమన్నాగతో ఖత్తియాభిసేకో వుత్తో హోతి. యేన అభిసిత్తరాజూనం రాజానుభావో సమిజ్ఝతి. కేన పనాయమత్థో విఞ్ఞాయతీతి? పోరాణకసత్థాగతనయేన. వుత్తఞ్హి **అగ్గఞ్ఞసుత్తట్ఠకథాయం** మహాసమ్మతాభిసేకవిభావనాయ ‘‘తే పనస్స ఖేత్తసామినో తీహి సఙ్ఖేహి అభిసేకమ్పి అకంసూ’’తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౧౩౧) **మజ్ఝిమాగమట్ఠకథాయ**ఞ్చ మహాసీహనాదసుత్తవణ్ణనాయం వుత్తం ‘‘**ముద్ధావసిత్తేనా**తి తీహి సఙ్ఖేహి ఖత్తియాభిసేకేన ముద్ధని అభిసిత్తేనా’’తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౬౦) **సీహళట్ఠకథాయమ్పి** చూళసీహనాదసుత్తవణ్ణనాయం ‘‘పఠమం తావ అభిసేకం గణ్హన్తానం రాజూనం సువణ్ణమయాదీని తీణి సఙ్ఖాని చ గఙ్గోదకఞ్చ ఖత్తియకఞ్ఞఞ్చ లద్ధుం వట్టతీ’’తిఆది వుత్తం.

అయం పన తత్థాగతనయేన **అభిసేకవిధానవినిచ్ఛయో** – అభిసేకమఙ్గలత్థఞ్హి అలఙ్కతపటియత్తస్స మణ్డపస్స అన్తోకతస్స ఉదుమ్బరసాఖమణ్డపస్స మజ్ఝే సుప్పతిట్ఠితే ఉదుమ్బరభద్దపీఠమ్హి అభిసేకారహం అభిజచ్చం ఖత్తియం నిసీదాపేత్వా పఠమం తావ మఙ్గలాభరణభూసితా జాతిసమ్పన్నా ఖత్తియకఞ్ఞా గఙ్గోదకపుణ్ణం సువణ్ణమయసాముద్దికదక్ఖిణావట్టసఙ్ఖం ఉభోహి హత్థేహి సక్కచ్చం గహేత్వా సీసోపరి ఉస్సాపేత్వా తేన తస్స ముద్ధని అభిసేకోదకం అభిసిఞ్చతి, ఏవఞ్చ వదేతి ‘‘దేవ తం సబ్బేపి ఖత్తియగణా అత్తానమారక్ఖత్థం ఇమినా అభిసేకేన అభిసేకికం మహారాజం కరోన్తి, త్వం రాజధమ్మేసు ఠితో ధమ్మేన సమేన రజ్జం కారేహి, ఏతేసు ఖత్తియగణేసు త్వం పుత్తసినేహానుకమ్పాయ సహితచిత్తో, హితసమమేత్తచిత్తో చ భవ, రక్ఖావరణగుత్తియా తేసం రక్ఖితో చ భవాహీ’’తి. తతో పున పురోహితోపి పోరోహిచ్చఠానానురూపాలఙ్కారేహి అలఙ్కతపటియత్తో గఙ్గోదకపుణ్ణం రజతమయం సఙ్ఖం ఉభోహి హత్థేహి సక్కచ్చం గహేత్వా తస్స సీసోపరి ఉస్సాపేత్వా తేన తస్స ముద్ధని అభిసేకోదకం అభిసిఞ్చతి, ఏవఞ్చ వదేతి ‘‘దేవ తం సబ్బేపి బ్రాహ్మణగణా అత్తానమారక్ఖత్థం ఇమినా అభిసేకేన అభిసేకికం మహారాజం కరోన్తి, త్వం రాజధమ్మేసు ఠితో ధమ్మేన సమేన రజ్జం కారేహి, ఏతేసు బ్రాహ్మణగణేసు త్వం పుత్తసినేహానుకమ్పాయ సహితచిత్తో, హితసమమేత్తచిత్తో చ భవ, రక్ఖావరణగుత్తియా తేసం రక్ఖితో చ భవాహీ’’తి. తతో పున సేట్ఠిపి సేట్ఠిట్ఠానభూసనభూసితో గఙ్గోదకపుణ్ణం రతనమయం సఙ్ఖం ఉభోహి హత్థేహి సక్కచ్చం గహేత్వా తస్స సీసోపరి ఉస్సాపేత్వా తేన తస్స ముద్ధని అభిసేకోదకం అభిసిఞ్చతి, ఏవఞ్చ వదేతి ‘‘దేవ తం సబ్బేపి గహపతిగణా అత్తానమారక్ఖత్థం ఇమినా అభిసేకేన అభిసేకికం మహారాజం కరోన్తి, త్వం రాజధమ్మేసు ఠితో ధమ్మేన సమేన రజ్జం కారేహి, ఏతేసు గహపతిగణేసు త్వం పుత్తసినేహానుకమ్పాయ సహితచిత్తో, హితసమమేత్తచిత్తో చ భవ, రక్ఖావరణగుత్తియా తేసం రక్ఖితో చ భవాహీ’’తి. తే పన తస్స ఏవం వదన్తా ‘‘సచే త్వం అమ్హాకం వచనానురూపం రజ్జం కరిస్ససి, ఇచ్చేతం కుసలం. నో చే కరిస్ససి, తవ ముద్ధా సత్తధా ఫలతూ’’తి ఏవం రఞ్ఞో అభిసపన్తి వియాతి దట్ఠబ్బన్తి. **వడ్ఢకీసూకరజాతకాదీహి** చాయమత్థో విభావేతబ్బో, అభిసేకోపకరణానిపి **సమన్తపాసాదికాదీసు** (పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.తతియసఙ్గీతికథా) గహేతబ్బానీతి.

యస్మా నిహతపచ్చామిత్తో, తస్మా న సమనుపస్సతీతి సమ్బన్ధో. అనవజ్జతా కుసలభావేనాతి ఆహ ‘‘**కుసలం సీలపదట్ఠానేహీ**’’తిఆది. ఇదం వుత్తం హోతి – కుసలసీలపదట్ఠానా అవిప్పటిసారపామోజ్జపీతిపస్సద్ధిధమ్మా,

అవిప్పటిసారాదినిమిత్తఞ్చ ఉప్పన్నం చేతసికసుఖం పటిసంవేదేతి, చేతసికసుఖసముట్ఠానేహి చ పణీతరూపేహి ఫుట్ఠసరీరస్స ఉప్పన్నం కాయికసుఖన్తి.

ఇన్ద్రియసంవరకథావణ్ణనా

౨౧౩. సామఞ్ఞస్స విసేసాపేక్ఖతాయ ఇధాధిప్పేతోపి విసేసో తేన అపరిచ్చత్తో ఏవ హోతీతి ఆహ ‘‘**చక్ఖుసద్దో కత్థచి బుద్ధచక్ఖుమ్హి వత్తతీ**’’తిఆది. విజ్జమానమేవ హి అభిధేయ్యభావేన విసేసత్థం విసేసన్తరనివత్తనేన విసేససద్దో విభావేతి, న అవిజ్జమానం. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. అఞ్ఞేహి అసాధారణం బుద్ధానమేవ చక్ఖు దస్సనన్తి **బుద్ధచక్ఖు,** ఆసయానుసయఞాణం, ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణఞ్చ. సమన్తతో సబ్బసో దస్సనట్ఠేన చక్ఖూతి **సమన్తచక్ఖు,** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం. **తథూపమ**న్తి పబ్బతముద్ధూపమం, ధమ్మమయం పాసాదన్తి సమ్బన్ధో. సుమేధ సమన్తచక్ఖు త్వం జనతమవేక్ఖస్సూతి అత్థో. **అరియమగ్గత్తయపఞ్ఞా**తి హేట్ఠిమారియమగ్గత్తయపఞ్ఞా. ‘‘ధమ్మచక్ఖు నామ హేట్ఠిమా తయో మగ్గా, తీణి చ ఫలానీ’’తి **సళాయతనవగ్గట్ఠకథాయం** (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౪.౪౧౮) వుత్తం, ఇధ పన మగ్గేహేవ ఫలాని సఙ్గహేత్వా దస్సేతి. చతుసచ్చసఙ్ఖాతే ధమ్మే చక్ఖూతి హి **ధమ్మచక్ఖు.** పఞ్ఞాయేవ దస్సనట్ఠేన చక్ఖూతి **పఞ్ఞాచక్ఖు,** పుబ్బేనివాసాసవక్ఖయఞాణం. **దిబ్బచక్ఖుమ్హీ**తి దుతియవిజ్జాయ. **ఇధా**తి ‘‘చక్ఖునా రూపం దిస్వా’’తి ఇమస్మిం పాఠే. **అయన్తి** చక్ఖుసద్దో. ‘‘**పసాదచక్ఖువోహారేనా**’’తి ఇమినా ఇధ చక్ఖుసద్దో చక్ఖుపసాదేయేవ నిప్పరియాయతో వత్తతి, పరియాయతో పన నిస్సయవోహారేన నిస్సితస్స వత్తబ్బతో చక్ఖువిఞ్ఞాణేపి యథా ‘‘మఞ్చా ఉక్కుట్ఠిం కరోన్తీ’’తి దస్సేతి. ఇధాపి ససమ్భారకథా అవసిట్ఠాతి కత్వా **సేసపదేసుపీతి పి**-సద్దగ్గహణం, ‘‘న నిమిత్తగ్గాహీ’’తిఆదిపదేసుపీతి అత్థో. వివిధం అసనం ఖేదనం **బ్యాసేకో,** కిలేసో ఏవ బ్యాసేకో, తేన విరహితో తథా, విరహితతా చ అసమ్మిస్సతా, అసమ్మిస్సభావో చ సమ్పయోగాభావతో పరిసుద్ధతాతి ఆహ ‘‘**అసమ్మిస్సం పరిసుద్ధ**’’న్తి, కిలేసదుక్ఖేన అవోమిస్సం, తతో చ సువిసుద్ధన్తి అత్థో. సతి చ సువిసుద్ధే ఇన్ద్రియసంవరే నీవరణేసు పధానభూతపాపధమ్మవిగమేన అధిచిత్తానుయోగో హత్థగతో ఏవ హోతి, తస్మా అధిచిత్తసుఖమేవ ‘‘అబ్యాసేకసుఖ’’న్తి వుచ్చతీతి దస్సేతి ‘‘**అధిచిత్తసుఖ**’’న్తి ఇమినా.

సతిసమ్పజఞ్ఞకథావణ్ణనా

౨౧౪. సమన్తతో పకారేహి, పకట్ఠం వా సవిసేసం జానాతీతి **సమ్పజానో,** తస్స భావో **సమ్పజఞ్ఞం,** తథాపవత్తఞాణం, తస్స విభజనం సమ్పజఞ్ఞభాజనీయం, తస్మిం **సమ్పజఞ్ఞభాజనీయమ్హి.** ‘‘**గమన**’’న్తి ఇమినా అభిక్కమనం **అభిక్కన్త**న్తి భావసాధనమాహ. తథా పటిక్కమనం **పటిక్కన్త**న్తి వుత్తం ‘‘**నివత్తన**’’న్తి. గమనఞ్చేత్థ నివత్తేత్వా, అనివత్తేత్వా చ గమనం, నివత్తనం పన నివత్తిమత్తమేవ, అఞ్ఞమఞ్ఞముపాదానకిరియామత్తఞ్చేతం ద్వయం. కథం లబ్భతీతి ఆహ ‘‘**గమనే**’’తిఆది. **అభిహరన్తో**తి గమనవసేన కాయం ఉపనేన్తో. **పటినివత్తేన్తో**తి తతో పున నివత్తేన్తో. **అపనామేన్తో**తి అపక్కమనవసేన పరిణామేన్తో. **ఆసనస్సా**తి పీఠకాదిఆసనస్స. **పురిమఅఙ్గాభిముఖో**తి అటనికాదిపురిమావయవాభిముఖో. **సంసరన్తో**తి సంసప్పన్తో. **పచ్ఛిమఅఙ్గపదేస**న్తి అటనికాదిపచ్ఛిమాయవప్పదేసం. **పచ్చాసంసరన్తో**తి పటిఆసప్పన్తో. ‘‘**ఏసేవ నయో**’’తి ఇమినా నిపన్నస్సేవ అభిముఖం సంసప్పనపటిఆసప్పనాని దస్సేతి. ఠాననిసజ్జాసయనేసు హి యో గమనవిధురో కాయస్స పురతో అభిహారో, సో **అభిక్కమో.** పచ్ఛతో అపహారో **పటిక్కమో**తి లక్ఖణం.

సమ్పజాననం **సమ్పజానం,** తేన అత్తనా కత్తబ్బకిచ్చస్స కరణసీలో **సమ్పజానకారీ**తి ఆహ ''**సమ్పజఞ్ఞేన సబ్బకిచ్చకారీ**''తి. ''**సమ్పజఞ్ఞమేవ వా కారీ**''తి ఇమినా సమ్పజానస్స కరణసీలో **సమ్పజానకారీ**తి దస్సేతి. ''**సో హి**''తిఆది దుతియవికప్పస్స సమత్థనం. ''**సమ్పజఞ్ఞ**''న్తి చ ఇమినా **సమ్పజాన**-సద్దస్స సమ్పజఞ్ఞపరియాయతా వుత్తా. తథా హి **ఆచరియానన్దత్థేరేన** వుత్తం "సమన్తతో, సమ్మా, సమం వా పజాననం సమ్పజానం, తదేవ సమ్పజఞ్ఞ"న్తి (విభ॰ మూలటీ॰ ౨.౫౨౩) అయం అట్ఠకథాతో అపరో నయో – యథా అతిక్కన్తాదీసు అసమ్మోహం ఉప్పాదేతి, తథా సమ్పజానస్స కారో కరణం సమ్పజానకారో, సో ఏతస్స అత్థీతి **సమ్పజానకారీ**తి.

ధమ్మతో వడ్ఢిసఙ్ఖాతేన అత్థేన సహ వత్తతీతి **సాత్థకం,** అభిక్కన్తాది, సాత్థకస్స సమ్పజాననం **సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం.** సప్పాయస్స అత్తనో పతిరూపస్స సమ్పజాననం **సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం.** అభిక్కమాదీసు భిక్ఖాచారగోచరే, అఞ్ఞత్థ చ పవత్తేసు అవిజహితకమ్మట్ఠానసఙ్ఖాతే గోచరే సమ్పజాననం **గోచరసమ్పజఞ్ఞం.** సామఞ్ఞనిద్దేసేన, హి ఏకసేసనయేన వా గోచరసద్దో తదత్థద్వయేపి పవత్తతి. అతిక్కమాదీసు అసమ్ముయ్హనసఙ్ఖాతం అసమ్మోహమేవ సమ్పజఞ్ఞం **అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం. చిత్తవసేనేవా**తి చిత్తస్స వసేనేవ, చిత్తవసమనుగతేనేవాతి అత్థో. **పరిగ్గహేత్వా**తి తులయిత్వా తీరేత్వా, పటిసఙ్ఖాయాతి అత్థో. సఙ్ఘదస్సనేనేవ ఉపోసథపవారణాదిఅత్థాయ గమనం సఙ్గహితం. **ఆది**సద్దేన కసిణపరికమ్మాదీనం సఙ్గహో. సఙ్ఖేపతో వుత్తం తదత్థమేవ వివరితుం ''**చేతియం వా**''తిఆది వుత్తం. **అరహత్తం పాపుణాతీ**తి ఉక్కట్ఠనిద్దేసో ఏస. సమథవిపస్సనుప్పాదనమ్పి హి భిక్ఖునో వడ్ఢియేవ. **తత్థా**తి అసుభారమ్మణే. **కేచీ**తి అభయగిరివాసినో. **ఆమిసతో**తి చీవరాదిఆమిసపచ్చయతో. కస్మాతి ఆహ ''**తం నిస్సాయా**''తిఆది.

తస్మిన్తి సాత్థకసమ్పజఞ్ఞవసేన పరిగ్గహితఅత్థే. యస్మా పన ధమ్మతో వడ్ఢియేవ అత్థో నామ, తస్మా యం "సాత్థక"న్తి అధిప్పేతం గమనం, తం సబ్బమ్పి సప్పాయమేవాతి సియా అవిసేసేన కస్సచి ఆసఙ్కాతి తన్నివత్తనత్థం ''**చేతియదస్సనం తావా**''తిఆది ఆరద్ధం. **మహాపూజాయా**తి మహతియా పూజాయ, బహూనం పూజాదివసేతి వుత్తం హోతి. **చిత్తకమ్మరూపకానీ వియా**తి చిత్తకమ్మకతపటిమాయో వియ, యన్తపయోగేన వా నానప్పకారవిచిత్తకిరియా పటిమాయో వియ. **తత్రా**తి తాసు పరిసాసు. **అస్సా**తి భిక్ఖునో. **అసమపేక్ఖనం** నామ గేహస్సితఅఞ్ఞాణుపేక్ఖావసేన ఆరమ్మణస్స అయోనిసో గహణం. యం సన్ధాయ వుత్తం "చక్ఖునా రూపం దిస్వా ఉప్పజ్జతి ఉపేక్ఖా బాలస్స మూళ్హస్స పుథుజ్జనస్సా"తిఆది (మ॰ ని॰ ౩.౩౦౮) మాతుగామసమ్ఫస్సవసేన **కాయసంసగ్గాపత్తి.** హత్థిఆదిసమ్మద్దేన **జీవితన్తరాయో.** విసభాగరూపదస్సనాదినా **బ్రహ్మచరియన్తరాయో.** "దసద్వాదసయోజనన్తరే పరిసా సన్నిపతన్తీ"తిఆదినా **వుత్తప్పకారేనేవ. మహాపరిసపరివారాన**న్తి కదాచి ధమ్మస్సవనాదిఅత్థాయ ఇత్థిపురిససమ్మిస్సపరివారే సన్ధాయ వుత్తం.

తదత్థదీపనత్థన్తి అసుభదస్సనస్స సాత్థకభావసఙ్ఖాతస్స అత్థస్స దీపనత్థం. **పబ్బజితదివసతో పట్ఠాయ** పటివచనదానవసేన భిక్ఖూనం అనువత్తనకథా ఆచిణ్ణా, తస్మా పటివచనస్స అదానవసేన అననువత్తనకథా తస్స దుతియా నామ హోతీతి ఆహ ''**ద్వే కథా నామ న కథితపుబ్బా**''తి. **ద్వే కథా**తి హి వచనకరణాకరణకథా. తత్థ వచనకరణకథాయేవ కథితపుబ్బా, దుతియా న కథితపుబ్బా. తస్మా సుబ్బచత్తా పటివచనమదాసీతి అత్థో.

ఏవన్తి ఇమినా. "సచే పన చేతియస్స మహాపూజాయా"తిఆదికం సబ్బమ్పి వుత్తప్పకారం పచ్చామసతి, న "పురిసస్స మాతుగామాసుభ"న్తిఆదికమేవ. పరిగ్గహితం సాత్థకం, సప్పాయఞ్చ యేన సో **పరిగ్గహితసాత్థకసప్పాయో,** తస్స, తేన యథానుపుబ్బికం సమ్పజఞ్ఞపరిగ్గహణం దస్సేతి. వుచ్చమానయోగకమ్మస్స పవత్తిట్ఠానతాయ భావనాయ ఆరమ్మణం

కమ్మట్ఠానం, తదేవ భావనాయ విసయభావతో **గోచరన్తి** ఆహ "**కమ్మట్ఠానసఙ్ఖాతం గోచర**"న్తి. **ఉగ్గహేత్వా**తి యథా ఉగ్గహనిమిత్తం ఉప్పజ్జతి, ఏవం ఉగ్గహకోసల్లస్స సమ్పాదనవసేన ఉగ్గహణం కత్వా. **భిక్ఖాచారగోచరే**తి భిక్ఖాచారసఙ్ఖాతే గోచరే, అనేన కమ్మట్ఠానే, భిక్ఖాచారే చ గోచరసద్దోతి దస్సేతి.

ఇధాతి సాసనే. **హరతీ**తి కమ్మట్ఠానం పవత్తనవసేన నేతి, యావ పిణ్డపాతపటిక్కమా అనుయుఞ్జతీతి అత్థో. **న పచ్చాహరతీ**తి ఆహారూపయోగతో యావ దివాఠానుపసఙ్కమనా కమ్మట్ఠానం న పటినేతి. **తత్థా**తి తేసు చతూసు భిక్ఖూసు. **ఆవరణీయేహీ**తి నీవరణేహి. **పగేవా**తి పాతోయేవ . **సరీరపరికమ్మ**న్తి ముఖధోవనాదిసరీరపటిజగ్గనం. **ద్వే తయో పల్లఙ్కే**తి ద్వే తయో నిసజ్జావారే. ఊరుబద్ధాసనఞ్హేత్థ పల్లఙ్కో. **ఉసుమ**న్తి ద్వే తీణి ఉణ్హాపనాని సన్ధాయ వుత్తం. **కమ్మట్ఠానం అనుయుఞ్జిత్వా**తి తదహే మూలభూతం కమ్మట్ఠానం అనుయుఞ్జిత్వా. **కమ్మట్ఠానసీసేనేవా**తి కమ్మట్ఠానముఖేనేవ, కమ్మట్ఠానమవిజహన్తో ఏవాతి వుత్తం హోతి, తేన "పతోపి అచేతనో"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧౪; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧౮; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౫.౧౬౮; విభ॰ అట్ఠ॰ ౫౨౩) వక్ఖమానం కమ్మట్ఠానం, యథాపరిహారియమానం వా అవిజహిత్వాతి దస్సేతి.

గన్త్వాతి పాపుణిత్వా. బుద్ధానుస్సతికమ్మట్ఠానం చే, తదేవ నిపచ్చకారసాధనం. అఞ్ఞఞ్చే, అనిపచ్చకారకరణమివ హోతీతి దస్సేతుం "**సచే**"తిఆది వుత్తం. అతబ్బిసయేన **తం ఠపేత్వా**. "**మహన్తం చేతియం చే**"తిఆదినా కమ్మట్ఠానికస్స మూలకమ్మట్ఠానమనసికారస్స పపఞ్చాభావదస్సనం. అఞ్ఞేన పన తథాపి అఞ్ఞథాపి వన్దితబ్బమేవ. **తథేవా**తి తిక్ఖత్తుమేవ. పరిభోగచేతియతో సారీరికచేతియం గరుతరన్తి కత్వా "**చేతియం వన్దిత్వా**"తి పుబ్బకాలకిరియావసేన వుత్తం. యథాహ అట్ఠకథాయం "చేతియం బాధయమానా బోధిసాఖా హరితబ్బా"తి, (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౪.౧౨౮; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౭౫; విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౧౮) అయం ఆచరియస్స మతి, "**బోధియఙ్గణం పత్తేనాపీ**"తి పన వచనతో యది చేతియఙ్గణతో గతే భిక్ఖాచారమగ్గే బోధియఙ్గణం భవేయ్య, సాపి వన్దితబ్బాతి మగ్గానుక్కమేనేవ "చేతియం వన్దిత్వా"తి పుబ్బకాలకిరియావచనం, న తు గరుకాతబ్బతానుక్కమేన. ఏవఞ్హి సతి బోధియఙ్గణం పఠమం పత్తేనాపి బోధిం వన్దిత్వా చేతియం వన్దితబ్బం, ఏకమేవ పత్తేనాపి తదేవ వన్దితబ్బం, తదుభయమ్పి అప్పత్తేన న వన్దితబ్బన్తి అయమత్థో సువిఞ్ఞాతో హోతి. భిక్ఖాచారగతమగ్గేన హి పత్తట్ఠానే కత్తబ్బఅన్తరావత్తదస్సనమేతం, న పన ధువవత్తదస్సనం. పుబ్బే హేస కతవత్తోయేవ. తేనాహ "పగేవ చేతియఙ్గణబోధియఙ్గణవత్తం కత్వా"తిఆది. బుద్ధగుణానుస్సరణవసేనేవ బోధిఆదిపరిభోగచేతియేపి నిపచ్చకరణం ఉపపన్నన్తి దస్సేతి "**బుద్ధస్స భగవతో సమ్ముఖా వియ నిపచ్చకారం దస్సేత్వా**"తి ఇమినా. **పటిసామితట్ఠాన**న్తి సోపానమూలభావసామఞ్ఞేన వుత్తం, బుద్ధారమ్మణపీతివిసయభూతచేతియఙ్గణబోధియఙ్గణతో బాహిరట్ఠానం పత్వాతి వుత్తం హోతి.

గామసమీపేతి గాముపచారే. తావ పఞ్హం వా పుచ్ఛన్తి, ధమ్మం వా సోతుకామా హోన్తీతి సమ్బన్ధో. **జనసఙ్గహత్థ**న్తి "మయి అకథేన్తే ఏతేసం కో కథేస్సతీ"తి ధమ్మానుగ్గహేన మహాజనస్స సఙ్గహణత్థం. అట్ఠకథాచరియానం వచనం సమత్థేతుం "**ధమ్మకథా హి కమ్మట్ఠానవినిముత్తా నామ నత్థీ**"తి వుత్తం. **తస్మా**తి యస్మా "ధమ్మకథా నామ కాతబ్బాయేవా"తి అట్ఠకథాచరియా వదన్తి, యస్మా వా ధమ్మకథా కమ్మట్ఠానవినిముత్తా నామ నత్థి, తస్మా ధమ్మకథం కథేత్వాతి సమ్బన్ధో. **ఆచరియానన్తరేన** (విభ॰ మూలటీ॰ ౫౨౩) పన "తస్మా"తి ఏతస్స "కథేతబ్బాయేవాతి వదన్తీ"తి ఏతేన సమ్బన్ధో వుత్తో. **కమ్మట్ఠానసీసేనేవా**తి అత్తనా పరిహారియమానం కమ్మట్ఠానం అవిజహనవసేన, తదనుగుణంయేవ

ధమ్మకథం కథేత్వాతి అత్థో, దుతియపదేపి ఏసేవ నయో. **అనుమోదనం కత్వా**తి ఏత్థాపి "కమ్మట్ఠానసీసేనేవా"తి అధికారో. **తత్థా**తి గామతో నిక్ఖమనట్ఠానేయేవ.

"**పోరాణకభిక్ఖూ**"తిఆదినా పోరాణకాచిణ్ణదస్సనేన యథావుత్తమత్థం దళ్హం కరోతి. **సమ్పత్తపరిచ్ఛేదేనేవా**తి "పరిచితో అపరిచితో"తిఆదివిభాగం అకత్వా సమ్పత్తకోటియా ఏవ, సమాగమమత్తేనేవాతి అత్థో. **ఆనుభావేనా**తి అనుగ్గహబలేన. **భయే**తి పరచక్కాదిభయే. **ఛాతకే**తి దుబ్భిక్ఖే.

"పచ్ఛిమయామేపి నిసజ్జాచఙ్కమేహి వీతినామేత్వా"తిఆదినా **వుత్తప్పకారం. కరోన్తస్సా**తి కరమానస్సేవ, అనాదరే చేతం సామివచనం. **కమ్మజతేజో**తి గహణిం సన్ధాయాహ. **పజ్జలతీ**తి ఉణ్హాభావం జనేతి. తతోయేవ ఉపాదిన్నకం గణ్హాతి, సేదా ముచ్చన్తి. **కమ్మట్ఠానం వీథిం నారోహతి** ఖుదాపరిస్సమేన కిలన్తకాయస్స సమాధానాభావతో. **అనుపాదిన్నం** ఓదనాదివత్థు. **ఉపాదిన్నం** ఉదరపటలం. అన్తోకుచ్ఛియఞ్హి ఓదనాదివత్థుస్మిం అసతి కమ్మజతేజో ఉట్ఠహిత్వా ఉదరపటలం గణ్హాతి, "ఛాతోస్మి, ఆహారం మే దేథా"తి వదాపేతి, భుత్తకాలే ఉదరపటలం ముఞ్చిత్వా వత్థుం గణ్హాతి, అథ సత్తో ఏకగ్గో హోతి, యతో "ఛాయారక్ఖసో వియ కమ్మజతేజో"తి అట్ఠకథాసు వుత్తో. **సో పగేవా**తి ఏత్థ "తస్మా"తి సేసో. **గోరూపానన్తి** గున్నం, గోసమూహానం వా, వజతో గోచరత్థాయ నిక్ఖమనవేలాయమేవాతి అత్థో. వుత్తవిపరీతనయేన **ఉపాదిన్నకం ముఞ్చిత్వా అనుపాదిన్నకం గణ్హాతి. అన్తరాభత్తే**తి భత్తస్స అన్తరే, యావ భత్తం న భుఞ్జతి, తావాతి అత్థో. తేనాహ "**కమ్మట్ఠానసీసేన ఆహారఞ్చ పరిభుఞ్జిత్వా**"తి. **అవసేసట్ఠానే**తి యాగుయా అగ్గహితట్ఠానే. **తతో**తి భుఞ్జనతో. **పోఙ్ఖానుపోఙ్ఖన్తి** కమ్మట్ఠానానుపట్ఠానస్స అనవచ్ఛేదదస్సనమేతం, ఉత్తరుత్తరిన్తి అత్థో, యథా పోఙ్ఖానుపోఙ్ఖం పవత్తాయ సరపటిపాటియా అనవచ్ఛేదో, ఏవమేతస్సాపి కమ్మట్ఠానుపట్ఠానస్సాతి వుత్తం హోతి. "**ఏదిసా చా**"తిఆదినా తథా కమ్మట్ఠానమనసికారస్సాపి సాత్థకభావం దస్సేతి. **ఆసనన్తి** నిసజ్జాసనం.

నిక్ఖిత్తధురోతి భావనానుయోగే అనుక్ఖిత్తధురో అనారద్ధవీరియో. వత్తపటిపత్తియా అపరిపూరణేన సబ్బవత్తాని భిన్దిత్వా. **పఞ్చవిధచేతోఖీలవినిబన్ధచిత్తో**తి పఞ్చవిధేన చేతోఖీలేన, వినిబన్ధేన చ సమ్పయుత్తచిత్తో. వుత్తఞ్హి **మజ్ఝిమాగమే చేతోఖీలసుత్తే** –

> "కతమస్స పఞ్చ చేతోఖీలా అప్పహీనా హోన్తి? ఇధ భిక్ఖవే భిక్ఖు సత్థరి కఙ్ఖతి, ధమ్మే కఙ్ఖతి, సఙ్ఘే కఙ్ఖతి, సిక్ఖాయ కఙ్ఖతి, సబ్రహ్మచారీసు కుపితో హోతీ"తి, (మ॰ ని॰ ౧.౧౮౫)
>
> "కతమస్స పఞ్చ చేతసో వినిబన్ధా అసముచ్ఛిన్నా హోన్తి? ఇధ భిక్ఖవే భిక్ఖు కామే అవీతరాగో హోతి, కాయే అవీతరాగో హోతి, రూపే అవీతరాగో హోతి, యావదత్థం ఉదరావదేహకం భుఞ్జిత్వా సేయ్యసుఖం పస్ససుఖం మిద్ధసుఖం అనుయుత్తో విహరతి, అఞ్ఞతరం దేవనికాయం పణిధాయ బ్రహ్మచరియం చరతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౮౬). చ –

విత్థారో . ఆచరియేన (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౧౪) పన పఞ్చవిధచేతోవినిబన్ధచిత్తభావోయేవ పదేకదేసముల్లిఙ్గేత్వా దస్సితో. చిత్తస్స కచవరఖాణుకభావో హి చేతోఖీలో, చిత్తం బన్ధిత్వా ముట్ఠియం వియ కత్వా గణ్హనభావో చేతసో వినిబన్ధో. పఠమో చేత్థ విచికిచ్ఛాదోసవసేన, దుతియో లోభవసేనాతి అయమేతేసం విసేసో. **చరిత్వా**తి విచరిత్వా. కమ్మట్ఠానవిరహవసేన **తుచ్ఛో**.

భావనాసహితమేవ భిక్ఖాయ గతం, పచ్చాగతఞ్చ యస్సాతి **గతపచ్చాగతికం,** తదేవ వత్తం, తస్స వసేన. **అత్తకామాతి** అత్తనో హితసుఖమిచ్ఛన్తా, ధమ్మచ్ఛన్దవన్తోతి అత్థో. ధమ్మో హి హితం, సుఖఞ్చ తన్నిమిత్తకన్తి. అథ వా విఞ్ఞూనం అత్తతో నిబ్బిసేసత్తా, అత్తభావపరియాపన్నత్తా చ ధమ్మో అత్తా నామ, తం కామేన్తి ఇచ్ఛన్తీతి **అత్తకామా.** అధునా పన **అత్థకామాతి** హితవాచకేన అత్థసద్దేన పాఠో దిస్సతి, ధమ్మసఞ్ఞుత్తం హితమిచ్ఛన్తా, హితభూతం వా ధమ్మమిచ్ఛన్తాతి తస్సత్థో. **ఇణట్టాతి** ఇణేన పీళితా. తథా సేసపదద్వయేపి. **ఏత్థాతి** సాసనే.

ఉసభం నామ వీసతి యట్ఠియో, **గావుతం** నామ అసీతి ఉసభా. **తాయ సఞ్ఞాయాతి** తాదిసాయ పాసాణసఞ్ఞాయ, కమ్మట్ఠానమనసికారేన "ఏత్తకం ఠానమాగతా"తి జానన్తా గచ్ఛన్తీతి అధిప్పాయో. **నన్తి** కిలేసం. కమ్మట్ఠానవిప్పయుత్తచిత్తేన పాదుద్ధారణమకత్తుకామతో తిట్ఠతి, పచ్చాగతో పన ఠితిమనతిక్కమితుకామతో. **సోతి** ఉప్పన్నకిలేసో భిక్ఖు. **అయన్తి** పచ్చాగతో . **ఏతన్తి** పరస్స జాననం. **తత్థేవాతి** పతిట్ఠితట్ఠానేయేవ. **సోయేవ నయోతి** "అయం భిక్ఖూ"తిఆదికా యో పతిట్ఠానే వుత్తో, సో ఏవ నిసజ్జాయపి నయో. పచ్ఛతో ఆగచ్ఛన్తానం ఛిన్నభత్తభావభయేనాపి యోనిసోమనసికారం పరిబ్రూహేతీతి ఇదమ్పి పరస్స జాననేనేవ సఙ్గహితన్తి దట్ఠబ్బం. **పురిమపాదేయేవాతి** పఠమం కమ్మట్ఠానవిప్పయుత్తచిత్తేన ఉద్ధరితపాదవళఞ్జేయేవ. **ఏతీతి** గచ్ఛతి. **"ఆలిన్దకవాసీ మహాఫుస్సదేవత్థేరో వియా"**తిఆదినా అట్ఠానేయేవేతం కథితం. "క్వాయం ఏవం పటిపన్నపుబ్బో"తి ఆసఙ్కం నివత్తేతి.

మద్దన్తాతి ధఞ్ఞకరణట్ఠానే సాలిసీసాదీని మద్దన్తా. **అస్సాతి** థేరస్స, ఉభయాపేక్ఖవచనమేతం. అస్స అరహత్తప్పత్తదివసే చఙ్కమనకోటియన్తి చ . అధిగమప్పిచ్ఛతాయ విక్ఖేపం కత్వా, నిబన్ధిత్వా చ పటిజానిత్వాయేవ **ఆరోచేసి.**

పఠమం తావాతి పదసోభనత్థం పరియాయవచనం. **మహాపధానన్తి** భగవతో దుక్కరచరియం, అమ్హాకం అత్థాయ లోకనాథేన ఛబ్బస్సాని కతం దుక్కరచరియం "ఏవాహం యథాబలం పూజేస్సామీ"తి అత్థో. పటిపత్తిపూజాయేవ హి పసత్థతరా సత్థుపూజా, న తథా ఆమిసపూజా. **ఠానచఙ్కమమేవాతి** అధిట్ఠాతబ్బఇరియాపథవసేన వుత్తం, న భోజనకాలాదీసు అవస్సం కత్తబ్బనిసజ్జాయ పటిక్ఖేపవసేన. **ఏవసద్దేన** హి ఇతరాయ నిసజ్జాయ, సయనస్స చ నివత్తనం కరోతి. **విప్పయుత్తేన ఉద్ధటే పటినివత్తేన్తోతి** సమ్పయుత్తేన ఉద్ధరితపాదేయేవ పున ఠపనం సన్ధాయాహ. **"గామసమీపం గన్త్వా"**తి వత్వా తదత్థం వివరతి **"గావీ నూ"**తిఆదినా. **కచ్ఛకన్తరతోతి** ఉపకచ్ఛన్తరతో, ఉపకచ్ఛే లగ్గితకమణ్డలుతోతి వుత్తం హోతి. **ఉదకగణ్డూసన్తి** ఉదకావగణ్డకారకం. కతినం తిథీనం పూరణీ **కతిమీ,** "పఞ్చమీ ను ఖో పక్ఖస్స, అట్ఠమీ"తిఆదినా దివసం వా పుచ్ఛితోతి అత్థో. అనారోచనస్స అకత్తబ్బత్తా **ఆరోచేతి.** తథా హి వుత్తం "అనుజానామి భిక్ఖవే సబ్బేహేవ పక్ఖగణనం ఉగ్గహేతు"న్తిఆది (మహావ. ౧౫౬).

"ఉదకం గిలిత్వా ఆరోచేతీ"తి **వుత్తనయేన. తత్థాతి** గామద్వారే. **నిట్ఠుభనన్తి** ఉదకనిట్ఠుభనట్ఠానం. **తేసూతి** మనుస్సేసు. ఞాణచక్ఖుసమ్పన్నత్తా **చక్ఖుమా. ఈదిసోతి** సుసమ్మట్ఠచేతియఙ్గణాదికో. **విసుద్ధిపవారణన్తి** ఖీణాసవభావేన పవారణం.

వీథిం ఓతరిత్వా ఇతో చితో చ అనోలోకేత్వా పఠమమేవ వీథియో సల్లక్ఖేతబ్బాతి ఆహ **"వీథియో సల్లక్ఖేత్వా"**తి. యం సన్ధాయ వుత్తం "పాసాదికేన అభిక్కన్తేన పటిక్కన్తేనా"తిఆది (పారా. ౪౩౨). తం గమనం దస్సేతుం **"తత్థ చా"**తిఆదిమాహ. **"న హి జవేన పిణ్డపాతియధుతఙ్గం నామ కిఞ్చి అత్థీ"**తి ఇమినా జవేన గమనే లోలుప్పచారితా వియ అసారుప్పతం దస్సేతి. **ఉదకసకటన్తి** ఉదకసారసకటం. తఞ్హి విసమభూమిభాగప్పత్తం నిచ్చలమేవ కాతుం వట్టతి. **తదనురూపన్తి**

భిక్ఖాదానానురూపం. ''**ఆహారే పటికూలసఞ్ఞం ఉపట్ఠపేత్వా**''తిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం పరతో ఆగమిస్సతి. రథస్స అక్ఖానం తేలేన అబ్భఞ్జనం, వణస్స లేపనం, పుత్తమంసస్స ఖాదనఞ్చ తిధా ఉపమా యస్స ఆహరణస్సాతి తథా. **అట్ఠఙ్గసమన్నాగత**న్తి "యావదేవ ఇమస్స కాయస్స ఠితియా, యాపనాయా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౩; ౨.౨౪, ౩౮౭; సం॰ ని॰ ౪.౧౨౦; అ॰ ని॰ ౬.౫౮; ౫.౯; విభ॰ ౫౧౮; మహాని॰ ౨౦౬) వుత్తేహి అట్ఠహి అఙ్గేహి సమన్నాగతం కత్వా. ''**నేవ దవాయా**''తిఆది పన పటిక్ఖేపమత్తదస్సనం. **భత్తకిలమథ**న్తి భత్తవసేన ఉప్పన్నకిలమథం. **పురేభత్తా**ది దివావసేన వుత్తం. **పురిమయామా**ది రత్తివసేన.

గతపచ్చాగతేసు కమ్మట్ఠానస్స హరణం వత్తన్తి అత్థం దస్సేన్తో ''**హరణపచ్చాహరణసఙ్ఖాత**''న్తి ఆహ. ''**యది ఉపనిస్సయసమ్పన్నో హోతీ**''తి ఇదం "దేవపుత్తో హుత్వా"తిఆదీసుపి సబ్బత్థ సమ్బన్ధితబ్బం. తత్థ పచ్చేకబోధియా ఉపనిస్సయసమ్పదా కప్పానం ద్వే అసఙ్ఖ్యేయ్యాని, సతసహస్సఞ్చ తజ్జా పుఞ్ఞఞాణసమ్భారసమ్భరణం, సావకబోధియా అగ్గసావకానం ఏకమసఙ్ఖ్యేయ్యం, కప్పసతసహస్సఞ్చ, మహాసావకానం (థేరగా॰ అట్ఠ॰ ౨.వఙ్గీసత్థేరగాథావణ్ణనా విత్థారో) కప్పసతసహస్సమేవ, ఇతరేసం పన అతీతాసు జాతీసు వివట్టుపనిస్సయవసేన కాలనియమమన్తరేన నిబ్బత్తితం నిబ్బేధభాగియకుసలం. ''**సేయ్యథాపీ**''తిఆదినా తస్మిం తస్మిం ఠానన్తరే ఏతదగ్గట్ఠపితానం థేరానం సక్ఖిదస్సనం. తత్థ **థేరో బాహియో దారుచీరియో**తి బాహియవిసయే సఞ్జాతసంవడ్ఢతాయ బాహియో, దారుచీరపరిహరణతో దారుచీరియోతి చ సమఞ్ఞితో థేరో. సో హాయస్మా –

> "తస్మా తిహ తే బాహియ ఏవం సిక్ఖితబ్బం 'దిట్ఠే దిట్ఠమత్తం భవిస్సతి, సుతే, ముతే, విఞ్ఞాతే విఞ్ఞాతమత్తం భవిస్సతీ'తి, ఏవఞ్హి తే బాహియ సిక్ఖితబ్బం. యతో ఖో తే బాహియ దిట్ఠే దిట్ఠమత్తం భవిస్సతి, సుతే, ముతే, విఞ్ఞాతే విఞ్ఞాతమత్తం భవిస్సతి, తతో త్వం బాహియ న తేన. యతో త్వం బాహియ న తేన, తతో బాహియ న తత్థ. యతో త్వం బాహియ న తత్థ, తతో త్వం బాహియ నేవిధ న హురం న ఉభయమన్తరేన, ఏసేవన్తో దుక్ఖస్సా'తి" (ఉదా॰ ౧౦).

ఏత్తకాయ దేసనాయ అరహత్తం సచ్ఛాకాసి. ఏవం సారిపుత్తత్థేరాదీనమ్పి మహాపఞ్ఞతాదిదీపనాని సుత్తపదాని విత్థారతో వత్తబ్బాని. విసేసతో పన అఙ్గుత్తరాగమే ఏతదగ్గసుత్తపదాని (అ॰ ని॰ ౧.౧౮౮) **సిఖాపత్త**న్తి కోటిప్పత్తం నిట్ఠానప్పత్తం సబ్బథా పరిపుణ్ణతో.

తన్తి అసమ్మోహధురం. **ఏవ**న్తి ఇదాని వుచ్చమానాకారేన వేదితబ్బం. "అత్తా అభిక్కమతీ"తి ఇమినా దిట్ఠిగాహవసేన, ''**అహం అభిక్కమామీ**''తి ఇమినా మానగాహవసేన, తదుభయస్స పన వినా తణ్హాయ అప్పవత్తనతో తణ్హాగాహవసేనాతి తీహిపి మఞ్ఞనాహి అన్ధబాలపుథుజ్జనస్స అభిక్కమే సమ్మోహధురం దస్సేతి. ''**తథా అసమ్మోహధురన్తో**''తి వత్వా తదేవ అసమ్మోహధురం యేన ఘనవినిబ్భోగేన హోతి, తం దస్సేన్తో ''**అభిక్కమామీ**''తిఆదిమాహ. **చిత్తసముట్ఠానవాయోధాతూ**తి తేనేవ అభిక్కమనచిత్తేన సముట్ఠానా, తంచిత్తసముట్ఠానికా వా వాయోధాతు. **విఞ్ఞత్తి**న్తి కాయవిఞ్ఞత్తిం. **జనయమానా ఉప్పజ్జతి** తస్సా వికారభావతో. **ఇతీ**తి తస్మా ఉప్పజ్జనతో. **చిత్తకిరియవాయోధాతువిప్ఫారవసేనా**తి కిరియమయచిత్తసముట్ఠానవాయోధాతుయా విచలనాకారసఙ్ఖాతకాయవిఞ్ఞత్తివసేన. **తస్సా**తి అట్ఠిసఙ్ఘాటస్స. **అభిక్కమతో**తి అభిక్కమన్తస్స. **ఓమత్తా**తి అవమత్తా లామకప్పమాణా. వాయోధాతుతేజోధాతువసేన **ఇతరా ద్వే** ధాతుయో.

ఇదం వుత్తం హోతి – యస్మా చేత్థ వాయోధాతుయా అనుగతా తేజోధాతు ఉద్ధరణస్స పచ్చయో. ఉద్ధరణగతికా హి తేజోధాతు, తేన తస్సా ఉద్ధరణే వాయోధాతుయా అనుగతభావో హోతి, తస్మా ఇమాసం ద్విన్నమేత్థ సామత్థియతో అధిమత్తతా, తథా అభావతో పన ఇతరాసం ఓమత్తతాతి. యస్మా పన తేజోధాతుయా అనుగతా వాయోధాతు అతిహరణవీతిహరణానం పచ్చయో. కిరియగతికాయ హి వాయోధాతుయా అతిహరణవీతిహరణేసు సాతిసయో బ్యాపారో, తేన తస్సా తత్థ తేజోధాతుయా అనుగతభావో హోతి, తస్మా ఇమాసం ద్విన్నమేత్థ సామత్థియతో అధిమత్తతా, ఇతరాసఞ్చ తదభావతో ఓమత్తతాతి దస్సేతి "**తథా అతిహరణవీతిహరణేసూ**"తి ఇమినా. సతిపి చేత్థ అనుగమకానుగన్తబ్బతావిసేసే తేజోధాతువాయోధాతుభావమత్తం సన్ధాయ తథాసద్దగ్గహణం కతం. పఠమే హి నయే తేజోధాతుయా అనుగమకతా, వాయోధాతుయా అనుగన్తబ్బతా, దుతియే పన వాయోధాతుయా అనుగమకతా, తేజోధాతుయా అనుగన్తబ్బతాతి. తత్థ అక్కన్తట్ఠానతో పాదస్స ఉక్ఖిపనం **ఉద్ధరణం,** ఠితట్ఠానం అతిక్కమిత్వా పురతో హరణం **అతిహరణం.** ఖాణుఆదిపరిహరణత్థం, పతిట్ఠితపాదఘట్టనాపరిహరణత్థం వా పస్సేన హరణం **వీతిహరణం,** యావ పతిట్ఠితపాదో, తావ హరణం **అతిహరణం,** తతో పరం హరణం **వీతిహరణ**న్తి వా అయమేతేసం విసేసో.

యస్మా పథవీధాతుయా అనుగతా ఆపోధాతు వోస్సజ్జనే పచ్చయో. గరుతరసభావా హి ఆపోధాతు, తేన తస్సా వోస్సజ్జనే పథవీధాతుయా అనుగతభావో హోతి, తస్మా తాసం ద్విన్నమేత్థ సామత్థియతో అధిమత్తతా, ఇతరాసఞ్చ తదభావతో ఓమత్తతాతి దస్సేన్తో ఆహ "**వోస్సజ్జనే...పే.... బలవతియో**"తి. యస్మా పన ఆపోధాతుయా అనుగతా పథవీధాతు సన్నిక్ఖేపనస్స పచ్చయో. పతిట్ఠాభావే వియ పతిట్ఠాపనేపి తస్సా సాతిసయకిచ్చత్తా ఆపోధాతుయా తస్సా అనుగతభావో హోతి, తథా ఘట్టనకిరియాయ పథవీధాతుయా వసేన సన్నిరుజ్ఝనస్స సిజ్ఝనతో తస్సా సన్నిరుజ్ఝనేపి ఆపోధాతుయా అనుగతభావో హోతి, తస్మా వుత్తం "**తథా సన్నిక్ఖేపనసన్నిరుజ్ఝనేసూ**"తి.

అనుగమకానుగన్తబ్బతావిసేసేపి సతి పథవీధాతుఆపోధాతుభావమత్తం సన్ధాయ తథాసద్దగ్గహణం కతం. పఠమే హి నయే పథవీధాతుయా అనుగమకతా, ఆపోధాతుయా అనుగన్తబ్బతా, దుతియే పన ఆపోధాతుయా అనుగమకతా, పథవీధాతుయా అనుగన్తబ్బతాతి. **వోస్సజ్జన**ఞ్చేత్థ పాదస్స ఓనామనవసేన వోస్సగ్గో, తతో పరం భూమిఆదీసు పతిట్ఠాపనం **సన్నిక్ఖేపనం,** పతిట్ఠాపేత్వా నిమ్మద్దనవసేన గమనస్స సన్నిరోధో **సన్నిరుజ్ఝనం.**

తత్థాతి తస్మిం అతిక్కమనే, తేసు వా యథావుత్తేసు ఉద్ధరణాతిహరణవీతిహరణవోస్సజ్జనసన్నిక్ఖేపనసన్నిరుజ్ఝనసఙ్ఖాతేసు ఛసు కోట్ఠాసేసు. **ఉద్ధరణేతి** ఉద్ధరణక్ఖణే. **రూపారూపధమ్మా**తి ఉద్ధరణాకారేన పవత్తా రూపధమ్మా, తంసముట్ఠాపకా చ అరూపధమ్మా. **అతిహరణం న పాపుణన్తి** ఖణమత్తావట్ఠానతో. సబ్బత్థ ఏస నయో. **తత్థ తత్థేవాతి** యత్థ యత్థ ఉద్ధరణాదికే ఉప్పన్నా, తత్థ తత్థేవ. న హి ధమ్మానం దేసన్తరసఙ్కమనం అత్థి లహుపరివత్తనతో. **పబ్బం పబ్బన్తి** పరిచ్ఛేదం పరిచ్ఛేదం. **సన్ధి సన్ధీతి** గణ్ఠి గణ్ఠి. **ఓధి ఓధీతి** భాగం భాగం. సబ్బఞ్చేతం ఉద్ధరణాదికోట్ఠాసే సన్ధాయ సభాగసన్తతివసేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం. ఇతరో ఏవ హి రూపధమ్మానమ్పి పవత్తిక్ఖణో గమనయోగగమనస్సాదానం దేవపుత్తానం హేట్ఠుపరియేన పటిముఖం ధావన్తానం సిరసి, పాదే చ బన్ధఖురధారాసమాగమతోపి సీఘతరో, యథా తిలానం భిజ్జయమానానం పటపటాయనేన భేదో లక్ఖీయతి, ఏవం సఙ్ఖతధమ్మానం ఉప్పాదేనాతి దస్సనత్థం "**పటపటాయన్తా**"తి వుత్తం, ఉప్పాదవసేన పటపట-సద్దం అకరోన్తాపి కరోన్తా వియాతి అత్థో. తిలభేదలక్ఖణం పటపటాయనం వియ హి సఙ్ఖతభేదలక్ఖణం ఉప్పాదో ఉప్పన్నానమేకన్తతో భిన్నత్తా. **తత్థాతి**

అభిక్కమనే. **కో ఏకో అభిక్కమతి** నాభిక్కమతియేవ. **కస్స వా ఏకస్స అభిక్కమనం** సియా, న సియా ఏవ. కస్మా? **పరమత్థతో హి...పే.... ధాతూనం సయనం,** తస్మాతి అత్థో. అన్ధబాలపుథుజ్జనసమ్మూళ్హస్స అత్తనో అభిక్కమననివత్తనత్థోతం వచనం. అథ వా "**కో ఏకో...పే.... అభిక్కమన**"న్తి చోదనాయ "పరమత్థతో హి"తిఆదినా సోధనా వుత్తా.

తస్మిం తస్మిం కోట్ఠాసేతి యథావుత్తే ఛబ్బిధేపి కోట్ఠాసే గమనాదికస్స అపచ్చామట్ఠత్తా. "సద్ధిం రూపేన ఉప్పజ్జతే, నిరుజ్ఝతీ"తి చ సిలోకపదేన సహ సమ్బన్ధో. తత్థ పఠమపదసమ్బన్ధే **రూపేనాతి** యేన కేనచి సహుప్పజ్జనకేన రూపేన. దుతియపదసమ్బన్ధే పన "**రూపేనా**"తి ఇదం యం తతో నిరుజ్ఝమానచిత్తతో ఉపరి సత్తరసమచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పన్నం, తదేవ తస్స నిరుజ్ఝమానచిత్తస్స నిరోధేన సద్ధిం నిరుజ్ఝనకం సత్తరసచిత్తక్ఖణాయుకం రూపం సన్ధాయ వుత్తం, అఞ్ఞథా రూపారూపధమ్మా సమానాయుకా సియుం. యది చ సియుం, అథ "రూపం గరుపరిణామం దన్ధనిరోధ"న్తిఆది (విభ॰ అట్ఠ॰ పకిణ్ణకకథా) అట్ఠకథావచనేహి, "నాహం భిక్ఖవే అఞ్ఞం ఏకధమ్మమ్పి సమనుపస్సామి, యం ఏవం లహుపరివత్తం, యథయిదం చిత్త"న్తి (అ॰ ని॰ ౧.౩౮) ఏవమాదిపాళివచనేహి చ విరోధో సియా. చిత్తచేతసికా హి సారమ్మణసభావా యథాబలం అత్తనో ఆరమ్మణపచ్చయభూతమత్థం విభావేన్తో ఏవ ఉప్పజ్జన్తి, తస్మా తేసం తంసభావనిప్ఫత్తిఅనన్తరం నిరోధో, రూపధమ్మా పన అనారమ్మణా పకాసేతబ్బా, ఏవం తేసం పకాసేతబ్బభావనిప్ఫత్తి సోళసహి చిత్తేహి హోతి, తస్మా ఏకచిత్తక్ఖణాతీతేన సహ సత్తరసచిత్తక్ఖణాయుకతా రూపధమ్మానమిచ్ఛితాతి. లహుపరివత్తనవిఞ్ఞాణవిసేసస్స సఙ్గతిమత్తపచ్చయతాయ తిణ్ణం ఖన్ధానం, విసయసఙ్గతిమత్తతాయ చ విఞ్ఞాణస్స లహుపరివత్తితా, దన్ధమహాభూతపచ్చయతాయ రూపస్స గరుపరివత్తితా. యథాభూతం నానాధాతుఞాణం ఖో పన తథాగతస్సేవ, తేన చ పురేజాతపచ్చయో రూపధమ్మోవ వుత్తో, పచ్ఛాజాతపచ్చయో చ తథేవాతి రూపారూపధమ్మానం సమానక్ఖణతా న యుజ్జతేవ, తస్మా వుత్తనయేనేవేత్థ అత్థో వేదితబ్బోతి **ఆచరియేన** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౧౪) వుత్తం , తదేతం చిత్తానుపరివత్తియా విఞ్ఞత్తియా ఏకనిరోధభావస్స సువిఞ్ఞేయ్యత్తా ఏవం వుత్తం. తతో సవిఞ్ఞత్తికేన పురేతరం సత్తరసమచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పన్నేన **రూపేన** సద్ధిం **అఞ్ఞం చిత్తం నిరుజ్ఝతీ**తి అత్థో వేదితబ్బో. అఞ్ఞం చిత్తం నిరుజ్ఝతి, అఞ్ఞం ఉప్పజ్జతే చిత్తన్తి యోజేతబ్బం. అఞ్ఞో హి సద్దక్కమో, అఞ్ఞో అత్థక్కమోతి. యఞ్హి పురిముప్పన్నం చిత్తం, తం నిరుజ్ఝన్తం అఞ్ఞస్స పచ్ఛా ఉప్పజ్జమానస్స అనన్తరాదిపచ్చయభావేనేవ నిరుజ్ఝతి, తథా లద్ధపచ్చయమేవ అఞ్ఞమ్పి ఉప్పజ్జతే చిత్తం, అవత్థావిసేసతో చేత్థ అఞ్ఞథా. యది ఏవం తేసముభిన్నం అన్తరో లబ్భేయ్యాతి చోదనం "నో"తి అపనేతుమాహ "**అవీచి మనుసమ్బన్ధో**"తి, యథా వీచి అన్తరో న లబ్భతి, తదేవేదన్తి అవిసేసం విదూ మఞ్ఞన్తి, ఏవం అను అను సమ్బన్ధో చిత్తసన్తానో, రూపసన్తానో చ **నదీసోతోవ** నదియం ఉదకప్పవాహో వియ **వత్తతీ**తి అత్థో. **అవీచీ**తి హి నిరన్తరతావసేన భావనపుంసకవచనం.

అభిముఖం లోకితం **ఆలోకిత**న్తి ఆహ "**పురతోపేక్ఖన**"న్తి. యందిసాభిముఖో గచ్ఛతి, తిట్ఠతి, నిసీదతి, సయతి వా, తదభిముఖం పేక్ఖనన్తి వుత్తం హోతి. యస్మా చ తాదిసమాలోకితం నామ హోతి, తస్మా తదనుగతదిసాలోకనం విలోకితన్తి ఆహ "**అనుదిసాపేక్ఖన**"న్తి, అభిముఖదిసానురూపగతేసు వామదక్ఖిణపస్సేసు వివిధా పేక్ఖనన్తి వుత్తం హోతి. హేట్ఠాఉపరిపచ్ఛాపేక్ఖనఞ్హి "**ఓలోకితఉల్లోకితాపలోకితానీ**"తి గహితాని. **సారుప్పవసేనాతి** సమణపతిరూపవసేన, ఇమినావ అసారుప్పవసేన ఇతరేసమగ్గహణన్తి సిజ్ఝతి. సమ్మజ్జనపరిభణ్డాదికరణే ఓలోకితస్స, ఉల్లోకహరణాదీసు ఉల్లోకితస్స, పచ్ఛతో

ఆగచ్ఛన్తపరిస్సయపరివజ్జనాదీసు అపలోకితస్స చ సియా సమ్భవోతి ఆహ "**ఇమినా వా**"తిఆది, ఏతేన ఉపలక్ఖణమత్తఞ్చేతన్తి దస్సేతి.

కాయసక్ఖిన్తి కాయేన సచ్ఛికతం పచ్చక్ఖకారినం, సాధకన్తి అత్థో. సో హి ఆయస్మా విపస్సనాకాలే "యమేవాహం ఇన్ద్రియేసు అగుత్తద్వారతం నిస్సాయ సాసనే అనభిరతిఆదివిప్పకారం పత్తో, తమేవ సుట్ఠు నిగ్గహేస్సామీ"తి ఉస్సాహజాతో బలవహిరోత్తప్పో, తత్థ చ కతాధికారత్తా ఇన్ద్రియసంవరే ఉక్కంసపారమిప్పత్తో, తేనేవ నం సత్థా "ఏతదగ్గం భిక్ఖవే మమ సావకానం భిక్ఖూనం ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారానం, యదిదం నన్దో"తి (అ. ని. ౧.౨౩౦) ఏతదగ్గే ఠపేసి. **నన్దస్సాతి** కత్తుత్థే సామివచనం. **ఇతీతి** ఇమినా ఆలోకనేన.

సాత్థకతా చ సప్పాయతా చ వేదితబ్బా ఆలోకితవిలోకితస్సాతి అజ్ఝాహరిత్వా సమ్బన్ధో. **తస్మాతి** కమ్మట్ఠానావిజహనస్సేవ ఆలోకితవిలోకితే. గోచరసమ్పజఞ్ఞభావతో **ఏత్థాతి** ఆలోకితవిలోకితే. **అత్తనో కమ్మట్ఠానవసేనేవాతి** ఖన్ధాదికమ్మట్ఠానవసేనేవ ఆలోకనవిలోకనం కాతబ్బం, న అఞ్ఞో ఉపాయో గవేసితబ్బోతి అధిప్పాయో. **కమ్మట్ఠానసీసేనేవాతి** వక్ఖమానకమ్మట్ఠానముఖేనేవ. యస్మా పన ఆలోకితాది నామ ధమ్మమత్తస్సేవ పవత్తివిసేసో, తస్మా తస్స యాథావతో జాననం అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞన్తి దస్సేతుం "**అబ్భన్తరే**"తిఆది వుత్తం. **ఆలోకేతాతి** ఆలోకేన్తో. తథా **విలోకేతా. విఞ్ఞత్తిన్తి** కాయవిఞ్ఞత్తిం. **ఇతీతి** తస్మా ఉప్పజ్జనతో. **చిత్తకిరియవాయోధాతువిప్ఫారవసేనాతి** కిరియమయచిత్తసముట్ఠానాయ వాయోధాతుయా విచలనాకారసఙ్ఖాతకాయవిఞ్ఞత్తివసేన. **అక్ఖిదలన్తి** అక్ఖిపటలం. **అధో సీదతీతి** ఓసీదన్తం వియ హేట్ఠా గచ్ఛతి. **ఉద్ధం లఙ్ఘేతీతి** లఙ్ఘేన్తం వియ ఉపరి గచ్ఛతి. **యన్తకేనాతి** అక్ఖిదలేసు యోజితరజ్జుయో గహేత్వా పరిబ్భమనకచక్కేన. **తతోతి** తథా అక్ఖిదలానమోసీదనుల్లఙ్ఘనతో. మనోద్వారికజవనస్స మూలకారణపరిజాననం **మూలపరిఞ్ఞా.** ఆగన్తుకస్స అబ్భాగతస్స, తావకాలికస్స చ తఙ్ఖణమత్తపవత్తకస్స భావో **ఆగన్తుకతావకాలికభావో**, తేసం వసేన.

తత్థాతి తేసు గాథాయ దస్సితేసు సత్తసు చిత్తేసు. **అఙ్గకిచ్చం సాధయమానన్తి** పధానభూతఅఙ్గకిచ్చం నిప్ఫాదేన్తం, సరీరం హుత్వాతి వుత్తం హోతి. భవఙ్గఞ్హి పటిసన్ధిసదిసత్తా పధానమఙ్గం, పధానఞ్చ "సరీర"న్తి వుచ్చతి, అవిచ్ఛేదప్పవత్తిహేతుభావేన వా కారణకిచ్చం సాధయమానన్తి అత్థో. **తం ఆవట్టేత్వాతి** భవఙ్గసామఞ్ఞవసేన వుత్తం, పవత్తాకారవిసేసవసేన పన అతీతాదినా తిబ్బిధం, తత్థ చ భవఙ్గుపచ్ఛేదస్సేవ ఆవట్టనం. **తన్నిరోధాతి** తస్స నిరుజ్ఝనతో, అనన్తరపచ్చయవసేన హేతువచనం. "**పఠమజవనేపి...పే.... సత్తమజవనేపీ**"తి ఇదం పఞ్చద్వారికవీథియం "అయం ఇత్థీ, అయం పురిసో"తి రజ్జనదుస్సనముయ్హనానమభావం సన్ధాయ వుత్తం. తత్థ హి ఆవజ్జనవోట్ఠబ్బనానం పురేతరం పవత్తాయోనిసోమనసికారవసేన అయోనిసో ఆవజ్జనవోట్ఠబ్బనాకారేన పవత్తనతో ఇట్ఠే ఇత్థిరూపాదిమ్హి లోభసహగతమత్తం జవనం ఉప్పజ్జతి, అనిట్ఠే చ దోససహగతమత్తం, న పనేకన్తరజ్జనదుస్సనాది, మనోద్వారే ఏవ ఏకన్తరజ్జనదుస్సనాది హోతి, తస్స పన మనోద్వారికస్స రజ్జనదుస్సనాదినో పఞ్చద్వారికజవనం మూలం, యథావుత్తం వా సబ్బమ్పి భవఙ్గాది, ఏవం మనోద్వారికజవనస్స మూలకారణవసేన మూలపరిఞ్ఞా వుత్తా, ఆగన్తుకతావకాలికతా పన పఞ్చద్వారిక జవనస్సేవ అపుబ్బభావవసేన, ఇత్తరతావసేన చ. **యుద్ధమణ్డలేతి** సఙ్గామప్పదేసే. **హేట్ఠుపరియవసేనాతి** హేట్ఠా చ ఉపరి చ పరివత్తమానవసేన, అపరాపరం భవఙ్గుప్పత్తివసేనాతి అత్థో. తథా భవఙ్గుప్పాదవసేన హి తేసం భిజ్జిత్వా పతనం, ఇమినా పన

హేట్ఠిమస్స, ఉపరిమస్స చ భవఙ్గస్స అపరాపరుప్పత్తివసేన పఞ్చద్వారికజవనతో విసదిసస్స మనోద్వారికజవనస్స ఉప్పాదం దస్సేతి తస్స వసేనేవ రజ్జనాదిపవత్తనతో. తేనేవాహ "**రజ్జనాదివసేన ఆలోకితవిలోకితం హోతీ**"తి.

ఆపాథన్తి గోచరభావం. **సకకిచ్చనిప్ఫాదనవసేనాతి** ఆవజ్జనాదికిచ్చనిప్ఫాదనవసేన. **తన్తి** జవనం. చక్ఖుద్వారే రూపస్స ఆపాథగమనేన ఆవజ్జనాదీనం పవత్తనతో పవత్తికారణవసేనేవ "**గేహభూతే**"తి వుత్తం, న నిస్సయవసేన. **ఆగన్తుకపురిసో వియాతి** అబ్భాగతపురిసో వియ. దువిధా హి ఆగన్తుకా అతిథిఅబ్భాగతవసేన. తత్థ కతపరిచయో "**అతిథీ**"తి వుచ్చతి, అకతపరిచయో "**అబ్భాగతో**"తి, అయమేవిధాధిప్పేతో. తేనాహ "**యథా పరగేహే**"తిఆది . **తస్సాతి** జవనస్స రజ్జనదుస్సనముయ్హనం అయుత్తన్తి సమ్బన్ధో. **ఆసినేసూతి** నిసిన్నేసు. **ఆణాకరణన్తి** అత్తనో వసకరణం.

సద్ధిం సమ్పయుత్తధమ్మేహి ఫస్సాదీహి. **తత్థ తత్థేవ** సకకిచ్చనిప్ఫాదనట్ఠానే **భిజ్జన్తి. ఇతీతి** తస్మా ఆవజ్జనాదివోట్ఠబ్బనపరియోసానానం భిజ్జనతో. **ఇత్తరానీతి** అచిరట్ఠితికాని. **తత్థాతి** తస్మిం వచనే అయం ఉపమాతి అత్థో. ఉదయబ్బయపరిచ్ఛిన్నో తావ తత్తకో కాలో ఏతేసన్తి **తావకాలికాని,** తస్స భావో, తంవసేన.

ఏతన్తి అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం యథావుత్తధమ్మసముదాయే. **దస్సనం** చక్ఖువిఞ్ఞాణం, తస్స వసేనేవ ఆలోకనవిలోకనపఞ్ఞాయనతో ఆవజ్జనాదీనమగ్గహణం.

సమవాయేతి సామగ్గియం. **తత్థాతి** పఞ్చక్ఖన్ధవసేన ఆలోకనవిలోకన పఞ్ఞాయమానే. నిమిత్తత్థే చేతం భుమ్మం, తబ్బినిముత్తకో **కో ఏకో ఆలోకేతి** న త్వేవ ఆలోకేతి. **కో** చ ఏకో **విలోకేతి** నత్వేవ విలోకేతీతి అత్థో.

"**తథా**"తిఆది ఆయతనవసేన, ధాతువసేన చ దస్సనం. చక్ఖురూపాని యథారహం దస్సనస్స నిస్సయారమ్మణపచ్చయో, తథా ఆవజ్జనా అనన్తరాదిపచ్చయో, ఆలోకో ఉపనిస్సయపచ్చయోతి దస్సనస్స సుత్తన్తనయేన పరియాయతో పచ్చయతా వుత్తా. **సహజాతపచ్చయోపి** దస్సనస్సేవ, నిదస్సనమత్తఞ్చేతం అఞ్ఞమఞ్ఞసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతాదిపచ్చయానమ్పి లబ్భనతో, "సహజాతాదిపచ్చయా"తిపి అధునా పాఠో దిస్సతి. "**ఏవ**"న్తిఆది నిగమనం.

ఇదాని యథాపాఠం సమిఞ్జనపసారణేసు సమ్పజానం విభావేన్తో "**సమిఞ్జితే పసారితే**"తిఆదిమాహ. తత్థ **పబ్బానన్తి** పబ్బభూతానం. తంసమిఞ్జనపసారణేనేవ హి సబ్బేసం హత్థపాదానం సమిఞ్జనపసారణం హోతి, పబ్బమేతేసన్తి వా **పబ్బా** యథా "సద్ధో"తి, పబ్బవన్తానన్తి అత్థో. **చిత్తవసేనేవాతి** చిత్తరుచియా ఏవ, చిత్తసామత్థియా వా. యం యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి సాత్థేపి అనత్థేపి సమిఞ్జితుం, పసారితుం వా, తంతంచిత్తానుగతేనేవ సమిఞ్జనపసారణమకత్వాతి వుత్తం హోతి. **తత్థాతి** సమిఞ్జనపసారణేసు అత్థానత్థపరిగ్గణ్హనం వేదితబ్బన్తి సమ్బన్ధో. **ఖణే ఖణేతి** తథా రితక్ఖణస్స బ్యాపనిచ్ఛావచనం. **వేదనాతి** సన్ధమ్బనాదీహి రుజ్జనా. "**వేదనా ఉప్పజ్జతీ**"తిఆదినా పరమ్పరపయోజనం దస్సేతి. తథా "**తా వేదనా నుప్పజ్జన్తీ**"తిఆదినాపి. పురిమం పురిమఞ్హి పచ్ఛిమస్స పచ్ఛిమస్స కారణవచనం. **కాలేతి** సమిఞ్జితుం, పసారితుం వా యుత్తకాలే. **ఫాతిన్తి** వుద్ధిం. ఝానాది పన **విసేసో.**

తత్రాయం నయోతి సప్పాయాసప్పాయఅపరిగ్గణ్హనే వత్థుసన్దస్సనసంఖాతో నయో. తదపరిగ్గహణే ఆదీనవదస్సనేనేవ పరిగ్గహణేపి ఆనిసంసో విభావితోతి తేసమిధ ఉదాహరణం వేదితబ్బం. **మహాచేతియఙ్గణేతి** దుట్ఠగామణిరఞ్ఞా కతస్స

హేమమాలీనామకస్స మహాచేతియస్స అఙ్గణే. వుత్తఞ్హి –

> “దీపప్పసాదకో థేరో, రాజినో అయ్యకస్స మే;
> ఏవం కిరాహ నత్తా తే, దుట్ఠగామణి భూపతి.
>
> మహాథూపం మహాపుఞ్ఞో, సోణ్ణమాలిం మనోరమం;
> వీసం హత్థసతం ఉచ్చం, కారేస్సతి అనాగతే”తి.

భూమిప్పదేసో చేత్థ **అఙ్గణం** “ఉదఙ్గణే తత్థ పపం అవిన్దు”న్తిఆదిసు (జా॰ ౧.౧.౨) వియ, తస్మా ఉపచారభూతే సుసజ్జితే భూమిప్పదేసేతి అత్థో. **తేనేవ కారణేన గిహీ జాతో**తి కాయసంసగ్గసమాపజ్జనహేతునా ఉక్కణ్ఠితో హుత్వా హీనాయావత్తో. **ఝాయీ**తి ఝాయనం డయ్హనమాపజ్జి. మహాచేతియఙ్గణేపి చీవరకుటిం కత్వా తత్థ సజ్ఝాయం గణ్హన్తీతి వుత్తం **“చీవరకుటిదణ్డకే”**తి, చీవరకుటియా చీవరఛదనత్థాయ కతదణ్డకేతి అత్థో. **“మణిసప్పో** నామ సీహళదీపే విజ్జమానా ఏకా సప్పజాతీతి వదన్తీ”తి ఆచరియానన్దత్థేరేన, (విభ॰ మూలటీ॰ ౨౪౨) **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౧౪) చ వుత్తం. “కేచి, అపరే, అఞ్ఞే”తి వా అవత్వా “వదన్తి”చ్చేవ వచనఞ్చ సారతో గహేతబ్బతావిఞ్ఞాపనత్థం అఞ్ఞథా గహేతబ్బస్స అవచనతో, తస్మా న నీలసప్పాది ఇధ “మణిసప్పో”తి వేదితబ్బో.

మహాథేరవత్థునాతి ఏవంనామకస్స థేరస్స వత్థునా. **అన్తేవాసికేహీ**తి తత్థ నిసిన్నేసు బహూసు అన్తేవాసికేసు ఏకేన అన్తేవాసికేన. తేనాహ **“తం అన్తేవాసికా పుచ్ఛింసూ”**తి. **కమ్మట్ఠాన**న్తి “అబ్భన్తరే అత్తా నామా”తిఆదినా (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧౪) వక్ఖమానప్పకారం ధాతుకమ్మట్ఠానం. పకరణతోపి హి అత్థో విఞ్ఞాయతీతి. తత్థ రితానం పుచ్ఛన్తానం సఙ్గహణవసేన “తుమ్హేహీ”తి పున పుథువచనకరణం. ఏవం రూపం సభావో యస్సాతి **ఏవరూపో** నిగ్గహితలోపవసేన తేన , కమ్మట్ఠానమనసికారసభావేనాతి అత్థో. **ఏవమేత్థాపీతి అపి**-సద్దేన హేట్ఠా వుత్తం ఆలోకితవిలోకితపక్ఖమపేక్ఖనం కరోతి. అయం నయో ఉపరిపి.

సుత్తాకడ్ఢనవసేనాతి యన్తే యోజితసుత్తానం ఆవిఞ్ఛనవసేన. **దారుయన్తస్సా**తి దారునా కతయన్తరూపస్స. తం తం కిరియం యాతి పాపుణాతి, హత్థపాదాదీహి వా తం తం ఆకారం కురుమానం యాతి గచ్ఛతీతి **యన్తం,** నటకాదిపఞ్చాలికారూపం, దారునా కతం యన్తం తథా, నిదస్సనమత్తఞ్చేతం. తథా హి నం పోత్థేన వత్థేన అలఙ్కరియత్తా **పోత్థలికా,** పఞ్చ అఙ్గాని యస్సా సజీవస్సేవాతి **పఞ్చాలికా**తి చ వోహరన్తి. **హత్థపాదలళన**న్తి హత్థపాదానం కమ్పనం, హత్థపాదేహి వా లీళాకరణం.

సఙ్ఘాటిపత్తచీవరధారణేతి ఏత్థ సఙ్ఘాటిచీవరానం సమానధారణతాయ ఏకతోదస్సనం గన్థగరుతాపనయనత్థం, అన్తరవాసకస్స **నివాసనవసేన,** సేసానం **పారుపనవసేనా**తి యథారహమత్థో. **తత్థా**తి సఙ్ఘాటిచీవరధారణపత్తధారణేసు. **వుత్తప్పకారో**తి పచ్చవేక్ఖణవిధినా సుత్తే వుత్తప్పభేదో.

ఉణ్హపకతికస్సాతి ఉణ్హాలుకస్స పరిళాహబహులకాయస్స. **సీతాలుకస్సా**తి సీతబహులకాయస్స. **ఘన**న్తి అప్పితం. **దుపట్ట**న్తి నిదస్సనమత్తం. “ఉతుద్ధటానం దుస్సానం చతుగ్గుణం సఙ్ఘాటిం, దిగుణం ఉత్తరాసఙ్గం, దిగుణం అన్తరవాసకం,

పంసుకూలే యావదత్థ”న్తి (మహావ॰ ౩౪౮) హి వుత్తం. **విపరీత**న్తి తదుభయతో విపరీతం, తేసం తిణ్ణమ్పి **అసప్పాయం**. కస్మాతి ఆహ ‘‘**అగ్గళాదిదానేనా**’’తిఆది. ఉద్ధరిత్వా అల్లీయాపనఖణ్డం **అగ్గళం. ఆది**సద్దేన తున్నకమ్మాదీని సఙ్గణ్హాతి. **తథా**-సద్దో అనుకడ్ఢనత్థో, అసప్పాయమేవాతి. పట్టుణ్ణదేసే పాణకేహి సఞ్జాతవత్థం **పట్టుణ్ణం.** వాకవిసేసమయం సేతవణ్ణం **దుకూలం. ఆది**సద్దేన కోసేయ్యకమ్బలాదికం సానులోమం కప్పియచీవరం సఙ్గణ్హాతి. కస్మాతి వుత్తం ‘‘**తాదిసఞ్హీ**’’తిఆది. **అరఞ్ఞే ఏకకస్స నివాసన్తరాయకర**న్తి బ్రహ్మచరియన్తరాయేకదేసమాహ. చోరాదిసాధారణతో చ తథా వుత్తం. నిప్పరియాయేన తం అసప్పాయన్తి సమ్బన్ధో. అనేనేవ యథావుత్తమసప్పాయం అనేకన్తం తథారూపపచ్చయేన కస్సచి కదాచి సప్పాయసమ్భవతో. ఇదం పన ద్వయం ఏకన్తమేవ అసప్పాయం కస్సచి కదాచిపి సప్పాయాభావతోతి దస్సేతి. మిచ్ఛా ఆజీవన్తి ఏతేనాతి **మిచ్ఛాజీవో,** అనేసనవసేన పచ్చయపరియేసనపయోగో. నిమిత్తకమ్మాదీహి పవత్తో మిచ్ఛాజీవో తథా, ఏతేన ఏకవీసతివిధం అనేసనపయోగమాహ. వుత్తఞ్హి **సుత్తనిపాతట్ఠకథాయం ఖుద్దకపాఠట్ఠకథాయఞ్చ మేత్తసుత్తవణ్ణనాయం** –

> “యో ఇమస్మిం సాసనే పబ్బజిత్వా అత్తానం న సమ్మా పయోజేతి, ఖణ్డసీలో హోతి , ఏకవీసతివిధం అనేసనం నిస్సాయ జీవికం కప్పేతి. సేయ్యథిదం? వేళుదానం, పత్తదానం, పుప్ఫ, ఫల, దన్తకట్ఠ, ముఖోదక, సినాన, చుణ్ణ, మత్తికాదానం, చాటుకమ్యతం, ముగ్గసూప్యతం, పారిభటుతం, జఙ్ఘపేసనికం, వేజ్జకమ్మం, దూతకమ్మం, పహిణగమనం, పిణ్డపటిపిణ్డం, దానానుప్పదానం, వత్థువిజ్జం, నక్ఖత్తవిజ్జం, అఙ్గవిజ్జ”న్తి.

అభిధమ్మటీకాకారేన పన **ఆచరియానన్దత్థేరేన** ఏవం వుత్తం –

> “ఏకవీసతి అనేసనా నామ వేజ్జకమ్మం కరోతి, దూతకమ్మం కరోతి, పహిణకమ్మం కరోతి, గణ్డం ఫాలేతి, అరుమక్ఖనం దేతి, ఉద్ధంవిరేచనం దేతి, అధోవిరేచనం దేతి, నత్థుతేలం పచతి, వణతేలం పచతి, వేళుదానం దేతి, పత్త, పుప్ఫ, ఫల, సినాన, దన్తకట్ఠ, ముఖోదక, చుణ్ణ, మత్తికాదానం దేతి, చాటుకమ్మం కరోతి, ముగ్గసూపియం, పారిభటుం, జఙ్ఘపేసనికం ద్వావీసతిమం దూతకమ్మేన సదిసం, తస్మా ఏకవీసతీ”తి (ధ॰ స॰ మూలటీ॰ ౧౩౦-౩౧).

అట్ఠకథావచనఞ్చేత్థ **బ్రహ్మజాలాదిసుత్తన్త**నయేన వుత్తం, టీకావచనం పన **ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గా**దిఅభిధమ్మనయేన, అతో చేత్థ కేసఞ్చి విసమతాతి వదన్తి, వీమంసిత్వా గహేతబ్బం. అపిచ ‘‘**నిమిత్తకమ్మాదీ**’’తి ఇమినా నిమిత్తోభాసపరికథాయో వుత్తా. ‘‘**మిచ్ఛాజీవో**’’తి పన యథావుత్తపయోగో, తస్మా నిమిత్తకమ్మఞ్చ మిచ్ఛాజీవో చ, తబ్బసేన **ఉప్పన్నం అసప్పాయం** సీలవినాసనేన అనత్థావహత్తాతి అత్థో. సమాహారద్వన్దేపి హి కత్థచి పుల్లిఙ్గపయోగో దిస్సతి యథా “చిత్తుప్పాదో”తి. అతిరుచియే రాగాదయో, అతిఅరుచియే చ దోసాదయోతి ఆహ ‘‘**అకుసలా ధమ్మా అభివడ్ఢన్తీ**’’తి. తన్తి తదుభయం. **కమ్మట్ఠానావిజహనవసేనా**తి వక్ఖమానకమ్మట్ఠానస్స అవిజహనవసేన.

‘‘**అబ్భన్తరే అత్తా నామా**’’తిఆదినా సఙ్ఖేపతో అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం దస్సేత్వా ‘‘**తత్థ చీవరమ్పి అచేతన**’’న్తిఆదినా చీవరస్స వియ ‘‘**కాయోపి అచేతనో**’’తి కాయస్స అత్తసుఞ్ఞతావిభావనేన తమత్థం పరిదీపేన్తో ‘‘**తస్మా నేవ సున్దరం చీవరం లభిత్వా**’’తిఆదినా వుత్తస్స ఇతరీతరసన్తోసస్స కారణం విభావేతీతి దట్ఠబ్బం. ఏవఞ్హి సమ్బన్ధో వత్తబ్బో – అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం దస్సేన్తో ‘‘**అబ్భన్తరే**’’తిఆదిమాహ. అత్తసుఞ్ఞతావిభావనేన పన తదత్థం పరిదీపితుం వుత్తం ‘‘**తత్థ**

చీవర''న్తిఆది. ఇదాని అత్తసుఞ్ఞతావిభావనస్స పయోజనభూతం ఇతరీతరసన్తోససఙ్ఖాతం లద్ధగుణం పకాసేన్తో ఆహ ''**తస్మా నేవ సున్దర**''న్తిఆదీతి.

తత్థ **అబ్భన్తరేతి** అత్తనో సన్తానే. **తత్థాతి** తస్మిం చీవరపారుపనే. తేసు వా పారుపకత్తపారుపితబ్బచీవరేసు. **కాయోపీతి** అత్తపఞ్ఞత్తిమత్తో కాయోపి. "తస్మా"తి అజ్ఝాహరితబ్బం, అచేతనత్తాతి అత్థో. **అహన్తి** కమ్మభూతో కాయో. **ధాతుయోతి** చీవరసఙ్ఖాతో బాహిరా ధాతుయో. **ధాతుసమూహన్తి** కాయసఙ్ఖాతం అజ్ఝత్తికం ధాతుసమూహం. పోత్థకరూపపటిచ్ఛాదనే ధాతుయో ధాతుసమూహం పటిచ్ఛాదేన్తి వియాతి సమ్బన్ధో. పుసనం స్నేహసేచనం, పూరణం వా **పోత్థం,** లేపనఖననకిరియా, తేన కతన్తి **పోత్థకం,** తమేవ రూపం తథా, ఖననకమ్మనిబ్బత్తం దారుమత్తికాదిరూపమిధాధిప్పేతం. **తస్మాతి** అచేతనత్తా, అత్తసుఞ్ఞభావతో వా.

నాగానం నివాసో వమ్మికో **నాగవమ్మికో.** చిత్తీకరణట్ఠానభూతో రుక్ఖో **చేతియరుక్ఖో.** కేహిచి సక్కతస్సాపి కేహిచి అసక్కతస్స కాయస్స ఉపమానభావేన యోగ్యత్తా తేసమిధ కథనం. **తేహీతి** మాలాగన్ధగూథముత్తాదీహి. అత్తసుఞ్ఞతాయ నాగవమ్మికచేతియరుక్ఖాదీహి వియ కాయసఙ్ఖాతేన అత్తనా సోమనస్సం వా దోమనస్సం వా న కాతబ్బన్తి వుత్తం హోతి.

"లభిస్సామి వా, నో వా"తి పచ్చవేక్ఖణపుబ్బకేన "లభిస్సామీ"తి అత్థసమ్పస్సనేనేవ గహేతబ్బం. ఏవఞ్హి సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం భవతీతి ఆహ ''**సహసావ అగ్గహేత్వా**''తిఆది.

గరుపత్తోతి అతిభారభూతో పత్తో. చత్తారో వా పఞ్చ వా గణ్ఠికా **చతుపఞ్చగణ్ఠికా** యథా "ద్వత్తిపత్తా (పాచి॰ ౨౩౨), ఛప్పఞ్చవాచా"తి (పాచి॰ ౬౧) అఞ్ఞపదభూతస్స హి వా-సద్దస్సేవ అత్థో ఇధ పధానో చతుగణ్ఠికాహతో వా పఞ్చగణ్ఠికాహతో వా పత్తో దుబ్బిసోధనీయోతి వికప్పనవసేన అత్థస్స గయ్హమానత్తా. ఆహతా చతుపఞ్చగణ్ఠికా యస్సాతి **చతుపఞ్చగణ్ఠికాహతో** యథా "అగ్యాహితో"తి, చతుపఞ్చగణ్ఠికాహి వా ఆహతో తథా, దుబ్బిసోధనీయభావస్స హేతుగబ్భవచనఞ్చేతం. కామఞ్చ**ఊనపఞ్చబన్ధనసిక్ఖాపదే** (పారా॰ ౬౧౨) పఞ్చగణ్ఠికాహతోపి పత్తో పరిభుఞ్జితబ్బభావేన వుత్తో, దుబ్బిసోధనీయతామత్తేన పన పలిబోధకరణతో ఇధ అసప్పాయోతి దట్ఠబ్బం. **దుద్ధోతపత్తోతి** అగణ్ఠికాహతమ్పి పకతియావ దుబ్బిసోధనీయపత్తం సన్ధాయాహ. ''**తం ధోవన్తస్సేవా**''తిఆది తదుభయస్సాపి అసప్పాయభావే కారణం. ''**మణివణ్ణపత్తో పన లోభనీయో**''తి ఇమినా కిఞ్చాపి సో వినయపరియాయేన కప్పియో, సుత్తన్తపరియాయేన పన అన్తరాయకరణతో అసప్పాయోతి దస్సేతి. "పత్తం భమం ఆరోపేత్వా మజ్జిత్వా పచన్తి 'మణివణ్ణం కరిస్సామా'తి, న వట్టతీ"తి (పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.పాళిముత్తకవినిచ్ఛయో) హి **వినయట్ఠకథాసు** పచనకిరియామత్తమేవ పటిక్ఖిత్తం. తథా హి వదన్తి "మణివణ్ణం పన పత్తం అఞ్ఞేన కతం లభిత్వా పరిభుఞ్జితుం వట్టతీ"తి (సారత్థ॰ టీ॰ ౨.౮౫) "తాదిసఞ్హి అరఞ్ఞే ఏకకస్స నివాసన్తరాయకర"న్తిఆదినా చీవరే వుత్తనయేన "నిమిత్తకమ్మాదివసేన లద్ధో పన ఏకన్తఅకప్పియో సీలవినాసనేన అనత్థావహత్తా"తిఆదినా అమ్హేహి వుత్తనయోపి యథారహం నేతబ్బో. **సేవమానస్సాతి** హేత్వన్తో గధవచనం అభివడ్ఢనపరిహాయనస్స.

''**అబ్భన్తరే**''తిఆది సఙ్ఖేపో. ''**తత్థా**''తిఆది అత్తసుఞ్ఞతావిభావనేన విత్థారో. **సణ్డాసేనాతి** కమ్మారానం అయోగహణవిసేసేన. **అగ్గివణ్ణపత్తగ్గహణేతి** అగ్గినా ఝాపితత్తా అగ్గివణ్ణభూతపత్తస్స గహణే. రాగాదిపరిళాహజనకపత్తస్స ఈదిసమేవ ఉపమానం యుత్తన్తి ఏవం వుత్తం.

‘‘**అపిచా**’’తిఆదినా సఙ్ఘాటిచీవరపత్తధారణేసు ఏకతో అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం దస్సేతి. ఛిన్నహత్థపాదే అనాథమనుస్సేతి సమ్బన్ధో. **నీలమక్ఖికా** నామ ఆసాటికకారికా. గవాదీనఞ్హి వణేసు నీలమక్ఖికాహి కతా అనయబ్యసనహేతుభూతా అణ్డకా **ఆసాటికా** నామ వుచ్చతి. **అనాథసాలాయన్తి** అనాథానం నివాససాలాయం. **దయాలుకాతి** కరుణాబహులా. **వణమత్తచోళకానీతి** వణప్పమాణేన పటిచ్ఛాదనత్థాయ ఛిన్నచోళఖణ్డకాని. **కేసఞ్చీతి** బహూసు కేసఞ్చి అనాథమనుస్సానం. **థూలానీతి** థద్ధాని. **తత్థాతి** తస్మిం పాపుణనే, భావలక్ఖణే, నిమిత్తే వా ఏతం భుమ్మం. కస్మాతి వుత్తం ‘‘**వణపటిచ్ఛాదనమత్తేనేవా**’’తిఆది. **చోళకేన, కపాలేనాతి** చ అత్థయోగే కమ్మత్థే తతియా, కరణత్థే వా. వణపటిచ్ఛాదనమత్తేనేవ భేసజ్జకరణమత్తేనేవాతి పన విసేసనం, న పన మణ్డనానుభవనాదిప్పకారేన అత్థోతి. సఙ్ఘారదుక్కటాదీహి నిచ్చాతురస్స కాయస్స పరిభోగభూతానం పత్తచీవరానం ఏదిసమేవ ఉపమానముపపన్నన్తి తథా వచనం దట్ఠబ్బం. సుఖుమత్తసల్లక్ఖణేన ఉత్తమస్స సమ్పజానస్స కరణసీలత్తా, పురిమేహి చ సమ్పజానకారీహి ఉత్తమత్తా **ఉత్తమసమ్పజానకారీ.**

అసనాదికిరియాయ కమ్మవిసేసయోగతో అసితాదిపదేహేవ కమ్మవిసేససహితో కిరియావిసేసో విఞ్ఞాయతీతి వుత్తం ‘‘**అసితేతి పిణ్డపాతభోజనే**’’తిఆది. **అట్ఠవిధోపి అత్థోతి** అట్ఠప్పకారోపి పయోజనవిసేసో.

తత్థ పిణ్డపాతభోజనాదీసు అత్థో నామ ఇమినా **మహాసివత్థేర**వాదవసేన “ఇమస్స కాయస్స ఠితియా”తిఆదినా (సం. ని. ౪.౧౨౦; అం. ని. ౬.౫౮; ౮.౯; ధ. స. ౧౩౫౫; మహాని. ౨౦౬) సుత్తే వుత్తం అట్ఠవిధమ్పి పయోజనం దస్సేతి. **మహాసివత్థేరో** (ధ. స. ౧.౧౩౫౫) హి “హేట్ఠా చత్తారి అఙ్గాని పటిక్ఖేపో నామ, ఉపరి పన అట్ఠఙ్గాని పయోజనవసేన సమోధానేతబ్బానీ”తి వదతి. తత్థ “యావదేవ ఇమస్స కాయస్స ఠితియా”తి ఏకమఙ్గం, “యాపనాయా”తి ఏకం, “విహింసూపరతియా”తి ఏకం, “బ్రహ్మచరియానుగ్గహాయా”తి ఏకం, “ఇతి పురాణఞ్చ వేదనం పటిహఙ్ఖామీ”తి ఏకం, “నవఞ్చ వేదనం న ఉప్పాదేస్సామీ”తి ఏకం, “యాత్రా చ మే భవిస్సతీ”తి ఏకం, “అనవజ్జతా చా”తి ఏకం, ఫాసువిహారో పన భోజనానిసంసమత్తన్తి ఏవం అట్ఠ అఙ్గాని పయోజనవసేన సమోధానేతబ్బాని. అఞ్ఞథా పన “నేవ దవాయా”తి ఏకమఙ్గం, “న మదాయా”తి ఏకం, “న మణ్డనాయా”తి ఏకం, “న విభూసనాయా”తి ఏకం, “యావదేవ ఇమస్స కాయస్స ఠితియా యాపనాయా”తి ఏకం, “విహింసూపరతియా బ్రహ్మచరియానుగ్గహాయా”తి ఏకం, “ఇతి పురాణఞ్చ వేదనం పటిహఙ్ఖామి, నవఞ్చ వేదనం న ఉప్పాదేస్సామీ”తి ఏకం, “యాత్రా చ మే భవిస్సతీ”తి ఏకం, “అనవజ్జతా చ ఫాసువిహారో చా”తి పన భోజనానిసంసమత్తన్తి వుత్తాని అట్ఠఙ్గాని ఇధానధిప్పేతాని. కస్మాతి చే? పయోజనానమేవ అభావతో, తేసమేవ చ ఇధ అత్థసద్దేన వుత్తత్తా. నను చ ‘‘**నేవదవాయాతిఆదినా నయేన వుత్తో**’’తి మరియాదవచనేన దుతియనయస్సేవ ఇధాధిప్పేతభావో విఞ్ఞాయతీతి? న, “నేవ దవాయా”తిఆదినా పటిక్ఖేపఙ్గదస్సనముఖేన పచ్చవేక్ఖణపాళియా దేసితత్తా, యథాదేసితతన్తిక్కమస్సేవ మరియాదభావేన దస్సనతో. పాఠక్కమేనేవ హి “నేవ దవాయాతిఆదినా నయేనా”తి వుత్తం, న అత్థక్కమేన, తేన పన “ఇమస్స కాయస్స ఠితియాతిఆదినా నయేనా”తి వత్తబ్బన్తి.

తిధా దేస్తే ద్విధా గాహం సన్ధాయ ‘‘**పటిగ్గహణం నామా**’’తి వుత్తం, భోజనాదిగహణత్థాయ హత్థఓతారణం భుఞ్జనాదిఅత్థాయ ఆలోపకరణన్తిఆదినా అనుక్కమేన భుఞ్జనాదిపయోగో వాయోధాతువసేనేవ విభావితో. **వాయోధాతువిప్ఫారేనేవాతి** ఏత్థ **ఏవ**-సద్దేన నివత్తేతబ్బం దస్సేతి ‘‘**న కోచీ**’’తిఆదినా. **కుఞ్చికా** నామ అవాపురణం, యం “తాళో”తిపి వదన్తి. **యన్తకేనాతి** చక్కయన్తకేన. యతతి ఉగ్ఘాటననిగ్ఘాటనఉక్ఖిపననిక్ఖిపనాదీసు వాయమతి ఏతేనాతి హి

యన్తకం. సఞ్చుణ్ణకరణం **ముసలకిచ్చం.** అన్తోకత్వా పతిట్ఠాపనం **ఉదుక్ఖలకిచ్చం.** ఆలోళితవిలోళితవసేన పరివత్తనం **హత్థకిచ్చం. ఇతీతి** ఏవం. **తత్థాతి** హత్థకిచ్చసాధనే, భావలక్ఖణే, నిమిత్తే వా భుమ్మం. **తనుకఖేళోతి** పసన్నఖేళో. **బహలఖేళోతి** ఆవిలఖేళో. జివ్హాసఙ్ఖాతేన హత్థేన ఆలోళితవిలోళితవసేన ఇతో చితో చ పరివత్తకం **జివ్హాహత్థపరివత్తకం. కటచ్ఛు, దబ్బీతి** కత్థచి పరియాయవచనం. "పుమే కటచ్ఛు దబ్బిత్థీ"తి హి వుత్తం. ఇధ పన యేన భోజనాదీని అన్తోకత్వా గణ్హాతి, సో **కటచ్ఛు**, యాయ పన తేసముద్ధరణాదీని కరోతి, సా **దబ్బీతి** వేదితబ్బం. **పలాలసన్థారన్తి** పతిట్ఠానభూతం పలాలాదిసన్థారం. నిదస్సనమత్తఞ్చేతం. **ధారేన్తోతి** పతిట్ఠానభావేన సమ్పటిచ్ఛన్తో. పథవీసన్థారకజలస్స తంసన్థారకవాయునా వియ పరిభుత్తాహారస్స వాయోధాతునావ ఆమాసయే అవట్ఠానన్తి దస్సేతి "**వాయోధాతువసేనేవ తిట్ఠతీ**"తి ఇమినా. తథా పరిభుత్తఞ్హి ఆహారం వాయోధాతు హేట్ఠా చ తిరియఞ్చ ఘనం పరివటుమం కత్వా యావ పక్కా సన్నిరుజ్ఝనవసేన ఆమాసయే పతిట్ఠితం కరోతీతి. **ఉద్ధనం** నామ యత్థ ఉక్ఖలియాదీని పతిట్ఠాపేత్వా పచన్తి, యా "చుల్లీ"తిపి వుచ్చతి. రస్సదణ్డో **దణ్డకో.** పతోదో **యట్ఠి. ఇతీతి** వుత్తప్పకారమతిదిసతి. వుత్తప్పకారస్సేవ హి ధాతువసేన విభావనా. **తత్థ అతిహరతీతి** యావ ముఖా అభిహరతి. **వీతిహరతీతి** తతో కుచ్ఛియం విమిస్సం కరోన్తో హరతీ"తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౧౪) **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరో, ఆచరియానన్దత్థేరో** పన "తతో యావ కుచ్ఛి, తావ హరతీ"తి (విభ॰ మూలటీ॰ ౨.౨౩) ఆహ. తదుభయమ్పి అత్థతో ఏకమేవ ఉభయత్థాపి కుచ్ఛిసమ్బన్ధమత్తం హరణస్సేవ అధిప్పేతత్తా.

అపిచ **అతిహరతీతి** ముఖద్వారం అతిక్కామేన్తో హరతి. **వీతిహరతీతి** కుచ్ఛిగతం పస్సతో హరతి. **ధారేతీతి** ఆమాసయే పతిట్ఠితం కరోతి . **పరివత్తేతీతి** అపరాపరం పరివత్తనం కరోతి. **సఞ్చుణ్ణేతీతి** ముసలేన వియ సఞ్చుణ్ణనం కరోతి. **విసోసేతీతి** విసోసనం నాతిసుక్ఖం కరోతి. **నీహరతీతి** కుచ్ఛితో బహి నిద్ధారేతి. పథవీధాతుకిచ్చేసుపి యథావుత్తోయేవ అత్థో. తాని పన ఆహారస్స ధారణపరివత్తనసఞ్చుణ్ణనవిసోసనాని పథవీసహితా ఏవ వాయోధాతు కాతుం సక్కోతి, న కేవలా, తస్మా తాని పథవీధాతుయాపి కిచ్చభావేన వుత్తాని. **సినేహేతీతి** తేమేతి. **అల్లత్తఞ్చ అనుపాలేతీతి** యథా వాయోధాతుఆదీహి అతివియ సోసనం న హోతి, తథా అల్లభావఞ్చ నాతిఅల్లతాకరణవసేన అనుపాలేతి. **అఞ్జసోతి** ఆహారస్స పవిసనపరివత్తననిక్ఖమనాదీనం మగ్గో. **విఞ్ఞాణధాతూతి** మనోవిఞ్ఞాణధాతు పరియేసనజ్ఝోహరణాదివిజాననస్స అధిప్పేతత్తా. **తత్థ తత్థాతి** తస్మిం తస్మిం పరియేసనజ్ఝోహరణాదికిచ్చే. తంతంవిజాననస్స పచ్చయభూతో తంనిప్ఫాదకోయేవ పయోగో **సమ్మాపయోగో** నామ. యేన హి పయోగేన పరియేసనాది నిప్ఫజ్జతి,. సో తబ్బిసయవిజాననమ్పి నిప్ఫాదేతి నామ తదవినాభావతో. **తమన్వాయ** ఆగమ్మాతి అత్థో. **ఆభుజతీతి** పరియేసనవసేన, అజ్ఝోహరణజిణ్ణాజిణ్ణతాదిపటిసంవేదనవసేన చ తాని పరియేసనజ్ఝోహరణజిణ్ణాజిణ్ణతాదీని ఆవజ్జేతి విజానాతి. ఆవజ్జనపుబ్బకత్తా విజాననస్స విజాననమేవ్పేత్థ గహితన్తి వేదితబ్బం. అథ వా **సమ్మాపయోగో** నామ సమ్మాపటిపత్తి. **తమన్వాయ** ఆగమ్మ. "అబ్భన్తరే అత్తా నామ కోచి భుఞ్జనకో నత్థీ"తిఆదినా **ఆభుజతి** సమన్నాహరతి, విజానాతీతి అత్థో. ఆభోగపుబ్బకో హి సబ్బో విఞ్ఞాణబ్యాపారోతి "ఆభుజతి"చ్చేవ వుత్తం.

గమనతోతి భిక్ఖాచారవసేన గోచరగామం ఉద్దిస్స గమనతో. పచ్చాగమనమ్పి గమనసభావత్తా ఇమినావ సఙ్గహితం. **పరియేసనతోతి** గోచరగామే భిక్ఖాయ ఆహిణ్డనతో. పరియేసనసభావత్తా ఇమినావ పటిక్కమనసాలాదిఉపసఙ్కమనమ్పి సఙ్గహితం. **పరిభోగతోతి** దన్తముసలేహి సఞ్చుణ్ణేత్వా జివ్హాయ సమ్పరివత్తనక్ఖణేయేవ అన్తరహితవణ్ణగన్ధసఙ్ఖారవిసేసం సువానదోణియం సువానవమథు వియ పరమజేగుచ్ఛం ఆహారం పరిభుఞ్జనతో. **ఆసయతోతి** ఏవం పరిభుత్తస్స ఆహారస్స పిత్తసేమ్హపుబ్బలోహితాసయభావూపగమనేన పరమజిగుచ్ఛనహేతుభూతతో ఆమాసయస్స ఉపరి

పతిట్ఠానకపిత్తాదిచతుబ్బిధాసయతో. ఆసయతి ఏకజ్ఝం పవత్తమానోపి కమ్మబలవవత్థితో హుత్వా మరియాదవసేన అఞ్ఞమఞ్ఞం అసఙ్కరతో తిట్ఠతి పవత్తతి ఏత్థాతి హి **ఆసయో,** ఆమాసయస్స ఉపరి పతిట్ఠానకో పిత్తాది చతుబ్బిధాసయో. మరియాదత్థో హి అయమాకారో. **నిధానతో**తి ఆమాసయతో. నిధేతి యథాభుత్తో ఆహారో నిచితో హుత్వా తిట్ఠతి ఏత్థాతి హి ఆమాసయో ''**నిధాన**''న్తి వుచ్చతి. **అపరిపక్కతో**తి భుత్తాహారపరిపాచనేన గహణీసఞ్ఞితేన కమ్మజతేజసా అపరిపాకతో. **పరిపక్కతో**తి యథావుత్తకమ్మజతేజసావ పరిపాకతో. **ఫలతో**తి నిప్ఫత్తితో, సమ్మాపరిపచ్చమానస్స, అసమ్మాపరిపచ్చమానస్స చ భుత్తాహారస్స యథాక్కమం కేసాదికుణపదద్దుఆదిరోగాభినిప్ఫత్తిసఙ్ఖాతపయోజనతోతి వా అత్థో. "ఇదమస్స ఫల"న్తి హి వుత్తం. **నిస్సన్దనతో**తి అక్ఖికణ్ణాదీసు అనేకద్వారేసు ఇతో చితో చ విస్సన్దనతో. వుత్తఞ్హి –

> "అన్నం పానం ఖాదనీయం, భోజనఞ్చ మహారహం;
>
> ఏకద్వారేన పవిసిత్వా, నవద్వారేహి సన్దతీ"తి. (విసుద్ధి॰ ౧.౩౦౩);

సమ్మక్ఖనతోతి హత్థఓట్ఠాదిఅఙ్గేసు నవసు ద్వారేసు పరిభోగకాలే, పరిభుత్తకాలే చ యథారహం సబ్బసో మక్ఖనతో. సబ్బత్థ ఆహారే పటిక్కూలతా పచ్చవేక్ఖితబ్బాతి సహ పాఠసేసేన యోజనా. తంతంకిరియానిప్ఫత్తిపటిపాటివసేన చాయం "గమనతో"తిఆదికా అనుపుబ్బీ ఠపితా. సమ్మక్ఖనం పన పరిభోగాదీసు లబ్భమానమ్పి నిస్సన్దవసేన విసేసతో పటిక్కూలన్తి సబ్బపచ్ఛా ఠపితన్తి దట్ఠబ్బం.

పత్తకాలేతి యుత్తకాలే, యథావుత్తేన వా తేజేన పరిపచ్చనతో ఉచ్చారపస్సావభావం పత్తకాలే. వేగసన్ధారణేన ఉప్పన్నపరిళాహత్తా **సకలసరీరతో సేదా ముచ్చన్తి.** తతోయేవ **అక్ఖీని** పరిబ్భమన్తి, **చిత్తఞ్చ ఏకగ్గం న హోతి. అఞ్ఞే చ** సూలభగన్దరాదయో **రోగా ఉప్పజ్జన్తి. సబ్బం తన్తి** సేదముచ్చనాదికం.

అట్ఠానేతి మనుస్సామనుస్సపరిగ్గహితే ఖేత్తదేవాయతనాదికే అయుత్తట్ఠానే. తాదిసే హి కరోన్తం కుద్ధా మనుస్సా, అమనుస్సా వా జీవితక్ఖయమ్పి పాపేన్తి. **ఆపత్తీ**తి పన భిక్ఖుభిక్ఖునీనం యథారహం దుక్కటపాచిత్తియా. **పతిరూపే ఠానే**తి వుత్తవిపరీతే ఠానే. **సబ్బం తన్తి** ఆపత్తిఆదికం.

నిక్ఖమాపేతా అత్తా నామ అత్థి, తస్స కామతాయ నిక్ఖమనన్తి బాలమఞ్ఞనం నివత్తేతుం ''**అకామతాయా**''తి వుత్తం, అత్తనో అనిచ్ఛాయ అపయోగేన వాయోధాతువిప్ఫారేనేవ నిక్ఖమతీతి వుత్తం హోతి. **సన్నిచితా**తి సముచ్చయేన ఠితా. **వాయువేగసముప్పీళితా**తి వాయోధాతుయా వేగేన సమన్తతో అవపీళితా, నిక్ఖమనస్స చేతం హేతువచనం. ''**సన్నిచితా ఉచ్చారపస్సావా**''తి వత్వా ''**సో పనాయం ఉచ్చారపస్సావో**''తి పున వచనం సమాహారద్వన్దేపి పుల్లిఙ్గపయోగస్స సమ్భవతాదస్సనత్థం. ఏకత్తమేవ హి తస్స నియతలక్ఖణన్తి. అత్తనా నిరపేక్ఖం నిస్సట్ఠత్తా నేవ అత్తనో అత్థాయ సన్తకం వా హోతి, కస్సచిపి దీయనవసేన అనిస్సజ్జితత్తా, జిగుచ్ఛనీయత్తా చ న పరస్సపీతి అత్థో. **సరీరనిస్సన్దోవా**తి సరీరతో విస్సన్దనమేవ నిక్ఖమనమత్తం. సరీరే సతి సో హోతి, నాసతీతి సరీరస్స ఆనిసంసమత్తన్తిపి వదన్తి. తదయుత్తమేవ నిదస్సనేన విసమభావతో. తత్థ హి ''**పటిజగ్గనమత్తమేవా**''తి వుత్తం, పటిసోధనమత్తం ఏవాతి చస్స అత్థో. వేళునాళిఆదిఉదకభాజనం **ఉదకతుమ్బో. తన్తి** ఛడ్డితఉదకం.

‘‘**గతేతి గమనే**’’తి పుబ్బే అభిక్కమపటిక్కమగహణేన గమనేపి పురతో, పచ్ఛతో చ కాయస్స అతిహరణం వుత్తన్తి ఇధ గమనమేవ గహిత”న్తి (విభ॰ మూలటీ॰ ౫౨౧) **ఆచరియానన్దత్థేరేన** వుత్తం, తం కేచివాదో నామ **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** కతం. కస్మాతి చే? గమనే పవత్తస్స పురతో, పచ్ఛతో చ కాయాతిహరణస్స తదవినాభావతో పదవీతిహారనియమితాయ గమనకిరియాయ ఏవ సఙ్గహితత్తా, విభఙ్గట్ఠకథాదీహి (అభి॰ అట్ఠ॰ ౨.౫౨౩) చ విరోధనతో. వుత్తఞ్హి తత్థ గమనస్స ఉభయత్థ సమవరోధత్తం, భేదత్తఞ్చ –

> “ఏత్థ చ ఏకో ఇరియాపథో ద్వీసు ఠానేసు ఆగతో. సో హేట్ఠా ‘అభిక్కన్తే పటిక్కన్తే’తి ఏత్థ భిక్ఖాచారగామం గచ్ఛతో చ ఆగచ్ఛతో చ అద్ధానగమనవసేన కథితో. ‘గతే ఠితే నిసిన్నే’తి ఏత్థ విహారే చుణ్ణికపాదుద్ధారఇరియాపథవసేన కథితోతి వేదితబ్బో”తి.

“గతే”తిఆదీసు అవత్థాభేదేన కిరియాభేదోయేవ, న పన అత్థభేదోతి దస్సేతుం ‘‘**గచ్ఛన్తో వా**’’తిఆది వుత్తం. తేనాహ ‘‘**తస్మా**’’తిఆది . తత్థ **సుత్తే**తి దీఘనికాయే, మజ్ఝిమనికాయే చ సఙ్గీతే సతిపట్ఠానసుత్తే (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౨; మ॰ ని॰ ౧.౧౦౫) **అద్ధానఇరియాపథా**తి చిరపవత్తకా దీఘకాలికా ఇరియాపథా అద్ధానసద్దస్స చిరకాలవచనతో “అద్ధనియం అస్స చిరట్ఠితిక”న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౧౮౪; ౩.౧౭౭; పారా॰ ౨౧) వియ, అద్ధానగమనపవత్తకా వా దీఘమగ్గికా ఇరియాపథా. అద్ధానసద్దో హి దీఘమగ్గపరియాయో “అద్ధానగమనసమయో”తిఆదీసు (పాచి॰ ౨౧౩, ౨౧౭) వియ. **మజ్ఝిమా**తి భిక్ఖాచారాదివసేన పవత్తా నాతిచిరకాలికా, నాతిదీఘమగ్గికా వా ఇరియాపథా. **చుణ్ణియఇరియాపథా**తి విహారే, అఞ్ఞత్థ వా ఇతో చితో చ పరివత్తనాదివసేన పవత్తా అప్పమత్తకభావేన చుణ్ణవిచుణ్ణియభూతా ఇరియాపథా. అప్పమత్తకమ్పి హి “చుణ్ణవిచుణ్ణ”న్తి లోకే వదన్తి. ‘‘**ఖుద్దకచుణ్ణికఇరియాపథా**’’తిపి పాఠో, ఖుద్దకా హుత్వా వుత్తనయేన చుణ్ణికా ఇరియాపథాతి అత్థో. **తస్మా**తి ఏవం అవత్థాభేదేన ఇరియాపథభేదమత్తస్స కథనతో. **తేసుపీ**తి “గతే ఠితే”తిఆదీసుపి. **వుత్తనయేనా**తి “అభిక్కన్తే”తిఆదీసు వుత్తనయేన.

అపరభాగేతి గమనఇరియాపథతో అపరభాగే. **ఠితో**తి ఠితఇరియాపథసమ్పన్నో. **ఏత్థేవా**తి చఙ్కమనేయేవ. ఏవం సబ్బత్థ యథారహం.

గమనఠాననిసజ్జానం వియ నిసీదనసయనస్స కమవచనమయుత్తం యేభుయ్యేన తథా కమాభావతోతి ‘‘**ఉట్ఠాయ**’’ మిచ్చేవ వుత్తం.

జాగరితసద్దసన్నిధానతో చేత్థ భవఙ్గోతరణవసేన నిద్దోక్కమనమేవ సయనం, న పన పిట్ఠిపసారణమత్తన్తి దస్సేతి ‘‘**కిరియామయపవత్తాన**’’న్తిఆదినా. దివాసెయ్యసిక్ఖాపదే (పారా॰ ౭౭) వియ పిట్ఠిపసారణస్సాపి సయనఇరియాపథభావేన ఏకలక్ఖణత్తా ఏత్థావరోధనం దట్ఠబ్బం. కరణం **కిరియా,** కాయాదికిచ్చం, తం నిబ్బత్తేన్తీతి **కిరియామయాని** తద్ధితసద్దానమనేకత్థవుత్తితో. అథ వా ఆవజ్జనద్వయకిచ్చం **కిరియా,** తాయ పకతాని, నిబ్బత్తాని వా **కిరియామయాని**. ఆవజ్జనవసేన హి భవఙ్గుపచ్ఛేదే సతి వీథిచిత్తాని ఉప్పజ్జన్తీతి. అపరాపరుప్పత్తియా నానప్పకారతో వత్తన్తి పరివత్తన్తీతి **పవత్తాని.** కత్థచి పన “చిత్తాన”న్తి పాఠో, సో అభిధమ్మట్ఠకథాదీహి, (విభ॰ అట్ఠ॰ ౫౨౩) తట్టీకాహి చ విరుద్ధత్తా న పోరాణపాఠోతి వేదితబ్బో. కిరియామయాని ఏవ పవత్తాని తథా, జవనం, సబ్బమ్పి వా ఛద్వారికవీథిచిత్తం. తేనాహ

అభిధమ్మటీకాయం (విభ॰ మూలటీ॰ ૩.౨౩) "కాయాదికిరియామయత్తా , ఆవజ్జనకిరియాసముట్ఠితత్తా చ జవనం, సబ్బమ్పి వా ఛద్వారప్పవత్తం కిరియామయపవత్తం నామా"తి. **అప్పవత్తన్తి** నిద్దోక్కమనకాలే అనుప్పజ్జనం **సుత్తం నామాతి** అత్థో గహేతబ్బో. నేయ్యత్థవచనఞ్హి ఇదం, ఇతరథా ఛద్వారికచిత్తానం పురేచరానుచరవసేన ఉప్పజ్జన్తానం సబ్బేసమ్పి ద్వారవిముత్తచిత్తానం పవత్తం సుత్తం నామ సియా, ఏవఞ్చ కత్వా నిద్దోక్కమనకాలతో అఞ్ఞస్మిం కాలే ఉప్పజ్జన్తానం ద్వారవిముత్తచిత్తానమ్పి పవత్తం జాగరితే సఙ్గయ్హతీతి వేదితబ్బం.

చిత్తస్స పయోగకారణభూతే ఓట్ఠాదికే పటిచ్చ యథాసకం ఠానే సద్దో జాయతీతి ఆహ **''ఓట్ఠే చ పటిచ్చా''**తిఆది. కిఞ్చాపి సద్దో యథాఠానం జాయతి, ఓట్ఠాలనాదినా పన పయోగేనేవ జాయతి, న వినా తేన పయోగేనాతి అధిప్పాయో. కేచి పన వదన్తి "ఓట్ఠే చాతిఆది సద్దుప్పత్తిట్ఠాననిదస్సన"న్తి, తదయుత్తమేవ తథా అవచనతో. న హి "ఓట్ఠే చ పటిచ్చా"తిఆదినా ససముచ్చయేన కమ్మవచనేన ఠానవచనం సమ్భవతీతి. **తదనురూపన్తి** తస్స సద్దస్స అనురూపం. భాసనస్స పటిసఞ్చిక్ఖనవిరోధతో తుణ్హీభావపక్ఖే "అపరభాగే భాసితో ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖతీ"తి న వుత్తం, తేన చ విఞ్ఞాయతి "తుణ్హీభూతోవ పటిసఞ్చిక్ఖతీతి అత్థో"తి.

భాసనతుణ్హీభావానం సభావతో భేదే సతి అయం విభాగో యుత్తో సియా, నాసతీతి అనుయోగేనాహ **''ఉపాదారూపపవత్తియఞ్హీ''**తిఆది. ఉపాదారూపస్స సద్దాయతనస్స పవత్తి తథా, సద్దాయతనస్స పవత్తనం భాసనం, అప్పవత్తనం తుణ్హీతి వుత్తం హోతి.

యస్మా పన మహాసివత్థేరవాదే అనన్తరే అనన్తరే ఇరియాపథే పవత్తరూపారూపధమ్మానం తత్థ తత్థేవ నిరోధదస్సనవసేన సమ్పజానకారితా గహితా, తస్మా తం మహాసతిపట్ఠానసుత్తే (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౬; మ॰ ని॰ ౧.౧౦౯) ఆగతఅసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞవిపస్సనావారవసేన వేదితబ్బం, న చతుబ్బిధసమ్పజఞ్ఞవిభాగవసేన, అతో తత్థేవ తమధిప్పేతం, న ఇధాతి దస్సేన్తో **''తయిద''**న్తిఆదిమాహ. అసమ్మోహసఙ్ఖాతం ధురం జేట్ఠకం యస్స వచనస్సాతి **అసమ్మోహధురం,** మహాసతిపట్ఠానసుత్తేయేవ తస్స వచనస్స అధిప్పేతభావస్స హేతుగబ్భమిదం వచనం. యస్మా పనేత్థ సబ్బమ్పి చతుబ్బిధం సమ్పజఞ్ఞం లబ్భతి యావదేవ సామఞ్ఞఫలవిసేసదస్సనపధానత్తా ఇమిస్సా దేసనాయ, తస్మా తం ఇధ అధిప్పేతన్తి దస్సేతుం **''ఇమస్మిం పనా''**తిఆది వుత్తం. **వుత్తనయేనేవాతి** అభిక్కన్తాదీసు వుత్తనయేనేవ. నను "సతిసమ్పజఞ్ఞేన సమన్నాగతో"తి ఏతస్స ఉద్దేసస్సాయం నిద్దేసో, అథ కస్మా సమ్పజఞ్ఞవసేనేవ విత్థారో కతోతి చోదనం సోధేన్తో **"సమ్పజానకారీతి చా''**తిఆదిమాహ, సతిసమ్పయుత్తస్సేవ సమ్పజానస్స వసేన అత్థస్స విదితబ్బత్తా ఏవం విత్థారో కతోతి వుత్తం హోతి. **''సతిసమ్పయుత్తస్సేవా''**తి చ ఇమినా యథా సమ్పజఞ్ఞస్స కిచ్చతో పధానతా గహితా, ఏవం సతియాపీతి అత్థం దస్సేతి, న పనేతం సతియా సమ్పజఞ్ఞేన సహ భావమత్తదస్సనం. న హి కదాచి సతిరహితా ఞాణప్పవత్తి అత్థీతి.

నను చ సమ్పజఞ్ఞవసేనేవాయం విత్థారో, అథ కస్మా సతిసమ్పయుత్తస్స సమ్పజఞ్ఞస్స వసేన అత్థో వేదితబ్బోతి చోదనమ్పి సోధేతి "**సతిసమ్పజఞ్ఞేన సమన్నాగతోతి ఏతస్స హి పదస్స అయం విత్థారో**''తి ఇమినా. ఇదం వుత్తం హోతి – "సతిసమ్పజఞ్ఞేన సమన్నాగతో"తి ఏవం ఏకతో ఉద్దిట్ఠస్స అత్థస్స విత్థారత్తా ఉద్దేసే వియ నిద్దేసేపి తదుభయం సమధురభావేనేవ గహితన్తి. ఇమినాపి హి సతియా సమ్పజఞ్ఞేన సమధురతంయేవ విభావేతి ఏకతో ఉద్దిట్ఠస్స అత్థస్స విత్థారభావదస్సనేన తదత్థస్స సిద్ధత్తా. ఇదాని **విభఙ్గనయేనా**పి తదత్థం సమత్థేతుం **''విభఙ్గప్పకరణే పనా''**తిఆది వుత్తం.

ఇమినాపి హి సమ్పజఞ్ఞస్స వియ సతియాపేత్థ పధానతంయేవ విభావేతి. తత్థ **ఏతాని పదానీ**తి "అభిక్కన్తే పటిక్కన్తే సమ్పజానకారీ హోతీ"తిఆదీని ఉద్దేసపదాని. **విభత్తానేవా**తి సతియా సమ్పజఞ్ఞేన సమ్పయోగమకత్వా సబ్బట్ఠానేసు విసుం విసుం విభత్తానియేవ.

మజ్ఝిమభాణకా, పన ఆభిధమ్మికా (విభ. అట్ఠ. ౫౨౩) చ ఏవం వదన్తి – ఏకో భిక్ఖు గచ్ఛన్తో అఞ్ఞం చిన్తేన్తో అఞ్ఞం వితక్కేన్తో గచ్ఛతి, ఏకో కమ్మట్ఠానం అవిస్సజ్జేత్వావ గచ్ఛతి. తథా ఏకో తిట్ఠన్తో అఞ్ఞం చిన్తేన్తో అఞ్ఞం వితక్కేన్తో తిట్ఠతి, ఏకో కమ్మట్ఠానం అవిస్సజ్జేత్వావ తిట్ఠతి. ఏకో నిసీదన్తో అఞ్ఞం చిన్తేన్తో అఞ్ఞం వితక్కేన్తో నిసీదతి, ఏకో కమ్మట్ఠానం అవిస్సజ్జేత్వావ నిసీదతి. ఏకో సయన్తో అఞ్ఞం చిన్తేన్తో అఞ్ఞం వితక్కేన్తో సయతి, ఏకో కమ్మట్ఠానం అవిస్సజ్జేత్వావ సయతి. ఏత్తకేన పన గోచరసమ్పజఞ్ఞం న పాకటం హోతీతి చఙ్కమనేన దీపేన్తి. యో హి భిక్ఖు చఙ్కమం ఓతరిత్వా చఙ్కమనకోటియం ఠితో పరిగ్గణ్హాతి "పాచీనచఙ్కమనకోటియం పవత్తా రూపారూపధమ్మా పచ్ఛిమచఙ్కమనకోటిం అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా, పచ్ఛిమచఙ్కమనకోటియం పవత్తాపి పాచీనచఙ్కమనకోటిం అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా, చఙ్కమనవేమజ్ఝే పవత్తా ఉభో కోటియో అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా, చఙ్కమనే పవత్తా రూపారూపధమ్మా ఠానం అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా, ఠానే పవత్తా నిసజ్జం, నిసజ్జాయ పవత్తా సయనం అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా"తి ఏవం పరిగ్గణ్హన్తో పరిగ్గణ్హన్తోయేవ భవఙ్గం ఓతారేతి, ఉట్ఠహన్తో కమ్మట్ఠానం గహేత్వావ ఉట్ఠహతి. అయం భిక్ఖు **గతాదీసు సమ్పజానకారీ** నామ హోతి.

ఏవం పన సుత్తే కమ్మట్ఠానం అవిభూతం హోతి, కమ్మట్ఠానం అవిభూతం న కాతబ్బం, తస్మా యో భిక్ఖు యావ సక్కోతి, తావ చఙ్కమిత్వా ఠత్వా నిసీదిత్వా సయమానో ఏవం పరిగ్గహేత్వా సయతి "కాయో అచేతనో, మఞ్చో అచేతనో, కాయో న జానాతి 'అహం మఞ్చే సయితో'తి, మఞ్చోపి న జానాతి 'మయి కాయో సయితో'తి. అచేతనో కాయో అచేతనే మఞ్చే సయితో"తి. ఏవం పరిగ్గణ్హన్తో పరిగ్గణ్హన్తోయేవ చిత్తం భవఙ్గం ఓతారేతి, పబుజ్ఝన్తో కమ్మట్ఠానం గహేత్వావ పబుజ్ఝతి, అయం **సుత్తే సమ్పజానకారీ** నామ హోతి.

"కాయాదికిరియానిప్ఫత్తనేన తమ్మయత్తా, ఆవజ్జనకిరియాసముట్ఠితత్తా చ జవనం, సబ్బమ్పి వా ఛద్వారప్పవత్తం కిరియామయపవత్తం నామ, తస్మిం సతి జాగరితం నామ హోతీ"తి పరిగ్గణ్హన్తో భిక్ఖు **జాగరితే సమ్పజానకారీ** నామ. అపిచ రత్తిన్దివం ఛ కోట్ఠాసే కత్వా పఞ్చ కోట్ఠాసే జగ్గన్తోపి **జాగరితే సమ్పజానకారీ** నామ హోతి.

విముత్తాయతనసీసేన ధమ్మం దేసేన్తోపి, బాత్తింస తిరచ్ఛానకథా పహాయ దసకథావత్థునిస్సితం సప్పాయకథం కథేన్తోపి **భాసితే సమ్పజానకారీ** నామ.

అట్ఠతింసాయ ఆరమ్మణేసు చిత్తరుచియం మనసికారం పవత్తేన్తోపి దుతియజ్ఝానం సమాపన్నోపి **తుణ్హీభావే సమ్పజానకారీ** నామ. దుతియఞ్హి ఝానం వచీసఙ్ఖారవిరహతో విసేసతో తుణ్హీభావో నామాతి. అయమ్పి నయో పురిమనయతో విసేసనయత్తా ఇధాపి ఆహరిత్వా వత్తబ్బో. తథా హేస అభిధమ్మట్ఠకథాదీసు (విభ. అట్ఠ. ౫౨౩) "అయం పనేత్థ అపరోపి నయో"తి ఆరభిత్వా యథావుత్తనయో విభావితోతి. "ఏవం ఖో మహారాజా"తిఆది యథానిద్దిట్ఠస్స అత్థస్స నిగమనం, తస్మా తత్థ నిద్దేసానురూపం అత్థం దస్సేన్తో **"ఏవ"**న్తిఆదిమాహ. **సతిసమ్పయుత్తస్స సమ్పజఞ్ఞస్సా**తి హి నిద్దేసానురూపం అత్థవచనం. తత్థ వినిచ్ఛయో వుత్తోయేవ. **ఏవన్తి** ఇమినా వుత్తప్పకారేన అభిక్కన్తపటిక్కన్తాదీసు సత్తసు ఠానేసు పచ్చేకం చతుబ్బిధేన పకారేనాతి అత్థో.

సన్తోసకథావణ్ణనా

౨౧౩. అత్థదస్సనేన పదస్సపి విఞ్ఞాయమానత్తా పదమనపేక్ఖిత్వా సన్తోసస్స అత్తని అత్థితాయ భిక్ఖు సన్తుట్ఠోతి పవుచ్చతీతి అత్థమత్తం దస్సేతుం ‘‘**ఇతరీతరపచ్చయసన్తోసేన సమన్నాగతో**’’తి వుత్తం. సన్తుస్సతి న లుద్ధో భవతీతి హి పదనిబ్బచనం. అపిచ పదనిబ్బచనవసేన అత్థే వుత్తే యస్స సన్తోసస్స అత్తని అత్థిభావతో సన్తుట్ఠో నామ, సో అపాకటోతి తం పాకటకరణత్థం ‘‘**ఇతరీతరపచ్చయసన్తోసేన సమన్నాగతో**’’తి అత్థమత్తమాహ, చీవరాదికే యత్థ కత్థచి కప్పియపచ్చయే సన్తోసేన సమఙ్గీభూతోతి అత్థో. ఇతర-సద్దో హి అనియమవచనో ద్విక్ఖత్తుం వుచ్చమానో యం కిఞ్చి-సద్దేన సమానత్థో హోతి. తేన వుత్తం “యత్థ కత్థచి కప్పియపచ్చయే”తి. అథ వా ఇతరం వుచ్చతి హీనం పణీతతో అఞ్ఞత్తా, తథా పణీతమ్పి హీనతో అఞ్ఞత్తా. అఞ్ఞమఞ్ఞాపేక్ఖాసిద్ధా హి ఇతరతా, తస్మా హీనేన వా పణీతేన వా చీవరాదికప్పియపచ్చయేన సన్తోసేన సమఙ్గీభూతోతి అత్థో దట్ఠబ్బో. సన్తుస్సతి తేన, సన్తుస్సనమత్తన్తి వా **సన్తోసో**, తథా పవత్తో అలోభో, అలోభపధానా వా చత్తారో ఖన్ధా. లభనం **లాభో**, అత్తనో లాభస్స అనురూపం సన్తోసో **యథాలాభసన్తోసో. బల**న్తి కాయబలం, అత్తనో బలస్స అనురూపం సన్తోసో **యథాబలసన్తోసో. సారుప్ప**న్తి సప్పాయం పతిరూపం భిక్ఖునో అనుచ్ఛవికతా, అత్తనో సారుప్పస్స అనురూపం సన్తోసో **యథాసారుప్పసన్తోసో.**

అపరో నయో – లబ్భతీతి **లాభో,** యో యో లాభో **యథాలాభం,** ఇతరీతరపచ్చయో, యథాలాభేన సన్తోసో **యథాలాభసన్తోసో.** బలస్స అనురూపం పవత్తతీతి **యథాబలం,** అత్తనో బలానుచ్ఛవికపచ్చయో, యథా-సద్దో చేత్థ ససాధనం అనురూపకిరియం వదతి, యథా తం “అధిచిత్త”న్తి ఏత్థ అధి-సద్దో ససాధనం అధికరణకిరియన్తి. యథాబలేన సన్తోసో **యథాబలసన్తోసో.** సారుప్పతి పతిరూపం భవతి, సోభనం వా ఆరోపేతీతి **సారుప్పం,** యం యం సారుప్పం **యథాసారుప్పం,** భిక్ఖునో సప్పాయపచ్చయో, యథాసారుప్పేన సన్తోసో **యథాసారుప్పసన్తోసో**. యథావుత్తం పభేదమనుగతా వణ్ణనా **పభేదవణ్ణనా.**

ఇధాతి సాసనే. **అఞ్ఞం న పత్థేతీతి** అప్పత్తపత్థనభావమాహ, **లభన్తోపి న గణ్హాతీ**తి పత్తపత్థనాభావం. పఠమేన అప్పత్తపత్థనాభావేయేవ వుత్తే యథాలద్ధతో అఞ్ఞస్స అపత్థనా నామ అప్పిచ్ఛతాయపి సియా పవత్తిఆకారోతి అప్పిచ్ఛతాపసఙ్గభావతో తతోపి నివత్తమేవ సన్తోసస్స సరూపం దస్సేతుం దుతియేన పత్తపత్థనాభావో వుత్తోతి దట్ఠబ్బం. ఏవముపరిపి. **పకతిదుబ్బలో**తి ఆబాధాదివిరహేపి సభావదుబ్బలో. సమానో సీలాదిభాగో యస్సాతి **సభాగో,** సహ వా సీలాదీహి గుణభాగేహి వత్తతీతి **సభాగో,** లజ్జీపేసలో భిక్ఖు, తేన. **తం పరివత్తేత్వా**తి పకతిదుబ్బలాదీనం గరుచీవరం న ఫాసుభావావహం, సరీరఖేదావహఞ్చ హోతీతి పయోజనవసేన పరివత్తనం వుత్తం, న అత్రిచ్ఛతాదివసేన. అత్రిచ్ఛతాదిప్పకారేన హి పరివత్తేత్వా లహుకచీవరపరిభోగో సన్తోసవిరోధీ హోతి, తస్స పన తదభావతో యథావుత్తప్పయోజనవసేన పరివత్తేత్వా లహుకచీవరపరిభోగోపి న సన్తోసవిరోధీతి ఆహ ‘‘**లహుకేన యాపేన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతీ**’’తి. పయోజనవసేన పరివత్తేత్వా లహుకచీవరపరిభోగోపి న తావ సన్తోసవిరోధీ, పగేవ తథా అపరివత్తేత్వా పరిభోగేతి సమ్భావితస్స అత్థస్స దస్సనత్థఞ్చేత్థ అపి-సద్దగ్గహణం. చీవరనిద్దేసేపి ‘‘**పత్తచీవరాదీనం అఞ్ఞతర**’’న్తి వచనం యథారుతం గహితావసేసపచ్చయసన్తోసస్స చీవరసన్తోసే సమవరోధితాదస్సనత్థం. “థేరకో అయమాయస్మా మల్లకో”తిఆదీసు థేరవోహారస్స పఞ్ఞత్తిమత్తేపి పవత్తితో దసవస్సతో పభుతి చిరవస్సపబ్బజితేస్వేవ ఇధ పవత్తిఞాపనత్థం ‘‘**థేరానం చిరపబ్బజితాన**’’న్తి వుత్తం, **థేరా**నన్తి వా సఙ్ఘత్థేరం వదతి. **చిరపబ్బజితా**నన్తి పన తదవసేసే వుడ్ఢభిక్ఖూ. **సఙ్కారకూటాదితో**తి

కచవరరాసిఆదితో. **అనన్తకానీ**తి నన్తకాని పిలోతికాని. “అ-కారో చేత్థ నిపాతమత్త”న్తి (వి॰ వ॰ అట్ఠ॰ ౧౧౬౨) **విమానట్ఠకథాయం** వుత్తం. తథా చాహు “నన్తకం కప్పటో జిణ్ణవసనం తు పటచ్చర”న్తి నత్థి దసాసఙ్ఖాతో అన్తో కోటి యేసన్తి హి **నన్తకాని,** న-సద్దస్స తు అనాదేసే **అనన్తకానీ**తిపి యుజ్జతి. సక్కతకోవిదానం పన ఆచరియానం తథా అవుత్తత్తా వీమంసిత్వా గహేతబ్బం. ‘‘**సనన్తకానీ**’’తిపి పాఠో, నన్తకేన సహ సంసిబ్బితాని పంసుకూలాని చీవరానీతి అత్థో. **సఙ్ఘాటి**న్తి తిణ్ణం చీవరానం అఞ్ఞతరం చీవరం. తీణిపి హి చీవరాని సఙ్ఘటితత్తా “సఙ్ఘాటీ”తి వుచ్చన్తి. మహగ్ఘం చీవరం, బహూని వా చీవరాని లభిత్వా తాని విస్సజ్జేత్వా తదఞ్ఞస్స గహణమ్పి మహిచ్ఛతాదినయే అట్ఠత్వా యథాసారుప్పనయే ఏవ ఠితత్తా న సన్తోసవిరోధీతి ఆహ ‘‘**తేసం...పే.... ధారేన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతీ**’’తి. యథాసారుప్పనయేన యథాలద్ధం విస్సజ్జేత్వా తదఞ్ఞగహణమ్పి న తావ సన్తోసవిరోధీ, పగేవ అనఞ్ఞగహణేన యథాలద్ధస్సేవ యథాసారుప్పం పరిభోగేతి సమ్భావితస్స అత్థస్స దస్సనత్థత్తా **అపి**-సద్దగ్గహణం, ఏవం సేసపచ్చయేసుపి యథాబలయథాసారుప్పనిద్దేసేసు అపి-సద్దగ్గహణే అధిప్పాయో వేదితబ్బో.

పకతివిరుద్ధన్తి సభావేనేవ అసప్పాయం. సమణధమ్మకరణసీసేన సప్పాయపచ్చయపరియేసనం, పరిభుఞ్జనఞ్చ విసేసతో యుత్తతరన్తి అత్థన్తరం విఞ్ఞాపేతుం “యాపేన్తోపీ”తి అవత్వా ‘‘**సమణధమ్మం కరోన్తోపీ**’’తి వుత్తం. **మిస్సకాహార**న్తి తణ్డులముగ్గాదీహి నానావిధపుబ్బణ్ణాపరణ్ణేహి మిస్సేత్వా కతం ఆహారం.

అఞ్ఞమ్పి సేనాసనే యథాసారుప్పసన్తోసం దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**యో హీ**’’తిఆది. పఠమే హి నయే యథాలద్ధస్స విస్సజ్జనేన, దుతియే పన యథాపత్తస్స అసమ్పటిచ్ఛనేన యథాసారుప్పసన్తోసో వుత్తోతి అయమేతేసం విసేసో. **హి**-సద్దో చేత్థ పక్ఖన్తరజోతకో. **మజ్ఝిమాగమట్ఠకథాయం** పన పి-సద్దో దిస్సతి. ‘‘**ఉత్తమసేనాసనం నామ పమాదట్ఠాన**’’న్తి వత్వా తబ్భావమేవ దస్సేతుం ‘‘**తత్థ నిసిన్నస్సా**’’తిఆది వుత్తం. **నిద్దాభిభూతస్సా**తి థినమిద్ధోక్కమనేన చిత్తచేతసికగేలఞ్ఞభావతో భవఙ్గసన్తతిసఙ్ఖాతాయ నిద్దాయ అభిభూతస్స, నిద్దాయన్తస్సాతి అత్థో. **పటిబుజ్ఝతో**తి తథారూపేన ఆరమ్మణన్తరేన పటిబుజ్ఝన్తస్స పటిబుజ్ఝనహేతు కామవితక్కా పాతుభవన్తీతి వుత్తం హోతి. ‘‘**పటిబుజ్ఝనతో**’’తిపి హి కత్థచి పాఠో దిస్సతి. **అయమ్పీ**తి పఠమనయం ఉపాదాయ వుత్తం.

తేసం ఆభతేనాతి తేహి థేరాదీహి ఆభతేన, తేసం వా యేన కేనచి సన్తకేనాతి అజ్ఝాహరిత్వా సమ్బన్ధో. **ముత్తహరీతక**న్తి గోముత్తపరిభావితం, పూతిభావేన వా మోచితం ఛడ్డితం హరీతకం, ఇదాని పన పోత్థకేసు “గోముత్తహరీతక”న్తి పాఠో, సో న పోరాణపాఠో తబ్బణ్ణనాయ (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౧౨) విరుద్ధత్తా. **చతుమధుర**న్తి **మజ్ఝిమాగమవరే మహాధమ్మసమాదానసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౧.౪౮౪ ఆదయో) వుత్తం దధిమధుసప్పిఫాణితసఙ్ఖాతం చతుమధురం, ఏకస్మిఞ్చ భాజనే చతుమధురం లభేత్వా తేసు యదిచ్ఛసి, తం గణ్హాహి భన్తేతి అత్థో. ‘‘**సచస్సా**’’తిఆదినా తదుభయస్స రోగవూపసమనభావం దస్సేతి. **బుద్ధాదీహి వణ్ణిత**న్తి “పూతిముత్తభేసజ్జం నిస్సాయ పబ్బజ్జా”తిఆదినా (మహావ॰ ౭౩, ౧౨౮) సమ్మాసమ్బుద్ధాదీహి పసత్థం. అప్పిచ్ఛతావిసిట్ఠాయ సన్తుట్ఠియా నియోజనతో పరమేన ఉక్కంసగతేన సన్తోసేన సన్తుస్సతీతి **పరమసన్తుట్ఠో.**

కామఞ్చ సన్తోసప్పభేదా యథావుత్తతోపి అధికతరా చీవరే వీసతి సన్తోసా, పిణ్డపాతే పన్నరస, సేనాసనే చ పన్నరస, గిలానపచ్చయే వీసతీతి, ఇధ పన సఙ్ఖేపేన ద్వాదసవిధోయేవ సన్తోసో వుత్తో. తదధికతరప్పభేదో పన చతురఙ్గుత్తరే **మహాఅరియవంససుత్తట్ఠకథాయ** (అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౪.౨౮) గహేతబ్బో. తేనాహ ‘‘**ఇమినా పనా**’’తిఆది. ఏవం “ఇధ

మహారాజ భిక్ఖు సన్తుట్ఠో హోతీ”తి ఏత్థ పుగ్గలాధిట్ఠాననిద్దిట్ఠేన సన్తుట్ఠపదేనేవ సన్తోసప్పభేదం దస్సేత్వా ఇదాని “కాయపరిహారికేన చీవరేన కుచ్ఛిపరిహారికేన పిణ్డపాతేనా”తిఆది దేసనానురూపం తేన సన్తోసేన సన్తుట్ఠస్స అనుచ్ఛవికం పచ్చయప్పభేదం, తస్స చ కాయకుచ్ఛిపరిహారియభావం విభావేన్తో ఏవమాహాతి అయమేత్థ సమ్బన్ధో. కామఞ్చస్స చీవరపిణ్డపాతేహేవ యథాక్కమం కాయకుచ్ఛిపరిహారియేహి సన్తుట్ఠతా పాళియం వుత్తా, తథాపి సేసపరిక్ఖారచతుక్కేన చ వినా విచరణమయుత్తం, సబ్బత్థ చ కాయకుచ్ఛిపరిహారియతా లద్ధబ్బాతి అట్ఠకథాయం అయం వినిచ్ఛయో వుత్తోతి దట్ఠబ్బం. **దన్తకట్ఠచ్ఛేదనవాసీ**తి లక్ఖణమత్తం తదఞ్ఞకిచ్చస్సాపి తాయ సాధేతబ్బత్తా, తేన వక్ఖతి “మఞ్చపీఠానం అఙ్గపాదచీవరకుటిదణ్డకసజ్జనకాలే చా”తిఆది. వుత్తమ్పి చేతం పోరాణట్ఠకథాసు “న హేతం కత్థచిపి పాళియమాగత”న్తి.

బన్ధనన్తి కాయబన్ధనం. **పరిస్సావనేన** పరిస్సావనఞ్చ, తేన సహాతి వా అత్థో. యుత్తో కమ్మట్ఠానభావనాసఙ్ఖాతో యోగో యస్స, తస్మిం వా యోగో యుత్తోతి **యుత్తయోగో,** తస్స.

కాయం పరిహరన్తి పోసేన్తి, కాయస్స వా పరిహారో పోసనమత్తం పయోజనమేతేహీతి **కాయపరిహారియా** క-కారస్స య-కారం కత్వా. పోసనఞ్చేత్థ వడ్ఢనం, భరణం వా, తథా **కుచ్ఛిపరిహారియాపి** వేదితబ్బా. బహిద్ధావ కాయస్స ఉపకారకభావేన కాయపరిహారియతా, అజ్ఝోహరణవసేన సరీరట్ఠితియా ఉపకారకభావేన కుచ్ఛిపరిహారియతాతి అయమేతేసం విసేసో. తేనాహ “**తిచీవరం తావా**”తిఆది. “**పరిహరతీ**”తి ఏతస్స **పోసేతీ**తి అత్థవచనం. **ఇతీ**తి నిదస్సనే నిపాతో, ఏవం వుత్తనయేన కాయపరిహారియం హోతీతి కారణజోతనే వా, తస్మా పోసనతో కాయపరిహారియం హోతీతి. ఏవముపరిపి. **చీవరకణ్ణేనా**తి చీవరపరియన్తేన.

కుటిపరిభణ్డకరణకాలేతి కుటియా సమన్తతో విలిమ్పనేన సమ్మట్ఠకరణకాలే.

అఙ్గం నామ మఞ్చపీఠానం పాదూపరి ఠపితో పధానసమ్భారవిసేసో. యత్థ పదరసఞ్చిననపిట్ఠిఅపస్సయనాదీని కరోన్తి, యో “అటనీ”తిపి వుచ్చతి.

మధుద్దుమపుప్ఫం **మధుకం** నామ, మక్ఖికామధూహి కతపూవం వా. **పరిక్ఖారమత్తా** పరిక్ఖారపమాణం. **సేయ్యం పవిసన్తస్సా**తి పచ్చత్థరణకుఞ్చికానం తాదిసే కాలే పరిభుత్తభావం సన్ధాయ వుత్తం. తేనాహ “**తత్రట్ఠకం పచ్చత్థరణ**”న్తి. అత్తనో సన్తకభావేన పచ్చత్థరణాధిట్ఠానేన అధిట్ఠహిత్వా తత్థేవ సేనాసనే తిట్ఠనకఞ్హి “తత్రట్ఠక”న్తి వుచ్చతి. వికప్పనవచనతో పన తేసమఞ్ఞతరస్స నవమతా, యథావుత్తపటిపాటియా చేత్థ నవమభావో, న తు తేసం తథాపతినియతభావేన. కస్మాతి చే? తథాయేవ తేసమధారణతో. ఏస నయో దసమాదీసుపి. తేలం పటిసామేత్వా హరితా వేళునాళిఆదికా **తేలనాళి.** నను సన్తుట్ఠపుగ్గలదస్సనే సన్తుట్ఠోవ అట్ఠపరిక్ఖారికో దస్సేతబ్బోతి అనుయోగే యథారహం తేసమ్పి సన్తుట్ఠభావం దస్సేన్తో “**ఏతేసు చా**”తిఆదిమాహ. మహన్తో పరిక్ఖారసఙ్ఖాతో భారో ఏతేసన్తి **మహాభారా,** అయం అధునా పాఠో,

ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన పన “**మహాగజా**”తి పాఠస్స దిట్ఠత్తా “దుప్పోసభావేన మహాగజా వియాతి మహాగజా”తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౧౫) వుత్తం, న తే ఏత్తకేహి పరిక్ఖారేహి “మహిచ్ఛా, అసన్తుట్ఠా, దుబ్భరా, బాహుల్లవుత్తినో”తి చ వత్తబ్బాతి అధిప్పాయో. యది ఇతరేపి సన్తుట్ఠా అప్పిచ్ఛతాదిసభావా, కిమేతేసమ్పి వసేన అయం దేసనా ఇచ్ఛితాతి చోదనం సోధేతుం “**భగవా పనా**”తిఆది వుత్తం. అట్ఠపరిక్ఖారికస్స వసేన ఇమిస్సా దేసనాయ ఇచ్ఛితభావో కథం విఞ్ఞాయతీతి అనుయోగమ్పి అపనేతి “**సో హీ**”తిఆదినా, తస్సేవ తథా పక్కన్తభావేన “కాయపరిహారికేన చీవరేనా”తిఆది పాళియా

యోగ్యతో తస్స వసేన ఇచ్ఛితభావో విఞ్ఞాయతీతి వుత్తం హోతి. వచనీయస్స హేతుభావదస్సనేన హి వాచకస్సాపి హేతుభావో దస్సితోతి . ఏవఞ్చ కత్వా ''**ఇతి ఇమస్సా**''తిఆది లద్ధగుణవచనమ్పి ఉపపన్నం హోతి. సల్లహుకా వుత్తి జీవికా యస్సాతి **సల్లహుకవుత్తి,** తస్స భావో **సల్లహుకవుత్తితా,** తం. **కాయపరిహారియేనాతి** భావప్పధాననిద్దేసో, భావలోపనిద్దేసో వాతి దస్సేతి ''**కాయం పరిహరణమత్తకేనా**''తి ఇమినా, కాయపోసనప్పమాణేనాతి అత్థో. తథా **కుచ్ఛిపరిహారియేనాతి** ఏత్థాపి. వుత్తనయేన చేత్థ ద్విధా వచనత్థో, **టీకాయం** (దీ. ని. టీ. ౧.౨౧౫) పన పఠమస్స వచనత్థస్స హేట్ఠా వుత్తత్తా దుతియోవ ఇధ వుత్తోతి దట్ఠబ్బం. మమాయనతణ్హాయ **ఆసఙ్గో. పరిగ్గహతణ్హాయ బన్ధో. జియాముత్తోతి** ధనుజియాయ ముత్తో. **యూథాతి** హత్థిగణతో. తిధా పభిన్నమదో **మదహత్థీ. వనపబ్భారన్తి** వనే పబ్భారం.

చతూసు దిసాసు సుఖవిహారితాయ సుఖవిహారట్ఠానభూతా, ''ఏకం దిసం ఫరిత్వా''తిఆదినా (దీ. ని. ౩.౩౦౮; మ. ని. ౧.౭౭, ౪౫౯, ౫౦౯; ౨.౩౦౯) వా నయేన బ్రహ్మవిహారభావనాఫరణట్ఠానభూతా చతస్సో దిసా ఏతస్సాతి **చతుద్దిసో,** సో ఏవ **చాతుద్దిసో,** చతస్సో వా దిసా **చతుద్దిసం,** వుత్తనయేన తమస్సాతి **చాతుద్దిసో** యథా ''సద్ధో''తి. తాస్వేవ దిసాసు కత్థచిపి సత్తే వా సఙ్ఖారే వా భయేన న పటిహనతి, సయం వా తేహి న పటిహఞ్ఞతేతి **అప్పటిఘో. సన్తుస్సమానోతి** సకేన, సన్తేన వా, సమమేవ వా తుస్సనకో. **ఇతరీతరేనాతి** యేన కేనచి పచ్చయేన, ఉచ్చావచేన వా. పరిచ్చ సయన్తి పవత్తన్తి కాయచిత్తాని, తాని వా పరిసయన్తి అభిభవన్తీతి **పరిస్సయా,** సీహబ్యగ్ఘాదయో బాహిరా, కామచ్ఛన్దాదయో చ అజ్ఝత్తికా కాయచిత్తుపద్దవా, ఉపయోగత్థే చేతం సామివచనం. **సహితాతి** అధివాసనఖన్తియా, వీరియాదిధమ్మేహి చ యథారహం ఖన్తా, గహన్తా చాతి అత్థో. థద్ధభావకరభయాభావేన **అఛమ్భీ. ఏకో చరేతి** అసహాయో ఏకాకీ హుత్వా చరితుం విహరితుం సక్కుణేయ్య. సమత్థనే హి **ఏయ్య**-సద్దో యథా ''కో ఇమం విజటయే జట''న్తి (సం. ని. ౧.౨౩) ఖగ్గవిసాణకప్పతాయ ఏకవిహారీతి దస్సేతి ''**ఖగ్గవిసాణకప్పో**''తి ఇమినా. సణ్ఠానేన ఖగ్గసదిసం ఏకమేవ మత్థకే ఉట్ఠితం విసాణం యస్సాతి **ఖగ్గో;** ఖగ్గసద్దేన తంసదిసవిసాణస్స గహితత్తా, మహింసప్పమాణో మిగవిసేసో, యో లోకే ''పలాసాదో, గణ్డకో''తి చ వుచ్చతి, తస్స విసాణేన ఏకీభావేన సదిసోతి అత్థో. అపిచ ఏకవిహారితాయ ఖగ్గవిసాణకప్పోతి దస్సేతుమ్పి ఏవం వుత్తం. విత్థారో పనస్సా అత్థో **ఖగ్గవిసాణసుత్తవణ్ణనాయం,** (సు. ని. అట్ఠ. ౧.౪౨) **చూళనిద్దేసే** (చూళని. ౧౨౮) చ వుత్తనయేన వేదితబ్బో.

ఏవం వణ్ణితన్తి ఖగ్గవిసాణసుత్తే భగవతా తథా దేసనాయ వివరితం, థోమితం వా. ఖగ్గస్స నామ మిగస్స విసాణేన కప్పో సదిసో తథా. కప్ప-సద్దో హేత్థ ''సత్థుకప్పేన వత భో కిర సావకేన సద్ధిం మన్తయమానా''తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౨౬౦) వియ పటిభాగే వత్తతి, తస్స భావో **ఖగ్గవిసాణకప్పతా,** తం సో ఆపజ్జతీతి సమ్బన్ధో.

వాతాభిఘాతాదీహి సియా సకుణో ఛిన్నపక్ఖో, అసఞ్జాతపక్ఖో వా, ఇధ పన డేతుం సమత్థో సపక్ఖికోవ అధిప్పేతోతి విసేసదస్సనత్థం పాళియం ''**పక్ఖీ సకుణో**''తి వుత్తం, న తు ''ఆకాసే అన్తలిక్ఖే చఙ్కమతీ''తిఆదీసు (పటి. మ. ౩.౧౧) వియ పరియాయమత్తదస్సనత్థన్తి ఆహ ''**పక్ఖయుత్తో సకుణో**''తి. **ఉప్పతతీతి** ఉద్ధం పతతి గచ్ఛతి, పక్ఖన్దతీతి అత్థో. **విధునన్తాతి** విభిన్దన్తా, విచాలేన్తా వా. **అజ్జతనాయాతి** అజ్జభావత్థాయ. తథా **స్వాతనాయాతి** ఏత్థాపి. అత్తనో పత్తం ఏవ భారో యస్సాతి **సపత్తభారో.** మమాయనతణ్హాభావేన **నిస్సఙ్గో.** పరిగ్గహతణ్హాభావేన **నిరపేక్ఖో. యేన కామన్తి** యత్థ అత్తనో రుచి, తత్థ. భావనపుంసకం వా ఏతం. యేన యథా పవత్తో కామోతి హి **యేనకామో,** తం, యథాకామన్తి అత్థో.

నీవరణప్పహానకథావణ్ణనా

౨౧౬. పుబ్బే వుత్తస్సేవ అత్థచతుక్కస్స పున సమ్పిణ్డేత్వా కథనం కిమత్థన్తి అధిప్పాయేన అనుయోగం ఉద్ధరిత్వా సోధేతి **''సో...పే.... కిం దస్సేతీ''**తిఆదినా. **పచ్చయసమ్పత్తిన్తి** సమ్భారపారిపూరిం. **ఇమే చత్తారోతి** సీలసంవరో ఇన్ద్రియసంవరో సమ్పజఞ్ఞం సన్తోసోతి పుబ్బే వుత్తా చత్తారో ఆరఞ్ఞికస్స సమ్భారా. **న ఇజ్ఝతీతి** న సమ్పజ్జతి న సఫలో భవతి. న కేవలం అనిజ్ఝనమత్తం, అథ ఖో అయమ్పి దోసోతి దస్సేతి **''తిరచ్ఛానగతేహి వా''**తిఆదినా. **వత్తబ్బతం ఆపజ్జతీతి** ''అసుకస్స భిక్ఖునో అరఞ్ఞే తిరచ్ఛానగతానం వియ, వనచరకానం వియ చ నివాసనమత్తమేవ, న పన అరఞ్ఞవాసానుచ్ఛవికా కాచి సమ్మాపటిపత్తి అత్థీ''తి అపవాదవసేన వచనీయభావమాపజ్జతి, ఇమస్సత్థస్స పన దస్సనేన విరుజ్ఝనతో సద్ధిం-సద్దో న పోరాణోతి దట్ఠబ్బం. అథ వా ఆరఞ్ఞకేహి తిరచ్ఛానగతేహి, వనచరవిసభాగజనేహి వా సద్ధిం విప్పటిపత్తివసేన వసనీయభావం ఆపజ్జతి. ''న భిక్ఖవే పణిధాయ అరఞ్ఞే వత్థబ్బం, యో వసేయ్య, ఆపత్తి దుక్కటస్సా''తిఆదీసు (పారా॰ ౨౨౩) వియ హి **వత్థబ్బ**-సద్దో వసితబ్బపరియాయో. తథా హి **విభఙ్గట్ఠకథాయమ్పి** వుత్తం ''ఏవరూపస్స హి అరఞ్ఞవాసో కాళమక్కటఅచ్ఛతరచ్ఛదీపిమిగానం అటవివాససదిసో హోతీ''తి (విభ॰ అట్ఠ॰ ౫౨౬) **అధివత్థాతి** అధివసన్తా. పఠమం **భేరవసద్దం సావేన్తి**. తావతా అపలాయన్తస్స **హత్థేహిపి** సీసం పహరిత్వా పలాపనాకారం కరోన్తీతి ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేన కథితం. ఏవం బ్యతిరేకతో పచ్చయసమ్పత్తియా దస్సితభావం పకాసేత్వా ఇదాని అన్వయతోపి పకాసేతుం **''యస్స పనేతే''**తిఆది వుత్తం. కథం ఇజ్ఝతీతి ఆహ **''సో హి''**తిఆది. **కాళకో తిలకోతి** వణ్ణవికారాపనరోగవసేన అఞ్ఞత్థ పరియాయవచనం. వుత్తఞ్హి –

> ''దున్నామకఞ్చ అరిసం, ఛద్దికో వమథూరితో;
> దవథు పరితాపోథ, తిలకో తిలకాళకో''తి.

తిలసణ్ఠానం వియ జాయతీతి హి **తిలకో**, కాళో హుత్వా జాయతీతి **కాళకో.** ఇధ పన పణ్ణత్తివీతిక్కమసఙ్ఖాతం ఖుల్లవజ్జం కాళకసదిసత్తా **కాళకం,** మిచ్ఛావీతిక్కమసఙ్ఖాతం అణుమత్తవజ్జం తిలకసదిసత్తా **తిలక**న్తి అయం విసేసో. **తన్తి** తథా ఉప్పాదితం పీతిం. విగతభావేన ఉపట్ఠానతో ఖయవయవసేన సమ్మసనం. ఖీయనట్ఠేన హి **ఖయోవ** విగతో, విపరీతో వా హుత్వా అయనట్ఠేన **వయోతి**పి వుచ్చతి. **అరియభూమి** నామ లోకుత్తరభూమి. **ఇతీతి** అరియభూమిఓక్కమనతో, దేవతానం వణ్ణభణనతో వా, తత్థ తత్థ దేవతానం వచనం సుత్వా తస్స యసో పత్థటోతి వుత్తం హోతి, ఏవఞ్చ కత్వా హేట్ఠా వుత్తం అయసపత్థరణమ్పి దేవతానమారోచనవసేనాతి గహేతబ్బం.

వివిత్త-సద్దో జనవివేకేతి ఆహ **''సుఞ్ఞ''**న్తి. తం పన జనసద్దనిగ్ఘోసాభావేన వేదితబ్బం సద్దకణ్టకత్తా ఝానస్సాతి దస్సేతుం **''అప్పసద్దం అప్పనిగ్ఘోసన్తి అత్థో''**తి వుత్తం. జనకగ్గహణేనేవ హి ఇధ జఞ్ఞం గహితం. తథా హి వుత్తం **విభఙ్గే** ''యదేవ తం అప్పనిగ్ఘోసం, తదేవ తం విజనవాత''న్తి (విభ॰ ౫౩౩). **అప్పసద్దన్తి** చ పకతిసద్దాభావమాహ. **అప్పనిగ్ఘోసన్తి** నగరనిగ్ఘోసాదిసద్దాభావం. ఈదిసేసు హి బ్యఞ్జనం సావసేసం వియ, అత్థో పన నిరవసేసోతి అట్ఠకథాసు వుత్తం. **మజ్ఝిమాగమట్ఠకథావణ్ణనాయం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౩౬౪) పన **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరో** ఏవమాహ ''అప్పసద్దస్స పరిత్తపరియాయం మనసి కత్వా వుత్తం 'బ్యఞ్జనం సావసేసం సియా'తి. తేనాహ 'న హి తస్సా'తిఆది. **అప్పసద్దో** పనేత్థ అభావత్థోతిపి సక్కా విఞ్ఞాతుం 'అప్పాబాధతఞ్చ సఞ్జానామీ'తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౨౫) వియా''తి. తమత్థం **విభఙ్గపాళియా** (విభ॰ ౫౨౮) సంసన్దన్తో **''ఏతదేవా''**తిఆదిమాహ. **ఏతదేవాతి** చ మయా సంవణ్ణియమానం నిస్సద్దతం ఏవాతి అత్థో. **సన్తికేపీతి** గామాదీనం సమీపేపి ఏదిసం వివిత్తం నామ, పగేవ దూరేతి అత్థో. **అనాకిణ్ణన్తి** అసఙ్కిణ్ణం

అసమ్బాధం. యస్స సేనాసనస్స సమన్తా గావుతమ్హి అడ్ఢయోజనమ్హి పబ్బతగహనం వనగహనం నదీగహనం హోతి, న కోచి అవేలాయ ఉపసఙ్కమితుం సక్కోతి, ఇదం సన్తికేపి అనాకిణ్ణం నామ. **సేతీ**తి సయతి. **ఆసతీ**తి నిసీదతి. ''**ఏత్థా**''తి ఇమినా **సేన**-సద్దస్స, **ఆసన**-సద్దస్స చ అధికరణత్థభావం దస్సేతి, **చ**-సద్దేన చ తదుభయపదస్స చత్థసమాసభావం. ''**తేనాహ**''తిఆదినా **విభఙ్గపాళి**మేవ ఆహరతి.

ఇదాని తస్సాయేవత్థం సేనాసనప్పభేదదస్సనవసేన విభావేతుం ''**అపిచా**''తిఆది వుత్తం. విభఙ్గపాళియం నిదస్సననయేన సరూపతో దస్సితసేనాసనస్సేవ హి అయం విభాగో. తత్థ **విహారో** పాకారపరిచ్ఛిన్నో సకలో ఆవాసో. **అడ్ఢయోగో** దీఘపాసాదో, "గరుళసణ్ఠానపాసాదో"తిపి వదన్తి. **పాసాదో** చతురస్సపాసాదో. **హమ్మియం** ముణ్డచ్ఛదనపాసాదో. **అట్టో** పటిరాజూనం పటిబాహనయోగ్గో చతుపఞ్చభూమకో పతిస్సయవిసేసో. **మాళో** ఏకకూటసఙ్గహితో అనేకకోణవన్తో పతిస్సయవిసేసో. అపరో నయో – **విహారో** దీఘముఖపాసాదో. **అడ్ఢయోగో** ఏకపస్సచ్ఛదనకగేహం. తస్స కిర ఏకపస్సే భిత్తి ఉచ్చతరా హోతి, ఇతరపస్సే నీచా, తేన తం ఏకచ్ఛదనకం హోతి. **పాసాదో** ఆయతచతురస్సపాసాదో. **హమ్మియం** ముణ్డచ్ఛదనకం చన్దికఙ్గణయుత్తం. **గుహా** కేవలా పబ్బతగుహా. **లేణం** ద్వారబన్ధం పబ్భారం. సేసం వుత్తనయమేవ. "మణ్డపోతి సాఖామణ్డపో"తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౧౬) ఏవం **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన,** అఙ్గుత్తరటీకాకారేన చ **ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేన** వుత్తం.

విభఙ్గట్ఠకథాయం (విభ॰ అట్ఠ॰ ౫౨౭) పన **విహారో**తి సమన్తా పరిహారపథం, అన్తోయేవ చ రత్తిట్ఠానదివాట్ఠానాని దస్సేత్వా కతసేనాసనం. **అడ్ఢయోగో**తి సుపణ్ణవఙ్కగేహం. **పాసాదో**తి ద్వే కణ్ణికాని గహేత్వా కతో దీఘపాసాదో. **అట్టో**తి పటిరాజాదిపటిబాహనత్థం ఇట్ఠకాహి కతో బహలభిత్తికో చతుపఞ్చభూమకో పతిస్సయవిసేసో. **మాళో**తి భోజనసాలాసదిసో మణ్డలమాళో. **వినయట్ఠకథాయం** పన "ఏకకూటసఙ్గహితో చతురస్సపాసాదో"తి (పారా॰ అట్ఠ॰ ౨.౪౮౨-౪౮౭) వుత్తం. **లేణ**న్తి పబ్బతం ఖణిత్వా వా పబ్భారస్స అప్పహోనకట్ఠానే కుట్టం ఉట్ఠాపేత్వా వా కతసేనాసనం. **గుహా**తి భూమిదరి వా యత్థ రత్తిన్దివం దీపం లద్ధుం వట్టతి, పబ్బతగుహా వా భూమిగుహా వాతి వుత్తం.

తం ఆవసథభూతం పతిస్సయసేనాసనం విహరితబ్బట్ఠేన, విహారట్ఠానట్ఠేన చ **విహారసేనాసనం నామ.** మసారకాదిచతుబ్బిధో **మఞ్చో.** తథా **పీఠం.** ఉణ్ణభిసిఆదిపఞ్చవిధా **భిసి.** సీసప్పమాణం **బిమ్బోహనం.** విత్థారతో విదత్థిచతురఙ్గులతా, దీఘతో మఞ్చవిత్థారప్పమాణతా చేత్థ సీసప్పమాణం. మసారకాదీని మఞ్చపీఠభావతో, భిసిఉపధానఞ్చ మఞ్చపీఠసమ్బన్ధతో **మఞ్చపీఠసేనాసనం.** మఞ్చపీఠభూతఞ్హి సేనాసనం, మఞ్చపీఠసమ్బన్ధఞ్చ సామఞ్ఞనిద్దేసేన, ఏకసేసేన వా "మఞ్చపీఠసేనాసన"న్తి వుచ్చతి. **ఆచరియసారిపుత్తత్థేరోపి** ఏవమేవ వదతి. **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** పన ''**మఞ్చపీఠసేనాసన**న్తి మఞ్చపీఠఞ్చేవ మఞ్చపీఠసమ్బన్ధసేనాసనఞ్చా"తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౧౬) వుత్తం. **చిమిలికా** నామ సుధాపరికమ్మకతాయ భూమియా వణ్ణానురక్ఖణత్థం పటఖణ్డాదీహి సిబ్బేత్వా కతా. **చమ్మఖణ్డో** నామ సీహబ్యగ్ఘదీపితరచ్ఛచమ్మాదీసుపి యం కిఞ్చి చమ్మం. **అట్ఠకథాసు** (పాచి॰ అట్ఠ॰ ౧౧౨; వి॰ సఙ్గ॰ అట్ఠ॰ ౮౨) హి సేనాసనపరిభోగే పటిక్ఖిత్తచమ్మం న దిస్సతి. **తిణసన్థారో**తి యేసం కేసఞ్చి తిణానం సన్థారో. ఏసేవ నయో **పణ్ణసన్థారే**పి. చిమిలికాది భూమియం సన్థరితబ్బతాయ **సన్థతసేనాసనం. యత్థ వా పన భిక్ఖూ పటిక్కమన్తీ**తి ఠపేత్వా వా ఏతాని మఞ్చాదీని యత్థ భిక్ఖూ సన్నిపతన్తి, **సబ్బమేతం సేనాసనం** నామాతి ఏవం వుత్తం అవసేసం రుక్ఖమూలాదిపటిక్కమితబ్బట్ఠానం అభిసఙ్ఖరణాభావతో కేవలం సయనస్స, నిస్సజ్జాయ చ ఓకాసభూతత్తా

ఓకాససేనాసనం. సేనాసనగ్గహణేనాతి "వివిత్తం సేనాసన"న్తి ఇమినా సేనాసనసద్దేన వివిత్తసేనాసనస్స వా ఆదానేన, వచనేన వా గహితమేవ సామఞ్ఞజోతనాయ విసేసే అవట్ఠానతో, విసేసత్థినా చ విసేసస్స పయుజ్జితబ్బతో.

యదేవం కస్మా "అరఞ్ఞ"న్తిఆది పున వుత్తన్తి అనుయోగేన **"ఇధ పనస్సా"**తిఆదిమాహ. ఏవం గహితేసుపి సేనాసనేసు యథావుత్తస్స భిక్ఖునో అనుచ్ఛవికమేవ సేనాసనం దస్సేతుకామత్తా పున ఏవం వుత్తన్తి అధిప్పాయో. **"భిక్ఖునీనం వసేన ఆగత"**న్తి ఇదం వినయే ఆగతమేవ సన్ధాయ వుత్తం, న అభిధమ్మే. వినయే హి **గణమ్హాఓహీయనసిక్ఖాపదే** (పాచి. ౬౯౧) భిక్ఖునీనం ఆరఞ్ఞకధుతఙ్గస్స పటిక్ఖిత్తత్తా ఇదమ్పి చ తాసం అరఞ్ఞం నామ, న పన పఞ్చధనుసతికం పచ్ఛిమం అరఞ్ఞమేవ సేనాసనం, ఇదమ్పి చ తాసం గణమ్హాఓహీయనాపత్తికరం, న తు పఞ్చధనుసతికాదిమేవ అరఞ్ఞం. వుత్తఞ్హి తత్థ –

> "ఏకా వా గణమ్హా ఓహీయేయ్యాతి అగామకే అరఞ్ఞే దుతియికాయ భిక్ఖునియా దస్సనూపచారం వా సవనూపచారం వా విజహన్తియా ఆపత్తి థుల్లచ్చయస్స, విజహితే ఆపత్తి సఙ్ఘాదిసేసస్సా"తి.

వినయట్ఠకథాసుపి (పాచి. అట్ఠ. ౬౯౨) హి తథావ అత్థో వుత్తోతి. అభిధమ్మే పన "అరఞ్ఞన్తి నిక్ఖమిత్వా బహి ఇన్దఖీలా సబ్బమేతం అరఞ్ఞ"న్తి (విభ. ౫౨౯) ఆగతం. వినయసుత్తన్తా హి ఉభోపి పరియాయదేసనా నామ, అభిధమ్మో పన నిప్పరియాయదేసనా, తస్మా యం న గామపదేసన్తోగధం, తం అరఞ్ఞన్తి నిప్పరియాయేన దస్సేతుం తథా వుత్తం. ఇన్దఖీలా బహి నిక్ఖమిత్వా యం ఠానం పవత్తం , సబ్బమేతం అరఞ్ఞం నామాతి చేత్థ అత్థో. **ఆరఞ్ఞకం నామ...పే.... పచ్ఛిమన్తి ఇదం పన** సుత్తన్తనయేన **ఆరఞ్ఞకసిక్ఖాపదే** (పారా. ౬౫౨) ఆరఞ్ఞికం భిక్ఖుం సన్ధాయ వుత్తం **ఇమస్స భిక్ఖునో అనురూపం,** తస్మా **విసుద్ధిమగ్గే ధుతఙ్గనిద్దేసే** (విసుద్ధి. ౧.౨౯) యం **తస్స లక్ఖణం వుత్తం,** తం యుత్తమేవ, అతో తత్థ వుత్తనయేన గహేతబ్బన్తి అధిప్పాయో.

సన్దచ్ఛాయన్తి సీతచ్ఛాయం. తేనాహ **"తత్థ హీ"**తిఆది. **రుక్ఖమూలన్తి** రుక్ఖసమీపం. వుత్తఞ్హేతం "యావతా మజ్ఝన్హికే కాలే సమన్తా ఛాయా ఫరతి, నివాతే పణ్ణాని నిపతన్తి, ఏత్తావతా రుక్ఖమూల"న్తి. **పబ్బతన్తి** సుద్ధపాసాణసుద్ధపంసుఉభయమిస్సకవసేన తివిధోపి పబ్బతో అధిప్పేతో, న సిలామయో ఏవ. **సేల**-సద్దో పన అవిసేసతో పబ్బతపరియాయోతి కత్వా ఏవం వుత్తం. **"తత్థ హీ"**తిఆదినా తదుభయస్స అనురూపతం దస్సేతి. **దిసాసు ఖాయమానాసూతి** దససు దిసాసు అభిముఖీభావేన దిస్సమానాసు. తథారూపేనపి కారణేన సియా చిత్తస్స ఏకగ్గతాతి ఏతం వుత్తం, సబ్బదిసాహి ఆగతేన వాతేన బీజియమానభావహేతుదస్సనత్థన్తి కేచి. **కం వుచ్చతి ఉదకం** పిపాసవినోదనస్స కారకత్తా. **"యం నదీతుమ్బన్తిపి నదీకుఞ్జన్తిపి వదన్తి,** తం కన్దరన్తి అపబ్బతపదేసేపి విదుగ్గనదీనివత్తనపదేసం కన్దరన్తి దస్సేతీ"తి (విభ. మూలటీ. ౫౩౦) **ఆచరియానన్దత్థేరో,** తేనేవ విఞ్ఞాయతి "నదీతుమ్బనదీకుఞ్జసద్దా నదీనివత్తనపదేసవాచకా"తి. నదీనివత్తనపదేసో చ నామ నదియా నిక్ఖమనఉదకేన పున నివత్తిత్వా గతో విదుగ్గపదేసో. "అపబ్బతపదేసేపీ"తి వదన్తో పన అట్ఠకథాయం నిదస్సనమత్తేన పఠమం పబ్బతపదేసన్తి వుత్తం, యథావుత్తో పన నదీపదేసోపి కన్దరో ఏవాతి దస్సేతి.

"తత్థ హీ"తిఆదినాపి నిదస్సనమత్తేనేవ తస్సానురూపభావమాహ. **ఉస్సాపేత్వాతి** పుఞ్జం కత్వా. "ద్విన్నం పబ్బతానమ్పి ఆసన్నతరే ఠితానం ఓవరకాదిసదిసం వివరం హోతి, ఏకస్మింయేవ పన పబ్బతే ఉమఙ్గసదిస"న్తి వదన్తి

ఆచరియా. ఏకస్మింయేవ హి ఉమఙ్గసదిసం అన్తోలేణం హోతి ఉపరి పటిచ్ఛన్నత్తా, న ద్వీసు తథా అప్పటిచ్ఛన్నత్తా, తస్మా "ఉమఙ్గసదిస"న్తి ఇదం "ఏకస్మిం యేవా"తి ఇమినా సమ్బన్ధనీయం. "మహావివర"న్తి ఇదం పన ఉభయేహిపి.

ఉమఙ్గసదిసన్తి చ "సుదుఙ్గాసదిస"న్తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౧౬) **ఆచరియేన** వుత్తం. **సుదుఙ్గా**తి హి భూమిఘరస్సేతం అధివచనం, "తం గహేత్వా సుదుఙ్గాయ రవన్తం యక్ఖినీ ఖిపీ"తిఆదీసు వియ. **మనుస్సానం అనుపచారట్ఠాన**న్తి పకతిసఞ్చారవసేన మనుస్సేహి న సఞ్చరితబ్బట్ఠానం. కస్సనవప్పనాదివసేన హి పకతిసఞ్చారపటిక్ఖేపో ఇధాధిప్పేతో. తేనాహ **"యత్థ న కసన్తి న వపన్తీ"**తి. **ఆది**సద్దేన పన "వనపత్థన్తి వనసణ్డానమేతం సేనాసనానం అధివచనం, వనపత్థన్తి భీసనకానమేతం, వనపత్థన్తి సలోమహంసానమేతం, వనపత్థన్తి పరియన్తానమేతం, వనపత్థన్తి న మనుస్సూపచారానమేతం సేనాసనానం అధివచన"న్తి (విభ॰ ౫౩౧) ఇమం **విభఙ్గపాళిసేసం** సఙ్గణ్హాతి. **పత్థో**తి హి పబ్బతస్స సమానభూమి, యో "సానూ"తిపి వుచ్చతి, తస్సదిసత్తా పన మనుస్సానమసఞ్చరణభూతం వనం, తస్మా పత్థసదిసం వనం **వనపత్థో**తి విసేసనపరనిపాతో దట్ఠబ్బో. సబ్బేసం సబ్బాసు దిసాసు అభిముఖో ఓకాసో **అబ్భోకాసో**తి ఆహ **"అచ్ఛన్న"**న్తి, కేనచి ఛదనేన అన్తమసో రుక్ఖసాఖాయపి న ఛాదితన్తి అత్థో. దణ్డకానం ఉపరి చీవరం ఛాదేత్వా కతా **చీవరకుటి. నిక్కడ్ఢిత్వా**తి నీహరిత్వా. అన్తోపబ్భారలేణసదిసో పలాలరాసియేవ అధిప్పేతో, ఇతరథా తిణపణ్ణసన్థారసఙ్ఖోపి సియాతి వుత్తం **"పబ్భారలేణసదిసే ఆలయే"**తి, పబ్భారసదిసే, లేణసదిసే వాతి అత్థో. **గచ్ఛగుమ్బాదీనమ్పీ**తి **పి**-సద్దేన పురిమనయం సమ్పిణ్డేతి.

పిణ్డపాతస్స పరియేసనం **పిణ్డపాతో** ఉత్తరపదలోపేన, తతో పటిక్కన్తో **పిణ్డపాతపటిక్కన్తో**తి ఆహ **"పిణ్డపాతపరియేసనతో పటిక్కన్తో"**తి. **పల్లఙ్క**న్తి ఏత్థ **పరి**-సద్దో "సమన్తతో"తి ఏతస్మిం అత్థే, తస్మా పరిసమన్తతో అఙ్కనం ఆసనం **పల్లఙ్కో** ర-కారస్స ల-కారం, ద్విభావఞ్చ కత్వా యథా "పలిబుద్ధో"తి, (మి॰ ప॰ ౬.౩.౬) సమన్తభావో చ వామోరుం, దక్ఖిణోరుఞ్చ సమం ఠపేత్వా ఉభిన్నం పాదానం అఞ్ఞమఞ్ఞసమ్బన్ధనకరణం. తేనాహ **"సమన్తతో ఊరుబద్ధాసన"**న్తి. ఊరూనం బన్ధనవసేన నిసజ్జావ ఇధ పల్లఙ్కో, న ఆహరిమేహి వాళేహి కతోతి వుత్తం హోతి. **ఆభుజిత్వా**తి చ యథా పల్లఙ్కవసేన నిసజ్జా హోతి, తథా ఉభో పాదే ఆభుగ్గే సమిఞ్జితే కత్వా, తం పన ఉభిన్నం పాదానం తథాబన్ధతాకరణమేవాతి ఆహ **"బన్ధిత్వా"**తి. **ఉజుం కాయ**న్తి ఏత్థ **కాయ**-సద్దో ఉపరిమకాయవిసయో హేట్ఠిమకాయస్స అనుజుకం ఠపనస్స నిసజ్జావచనేనేవ విఞ్ఞాపితత్తాతి వుత్తం **"ఉపరిమం సరీరం ఉజుం ఠపేత్వా"**తి. తం పన ఉపరిమకాయస్స ఉజుకం ఠపనం సరూపతో దస్సేతి **"అట్ఠారసా"**తిఆదినా, అట్ఠారసన్నం పిట్ఠికణ్టకట్ఠికానం కోటియా కోటిం పటిపాదనమేవ తథా ఠపనన్తి అధిప్పాయో.

ఇదాని తథా ఠపనస్స పయోజనం దస్సేన్తో **"ఏవఞ్హీ"**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఏవ**న్తి తథా ఠపనే సతి, ఇమినా వా తథాఠపనహేతునా. **న పణమన్తీ**తి న ఓనమన్తి. **"అథస్సా"**తిఆది పన పరమ్పరపయోజనదస్సనం. **అథా**తి ఏవం అనోనమనే. **వేదనా**తి పిట్ఠిగిలానాదివేదనా. **న పరిపతతీ**తి న విగచ్ఛతి వీథిం న విలఙ్ఘేతి. తతో ఏవ పుబ్బేనాపరం విసేసప్పత్తియా కమ్మట్ఠానం **వుద్ధిం ఫాతిం వేపుల్లం ఉపగచ్ఛతి**. పరిసద్దో చేత్థ అభిసద్దపరియాయో అభిముఖత్థోతి వుత్తం **"కమ్మట్ఠానాభిముఖ"**న్తి, బహిద్ధా పుథుత్తారమ్మణతో నివారేత్వా కమ్మట్ఠానంయేవ పురక్ఖత్వాతి అత్థో. పరిసద్దస్స సమీపత్థతం దస్సేతి **"ముఖసమీపే వా కత్వా"**తి ఇమినా, ముఖస్స సమీపే వియ చిత్తే నిబద్ధం ఉపట్ఠాపనవసేన కత్వాతి వుత్తం హోతి. పరిసద్దస్స సమీపత్థతం **విభఙ్గపాళియా** (విభ॰ ౫౩౭) సాధేతుం **"తేనేవా"**తిఆది వుత్తం. **నాసికగ్గే**తి నాసపుటగ్గే. **ముఖనిమిత్తం** నామ ఉత్తరోట్ఠస్స వేమజ్ఝప్పదేసో, యత్థ నాసికవాతో పటిహఞ్ఞతి.

ఏత్థ చ యథా "వివిత్తం సేనాసనం భజతీ"తిఆదినా (విభ॰ ౨౫౮) భావనానురూపం సేనాసనం దస్సితం, ఏవం "నిసీదతీ"తి ఇమినా అలీనానుద్ధచ్చపక్ఖికో సన్తో ఇరియాపథో దస్సితో, "పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా"తి ఇమినా నిసజ్జాయ దళ్హభావో, "పరిముఖం సతిం ఉపట్ఠపేత్వా"తి ఇమినా ఆరమ్మణపరిగ్గహణూపాయోతి. **పరి**-సద్దో పరిగ్గహట్ఠో "పరిణాయికా"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౧౬) వియ. **ముఖ**-సద్దో నియ్యానట్ఠో "సుఞ్ఞతవిమోక్ఖముఖ"న్తిఆదీసు వియ. పటిపక్ఖతో నిక్ఖమనమేవ హి నియ్యానం. అసమ్మోసనభావో **ఉపట్ఠానట్ఠో. తత్రాతి** పటిసమ్భిదానయే. **పరిగ్గహితనియ్యానన్తి** సబ్బథా గహితాసమ్మోసతాయ పరిగ్గహితం, పరిచ్చత్తసమ్మోసపటిపక్ఖతాయ చ నియ్యానం **సతిం కత్వా,** పరమం సతినేపక్కం ఉపట్ఠపేత్వాతి వుత్తం హోతి. అయం **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరస్స, ఆచరియసారిపుత్తత్థేరస్స** చ మతి. అథ వా "కాయాదీసు సుట్ఠుపవత్తియా పరిగ్గహితం, తతో ఏవ చ నియ్యానభావయుత్తం, కాయాదిపరిగ్గహణఞాణసమ్పయుత్తతాయ వా పరిగ్గహితం, తతోయేవ చ నియ్యానభూతం ఉపట్ఠానం కత్వాతి అత్థో"తి అయం **ఆచరియానన్దత్థేరస్స** (విభ॰ మూలటీ॰ ౨౫౭) మతి.

౨౧౭. అభిజ్ఝాయతి గిజ్ఝతి అభికఙ్ఖతి ఏతాయాతి **అభిజ్ఝా,** కామచ్ఛన్దనీవరణం. **లుజ్జనట్ఠేనాతి** భిజ్జనట్ఠేన, ఖణే ఖణే భిజ్జనట్ఠేనాతి అత్థోతి **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన,** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౧౭) **అఙ్గుత్తరటీకాకారేన** చ **ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేన** వుత్తం. సుత్తేసు చ దిస్సతి "లుజ్జతీతి ఖో భిక్ఖు లోకోతి వుచ్చతి. కిఞ్చ లుజ్జతి? చక్ఖు ఖో భిక్ఖు లుజ్జతి, రూపా లుజ్జన్తి, చక్ఖువిఞ్ఞాణం లుజ్జతీ"తిఆది. (సం॰ ని॰ ౪.౮౨) **అభిధమ్మట్ఠకథాయం,** (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౭-౧౩) పన ఇధ చ అధునా పోత్థకే "లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేనా"తి లిఖితం. తత్థ లుజ్జనమేవ పలుజ్జనపరియాయేన విసేసేత్వా వుత్తం. లుజసద్దో హి అపేక్ఖనాదిఅత్థోపి భవతి "ఓలోకేతీ"తిఆదీసు, భిజ్జనపభిజ్జనట్ఠేనాతి అత్థో. **వంసత్థపకాసినియం** పన వుత్తం "ఖణభఙ్గవసేన లుజ్జనసభావతో, చుతిభఙ్గవసేన చ పలుజ్జనసభావతో లోకో నామా"తి (వంసత్థపకాసినియం నామ మహావంసటీకాయం పరమపరిచ్ఛేదే పఞ్చమగాథా వణ్ణనాయం) కేచి పన "భిజ్జనఉప్పజ్జనట్ఠేనా"తి అత్థం వదన్తి. ఆహచ్చభాసితవచనత్థేన విరుజ్ఝనతో, లుజసద్దస్స చ అనుప్పాదవాచకత్తా అయుత్తమేవేతం. అపిచ ఆచరియేహిపి "లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేనా"తి పాఠమేవ ఉల్లిఙ్గేత్వా తథా అత్థో వుత్తో సియా, పచ్ఛా పన పరమ్పరాభతవసేన పమాదలేఖత్తా తత్థ తత్థ న దిట్ఠోతి దట్ఠబ్బం, న లుజ్జతి న పలుజ్జతీతి యో గహితోపి తథా న హోతి, స్వేవ లోకో, అనిచ్చానుపస్సనాయ వా లుజ్జతి భిజ్జతి వినస్సతీతి గహేతబ్బోవ లోకోతి తంగహణరహితానం లోకుత్తరానం నత్థి లోకతా, దుక్ఖసచ్చం వా లోకోతి వుత్తం "**పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా లోకో**"తి. ఏవం తత్థ తత్థ వచనతోపి యథావుత్తో కేసఞ్చి అత్థో న యుత్తోతి.

తస్మాతి పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధానమేవ లోకభావతో. **విక్ఖమ్భనవసేనాతి** ఏత్థ **విక్ఖమ్భనం** తదఙ్గప్పహానవసేనేవ అనుప్పాదనం అప్పవత్తనం, న పన విక్ఖమ్భనప్పహానవసేన పటిపక్ఖానం సుట్ఠుపహీనం. "**పహీనత్తా**"తి హి తథాపహీనసదిసతం ఏవ సన్ధాయ వుత్తం. కస్మాతి చే? ఝానస్స అనధిగతత్తా. ఏవం పన పుబ్బభాగభావనాయ తథా పహానతోయేవేతం చిత్తం **విగతాభిజ్ఝం** నామ, న తు చక్ఖువిఞ్ఞాణమివ సభావతో అభిజ్ఝావిరహితత్తాతి దస్సేతుం "**న చక్ఖువిఞ్ఞాణసదిసేనా**"తి వుత్తం. **యథా తన్తి** ఏత్థ **తన్తి** నిపాతమత్తం, **తం** చిత్తం వా. అధునా ముఞ్చనస్స, అనాగతే చ పున అనాదానస్స కరణం పరిసోధనం నామాతి వుత్తం హోతి. యథా చ ఇమస్స చిత్తస్స పుబ్బభాగభావనాయ పరిసోధితత్తా విగతాభిజ్ఝతా, ఏవం అబ్యాపన్నతా, విగతథినమిద్ధతా, అనుద్ధతతా, నిబ్బిచికిచ్ఛతా చ వేదితబ్బాతి నిదస్సేన్తో "**బ్యాపాదపదోసం పహాయాతిఆదీసుపి ఏసేవ నయో**"తి ఆహ. **పూతికుమ్మాసాదయోతి** అభిదోసికయవకుమ్మాసాదయో.

పురిమపకతిన్తి పరిసుద్ధపణ్డరసభావం, ఇమినా వికారమాపజ్జతీతి అత్థం దస్సేతి. **వికారాపత్తియాతి** పురిమపకతివిజహనసఙ్ఖాతేన వికారమాపజ్జనేన. ‘‘**ఉభయ**’’న్తిఆదినా తుల్యత్థసమాసభావమాహ. “యా తస్మిం సమయే చిత్తస్స అకల్లతా”తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧౧౬౨; విభ॰ ౫౪౬) థినస్స, “యా తస్మిం సమయే కాయస్స అకల్లతా”తిఆదినా చ మిద్ధస్స **అభిధమ్మే** నిద్దిట్ఠత్తా ‘‘**థినం చిత్తగేలఞ్ఞం, మిద్ధం చేతసికగేలఞ్ఞ**’’న్తి వుత్తం. సతిపి హి థినమిద్ధస్స అఞ్ఞమఞ్ఞం అవిప్పయోగే చిత్తకాయలహుతాదీనం వియ చిత్తచేతసికానం యథాక్కమం తంతంవిసేసస్స యా తేసం అకల్లతాదీనం విసేసపచ్చయతా, అయమేతేసం సభావోతి దట్ఠబ్బం. **దిట్ఠాలోకో** నామ పస్సితో రత్తిం చన్దాలోకదీపాలోకఉక్కాలోకాది, దివా చ సూరియాలోకాది. రత్తిమ్పి దివాపి తస్స సఞ్జాననసమత్థా సఞ్ఞా **ఆలోకసఞ్ఞా,** తస్సా చ విగతనీవరణాయ పరిసుద్ధాయ అత్థితా ఇధ అధిప్పేతా. అతిసయత్థవిసిట్ఠస్స హి అత్థిఅత్థస్స అవబోధకో అయమీకారోతి దస్సేన్తో ‘‘**రత్తిమ్పి**’’తిఆదిమాహ, విగతథినమిద్ధభావస్స కారణత్తా చేతం వుత్తం. సుత్తేసు పాకటోవాయమత్థో.

సరతీతి **సతో,** సమ్పజానాతీతి **సమ్పజానో**తి ఏవం పుగ్గలనిద్దేసోతి దస్సేతి ‘‘**సతియా చ ఞాణేన చ సమన్నాగతో**’’తి ఇమినా. సన్తేసుపి అఞ్ఞేసు వీరియసమాధిఆదీసు కస్మా ఇదమేవ ఉభయం వుత్తం, విగతాభిజ్ఝాదీసు వా ఇదం ఉభయం అవత్వా కస్మా ఇధేవ వుత్తన్తి అనుయోగమపనేతుం ‘‘**ఇదం ఉభయ**’’న్తిఆది వుత్తం, పుగ్గలాధిట్ఠానేన నిద్దిట్ఠసతిసమ్పజఞ్ఞసఙ్ఖాతం ఇదం ఉభయన్తి అత్థో. **అతిక్కమిత్వా ఠితోతి** త-సద్దస్స అతీతత్థతం ఆహ, పుబ్బభాగభావనాయ పజహనమేవ చ అతిక్కమనం. “కథం ఇదం కథం ఇద”న్తి పవత్తతీతి **కథంకథా,** విచికిచ్ఛా, సా ఏతస్స అత్థీతి **కథంకథీ,** న కథంకథీ **అకథంకథీ,** నిబ్బిచికిచ్ఛోతి వచనత్థో, అత్థమత్తం పన దస్సేతుం ‘‘**కథం ఇదం కథం ఇద’న్తి ఏవం నప్పవత్తతీతి అకథంకథీ**’’తి వుత్తం. “కుసలేసు ధమ్మేసూ”తి ఇదం “అకథంకథీ”తి ఇమినా సమ్బజ్ఝితబ్బన్తి ఆహ ‘‘**న విచికిచ్ఛతి, న కఙ్ఖతీతి అత్థో**’’తి. **వచనత్థలక్ఖణాదిభేదతో**తి ఏత్థ **ఆది**సద్దేన పచ్చయపహానపహాయకాదీనమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తేపి హి పభేదతో వత్తబ్బాతి.

౨౧౮. వడ్ఢియా గహితం ధనం ఇణం నామాతి వుత్తం ‘‘**వడ్ఢియా ధనం గహేత్వా**’’తి. విగతో అన్తో **బ్యన్తో,** సో యస్సాతి **బ్యన్తీ.** తేనాహ ‘‘**విగతన్త**’’న్తి, విరహితదాతబ్బఇణపరియన్తం కరేయ్యాతి చేతస్స అత్థో. **తేసన్తి** వడ్ఢియా గహితానం ఇణధనానం. **పరియన్తో నామ** తదుత్తరి దాతబ్బఇణసేసో. నత్థి ఇణమస్సాతి **అణణో.** తస్స భావో **ఆణణ్యం.** తమేవ నిదానం **ఆణణ్యనిదానం,** ఆణణ్యహేతు ఆణణ్యకారణాతి అత్థో. ఆణణ్యమేవ హి నిదానం కారణమస్సాతి వా **ఆణణ్యనిదానం,** “పామోజ్జం సోమనస్స”న్తి ఇమేహి సమ్బన్ధో. “ఇణపలిబోధతో ముత్తోమ్హీ”తి **బలవపామోజ్జం లభతి.** “జీవికానిమిత్తమ్పి మే అవసిట్ఠం అత్థీ”తి **సోమనస్సం అధిగచ్ఛతి.**

౨౧౯. **విసభాగవేదనా** నామ దుక్ఖవేదనా. సా హి కుసలవిపాకసన్తానస్స విరోధిభావతో సుఖవేదనాయ విసభాగా, తస్సా **ఉప్పత్తియా** కరణభూతాయ. **కకచేనేవాతి** కకచేన ఇవ. **చతుఇరియాపథన్తి** చతుబ్బిధమ్పి ఇరియాపథం. బ్యాధితో హి యథా ఠానగమనేసు అసమత్థో, ఏవం నిసజ్జాదీసుపి. **ఆబాధేతీతి** పీళేతి. వాతాదీనం వికారభూతా విసమావత్థాయేవ ‘‘**ఆబాధో**’’తి వుచ్చతి. తేనాహ ‘‘**తంసముట్ఠానేన దుక్ఖేన దుక్ఖితో**’’తి, ఆబాధసముట్ఠానేన దుక్ఖవేదనాసఙ్ఖాతేన దుక్ఖేన దుక్ఖితో దుక్ఖసమన్నాగతోతి అత్థో. దుక్ఖవేదనాయ పన ఆబాధభావేన ఆదిమ్హి బాధతీతి **ఆబాధో**తి కత్వా ఆబాధసఙ్ఖాతేన మూలబ్యాధినా **ఆబాధికో,** అపరాపరం సఞ్జాతదుక్ఖసఙ్ఖాతేన అనుబన్ధబ్యాధినా **దుక్ఖితో**తి అత్థో గహేతబ్బో. ఏవఞ్హి సతి దుక్ఖవేదనావసేన వుత్తస్స దుక్ఖితపదస్స ఆబాధికపదేన విసేసితబ్బతా పాకటా హోతీతి అయమేత్థ

ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౯౮) వుత్తనయో. అధికం మత్తం పమాణం **అధిమత్తం,** బాళ్హం, అధిమత్తం గిలానో ధాతుసఙ్ఖయేన పరిక్ఖీణసరీరోతి **అధిమత్తగిలానో. అధిమత్తబ్యాధిపరేతతాయాతి** అధిమత్తబ్యాధిపీళితతాయ. **న రుచ్చేయ్యాతి** న రుచ్చేథ, కమ్మత్థపదఞ్చేతం "భత్తఞ్చస్సా"తి ఏత్థ "అస్సా"తి కత్తుదస్సనతో. మత్తాసద్దో అనత్థకోతి వుత్తం **''బలమత్తాతి బలమేవా''**తి, అప్పమత్తకం వా బలం **బలమత్తా. తదుభయన్తి** పామోజ్జం, సోమనస్సఞ్చ. **లభేథ పామోజ్జం** "రోగతో ముత్తోమ్హీ"తి. **అధిగచ్ఛేయ్య సోమనస్సం** "అత్థి మే కాయబల"న్తి పాళియా అత్థో.

౨౨౦. **కాకణికమత్తం** నామ "ఏకగుఞ్జమత్త"న్తి వదన్తి. "దియడ్ఢవీహిమత్త"న్తి **వినయటీకాయం** వుత్తం. అపిచ **కణ**-సద్దో కుణ్డకే –

> "అకణం అథుసం సుద్ధం, సుగన్ధం తణ్డులప్ఫలం;
>
> తుణ్డికీరే పచిత్వాన, తతో భుఞ్జన్తి భోజన"న్తి. (దీ॰ ని॰ ౩.౨౮౧) ఆదీసు వియ;

"కణో తు కుణ్డకో భవే"తి (అభిధానే భకణ్డే చతుబ్బణ్ణవగ్గే ౪౫౪ గాథా) హి వుత్తం. అప్పకో పన కణో **కాకణో**తి వుచ్చతి యథా "కాలవణ"న్తి, తస్మా కాకణోవ పమాణమస్సాతి **కాకణికం,** కాకణికమేవ **కాకణికమత్తం,** ఖుద్దకకుణ్డకప్పమాణమేవాతి అత్థో దట్ఠబ్బో. ఏవఞ్హి సతి "రాజదాయో నామ కాకణికమత్తం న వట్టతి, అడ్ఢమాసగ్ఘనికం మంసం దేతీ"తి (జా॰ అట్ఠ॰ ౬.ఉమఙ్గజాతకవణ్ణనాయ) వుత్తేన **ఉమఙ్గజాతకవచనేన** చ అవిరుద్ధం హోతి. **వయోతి** ఖయో భఙ్గో, తస్స "బన్ధనా ముత్తోమ్హీ"తి ఆవజ్జయతో తదుభయం హోతి. తేన వుత్తం "లభేథ పామోజ్జం, అధిగచ్ఛేయ్య సోమనస్స"న్తి. వచనావసేసం సన్ధాయ **''సేసం వుత్తనయేనేవా''**తిఆది వుత్తం. **వుత్తనయేనేవాతి** చ పఠమదుతియపదేసు వుత్తనయేనేవ. **సబ్బపదేసూతి** తతియాదీసు తీసు కోట్ఠాసేసు. ఏకేకో హి ఉపమాపక్ఖో "పద"న్తి వుత్తో.

౨౨౧-౨౨౨. **అధీనోతి** ఆయత్తో, న సేరిభావయుత్తో. తేనాహ **''అత్తనో రుచియా కిఞ్చి కాతుం న లభతీ''**తి. ఏవమితరస్మిమ్పి. యేన గన్తుకామో, తేన కామం గమో న హోతీతి సపాఠసేసయోజనం దస్సేతుం **''యేనా''**తిఆది వుత్తం. **కామ**న్తి చేతం భావనపుంసకవచనం, కామేన వా ఇచ్ఛాయ గమో **కామంగమో** నిగ్గహీతాగమేన. **దాసబ్యాతి** ఏత్థ **బ్య**-సద్దస్స భావత్థతం దస్సేతి **''దాసభావా''**తి ఇమినా. అపరాధీనతాయ అత్తనో భుజో వియ సకిచ్చే ఏసితబ్బో పేసితబ్బోతి **భుజిస్సో,** సయంవసీతి నిబ్బచనం. "భుజో నామ అత్తనో యథాసుఖం వినియోగో, సో ఇస్సో ఇచ్ఛితబ్బో ఏత్థాతి **భుజిస్సో,** అస్సామికో"తి **మూలపణ్ణాసకటీకాయం** వుత్తం. అత్థమత్తం పన దస్సేన్తో **''అత్తనో సన్తకో''**తి ఆహ, అత్తావ అత్తనో సన్తకో, న పరస్సాతి వుత్తం హోతి. అనుదకతాయ కం పానీయం తారేన్తి ఏత్థాతి **కన్తారో,** అద్ధానసద్దో చ దీఘపరియాయోతి వుత్తం **''నిరుదకం దీఘమగ్గ''**న్తి.

౨౨౩. **సేసానీ**తి బ్యాపాదాదీని. **తత్రాతి** దస్సనే. **అయన్తి** ఇదాని వుచ్చమానా **సదిసతా,** యేన ఇణాదీనం ఉపమాభావో, కామచ్ఛన్దాదీనఞ్చ ఉపమేయ్యభావో హోతి, సో నేసం ఉపమోపమేయ్యసమ్బన్ధో సదిసతాతి దట్ఠబ్బం. **తేహీతి** పరేహి ఇణసామికేహి. **కిఞ్చి పటిబాహితు**న్తి ఫరుసవచనాదికం కిఞ్చిపి పటిసేధేతుం న సక్కోతి ఇణం దాతుమసక్కుణత్తా. కస్మాతి వుత్తం **''తితిక్ఖాకారణ''**న్తిఆది, ఇణస్స తితిక్ఖాకారణత్తాతి అత్థో. **యో యమ్హి కామచ్ఛన్దేన రజ్జతీతి** యో పుగ్గలో యమ్హి కామచ్ఛన్దస్స వత్థుభూతే పుగ్గలే కామచ్ఛన్దేన రజ్జతి. **తణ్హాసహగతేన తం వత్థుం గణ్హాతీతి** తణ్హాభూతేన కామచ్ఛన్దేన తం కామచ్ఛన్దస్స వత్థుభూతం పుగ్గలం "మమేత"న్తి గణ్హాతి. సహగతసద్దో హేత్థ తబ్భావమత్తో "యాయం తణ్హా పోనోభవికా

నన్దీరాగసహగతా”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౪౦౦; మ॰ ని॰ ౧.౧౩౩, ౪౬౦; ౩.౩౭౩; సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౫; పటి॰ మ॰ ౨.౩౦) వియ. **తేనాతి** కామచ్ఛన్దస్స వత్థుభూతేన పుగ్గలేన. కస్మాతి ఆహ **‘‘తితిక్ఖాకారణ’’**న్తిఆది, కామచ్ఛన్దస్స తితిక్ఖాకారణత్తాతి అత్థో. తితిక్ఖాసదిసో చేత్థ రాగపధానో అకుసలచిత్తుప్పాదో “తితిక్ఖా”తి వుత్తో, న తు **‘‘ఖన్తీ** పరమం తపో తితిక్ఖా”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౯౧; ధ॰ ప॰ ౧౮౪) వియ తపభూతో అదోసపధానో చిత్తుప్పాదో. **ఘరసామికేహీ**తి ఘరస్స సామికభూతేహి సస్సుససురసామికేహి. ఇత్థీనం కామచ్ఛన్దో తితిక్ఖాకారణం హోతి వియాతి సమ్బన్ధో.

‘‘యథా పనా’’తిఆదినా సేసానం రోగాదిసదిసతా వుత్తా. తత్థ పిత్తదోసకోపనవసేన **పిత్తరోగాతురో.** తస్స పిత్తకోపనతో సబ్బమ్పి మధుసక్కరాదికం అమధురభావేన సమ్పజ్జతీతి వుత్తం **‘‘తిత్తకం తిత్తకన్తి ఉగ్గిరతియేవా’’**తి. **తుమ్హే ఉపద్దవేథా**తి టీకాయం (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౨౩) ఉద్ధటపాఠో, “ఉపద్దవం కరోథా”తి నామధాతువసేన అత్థో, ఇదాని పన “తుమ్హేహి ఉపద్దుతా”తి పాఠో దిస్సతి. **విబ్భమతీ**తి ఇతో చితో చ ఆహిణ్డతి, హీనాయ వా ఆవత్తతి. మధుసక్కరాదీనం రసం **న విన్దతి** నానుభవతి న జానాతి న లభతి చ వియాతి సమ్బన్ధో. **సాసనరస**న్తి సాసనస్స రసం, సాసనమేవ వా రసం.

నక్ఖత్తఛణం **నక్ఖత్తం.** తేనాహ **‘‘అహో నచ్చం, అహో గీత’’**న్తి. **ముత్తో**తి బన్ధనతో పముత్తో. **ధమ్మస్సవనస్సా**తి సోతబ్బధమ్మస్స.

సీఘం పవత్తేతబ్బకిచ్చం **అచ్చాయికం.** సీఘత్థో హి **అతి**సద్దో “పాణాతిపాతో”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౨.౧౯౩; విభ॰ ౯౬౮) వియ. **వినయే అపకతఞ్ఞునా**తి వినయక్కమే అకుసలేన. పకతం నిట్ఠానం వినిచ్ఛయం జానాతీతి **పకతఞ్ఞూ,** న పకతఞ్ఞూ తథా. సో హి కప్పియాకప్పియం యాథావతో న జానాతి. తేనాహ **‘‘కిస్మిఞ్చిదేవా’’**తిఆది. **కప్పియమంసేపీ**తి సూకరమంసాదికేపి. **అకప్పియమంససఞ్ఞాయా**తి అచ్ఛమంసాదిసఞ్ఞాయ.

దణ్డకసద్దేనాపీతి సాఖాదణ్డకసద్దేనపి. **ఉస్సఙ్కితపరిసఙ్కితో**తి అవసఙ్కితో చేవ సమన్తతో సఙ్కితో చ, అతివియ సఙ్కితోతి వుత్తం హోతి. తదాకారదస్సనం **‘‘గచ్ఛతిపీ’’**తిఆది. సో హి థోకం గచ్ఛతిపి. గచ్ఛన్తో పన తాయ ఉస్సఙ్కితపరిసఙ్కితతాయ తత్థ తత్థ **తిట్ఠతిపి.** ఈదిసే కన్తారే గతే “కో జానాతి, కిం భవిస్సతీ”తి **నివత్తతిపి,** తస్మా చ **గతట్ఠానతో అగతట్ఠానమేవ బహుతరం హోతి,** తతో ఏవ చ **సో కిచ్ఛేన కసిరేన ఖేమన్తభూమిం పాపుణాతి వా, న వా పాపుణాతి. కిచ్ఛేన కసిరేనా**తి పరియాయవచనం, కాయికదుక్ఖేన ఖేదనం వా **కిచ్ఛం,** చేతసికదుక్ఖేన పీళనం **కసిరం. ఖేమన్తభూమి**న్తి ఖేమభూతం భూమిం అన్తసద్దస్స తబ్భావత్తా, భయస్స ఖీయనం వా **ఖేమో,** సోవ అన్తో పరిచ్ఛేదో యస్సా తథా, సా ఏవ భూమీతి **ఖేమన్తభూమి,** తం నిబ్బయప్పదేసన్తి అత్థో. **అట్ఠసు ఠానేసూ**తి “తత్థ కతమా విచికిచ్ఛా? సత్థరి కఙ్ఖతి విచికిచ్ఛతి. ధమ్మే. సఙ్ఘే. సిక్ఖాయ. పుబ్బన్తే. అపరన్తే. పుబ్బన్తాపరన్తే. ఇదప్పచ్చయతాపటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు కఙ్ఖతి విచికిచ్ఛతీ”తి (విభ॰ ౯౧౫) **విభఙ్గే** వుత్తేసు అట్ఠసు ఠానేసు. **అధిముచ్చిత్వా**తి వినిచ్ఛినిత్వా, సద్దహిత్వా వా. **సద్ధాయ గణ్హితు**న్తి సద్ధేయ్యవత్థుం “ఇదమేవా”న్తి సద్దహనవసేన గణ్హితుం, సద్దహితుం న సక్కోతీతి అత్థో. **ఇతీ**తి తస్మా వుత్తనయేన అసక్కుణనతో అన్తరాయం కరోతీతి సమ్బన్ధో. “అత్థి ను ఖో, నత్థి ను ఖో”తి అరఞ్ఞం పవిట్ఠస్స ఆదిమ్హి ఏవ సప్పనం సంసయో **ఆసప్పనం.** తతో పరం సమన్తతో, ఉపరూపరి వా సప్పనం **పరిసప్పనం.** ఉభయేనపి తత్థేవ సంసయవసేన పరిబ్భమనం దస్సేతి. తేనాహ **‘‘అపరియోగాహన’’**న్తి, “ఏవమిద”న్తి సమన్తతో అనోగాహనన్తి అత్థో.

ఛమ్భితత్తన్తి అరఞ్ఞసఞ్ఞాయ ఉప్పన్నం ఛమ్భితభావం హదయమంసచలనం, ఉత్రాసన్తి వుత్తం హోతి. ఉపమేయ్యపక్ఖేపి యథారహమేసమత్థో.

౨౨౪. తత్రాయం సదిసతాతి ఏత్థ పన అప్పహీనపక్ఖే వుత్తనయానుసారేన సదిసతా వేదితబ్బా . యదగ్గేన హి కామచ్ఛన్దాదయో ఇణాదిసదిసా, తదగ్గేన చ తేసం పహానం ఆణణ్యాదిసదిసతాతి. ఇదం పన అనుత్తానపదత్థమత్తం – **సమిద్ధత**న్తి అడ్ఢతం. పుబ్బే పణ్ణమారోపితాయ వడ్ఢియా సహ వత్తతీతి **సవడ్ఢికం. పణ్ణ**న్తి ఇణదానగ్గహణే సల్లక్ఖణవసేన లిఖితపణ్ణం. పున **పణ్ణ**న్తి ఇణయాచనవసేన సాసనలిఖితపణ్ణం. **నిల్లేపతాయా**తి ధనసమ్బన్ధాభావేన అవిలిమ్పనతాయ. తథా **అలగ్గతాయ.** పరియాయవచనఞ్హేతం ద్వయం. అథ వా **నిల్లేపతాయా**తి వుత్తనయేన అవిలిమ్పనభావేన విసేసనభూతేన **అలగ్గతాయా**తి అత్థో. **ఛ ధమ్మే**తి అసుభనిమిత్తస్స ఉగ్గహో, అసుభభావనానుయోగో, ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారతా, భోజనే మత్తఞ్ఞుతా, కల్యాణమిత్తతా, సప్పాయకథాతి ఇమే ఛ ధమ్మే. **భావేత్వా**తి బ్రూహేత్వా, అత్తని వా ఉప్పాదేత్వా. అనుప్పన్నఅనుప్పాదనఉప్పన్నప్పహానాదివిభావనవసేన మహాసతిపట్ఠానసుత్తే సవిసేసం పాళియా ఆగతత్తా ‘‘**మహాసతిపట్ఠానే వణ్ణయిస్సామా**’’తి వుత్తం. ‘‘**మహాసతిపట్ఠానే**’’తి చ ఇమస్మిం దీఘాగమే (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౨ ఆదయో) సన్ధాయాహ, న మజ్ఝిమాగమే నికాయన్తరత్తా. నికాయన్తరాగతోపి హి అత్థో ఆచరియేహి అఞ్ఞత్థ యేభుయ్యేన వుత్తోతి వదన్తి. ఏస నయో బ్యాపాదాదిప్పహానభాగేపి. **పరవత్థుమ్హీ**తి ఆరమ్మణభూతే పరస్మిం వత్థుస్మిం. మమాయనాభావేన **నేవ సజ్జో**. పరిగ్గహాభావేన **న బద్ధో. దిబ్బానిపి రూపాని పస్సతో కిలేసో న సముదాచరతి,** పగేవ మానుసియానీతి సమ్భావనే **అపి**-సద్దో.

అనత్థకరోతి అత్తనో, పరస్స చ అహితకరో. **ఛ ధమ్మే**తి మేత్తానిమిత్తస్స ఉగ్గహో, మేత్తాభావనానుయోగో, కమ్మస్సకతా, పటిసఙ్ఖానబహులతా, కల్యాణమిత్తతా, సప్పాయకథాతి ఇమే ఛ ధమ్మే. **తత్థేవా**తి మహాసతిపట్ఠానేయేవ. చారిత్తసీలమేవ ఉద్దిస్స పఞ్ఞత్తసిక్ఖాపదం ‘‘**ఆచారపణ్ణత్తీ**’’తి వుత్తం. **ఆది**-సద్దేన వారిత్తపణ్ణత్తిసిక్ఖాపదం సఙ్గణ్హాతి.

పవేసితోతి పవేసాపితో. బన్ధనాగారం పవేసాపితత్తా అలద్ధనక్ఖత్తానుభవనో పురిసో హి ‘‘**నక్ఖత్తదివసే బన్ధనాగారం పవేసితో పురిసో**’’తి వుత్తో, నక్ఖత్తదివసే ఏవ వా తదననుభవనత్థం తథా కతో పురిసో ఏవం వుత్తోతిపి వట్టతి. **అపరస్మి**న్తి తతో పచ్ఛిమే, అఞ్ఞస్మిం వా నక్ఖత్తదివసే. **ఓకాస**న్తి కమ్మకారణాకారణం, కమ్మకారణక్ఖణం వా. **మహానత్థకర**న్తి దిట్ఠధమ్మికాదిఅత్థహాపనముఖేన మహతో అనత్థస్స కారకం. **ఛ ధమ్మే**తి అతిభోజనే నిమిత్తగ్గాహో, ఇరియాపథసమ్పరివత్తనతా, ఆలోకసఞ్ఞామనసికారో, అబ్భోకాసవాసో, కల్యాణమిత్తతా, సప్పాయకథాతి ఇమే ఛ ధమ్మే, **ధమ్మనక్ఖత్తస్సా**తి యథావుత్తసోతబ్బధమ్మసఙ్ఖాతస్స మహస్స. సాధూనం రతిజననతో హి ధమ్మోపి ఛణసదిసట్ఠేన “నక్ఖత్త”న్తి వుత్తో.

ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చే **మహానత్థకర**న్తి పరాయత్తతాపాదనేన వుత్తనయేన మహతో అనత్థస్స కారకం. **ఛ ధమ్మే**తి బహుస్సుతతా, పరిపుచ్ఛకతా, వినయే పకతఞ్ఞుతా, వుడ్ఢసేవితా, కల్యాణమిత్తతా, సప్పాయకథాతి ఇమే ఛ ధమ్మే. బలస్స, బలేన వా అత్తనా ఇచ్ఛితస్స కరణం **బలక్కారో**, తేన. **నేక్ఖమ్మపటిపద**న్తి నీవరణతో నిక్ఖమనపటిపదం ఉపచారభావనమేవ, న పరమం ఝానం. అయఞ్హి ఉపచారభావనాధికారో.

బలవాతి పచ్చత్థికవిధమనసమత్థేన బలేన బలవా వన్తు-సద్దస్స అభిసయత్థవిసిట్ఠస్స అత్థియత్థస్స బోధనతో. **హత్థసార**న్తి హత్థగతధనసారం. **సజ్జావుధో**తి సజ్జితధన్వాదిఆవుధో, సన్నద్ధపఞ్చావుధోతి అత్థో. సూరవీరసేవకజనవసేన **సపరివారో. త**న్తి యథావుత్తం పురిసం. బలవన్తతాయ, సజ్జావుధతాయ, సపరివారతాయ చ **చోరా దూరతోవ దిస్వా పలాయేయ్యుం. అనత్థకారికా**తి సమ్మాపటిపత్తియా విబన్ధకరణతో వుత్తనయేన అహితకారికా. **ఛ ధమ్మే**తి బహుస్సుతతా, పరిపుచ్ఛకతా , వినయే పకతఞ్ఞుతా, అధిమోక్ఖబహులతా, కల్యాణమిత్తతా, సప్పాయకథాతి ఇమే ఛ ధమ్మే. యథా బాహుసచ్చాదీని ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స పహానాయ సంవత్తన్తి, ఏవం విచికిచ్ఛాయపీతి ఇధాపి బహుస్సుతతాదయో తయోపి ధమ్మా గహితా, కల్యాణమిత్తతా, పన సప్పాయకథా చ పఞ్చన్నమ్పి పహానాయ సంవత్తన్తి, తస్మా తాసు తస్స తస్స నీవరణస్స అనుచ్ఛవికసేవనతా దట్ఠబ్బా. **తిణం వియా**తి తిణం భయవసేన న గణేతి వియ. **దుచ్చరితకన్తారం నిత్థరిత్వా**తి దుచ్చరితచరణూపాయభూతాయ విచికిచ్ఛాయ నిత్థరణవసేన దుచ్చరితసఙ్ఖాతం కన్తారం నిత్థరిత్వా. విచికిచ్ఛా హి సమ్మాపటిపత్తియా అప్పటిపజ్జననిమిత్తతాముఖేన మిచ్ఛాపటిపత్తిమేవ పరిబ్రూహేతీతి తస్సా అప్పహానం దుచ్చరితచరణూపాయో, పహానఞ్చ దుచ్చరితవిధూననూపాయోతి.

౨౨౫. ''**తుట్ఠాకారో**''తి ఇమినా పామోజ్జం నామ తరుణపీతిం దస్సేతి. సా హి తరుణతాయ కథఞ్చిపి తుట్ఠావత్థా తుట్ఠాకారమత్తం. ''**తుట్ఠస్సా**''తి ఇదం "పముదితస్సా"తి ఏతస్స అత్థవచనం, తస్సత్థో "ఓక్కన్తికభావప్పత్తాయ పీతియా వసేన తుట్ఠస్సా"తి **టీకాయం** వుత్తో, ఏవం సతి పామోజ్జపదేన ఓక్కన్తికా పీతియేవ గహితా సియా. ''**సకలసరీరం ఖోభయమానా పీతి జాయతీ**''తి ఏతస్సా చత్థో "అత్తనో సవిప్ఫారికతాయ, అత్తసముట్ఠానపణీతరూపుప్పత్తియా చ సకలసరీరం ఖోభయమానా ఫరణలక్ఖణా పీతి జాయతీ"తి వుత్తో, ఏవఞ్చ సతి పీతిపదేన ఫరణా పీతియేవ గహితా సియా, కారణం పనేత్థ గవేసితబ్బం. ఇధ, పన అఞ్ఞత్థ చ తరుణబలవతామత్తసామఞ్ఞేన పదద్వయస్స అత్థదీపనతో యా కాచి తరుణా పీతి **పామోజ్జం,** బలవతీ **పీతి,** పఞ్చవిధాయ వా పీతియా యథాక్కమం తరుణబలవతాసమ్భవతో పురిమా పురిమా **పామోజ్జం** , పచ్ఛిమా పచ్ఛిమా **పీతీ**తిపి వదన్తి, అయమేత్థ తదనుచ్ఛవికో అత్థో. **తుట్ఠస్సా**తి పామోజ్జసఙ్ఖాతాయ తరుణపీతియా వసేన తుట్ఠస్స. త-సద్దో హి అతీతత్థో, ఇతరథా హేతుఫలసమ్బన్ధాభావాపత్తితో, హేతుఫలసమ్బన్ధభావస్స చ వుత్తత్తా. ''**సకలసరీరం ఖోభయమానా**''తి ఇమినా పీతి నామ ఏత్థ బలవపీతీతి దస్సేతి. సా హి అత్తనో సవిప్ఫారికతాయ, అత్తసముట్ఠానపణీతరూపుప్పత్తియా చ సకలసరీరం సఙ్ఖోభయమానా జాయతి. సకలసరీరే పీతివేగస్స పీతివిప్ఫారస్స ఉప్పాదనఞ్చేత్థ సఙ్ఖోభనం.

పీతిసహితం **పీతి** ఉత్తరపదలోపేన. కిం పన తం? మనో, పీతి మనో ఏతస్సాతి సమాసో. పీతియా సమ్పయుత్తం మనో యస్సాతిపి వట్టతి, తస్స. అత్థమత్తం పన దస్సేతుం ''**పీతిసమ్పయుత్తచిత్తస్స పుగ్గలస్సా**''తి వుత్తం. **కాయో**తి ఇధ సబ్బోపి అరూపకలాపో అధిప్పేతో, న పన కాయలహుతాదీసు వియ వేదనాదిక్ఖన్ధత్తయమేవ, న చ కాయాయతనాదీసు వియ రూపకాయమ్పీతి దస్సేతి ''**నామకాయో**''తి ఇమినా. పస్సద్ధిద్వయవసేనేవ హేత్థ పస్సమ్భనమధిప్పేతం, పస్సమ్భనం పన విగతకిలేసదరథతాతి ఆహ ''**విగతదరథో హోతీ**''తి, పహీనఉద్ధచ్చాదికిలేసదరథోతి అత్థో. వుత్తప్పకారాయ పుబ్బభాగభావనాయ వసేన చేతసికసుఖం పటిసంవేదేన్తోయేవ తంసముట్ఠానపణీతరూపఫుటసరీరతాయ కాయికమ్పి సుఖం పటిసంవేదేతీతి వుత్తం ''**కాయికమ్పి చేతసికమ్పి సుఖం వేదయతీ**''తి. **ఇమినా నేక్ఖమ్మసుఖేనా**తి "సుఖం వేదేతీ"తి ఏవం వుత్తేన సంకిలేసనీవరణపక్ఖతో నిక్ఖన్తత్తా, పఠమజ్ఝానపక్ఖికత్తా చ యథారహం నేక్ఖమ్మసఙ్ఖాతేన ఉపచారసుఖేన అప్పనాసుఖేన చ. సమాధానమ్పేత్థ తదుభయేనేవాతి వుత్తం ''**ఉపచారవసేనాపి అప్పనావసేనాపీ**''తి.

ఏత్థ పనాయమధిప్పాయో – కామచ్ఛన్దప్పహానతో పట్ఠాయ యావ పస్సద్ధకాయస్స సుఖపటిసంవేదనా, తావ యథా పుబ్బే, తథా ఇధాపి పుబ్బభాగభావనాయేవ వుత్తా, న అప్పనా. తథా హి కామచ్ఛన్దప్పహానే **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** వుత్తం "విక్ఖమ్భనవసేనాతి ఏత్థ విక్ఖమ్భనం అనుప్పాదనం అప్పవత్తనం, న పటిపక్ఖానం సుప్పహీనతా, పహీనత్తాతి చ పహీనసదిసతం సన్ధాయ వుత్తం ఝానస్స అనధిగతత్తా"తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౮౧). పస్సద్ధకాయస్స సుఖపటిసంవేదనాయ చ వుత్తప్పకారాయ పుబ్బభాగభావనాయ వసేన చేతసికసుఖం పటిసంవేదేన్తోయేవ తంసముట్ఠానపణీతరూపఫుటసరీరతాయ కాయికమ్పి సుఖం పటిసంవేదేతీతి. అపిచ కా నామ కథా అఞ్ఞోహి వత్తబ్బా అట్ఠకథాయమేవ "ఛ ధమ్మే భావేత్వా"తి తత్థ తత్థ పుబ్బభాగభావనాయ వుత్తత్తా. సుఖినో చిత్తసమాధానే పన సుఖస్స ఉపచారభావనాయ వియ అప్పనాయపి కారణత్తా, "సో వివిచ్చేవ కామేహీ"తిఆదినా చ వక్ఖమానాయ అప్పనాయ హేతుఫలవసేన సమ్బజ్ఝనతో పుబ్బభాగసమాధి , అప్పనాసమాధి చ వుత్తో, పుబ్బభాగసుఖమివ వా అప్పనాసుఖమ్పి అప్పనాసమాధిస్స కారణమేవాతి తమ్పి అప్పనాసుఖం అప్పనాసమాధినో కారణభావేన **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** గహితన్తి ఇమమత్థమసల్లక్ఖేన్తా నేక్ఖమ్మపదత్థం యథాతథం అగ్గహేత్వా పాళియం, అట్ఠకథాయమ్పి సంకిణ్ణాకులం కేచి కరోన్తీతి.

పఠమజ్ఝానకథావణ్ణనా

౨౨౬. యదేవం "సుఖినో చిత్తం సమాధియతీ"తి ఏతేనేవ ఉపచారవసేనపి అప్పనావసేనపి చిత్తస్స సమాధానం కథితం సియా, ఏవం సన్తే "సో వివిచ్చేవ కామేహీ"తిఆదికా దేసనా కిమత్థియాతి చోదనాయ "**సో వివిచ్చేవ...పే.... వుత్తన్తి వేదితబ్బ**"న్తి వుత్తం. తత్థ "సమాహితే"తి పదద్వయం "దస్సనత్థం వుత్త"న్తి ఇమేహి సమ్బన్ధిత్వా సమాహితత్తా తథా దస్సనత్థం వుత్తన్తి అధిప్పాయో వేదితబ్బో. **ఉపరివిసేసదస్సనత్థ**న్తి ఉపచారసమాధితో, పఠమజ్ఝానాదిసమాధితో చ ఉపరి పత్తబ్బస్స పఠమదుతియజ్ఝానాదివిసేసస్స దస్సనత్థం. ఉపచారసమాధిసమధిగమేనేవ హి పఠమజ్ఝానాదివిసేసో సమధిగన్తుం సక్కా, న పన తేన వినా, దుతియజ్ఝానాదిసమధిగమేపి పామోజ్జుప్పాదాదికారణపరమ్పరా ఇచ్ఛితబ్బా, దుతియమగ్గాదిసమధిగమే పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధి వియాతి దట్ఠబ్బం. **అప్పనాసమాధినాతి** పఠమజ్ఝానాదిఅప్పనాసమాధినా. **తస్స సమాధినో**తి యో అప్పనాలక్ఖణో సమాధి "సుఖినో చిత్తం సమాధియతీ"తి సబ్బసాధారణవసేన వుత్తో, తస్స సమాధినో. **పభేదదస్సనత్థ**న్తి దుతియజ్ఝానాదివిభాగస్స చేవ పఠమాభిఞ్ఞాదివిభాగస్స చ పభేదదస్సనత్థం. **కరజకాయ**న్తి చతుసన్తతిరూపసముదాయభూతం చాతుమహాభూతికకాయం. సో హి గబ్భాసయే కరీయతీతి కత్వా కరసఙ్ఖాతతో పుప్ఫసమ్భవతో జాతత్తా **కరజో**తి వుచ్చతి. **కరో**తి హి మాతు సోణితసఙ్ఖాతపుప్ఫస్స, పితు సుక్కసఙ్ఖాతసమ్భవస్స చ నామం, తతో జాతో పన అణ్డజజలాబుజవసేన గబ్భసేయ్యకకాయోవ. కామం ఓపపాతికాదీనమ్పి హేతుసమ్పన్నానం యథావుత్తసమాధిసమధిగమో సమ్భవతి, తథాపి యేభుయ్యత్తా, పాకటత్తా చ స్వేవ కాయో వుత్తోతి. కరోతి పుత్తే నిబ్బత్తేతీతి **కరో**, సుక్కసోణితం, కరేన జాతో **కరజో**తిపి వదన్తి.

నను చ నామకాయోపి వివేకజేన పీతిసుఖేన తథా లద్ధూపకారోవ సియా, అథ కస్మా యథావుత్తో రూపకాయోవ ఇధ గహితోతి? సద్దన్తరాభిసమ్బన్ధేన అధిగతత్తా. "అభిసన్దేతీ"తిఆదిసద్దన్తరాభిసమ్బన్ధతో హి రూపకాయో ఏవ ఇధ భగవతా వుత్తోతి అధిగమీయతి తస్సేవ అభిసన్దనాదికిరియాయోగ్యత్తాతి. **అభిసన్దేతీతి** అభిసన్దనం కరోతి, సో ఇమమేవ కాయం వివేకజేన పీతిసుఖేనాతి హి భేదవసేన, సముదాయావయవవసేన చ పరికప్పనామత్తసిద్ధా హేతుకిరియా ఏత్థ లబ్భతి, అభిసన్దనం పనేతం ఝానమయేన పీతిసుఖేన కరజకాయస్స తిన్తభావాపాదనం, సబ్బత్థకమేవ చ

లూఖభావస్సాపనయనన్తి ఆహ ''**తేమేతి స్నేహేతీ**''తి, అవస్సుతభావం, అల్లభావఞ్చ కరోతీతి అత్థో. అత్థతో పన అభిసన్దనం నామ యథావుత్తపీతిసుఖసముట్ఠానేహి పణీతరూపేహి కాయస్స పరిప్ఫరణం దట్ఠబ్బం. తేనేవాహ ''**సబ్బత్థ పవత్తపీతి సుఖం కరోతీ**''తి. తంసముట్ఠానరూపఫరణవసేనేవ హి సబ్బత్థ పవత్తపీతిసుఖతా. **పరిసన్దేతీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **భస్తం** నామ చమ్మపసిబ్బకం. **పరిప్ఫరతీ**తి సుద్ధకిరియాపదం. తేన వుత్తం ''**సమన్తతో ఫుసతీ**''తి, సో ఇమమేవ కాయం వివేకజేన పీతిసుఖేన సమన్తతో ఫుట్ఠో భవతీతి అత్థో. ఫుసనకిరియాయేవేత్థ ఉపపన్నా, న బ్యాపనకిరియా భిక్ఖుస్సేవ సుద్ధకత్తుభావతో. సబ్బం ఏతస్స అత్థీతి **సబ్బవా** యథా "గుణవా"తి, తస్స **సబ్బవతో,** "అవయవావయవీసమ్బన్ధే అవయవిని సామివచన"న్తి సద్దలక్ఖణేన పనేతస్స "కిఞ్చీ"తి అవయవేన సమ్బజ్ఝనతో అవయవీవిసయోయేవేస సబ్బసద్దోతి మన్త్వా ఛవిమంసాదికోట్ఠాససఙ్ఖాతేన అవయవేన అవయవీభావం దస్సేన్తో ఆహ ''**సబ్బకోట్ఠాసవతో కాయస్సా**''తి. ''**కిఞ్చీ**''తి ఏతస్స ''**ఉపా...పే.... ఠాన**''న్తి అత్థవచనం. **ఉపాదిన్నకసన్తతిపవత్తిట్ఠానే**తి కమ్మజరూపసన్తతియా పవత్తిట్ఠానే అఫుటం నామ న హోతీతి సమ్బన్ధో. **ఛవిమంసలోహితానుగత**న్తి ఛవిమంసలోహితాదికమ్మజరూపమనుగతం. యత్థ యత్థ కమ్మజరూపం, తత్థ తత్థ చిత్తజరూపస్సాపి బ్యాపనతో తేన తస్స కాయస్స ఫుటభావం సన్ధాయ ''**అఫుటం నామ న హోతీ**''తి వుత్తం.

౨౩౨. ఛేకోతి కుసలో, తం పన కోసల్లం "కంసథాలే న్హానియచుణ్ణాని ఆకిరిత్వా"తిఆదిసద్దన్తరసన్నిధానతో, పకరణతో చ న్హానియచుణ్ణానం కరణే, పయోజనే, పిణ్డనే చ సమత్థతావసేన వేదితబ్బన్తి దస్సేతి ''**పటిబలో**''తిఆదినా. **కంససద్దో** పన "మహతియా కంసపాతియా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౬౧) సువణ్ణే ఆగతో, "కంసో ఉపహతో యథా"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౧౩౪) కిత్తిమలోహే, "ఉపకంసో నామ రాజా మహాకంసస్స అత్రజో"తిఆదీసు [జా॰ అట్ఠ॰ ౪.౧౦.౧౬౪ (అత్థతో సమానం)] పణ్ణత్తిమత్తే. ఇధ పన యత్థ కత్థచి లోహేతి ఆహ ''**యేన కేనచి లోహేన కతభాజనే**''తి. నను ఉపమాకరణమత్తమేవిదం, అథ కస్మా కంసథాలకస్స సవిసేసస్స గహణం కతన్తి అనుయోగం పరిహరతి ''**మత్తికాభాజన**''న్తిఆదినా. ''**సన్దేన్తస్సా**''తి పరిమద్దేత్వా పిణ్డం కరోన్తస్సేవ భిజ్జతి, న పన సన్దనక్ఖమం హోతి, అనాదరలక్ఖణే చేతం సామివచనం. కిరియన్తరస్స పవత్తనక్ఖణేయేవ కిరియన్తరస్స పవత్తనఞ్హి అనాదరలక్ఖణం. "పరిప్ఫోసకం పరిప్ఫోసక"న్తి ఇదం భావనపుంసకన్తి దస్సేతి ''**సిఞ్చిత్వా సిఞ్చిత్వా**''తి ఇమినా. ఫుససద్దో చేత్థ పరిసిఞ్చనే యథా తం వాతవుట్ఠిసమయే "దేవో చ థోకం థోకం ఫుసాయతీ"తి, (పాచి॰ ౩౬౨) తస్మా తతో తతో న్హానియచుణ్ణతో ఉపరి ఉదకేన బ్యాపనకరణవసేన పరిసిఞ్చిత్వా పరిసిఞ్చిత్వాతి అత్థో. అనుపసగ్గోపి హి సద్దో సఉపసగ్గో వియ పకరణాధిగతస్స అత్థస్స దీపకో, "సిఞ్చిత్వా సిఞ్చిత్వా"తి పన వచనం "పరిప్ఫోసకం పరిప్ఫోసక"న్తి ఏతస్స "సన్దేయ్యా"తి ఏత్థ విసేసనభావవిఞ్ఞాపనత్థం. ఏవమీదిసేసు. "సన్దేయ్యా"తి ఏత్థ సన్ద-సద్దో పిణ్డకరణేతి వుత్తం ''**పిణ్డం కరేయ్యా**''తి. **అనుగతా**తి అనుపవిసనవసేన గతా ఉపగతా. **పరిగ్గహితా**తి పరితో గహితా సమన్తతో ఫుట్ఠా.

అన్తరో చ బాహిరో చ పదేసో, తేహి సహ పవత్తతీతి **సన్తరబాహిరా,** న్హానియపిణ్డి, ''**సమన్తరబాహిరా**''తిపి పాఠో, మ-కారో పదసన్ధివసేన ఆగమో. యథావుత్తేన పరిగ్గహితతాకారణేనేవ సన్తరబాహిరో న్హానియపిణ్డి ఫుటా ఉదకస్నేహేనాతి ఆహ ''**సబ్బత్థకమేవ ఉదకసినేహేన ఫుటా**''తి. సబ్బత్థ పవత్తనం **సబ్బత్థకం,** భావనపుంసకఞ్చేతం, సబ్బపదేసే హుత్వా ఏవ ఫుటాతి అత్థో. "సన్తరబాహిరా ఫుటా"తి చ ఇమినా న్హానియపిణ్డియా సబ్బసో ఉదకేన తేమితభావమాహ, "న చ పగ్ఘరణీ"తి పన ఇమినా తిన్తాయపి తాయ ఘనథద్ధభావం. తేనాహ ''**న చ బిన్దుం బిన్దు**''న్తిఆది. ఉదకస్స ఫుసితం ఫుసితం, న చ పగ్ఘరణీ సూదనీతి అత్థో, "బిన్దుం ఉదకం" తిపి కత్థచి పాఠో, ఉదకసఙ్ఖాతం బిన్దున్తి తస్సత్థో. బిన్దుసద్దో హి

“బ్యాలమ్బమ్బుధరబిన్దూ”తిఆదీసు వియ ధారావయవే. ఏవం పన అపఘ్గరణతో హత్థేనపి ద్వీహిపి తీహిపి అఙ్గలేహి గహేతుం, ఓవట్టికాయ వా కాతుం సక్కా. యది హి సా పఘ్గరణీ అస్స, ఏవం సతి స్నేహవిగమనేన సుక్ఖత్తా థద్ధా హుత్వా తథా గహేతుం, కాతుం వా న సక్కాతి వుత్తం హోతి. **ఓవట్టికాయా**తి పరివట్టులవసేన, గుళికావసేన సా పిణ్డి కాతుం సక్కాతి అత్థో.

దుతియజ్ఝానకథావణ్ణనా

౨౨౯. తాహి తాహి ఉదకసిరాహి ఉబ్భిజ్జతి ఉద్ధం నిక్ఖమతీతి **ఉబ్భిదం,** తాదిసం ఉదకం యస్సాతి **ఉబ్భిదోదకో,** ద-కారస్స పన త-కారే కతే **ఉబ్భితోదకో,** ఇమమత్థం దస్సేతుం ‘‘**ఉబ్భిన్నఉదకో**’’తి వుత్తం, నదీతీరే ఖతకూపకో వియ ఉబ్భిజ్జనకఉదకోతి అత్థో. ఉబ్భిజ్జనకమ్పి ఉదకం కత్థచి హేట్ఠా ఉబ్భిజ్జిత్వా ధారావసేన ఉట్ఠహిత్వా బహి గచ్ఛతి, న తం కోచి అన్తోయేవ పతిట్ఠితం కాతుం సక్కోతి ధారావసేన ఉట్ఠహనతో, ఇధ పన వాలికాతటే వియ ఉదకరహదస్స అన్తోయేవ ఉబ్భిజ్జిత్వా తత్థేవ తిట్ఠతి, న ధారావసేన ఉట్ఠహిత్వా బహి గచ్ఛతీతి విఞ్ఞాయతి అఖోభకస్స సన్నిసిన్నస్సేవ ఉదకస్స అధిప్పేతత్తాతి ఇమమత్థం సన్ధాయాహ ‘‘**న హేట్ఠా**’’తిఆది. **హేట్ఠా**తి ఉదకరహదస్స హేట్ఠా మహాఉదకసిరా, లోహితానుగతా లోహితసిరా వియ ఉదకానుగతో పథవిపదేసో “ఉదకసిరా”తి వుచ్చతి. **ఉగ్గచ్ఛనకఉదకో**తి ధారావసేన ఉట్ఠహనకఉదకో. **అన్తోయేవా**తి ఉదకరహదస్స అన్తో సమతలపదేసే ఏవ. **ఉబ్భిజ్జనకఉదకో**తి ఉబ్భిజ్జిత్వా తత్థేవ తిట్ఠనకఉదకో. **ఆగమనమగ్గో**తి బాహిరతో ఉదకరహదాభిముఖం ఆగమనమగ్గో. **కాలేన కాల**న్తి ఠుళ్హీపదం “ఏకో ఏకాయా”తిఆది (పారా. ౪౪౩, ౪౪౪, ౪౫౨) వియాతి వుత్తం ‘‘**కాలే కాలే**’’తి. **అన్వద్ధమాస**న్తి ఏత్థ **అను**సద్దో బ్యాపనే. వస్సానస్స అద్ధమాసం అద్ధమాసన్తి అత్థో. ఏవం **అనుదసాహ**న్తి ఏత్థాపి. **వుట్ఠి**న్తి వస్సనం. **అనుప్పవచ్ఛేయ్యా**తి న ఉపవచ్ఛేయ్య. వస్ససద్దతో చస్స సిద్ధీతి దస్సేతి ‘‘**న వస్సేయ్యా**’’తి ఇమినా.

“సీతా వారిధారా”తి ఇత్థిలిఙ్గపదస్స ‘‘**సీతం ధార**’’న్తి నపుంసకలిఙ్గేన అత్థవచనం ధారసద్దస్స ద్విలిఙ్గికభావవిఞ్ఞాపనత్థం. **సీత**న్తి ఖోభనాభావేన సీతలం, పురాణపణ్ణతిణకట్ఠాదిసంకిణ్ణాభావేన వా **సేతం** పరిసుద్ధం. సేతం సీతన్తి హి పరియాయో. కస్మా పనేత్థ ఉబ్భిదోదకోయేవ రహదో గహితో, న ఇతరేతి అనుయోగమపనేతి ‘‘**హేట్ఠా ఉగ్గచ్ఛనఉదకఞ్హి**’’తిఆదినా. **ఉగ్గన్త్వా ఉగ్గన్త్వా భిజ్జన్త**న్తి ఉట్ఠహిత్వా ఉట్ఠహిత్వా ధారాకిరణవసేన ఉబ్భిజ్జన్తం, వినస్సన్తం వా. **ఖోభేతీ**తి ఆలోళేతి. **వుట్ఠీ**తి వస్సనం. **ధారానిపాతపుబ్బుళకేహీ**తి ఉదకధారానిపాతేహి చ తతోయేవ ఉట్ఠితఉదకపుబ్బుళకసఙ్ఖాతేహి ఫేణపటలేహి చ. ఏవం యథాక్కమం తిణ్ణమ్పి రహదానమగహేతబ్బతం వత్వా ఉబ్భిదోదకస్సేవ గహేతబ్బతం వదతి ‘‘**సన్నిసిన్నమేవా**’’తిఆదినా. తత్థ **సన్నిసిన్నమేవా**తి సమ్మా, సమం వా నిసిన్నమేవ, అపరిక్ఖోభితాయ నిచ్చలమేవ, సుప్పసన్నమేవాతి అధిప్పాయో. **ఇద్ధినిమ్మితమివా**తి ఇద్ధిమతా ఇద్ధియా తథా నిమ్మితం ఇవ. **తత్థా**తి తస్మిం ఉపమోపమేయ్యవచనే. **సేస**న్తి “అభిసన్దేతీ”తిఆదికం.

తతియజ్ఝానకథావణ్ణనా

౨౩౦. ‘‘**ఉప్పలినీ**’’తిఆది గచ్ఛస్సపి వనస్సపి అధివచనం. ఇధ పన “యావ అగ్గా, యావ చ మూలా”తి వచనయోగేన “అప్పేకచ్చానీ”తిఆదినా ఉప్పలగచ్ఛాదీనమేవ గహేతబ్బతాయ వనమేవాధిప్పేతం, తస్మా ‘‘**ఉప్పలానీ**తి ఉప్పలగచ్ఛాని. **ఏత్థా**తి ఉప్పలవనే”తిఆదినా అత్థో వేదితబ్బో. అవయవేన హి సముదాయస్స నిబ్బచనం కతం. ఏకస్మిం ఉప్పలగచ్ఛాది

ఉప్పలాదియేవ, చతుపఞ్చమత్తమ్పి పన ఉప్పలాదివనన్తి వోహరీయతి, **సారత్థదీపనియం** పన జలాసయోపి ఉప్పలినిఆదిభావేన వుత్తో. **ఏత్థ చాతి** ఏతస్మిం పదత్తయే, ఏతేసు వా తీసు ఉప్పలపదుమపుణ్డరీకసఙ్ఖాతేసు అత్థేసు. **''సేతరత్తనీలేసూ''**తి ఉప్పలమేవ వుత్తం, సేతుప్పలరత్తుప్పలనీలుప్పలేసూతి అత్థో. **యం కిఞ్చి ఉప్పలం ఉప్పలమేవ** ఉప్పలసద్దస్స సామఞ్ఞనామవసేన తేసు సబ్బేసుపి పవత్తనతో. **సతపత్త**న్తి ఏత్థ **సత**సద్దో బహుపరియాయో ''సతగ్ఘీ సతరంసి సూరియో''తిఆదీసు వియ అనేకసఙ్ఖ్యాభావతో. ఏవఞ్చ కత్వా అనేకపత్తస్సాపి పదుమభావే సఙ్గహో సిద్ధో హోతి. **పత్త**న్తి చ పుప్ఫదలమధిప్పేతం. వణ్ణనియమేన **సేతం పదుమం, రత్తం పుణ్డరీక**న్తి సాసనవోహారో, లోకే పన ''రత్తం పదుమం, సేతం పుణ్డరీక''న్తి వదన్తి. వుత్తఞ్హి ''పుణ్డరీకం సితం రత్తం, కోకనదం కోకాసకో''తి. రత్తవణ్ణతాయ హి కోకనామకానం సునఖానం నాదయతో సద్దాపయతో, తేహి చ అసితబ్బతో **''కోకనదం, కోకాసకో''**తి చ పదుమం వుచ్చతి. యథాహ ''పద్మం యథా కోకనదం సుగన్ధ''న్తి. అయం పనేత్థ వచనత్థో ఉదకం పాతి, ఉదకే వా ప్లవతీతి **ఉప్పలం.** పజ్జే దవతి గచ్ఛతి, పకారేన వా దవతి విరుహతీతి **పదుమం.** పణ్డరం వణ్ణమస్స, మహన్తతాయ వా ముడితబ్బంఖణ్డేతబ్బన్తి **పుణ్డరీకం** మ-కారస్స ప-కారాదివసేన. ముడిసద్దఞ్హి ముడరిసద్దం వా ఖణ్డనత్థమిచ్ఛన్తి సద్దవిదూ, సద్దసత్థతో చేత్థ పదసిద్ధి. యావ అగ్గా, యావ చ మూలా ఉదకేన అభిసన్దనాదిభావదస్సనత్థం పాళియం ''ఉదకానుగ్గతానీ''తి వచనం, తస్మా ఉదకతో న ఉగ్గతానిచ్చేవ అత్థో, న తు ఉదకే అనురూపగతానీతి ఆహ **''ఉదకా...పే.... గతానీ''**తి. ఇధ పన ఉప్పలాదీని వియ కరజకాయో, ఉదకం వియ తతియజ్ఝానసుఖం దట్ఠబ్బం.

చతుత్థజ్ఝానకథావణ్ణనా

౨౩౩. యస్మా పన చతుత్థజ్ఝానచిత్తమేవ ''చేతసా''తి వుత్తం, తఞ్చ రాగాదిఉపక్కిలేసమలాపగమతో నిరుపక్కిలేసం నిమ్మలం, తస్మా ఉపక్కిలేసవిగమనమేవ పరిసుద్ధభావోతి ఆహ **''నిరుపక్కిలేసట్ఠేన పరిసుద్ధ''**న్తి. యస్మా చ పరిసుద్ధస్సేవ పచ్చయవిసేసేన పవత్తివిసేసో పరియోదాతతా సుద్ధన్తసువణ్ణస్స నిఘంసనేన పభస్సరతా వియ, తస్మా పభస్సరతాయేవ పరియోదాతతాతి ఆహ **''పభస్సరట్ఠేన పరియోదాత''**న్తి. విజ్జు వియ పభాయ ఇతో చితో చ నిచ్ఛరణం **పభస్సరం** యథా ''ఆభస్సరా''తి. **ఓదాతేన వత్థేనాతి** ఏత్థ ''ఓదాతేనా''తి గుణవచనం సన్ధాయ **''ఓదాతేన...పే.... ఇద''**న్తి వుత్తం. **ఉతుఫరణత్థ**న్తి ఉణ్హస్స ఉతునో ఫరణదస్సనత్థం. కస్మాతి ఆహ **''కిలిట్ఠవత్థేనా''**తిఆది. **ఉతుఫరణం న హోతీ**తి ఓదాతవత్థేన వియ సవిసేసం ఉతుఫరణం న హోతి, అప్పకమత్తమేవ హోతీతి అధిప్పాయో . తేనాహ **''తఙ్ఖణ...పే.... బలవం హోతీ''**తి. **''తఙ్ఖణధోతపరిసుద్ధేనా''**తి చ ఏతేన ఓదాతసద్దో ఏత్థ పరిసుద్ధవచనో ఏవ ''గిహీ ఓదాతవత్థవసనో''తిఆదీసు వియ , న సేతవచనో యేన కేనచి తఙ్ఖణధోతపరిసుద్ధేనేవ ఉతుఫరణసమ్భవతోతి దస్సేతి.

నను చ పాళియం ''నాస్స కిఞ్చి సబ్బావతో కాయస్స ఓదాతేన వత్థేన అఫుటం అస్సా''తి కాయస్స ఓదాతవత్థఫరణం వుత్తం, న పన వత్థస్స ఉతుఫరణం, అథ కస్మా ఉతుఫరణం ఇధ వుత్తన్తి అనుయోగేనాహ **''ఇమిస్సాయ హీ''**తిఆది. యస్మా వత్థం వియ కరజకాయో, ఉతుఫరణం వియ చతుత్థజ్ఝానసుఖం, తస్మా ఏవమత్థో వేదితబ్బోతి వుత్తం హోతి, ఏతేన చ ఓదాతేన వత్థేన సబ్బావతో కాయస్స ఫరణాసమ్భవతో, ఉపమేయ్యేన చ అయుత్తత్తా కాయగ్గహణేన తన్నిస్సితవత్థం గహేతబ్బం, వత్థగ్గహణేన చ తప్పచ్చయం ఉతుఫరణన్తి దస్సేతి. నేయ్యత్థతో హి అయం ఉపమా వుత్తా. విచిత్రదేసనా హి బుద్ధా భగవన్తోతి. యోగినో హి కరజకాయో వత్థం వియ దట్ఠబ్బో ఉతుఫరణసదిసేన చతుత్థజ్ఝానసుఖేన ఫరితబ్బత్తా, ఉతుఫరణం వియ చతుత్థజ్ఝానసుఖం వత్థస్స వియ తేన కరజకాయస్స ఫరణతో, పురిసస్స సరీరం వియ చతుత్థజ్ఝానం

ఉతుఫరణట్ఠానియస్స సుఖస్స నిస్సయభావతో. తేనాహ ''**తస్మా**''తిఆది. ఇదఞ్హి యథావుత్తవచనస్స గుణదస్సనం. ఏత్థ చ పాళియం "పరిసుద్ధేన చేతసా"తి చేతోగహణేన చతుత్థజ్ఝానసుఖం భగవతా వుత్తన్తి ఞాపేతుం "చతుత్థజ్ఝానసుఖం, చతుత్థజ్ఝానసుఖేనా"తి చ వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. నను చ చతుత్థజ్ఝానసుఖం నామ సాతలక్ఖణం నత్థీతి? సచ్చం, సన్తసభావత్తా పనేత్థ ఉపేక్ఖాయేవ "సుఖ"న్తి అధిప్పేతా. తేన వుత్తం **సమ్మోహవినోదనియం** "ఉపేక్ఖా పన సన్తత్తా, సుఖమిచ్చేవ భాసితా"తి (విభ॰ అట్ఠ॰ ౨౩౨; విసుద్ధి॰ ౨.౬౪౪; మహాని॰ అట్ఠ॰ ౨౭; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౦౦).

ఏత్తావతాతి పఠమజ్ఝానాధిగమపరిదీపనతో పట్ఠాయ యావ చతుత్థజ్ఝానాధిగమపరిదీపనా, తావతా వచనక్కమేన. లభనం **లాభో,** సో ఏతస్సాతి **లాభీ,** రూపజ్ఝానానం లాభీ **రూపజ్ఝానలాభీ** యథా "లాభీ చీవరపిణ్డపాతసేనాసనగిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారాన"న్తి, (సం॰ ని॰ ౨.౭౦; ఉదా॰ ౩౮) లభనసీలో వా **లాభీ.** కిం లభనసీలో? రూపజ్ఝానానీతిపి యుజ్జతి. ఏవమితరస్మిమ్పి. న అరూపజ్ఝానలాభీతి న వేదితబ్బోతి యోజేతబ్బం. కస్మాతి వుత్తం ''**న హీ**''తిఆది, అట్ఠన్నమ్పి సమాపత్తీనం ఉపరి అభిఞ్ఞాధిగమే అవినాభావతోతి వుత్తం హోతి. **చుద్దసహాకారేహీతి** "కసిణానులోమతో, కసిణపటిలోమతో కసిణానులోమపటిలోమతో, ఝానానులోమతో, ఝానపటిలోమతో, ఝానానులోమపటిలోమతో, ఝానుక్కన్తికతో, కసిణుక్కన్తికతో, ఝానకసిణుక్కన్తికతో, అఙ్గసఙ్కన్తితో, ఆరమ్మణసఙ్కన్తితో , అఙ్గారమ్మణసఙ్కన్తితో అఙ్గవవత్థానతో, ఆరమ్మణవవత్థానతో"తి (విసుద్ధి॰ ౨.౩౬౭) **విసుద్ధిమగ్గే** వుత్తేహి ఇమేహి చుద్దసహాకారేహి. సతిపి ఝానేసు ఆవజ్జనాదిపఞ్చవిధవసీభావే అయమేవ చుద్దసవిధో వసీభావో అభిఞ్ఞా నిబ్బత్తనే ఏకన్తేన ఇచ్ఛితబ్బోతి దస్సేన్తేన ''**చుద్దసహాకారేహి చిణ్ణవసీభావ**''న్తి వుత్తం, ఇమినా చ అరూపసమాపత్తీసు చిణ్ణవసీభావం వినా రూపసమాపత్తీసు ఏవ చిణ్ణవసీభావేన సమాపత్తి న ఇజ్ఝతీతి తాసం అభిఞ్ఞాధిగమే అవినాభావం దస్సేతీతి వేదితబ్బం.

నను యథాపాఠమేవ వినిచ్ఛయో వత్తబ్బోతి చోదనం సోధేతి ''**పాళియం పనా**''తిఆదినా, సావసేసపాఠభావతో నీహరిత్వా ఏస వినిచ్ఛయో వత్తబ్బోతి వుత్తం హోతి. యజ్జేవం అరూపజ్ఝానానిపి పాళియం గహేతబ్బాని, అథ కస్మా తాని అగ్గహేత్వా సావసేసపాఠో భగవతా కతోతి? సబ్బాభిఞ్ఞానం విసేసతో రూపావచరచతుత్థజ్ఝానపాదకత్తా. సతిపి హి తాసం తథా అవినాభావే విసేసతో పనేతా రూపావచరచతుత్థజ్ఝానపాదకా, తస్మా తాసం తప్పాదకభావవిఞ్ఞాపనత్థం తత్థేవ ఠత్వా దేసనా కతా, న పన అరూపావచరజ్ఝానానం ఇధ అనుపయోగతో. తేనాహ ''**అరూపజ్ఝానాని ఆహరిత్వా కథేతబ్బానీ**''తి.

విపస్సనాఞాణకథావణ్ణనా

౨౩౪. "పున చపరం మహారాజ (పాళియం నత్థి) భిక్ఖూ"తి వత్వాపి కిమత్థం దస్సేతుం "సో"తి పదం పున వుత్తన్తి చోదనాయాహ ''**సో...పే.... దస్సేతీ**''తి, యథారుతవసేన, నేయ్యత్థవసేన చ వుత్తాసు అట్ఠసు సమాపత్తీసు చిణ్ణవసితావిసిట్ఠం భిక్ఖుం దస్సేతుం ఏవం వుత్తన్తి అధిప్పాయో. **సేసన్తి** "సో"తి పదత్థతో సేసం "ఏవం సమాహితే"తిఆదీసు వత్తబ్బం సాధిప్పాయమత్థజాతం. ఞేయ్యం జానాతీతి **ఞాణం,** తదేవ పచ్చక్ఖం కత్వా పస్సతీతి **దస్సనం,** ఞాణమేవ దస్సనం న చక్ఖాదికన్తి **ఞాణదస్సనం,** పఞ్చవిధమ్పి ఞాణం, తయిదం పన ఞాణదస్సనపదం సాసనే యేసు ఞాణవిసేసేసు నిరుళ్హం, తం సబ్బం అత్థుద్ధారవసేన దస్సేన్తో ''**ఞాణదస్సనన్తి మగ్గఞాణమ్పి వుచ్చతీ**''తిఆదిమాహ. **ఞాణదస్సనవిసుద్ధత్థన్తి** ఞాణదస్సనస్స విసుద్ధిపయోజనాయ. **ఫాసువిహారోతి** అరియవిహారభూతో సుఖవిహారో. **భగవతోపీతి** న కేవలం దేవతారోచనమేవ, అథ ఖో తదా భగవతోపి ఞాణదస్సనం ఉదపాదీతి అత్థో. సత్తాహం కాలఙ్కతస్స అస్సాతి

సత్థాహకాలఙ్కతో. ‘‘కాలామో’’తి గోత్తవసేన వుత్తం. **చేతోవిముత్తి** [విముత్తి (అట్ఠకథాయం)] నామ అరహత్తఫలసమాపత్తి. యస్మా విపస్సనాఞాణం ఞేయ్యసఙ్ఖాతే తేభూమకసఙ్ఖారే అనిచ్చాదితో జానాతి, భఙ్గానుపస్సనతో చ పట్ఠాయ పచ్చక్ఖతో తే పస్సతి, తస్మా యథావుత్తట్ఠేన ఞాణదస్సనం నామ జాతన్తి దస్సేతి ‘‘**ఇధ పనా**’’తిఆదినా.

అభినీహరతీతి విపస్సనాభిముఖం చిత్తం తదఙ్గకరణీయతో నీహరిత్వా హరతీతి అయం సద్దతో అత్థో, అధిప్పాయతో పన తం దస్సేతుం ‘‘**విపస్సనాఞాణస్సా**’’తిఆది వుత్తం. తదభిముఖభావోయేవ హిస్స తన్నిన్నతాదికరణం, తం పన వుత్తనయేన అట్ఠఙ్గసమన్నాగతే తస్మిం చిత్తే విపస్సనాక్కమేన జాతే విపస్సనాభిముఖం చిత్తపేసనమేవాతి దట్ఠబ్బం. **తన్నిన్న**న్తి తస్సం విపస్సనాయం నిన్నం. ఇతరద్వయం తస్సేవ వేవచనం. తస్సం **పోణం** వఙ్కం **పబ్భారం** నీచన్తి అత్థో. బ్రహ్మజాలే **వుత్తోయేవ.** ఓదనకుమ్మాసేహి ఉపచీయతి వడ్ఢాపీయతి, ఉపచయతి వా వడ్ఢతీతి అత్థం సన్ధాయ ‘‘**ఓదనేనా**’’తిఆది వుత్తం. **అనిచ్చుచ్ఛాదనపరిమద్దనభేదనవిద్ధంసనధమ్మో**తి ఏత్థ “అనిచ్చధమ్మో”తిఆదినా **ధమ్మ**సద్దో పచ్చేకం యోజేతబ్బో. తత్థ **అనిచ్చధమ్మో**తి పభఙ్గుతాయ అద్ధువసభావో. **దుగ్గన్ధవిఘాతత్థాయా**తి సరీరే దుగ్గన్ధస్స విగమాయ. **ఉచ్ఛాదనధమ్మో**తి ఉచ్ఛాదేతబ్బతాసభావో, ఇమస్స పూతికాయస్స దుగ్గన్ధభావతో గన్ధోదకాదీహి ఉబ్బట్టనవిలిమ్పనజాతికోతి అత్థో. ఉచ్ఛాదనేన హి పూతికాయే సేదవాతపిత్తసేమ్హాదీహి గరుభావదుగ్గన్ధానమపగమో హోతి. మహాసమ్బాహనం మల్లాదీనం బాహువడ్ఢనాదిఅత్థంవ హోతి, అఙ్గపచ్చఙ్గాబాధవినోదనత్థం పన ఖుద్దకసమ్బాహనమేవ యుత్తన్తి ఆహ ‘‘**ఖుద్దకసమ్బాహనేనా**’’తి, మన్దసమ్బాహనేనాతి అత్థో. **పరిమద్దనధమ్మో**తి పరిమద్దితబ్బతాసభావో.

ఏవం అనియమితకాలవసేన అత్థం వత్వా ఇదాని నియమితకాలవసేన అత్థం వదతి ‘‘**దహరకాలే**’’తిఆదినా. **వా**-సద్దో చేత్థ అత్థదస్సనవసేనేవ అత్థన్తరవికప్పనస్స విఞ్ఞాయమానత్తా న పయుత్తో, లుత్తనిద్దిట్ఠో వా. **దహరకాలే**తి అచిరవిజాతకాలే. సయాపేత్వా అఞ్ఛనపీళనాదివసేన పరిమద్దనధమ్మోతి సమ్బన్ధో. **మిత**న్తి భావనపుంసకనిద్దేసో, తేన యథాపమాణం, మన్దం వా అఞ్ఛనపీళనాదీని దస్సేతి. **అఞ్ఛన**న్తేత్థ ఆకడ్ఢనం. **పీళనం** సమ్బాహనం. **ఆది**సద్దేన సమిఞ్జనఉగ్గమనాదీని సఙ్గణ్హాతి. **ఏవం పరిహారితోపీ**తి ఉచ్ఛాదనాదినా సుఖేధితోపి. **భిజ్జతి చేవా**తి అనిచ్చతాదివసేన నస్సతి చ. **వికిరతి చా**తి ఏవం భిన్దన్తో చ కిఞ్చి పయోజనం అసాధేన్తో విప్పకిణ్ణోవ హోతి. ఏవం నవహి పదేహి యథారహం కాయే సముదయవయధమ్మానుపస్సితా దస్సితాతి ఇమమత్థం విభావేన్తో ‘‘**తత్థా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **ఛహి పదేహీ**తి “రూపీ, చాతుమహాభూతికో, మాతాపేత్తికసమ్భవో, ఓదనకుమ్మాసూపచయో, ఉచ్ఛాదనధమ్మో, పరిమద్దనధమ్మో”తి ఇమేహి ఛహి పదేహి. యుత్తం తావ హోతు మజ్ఝే తీహిపి పదేహి కాయస్స సముదయకథనం తేసం తదత్థదీపనతో, “రూపీ, ఉచ్ఛాదనధమ్మో, పరిమద్దనధమ్మో”తి పన తీహి త్వదేహి కథం తస్స తథాకథనం యుత్తం సియా తేసం తదత్థస్స అదీపనతోతి? యుత్తమేవ తేసమ్పి తదత్థస్స దీపితత్తా. ‘‘**రూపీ**’’తి హి ఇదం అత్తనో పచ్చయభూతేన ఉతుఆహారలక్ఖణేన రూపేన రూపవాతి అత్థస్స దీపకం. పచ్చయసఙ్గమవిసిట్ఠే హి తదస్సత్థిఅత్థే అయమీకారో. “ఉచ్ఛాదనధమ్మో, పరిమద్దనధమ్మో”తి చ ఇదం పదద్వయం తథావిధరూపుప్పాదనేన సన్తానసమ్పాదనత్థస్స దీపకన్తి. **ద్వీహీ**తి “భేదనధమ్మో, విద్ధంసనధమ్మో”తి ద్వీహి పదేహి. **నిస్సితఞ్చ** కాయపరియాపన్నే హదయవత్థుమ్హి నిస్సితత్తా విపస్సనాచిత్తస్స. తదా పవత్తఞ్హి విపస్సనాచిత్తమేవ “ఇదఞ్చ మే విఞ్ఞాణ”న్తి ఆసన్నపచ్చక్ఖవసేన వుత్తం. **పటిబద్ధఞ్చ** కాయేన వినా అప్పవత్తనతో, కాయసఙ్ఖాతానఞ్చ రూపధమ్మానం ఆరమ్మణకరణతో.

౨౩౫. సుట్ఠు ఓభాసతీతి **సుభో**, పభాసమ్పన్నో మణి, తాయ ఏవ పభాసమ్పత్తియా మణినో భద్రతాతి అత్థమత్తం దస్సేతుం ‘‘**సుభోతి సున్దరో**’’తి వుత్తం. పరిసుద్ధాకరసముట్ఠానమేవ మణినో సువిసుద్ధజాతితాతి ఆహ ‘‘**జాతిమాతి పరిసుద్ధాకరసముట్ఠితో**’’తి. సువిసుద్ధరతనాకరతో సముట్ఠితోతి అత్థో. ఆకరపరివిసుద్ధిమూలకో ఏవ హి మణినో కురువిన్దజాతిఆదిజాతివిసేసోతి. ఇధాధిప్పేతస్స పన వేళురియమణినో విళూర (వి॰ వ॰ అట్ఠ॰ ౩౪ ఆదయో వాక్యక్ఖ్నేసు పస్సితబ్బం) పబ్బతస్స, విళూర గామస్స చ అవిదూరే పరిసుద్ధాకరో. యేభుయ్యేన హి సో తతో సముట్ఠితో. తథా హేస విళూరనామకస్స పబ్బతస్స, గామస్స చ అవిదూరే సముట్ఠితత్తా వేళురియోతి పఞ్ఞాయిత్థ, దేవలోకే పవత్తస్సపి చ తంసదిసవణ్ణనిభతాయ తదేవ నామం జాతం యథా తం మనుస్సలోకే లద్ధనామవసేన దేవలోకే దేవతానం, సో పన మయూరగీవావణ్ణో వా హోతి వాయసపత్తవణ్ణో వా సినిద్ధవేణుపత్తవణ్ణో వాతి **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన పరమత్థదీపనియం** (వి॰ వ॰ అట్ఠ॰ ౩౪) వుత్తం. **వినయసంవణ్ణనాసు** (వి॰ వి॰ టీ॰ ౧.౨౧౧) పన “అల్లవేళువణ్ణో”తి వదన్తి. తథా హిస్స “వంసవణ్ణో”తిపి నామం జాతం. “మజ్జారక్ఖిమణ్డలవణ్ణో”తి చ వుత్తో, తతోయేవ సో ఇధ పదేసే మజ్జారమణీతి పాకటో హోతి. చక్కవత్తిపరిభోగారహపణీతతరమణిభావతో పన తస్సేవ పాళియం వచనం దట్ఠబ్బం. యథాహ “పున చపరం ఆనన్ద రఞ్ఞో మహాసుదస్సనస్స మణిరతనం పాతురహోసి, సో అహోసి మణి వేళురియో సుభో జాతిమా అట్ఠంసో”తిఆది (దీ॰ ని॰ ౨.౨౪౮). పాసాణసక్ఖరాదిదోసనీహరణవసేనేవ పరికమ్మనిప్ఫత్తీతి దస్సేతి ‘‘**అపనీతపాసాణసక్ఖరో**’’తి ఇమినా.

ఛవియా ఏవ సణ్హభావేన అచ్ఛతా, న సచ్ఛాతస్సాతి ఆహ ‘‘**అచ్ఛోతి తనుచ్ఛవీ**’’తి. తతో చేవ విసేసేన పసన్నోతి దస్సేతుం ‘‘**సుట్ఠు పసన్నో**’’తి వుత్తం. పరిభోగమణిరతనాకారసమ్పత్తి సబ్బాకారసమ్పన్నతా . తేనాహ ‘‘**ధోవనవేధనాదీహి**’’తిఆది. పాసాణాదీసు ధోతతా **ధోవనం,** కాళకాదిఅపహరణత్థాయ చేవ సుత్తేన ఆవునత్థాయ చ విజ్ఝితబ్బతా **వేధనం. ఆది**సద్దేన తాపసణ్హకరణాదీనం సఙ్గహో. **వణ్ణసమ్పత్తి**న్తి ఆవునితసుత్తస్స వణ్ణసమ్పత్తిం. కస్మాతి వుత్తం ‘‘**తాదిస**’’న్తిఆది, తాదిసస్సేవ ఆవుతస్స పాకటభావతోతి వుత్తం హోతి.

మణి వియ కరజకాయో పచ్చవేక్ఖితబ్బతో. **ఆవుతసుత్తం వియ విఞ్ఞాణం** అనుపవిసిత్వా ఠితత్తా. **చక్ఖుమా పురిసో వియ విపస్సనాలాభీ భిక్ఖు** సమ్మదేవ తస్స దస్సనతో, తస్స పురిసస్స మణినో ఆవిభూతకాలో వియ తస్స భిక్ఖునో కాయస్స ఆవిభూతకాలో తన్నిస్సయస్స పాకటభావతో. సుత్తస్సావిభూతకాలో వియ తేసం ధమ్మానమావిభూతకాలో తన్నిస్సితస్స పాకటభావతోతి అయమేత్థ ఉపమాసమ్పాదనే కారణవిభావనా, ‘‘**ఆవుతసుత్తం వియ విపస్సనాఞాణ**’’న్తి కత్థచి పాఠో, “ఇదఞ్చ విఞ్ఞాణ”న్తి వచనతో పన “విఞ్ఞాణ”న్తి పాఠోవ సున్దరతరో, “విపస్సనావిఞ్ఞాణ”న్తి వా భవితబ్బం. **విపస్సనాఞాణం అభినీహరిత్వా**తి విపస్సనాఞాణాభిముఖం చిత్తం నీహరిత్వా.

తత్రాతి వేళురియమణిమ్హి. **తదారమ్మణాన**న్తి కాయసఙ్ఖాతరూపధమ్మారమ్మణానం. “ఫస్సపఞ్చమకాన”న్తిఆదిపదత్తయస్సేతం విసేసనం అత్థవసా లిఙ్గవిభత్తివచనవిపరిణామోతి కత్వా పచ్ఛిమపదస్సాపి విసేసనభావతో. ఫస్సపఞ్చమకగ్గహణేన, సబ్బచిత్తచేతసికగ్గహణేన చ గహితధమ్మా విపస్సనాచిత్తుప్పాదపరియాపన్నా ఏవాతి దట్ఠబ్బం. ఏవఞ్హి తేసం విపస్సనావిఞ్ఞాణగతికత్తా ఆవుతసుత్తం వియ “విపస్సనావిఞ్ఞాణ”న్తి హేట్ఠా వుత్తవచనం అవిరోధితం హోతి. కస్మా పన విపస్సనావిఞ్ఞాణస్సేవ గహణన్తి? “ఇదఞ్చ మే విఞ్ఞాణం ఏత్థ సితం ఏత్థ పటిబద్ధ”న్తి ఇమినా తస్సేవ వచనతో. “అయం ఖో మే కాయో”తిఆదినా హి విపస్సనాఞాణేన విపస్సిత్వా “తదేవ విపస్సనాఞాణసమ్పయుత్తం విఞ్ఞాణం ఏత్థ సితం ఏత్థ పటిబద్ధ”న్తి నిస్సయవిసయాదివసేన మనసి కరోతి, తస్మా తస్సేవ ఇధ గహణం సమ్భవతి,

నాఞ్ఞస్సాతి దట్ఠబ్బం. తేనాహ ''**విపస్సనావిఞ్ఞాణస్సేవ వా ఆవిభూతకాలో**''తి. ధమ్మసఙ్గహాదీసు (ధ॰ స॰ ౨ ఆదయో) దేసితనయేన పాకటభావతో చేత్థ ఫస్సపఞ్చమకానం గహణం, నిరవసేసపరిగ్గహణతో సబ్బచిత్తచేతసికానం, యథారుతం దేసితవసేన పధానభావతో విపస్సనావిఞ్ఞాణస్సాతి వేదితబ్బం. కిం పనేతే పచ్చవేక్ఖణఞాణస్స ఆవిభవన్తి, ఉదాహు పుగ్గలస్సాతి? పచ్చవేక్ఖణఞాణస్సేవ, తస్స పన ఆవిభూతత్తా పుగ్గలస్సాపి ఆవిభూతా నామ హోన్తి, తస్మా ''**భిక్ఖునో ఆవిభూతకాలో**''తి వుత్తన్తి.

యస్మా పనిదం విపస్సనాఞాణం మగ్గఞాణానన్తరం హోతి, తస్మా లోకియాభిఞ్ఞానం పరతో, ఛట్ఠభిఞ్ఞాయ చ పురతో వత్తబ్బం, అథ కస్మా సబ్బాభిఞ్ఞానం పురతోవ వుత్తన్తి చోదనాలేసం దస్సేత్వా పరిహరన్తో ''**ఇదఞ్చ విపస్సనాఞాణ**''న్తిఆదిమాహ. "ఇదఞ్చ మగ్గఞాణానన్తర"న్తి హి ఇమినా యథావుత్తం చోదనాలేసం దస్సేతి. తత్థ ''**మగ్గఞాణానన్తర**''న్తి సిఖాప్పత్తవిపస్సనాభూతం గోత్రభుఞాణం సన్ధాయ వుత్తం. తదేవ హి అరహత్తమగ్గస్స, సబ్బేసం వా మగ్గఫలానమనన్తరం హోతి, పధానతో పన తబ్బచనేనేవ సబ్బస్సాపి విపస్సనాఞాణస్స గహణం దట్ఠబ్బం అవిసేసతో తస్స ఇధ వుత్తత్తా. మగ్గసద్దేన చ అరహత్తమగ్గస్సేవ గహణం తస్సేవాభిఞ్ఞాపరియాపన్నత్తా, అభిఞ్ఞాసమ్బన్ధేన చ చోదనాసమ్భవతో. లోకియాభిఞ్ఞానం పురతో వుత్తం విపస్సనాఞాణం తాసం నానన్తరతాయ అనుపకారం, ఆసవక్ఖయఞాణసఙ్ఖాతాయ పన లోకుత్తరాభిఞ్ఞాయ పురతో వుత్తం తస్సా అనన్తరతాయ ఉపకారం, తస్మా ఇదం లోకియాభిఞ్ఞానం పరతో, ఛట్ఠాభిఞ్ఞాయ చ పురతో వత్తబ్బం. కస్మా పన ఉపకారట్ఠానే తథా అవత్వా అనుపకారట్ఠానేవ భగవతా వుత్తన్తి హి చోదనా సమ్భవతి. ''**ఏవం సన్తేపీ**''తిఆది పరిహారదస్సనం. తత్థ **ఏవం సన్తేపీ**తి యదిపి ఞాణానుపుబ్బియా మగ్గఞాణస్స అనన్తరతాయ ఉపకారం హోతి, ఏవం సతిపీతి అత్థో.

అభిఞ్ఞావారేతి ఛళభిఞ్ఞావసేన వుత్తే దేసనావారే. **ఏతస్స అన్తరా వారో నత్థీ**తి పఞ్చసు లోకియాభిఞ్ఞాసు కథితాసు ఆకఙ్ఖేయ్యసుత్తాదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౬౫) వియ ఛట్ఠాభిఞ్ఞాపి అవస్సం కథేతబ్బా అభిఞ్ఞాలక్ఖణభావేన తప్పరియాపన్నతో, న చ విపస్సనాఞాణం లోకియాభిఞ్ఞానం, ఛట్ఠాభిఞ్ఞాయ చ అన్తరా పవేసేత్వా కథేతబ్బం అనభిఞ్ఞాలక్ఖణభావేన తదపరియాపన్నతో. ఇతి ఏతస్స విపస్సనాఞాణస్స తాసమభిఞ్ఞానం అన్తరా వారో నత్థి, తస్మా తత్థ అవసరాభావతో ఇధేవ రూపావచరచతుత్థజ్ఝానానన్తరం విపస్సనాఞాణం కథితన్తి అధిప్పాయో. ''**యస్మా చా**''తిఆదినా అత్థన్తరమాహ. తత్థ **చ**-సద్దో సముచ్చయత్థో, తేన న కేవలం విపస్సనాఞాణస్స ఇధ దస్సనే తదేవ కారణం, అథ ఖో ఇదమ్పీతి ఇమమత్థం సముచ్చినాతీతి **ఆచరియేన** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౩౫) వుత్తం. సద్దవిదూ పన ఈదిసే ఠానే చ-సద్దో వా-సద్దత్థో, సో చ వికప్పత్థోతి వదన్తి, తమ్పి యుత్తమేవ అత్థన్తరదస్సనే పయుత్తత్తా. అత్తనా పయుజ్జితబ్బస్స హి విజ్జమానత్థస్సేవ జోతకా ఉపసగ్గనిపాతా యథా మగ్గనిదస్సనే సాఖాభఙ్గా, యథా చ అదిస్సమానా జోతనే పదీపాతి ఏవమీదిసేసు. హోతి చేత్థ –

> "అత్థన్తరదస్సనమ్హి , చ సద్దో యది దిస్సతి;
> సముచ్చయే వికప్పే సో, గహేతబ్బో విభావినా"తి.

అకతసమ్మసనస్సాతి హేతుగబ్భపదం. తథా **కతసమ్మసనస్సా**తి చ. ''**దిబ్బేన చక్ఖునా భేరవమ్పి రూపం పస్సతో**తి ఏత్థ ఇద్ధివిధఞాణేన భేరవం రూపం నిమ్మినిత్వా మంసచక్ఖునా పస్సతోతిపి వత్తబ్బం. ఏవమ్పి హి అభిఞ్ఞాలాభినో అపరిఞ్ఞాతవత్థుకస్స భయం సన్తాసో ఉప్పజ్జతి ఉచ్చవాలికవాసిమహానాగత్థేరస్స వియా"తి ఆచరియేన (దీ॰ ని॰ టీ॰

౧.౨౩౫) వుత్తం. యథా చేత్థ, ఏవం **దిబ్బాయ సోతధాతుయా భేరవం సద్దం సుణతో**తి ఏత్థాపి ఇద్ధివిధఞాణేన భేరవం సద్దం నిమ్మినిత్వా మంససోతేన సుణతోపీతి వత్తబ్బమేవ. ఏవమ్పి హి అభిఞ్ఞాలాభినో అపరిఞ్ఞాతవత్థుకస్స భయం సన్తాసో ఉప్పజ్జతి ఉచ్చవాలికవాసిమహానాగత్థేరస్స వియ. థేరో హి కోఞ్చనాదసహితం సబ్బసేతం హత్థినాగం మాపేత్వా దిస్వా, సుత్వా చ సఞ్జాతభయసన్తాసోతి **అట్ఠకథాసు** (విభ॰ అట్ఠ॰ ౨.౮౮౨; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౮౧; విసుద్ధి॰ ౨.౪౩౩) వుత్తో. అనిచ్చాదివసేన కతసమ్మసనస్స దిబ్బాయ...పే॰... భయం సన్తాసో న ఉప్పజ్జతీతి సమ్బన్ధో. **భయవినోదనహేతు** నామ విపస్సనాఞాణేన కతసమ్మసనతా, తస్స, తేన వా సమ్పాదనత్థన్తి అత్థో. **ఇధేవా**తి చతుత్థజ్ఝానానన్తరమేవ. **''అపిచా''**తిఆదినా యథాపాఠం యుత్తతరనయం దస్సేతి. విపస్సనాయ పవత్తం పామోజ్జపీతిపస్సద్ధిపరమ్పరాగతసుఖం **విపస్సనాసుఖం. పాటియేక్క**న్తి ఝానాభిఞ్ఞాదీహి అసమ్మిస్సం విసుం భూతం **సన్దిట్ఠికం సామఞ్ఞఫలం.** తేనాహ భగవా **ధమ్మపదే** –

> ''యతో యతో సమ్మసతి, ఖన్ధానం ఉదయబ్బయం;
>
> లభతీ పీతిపామోజ్జం, అమతం తం విజానత''న్తిఆది. (ధ॰ ప॰ ౩౭౪);

ఇధాపి వుత్తం ''ఇదమ్పి ఖో మహారాజ సన్దిట్ఠికం సామఞ్ఞఫలం...పే॰... పణీతతరఞ్చా''తి, తస్మా పాళియా సంసన్దనతో ఇమమేవ నయం యుత్తతరన్తి వదన్తి. **ఆదితోవా**తి అభిఞ్ఞానమాదిమ్హియేవ.

మనోమయిద్ధిఞాణకథావణ్ణనా

౨౩౬-౭. మనోమయన్తి ఏత్థ పన **మయ**సద్దో అపరపణ్ణత్తివికారపదపూరణనిబ్బత్తిఆదీసు అనేకేస్వత్థేసు ఆగతో. ఇధ పన నిబ్బత్తిఅత్థేతి దస్సేతుం **''మనేన నిబ్బత్తిత''**న్తి వుత్తం. ''అభిఞ్ఞామనేన నిబ్బత్తిత''న్తి అత్థోతి ఆచరియేనాపి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౩౬, ౨౩౭) వుత్తం. విసుద్ధిమగ్గే (విసుద్ధి॰ ౨.౩౯౭) పన ''అధిట్ఠానమనేన నిమ్మితత్తా మనోమయ''న్తి ఆగతం, అభిఞ్ఞామనేన, అధిట్ఠానమనేన చాతి ఉభయథాపి నిబ్బత్తత్తా ఉభయమ్పేతం యుత్తమేవ . **అఙ్గం** నామ హత్థపాదాదితంతంసముదాయం, **పచ్చఙ్గం** నామ కప్పరజణ్ణుఆది తస్మిం తస్మిం సముదాయే అవయవం. ''అహీనిన్ద్రియ''న్తి ఏత్థ పరిపుణ్ణతాయేవ అహీనతా, న తు అప్పణీతతా, పరిపుణ్ణభావో చ చక్ఖుసోతాదీనం సణ్ఠానవసేనేవ. నిమ్మితరూపే హి పసాదో నామ నత్థీతి దస్సేతుం **''సణ్ఠానవసేన అవికలిన్ద్రియ''**న్తి వుత్తం, ఇమినాపి తస్స జీవితిన్ద్రియాదీనమ్పి అభావో వుత్తోతి దట్ఠబ్బం. **సణ్ఠానవసే**నాతి చ కమలదలాదిసదిససణ్ఠానమత్తవసేన, న రూపాభిఘాతారహభూతప్పసాదాదిఇన్ద్రియవసేన. ''సబ్బఙ్గపచ్చఙ్గిం అహీనిన్ద్రియ''న్తి వుత్తమేవత్థం సమత్థేన్తో **''ఇద్ధిమతా''**తిఆదిమాహ. **అవిద్ధకణ్ణో**తి కులచారిత్తవసేన కణ్ణాలఙ్కారపిళన్ధనత్థం అవిజ్ఝితకణ్ణో, నిదస్సనమత్తమేతం. తేనాహ **''సబ్బాకారేహీ''**తి, వణ్ణసణ్ఠానావయవవిసేసాదిసబ్బాకారేహీతి అత్థో. **తేనా**తి ఇద్ధిమతా.

అయమేవత్థో పాళియమ్పి విభావితోతి ఆహ **''ముఞ్జమ్హా ఈసికన్తిఆదిఉపమాత్తయమ్పి హి...పే॰... వుత్త''**న్తి. కత్థచి పన **''ముఞ్జమ్హా ఈసికన్తిఆది ఉపమామత్తం. యమ్పి హి సదిసభావదస్సనత్థమేవ వుత్త''**న్తి పాఠో దిస్సతి. తత్థ **''ఉపమామత్త''**న్తి ఇమినా అత్థన్తరదస్సనం నివత్తేతి, **''యమ్పి హీ''**తిఆదినా పన తస్స ఉపమాభావం సమత్థేతి. నియతానపేక్ఖేన చ యం-సద్దేన ''ముఞ్జమ్హా ఈసిక''న్తిఆదివచనమేవ పచ్చామసతి. **సదిసభావదస్సనత్థమేవా**తి సణ్ఠానతోపి వణ్ణతోపి

అవయవవిసేసతోపి సదిసభావదస్సనత్థంయేవ. కథం సదిసభావోతి వుత్తం ''**ముఞ్జసదిసా ఏవ హీ**''తిఆది. **ముఞ్జం** నామ తిణవిసేసో, యేన కోచ్ఛాదీని కరోన్తి. ''పవాహేయ్యా''తి వచనతో అన్తో ఠితా ఏవ ఈసికా అధిప్పేతాతి దస్సేతి ''**అన్తో ఈసికా హోతీ**''తి ఇమినా. **ఈసికాతి** చ కళీరో. **విసుద్ధిమగ్గటీకాయం** పన ''కణ్డ''న్తి (విసుద్ధి॰ టీ॰ ౨.౩౮౯) వుత్తం. **వట్టాయ కోసియాతి** పరివట్టులాయ అసికోసియా. **పత్థటాయాతి** పట్టికాయ. కరడితబ్బో భాజేతబ్బోతి **కరణ్డో**, పేళా. కరడితబ్బో జిగుచ్ఛితబ్బోతి **కరణ్డో**, నిమ్మోకం. ఇధాపి నిమ్మోకమేవాతి ఆహ ''**కరణ్డాతి ఇదమ్పి**''తిఆది. **విలీవకరణ్డో** నామ పేళా. కస్మా అహికఞ్చుకస్సేవ నామం, న విలీవకరణ్డకస్సాతి చోదనం సోధేతి ''**అహికఞ్చుకో హి**''తిఆదినా, స్వేవ అహినా సదిసో, తస్మా తస్సేవ నామన్తి వుత్తం హోతి. **విసుద్ధిమగ్గటీకాయం** పన ''**కరణ్డాయాతి** పేళాయ, నిమ్మోకతోతి చ వదన్తీ''తి (విసుద్ధి॰ టీ॰ ౨.౩౮౯) వుత్తం. తత్థ పేళాగహణం అహినా అసదిసతాయ విచారేతబ్బం.

యజ్జేవం ''సేయ్యథాపి పన మహారాజ పురిసో అహిం కరణ్డా ఉద్ధరేయ్యా''తి పురిసస్స కరణ్డతో అహిఉద్ధరణూపమాయ అయమత్థో విరుజ్ఝేయ్య. న హి సో హత్థేన తతో ఉద్ధరితుం సక్కాతి అనుయోగేనాహ ''**తత్థా**''తిఆది. ''ఉద్ధరేయ్యా''తి హి అనియమవచనేపి హత్థేన ఉద్ధరణస్సేవ పాకటత్తా తందస్సనమివ జాతం. తేనాహ ''**హత్థేన ఉద్ధరమానో వియ దస్సితో**''తి. ''**అయఞ్హి**''తిఆది చిత్తేన ఉద్ధరణస్స హేతుదస్సనం. అహినో నామ పఞ్చసు ఠానేసు సజాతిం నాతివత్తన్తి ఉపపత్తియం, చుతియం, విస్సట్ఠనిద్దోక్కమనే, సమానజాతియా మేథునపటిసేవనే, జిణ్ణతచాపనయనేతి వుత్తం ''**సజాతియం ఠితో**''తి. ఉరగజాతియమేవ ఠితో పజహతి, న నాగిద్ధియా అఞ్ఞజాతిరూపోతి అత్థో. ఇదఞ్హి మహిద్ధికే నాగే సన్ధాయ వుత్తం. **సరీరం ఖాదయమానం వియాతి** అత్తనోయేవ తచం అత్తనో సరీరం ఖాదయమానం వియ. **పురాణతచం జిగుచ్ఛన్తోతి** జిణ్ణతాయ కత్థచి ముత్తం కత్థచి ఓలమ్బితం జిణ్ణతచం జిగుచ్ఛన్తో. **చతూహీతి** ''సజాతియం ఠితో, నిస్సాయ, థామేన, జిగుచ్ఛన్తో''తి యథావుత్తేహి చతూహి కారణేహి. **తతోతి** కఞ్చుకతో. **అఞ్ఞేనాతి** అత్తతో అఞ్ఞేన. **చిత్తేనాతి** పురిసస్స చిత్తేనేవ, న హత్థేన. సేయ్యథాపి నామ పురిసో అహిం పస్సిత్వా ''అహో వతాహం ఇమం అహిం కఞ్చుకతో ఉద్ధరేయ్య''న్తి అహిం కరణ్డా చిత్తేన ఉద్ధరేయ్య, తస్స ఏవమస్స ''అయం అహి, అయం కరణ్డో, అఞ్ఞో అహి, అఞ్ఞో కరణ్డో, కరణ్డా త్వేవ అహి ఉబ్బతో''తి, ఏవమేవ...పే॰... సో ఇమమ్హా కాయా అఞ్ఞం కాయం అభినిమ్మినాతి...పే॰... అహీనిన్ద్రియన్తి అయమేత్థ అధిప్పాయో.

ఇద్ధివిధఞాణాదికథావణ్ణనా

౨౩౯. భాజనాదివికతికిరియానిస్సయభూతా **సుపరికమ్మకతమత్తికాదయో వియ** వికుబ్బనకిరియానిస్సయభావతో **ఇద్ధివిధఞాణం దట్ఠబ్బం.**

౨౪౧. పుబ్బే నీవరణప్పహానవారే వియ కన్తారగ్గహణం అకత్వా కేవలం అద్ధానమగ్గగ్గహణం ఖేమమగ్గదస్సనత్థం. కస్మా పన ఖేమమగ్గస్సేవ దస్సనం, న కన్తారమగ్గస్స, నను ఉపమాదస్సనమత్తమేతన్తి చోదనం పరిహరన్తో ''**యస్మా**''తిఆదిమాహ. ''**అప్పటిభయఞ్హి**''తిఆది పన ఖేమమగ్గస్సేవ గహణకారణదస్సనం. వాతాతపాదినివారణత్థం **సీసే సాటకం కత్వా.** తథా తథా పన పరిపుణ్ణవచనం ఉపమాసమ్పత్తియా ఉపమేయ్యసమ్పాదనత్థం, అధిప్పేతస్స చ ఉపమేయ్యత్థస్స సువిఞ్ఞాపనత్థం, హేతుదాహరణభేద్యభేదకాదిసమ్పన్నవచనేన చ విఞ్ఞుజాతికానం చిత్తారాధనత్థన్తి వేదితబ్బం. ఏవం సబ్బత్థ. **సుఖం వవత్థపేతీతి** అకిచ్ఛం అకసిరేన సల్లక్ఖేతి, పరిచ్ఛిన్దతి చ.

౨౪౩. మన్దో ఉత్తానసేయ్యకదారకోపి “దహరో”తి వుచ్చతీతి తతో విసేసనత్థం “యువా”తి వుత్తన్తి మన్త్వా యువసద్దేన విసేసితబ్బమేవ దహరసద్దస్స అత్థం దస్సేతుం ‘‘**తరుణో**’’తి వుత్తం. తథా యువాపి కోచి అనిచ్చనకో, అనిచ్చనతో చ అమణ్డనజాతికోతి తతో విసేసనత్థం “మణ్డనజాతికో”తిఆది వుత్తన్తి మన్త్వా మణ్డనజాతికాదిసద్దేన విసేసితబ్బమేవ యువసద్దస్స అత్థం దస్సేతుం ‘‘**యోబ్బనేన్న సమన్నాగతో**’’తి వుత్తం. పాళియఞ్హి యథాక్కమం పదత్తయస్స విసేసితబ్బవిసేసకభావేన వచనతో తథా సంవణ్ణనా కతా, ఇతరథా ఏకకేనాపి పదేన అధిప్పేతత్థాధిగమికా సపరివారా సంవణ్ణనావ కాతబ్బా సియాతి. “మణ్డనపకతికో”తి వుత్తమేవ వివరితుం ‘‘**దివసస్సా**’’తిఆదిమాహ. **కణికసద్దో** దోసపరియాయో, దోసో చ నామ కాళతిలకాదీతి దస్సేతి ‘‘**కాళతిలకా**’’తిఆదినా. కాళతిలప్పమాణా బిన్దవో **కాళతిలకాని, కాళా** వా కమ్మాసా, యే “సాసపబీజికా”తిపి వుచ్చన్తి. తిలప్పమాణా బిన్దవో **తిలకాని. వఙ్గం** నామ వియఙ్గం విపరిణామితమఙ్గం. యోబ్బనపీళకాదయో **ముఖదూసిపీళకా,** యే “ఖరపీళకా” తిపి వుచ్చన్తి. **ముఖనిమిత్త**న్తి ముఖచ్ఛాయం. ముఖే గతో దోసో **ముఖదోసో** . లక్ఖణవచనమత్తమేతం ముఖే అదోసస్సపి పాకటభావస్స అధిప్పేతత్తా, యథా వా ముఖే దోసో, ఏవం ముఖే అదోసోపి **ముఖదోసో**తి సరలోపేన వుత్తో సామఞ్ఞనిద్దేసతోపి అనేకత్థస్స విఞ్ఞాతబ్బత్తా, పిసద్దలోపేన వా అయమత్థో వేదితబ్బో. అవుత్తోపి హి అత్థో సమ్పిణ్డనవసేన వుత్తో వియ విఞ్ఞాయతి, ముఖదోసో చ ముఖఅదోసో చ **ముఖదోసో**తి ఏకదేససరూపేకసేసనయేనపేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. ఏవఞ్హి అత్థస్స పరిపుణ్ణతాయ “పరేసం సోళసవిధం చిత్తం పాకటం హోతీ”తి వచనం సమత్థితం హోతి. తేనేతం వుచ్చతి –

“వత్తబ్బస్సావసిట్ఠస్స, గాహో నిదస్సనాదినా;
అపిసద్దాదిలోపేన, ఏకసేసనయేన వా.

అసమానే సద్దే తిధా, చతుధా చ సమానకే;
సామఞ్ఞనిద్దేసతోపి, వేదితబ్బో విభావినా”తి.

“సరాగం వా చిత్త”న్తిఆదినా పాళియం వుత్తం **సోళసవిధం చిత్తం.**

౨౪౫. **పుబ్బేనివాసఞాణూపమాయ**న్తి పుబ్బేనివాసఞాణస్స, పుబ్బేనివాసఞాణే వా దస్సితాయ ఉపమాయ. కస్మా పన పాళియం గామత్తయమేవ ఉపమానే గహితన్తి చోదనం సోధేతుం ‘‘**తం దివస**’’న్తిఆది వుత్తం. తం దివసం కతకిరియా నామ పాకతికసత్తస్సాపి యేభుయ్యేన పాకటా హోతి. తస్మా తం దివసం గన్తుం సక్కుణేయ్యం గామత్తయమేవ భగవతా గహితం, న తదుత్తరీతి అధిప్పాయో . కిఞ్చాపి పాళియం తందివసగ్గహణం నత్థి, గామత్తయగ్గహణేన పన తదహేవ కతకిరియా అధిప్పేతాతి మన్త్వా అట్ఠకథాయం తందివసగ్గహణం కతన్తి దట్ఠబ్బం. తందివసగతగామత్తయగ్గహణేనేవ చ మహాభినీహారేహి అఞ్ఞేసమ్పి పుబ్బేనివాసఞాణలాభీనం తీసుపి భవేసు కతకిరియా యేభుయ్యేన పాకటా హోతీతి దీపితన్తి దట్ఠబ్బం. ఏతదత్థమ్పి హి గామత్తయగ్గహణన్తి. **తీసు భవేసు కతకిరియాయా**తి అభిసమ్పరాయేసు పుబ్బే దిట్ఠధమ్మే పన ఇదాని, పుబ్బే చ కతకిచ్చస్స.

౨౪౬. పాళియం **రథికాయ వీథిం సఞ్చరన్తే**తి అఞ్ఞాయ రథికాయ అఞ్ఞం రథిం సఞ్చరన్తేతి అత్థో, తేన అపరాపరం సఞ్చరణం దస్సితన్తి ఆహ ‘‘**అపరాపరం సఞ్చరన్తే**’’తి, తంతంకిచ్చవసేన ఇతో చితో చ సఞ్చరన్తేతి వుత్తం హోతి, అయమేవత్థో రథివీథిసద్దానమేకత్థత్తా. **సిఙ్ఘాటకమ్పీ**తి వీథిచతుక్కే. **పాసాదో వియ భిక్ఖుస్స కరజకాయో దట్ఠబ్బో** తత్థ

పతిట్ఠితస్స దట్ఠబ్బదస్సనసిద్ధితో. మంసచక్ఖుమతో హి దిబ్బచక్ఖుసమధిగమో. యథాహ "మంసచక్ఖుస్స ఉప్పాదో, మగ్గో దిబ్బస్స చక్ఖునో"తి (ఇతివు. ౬౧). **చక్ఖుమా పురిసో వియ అయమేవ దిబ్బచక్ఖుం పత్వా ఠితో భిక్ఖు** దట్ఠబ్బస్స దస్సనతో. గేహం పవిసన్తో, తతో నిక్ఖమన్తో వియ చ మాతుకుచ్ఛిం పటిసన్ధివసేన పవిసన్తో, తతో చ విజాతివసేన నిక్ఖమన్తో మాతుకుచ్ఛియా గేహసదిసత్తా. తథా హి వుత్తం "మాతరం కుటికం బ్రూసి, భరియం బ్రూసి కులావక"న్తి (సం. ని. ౧.౧౯). అయం అట్ఠకథాముత్తకో నయో – గేహం పవిసన్తో వియ అత్తభావం ఉపపజ్జనవసేన ఓక్కమన్తో, గేహా నిక్ఖమన్తో వియ చ అత్తభావతో చవనవసేన అపక్కమన్తో అత్తభావస్స గేహసదిసత్తా. వుత్తఞ్హి "గహకారక దిట్ఠోసి, పున గేహం న కాహసీ"తి (ధ. ప. ౧౫౪).

అపరాపరం సఞ్చరణకసత్తాతి పునప్పునం సంసారే పరిబ్భమనకసత్తా. **అబ్భోకాసట్ఠానే**తి అజ్ఝోకాసదేసభూతే. **మజ్ఝే**తి నగరస్స మజ్ఝభూతే **సిఙ్ఘాటకే. తత్థ తత్థా**తి తస్మిం తస్మిం భవేకదేసే. **నిబ్బత్తసత్తా**తి ఉప్పజ్జమానకసత్తా. ఇమినా హి తస్మిం తస్మిం భవే జాతసంవద్ధే సత్తే వదతి, "అపరాపరం సఞ్చరణకసత్తా"తి పన ఏతేన తథా అనియమితకాలికే సాధారణసత్తే. ఏవఞ్హి తేసం యథాక్కమం సఞ్చరణకసన్నిసిన్నకజనోపమతా ఉపపన్నా హోతీతి. **తీసు భవేసు నిబ్బత్తసత్తానం ఆవిభూతకాలో**తి ఏత్థ పన వుత్తప్పకారానం సబ్బేసమ్పి సత్తానం అనియమతో గహణం వేదితబ్బం.

నను చాయం దిబ్బచక్ఖుకథా, అథ కస్మా "తీసు భవేసూ"తి చతువోకారభవస్సాపి సఙ్గహో కతో. న హి సో అరూపధమ్మారమ్మణోతి అనుయోగం పరిహరన్తో "**ఇదఞ్చా**"తిఆదిమాహ. తత్థ "**ఇదన్తి** తీసు భవేసు నిబ్బత్తసత్తానన్తి ఇదం వచన"న్తి (దీ. ని. టీ. ౧.౨౪౭) అయమేత్థ ఆచరియస్స మతి, ఏవం సతి అట్ఠకథాచరియేహి అట్ఠకథాయమేవ యథావుత్తో అనుయోగో పరిహరితోతి. అయం పనేత్థ అమ్హాకం ఖన్తి – నను చాయం దిబ్బచక్ఖుకథా, అథ కస్మా "దిబ్బేన చక్ఖునా విసుద్ధేన అతిక్కన్తమానుసకేన సత్తే పస్సతి చవమానే ఉపపజ్జమానే"తిఆదినా అవిసేసతో చతువోకారభవూపగస్సాపి సఙ్గహో కతో. న హి సో అరూపధమ్మారమ్మణోతి అనుయోగం పరిహరన్తో "**ఇదఞ్చా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **ఇదన్తి** "సత్తే పస్సతి చవమానే ఉపపజ్జమానే"తిఆదివచనం. ఏవఞ్హి సతి అట్ఠకథాచరియేహి పాళియమేవ యథావుత్తో అనుయోగో పరిహరితోతి. యదగ్గేన సో పాళియం పరిహరితో, తదగ్గేన అట్ఠకథాయమ్పి తస్సా అత్థవణ్ణనాభావతో. **దేసనాసుఖత్థమేవా**తి కేవలం దేసనాసుఖత్థం ఏవ అవిసేసేన వుత్తం, న పన చతువోకారభవూపగానం దిబ్బచక్ఖుస్స ఆవిభావసబ్భావతో. "ఠపేత్వా అరూపభవ"న్తి వా "ద్వీసు భవేసూ"తి వా సత్తే పస్సతి కామావచరభవతో, రూపావచరభవతో చ చవమానేతి వా కామావచరభవే, రూపావచరభవే చ ఉపపజ్జమానేతి వా వుచ్చమానా హి దేసనా యథారహం భేద్యభేదకాదివిభావనేన సుఖాసుఖావబోధా చ న హోతి, అవిసేసేన పన ఏవమేవ వుచ్చమానా సుఖాసుఖావబోధా చ. దేసేతుం, అవబోధేతుఞ్చ సుకరతాపయోజనఞ్హి "దేసనాసుఖత్థ"న్తి వుత్తం. కస్మాతి ఆహ "**ఆరుప్పే...పే.... నత్థీ**"తి, దిబ్బచక్ఖుగోచరభూతానం రూపధమ్మానమభావతోతి వుత్తం హోతి.

ఆసవక్ఖయఞాణకథావణ్ణనా

౨౪౮. ఇధ విపస్సనాపాదకం చతుత్థజ్ఝానచిత్తం వేదితబ్బం, న లోకియాభిఞ్ఞాసు వియ అభిఞ్ఞాపాదకం. **విపస్సనాపాదక**న్తి చ విపస్సనాయ పదట్ఠానభూతం, విపస్సనా చ నామేసా తివిధా విపస్సకపుగ్గలభేదేన మహాబోధిసత్తానం విపస్సనా, పచ్చేకబోధిసత్తానం విపస్సనా, సావకానం విపస్సనా చాతి. తత్థ మహాబోధిసత్తానం,

పచ్చేకబోధిసత్తానఞ్చ విపస్సనా చిన్తామయఞాణసమ్బన్ధికా సయమ్భుఞాణభూతా, సావకానం పన సుతమయఞాణసమ్బన్ధికా పరోపదేససమ్భూతా. సా "ఠపేత్వా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం అవసేసరూపారూపజ్ఝానానం అఞ్ఞతరతో వుట్ఠాయా"తిఆదినా అనేకధా, అరూపముఖవసేన చతుధాతువవత్థానే వుత్తానం తేసం తేసం ధాతుపరిగ్గహముఖానఞ్చ అఞ్ఞతరముఖవసేన అనేకధా చ **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౨.౬౬౪) నానానయతో విభావితా, మహాబోధిసత్తానం పన చతువీసతికోటిసతసహస్సముఖేన పభేదగమనతో నానానయం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసన్నిస్సయస్స అరియమగ్గఞాణస్స అధిట్ఠానభూతం పుబ్బభాగఞాణగబ్భం గణ్హాపేన్తం పరిపాకం గచ్ఛన్తం పరమగమ్భీరం సణ్హసుఖుమతరం అనఞ్ఞసాధారణం విపస్సనాఞాణం హోతి , యం అట్ఠకథాసు "మహావజిరఞాణ"న్తి వుచ్చతి, యస్స చ పవత్తివిభాగేన చతువీసతికోటిసతసహస్సప్పభేదస్స పాదకభావేన సమాపజ్జియమానా చతువీసతికోటిసతసహస్ససఙ్ఖ్యా దేవసికం సత్థు వళఞ్జనసమాపత్తియో వుచ్చన్తి. స్వాయం బుద్ధానం విపస్సనాచారో **పరమత్థమఞ్జూసాయం విసుద్ధిమగ్గవణ్ణనాయం** (విసుద్ధి॰ టీ॰ ౧.౧౪౪) ఉద్దేసతో ఆచరియేన దస్సితో, తతో సో అత్థికేహి గహేతబ్బో. ఇధ పన సావకానం విపస్సనావ అధిప్పేతా.

''ఆసవానం ఖయఞాణాయా''తి ఇదం కిరియాపయోజనభూతే తదత్థే సమ్పదానవచనం, తస్మా అసతిపి పయోజనవాచకే పయోజనవసేనేవ అత్థో వేదితబ్బోతి ఆహ **''ఖయఞాణనిబ్బత్తనత్థాయా''**తి. ఏవమీదిసేసు. నిబ్బానం, అరహత్తమగ్గో చ ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన ఇధ **ఖయో** నామ, తత్థ ఞాణం **ఖయఞాణం,** తస్స నిబ్బత్తనసఙ్ఖాతో అత్థో పయోజనం, తదత్థాయాతి అత్థో. ఖేపేతి పాపధమ్మే సముచ్ఛిన్దతీతి **ఖయో,** మగ్గో. సో పన పాపక్ఖయో ఆసవక్ఖయేన వినా నత్థి, తస్మా "ఖయే ఞాణ"న్తి (ధ॰ స॰ సుత్తన్తదుకమాతికా ౧౪౨) ఏత్థ ఖయగ్గహణేన ఆసవక్ఖయోవ వుత్తోతి దస్సేతి **''ఆసవానం ఖయో''**తి ఇమినా. **అనుప్పాదే ఞాణ**న్తి ఆసవానమనుప్పాదభూతే అరియఫలే ఞాణం. ఖీయింసు ఆసవా ఏత్థాతి **ఖయో,** ఫలం. సమితపాపతాయ **సమణో,** సమితపాపతా చ నిప్పరియాయతో అరహత్తఫలేనేవాతి ఆహ **''ఆసవానం ఖయా సమణో హోతీతి ఏత్థ ఫల''**న్తి. **ఖయాతి** చ ఖీణత్తాతి అత్థో. ఖీయన్తి ఆసవా ఏత్థాతి **ఖయో,** నిబ్బానం. "ఆసవక్ఖయా"తి పన సమాసవసేన ద్విభావం కత్వా వుత్తత్తా "ఆసవానం ఖయో"తి పదస్స అత్థుద్ధారే ఆసవక్ఖయపదగ్గహణం.

''పరవజ్జానుపస్సిస్సా''తిఆదిగాథా ధమ్మపదే (ధ॰ ప॰ ౨౫౩). తత్థ **ఉజ్ఝానసఞ్ఞినో**తి గరహాసఞ్ఞినో. **అరాతి** దూరా. "అరా సిఙ్ఘామి వారిజ"న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౨౩౪; జా॰ ౧.౬.౧౧౬) వియ హి దూరత్థోయం నిపాతో. "ఆరా"తిపి పాఠో. అరాసద్దో వియ ఆరాసద్దోపి దూరత్థే ఏకో నిపాతోతి వేదితబ్బో. తదేవ హి పదం సద్దసత్థే ఉదాహటం. కామఞ్చ **ధమ్మపదట్ఠకథాయం** "అరహత్తమగ్గసఙ్ఖాతా ఆరా దూరం గతోవ హోతీ"తి (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౫౩) వుత్తం, తథాపి ఆసవవడ్ఢియా సఙ్ఖారే వడ్ఢేన్తో విసఙ్ఖారతో సువిదూరదూరో, తస్మా "ఆరా సో ఆసవక్ఖయా"తి ఏత్థ ఆసవక్ఖయపదం విసఙ్ఖారాధివచనమ్పి సమ్భవతీతి ఆహ **''నిబ్బాన''**న్తి. ఖయనం **ఖయో,** ఆసవానం ఖణనిరోధో. సేసం తస్స పరియాయవచనం. భఙ్గో ఆసవానం ఖయోతి వుత్తోతి యోజనా. ఇధ పన నిబ్బానమ్పి మగ్గోపి అవినాభావతో. న హి నిబ్బానమనారబ్భ మగ్గేనేవ ఆసవానం ఖయో హోతీతి.

తన్నిన్నన్తి తస్మిం ఆసవానం ఖయఞాణే నిన్నం. సేసం తస్సేవ వేవచనం. పాళియం **ఇదం దుక్ఖ**న్తి దుక్ఖస్స అరియసచ్చస్స పరిచ్ఛిన్దిత్వా, అనవసేసేత్వా చ తదా తస్స భిక్ఖునో పచ్చక్ఖతో గహితభావదస్సనన్తి దస్సేతుం **''ఏత్తక''**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ హి **ఏత్తకం దుక్ఖ**న్తి తస్స పరిచ్ఛిజ్జ గహితభావదస్సనం. **న ఇతో భియ్యో**తి అనవసేసేత్వా గహితభావదస్సనం. తేనాహ **''సబ్బమ్పి దుక్ఖసచ్చ''**న్తిఆది. సరసలక్ఖణపటివేధవసేన పజాననమేవ యథాభూతం పజాననం నామాతి దస్సేతి

‘‘**సరసలక్ఖణపటివేధేనా**’’తి ఇమినా. **రసో**తి సభావో రసితబ్బో జానితబ్బోతి కత్వా, అత్తనో రసో **సరసో,** సో ఏవ లక్ఖణం, తస్స అసమ్మోహతో పటివిజ్ఝనేనాతి అత్థో. అసమ్మోహతో పటివిజ్ఝనఞ్చ నామ యథా తస్మిం ఞాణే పవత్తే పచ్ఛా దుక్ఖసచ్చస్స సరూపాదిపరిచ్ఛేదే సమ్మోహో న హోతి, తథా తస్స పవత్తియేవ. తేన వుత్తం ‘‘**యథాభూతం పజానాతీ**’’తి.

‘‘**నిబ్బత్తిక**’’న్తి ఇమినా “దుక్ఖం సముదేతి ఏతస్మాతి **దుక్ఖసముదయో**’’తి నిబ్బచనం దస్సేతి. **తదుభయ**న్తి దుక్ఖం, దుక్ఖసముదయో చ. **యం ఠానం పత్వా**తి యం నిబ్బానం మగ్గస్స ఆరమ్మణపచ్చయట్ఠేన కారణభూతం ఆగమ్మ. **ఠాన**న్తి హి కారణం వుచ్చతి తిట్ఠతి ఏత్థ ఫలం తదాయత్తవుత్తితాయాతి కత్వా. **తదుభయం పత్వా**తి చ తదుభయవతో పుగ్గలస్స తదుభయస్స పత్తి వియ వుత్తా. పుగ్గలస్సేవ హి ఆరమ్మణకరణవసేన నిబ్బానప్పత్తి, న తదుభయస్స. అపిచ **పత్వా**తి పాపుణనహేతు, పుగ్గలస్స ఆరమ్మణకరణవసేన సమాపజ్జనతోతి అత్థో. అసమానకత్తుకే వియ హి సమానకత్తుకేపి త్వాపచ్చయస్స హేత్వత్థే పవత్తి సద్దసత్థేసు పాకటా. **అప్పవత్తీ**తి అప్పవత్తినిమిత్తం “న పవత్తతి తదుభయమేతేనా”తి కత్వా, అప్పవత్తిట్ఠానం వా “న పవత్తతి తదుభయమేత్థా”తి కత్వా, అనేన చ “దుక్ఖం నిరుజ్ఝతి ఏత్థ, ఏతేనాతి వా **దుక్ఖనిరోధో**’’తి నిబ్బచనం దస్సేతి, దుక్ఖసముదయస్స పన గహణం తంనిబ్బత్తకస్స నిరుజ్ఝనతో తస్సాపి నిరుజ్ఝనదస్సనత్థన్తి దట్ఠబ్బం. నిబ్బానపదేయేవ త-సద్దో నివత్తతీతి అయం-సద్దో పున వుత్తో. సబ్బనామికఞ్హి పదం వుత్తస్స వా లిఙ్గస్స గాహకం, వుచ్చమానస్స వా. **తస్సా**తి దుక్ఖనిరోధస్స. **సమ్పాపక**న్తి సచ్ఛికరణవసేన సమ్మదేవ పాపకం, ఏతేన చ “దుక్ఖనిరోధం గమయతి, గచ్ఛతి వా ఏతాయాతి **దుక్ఖనిరోధగామినీ,** సాయేవ పటిపదా **దుక్ఖనిరోధగామినిపటిపదా**’’తి నిబ్బచనం దస్సేతి.

కిలేసవసేనాతి ఆసవసఙ్ఖాతకిలేసవసేన. తదేవ ఆసవపరియాయేన దస్సేన్తో పున ఆహ, తస్మా న ఏత్థ పునరుత్తిదోసోతి అధిప్పాయో. పరియాయదేసనాభావో నామ హి ఆవేణికో బుద్ధధమ్మోతి హేట్ఠా వుత్తోవాయమత్థో. నను చ ఆసవానం దుక్ఖసచ్చపరియాయోవ అత్థి, న సేససచ్చపరియాయో, అథ కస్మా సరూపతో దస్సితసచ్చానియేవ కిలేసవసేన పరియాయతో పున దస్సేన్తో ఏవమాహాతి వుత్తన్తి? సచ్చం, తంసమ్బన్ధత్తా పన సేససచ్చానం తంసముదయాదిపరియాయోపి లబ్భతీతి కత్వా ఏవం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. దుక్ఖసచ్చపరియాయభూతఆసవసమ్బన్ధాని హి ఆసవసముదయాదీనీతి, సచ్చాని దస్సేన్తోతిపి యోజేతబ్బం. “ఆసవానం ఖయఞాణాయా”తి ఆరద్ధత్తా చేత్థ ఆసవానమేవ గహణం, న సేసకిలేసానం తథా అనారద్ధత్తాతి దట్ఠబ్బం. తథా హి “కామాసవాపి చిత్తం విముచ్చతీ”తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౨౪౮; మ॰ ని॰ ౧.౪౩౩; ౩.౧౯) ఆసవవిముత్తసీసేనేవ సబ్బకిలేసవిముత్తి వుత్తా. “ఇదం దుక్ఖన్తి యథాభూతం పజానాతీ”తిఆదినా మిస్సకమగ్గోవ ఇధ కథితో లోకియవిపస్సనాయ లోకుత్తరమగ్గస్స మిస్సకత్తాతి వుత్తం ‘‘**సహ విపస్సనాయ కోటిప్పత్తం మగ్గం కథేసీ**’’తి. “జానతో పస్సతో”తి ఇమినా తయోపి పరిఞ్ఞాసచ్ఛికిరియాభావనాభిసమయా వుత్తా చతుసచ్చపజాననాయ ఏవ చతుకిచ్చసిద్ధితో, పహానాభిసమయో పన పారిసేసతో “విముచ్చతీ”తి ఇమినా వుత్తోతి ఆహ ‘‘**మగ్గక్ఖణం దస్సేతీ**’’తి. చత్తారి హి కిచ్చాని చతుసచ్చపజాననాయ ఏవ సిద్ధాని. యథాహ “తం ఖో పనిదం దుక్ఖం అరియసచ్చం పరిఞ్ఞాతన్తి మే భిక్ఖవే పుబ్బే అననుస్సుతేసు ధమ్మేసు చక్ఖుం ఉదపాదీ”తిఆది (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౫; పటి॰ మ॰ ౨.౩౯). అయం **అట్ఠకథాముత్తకో** నయో – **జానతో పస్సతో**తి చ హేతునిద్దేసో, “జాననహేతు పస్సనహేతు కామాసవాపి చిత్తం విముచ్చతీ”తిఆదినా యోజనా. కామఞ్చేత్థ జాననపస్సనకిరియానం, విముచ్చనకిరియాయ చ సమానకాలతా, తథాపి ధమ్మానం సమానకాలికానమ్పి పచ్చయపచ్చయుప్పన్నతా సహజాతాదికోటియా లబ్భతీతి, హేతుగబ్భవిసేసనతాదస్సనమేతన్తిపి వదన్తి.

భవాసవగ్గహణేన చేత్థ భవరాగస్స వియ భవదిట్ఠియాపి సమవరోధోతి దిట్ఠాసవస్సాపి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో, అధునా పన "దిట్ఠాసవాపి చిత్తం విముచ్చతీ"తి కత్థచి పాఠో దిస్సతి, సో న పోరాణో, పచ్ఛా పమాదలిఖితోతి వేదితబ్బో.

భయభేరవసుత్తసంవణ్ణనాదీసు (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౫౪) అనేకాసుపి తథేవ సంవణ్ణితత్తా. ఏత్థ చ కిఞ్చాపి పాళియం సచ్చపటివేధో అనియమితపుగ్గలస్స అనియమితకాలవసేన వుత్తో, తథాపి అభిసమయకాలే తస్స పచ్చుప్పన్నతం ఉపాదాయ "ఏవం జానతో ఏవం పస్సతో"తి వత్తమానకాలనిద్దేసో కతో, సో చ కామం కస్సచి మగ్గక్ఖణతో పరం యావజ్జతనా అతీతకాలికో ఏవ, సబ్బపఠమం పనస్స అతీతకాలికత్తం ఫలక్ఖణేన వేదితబ్బన్తి ఆహ **"విముత్తస్మిన్తి ఇమినా ఫలక్ఖణ"**న్తి. **పచ్చవేక్ఖణఞాణన్తి** ఫలపచ్చవేక్ఖణఞాణం తథా చేవ వుత్తత్తా. తగ్గహణేన పన తదవినాభావతో సేసాని నిరవసేసాని గహేతబ్బాని, ఏకదేసాని వా అపరిపుణ్ణాయపి పచ్చవేక్ఖణాయ సమ్భవతో. **"ఖీణా జాతీ"**తిఆదీహి పదేహి "నాపరం ఇత్థత్తాయా"తి పదపరియోసానేహి. **తస్సాతి** పచ్చవేక్ఖణఞాణస్స. **భూమిన్తి** పవత్తిట్ఠానం. నను చ "విముత్తస్మిం విముత్త"న్తి వుత్తం ఫలమేవ తస్స ఆరమ్మణసఙ్ఖాతా భూమి, అథ కథం "ఖీణా జాతీ"తిఆదీహి తస్స భూమిదస్సనన్తి చోదనం సోధేతుం **"తేన హీ"**తిఆది వుత్తం. యస్మా పన పహీనకిలేసపచ్చవేక్ఖణేన విజ్జమానస్సాపి కమ్మస్స ఆయతిం అప్పటిసన్ధికభావతో "ఖీణా జాతీ"తి పజానాతి, యస్మా చ మగ్గపచ్చవేక్ఖణాదీహి "వుసితం బ్రహ్మచరియ"న్తిఆదీని పజానాతి, తస్మా "ఖీణా జాతీ"తిఆదీహి తస్స భూమిదస్సనన్తి వుత్తం హోతి. "తేన ఞాణేనా"తి హి యథారుతతో, అవినాభావతో చ గహితేన పఞ్చవిధేన పచ్చవేక్ఖణఞాణేనాతి అత్థో.

"ఖీణా జాతీ"తి ఏత్థ సోతుజనానం సువిఞ్ఞాపనత్థం పరమ్ముఖా వియ చోదనం సముట్ఠాపేతి **"కతమా పనా"**తిఆదినా. యేన పనాధిప్పాయేన చోదనా కతా, తదధిప్పాయం పకాసేత్వా పరిహారం వత్తుకామో **"న తావస్సా"**తిఆదిమాహ. "న తావ...పే॰... విజ్జమానత్తా"తి వక్ఖమానమేవ హి అత్థం మనసి కత్వా అయం చోదనా సముట్ఠాపితా, తత్థ **న తావస్స అతీతా జాతి ఖీణాతి** అస్స భిక్ఖునో అతీతా జాతి, న తావ మగ్గభావనాయ ఖీణా. తత్థ కారణమాహ **"పుబ్బేవ ఖీణత్తా"**తి, మగ్గభావనాయ పురిమతరమేవ నిరుజ్ఝనవసేన ఖీణత్తాతి అధిప్పాయో. న అనాగతా అస్స జాతి ఖీణా మగ్గభావనాయాతి యోజనా. తత్థ కారణమాహ **"అనాగతే వాయామాభావతో"**తి, ఇదఞ్చ అనాగతభావసామఞ్ఞమేవ గహేత్వా లేసేన చోదనాధిప్పాయవిభావనత్థం వదతి, న అనాగతవిసేసం అనాగతే మగ్గభావనాయ ఖేపనపయోగాభావతోతి అత్థో. విజ్జమానేయేవ హి పయోగో సమ్భవతి, న అవిజ్జమానేతి వుత్తం హోతి. అనాగతవిసేసో పనేత్థ అధిప్పేతో, తస్స చ ఖేపనే వాయామోపి లబ్భతేవ. తేనాహ **"యా పన మగ్గస్సా"**తిఆది. **అనాగతవిసేసోతి** చ అభావితే మగ్గే ఉప్పజ్జనారహో అనన్తరజాతిభేదో వుచ్చతి. న పచ్చుప్పన్నా అస్స జాతి ఖీణా మగ్గభావనాయాతి యోజనా. తత్థ కారణమాహ **"విజ్జమానత్తా"**తి, ఏకభవపరియాపన్నతాయ విజ్జమానత్తాతి అత్థో. తత్థ తత్థ భవే పఠమాభినిబ్బత్తిలక్ఖణా హి జాతి. "యా పనా"తిఆదినా పన మగ్గభావనాయ కిలేసహేతువినాసనముఖేన అనాగతజాతియా ఏవ ఖీణభావో పకాసితోతి దట్ఠబ్బం. **ఏకచతుపఞ్చవోకారభవేసూతి** భవత్తయగ్గహణం వుత్తనయేన అనవసేసతో జాతియా ఖీణభావదస్సనత్థం, పుబ్బపదద్వయేపేత్థ ఉత్తరపదలోపో. **ఏకచతుపఞ్చక్ఖన్ధప్పభేదాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **"తం సో"**తిఆది "కథఞ్చ నం పజానాతీ"తి చోదనాయ సోధనావచనం. తత్థ **తన్తి** యథావుత్తం జాతిం. **సోతి** ఖీణాసవో భిక్ఖు. **పచ్చవేక్ఖిత్వాతి** పజాననాయ పుబ్బభాగే పహీనకిలేసపచ్చవేక్ఖణదస్సనం. ఏవఞ్చ కత్వా పచ్చవేక్ఖణపరమ్పరాయ తథా పజాననా సిద్ధాతి దట్ఠబ్బం. పచ్చవేక్ఖణన్తరవిభావనత్థమేవ హి **"జానన్తో పజానాతీ"**తి వత్తమానవచనద్వయం వుత్తం, జానన్తో హుత్వా, జాననహేతు వా పజానాతి నామాతి అత్థో.

బ్రహ్మచరియవాసో నామ ఉక్కట్ఠనిద్దేసతో మగ్గబ్రహ్మచరియస్స నిబ్బత్తనమేవాతి ఆహ "**పరివుత్థ**"న్తి, సమన్తతో నిరవసేసేన వసితం పరిచిణ్ణన్తి అత్థో. కస్మా పనిదం సో అతీతకాలవసేన పజానాతీతి అనుయోగేనాహ "**పుథుజ్జనకల్యాణకేన హి సద్ధి**"న్తిఆది. పుథుజ్జనకల్యాణకోపి హి హేట్ఠా వుత్తలక్ఖణో సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నో నామ **దక్ఖిణవిభఙ్గసుత్తా**దీసు (మ॰ ని॰ ౩.౩౭౯) తథా ఏవ వుత్తత్తా. **వసన్తి నామాతి** వసన్తా ఏవ నామ హోన్తి, న వుత్థవాసా. **తస్మాతి** వుత్థవాసత్తా. నను చ "సో 'ఇదం దుక్ఖ'న్తి యథాభూతం పజానాతీ"తిఆదినా పాళియం సమ్మాదిట్ఠియేవ వుత్తా, న సమ్మాసఙ్కప్పాదయో, అథ కస్మా "**చతూసు సచ్చేసు చతూహి మగ్గేహి పరిఞ్ఞాపహానసచ్ఛికిరియాభావనావసేన సోళసవిధం కిచ్చం నిట్ఠాపిత**"న్తి అట్ఠఙ్గికస్స మగ్గస్స సాధారణతో వుత్తన్తి? సమ్మాసఙ్కప్పాదీనమ్పి చతుకిచ్చసాధనవసేన పవత్తితో. సమ్మాదిట్ఠియా హి చతూసు సచ్చేసు పరిఞ్ఞాదికిచ్చసాధనవసేన పవత్తమానాయ సమ్మాసఙ్కప్పాదీనమ్పి సేసానం దుక్ఖసచ్చే పరిఞ్ఞాభిసమయానుగుణావ పవత్తి, ఇతరసచ్చేసు చ నేసం పహానాభిసమయాదివసేన పవత్తి పాకటా ఏవాతి. దుక్ఖనిరోధమగ్గేసు యథాక్కమం పరిఞ్ఞాసచ్ఛికిరియాభావనాపి యావదేవ సముదయపహానత్థాతి కత్వా తదత్థేయేవ తాసం పక్ఖిపనేన "కతం కరణీయ"న్తి పదస్స అధిప్పాయం విభావేతుం "**తేనా**"తిఆది వుత్తం. "**దుక్ఖమూలం సముచ్ఛిన్న**"న్తి ఇమినాపి తదేవ పకారన్తరేన విభావేతి.

కస్మా పనేత్థ "కతం కరణీయ"న్తి అతీతనిద్దేసో కతోతి ఆహ "**పుథుజ్జనకల్యాణకాదయో**"తిఆది. ఇమే పకారా **ఇత్థం,** తబ్భావో **ఇత్థత్త**న్తి దస్సేతి "**ఇత్థభావాయా**"తి ఇమినా, **ఆయ**-సద్దో చ సమ్పదానత్థే, తదత్థాయాతి అత్థో. తే పన పకారా అరియమగ్గబ్యాపారభూతా పరిఞ్ఞాదయో ఇధాధిప్పేతాతి వుత్తం "**ఏవం సోళసకిచ్చభావాయా**"తి. తే హి మగ్గం పచ్చవేక్ఖతో మగ్గానుభావేన పాకటా హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి మగ్గే పచ్చవేక్ఖితే తంకిచ్చపచ్చవేక్ఖణాయపి సుఖేన సిద్ధితో. ఏవం సాధారణతో చతూసు మగ్గేసు పచ్చేకం చతుకిచ్చవసేన సోళసకిచ్చభావం పకాసేత్వా తేసుపి కిచ్చేసు పహానమేవ పధానం తదత్థత్తా ఇతరేసం పరిఞ్ఞాదీనన్తి తదేవ విసేసతో పకాసేతుం "**కిలేసక్ఖయభావాయ వా**"తి ఆహ.

అపిచ పురిమనయేన పచ్చవేక్ఖణపరమ్పరాయ పచ్చవేక్ఖణవిధిం దస్సేత్వా ఇదాని పధానత్తా పహీనకిలేసపచ్చవేక్ఖణవిధిమేవ దస్సేతుం ఏవం వుత్తన్తిపి దట్ఠబ్బం. దుతియవికప్పే అయం పకారో **ఇత్థం,** తబ్భావో **ఇత్థత్తం, ఆయ**సద్దో చేత్థ సమ్పదానవచనస్స కారియభూతో నిస్సక్కత్థేతి దస్సేతి "**ఇత్థభావతో**"తి ఇమినా. "ఇమస్మా ఏవం పకారా"తి పన వదన్తో పకారో నామ పకారవన్తతో అత్థతో భేదో నత్థి. యది హి సో భేదో అస్స, తస్సేవ సో పకారో న సియా, తస్మా ఇత్థం-సద్దో పకారవన్తవాచకో, అత్థతో పన అభేదేపి సతి అవయవావయవితాదినా భేదపరికప్పనావసేన సియా కిఞ్చి భేదమత్తం, తస్మా ఇత్థత్తసద్దో పకారవాచకోతి దస్సేతి. అయమిధ **టీకాయం,** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౪౮) **మజ్ఝిమాగమటీకావినయటీకా**దీసు (సారత్థ॰ టీ॰ ౧.౧౪) చ ఆగతనయో.

సద్దవిదూ పన పవత్తినిమిత్తానుసారేన ఏవమిచ్ఛన్తి – అయం పకారో అస్సాతి **ఇత్థం,** పకారవన్తో. విచిత్రా హి తద్ధితవుత్తి. తస్స భావో **ఇత్థత్తం,** పకారో, ఇమమత్థం దస్సేన్తో "**ఇత్థభావతో ఇమస్మా ఏవం పకారా**"తి ఆహాతి. పఠమవికప్పేపి యథారహం ఏస నయో. **ఇదాని వత్తమానఖన్ధసన్తానాతి** సరూపకథనం. **అపర**న్తి అనాగతం. "**ఇమే పన పఞ్చక్ఖన్ధా పరిఞ్ఞాతా తిట్ఠన్తీ**"తి ఇదాని పాఠో, "ఇమే పన చరిమకత్తభావసఙ్ఖాతా పఞ్చక్ఖన్ధా పరిఞ్ఞాతా తిట్ఠన్తీ"తి పన **మజ్ఝిమాగమవినయటీకా**దీసు, (సారత్థ॰ టీ॰ ౧.౧౪) ఇధ చ **టీకాయం** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౪౮) ఉల్లిఙ్గితపాఠో. తత్థ **చరిమకత్తభావసఙ్ఖాతాతి** ఏకసన్తతిపరియాపన్నభావేన పచ్ఛిమకత్తభావకథితా. **పరిఞ్ఞాతాతి** మగ్గేన పరిచ్ఛిజ్జ ఞాతా.

తిట్ఠన్తీతి అప్పతిట్ఠా అనోకాసా తిట్ఠన్తి. ఏతేన హి తేసం ఖన్ధానం అపరిఞ్ఞామూలాభావేన అపతిట్ఠాభావం దస్సేతి. అపరిఞ్ఞామూలికా హి పతిట్ఠా, తదభావతో పన అప్పతిట్ఠాభావో. యథాహ "కబళీకారే చే భిక్ఖవే ఆహారే అత్థి రాగో, అత్థి నన్దీ, అత్థి తణ్హా, పతిట్ఠితం తత్థ విఞ్ఞాణం విరుళ్హ"న్తిఆది (సం. ని. ౨.౬౪; కథా. ౨౯౬; మహాని. ౭). తదుపమం విభావేతి **"ఛిన్నమూలకా రుక్ఖా వియా"**తి ఇమినా, యథా ఛిన్నమూలకా రుక్ఖా మూలాభావతో అప్పతిట్ఠా అనోకాసా తిట్ఠన్తి, ఏవమేతేపి అపరిఞ్ఞామూలాభావతోతి. అయమేత్థ ఓపమ్మసంసన్దనా. **చరిమకచిత్తనిరోధేనా**తి పరినిబ్బానచిత్తనిరోధేన. **అనుపాదానో**తి అనిన్ధనో. **అపణ్ణత్తికభావ**న్తి యేసు ఖన్ధేసు విజ్జమానేసు తథా తథా పరికప్పనాసిద్ధా పఞ్ఞత్తి, తదభావతో తస్సాపి ధరమానకపఞ్ఞత్తియా అభావేన అపఞ్ఞత్తికభావం గమిస్సన్తి. పణ్ణత్తి పఞ్ఞత్తీతి హి అత్థతో ఏకం యథా "పఞ్ఞాస పణ్ణాసా"తి. పఞ్ఞాస పణ్ణాదేసోతి హి అక్ఖరచిన్తకా వదన్తి.

౨౪౯. యేభుయ్యేన సంఖిపతి సఙ్కుచితో భవతీతి **సఙ్ఖేపో**, పబ్బతమత్థకం. తఞ్హి పబ్బతపాదతో అనుక్కమేన బహులం సంఖిత్తం సఙ్కుచితం హోతి. తేనాహ **"పబ్బతమత్థకే"**తి, పబ్బతసిఖరేతి అత్థో. అయం **అట్ఠకథా**ముత్తకో నయో – సఙ్ఖిపీయతి పబ్బతభావేన గణీయతీతి సఙ్ఖేపో, పబ్బతపరియాపన్నో పదేసో, తస్మిం పబ్బతపరియాపన్నే పదేసేతి అత్థోతి. **అనావిలో**తి అకాలుసియో, సా చస్స అనావిలతా కద్దమాభావేన హోతీతి ఆహ **"నిక్కద్దమో"**తి. సపతి అపదాపి సమానా గచ్ఛతీతి **సిప్పి,** ఖుద్దకా సిప్పి **సిప్పియో** కా-కారస్స య-కారం కత్వా, యో "ముత్తికో"తిపి వుచ్చతి. సవతి పసవతీతి **సమ్బుకో,** యం "జలసుత్తి, సఙ్ఖలికా"తి చ వోహరన్తి. సమాహారే యేభుయ్యతో నపుంసకపయోగోతి వుత్తం **"సిప్పియసమ్బుక"**న్తి. ఏవమీదిసేసు. **సక్ఖరా**తి ముట్ఠిప్పమాణా పాసాణా. **కథలానీ**తి కపాలఖణ్డాని. సమూహవాచకస్స ఘటాసద్దస్స ఇత్థి లిఙ్గస్సాపి దిస్సనతో "గుమ్బ"న్తి పదస్సత్థం దస్సేతి **"ఘటా"**తి ఇమినా.

కామఞ్చ "సిప్పియసమ్బుకమ్పి సక్ఖరకథలమ్పి మచ్ఛగుమ్బమ్పి తిట్ఠన్తమ్పి చరన్తమ్పీ"తి ఏత్థ సక్ఖరకథలం తిట్ఠతియేవ, సిప్పియసమ్బుకమచ్ఛగుమ్బాని చరన్తిపి తిట్ఠన్తిపి, తథాపి సహచరణనయేన సబ్బానేవ చరన్తి వియ ఏవం వుత్తన్తి అత్థం దస్సేన్తో **"తిట్ఠన్తమ్పి చరన్తమ్పీతి ఏత్థా"**తిఆదిమాహ. తత్థ హి **"సక్ఖరకథలం తిట్ఠతియేవా"**తిఆదినా యథాసమ్భవమత్థం దస్సేతి, **"యథా పనా"**తిఆదినా పన సహచరణనయం. **పన**-సద్దో అరుచిసంసూచనే, తథాపీతి అత్థో. **అన్తరన్తరా**తి బహూనం గావీనమన్తరన్తరా ఠితాసు గావీసు విజ్జమానాసుపి. **గావో**తి గావియో. **ఇతరాపీ**తి ఠితాపి నిసిన్నాపి. **చరన్తీతి వుచ్చన్తి** సహచరణనయేన. **తిట్ఠన్తమేవా**తిఆదీసు అయమధిప్పాయో – సిప్పియసమ్బుకమచ్ఛగుమ్బానం చరణకిరియాయపి యోగతో ఠానకిరియాయ అనేకన్తత్తా ఏకన్తతో తిట్ఠన్తమేవ న కదాచిపి చరన్తం సక్ఖరకథలం ఉపాదాయ సిప్పియసమ్బుకమ్పి మచ్ఛగుమ్బమ్పి తిట్ఠన్తన్తి వుత్తం, న తు తేసం ఠానకిరియముపాదాయ. తేసం పన చరణకిరియముపాదాయ "చరన్తమ్పీ"తి పి-సద్దలోపో హేత్థ దట్ఠబ్బో. **ఇతరమ్పి ద్వయ**న్తి సిప్పియసమ్బుకమచ్ఛగుమ్బం పదవసేన ఏవం వుత్తం. **ఇతరఞ్చ ద్వయ**న్తి సిప్పియసమ్బుకమచ్ఛగుమ్బమేవ. **చరన్తన్తి వుత్త**న్తి ఏత్థాపి తేసం ఠానకిరియముపాదాయ "తిట్ఠన్తమ్పీ"తి పి-సద్దలోపో, ఏవమేత్థ అట్ఠకథాచరియేహి సహచరణనయో దస్సితో, ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన పన యథాలాభనయోపి. తథా హి వుత్తం "కిం వా ఇమాయ సహచరియాయ, యథాలాభగ్గహణం పనేత్థ దట్ఠబ్బం. సక్ఖరకథలస్స హి వసేన తిట్ఠన్తన్తి, సిప్పిసమ్బుకస్స మచ్ఛగుమ్బస్స చ వసేన తిట్ఠన్తమ్పి చరన్తమ్పీతి ఏవం యోజనా కాతబ్బా"తి (దీ. ని. టీ. ౧.౨౪౯). అలబ్భమానస్సాపి అత్థస్స సహయోగీవసేన దేసనామత్తం పతి సహచరణనయో, సాధారణతో దేసితస్సాపి అత్థస్స సమ్భవవసేన వివేచనం పతి యథాలాభనయోతి ఉభయథాపి యుజ్జతి.

ఏవమ్పేత్థ వదన్తి – **అట్ఠకథాయం** "సక్ఖరకథలం తిట్ఠతియేవ, ఇతరాని చరన్తిపి తిట్ఠన్తిపీ"తి ఇమినా యథాలాభనయో దస్సితో యథాసమ్భవం అత్థస్స వివేచితత్తా, "యథా పనా"తిఆదినా పన సహచరణనయో అలబ్భమానస్సాపి అత్థస్స సహయోగీవసేన దేసనామత్తస్స విభావితత్తాతి , తదేతమ్పి అనుపవజ్జమేవ అత్థస్స యుత్తత్తా, **అట్ఠకథాయ**ఞ్చ తథా దస్సనస్సాపి సమ్భవతోతి దట్ఠబ్బం. ''**తత్థా**''తిఆది ఉపమాసంసన్దనం. **తీరే**తి ఉదకరహదస్స తీరే. **ఉదకరహదో** చ నామ కత్థచి సముద్దోపి వుచ్చతి "రహదోపి తత్థ గమ్భీరో, సముద్దో సరితోదకో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౨౭౮). కత్థచి జలాసయోపి "రహదోపి తత్థ ధరణీ నామ, యతో మేఘా పవస్సన్తి, వస్సా యతో పతాయన్తీ"తిఆదీసు, (దీ॰ ని॰ ౩.౨౮౧) ఇధాపి జలాసయోయేవ. సో హి ఉదకవసేన రహో చక్ఖురహాదికం దదాతీతి **ఉదకరహదో** ఓ-కారస్స అ-కారం కత్వా. సద్దవిదూ పన "ఉదకం హరతీతి **ఉదకరహదో** నిరుత్తినయేనా"తి వదన్తి.

''**ఏత్తావతా**''తిఆదినా చతుత్థజ్ఝానాన్తరం దస్సితవిపస్సనాఞాణతో పట్ఠాయ యథావుత్తత్థస్స సమ్పిణ్డనం. తత్థ **ఏత్తావతా**తి "పున చపరం మహారాజ భిక్ఖు ఏవం సమాహితే చిత్తే…పే॰… ఞాణదస్సనాయ చిత్తం అభినీహరతీ"తిఆదినా ఏత్తకేన, ఏతపరిమాణవన్తేన వా వచనక్కమేన. **విపస్సనాఞాణ**న్తి ఞాణదస్సననామేన దస్సితం విపస్సనాఞాణం, తస్స చ విసుం గణనదస్సనేన హేట్ఠా చతుత్థజ్ఝానానన్తరం వత్తబ్బతాకారణేసు తీసు నయేసు తతియనయస్సేవ యుత్తతరభావోపి దీపితోతి దట్ఠబ్బం. మనోమయఞాణస్స ఇద్ధివిధసమవరోధితభావే **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౨.౩౭౯ ఆదయో) వుత్తేపి ఇధ పాళియం విసుం దేసితత్తా విసుం ఏవ గహణం, తథా దేసనా చ పాటియేక్కసన్దిట్ఠికసామఞ్ఞఫలత్తాతి దట్ఠబ్బం. అనాగతంసఞాణయథాకమ్మూపగఞాణద్వయస్స పాళియం అనాగతత్తా ''**దిబ్బచక్ఖువసేన నిప్ఫన్న**''న్తి వుత్తం, తబ్బసేన నిప్ఫన్నత్తా తగ్గహణేనేవ గహితం తం ఞాణద్వయన్తి వుత్తం హోతి. దిబ్బచక్ఖుస్స హి అనాగతంసఞాణం, యథాకమ్మూపగఞాణఞ్చాతి ద్వేపి ఞాణాని పరిభణ్డాని హోన్తీతి. **దిబ్బచక్ఖుఞాణ**న్తి చుతూపపాతఞాణనామేన దస్సితం దిబ్బచక్ఖుఞాణం.

సబ్బేసం పన దసన్నం ఞాణానం ఆరమ్మణవిభాగస్స **విసుద్ధిమగ్గే** అనాగతత్తా తత్థానాగతఞాణానం ఆరమ్మణవిభాగం దస్సేతుం ''**తేస**''న్తిఆది వుత్తం. **తేస**న్తి దసన్నం ఞాణానం. **తత్థా**తి తస్మిం ఆరమ్మణవిభాగే, తేసు వా దససు ఞాణేసు. భూమిభేదతో పరిత్తమహగ్గతం, కాలభేదతో అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం, సన్తానభేదతో అజ్ఝత్తబహిద్ధా చాతి **విపస్సనాఞాణం సత్తవిధారమ్మణం.** పరిత్తారమ్మణాదితికత్తయేనేవ హి తస్స ఆరమ్మణవిభాగో, న మగ్గారమ్మణతికేన. **నిమ్మితరూపాయతనమత్తమేవా**తి అత్తనా నిమ్మితం రూపారమ్మణమేవ, అత్తనా వా నిమ్మితే మనోమయే కాయే విజ్జమానం రూపాయతనమేవాతిపి యుజ్జతి. ఇదఞ్హి తస్స ఞాణస్స అభినిమ్మియమానే మనోమయే కాయే రూపాయతనమేవారబ్భ పవత్తనతో వుత్తం, న పన తత్థ గన్ధాయతనాదీనమభావతో . న హి రూపకలాపో గన్ధాయతనాదివిరహితో అత్థీతి సబ్బథా పరినిప్ఫన్నమేవ నిమ్మితరూపం. తేనాహ ''**పరిత్తపచ్చుప్పన్నబహిద్ధారమ్మణ**''న్తి, యథాక్కమం భూమికాలసన్తానభేదతో తిబ్బిధారమ్మణన్తి అత్థో. నిబ్బానవసేన ఏకధమ్మారమ్మణమ్పి సమానం ఆసవక్ఖయఞాణం పరిత్తారమ్మణాదితికవసేన తివిధారమ్మణం దస్సేతుం ''**అప్పమాణబహిద్ధానవత్తబ్బారమ్మణ**''న్తి వుత్తం. తఞ్హి పరిత్తతికవసేన అప్పమాణారమ్మణం, అజ్ఝత్తికవసేన బహిద్ధారమ్మణం, అతీతతికవసేన నవత్తబ్బారమ్మణఞ్చ హోతి.

ఉత్తరితరసద్దో, పణీతతరసద్దో చ పరియాయోతి దస్సేతి ''**సేట్ఠతర**''న్తి ఇమినా. రతనకూటం వియ కూటాగారస్స అరహత్తం కూటం ఉత్తమఙ్గభూతం భగవతో దేసనాయ అరహత్తపరియోసానత్తాతి ఆహ ''**అరహత్తనికూటేనా**''తి. **దేసనం**

నిట్ఠాపేసీతి తిత్థకరమతహరవిభావినిం నానావిధకుహనలపనాదిమిచ్ఛాజీవవిద్ధంసినిం తివిధసీలాలఙ్కతపరమసల్లేఖపటిపత్తిపరిదీపినిం ఝానాభిఞ్ఞాదిఉత్తరిమనుస్సధమ్మవిభూసినిం చుద్దసవిధమహాసామఞ్ఞఫలపటిమణ్డితం అనఞ్ఞసాధారణం సామఞ్ఞఫలదేసనం రతనాగారం వియ రతనకూటేన అరహత్తకూటేన నిట్ఠాపేసి "విముత్తస్మి"న్తి ఇమినా, అరహత్తఫలస్స దేసితత్తాతి అత్థో.

అజాతసత్తుఉపాసకత్తపటివేదనాకథావణ్ణనా

౨౫౦. ఏత్తావతా భగవతా దేసితస్స సామఞ్ఞఫలసుత్తస్స అత్థవణ్ణనం కత్వా ఇదాని ధమ్మసఙ్గాహకేహి సఙ్గీతస్స "ఏవం వుత్తే"తిఆదిపాఠస్సపి అత్థవణ్ణనం కరోన్తో పఠమం సమ్బన్ధం దస్సేతుం **''రాజా''**తిఆదిమాహ. **తత్థ తత్థా**తి తస్మిం తస్మిం సామఞ్ఞఫలే, సుత్తపదేసే వా. కరణం **కారో,** సాధు ఇతి కారో తథా, "సాధు భగవా, సాధు సుగతా"తిఆదినా తం పవత్తేన్తో. **ఆదిమజ్ఝపరియోసాన**న్తి దేసనాయ ఆదిఞ్చ మజ్ఝఞ్చ పరియోసానఞ్చ. **సక్కచ్చం** సాదరం గారవం **సుత్వా,** "చిన్తేత్వా"తి ఏత్థ ఇదం పుబ్బకాలకిరియావచనం. ఇమే పఞ్హే పుథూ సమణబ్రాహ్మణే పుచ్ఛన్తో అహం చిరం వత అమ్హి, ఏవం పుచ్ఛన్తోపి అహం థుసే కోట్టేన్తో వియ కఞ్చి సారం నాలత్థన్తి యోజనా. తథా యో...పే.... విస్సజ్జేసి, తస్స భగవతో గుణసమ్పదా అహో వత. దసబలస్స గుణానుభావం అజానన్తో అహం వఞ్చితో సుచిరం వత అమ్హీతి. **వఞ్చితో**తి చ అఞ్ఞాణేన వఞ్చితో ఆవట్టితో, మోహేన పటిచ్ఛాదితో అమ్హీతి వుత్తం హోతి. తేనాహ **''దసబలస్స గుణానుభావం అజానన్తో''**తి. సామఞ్ఞజోతనా హి విసేసే అవతిట్ఠతి. చిన్తేత్వా ఆవికరోన్తోతి సమ్బన్ధో. ఉల్లఙ్ఘనసమత్థాయపి ఉబ్బేగపీతియా అనుల్లఙ్ఘనమ్పి సియాతి ఆహ **''పఞ్చవిధాయ పీతియా ఫుటసరీరో''**తి. **ఫుటసరీరో**తి చ ఫుసితసరీరోతి అత్థో, న బ్యాపితసరీరోతి సబ్బాయ పీతియా అబ్యాపితత్తా. **త**న్తి అత్తనో పసాదస్స ఆవికరణం, ఉపాసకత్తపవేదనఞ్చ. **ఆరద్ధం** ధమ్మసఙ్గాహకేహి.

అభిక్కన్తాతి అతిక్కన్తా విగతా, విగతభావో చ ఖయో ఏవాతి ఆహ **''ఖయే దిస్సతీ''**తి. తథా హి వుత్తం **''నిక్ఖన్తో పఠమో యామో''**తి. **అభిక్కన్తతరో**తి అతివియ కన్తతరో మనోరమో, తాదిసో చ సున్దరో భద్దకో నామాతి వుత్తం **''సున్దరే''**తి.

''**కో మే**''తిఆది గాథా **విమానవత్థుమ్హి** (వి. వ. ౮౫౭). తత్థ **కో**తి దేవనాగయక్ఖగన్ధబ్బాదీసు కతమో. **మే**తి మమ. **పాదానీ**తి పాదే, లిఙ్గవిపరియాయోయం. **ఇద్ధియా**తి ఈదిసాయ దేవిద్ధియా. **యససా**తి ఈదిసేన పరివారేన, పరిజనేన చ. **జల**న్తి జలన్తో విజ్జోతమానో. **అభిక్కన్తేనా**తి అతివియ కన్తేన కమనీయేన, అభిరూపేనాతి వుత్తం హోతి. **వణ్ణేనా**తి ఛవివణ్ణేన సరీరవణ్ణనిభాయ. **సబ్బా ఓభాసయం దిసా**తి సబ్బా దసపి దిసా ఓభాసయన్తో. చన్దో వియ, సూరియో వియ చ ఏకోభాసం ఏకాలోకం కరోన్తో కో వన్దతీతి సమ్బన్ధో.

అభిరూపేతి అతిరేకరూపే ఉళారవణ్ణేన సమ్పన్నరూపే. **అబ్భానుమోదనే**తి అభిఅనుమోదనే అభిప్పమోదితభావే. కిమత్థియం "అబ్భానుమోదనే"తి వచనన్తి ఆహ **''తస్మా''**తిఆది. యుత్తం తావ హోతు అబ్భానుమోదనే, కస్మా పనాయం ద్విక్ఖత్తుం వుత్తోతి చోదనాయ సోధనాముఖేన ఆమేడితవిసయం నిద్ధారేతి **''భయే కోధే''**తిఆదినా, ఇమినా సద్దలక్ఖణేన హేతుభూతేన ఏవం వుత్తో, ఇమినా చ ఇమినా చ విసయేనాతి వుత్తం హోతి. "సాధు సాధు భన్తే"తి ఆమేడితవసేన అత్థం దస్సేత్వా తస్స విసయం నిద్ధారేన్తో ఏవమాహాతిపి సమ్బన్ధం వదన్తి. తత్థ "చోరో చోరో, సప్పో సప్పో"తిఆదీసు **భయే ఆమేడితం,** "విజ్ఝ విజ్ఝ, పహర పహరా"తిఆదీసు **కోధే,** "సాధు సాధూ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౧౨౭; ౩.౩౫; ౫.౧౦౮౫) **పసంసాయం,** "గచ్ఛ గచ్ఛ, లునాహి లునాహీ"తిఆదీసు **తురితే,** "ఆగచ్ఛ ఆగచ్ఛా"తిఆదీసు **కోతూహలే,** "బుద్ధో బుద్ధోతి

చిన్తేన్తో”తిఆదీసు (బు॰ వం॰ ౨.౪౪) **అచ్ఛరే,** “అభిక్కమథాయస్మన్తో అభిక్కమథాయస్మన్తో”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౨౦; అ॰ ని॰ ౮.౧౧) **హాసే,** “కహం ఏకపుత్తక, కహం ఏకపుత్తకా”తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౬౩) **సోకే,** “అహో సుఖం, అహో సుఖ”న్తిఆదీసు (ఉదా॰ ౨౦; దీ॰ ని॰ ౩.౩౦౫) **పసాదే. చ**సద్దో అవుత్తసముచ్చయత్థో, తేన గరహా అసమ్మానాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. “పాపో పాపో”తిఆదీసు హి **గరహాయం,** “అభిరూపక అభిరూపకా”తిఆదీసు **అసమ్మానే.** ఏవమేతేసు నవసు, అఞ్ఞేసు చ విసయేసు ఆమేడితవచనం బుధో కరేయ్య, యోజేయ్యాతి అత్థో. ఆమేడనం పునప్పునముచ్చారణం, ఆమేడీయతి వా పునప్పునముచ్చారీయతీతి **ఆమేడితం,** ఏకస్సేవత్థస్స ద్వత్తిక్ఖత్తుం వచనం. **మేడి**సద్దో హి ఉమ్మాదనే, ఆపుబ్బో తు ద్వత్తిక్ఖత్తుముచ్చారణే వత్తతి యథా “ఏతదేవ యదా వాక్య-మామేడయతి వాసవో”తి.

ఏవం ఆమేడితవసేన ద్విక్ఖత్తుం వుత్తభావం దస్సేత్వా ఇదాని నయిదం ఆమేడితవసేనేవ ద్విక్ఖత్తుం వుత్తం, అథ ఖో పచ్చేకమత్థద్వయవసేనపీతి దస్సేన్తో **“అథ వా”**తిఆదిమాహ. ఆమేడితవసేన అత్థం దస్సేత్వా విచ్ఛావసేనాపి దస్సేన్తో ఏవమాహాతిపి వదన్తి, తదయుత్తమేవ బ్యాపేతబ్బస్స ద్విక్ఖత్తుమవుత్తత్తా. బ్యాపేతబ్బస్స హి బ్యాపకేన గుణకిరియాదబ్బేన బ్యాపనిచ్ఛాయ ద్వత్తిక్ఖత్తుం వచనం విచ్ఛా యథా “గామో గామో రమణీయో”తి. తత్థ **అభిక్కన్త**న్తి అభిక్కమనీయం, తబ్భావో చ అతిఇట్ఠతాయాతి వుత్తం **“అతిఇట్ఠ”**న్తిఆది, పదత్తయఞ్చేతం పరియాయవచనం. **ఏత్థా**తి ద్వీసు అభిక్కన్తసద్దేసు. “అభిక్కన్త”న్తి వచనం అపేక్ఖిత్వా నపుంసకలిఙ్గేన వుత్తం, తం పన భగవతో వచనం ధమ్మదేసనాయేవాతి కత్వా **“యదిదం భగవతో ధమ్మదేసనా”**తి ఆహ, యాయం భగవతో ధమ్మదేసనా మయా సుతా, తదిదం భగవతో ధమ్మదేసనాసఙ్ఖాతం వచనం అభిక్కన్తన్తి అత్థో. ఏవం పటినిద్దేసోపి హి అత్థతో అభేదత్తా యుత్తో ఏవ “యత్థ చ దిన్నం మహప్ఫలమాహూ”తిఆదీసు (వి॰ వ॰ ౧౨౧౮) వియ. “అభిక్కన్త”న్తి వుత్తస్స వా అత్థమత్తదస్సనం ఏతం, తస్మా అత్థవసేన లిఙ్గవిభత్తివిపరిణామో వేదితబ్బో, కారియవిపరిణామవసేన చేత్థ విభత్తివిపరిణామతా. వచనన్తి హేత్థ సేసో, అభిక్కన్తం భగవతో వచనం, యాయం భగవతో ధమ్మదేసనా మయా సుతా, సా అభిక్కన్తం అభిక్కన్తాతి అత్థో. దుతియపదేపి “అభిక్కన్తన్తి పసాదనం అపేక్ఖిత్వా నపుంసకలిఙ్గేన వుత్త”న్తిఆదినా యథారహమేస నయో నేతబ్బో.

“భగవతో వచన”న్తిఆదినా అత్థద్వయసరూపం దస్సేతి. తత్థ **దోసనాసనతో**తి రాగాదికిలేసదోసవిద్ధంసనతో. **గుణాధిగమనతో**తి సీలాదిగుణానం సమ్పాదనవసేన అధిగమాపనతో. యే గుణే దేసనా అధిగమేతి, తేసు “గుణాధిగమనతో”తి వుత్తేసుయేవ గుణేసు పధానభూతా గుణా దస్సేతబ్బాతి తే పధానభూతే గుణే తావ దస్సేతుం **“సద్ధాజననతో పఞ్ఞాజననతో”**తి వుత్తం. సద్ధాపధానా హి లోకియా గుణా, పఞ్ఞాపధానా లోకుత్తరాతి, పధాననిద్దేసో చేస దేసనాయ అధిగమేతబ్బేహి సీలసమాధిదుకాదీహిపి యోజనాసమ్భవతో. అఞ్ఞమ్పి అత్థద్వయం దస్సేతి **“సాత్థతో”**తిఆదినా. సీలాదిఅత్థసమ్పత్తియా **సాత్థతో.** సభావనిరుత్తిసమ్పత్తియా **సబ్యఞ్జనతో.** సువిఞ్ఞేయ్యసద్దపయోగతాయ **ఉత్తానపదతో.** సణ్హసుఖుమభావేన దుబ్బిఞ్ఞేయ్యత్థతాయ **గమ్భీరత్థతో.** సినిద్ధముదుమధురసద్దపయోగతాయ **కణ్ణసుఖతో.** విపులవిసుద్ధపేమనీయత్థతాయ **హదయఙ్గమతో.** మానాతిమానవిధమనేన **అనత్తుక్కంసనతో.** థమ్భసారమ్భనిమ్మద్దనేన **అపరవమ్భనతో.** హితాధిప్పాయప్పవత్తియా పరేసం రాగపరిళాహాదివూపసమనేన **కరుణాసీతలతో.** కిలేసన్ధకారవిధమనేన **పఞ్ఞావదాతతో.** అవదాతం, ఓదాతన్తి చ అత్థతో ఏకం. కరవీకరుతమఞ్జుతాయ **ఆపాథరమణీయతో.** పుబ్బాపరావిరుద్ధసువిసుద్ధతాయ **విమద్దక్ఖమతో.** ఆపాథరమణీయతాయ ఏవ **సుయ్యమానసుఖతో.** విమద్దక్ఖమతాయ, హితజ్ఝాసయప్పవత్తితాయ చ **వీమంసియమానహితతో**తి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. **ఆది**సద్దేన పన సంసారచక్కనివత్తనతో, సద్ధమ్మచక్కప్పవత్తనతో, మిచ్ఛావాదవిద్ధంసనతో, సమ్మావాదపతిట్ఠాపనతో, అకుసలమూలసముద్ధరణతో,

కుసలమూలసంరోపనతో, అపాయద్వారవిధానతో, సగ్గమగ్గద్వారవివరణతో, పరియుట్ఠానవూపసమనతో, అనుసయసముగ్ఘాటనతోతి ఏవమాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

న కేవలం పదద్వయేనేవ, **తతో పరమ్పి చతూహి ఉపమాహీతి పి**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో. "చక్ఖుమన్తో రూపాని దక్ఖన్తీ"తి ఇదం "తేలపజ్జోతం ధారేయ్యా"తి చతుత్థఉపమాయ ఆకారమత్తదస్సనం, న పన ఉపమన్తరదస్సనన్తి ఆహ "**చతూహి ఉపమాహీ**"తి. **అధోముఖట్ఠపిత**న్తి కేనచి అధోముఖం ఠపితం. **హేట్ఠాముఖజాత**న్తి సభావేనేవ హేట్ఠాముఖం జాతం. **ఉగ్ఘాటేయ్యా**తి వివటం కరేయ్య. "**హత్థే గహేత్వా**"తి సమాచిక్ఖణదస్సనత్థం వుత్తం, "పురత్థాభిముఖో, ఉత్తరాభిముఖో వా గచ్ఛా"తిఆదినా వచనమత్తం అవత్వా "ఏస మగ్గో, ఏవం గచ్ఛా"తి హత్థే గహేత్వా నిస్సన్దేహం దస్సేయ్యాతి వుత్తం హోతి. కాళపక్ఖే చాతుద్దసీ **కాళపక్ఖచాతుద్దసీ.** నిరన్తరరుక్ఖగహనేన ఏకగ్ఘనో వనసణ్డో **ఘనవనసణ్డో.** మేఘస్స పటలం **మేఘపటలం,** మేఘచ్ఛన్నతాతి వుత్తం హోతి. **నిక్కుజ్జితం ఉక్కుజ్జేయ్యా**తి కస్సచిపి ఆధేయ్యస్స అనాధారభూతం కిఞ్చి భాజనం ఆధారభావాపాదనవసేన ఉక్కుజ్జేయ్య ఉపరి ముఖం ఠపేయ్య. హేట్ఠాముఖజాతతాయ **విముఖం,** అధోముఖట్ఠపితతాయ అసద్ధమ్మే **పతిత**న్తి ఏవం పదద్వయం నిక్కుజ్జితపదస్స యథాదస్సితేన అత్థద్వయేన యథారహం యోజేతబ్బం, న యథాసఙ్ఖ్యం. అత్తనో సభావేనేవ హి ఏస రాజా సద్ధమ్మవిముఖో, పాపమిత్తేన పన దేవదత్తేన పితుఘాతాదీసు ఉయ్యోజితత్తా అసద్ధమ్మే పతితోతి. వుట్ఠాపేన్తేన భగవతాతి సమ్బన్ధో.

"**కస్సపస్స భగవతో**"తిఆదినా తదా రఞ్ఞో అవుత్తస్సాపి అత్థాపత్తిమత్తదస్సనం. కామఞ్చ కామచ్ఛన్దాదయోపి పటిచ్ఛాదకా నీవరణభావతో, మిచ్ఛాదిట్ఠి పన సవిసేసం పటిచ్ఛాదికా సత్తే మిచ్ఛాభినివేసవసేనాతి ఆహ "**మిచ్ఛాదిట్ఠిగహనపటిచ్ఛన్న**"న్తి. తేనాహ భగవా "మిచ్ఛాదిట్ఠిపరమాహం భిక్ఖవే వజ్జం వదామీ"తి, [అం. నిం ౧.౩౧౦ (అత్థతో సమానం)] మిచ్ఛాదిట్ఠిసఙ్ఖాతగుమ్బపటిచ్ఛన్నన్తి అత్థో. "మిచ్ఛాదిట్ఠిగహనపటిచ్ఛన్నం సాసనం వివరన్తేనా"తి వదన్తో సబ్బబుద్ధానం ఏకావ అనుసన్ధి, ఏకంవ సాసనన్తి కత్వా కస్సపస్స భగవతో సాసనమ్పి ఇమినా సద్ధిం ఏకసాసనం కరోతీతి దట్ఠబ్బం. **అజ్ఝత్తరట్ఠకథాదీసు**పి హి తథా చేవ వుత్తం, ఏవఞ్చ కత్వా మిచ్ఛాదిట్ఠిగహనపటిచ్ఛన్నస్స సాసనస్స వివరణవచనం ఉపపన్నం హోతీతి.

సబ్బో అకుసలధమ్మసఙ్ఖాతో అపాయగామిమగ్గో **కుమ్మగ్గో** కుచ్ఛితో మగ్గోతి కత్వా. సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం ఉజుపటిపక్ఖతాయ మిచ్ఛాదిట్ఠిఆదయో అట్ఠ మిచ్ఛత్తధమ్మా **మిచ్ఛామగ్గో** మోక్ఖమగ్గతో మిచ్ఛా వితథో మగ్గోతి కత్వా. తేనేవ హి తదుభయస్స పటిపక్ఖతం సన్ధాయ "**సగ్గమోక్ఖమగ్గం ఆవికరోన్తేనా**"తి వుత్తం. సబ్బో హి కుసలధమ్మో **సగ్గమగ్గో.** సమ్మాదిట్ఠిఆదయో అట్ఠ సమ్మత్తధమ్మా **మోక్ఖమగ్గో.** సప్పిఆదిసన్నిస్సయో పదీపో న తథా ఉజ్జలో, యథా తేలసన్నిస్సయోతి **తేలపజ్జోత**గ్గహణం. **ధారేయ్యా**తి ధరేయ్య, సమాహరేయ్య సమాదహేయ్యాతి అత్థో. **బుద్ధాదిరతనరూపానీ**తి బుద్ధాదీనం తిణ్ణం రతనానం వణ్ణాయతనాని. తేసం బుద్ధాదిరతనరూపానం పటిచ్ఛాదకస్స మోహన్ధకారస్స విద్ధంసకం తథా. దేసనాసఙ్ఖాతం పజ్జోతం తథా. తదుభయం తుల్యాధికరణవసేన వియూహిత్వా తస్స ధారకో సమాదహకోతి అత్థేన "**తప్పటిచ్ఛాదకమోహన్ధకారవిద్ధంసకదేసనాపజ్జోతధారకేనా**"తి వుత్తం. **ఏతేహి పరియాయేహీ**తి యథావుత్తేహి నిక్కుజ్జితుక్కుజ్జనపటిచ్ఛన్నవివరణమగ్గాచిక్ఖణతేలపజ్జోతధారణ సఙ్ఖాత చతుబ్బిధోపమోపమితబ్బప్పకారేహి, యథావుత్తేహి వా నానావిధకుహనలపనాదిమిచ్ఛాజీవవిధమనాదివిభావనపరియాయేహి. తేనాహ "**అనేకపరియాయేన ధమ్మో పకాసితో**"తి.

‘‘ఏవ’’న్తిఆదినా ‘‘ఏసాహ’’న్తిఆదిపాఠస్స సమ్బన్ధం దస్సేతి. పసన్నచిత్తతాయపసన్నాకారం కరోతి. పసన్నచిత్తతా చ ఇమం దేసనం సుత్వా ఏవాతి అత్థం ఞాపేతుం **‘‘ఇమాయ దేసనాయా’’**తిఆది వుత్తం. **ఇమాయ దేసనాయ** హేతుభూతాయ. **పసన్నాకార**న్తి పసన్నేహి సాధుజనేహి కత్తబ్బసక్కారం. **సరణ**న్తి పటిసరణం. తేనాహ **‘‘పరాయణ’’**న్తి. పరాయణతా పన అనత్థనిసేధనేన, అత్థసమ్పాదనేన చాతి వుత్తం **‘‘అఘస్స తాతా, హితస్స చ విధాతా’’**తి. **అఘస్సా**తి నిస్సక్కే సామివచనం, పాపతోతి అత్థో. దుక్ఖతోతిపి వదన్తి కేచి. తాయతి అవస్సయం కరోతీతి **తాతా. హితస్సా**తి ఉపయోగత్థే సామివచనం. విదహతి సంవిధానం కరోతీతి **విధాతా. ‘‘ఇతి ఇమినా అధిప్పాయేనా’’**తి వదన్తో ‘‘ఇతిసద్దో చేత్థ లుత్తనిద్దిట్ఠో, సో చ ఆకారత్థో’’తి దస్సేతి. **సరణ**న్తి గమనం. హితాధిప్పాయేన భజనం, జాననం వా, ఏవఞ్చ కత్వా **వినయట్ఠకథాదీసు** ‘‘సరణన్తి గచ్ఛామీ’’తి సహేవ ఇతిసద్దేన అత్థో వుత్తోతి. ఏత్థ హి నాయం గమి-సద్దో నీ-సద్దాదయో వియ ద్వికమ్మికో, తస్మా యథా ‘‘అజం గామం నేతీ’’తి వుచ్చతి, ఏవం ‘‘భగవన్తం సరణం గచ్ఛామీ’’తి వత్తుం న సక్కా, ‘‘సరణన్తి గచ్ఛామీ’’తి పన వత్తబ్బం, తస్మా ఏత్థ ఇతిసద్దో లుత్తనిద్దిట్ఠోతి వేదితబ్బం, ఏవఞ్చ కత్వా ‘‘యో బుద్ధం సరణం గచ్ఛతి, సో బుద్ధం వా గచ్ఛేయ్య సరణం వా’’తి (ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ ౧.గమతీయదీపనా) **ఖుద్దకనికాయట్ఠకథాయ** ఉద్ధటా చోదనా అనవకాసా. న హి గమి-సద్దం దుహాదిన్యాదిగణికం కరోన్తి అక్ఖరచిన్తకాతి. హోతు తావ గమి-సద్దస్స ఏకకమ్మభావో, తథాపి ‘‘గచ్ఛతేవ పుబ్బం దిసం, గచ్ఛతి పచ్ఛిమం దిస’’న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౧౨౫; ౩.౮౭) వియ ‘‘భగవన్తం, సరణ’’న్తి పదద్వయస్స సమానాధికరణతా యుత్తాతి? న, తస్స పదద్వయస్స సమానాధికరణభావానుపపత్తితో. తస్స హి సమానాధికరణభావే అధిప్పేతే పటిహతచిత్తోపి భగవన్తం ఉపసఙ్కమన్తో బుద్ధం సరణం గతో నామ సియా. యఞ్హి తం ‘‘బుద్ధో’’తి విసేసితం సరణం, తమేవేస గతోతి, న చేత్థ అనుపపత్తికేన అత్థేన అత్థో, తస్మా ‘‘భగవన్త’’న్తి గమనీయత్థస్స దీపనం, ‘‘సరణ’’న్తి పన గమనాకారస్సాతి వుత్తనయేన ఇతిలోపవసేనేవ అత్థో గహేతబ్బోతి. **ధమ్మఞ్చ సఙ్ఘఞ్చా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. హోన్తి చేత్థ –

‘‘గమిస్స ఏకకమ్మత్తా, ఇతిలోపం విజానియా;
పటిఘాతప్పసఙ్గత్తా, న చ తుల్యత్థతా సియా.

తస్మా గమనీయత్థస్స, పుబ్బపదంవ జోతకం;
గమనాకారస్స పరం, ఇత్యుత్తం సరణత్తయే’’తి.

‘‘ఇతి ఇమినా అధిప్పాయేన భగవన్తం గచ్ఛామీ’’తి పన వదన్తో అనేనేవ అధిప్పాయేన భజనం, జాననం వా సరణగమనం నామాతి నియమేతి. తత్థ **‘‘గచ్ఛామీ’’**తిఆదీసు పురిమస్స పురిమస్స పచ్ఛిమం పచ్ఛిమం అత్థవచనం, **‘‘గచ్ఛామీ’’**తి ఏతస్స వా అనఞ్ఞసాధారణతాదస్సనవసేన పాటియేక్కమేవ అత్థవచనం **‘‘భజామీ’’**తిఆదిపదత్తయం. **భజన**న్తి సరణాధిప్పాయేన ఉపసఙ్కమనం, **సేవనం** సన్తికావచరభావో, **పయిరుపాసనం** వత్తపటివత్తకరణేన ఉపట్ఠానన్తి ఏవం సబ్బథాపి అనఞ్ఞసాధారణతంయేవ దస్సేతి. ఏవం ‘‘గచ్ఛామీ’’తి పదస్స గతిఅత్థం దస్సేత్వా బుద్ధిఅత్థమ్పి దస్సేతుం **‘‘ఏవం వా’’**తిఆదిమాహ, తత్థ **ఏవ**న్తి ‘‘భగవా మే సరణ’’న్తిఆదినా అధిప్పాయేన. కస్మా పన ‘‘గచ్ఛామీ’’తి పదస్స ‘‘బుజ్ఝామీ’’తి అయమత్థో లబ్భతీతి చోదనం సోధేతి **‘‘యేసఞ్హీ’’**తిఆదినా, అనేన చ నిరుత్తినయమన్తరేన సభావతోవ గముధాతుస్స బుద్ధిఅత్థోతి దీపేతి. **ధాతూన**న్తి మూలసద్దసఙ్ఖాతానం ఇ, యా, కము, గముఇచ్చాదీనం.

‘‘అధిగతమగ్గే , సచ్ఛికతనిరోధే’’తి పదద్వయేనాపి ఫలట్ఠా ఏవ దస్సితా, న మగ్గట్ఠాతి తే దస్సేన్తో **‘‘యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానే చా’’**తి ఆహ. నను చ కల్యాణపుథుజ్జనోపి ‘‘యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జతీ’’తి వుచ్చతీతి? కిఞ్చాపి వుచ్చతి,

నిప్పరియాయేన పన మగ్గట్ఠా ఏవ తథా వత్తబ్బా, న ఇతరో నియామోక్కమనాభావతో. తథా హి తే ఏవ ''**అపాయేసు అపతమానే ధారేతీ**''తి వుత్తా. సమ్మత్తనియామోక్కమనేన హి అపాయవినిముత్తిసమ్భవోతి. ఏవం అనేకేహిపి వినయ-(సారత్థ. టీ. ౧.వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా) సుత్తన్తటీకాకారేహి (దీ. ని. టీ. ౧.౨౩౧) వుత్తం, తదేతం సమ్మత్తనియామోక్కమనవసేన నిప్పరియాయతో అపాయవినిముత్తకే సన్ధాయ వుత్తం, తదనుపపత్తివసేన పన పరియాయతో అపాయవినిముత్తకం కల్యాణపుథుజ్జనమ్పి "యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానే"తి పదేన దస్సేతీతి దట్ఠబ్బం. తథా హేస **దక్ఖిణవిభఙ్గసుత్తా**దీసు (మ. ని. ౩.౩౭౯) సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నభావేన వుత్తోతి, **ఛత్తవిమానే** (వి. వ. ౮౮౬ ఆదయో) ఛత్తమాణవకో చేత్థ నిదస్సనం. అధిగతమగ్గే, సచ్ఛికతనిరోధే చ యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానే చ పుగ్గలే అపాయేసు అపతమానే కత్వా ధారేతీతి సపాఠసేసయోజనా. అతీతకాలికేన హి పురిమపదద్వయేన ఫలట్ఠానమేవ గహణం, వత్తమానకాలికేన చ పచ్ఛిమేన పదేన సహ కల్యాణపుథుజ్జనేన మగ్గట్ఠానమేవ. ''**అపతమానే**''తి పన పదేన ధారణాకారదస్సనం అపతనకరణవసేనేవ ధారేతీతి, ధారణసరూపదస్సనం వా. ధారణం నామ అపతనకరణమేవాతి, అపతనకరణఞ్చ అపాయాదినిబ్బత్తకకిలేసవిద్ధంసనవసేన వట్టతో నియ్యానమేవ. "అపాయేసూ"తి హి దుక్ఖబహులట్ఠానతాయ పధానవసేన వుత్తం, వట్టదుక్ఖేసు పన సబ్బేసుపి అపతమానే కత్వా ధారేతీతి అత్థో వేదితబ్బో. తథా హి **అభిధమ్మట్ఠకథాయం** వుత్తం "సోతాపత్తిమగ్గో చేత్థ అపాయభవతో వుట్ఠాతి, సకదాగామిమగ్గో సుగతికామభవేకదేసతో, అనాగామిమగ్గో కామభవతో, అరహత్తమగ్గో రూపారూపభవతో, సబ్బభవేహిపి వుట్ఠాతి ఏవాతి వదన్తీ"తి (ధ. స. అట్ఠ. ౩౫౦) ఏవఞ్చ కత్వా అరియమగ్గో నియ్యానికతాయ, నిబ్బానఞ్చ తస్స తదత్థసిద్ధిహేతుతాయాతి ఉభయమేవ నిప్పరియాయేన ధమ్మో నామాతి సరూపతో దస్సేతుం ''**సో అత్థతో అరియమగ్గో చేవ నిబ్బానఞ్చా**''తి వుత్తం. నిబ్బానఞ్హి ఆరమ్మణం లభిత్వా అరియమగ్గస్స తదత్థసిద్ధి, స్వాయమత్థో చ పాళియా ఏవ సిద్ధోతి ఆహ ''**వుత్తఞ్చేత**''న్తిఆది. **యావతాతి** యత్తకా. **తేసన్తి** తత్తకానం ధమ్మానం. "అగ్గో అక్ఖాయతీ"తి వత్తబ్బే ఓ-కారస్స అ-కారం, మ-కారాగమఞ్చ కత్వా ''**అగ్గమక్ఖాయతీ**''తి వుత్తం. ''**అక్ఖాయతీ**''తి చేత్థ ఇతిసద్దో ఆదిఅత్థో, పకారత్థో వా, తేన "యావతా భిక్ఖవే ధమ్మా సఙ్ఖతా వా అసఙ్ఖతా వా, విరాగో తేసం అగ్గమక్ఖాయతీ"తిఆది (ఇతివు. ౯౦; అ. ని. ౪.౩౪) సుత్తపదం సఙ్గణ్హాతి, ''**విత్థారో**''తి ఇమినా వా తదవసేససఙ్గహో.

యస్మా పన అరియఫలానం "తాయ సద్ధాయ అవూపసన్తాయా"తిఆది వచనతో మగ్గేన సముచ్ఛిన్నానం కిలేసానం పటిప్పస్సద్ధిప్పహానకిచ్చతాయ నియ్యానానుగుణతా, నియ్యానపరియోసానతా చ, పరియత్తియా పన నియ్యానధమ్మసమధిగమహేతుతాయ నియ్యానానుగుణతాతి ఇమినా పరియాయేన వుత్తనయేన ధమ్మభావో లబ్భతి, తస్మా తదుభయమ్పి సఙ్గణ్హన్తో ''**న కేవలఞ్చా**''తిఆదిమాహ. స్వాయమత్థో చ పాఠారుళ్హో ఏవాతి దస్సేతి ''**వుత్తఞ్హేత**''న్తిఆదినా. తత్థ **ఛత్తమాణవకవిమానేతి** ఛత్తో కిర నామ సేతబ్యాయం బ్రాహ్మణమాణవకో, సో ఉక్కట్ఠాయం పోక్ఖరసాతిబ్రాహ్మణస్స సన్తికే సిప్పం ఉగ్గహేత్వా "గరుదక్ఖిణం దస్సామీ"తి ఉక్కట్ఠాభిముఖో గచ్ఛతి, అథస్స భగవా అన్తరామగ్గే చోరన్తరాయం, తావతింసభవనే నిబ్బత్తమానఞ్చ దిస్వా గాథాబన్ధవసేన సరణగమనవిధిం దేసేసి, తస్స తావతింసభవనుపగస్స తింసయోజనికం విమానం ఛత్తమాణవకవిమానం. దేవలోకేపి హి తస్స మనుస్సకాలే సమఞ్ఞా యథా "మణ్డూకో దేవపుత్తో, (వి. వ. ౮౫౮ ఆదయో) కువేరో దేవరాజా"తి, ఇధ పన ఛత్తమాణవకవిమానం వత్థు కారణం ఏతస్సాతి కత్వా ఉత్తరపదలోపేన "న తథా తపతి నభే సూరియో, చన్దో చ న భాసతి న ఫుస్సో, యథా"తిఆదికా (వి. వ. ౮౮౭) దేసనా ''**ఛత్తమాణవకవిమాన**''న్తి వుచ్చతి, తత్రాయం గాథా పరియాపన్నా, తస్మా ఛత్తమాణవకవిమానవత్థుదేసనాయన్తి అత్థో వేదితబ్బో.

కామరాగో భవరాగోతి ఏవమాదిభేదో అనాదికాలవిభావితో సబ్బోపి రాగో విరజ్జతి పహీయతి ఏతేనాతి **రాగవిరాగో,** మగ్గో. ఏజాసఙ్ఖాతాయ తణ్హాయ, అన్తోనిజ్ఝానలక్ఖణస్స చ సోకస్స తదుప్పత్తియం సబ్బసో పరిక్ఖీణత్తా నత్థి ఏజా, సోకో చ ఏతస్మిన్తి **అనేజం, అసోకఞ్చ,** ఫలం. **తదట్ఠకథాయం** (వి॰ వ॰ అట్ఠ॰ ౮౮౭) పన "తణ్హావసిట్ఠానం సోకనిమిత్తానం కిలేసానం పటిప్పస్సమ్భనతో అసోక"న్తి వుత్తం. **ధమ్మమసఙ్ఖత**న్తి సమ్భుజ్జ సమ్భూయ పచ్చయేహి అప్పటిసఙ్ఖతత్తా అసఙ్ఖతం అత్తనో సభావధారణతో పరమత్థధమ్మభూతం నిబ్బానం. **తదట్ఠకథాయం** పన "ధమ్మన్తి సభావధమ్మం. సభావతో గహేతబ్బధమ్మో హేస, యదిదం మగ్గఫలనిబ్బానాని, న పరియత్తిధమ్మో వియ పఞ్ఞత్తిధమ్మవసేనా"తి (వి॰ వ॰ అట్ఠ॰ ౮౮౭) వుత్తం, ఏవం సతి ధమ్మసద్దో తీసుపి ఠానేసు యోజేతబ్బో. **అప్పటికూల**సద్దేన చ తత్థ నిబ్బానమేవ గహితం "నత్థి ఏత్థ కిఞ్చిపి పటికూల"న్తి కత్వా, **అప్పటికూల**న్తి చ అవిరోధదీపనతో కిఞ్చి అవిరుద్ధం, ఇట్ఠం పణీతన్తి వా అత్థో. పగుణరూపేన పవత్తితత్తా, పకట్ఠగుణవిభావనతో వా **పగుణం.** యథాహ "విహింససఞ్ఞీ పగుణం న భాసిం, ధమ్మం పణీతం మనుజేసు బ్రహ్మే"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౩; ౨.౩౩౯; మహావ॰ ౯).

ధమ్మక్ఖన్ధా కథితాతి యోజనా. ఏవం ఇధ చతూహిపి పదేహి పరియత్తిధమ్మోయేవ గహితో, **తదట్ఠకథాయం** పన "సవనవేలాయం, ఉపపరిక్ఖణవేలాయం, పటిపజ్జనవేలాయన్తి సబ్బదాపి ఇట్ఠమేవాతి **మధురం,** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసన్నిస్సయాయ పటిభానసమ్పదాయ పవత్తితత్తా సుప్పవత్తిభావతో, నిపుణభావతో చ **పగుణం,** విభజితబ్బస్స అత్థస్స ఖన్ధాదివసేన, కుసలాదివసేన, ఉద్దేసాదివసేన చ సుట్ఠు విభజనతో **సువిభత్త**న్తి తీహిపి పదేహి పరియత్తిధమ్మమేవ వదతీ"తి (వి॰ వ॰ అట్ఠ॰ ౮౮౭) వుత్తం. ఆపాథకాలే వియ మజ్జనకాలేపి, కథేన్తస్స వియ సుణన్తస్సాపి సమ్ముఖీభావతో ఉభతోపచ్చక్ఖతాదస్సనత్థం ఇధేవ "ఇమ"న్తి ఆసన్నపచ్చక్ఖవచనమాహ. పున "**ధమ్మ**"న్తి ఇదం యథావుత్తస్స చతుబ్బిధస్సాపి ధమ్మస్స సాధారణవచనం. పరియత్తిధమ్మోపి హి సరణేసు చ సీలేసు చ పతిట్ఠానమత్తాయపి యాథావపటిపత్తియా అపాయపతనతో ధారేతి, ఇమస్స చ అత్థస్స ఇదమేవ ఛత్తమాణవకవిమానం సాధకన్తి దట్ఠబ్బం. సాధారణభావేన యథావుత్తం ధమ్మం పచ్చక్ఖం కత్వా దస్సేన్తో పున "**ఇమ**"న్తి ఆహ. యస్మా చేసా భ-కారత్తయేన చ పటిమణ్డితా దోధకగాథా, తస్మా తతియపాదే మధురసద్దే మ-కారో అధికోపి అరియచరియాదిపదేహి వియ అనేకక్ఖరపదేన యుత్తత్తా అనుపవజ్జోతి దట్ఠబ్బం.

దిట్ఠిసీలసఙ్ఘాతేనాతి "యాయం దిట్ఠి అరియా నియ్యానికా నియ్యాతి తక్కరస్స సమ్మా దుక్ఖక్ఖయాయ, తథారూపాయ దిట్ఠియా దిట్ఠిసామఞ్ఞగతో విహరతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౨౪, ౩౫౬; అ॰ ని॰ ౬.౧౧; పరి॰ ౨౭౪) ఏవం వుత్తాయ దిట్ఠియా చేవ "యాని తాని సీలాని అఖణ్డాని అచ్ఛిద్దాని అసబలాని అకమ్మాసాని భుజిస్సాని విఞ్ఞుపసత్థాని అపరామట్ఠాని సమాధిసంవత్తనికాని, తథారూపేహి సీలేహి సీలసామఞ్ఞగతో విహరతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౨౪, ౩౫౬; మ॰ ని॰ ౧.౪౯౨; ౩.౫౪; అ॰ ని॰ ౬.౯౨; పరి॰ ౨౭౪) ఏవం వుత్తానం సీలానఞ్చ సంహతభావేన, దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞేనాతి అత్థో. **సంహతో**తి సఙ్ఘటితో, సమేతోతి వుత్తం హోతి. అరియపుగ్గలా హి యత్థ కత్థచి దూరే ఠితాపి అత్తనో గుణసామగ్గియా సంహతా ఏవ. "**వుత్తఞ్చేత**"న్తిఆదినా ఆహచ్చపాఠేన సమత్థేతి.

యత్థాతి యస్మిం సఙ్ఘే. **దిన్న**న్తి పరిచ్చత్తం అన్నాదిదేయ్యధమ్మం, గాథాబన్ధత్తా చేత్థ అనునాసికలోపో. దోధకగాథా హేసా. **మహప్ఫలమాహూ**తి "మహప్ఫల"న్తి బుద్ధాదయో ఆహు. **చతూసూ**తి చేత్థ చ-కారో అధికోపి వుత్తనయేన అనుపవజ్జో. అచ్చన్తమేవ కిలేసాసుచితో విసుద్ధత్తా **సుచీసు.** "సోతాపన్నో సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నో"తిఆదినా

(సం॰ ని॰ ౫.౪౮౮) వుత్తేసు చతూసు **పురిసయుగేసు.** చతుసచ్చధమ్మస్స, నిబ్బానధమ్మస్స చ పచ్చక్ఖతో దస్సనేన, అరియధమ్మస్స పచ్చక్ఖదస్సావితాయ వా **ధమ్మదసా. తే పుగ్గలా** మగ్గట్ఠఫలట్ఠే యుగలే అకత్వా విసుం విసుం పుగ్గలగణనేన **అట్ఠ చ** హోన్తి. **ఇమం సఙ్ఘం సరణత్థం** సరణాయ పరాయణాయ అపాయదుక్ఖవట్టదుక్ఖపరితాణాయ **ఉపేహి** ఉపగచ్ఛ భజ సేవ, ఏవం వా జానాహి బుజ్ఝస్సూతి సహ యోజనాయ అత్థో. యత్థ యేసు సుచీసు చతూసు పురిసయుగేసు దిన్నం మహప్ఫలమాహు, ధమ్మదసా తే పుగ్గలా అట్ఠ చ, ఇమం సఙ్ఘం సరణత్థముపేహీతి వా సమ్బన్ధో. ఏవమ్పి హి పటినిద్దేసో యుత్తో ఏవ అత్థతో అభిన్నత్తాతి దట్ఠబ్బం. గాథాసుఖత్థఞ్చేత్థ పురిసపదే ఈకారం, పుగ్గలాపదే చ రస్సం కత్వా నిద్దేసో.

ఏత్తావతాతి "ఏసాహ"న్తిఆదివచనక్కమేన. తీణి వత్థూని "సరణ"న్తి గమనాని, తిక్ఖత్తుం వా "సరణ"న్తి గమనానీతి **సరణగమనాని. పటివేదేసీతి** అత్తనో హదయగతం వాచాయ పవేదేసి.

సరణగమనకథావణ్ణనా

సరణగమనస్స విసయప్పభేదఫలసంకిలేసభేదానం వియ, కత్తు చ విభావనా తత్థ కోసల్లాయ హోతి యేవాతి సహ కత్తునా తం విధిం దస్సేతుం **"ఇదాని తేసు సరణగమనేసు కోసల్లత్థం...పే॰... వేదితబ్బో"**తి వుత్తం. **"యో చ సరణం గచ్ఛతీ"**తి ఇమినా హి కత్తారం విభావేతి తేన వినా సరణగమనస్సేవ అసమ్భవతో, **"సరణగమన"**న్తి ఇమినా చ సరణగమనమేవ, **"సరణ"**న్తిఆదీహి పన యథాక్కమం విసయాదయో. కస్మా పనేత్థ వోదానం న గహితం, నను వోదానవిభావనాపి తత్థ కోసల్లాయ హోతీతి? సచ్చమేతం, తం పన సంకిలేసగ్గహణేనేవ అత్థతో విభావితం హోతీతి న గహితం. యాని హి నేసం సంకిలేసకారణాని అఞ్ఞాణాదీని, తేసం సబ్బేన సబ్బం అనుప్పన్నానం అనుప్పాదనేన, ఉప్పన్నానఞ్చ పహానేన వోదానం హోతీతి. **అత్థతోతి** సరణసద్దత్థతో, "సరణత్థతో"తిపి పాఠో, అయమేవత్థో. హింసత్థస్స సరసద్దస్స వసేనేతం సిద్ధన్తి దస్సేన్తో ధాత్వత్థవసేన **"హింసతీతి సరణ"**న్తి వత్వా తం పన హింసనం కేసం, కథం, కస్స వాతి చోదనం సోధేతి **"సరణగతాన"**న్తిఆదినా. **కేసన్తి** హి సరణగతానం. **కథన్తి** తేనేవ సరణగమనేన. **కస్సాతి** భయాదీనన్తి యథాక్కమం సోధనా. తత్థ **సరణగతానన్తి** "సరణ"న్తి గతానం. **సరణగమనేనాతి** "సరణ"న్తి గమనేన కుసలధమ్మేన. **భయన్తి** వట్టభయం. **సన్తాసన్తి** చిత్తుత్రాసం తేనేవ చేతసికదుక్ఖస్స సఙ్గహితత్తా. **దుక్ఖన్తి** కాయికదుక్ఖగ్గహణం. **దుగ్గతిపరికిలేసన్తి** దుగ్గతిపరియాపన్నం సబ్బమ్పి దుక్ఖం "దుగ్గతియం పరికిలిస్సనం సంవిబాధనం, సముపతాపనం వా"తి కత్వా, తయిదం సబ్బం పరతో ఫలకథాయం ఆవి భవిస్సతి. హింసనఞ్చేత్థ వినాసనమేవ, న పన సత్తహింసనమివాతి దస్సేతి **"హనతి వినాసేతీ"**తి ఇమినా. **ఏతన్తి** సరణపదం. **అధివచనన్తి** నామం, పసిద్ధవచనం వా, యథాభుచ్చం వా గుణం అధికిచ్చ పవత్తవచనం. తేనాహ **"రతనత్తయస్సేవా"**తి.

ఏవం హింసనత్థవసేన అవిసేసతో సరణసద్దత్థం దస్సేత్వా ఇదాని తదత్థవసేనేవ విసేసతో దస్సేతుం **"అథ వా"**తిఆది వుత్తం. రతనత్తయస్స పచ్చేకం హింసనకారణదస్సనమేవ హి పురిమనయతో ఇమస్స విసేసోతి. తత్థ **హితే పవత్తనేనాతి** "సమ్పన్నసీలా భిక్ఖవే విహరథా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౬౪, ౬౯) అత్థే సత్తానం నియోజనేన. **అహితా చ నివత్తనేనాతి** "పాణాతిపాతస్స ఖో పాపకో విపాకో, పాపకం అభిసమ్పరాయ"న్తిఆదినా ఆదీనవదస్సనాదిముఖేన అనత్థతో చ సత్తానం నివత్తనేన. **భయం హింసతీతి** హితాహితేసు అప్పవత్తిపవత్తిహేతుకం బ్యసనం అప్పవత్తికరణేన వినాసేతి. భవకన్తారా

ఉత్తారణేన మగ్గసఙ్ఖాతో ధమ్మో, ఫలనిబ్బానసఙ్ఖాతో పన అస్సాసదానేన సత్తానం భయం హింసతీతి యోజనా. **కారాన**న్తి దానవసేన, పూజావసేన చ ఉపనీతానం సక్కారానం. అనుపసగ్గోపి హి సద్దో సఉపసగ్గో వియ అత్థవిసేసవాచకో "అప్పకమ్పి కతం కారం, పుఞ్ఞం హోతి మహప్ఫల"న్తిఆదీసు వియ. అనుత్తరదక్ఖిణేయ్యభావతో విపులఫలపటిలాభకరణేన సత్తానం భయం హిం సతీతి యోజేతబ్బం. **ఇమినాపి పరియాయేనా**తి రతనత్తయస్స పచ్చేకం హింసకభావకారణదస్సనవసేన విభజిత్వా వుత్తేన ఇమినాపి కారణేన. యస్మా పనిదం సరణపదం నాథపదం వియ సుద్ధనామపదత్తా ధాత్వత్థం అన్తోనీతం కత్వా సకేత్థమ్పి వదతి, తస్మా హేట్ఠా సరణం పరాయణన్తి అత్థో వుత్తోతి దట్ఠబ్బం.

ఏవం సరణత్థం దస్సేత్వా ఇదాని సరణగమనత్థం దస్సేన్తో "**తప్పసాదా**"తిఆదిమాహ. తత్థ "సమ్మాసమ్బుద్ధో భగవా, స్వాక్ఖాతో ధమ్మో, సుప్పటిపన్నో సఙ్ఘో"తి ఏవమాదినా తస్మిం రతనత్తయే పసాదో **తప్పసాదో**, తదేవ రతనత్తయం గరు ఏతస్సాతి **తగ్గరు**, తస్స భావో **తగ్గరుతా**, తప్పసాదో చ తగ్గరుతా చ **తప్పసాదతగ్గరుతా**, తాహి. **విహతకిలేసో** విధుతవిచికిచ్ఛాసమ్మోహాసద్ధియాదిపాపధమ్మత్తా, తదేవ రతనత్తయం పరాయణం పరాగతి తాణం లేణం ఏతస్సాతి **తప్పరాయణో**, తస్స భావో **తప్పరాయణతా**, సాయేవ ఆకారో **తప్పరాయణతాకారో**, తేన పవత్తో **తప్పరాయణతాకారప్పవత్తో**. ఏత్థ చ **పసాద**గ్గహణేన లోకియం సరణగమనమాహ. తఞ్హి సద్ధాపధానం, న ఞాణపధానం, **గరుతా**గహణేన పన లోకుత్తరం. అరియా హి రతనత్తయం గుణాభిఞ్ఞతాయ పాసాణచ్ఛత్తం వియ గరుం కత్వా పస్సన్తి, తస్మా తప్పసాదేన తదఙ్గప్పహానవసేన విహతకిలేసో, తగ్గరుతాయ చ అగారవకరణహేతూనం సముచ్ఛేదవసేనాతి యోజేతబ్బం. తప్పరాయణతా పనేత్థ తగ్గతికతాతి తాయ చతుబ్బిధమ్పి వక్ఖమానం సరణగమనం గహితన్తి దట్ఠబ్బం. అవిసేసేన వా పసాదగరుతా జోతితాతి పసాదగ్గహణేన అనవేచ్చప్పసాదస్స లోకియస్స, అవేచ్చప్పసాదస్స చ లోకుత్తరస్స గహణం, తథా **గరుతా**గహణేన లోకియస్స గరుకరణస్స, లోకుత్తరస్స చాతి ఉభయేనపి పదేన ఉభయమ్పి లోకియలోకుత్తరసరణగమనం యోజేతబ్బం. ఉప్పజ్జతి చిత్తమేతేనాతి **ఉప్పాదో**, సమ్పయుత్తధమ్మసమూహో, చిత్తఞ్చ తం ఉప్పాదో చాతి **చిత్తుప్పాదో**. సమాహారద్వన్దేపి హి కత్థచి పుల్లిఙ్గమిచ్ఛన్తి సద్దవిదూ, తదాకారప్పవత్తం సద్ధాపఞ్ఞాదిసమ్పయుత్తధమ్మసహితం చిత్తం **సరణగమనం** నామ "సరణన్తి గచ్ఛతి ఏతేనాతి కత్వా"తి వుత్తం హోతి. "**తంసమఙ్గీ**"తిఆది కత్తువిభావనా. తేన యథావుత్తచిత్తుప్పాదేన సమఙ్గీతి **తంసమఙ్గీ.** తేనాహ "**వుత్తప్పకారేన చిత్తుప్పాదేనా**"తి . **ఉపేతీ**తి భజతి సేవతి పయిరుపాసతి, జానాతి వా, బుజ్ఝతీతి అత్థో.

లోకుత్తరం సరణగమనం కేసన్తి ఆహ "**దిట్ఠసచ్చాన**"న్తి, అట్ఠన్నం అరియపుగ్గలానన్తి అత్థో. కదా తం ఇజ్ఝతీతి ఆహ "**మగ్గక్ఖణే**"తి, "ఇజ్ఝతీ"తి పదేన చేతస్స సమ్బన్ధో. మగ్గక్ఖణే ఇజ్ఝమానేనేవ హి చతుసచ్చాధిగమేన ఫలట్ఠానమ్పి సరణగమకతా సిజ్ఝతి లోకుత్తరసరణగమనస్స భేదాభావతో, తేసఞ్చ ఏకసన్తానత్తా. కథం తం ఇజ్ఝతీతి ఆహ "**సరణగమనుపక్కిలేససముచ్ఛేదేనా**"తిఆది, ఉపక్కిలేససముచ్ఛేదతో, ఆరమ్మణతో, కిచ్చతో చ సకలేపి రతనత్తయే ఇజ్ఝతీతి వుత్తం హోతి. **సరణగమనుపక్కిలేససముచ్ఛేదేనా**తి చేత్థ పహానాభిసమయం సన్ధాయ వుత్తం, **ఆరమ్మణతో**తి సచ్ఛికిరియాభిసమయం. నిబ్బానారమ్మణం హుత్వా ఆరమ్మణతో ఇజ్ఝతీతి హి యోజేతబ్బం, త్వా-సద్దో చ హేతుత్థవాచకో యథా "సక్కో హుత్వా నిబ్బత్తీ"తి (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౧.౨.౪౫). అపిచ "ఆరమ్మణతో"తి వుత్తమేవత్థం సరూపతో నియమేతి "**నిబ్బానారమ్మణం హుత్వా**"తి ఇమినా. "**కిచ్చతో**"తి తదవసేసం భావనాభిసమయం పరిఞ్ఞాభిసమయఞ్చ సన్ధాయ వుత్తం. "**ఆరమ్మణతో నిబ్బానారమ్మణం హుత్వా**"తి ఏతేన వా మగ్గక్ఖణానురూపం ఏకారమ్మణతం దస్సేత్వా "**కిచ్చతో**"తి ఇమినా పహానతో అవసేసం కిచ్చత్తయం దస్సితన్తి దట్ఠబ్బం. "మగ్గక్ఖణే, నిబ్బానారమ్మణం హుత్వా"తి చ వుత్తత్తా అత్థతో

మగ్గఞాణసఙ్ఖాతో చతుసచ్చాధిగమో ఏవ లోకుత్తరసరణగమనన్తి విఞ్ఞాయతి. తత్థ హి చతుసచ్చాధిగమనే సరణగమనుపక్కిలేసస్స పహానాభిసమయవసేన సముచ్ఛిన్దనం భవతి, నిబ్బానధమ్మో పన సచ్ఛికిరియాభిసమయవసేన, మగ్గధమ్మో చ భావనాభిసమయవసేన పటివిజ్ఝియమానోయేవ సరణగమనత్థం సాధేతి, బుద్ధగుణా పన సావకగోచరభూతా పరిఞ్ఞాభిసమయవసేన పటివిజ్ఝియమానా సరణగమనత్థం సాధేన్తి, తథా అరియసఙ్ఘగుణా. తేనాహ ‘‘**సకలేపి రతనత్తయే ఇజ్ఝతీ**’’తి.

ఫలపరియత్తీనమ్పేత్థ వుత్తనయేన మగ్గానుగుణప్పవత్తియా గహణం, అపరిఞ్ఞేయ్యభూతానఞ్చ బుద్ధసఙ్ఘగుణానం తగ్గుణసామఞ్ఞతాయాతి దట్ఠబ్బం. ఏవఞ్హి సకలభావవిసిట్ఠవచనం ఉపపన్నం హోతీతి. ఇజ్ఝన్తఞ్చ సహేవ ఇజ్ఝతి, న లోకియం వియ పటిపాటియా అసమ్మోహపటివేధేన పటివిద్ధత్తాతి గహేతబ్బం. పదీపస్స వియ హి ఏకక్ఖణేయేవ మగ్గస్స చతుకిచ్చసాధనన్తి. యే పన వదన్తి “సరణగమనం నిబ్బానారమ్మణం హుత్వా న పవత్తతి, మగ్గస్స అధిగతత్తా పన అధిగతమేవ తం హోతి ఏకచ్చానం తేవిజ్జాదీనం లోకియవిజ్జాదయో వియా”తి, తేసం పన వచనే లోకియమేవ సరణగమనం సియా, న లోకుత్తరం, తఞ్చ అయుత్తమేవ దువిధస్సాపి తస్స ఇచ్ఛితబ్బత్తా. తదఙ్గప్పహానేన **సరణగమనుపక్కిలేసవిక్ఖమ్భనం. ఆరమ్మణతో బుద్ధాదిగుణారమ్మణం హుత్వా**తి ఏత్థాపి వుత్తనయేన అత్థో, సరణగమనుపక్కిలేసవిక్ఖమ్భనతో, ఆరమ్మణతో చ సకలేపి రతనత్తయే ఇజ్ఝతీతి వుత్తం హోతి.

తన్తి లోకియసరణగమనం. “సమ్మాసమ్బుద్ధో భగవా”తిఆదినా **సద్ధాపటిలాభో. సద్ధామూలికా**తి యథావుత్తసద్ధాపుబ్బఙ్గమా. సహజాతవసేన పుబ్బఙ్గమతాయేవ హి తమ్మూలికతా సద్ధావిరహితస్స బుద్ధాదీసు సమ్మాదస్సనస్స అసమ్భవతో. **సమ్మాదిట్ఠి** నామ బుద్ధసుబుద్ధతం, ధమ్మసుధమ్మతం సఙ్ఘసుప్పటిపన్నతఞ్చ లోకియావబోధవసేన సమ్మా ఞాయేన దస్సనతో. ‘‘**సద్ధాపటిలాభో**’’తి ఇమినా సమ్మాదిట్ఠివిరహితాపి సద్ధా లోకియసరణగమనన్తి దస్సేతి, ‘‘**సద్ధామూలికా చ సమ్మాదిట్ఠీ**’’తి పన ఏతేన సద్ధూపనిస్సయా యథావుత్తా పఞ్ఞాతి. లోకియమ్పి హి సరణగమనం దువిధం ఞాణసమ్పయుత్తం, ఞాణవిప్పయుత్తఞ్చ. తత్థ పఠమేన పదేన మాతాదీహి ఉస్సాహితదారకాదీనం వియ ఞాణవిప్పయుత్తం సరణగమనం గహితం, దుతియేన పన ఞాణసమ్పయుత్తం. తదుభయమేవ పుఞ్ఞకిరియవత్థు విసేసభావేన దస్సేతుం ‘‘**దససు పుఞ్ఞకిరియవత్థూసు దిట్ఠిజుకమ్మన్తి వుచ్చతీ**’’తి ఆహ. దిట్ఠి ఏవ అత్తనో పచ్చయేహి ఉజుం కరీయతీతి హి అత్థేన సమ్మాదిట్ఠియా దిట్ఠిజుకమ్మభావో, దిట్ఠి ఉజుం కరీయతి ఏతేనాతి అత్థేన పన సద్ధాయపి. సద్ధాసమ్మాదిట్ఠిగ్గహణేన చేత్థ తప్పధానస్సాపి చిత్తుప్పాదస్స గహణం, దిట్ఠిజుకమ్మపదేన చ యథావుత్తేన కరణసాధనేన, ఏవఞ్చ కత్వా “తప్పరాయణతాకారప్పవత్తో చిత్తుప్పాదో”తి హేట్ఠా వుత్తవచనం సమత్థితం హోతి, సద్ధాసమ్మాదిట్ఠీనం పన విసుం గహణం తంసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదస్స తప్పధానతాయాతి దట్ఠబ్బం.

తయిదన్తి లోకియం సరణగమనమేవ పచ్చామసతి లోకుత్తరస్స తథా భేదాభావతో. తస్స హి మగ్గక్ఖణేయేవ వుత్తనయేన ఇజ్ఝనతో తథావిధస్స సమాదానస్స అవిజ్జమానత్తా ఏస భేదో న సమ్భవతీతి. అత్తా సన్నియ్యాతీయతి అప్పీయతి పరిచ్చజీయతి ఏతేనాతి **అత్తసన్నియ్యాతనం,** యథావుత్తం సరణగమనసఙ్ఖాతం దిట్ఠిజుకమ్మం. తం రతనత్తయం పరాయణం పటిసరణమేతస్సాతి **తప్పరాయణో** , పుగ్గలో, చిత్తుప్పాదో వా, తస్స భావో **తప్పరాయణతా,** తదేవ దిట్ఠిజుకమ్మం. “సరణ”న్తి అధిప్పాయేన సిస్సభావం అన్తేవాసికభావసఙ్ఖాతం వత్తపటివత్తాదికరణం ఉపగచ్ఛతి ఏతేనాతి

సిస్సభావూపగమనం. సరణగమనాధిప్పాయేనేవ పణిపతతి ఏతేనాతి **పణిపాతో,** పణిపతనఞ్చేత్థ అభివాదనపచ్చుట్ఠానఅఞ్జలికమ్మసామీచికమ్మమేవ, సబ్బత్థ చ అత్థతో యథావుత్తదిట్ఠిజుకమ్మమేవ వేదితబ్బం.

సంసారదుక్ఖనిత్థరణత్థం అత్తనో అత్తభావస్స పరిచ్చజనం **అత్తపరిచ్చజనం. తప్పరాయణతా**దీసుపి ఏసేవ నయో. హితోపదేసకథాపరియాయేన ధమ్మస్సాపి ఆచరియభావో సముదాచరీయతి "ఫలో అమ్బో అఫలో చ, తే సత్థారో ఉభో మమా"తిఆదీసు వియాతి ఆహ "**ధమ్మస్స అన్తేవాసికో**"తి. "**అభివాదనా**"తిఆది పణిపాతస్స అత్థదస్సనం. **బుద్ధాదీనంయేవా**తి అవధారణస్స అత్తసన్నియ్యాతనాదీసుపి సీహగతికవసేన అధికారో వేదితబ్బో. ఏవఞ్హి తదఞ్ఞనివత్తనం కతం హోతీతి. "**ఇమేసఞ్హీ**"తిఆది చతుధా పవత్తనస్స సమత్థనం, కారణదస్సనం వా.

ఏవం అత్తసన్నియ్యాతనాదీని ఏకేన పకారేన దస్సేత్వా ఇదాని అపరేహిపి పకారేహి దస్సేతుం "**అపిచా**"తిఆది ఆరద్ధం, ఏతేన అత్తసన్నియ్యాతనతప్పరాయణతాదీనం చతున్నం పరియాయన్తరేహిపి అత్తసన్నియ్యాతనతప్పరాయణతాది కతమేవ హోతి అత్థస్స అభిన్నత్తా యథా తం "సిక్ఖాపచ్చక్ఖానఅభూతారోచనానీ"తి దస్సేతి. **జీవితపరియన్తిక**న్తి భావనపుంసకవచనం, యావజీవం గచ్ఛామీతి అత్థో. **మహాకస్సపో** కిర సయమేవ పబ్బజితవేసం గహేత్వా **మహాతిత్థ**బ్రాహ్మణగామతో నిక్ఖమిత్వా గచ్ఛన్తో తిగావుతమగ్గం పచ్చుగ్గమనం కత్వా అన్తరా చ రాజగహం, అన్తరా చ నాళన్దం బహుపుత్తకనిగ్రోధరుక్ఖమూలే ఏకకమేవ నిసిన్నం భగవన్తం పస్సిత్వా "అయం భగవా అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో"తి అజానన్తోయేవ "సత్థారఞ్చ వతాహం పస్సేయ్యం, భగవన్తమేవ పస్సేయ్య"న్తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౨.౧౫౪) సరణగమనమకాసి. తేన వుత్తం "**మహాకస్సపస్స సరణగమనం వియా**"తి. విత్థారో **కస్సపసంయుత్తట్ఠకథాయం** (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨.౧౫౪) గహేతబ్బో. తత్థ **సత్థారఞ్చవతాహం పస్సేయ్యం, భగవన్తమేవ పస్సేయ్య**న్తి సచే అహం సత్థారం పస్సేయ్యం, ఇమం భగవన్తంయేవ పస్సేయ్యం. న హి మే ఇతో అఞ్ఞేన సత్థారా భవితుం సక్కా. **సుగతఞ్చ వతాహం పస్సేయ్యం, భగవన్తమేవ పస్సేయ్య**న్తి సచే అహం సమ్మాపటిపత్తియా సుట్ఠు గతత్తా సుగతం నామ పస్సేయ్యం, ఇమం భగవన్తంయేవ పస్సేయ్యం. న హి మే ఇతో అఞ్ఞేన సుగతేన భవితుం సక్కా. **సమ్మాసమ్బుద్ధఞ్చ వతాహం పస్సేయ్యం, భగవన్తమేవ పస్సేయ్య**న్తి సచే అహం సమ్మా సామఞ్చ సచ్చాని బుద్ధత్తా సమ్మాసమ్బుద్ధం నామ పస్సేయ్యం, ఇమం భగవన్తంయేవ పస్సేయ్యం, న హి మే ఇతో అఞ్ఞేన సమ్మాసమ్బుద్ధేన భవితుం సక్కాతి అయమేత్థ అట్ఠకథా. సబ్బత్థ **చ**-సద్దో, **వత**-సద్దో చ పదపూరణమత్తం, చే-సద్దేన వా భవితబ్బం "సచే"తి **అట్ఠకథాయం** (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨.౧౫౪) వుత్తత్తా. **వత**-సద్దో చ పస్సితుకామతాయ ఏకంసత్థం దీపేతీతిపి యుజ్జతి.

"**సో అహ**"న్తిఆది **సుత్తనిపాతే ఆళవకసుత్తే.** తత్థ కిఞ్చాపి మగ్గేనేవ తస్స సరణగమనమాగతం, సోతాపన్నభావదస్సనత్థం, పన పసాదానురూపదస్సనత్థఞ్చ ఏవం వాచం భిన్దతీతి **తదట్ఠకథాయం** (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౮౧) వుత్తం. **గామా గామ**న్తి అఞ్ఞస్మా దేవగామా అఞ్ఞం దేవగామం, దేవతానం వా ఖుద్దకం, మహన్తఞ్చ గామన్తిపి అత్థో. **పురా పుర**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **ధమ్మస్స చ సుధమ్మత**న్తి బుద్ధస్స సుబుద్ధతం, ధమ్మస్స సుధమ్మతం, సఙ్ఘస్స సుప్పటిపన్నతఞ్చ అభిత్థవిత్వాతి సహ సముచ్చయేన, పారిసేసేన చ అత్థో, సమ్బుద్ధం నమస్సమానో ధమ్మఘోసకో హుత్వా విచరిస్సామీతి వుత్తం హోతి.

ఆళవకాదీనన్తి ఆది-సద్దేన సాతాగిరహేమవతాదీనమ్పి సఙ్గహో. నను చ ఏతే ఆళవకాదయో అధిగతమగ్గత్తా మగ్గేనేవ ఆగతసరణగమనా, కస్మా తేసం తప్పరాయణతాసరణగమనం వుత్తన్తి? మగ్గేనాగతసరణగమనేహిపి తేహి తప్పరాయణతాకారస్స పవేదితత్తా. "సో అహం విచరిస్సామి...పే.... సుధమ్మతం, (సం. ని. ౧.౨౪౬; సు. ని. ౧౯౪) తే మయం విచరిస్సామ, గామా గామం నగా నగం...పే.... సుధమ్మత"న్తి (సు. ని. ౧౮౨) చ హి ఏతేహి తప్పరాయణతాకారో పవేదితో. తస్మా సరణగమనవిసేసమనపేక్ఖిత్వా పవేదనాకారమత్తం ఉపదిసన్తేన ఏవం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **అథాతి** "కథం ఖో బ్రాహ్మణో హోతీ"తిఆదినా పుట్ఠస్స అట్ఠవిధపఞ్హస్స "పుబ్బేనివాసం యో వేదీ"తిఆదినా బ్యాకరణపరియోసానకాలే. ఇదఞ్హి **మజ్ఝిమపణ్ణాసకే బ్రహ్మాయుసుత్తే** (మ. ని. ౨.౩౯౪) **పరిచుమ్బతీతి** పరిఫుసతి . **పరిసమ్బాహతీతి** పరిమజ్జతి. **ఏవమ్పి పణిపాతో దట్ఠబ్బోతి** ఏవమ్పి పరమనిపచ్చకారేన పణిపాతో దట్ఠబ్బో.

సో పనేసాతి పణిపాతో. **ఞాతి...పే.... వసేనాతి** ఏత్థ ఞాతివసేన, భయవసేన, ఆచరియవసేన, దక్ఖిణేయ్యవసేనాతి పచ్చేకం యోజేతబ్బం ద్వన్దపరతో సుయ్యమానత్తా. తత్థ **ఞాతివసేనాతి** ఞాతిభావవసేన. భావప్పధాననిద్దేసో హి అయం, భావలోపనిద్దేసో వా తబ్భావస్సేవ అధిప్పేతత్తా. ఏవం సేసేసుపి పణిపాతపదేన చేతేసం సమ్బన్ధో తబ్బసేన పణిపాతస్స చతుబ్బిధత్తా. తేనాహ "**దక్ఖిణేయ్యపణిపాతేనా**"తి, దక్ఖిణేయ్యతాహేతుకేన పణిపాతేనేవాతి అత్థో. **ఇతరేహీతి** ఞాతిభావాదిహేతుకేహి పణిపాతేహి. "**సేట్ఠవసేనేవా**"తిఆది తస్సేవత్థస్స సమత్థనం . ఇదాని "న ఇతరేహీ"తిఆదినా వుత్తమేవ అత్థత్తయం యథాక్కమం విత్థారతో దస్సేతుం "**తస్మా**"తిఆది వుత్తం. "**సాకియో వా**"తి పితుపక్ఖతో ఞాతికులదస్సనం, "**కోలియో వా**"తి పన మాతుపక్ఖతో. **వన్దతీతి** పణిపాతస్స ఉపలక్ఖణవచనం. **రాజపూజితోతి** రాజూహి, రాజూనం వా పూజితో యథా "గామపూజితో"తి. పూజావచనపయోగే హి కత్తరి సామివచనమిచ్ఛన్తి సద్దవిదూ. **భగవతోతి** బోధిసత్తభూతస్స, బుద్ధభూతస్స వా భగవతో. **ఉగ్గహితన్తి** సిక్ఖితసిప్పం.

"**చతుధా**"తిఆది **సిఙ్గాలోవాదసుత్తే** (దీ. ని. ౩.౨౬౫) **ఘరమావసన్తి** ఘరే వసన్తో, కమ్మప్పవచనీయయోగతో చేత్థ భుమ్మత్థే ఉపయోగవచనం. **కమ్మం పయోజయేతి** కసివాణిజ్జాదికమ్మం పయోజేయ్య. కులానఞ్హి న సబ్బకాలం ఏకసదిసం వత్తతి, కదాచి రాజాదివసేన ఆపదాపి ఉప్పజ్జతి, తస్మా "ఆపదాసు ఉప్పన్నాసు భవిస్సతీ"తి ఏవం మనసి కత్వా నిధాపేయ్యాతి ఆహ "**ఆపదాసు భవిస్సతీ**"తి. ఇమేసు పన చతూసు కోట్ఠాసేసు "ఏకేన భోగే భుఞ్జేయ్యా"తి వుత్తకోట్ఠాసతోయేవ గహేత్వా భిక్ఖూనమ్పి కపణద్ధికాదీనమ్పి దానం దాతబ్బం, పేసకారన్హాపితకాదీనమ్పి వేతనం దాతబ్బన్తి అయం భోగపరిగ్గహణానుసాసనీ, ఏవరూపం అనుసాసనిం ఉగ్గహేత్వాతి అత్థో. ఇదఞ్హి దిట్ఠధమ్మికంయేవ సన్ధాయ వదతి, సమ్పరాయికం, పన నియ్యానికం వా అనుసాసనిం పచ్చాసిసన్తోపి దక్ఖిణేయ్యపణిపాతమేవ కరోతి నామాతి దట్ఠబ్బం. "**యో పనా**"తిఆది "సేట్ఠవసేనేవ...పే.... గణ్హాతీ"తి వుత్తస్సత్థస్స విత్థారవచనం.

"**ఏవ**"న్తిఆది పన "సేట్ఠవసేన చ భిజ్జతీ"తి వుత్తస్స బ్యతిరేకదస్సనం. అత్థవసా లిఙ్గవిభత్తివిపరిణామోతి కత్వా గహితసరణాయ ఉపాసికాయ వాతిపి యోజేతబ్బం. ఏవమీదిసేసు. **పబ్బజితమ్పీతి పి**-సద్దో సమ్భావనత్థోతి వుత్తం "**పగేవ అపబ్బజిత**"న్తి. **సరణగమనం న భిజ్జతి** సేట్ఠవసేన అవన్దితత్తా. **తథాతి** అనుకడ్ఢనత్థే నిపాతో "సరణగమనం న భిజ్జతీ"తి. **రట్ఠపూజితత్తాతి** రట్ఠే, రట్ఠవాసీనం వా పూజితత్తా. తయిదం భయవసేన వన్దితబ్బభావస్సేవ సమత్థనం, న తు అభేదస్స కారణదస్సనం, తస్స పన కారణం సేట్ఠవసేన అవన్దితత్తాతి వేదితబ్బం. వుత్తఞ్హి "సేట్ఠవసేన చ భిజ్జతీ"తి. **సేట్ఠవసేనాతి** లోకే అగ్గదక్ఖిణేయ్యతాయ సేట్ఠభావవసేనాతి అత్థో. తేనాహ "అయం లోకే అగ్గదక్ఖిణేయ్యోతి వన్దతీ"తి. **తిత్థియమ్పి వన్దతో న భిజ్జతి,**

పగేవ ఇతరం. **సరణగమనప్పభేదో**తి సరణగమనవిభాగో, తబ్బిభాగసమ్బన్ధతో చేత్థ సక్కా అభేదోపి సుఖేన దస్సేతున్తి అభేదదస్సనం కతం.

అరియమగ్గో ఏవ లోకుత్తరసరణగమనన్తి చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని విపాకఫలభావేన వుత్తాని. **సబ్బదుక్ఖక్ఖయో**తి సకలస్స వట్టదుక్ఖస్స అనుప్పాదనిరోధో నిబ్బానం. ఏత్థ చ కమ్మసదిసం **విపాకఫలం,** తబ్బిపరీతం **ఆనిసంసఫల**న్తి దట్ఠబ్బం. యథా హి సాలిబీజాదీనం ఫలాని తంసదిసాని విపక్కాని నామ హోన్తి, విపాకనిరుత్తిఞ్చ లభన్తి, న మూలఙ్కురపత్తక్ఖన్ధనాళాని, ఏవం కుసలాకుసలానం ఫలాని అరూపధమ్మభావేన, సారమ్మణభావేన చ సదిసాని విపక్కాని నామ హోన్తి, విపాకనిరుత్తిఞ్చ లభన్తి, న తదఞ్ఞాని కమ్మనిబ్బత్తానిపి కమ్మఅసదిసాని, తాని పన ఆనిసంసాని నామ హోన్తి, ఆనిసంసనిరుత్తిమత్తఞ్చ లభన్తీతి. ''**వుత్తఞ్హేత**''న్తిఆదినా **ధమ్మపదే అగ్గిదత్తబ్రాహ్మణవత్థుపాళి**మాహరిత్వా దస్సేతి.

యో చాతి ఏత్థ **చ**-సద్దో బ్యతిరేకే, యో పనాతి అత్థో. తత్రాయమధిప్పాయో – బ్యతిరేకత్థదీపనే యది "బహుం వే సరణం యన్తి, పబ్బతాని వనాని చా"తిఆదినా (ధ. ప. ౧౮౮) వుత్తం ఖేమం సరణం న హోతి, న ఉత్తమం సరణం, ఏతఞ్చ సరణమాగమ్మ సబ్బదుక్ఖా న పముచ్చతి, ఏవం సతి కిం నామ వత్థు ఖేమం సరణం హోతి, ఉత్తమం సరణం, కిం నామ వత్థుం సరణమాగమ్మ సబ్బదుక్ఖా పముచ్చతీతి చే?

> యో చ బుద్ధఞ్చ ధమ్మఞ్చ, సఙ్ఘఞ్చ సరణం గతో…పే.…
> ఏతం ఖో సరణం ఖేమం, ఏతం సరణముత్తమం;
> ఏతం సరణమాగమ్మ, సబ్బదుక్ఖా పముచ్చతీతి. (ధ. ప. ౧౯౦-౯౨);

ఏవమీదిసేసు. లోకియస్స సరణగమనస్స అఞ్ఞతిత్థియావన్దనాదినా కుప్పనతో, చలనతో చ అకుప్పం అచలం లోకుత్తరమేవ సరణగమనం పకాసేతుం ''**చత్తారి అరియసచ్చాని, సమ్మప్పఞ్ఞాయ పస్సతీ**''తి వుత్తం. వాచాసిలిట్ఠత్థఞ్చేత్థ సమ్మాసద్దస్స రస్సత్తం. ''**దుక్ఖ**''న్తిఆది "చత్తారి అరియసచ్చానీ"తి వుత్తస్స సరూపదస్సనం. **దుక్ఖస్స చ అతిక్కమ**న్తి దుక్ఖనిరోధం. **దుక్ఖూపసమగామిన**న్తి దుక్ఖనిరోధగామిం. ''**ఏత**''న్తి "చత్తారి…పే.… పస్సతీ"తి (ధ. ప. ౧౯౦) ఏవం వుత్తం లోకుత్తరసరణగమనసఙ్ఖాతం అరియసచ్చదస్సనం. **ఖో**-సద్దో అవధారణత్థో పదత్తయేపి యోజేతబ్బో.

నిచ్చతో అనుపగమనాదివసేనాతి "నిచ్చ"న్తి అగ్గహణాదివసేన, ఇతినా నిద్దిసితబ్బేహి తో-సద్దమిచ్ఛన్తి సద్దవిదూ. ''**వుత్తఞ్హేత**''న్తిఆదినా **ఞాణవిభఙ్గాదీసు** (మ. ని. ౩.౧౨౬; అ. ని. ౧.౨౬౮) ఆగతం పాళిం సాధకభావేన ఆహరతి. **అట్ఠాన**న్తి జనకహేతుపటిక్ఖేపో. **అనవకాసో**తి పచ్చయహేతుపటిక్ఖేపో. ఉభయేనాపి కారణమేవ పటిక్ఖిపతి. **య**న్తి యేన కారణేన. **దిట్ఠిసమ్పన్నో**తి మగ్గదిట్ఠియా సమ్పన్నో సోతాపన్నో. **కఞ్చి సఙ్ఖార**న్తి చతుభూమకేసు సఙ్ఖతసఙ్ఖారేసు ఏకమ్పి సఙ్ఖారం. **నిచ్చతో ఉపగచ్ఛేయ్యా**తి "నిచ్చో"తి గణ్హేయ్య. **సుఖతో ఉపగచ్ఛేయ్యా**తి "ఏకన్తసుఖీ అత్తా హోతి అరోగో పరం మరణా"తి (దీ. ని. ౧.౭౬) ఏవం అత్తదిట్ఠివసేన "సుఖో"తి గణ్హేయ్య, దిట్ఠివిప్పయుత్తచిత్తేన పన అరియసావకో పరిళాహవూపసమత్థం మత్తహత్థిపరిత్తాసితో చోక్ఖబ్రాహ్మణో వియ ఉక్కారభూమిం కఞ్చి సఙ్ఖారం సుఖతో ఉపగచ్ఛతి. అత్తవారే కసిణాదిపణ్ణత్తిసఙ్గహణత్థం "సఙ్ఖార"న్తి అవత్వా ''**ధమ్మ**''న్తి వుత్తం. యథాహ **పరివారే –**

> "అనిచ్చా సబ్బే సఙ్ఖారా, దుక్ఖానత్తా చ సఙ్ఖతా;

నిబ్బానఞ్చేవ పణ్ణత్తి, అనత్తా ఇతి నిచ్ఛయా"తి. (పరి. ౨౫౭);

ఇమేసు పన తీసుపి వారేసు అరియసావకస్స చతుభూమకవసేనేవ పరిచ్ఛేదో వేదితబ్బో, తేభూమకవసేనేవ వా. యం యఞ్హి పుథుజ్జనో "నిచ్చం సుఖం అత్తా"తి గాహం గణ్హాతి, తం తం అరియసావకో "అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా"తి గణ్హన్తో గాహం వినివేఠేతి.

"**మాతర**"న్తిఆదీసు జనికా **మాతా,** జనకో **పితా,** మనుస్సభూతో ఖీణాసవో **అరహా**తి అధిప్పేతో. కిం పన అరియసావకో తేహి అఞ్ఞమ్పి పాణం జీవితా వోరోపేయ్యాతి? ఏతమ్పి అట్ఠానమేవ. చక్కవత్తిరజ్జసకజీవితహేతుపి హి సో తం జీవితా న వోరోపేయ్య, తథాపి పుథుజ్జనభావస్స మహాసావజ్జతాదస్సనత్థం అరియభావస్స చ బలవతాపకాసనత్థం ఏవం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **పదుట్ఠచిత్తో**తి వధకచిత్తేన పదూసనచిత్తో, పదూసితచిత్తో వా. **లోహితం ఉప్పాదేయ్యా**తి జీవమానకసరీరే ఖుద్దకమక్ఖికాయ పివనమత్తమ్పి లోహితం ఉప్పాదేయ్య. **సఙ్ఘం భిన్దేయ్యా**తి సమానసంవాసకం సమానసీమాయం ఠితం సఙ్ఘం పఞ్చహి కారణేహి భిన్దేయ్య, వుత్తఞ్హేతం "పఞ్చహుపాలి ఆకారేహి సఙ్ఘో భిజ్జతి కమ్మేన, ఉద్దేసేన, వోహరన్తో, అనుస్సావనేన, సలాకగ్గాహేనా"తి (పరి. ౪౫౮) **అఞ్ఞం సత్థార**న్తి ఇతో అఞ్ఞం తిత్థకరం "అయం మే సత్థా"తి ఏవం గణ్హేయ్య, నేతం ఠానం విజ్జతీతి అత్థో. **భవసమ్పదా**తి సుగతిభవేన సమ్పదా, ఇదం విపాకఫలం. **భోగసమ్పదా**తి మనుస్సభోగదేవభోగేహి సమ్పదా, ఇదం పన ఆనిసంసఫలం. "**వుత్తఞ్హేత**"న్తిఆదినా **దేవతాసంయుత్తాదిపాళిం** (సం. ని. ౧.౩౭) సాధకభావేన దస్సేతి.

గతా సేతి ఏత్థ సే-ఇతి నిపాతమత్తం. **న తే గమిస్సన్తి అపాయభూమి**న్తి తే బుద్ధం సరణం గతా తన్నిమిత్తం అపాయం న గమిస్సన్తి. **మానుస**న్తి చ గాథాబన్ధవసేన విసఞ్ఞోగనిద్దేసో, మనుస్సేసు జాతన్తి అత్థో. **దేవకాయ**న్తి దేవసఙ్ఘం, దేవపురం వా "దేవానం కాయో సమూహో ఏత్థా"తి కత్వా.

"**అపరమ్పీ**"తిఆదినా సళాయతనవగ్గే **మోగ్గల్లానసంయుత్తే** (సం. ని. ౪.౩౪౧) ఆగతం అఞ్ఞమ్పి ఫలమాహ, అపరమ్పి ఫలం **మహామోగ్గల్లానత్థేరేన** వుత్తన్తి అత్థో. **అఞ్ఞే దేవే**తి అసరణఙ్గతే దేవే. **దసహి ఠానేహీ**తి దసహి కారణేహి. "**దిబ్బేనా**"తిఆది తస్సరూపదస్సనం. **అధిగణ్హన్తీ**తి అభిభవన్తి అతిక్కమిత్వా తిట్ఠన్తి. "**ఏస నయో**"తి ఇమినా "సాధు ఖో దేవానమిన్ద ధమ్మసరణగమనం హోతీ"తి (సం. ని. ౪.౩౪౧) సుత్తపదం అతిదిసతి. **వేలామసుత్తం** నామ **అఙ్గుత్తరనికాయే** నవనిపాతే జాతిగోత్తరూపభోగసద్ధాపఞ్ఞాదీహి మరియాదవేలాతిక్కన్తేహి ఉళారేహి గుణేహి సమన్నాగతత్తా **వేలామ**నామకస్స బోధిసత్తభూతస్స చతురాసీతిసహస్సరాజూనం ఆచరియబ్రాహ్మణస్స దానకథాపటిసఞ్ఞుత్తం సుత్తం (అ. ని. ౯.౨౦) తత్థ హి కరీసస్స చతుత్థభాగప్పమాణానం చతురాసీతిసహస్ససఙ్ఖ్యానం సువణ్ణపాతిరూపియపాతికంసపాతీనం యథాక్కమం రూపియసువణ్ణ హిరఞ్ఞపూరానం, సబ్బాలఙ్కారపటిమణ్డితానం, చతురాసీతియా హత్థిసహస్సానం చతురాసీతియా అస్ససహస్సానం, చతురాసీతియా రథసహస్సానం, చతురాసీతియా ధేనుసహస్సానం, చతురాసీతియా కఞ్ఞాసహస్సానం, చతురాసీతియా పల్లఙ్కసహస్సానం, చతురాసీతియా వత్థకోటిసహస్సానం, అపరిమాణస్స చ ఖజ్జభోజ్జాదిభేదస్స ఆహారస్స పరిచ్చజనవసేన సత్తమాసాధికాని సత్తసంవచ్ఛరాని నిరన్తరం పవత్తవేలామమహాదానతో ఏకస్స సోతాపన్నస్స దిన్నదానం మహప్ఫలతరం, తతో సతంసోతాపన్నానం దిన్నదానతో ఏకస్స సకదాగామినో, తతో ఏకస్స అనాగామినో, తతో ఏకస్స అరహతో, తతో ఏకస్స పచ్చేకబుద్ధస్స, తతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స, తతో బుద్ధప్పముఖస్స సఙ్ఘస్స దిన్నదానం

మహప్ఫలతరం, తతో చాతుద్దిసం సఙ్ఘం ఉద్దిస్స విహారకరణం, తతో సరణగమనం మహప్ఫలతరన్తి అయమత్థో పకాసితో. వుత్తఞ్హేతం –

> ‘‘యం గహపతి వేలామో బ్రాహ్మణో దానం అదాసి మహాదానం, యో చేకం దిట్ఠిసమ్పన్నం భోజేయ్య, ఇదం తతో మహప్ఫలతరం, యో చ సతం దిట్ఠిసమ్పన్నానం భోజేయ్య, యో చేకం సకదాగామిం భోజేయ్య, ఇదం తతో మహప్ఫలతర’’న్తిఆది (అ॰ ని॰ ౯.౨౦).

ఇమినా చ ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదతో లోకుత్తరస్సేవ సరణగమనస్స ఫలం దస్సితన్తి వేదితబ్బం. తథా హి **వేలామసుత్తట్ఠకథాయం** వుత్తం ‘‘సరణం గచ్ఛేయ్యాతి ఏత్థ మగ్గేనాగతం అనివత్తనసరణం అధిప్పేతం, అపరే పనాహు ‘అత్తానం నియ్యాతేత్వా దిన్నత్తా సరణగమనం తతో మహప్ఫలతర’న్తి వుత్త’’న్తి (అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౯.౨౦) **కూటదన్తసుత్తట్ఠకథాయం** పన వక్ఖతి ‘‘యస్మా చ సరణగమనం నామ తిణ్ణం రతనానం జీవితపరిచ్చాగమయం పుఞ్ఞకమ్మం సగ్గసమ్పత్తిం దేతి, తస్మా మహప్ఫలతరఞ్చ మహానిసంసతరఞ్చాతి వేదితబ్బ’’న్తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౫౦, ౩౫౧) ఇమినా పన నయేన లోకియస్సాపి సరణగమనస్స ఫలం ఇధ దస్సితమేవాతి గహేతబ్బం. **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరే**నపి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౫౦) హి అయమేవత్థో ఇచ్ఛితోతి విఞ్ఞాయతి ఇధ చేవ అఞ్ఞాసు చ **మజ్ఝిమాగమటీకా**దీసు అవిసేసతోయేవ వుత్తత్తా, **ఆచరియసారిపుత్తత్థేరే**నాపి అయమత్థో అభిమతో సియా **సారత్థదీపనియం,** (సారత్థ॰ టీ॰ వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా.౧౫) **అఙ్గుత్తరటీకాయ**ఞ్చ తదుభయసాధారణవచనతో. అపరే పన వదన్తి ‘‘**కూటదన్తసుత్తట్ఠకథాయమ్పి** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౪౯) లోకుత్తరస్సేవ సరణగమనస్స ఫలం వుత్త’’న్తి, తదయుత్తమేవ తథా అవుత్తత్తా. ‘‘యస్మా…పే॰… దేతీ’’తి హి తదుభయసాధారణకారణవసేన తదుభయస్సాపి ఫలం తత్థ వుత్తన్తి. **వేలామసుత్తాదీన**న్తి ఏత్థ **ఆది**సద్దేన (అ॰ ని॰ ౪.౩౪; ఇతివు॰ ౯౦) **అగ్గప్పసాదసుత్తఛత్తమాణవకవిమానాదీనం** (వి॰ వ॰ ౮౮౬ ఆదయో) సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

అఞ్ఞాణం నామ వత్థుత్తయస్స గుణానమజాననం తత్థ సమ్మోహో. **సంసయో** నామ ‘‘బుద్ధో ను ఖో, న ను ఖో’’తిఆదినా (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౧౬) విచికిచ్ఛా. **మిచ్ఛాఞాణం** నామ వత్థుత్తయస్స గుణానం అగుణభావపరికప్పనేన విపరీతగ్గాహో. **ఆది**సద్దేన అనాదరాగారవాదీనం సఙ్గహో. **సంకిలిస్సతీ**తి సంకిలిట్ఠం మలీనం భవతి. **న మహాజుతిక**న్తిఆదిపి సంకిలేసపరియాయో ఏవ. తత్థ **న మహాజుతిక**న్తి న మహుజ్జలం, అపరిసుద్ధం అపరియోదాతన్తి అత్థో. **న మహావిప్ఫార**న్తి న మహానుభావం, అపణీతం అనుళారన్తి అత్థో. **సావజ్జో**తి తణ్హాదిట్ఠాదివసేన సదోసో. తదేవ ఫలవసేన విభావేతుం ‘‘**అనిట్ఠఫలో**’’తి వుత్తం, సావజ్జత్తా అకన్తఫలో హోతీతి అత్థో. లోకియసరణగమనం సిక్ఖాసమాదానం వియ అగహితకాలపరిచ్ఛేదం జీవితపరియన్తమేవ హోతి, తస్మా తస్స ఖన్ధభేదేన భేదో, సో చ తణ్హాదిట్ఠాదివిరహితత్తా అదోసోతి ఆహ ‘‘**అనవజ్జో కాలకిరియాయ హోతీ**’’తి. **సో**తి అనవజ్జో సరణగమనభేదో. సతిపి అనవజ్జత్తే ఇట్ఠఫలోపి న హోతి, పగేవ అనిట్ఠఫలో అవిపాకత్తా. న హి తం అకుసలం హోతి, అథ ఖో భేదనమత్తన్తి అధిప్పాయో. **భవన్తరేపీ**తి అఞ్ఞస్మిమ్పి భవే.

ధరసద్దస్స ద్వికమ్మికత్తా ‘‘ఉపాసక’’న్తి ఇదమ్పి కమ్మమేవ, తఞ్చ ఖో ఆకారట్ఠానేతి అత్థమత్తం దస్సేతుం ‘‘**ఉపాసకో అయన్తి ఏవం ధారేతూ**’’తి వుత్తం. **ధారేతూ**తి చ ఉపధారేతూతి అత్థో. ఉపధారణఞ్చేత్థ జాననమేవాతి దస్సేతి ‘‘**జానాతూ**’’తి ఇమినా. **ఉపాసకవిధికోసల్లత్థ**న్తి ఉపాసకభావవిధానకోసల్లత్థం. **కో ఉపాసకో**తి సరూపపుచ్ఛా, కిం లక్ఖణో ఉపాసకో నామాతి వుత్తం హోతి. **కస్మా**తి హేతుపుచ్ఛా, కేన పవత్తినిమిత్తేన ఉపాసకసద్దో తస్మిం పుగ్గలే నిరుళ్హోతి

అధిప్పాయో. తేనాహ ''**కస్మా ఉపాసకోతి వుచ్చతీ**''తి. సద్దస్స హి అభిధేయ్యే పవత్తినిమిత్తమేవ తదత్థస్స తబ్భావకారణం. **కిమస్స సీల**న్తి వతసమాదానపుచ్ఛా, కీదిసం అస్స ఉపాసకస్స సీలం, కిత్తకేన వతసమాదానేనాయం సీలసమ్పన్నో నామ హోతీతి అత్థో. **కో ఆజీవో**తి కమ్మసమాదానపుచ్ఛా, కో అస్స సమ్మాఆజీవో, కేన కమ్మసమాదానేన అస్స ఆజీవో సమ్భవతీతి పుచ్ఛతి, సో పన మిచ్ఛాజీవస్స పరివజ్జనేన హోతీతి మిచ్ఛాజీవోపి విభజీయతి. **కా విపత్తీ**తి తదుభయేసం విప్పటిపత్తిపుచ్ఛా, కా అస్స ఉపాసకస్స సీలస్స, ఆజీవస్స చ విపత్తీతి అత్థో. సామఞ్ఞనిద్దిట్ఠే హి సతి అనన్తరస్సేవ విధి వా పటిసేధో వాతి అనన్తరస్స గహణం. **కా సమ్పత్తీ**తి తదుభయేసమేవ సమ్మాపటిపత్తిపుచ్ఛా, కా అస్స ఉపాసకస్స సీలస్స, ఆజీవస్స చ సమ్పత్తీతి వుత్తనయేన అత్థో. సరూపవచనత్థాదిసఙ్ఖాతేన పకారేన కిరతీతి **పకిణ్ణం,** తదేవ **పకిణ్ణకం,** అనేకాకారేన పవత్తం అత్థవినిచ్ఛయన్తి అత్థో.

యో కోచీతి ఖత్తియబ్రాహ్మణాదీసు యో కోచి, ఇమినా పదేన అకారణమేత్థ జాతిఆదివిసేసోతి దస్సేతి, ''**సరణగతో**''తి ఇమినా పన సరణగమనమేవేత్థ పమాణన్తి. ''**గహట్ఠో**''తి చ ఇమినా ఆగారికేస్వేవ ఉపాసకసద్దో నిరుళ్హో, న పబ్బజ్జూపగతేసూతి. తమత్థం మహావగ్గసంయుత్తే **మహానామసుత్తేన** (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౩౩) సాధేన్తో ''**వుత్తఞ్హేత**''న్తిఆదిమాహ. తత్థ **యతో**తి బుద్ధాదిసరణగమనతో. **మహానామా**తి అత్తనో చూళపితునో సుక్కోదనస్స పుత్తం మహానామం నామ సక్యరాజానం భగవా ఆలపతి. **ఏత్తావతా**తి ఏత్తకేన బుద్ధాదిసరణగమనేన ఉపాసకో నామ హోతి, న జాతిఆదీహి కారణేహీతి అధిప్పాయో. కామఞ్చ తపుస్సభల్లికానం వియ ద్వేవాచికఉపాసకభావోపి అత్థి, సో పన తదా వత్థుత్తయాభావతో కదాచియేవ హోతీతి సబ్బదా పవత్తం తేవాచికఉపాసకభావం దస్సేతుం "సరణగతో"తి వుత్తం. తేపి హి పచ్ఛా తిసరణగతా ఏవ, న చేత్థ సమ్భవతి అఞ్ఞం పటిక్ఖిపిత్వా ఏకం వా ద్వే వా సరణగతో ఉపాసకో నామాతి ఇమమత్థమ్పి ఞాపేతుం ఏవం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

ఉపాసనతోతి తేనేవ సరణగమనేన, తత్థ చ సక్కచ్చకారితాయ గారవబహుమానాదియోగేన పయిరుపాసనతో, ఇమినా కత్వత్థం దస్సేతి. తేనాహ ''**సో హీ**''తిఆది.

వేరమణియోతి ఏత్థ వేరం వుచ్చతి పాణాతిపాతాదిదుస్సీల్యం, తస్స మణనతో హననతో వినాసనతో వేరమణియో నామ, పఞ్చ విరతియో విరతిపధానత్తా తస్స సీలస్స. తథా హి ఉదాహటే **మహానామసుత్తే** వుత్తం ''**పాణాతిపాతా పటివిరతో హోతీ**''తిఆది (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౩౩) ''**యథాహా**''తిఆదినా సాధకం, సరూపఞ్చ దస్సేతి యథా తం ఉయ్యానపాలస్స ఏకేనేవ ఉదకపతిట్ఠానపయోగేన అమ్బసేచనం, గరుసినానఞ్చ. యథాహ **అమ్బవిమానే** (వి॰ వ॰ ౧౧౨౧ ఆదయో) –

> "అమ్బో చ సిత్తో సమణో చ న్హాపితో,
> మయా చ పుఞ్ఞం పసుతం అనప్పకం;
> ఇతి సో పీతియా కాయం, సబ్బం ఫరతి అత్తనో"తి.
> ["అమ్బో చ సిఞ్చితో ఆసి, సమణో చ నహాపితో;
> బహుఞ్చ పుఞ్ఞం పసుతం, అహో సఫలం జీవిత"న్తి. (ఇధ టీకాయం మూలపాఠో)]

ఏవమీదిసేసు. **ఏత్తావతా**తి ఏత్తకేన పఞ్చవేరవిరతిమత్తేన.

మిచ్ఛావణిజ్జాతి అయుత్తవణిజ్జా, న సమ్మావణిజ్జా, అసారుప్పవణిజ్జకమ్మానీతి అత్థో. **పహాయాతి** అకరణేనేవ పజహిత్వా. **ధమ్మేనాతి** ధమ్మతో అనపేతేన, తేన మిచ్ఛావణిజ్జకమ్మేన ఆజీవనతో అఞ్ఞమ్పి అధమ్మికం ఆజీవనం పటిక్ఖిపతి. **సమేనాతి** అవిసమేన, తేన కాయవిసమాదిదుచ్చరితం వజ్జేత్వా కాయసమాదినా సుచరితేన ఆజీవనం దస్సేతి. **"వుత్తఞ్హేత"**న్తిఆదినా **పఞ్చఙ్గుత్తరపాళి**మాహరిత్వా సాధకం, సరూపఞ్చ దస్సేతి. వాణిజానం అయన్తి **వణిజ్జా,** యస్స కస్సచి విక్కయో, ఇత్థిలిఙ్గపదమేతం. **సత్థవణిజ్జాతి** ఆవుధభణ్డం కత్వా వా కారేత్వా వా యథాకతం పటిలభిత్వా వా తస్స విక్కయో. **సత్తవణిజ్జాతి** మనుస్సవిక్కయో. **మంసవణిజ్జాతి** సూనకారాదయో వియ మిగసూకరాదికే పోసేత్వా మంసం సమ్పాదేత్వా విక్కయో. **మజ్జవణిజ్జాతి** యం కిఞ్చి మజ్జం యోజేత్వా తస్స విక్కయో. **విసవణిజ్జాతి** విసం యోజేత్వా, సఙ్గహేత్వా వా తస్స విక్కయో. తత్థ సత్థవణిజ్జా పరోపరోధనిమిత్తతాయ **అకరణీయాతి** వుత్తా, సత్తవణిజ్జా అభుజిస్సభావకరణతో, మంసవణిజ్జా వధహేతుతో, మజ్జవణిజ్జా పమాదట్ఠానతో, విసవణిజ్జా పరూపఘాతకారణతో.

తస్సేవాతి యథావుత్తస్స పఞ్చవేరమణిలక్ఖణస్స సీలస్స చేవ పఞ్చమిచ్ఛావణిజ్జాదిప్పహానలక్ఖణస్స ఆజీవస్స చ పటినిద్దేసో. **విపత్తీతి** భేదో, పకోపో చ . ఏవం సీలఆజీవవిపత్తివసేన ఉపాసకస్స విపత్తిం దస్సేత్వా అస్సద్ధియాదివసేనపి దస్సేన్తో **"అపిచా"**తిఆదిమాహ. **యాయాతి** అస్సద్ధియాదివిప్పటిపత్తియా. **చణ్డాలోతి** నీచధమ్మజాతికట్ఠేన ఉపాసకచణ్డాలో. **మలన్తి** మలీనట్ఠేన ఉపాసకమలం. **పతికిట్ఠోతి** లామకట్ఠేన ఉపాసకనిహీనో. **సాపిస్సాతి** సాపి అస్సద్ధియాదివిప్పటిపత్తి అస్స ఉపాసకస్స విపత్తీతి వేదితబ్బా. కా పనాయన్తి వుత్తం **"తే చా"**తిఆది. ఉపాసకచణ్డాలసుత్తం, (అం॰ ని॰ ౫.౧౭౫) ఉపాసకరతనసుత్తఞ్చ పఞ్చఙ్గుత్తరే. తత్థ బుద్ధాదీసు, కమ్మకమ్మఫలేసు చ సద్ధావిపరియాయో మిచ్ఛావిమోక్ఖో అస్సద్ధియం, తేన సమన్నాగతో **అస్సద్ధో**. యథావుత్తసీలవిపత్తిఆజీవవిపత్తివసేన **దుస్సీలో**. "ఇమినా దిట్ఠాదినా ఇదం నామ మఙ్గలం హోతీ"తి ఏవం బాలజనపరికప్పితేన కోతూహలసఙ్ఖాతేన దిట్ఠసుతముతమఙ్గలేన సమన్నాగతో **కోతూహలమఙ్గలికో. మఙ్గలం పచ్చేతీతి** దిట్ఠమఙ్గలాదిభేదం మఙ్గలమేవ పత్తియాయతి **నో కమ్మన్తి** కమ్మస్సకతం నో పత్తియాయతి. **ఇతో చ బహిద్ధాతి** ఇతో సబ్బఞ్ఞుబుద్ధసాసనతో బహిద్ధా బాహిరకసమయే. **చ**-సద్దో అట్ఠానపయుత్తో, సబ్బత్థ "అస్సద్ధో"తిఆదీసు యోజేతబ్బో. **దక్ఖిణేయ్యం పరియేసతీతి** దుప్పటిపన్నం దక్ఖిణారహసఞ్ఞీ గవేసతి. **తత్థాతి** బహిద్ధా బాహిరకసమయే. **పుబ్బకారం కరోతీతి** పఠమతరం దానమాననాదికం కుసలకిరియం కరోతి, బాహిరకసమయే పఠమతరం కుసలకిరియం కత్వా పచ్ఛా సాసనే కరోతీతి వుత్తం హోతీతి . **తత్థాతి** వా తేసం బాహిరకానం తిత్థియానన్తిపి వదన్తి. ఏత్థ చ దక్ఖిణేయ్యపరియేసనపుబ్బకారే ఏకం కత్వా పఞ్చ ధమ్మా వేదితబ్బా.

అస్సాతి ఉపాసకస్స. **సీలసమ్పదాతి** యథావుత్తేన పఞ్చవేరమణిలక్ఖణేన సీలేన సమ్పదా. **ఆజీవసమ్పదాతి** పఞ్చమిచ్ఛావణిజ్జాదిప్పహానలక్ఖణేన ఆజీవేన సమ్పదా. ఏవం సీలసమ్పదాఆజీవసమ్పదావసేన ఉపాసకస్స సమ్పత్తిం దస్సేత్వా సద్ధాదివసేనపి దస్సేన్తో **"యే చస్సా"**తిఆదిమాహ. యే చ పఞ్చ ధమ్మా, తేపి అస్స సమ్పత్తీతి యోజనా. **ధమ్మేహీతి** గుణేహి. చతున్నం పరిసానం రతిజననట్ఠేన ఉపాసకోవ రతనం **ఉపాసకరతనం.** గుణసోభాకిత్తిసద్దసుగన్ధతాదీహి ఉపాసకోవ పదుమం **ఉపాసకపదుమం.** తథా **ఉపాసకపుణ్డరీకం.** సేసం విపత్తియం వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బం.

నిగణ్ఠీనన్తి నిగణ్ఠసమణీనం. **ఆదిమ్హీతి** పఠమత్థే. **ఉచ్చగ్గన్తి** ఉమ్భలగ్గం ఉమ్భకోటి. తథా **వేళగ్గన్తి** ఏత్థాపి. **కోటియన్తి** పరియన్తకోటియం, పరియన్తత్థేతి అత్థో. **అమ్బిలగ్గన్తి** అమ్బిలకోట్ఠాసం. తథా **తిత్తకగ్గన్తి** ఏత్థాపి. **విహారగ్గేనాతి** ఓవరకకోట్ఠాసేన "ఇమస్మిం గబ్భే వసన్తానం ఇదం నామ ఫలం పాపుణాతీ"తిఆదినా తంతంవసనట్ఠానకోట్ఠాసేనాతి అత్థో . **పరివేణగ్గేనాతి**

ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **అగ్గేతి** ఏత్థ ఉపయోగవచనస్స ఏకారాదేసో, వచనవిపల్లాసో వా, కత్వా-సద్దో చ సేసోతి వుత్తం "**ఆదిం కత్వా**"తి. భావత్థే తా-సద్దోతి దస్సేతి "**అజ్జభావ**"న్తి ఇమినా, అజ్జభావో చ నామ తస్మిం ధమ్మస్సవనసమయే ధరమానకతాపాపుణకభావో. తదా హి తం నిస్సయవసేన ధరమానతం నిమిత్తం కత్వా తందివసనిస్సితఅరుణుగ్గమనతో పట్ఠాయ యావ పున అరుణుగ్గమనా ఏత్థన్తరే అజ్జసద్దో పవత్తతి, తస్మా తస్మిం సమయే ధరమానకతాసఙ్ఖాతం అజ్జభావం ఆదిం కత్వాతి అత్థో దట్ఠబ్బో. **అజ్జత**న్తి వా అజ్జఇచ్చేవ అత్థో తా-సద్దస్స సకత్థవుత్తితో యథా "దేవతా"తి, అయం ఆచరియానం మతి. ఏవం పఠమక్ఖరేన దిస్సమానపాఠానురూపం అత్థం దస్సేత్వా ఇదాని తతియక్ఖరేన దిస్సమానపాఠానురూపం అత్థం దస్సేతుం "**అజ్జదగ్గేతి వా పాఠో**"తిఆది వుత్తం. ఆగమమత్తత్తా **దకారో పదసన్ధికరో. అజ్జాతి** హి నేపాతికమిదం పదం. తేనాహ "**అజ్జ అగ్గన్తి అత్థో**"తి.

"**పాణో**"తి ఇదం పరమత్థతో జీవితిన్ద్రియే ఏవ, "**పాణుపేత**"న్తి చ కరణత్థేనేవ సమాసోతి ఞాపేతుం "**యావ మే జీవితం పవత్తతి, తావ ఉపేత**"న్తి ఆహ. ఉపేతి ఉపగచ్ఛతీతి హి **ఉపేతో,** పాణేహి కరణభూతేహి ఉపేతో **పాణుపేతోతి** అత్థో ఆచరియేహి అభిమతో. ఇమినా చ "పాణుపేతన్తి ఇదం పదం తస్స సరణగమనస్స ఆపాణకోటికతాదస్సన"న్తి ఇమమత్థం విభావేతి. "పాణుపేత"న్తి హి ఇమినా యావ మే పాణా ధరన్తి, తావ సరణం ఉపేతో, ఉపేన్తో చ న వాచామత్తేన, న చ ఏకవారం చిత్తుప్పాదమత్తేన, అథ ఖో పాణానం పరిచ్చజనవసేన యావజీవం ఉపేతోతి ఆపాణకోటికతా దస్సితా. "**తీహి...పే.... గత**"న్తి ఇదం "సరణం గత"న్తి ఏతస్స అత్థవచనం. "**అనఞ్ఞసత్థుక**"న్తి ఇదం పన అన్తోగధావధారణేన, అఞ్ఞత్థాపోహనేన చ నివత్తేతబ్బత్థదస్సనం. ఏకచ్చో కప్పియకారకసద్దస్స అత్థో ఉపాసకసద్దస్స వచనీయోపి భవతీతి వుత్తం "**ఉపాసకం కప్పియకారక**"న్తి, అత్తసన్నియ్యాతనసరణగమనం వా సన్ధాయ ఏవం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. ఏవం "పాణుపేత"న్తి ఇమినా నీతత్థతో దస్సితం తస్స సరణగమనస్స ఆపాణకోటికతం దస్సేత్వా ఏవం వదన్తో పనేస రాజా "జీవితేన సహ వత్థుత్తయం పటిపూజేన్తో సరణగమనం రక్ఖామీ"తి అధిప్పాయం విభావేతీతి నేయ్యత్థతో విభావితం తస్స రఞ్ఞో అధిప్పాయం విభావేన్తో "**అహఞ్హీ**"తిఆదిమాహ. తత్థ **హి**-సద్దో సమత్థనే, కారణత్థే వా, తేన ఇమాయ యుత్తియా, ఇమినా వా కారణేన ఉపాసకం మం భగవా ధారేతూతి అయమత్థో పకాసితో.

అచ్చయనం సాధుమరియాదం అతిక్కమ్మ మద్దిత్వా పవత్తనం **అచ్చయో,** కాయికాదిఅజ్ఝాచారసఙ్ఖాతో దోసోతి ఆహ "**అపరాధో**"తి, అచ్చేతి అభిభవిత్వా పవత్తతి ఏతేనాతి వా **అచ్చయో,** కాయికాదివీతిక్కమస్స పవత్తనకో అకుసలధమ్మసఙ్ఖాతో దోసో ఏవ, సో చ అపరజ్ఝతి ఏతేనాతి **అపరాధోతి** వుచ్చతి. సో హి అపరజ్ఝన్తం పురిసం అభిభవిత్వా పవత్తతి. తేనాహ "**అతిక్కమ్మ అభిభవిత్వా పవత్తో**"తి. **ధమ్మ**న్తి దసరాజధమ్మం. విత్థారో పనేతస్స **మహాహంసజాతకాదీహి** విభావేతబ్బో. **చరతీతి** ఆచరతి కరోతి. **ధమ్మేనేవాతి** ధమ్మతో అనపేతేనేవ, అనపేతకుసలధమ్మేనేవాతి అత్థో. తేనాహ "**న పితుఘాతనాదినా అధమ్మేనా**"తి. "**పటిగ్గణ్హాతూ**"తి ఏతస్స అధివాసనం సమ్పటిచ్ఛతూతి సద్దతో అత్థో, అధిప్పాయతో పన అత్థం దస్సేతుం "**ఖమతూ**"తి వుత్తం. పున అకరణమేత్థ సంవరోతి దస్సేతి "**పున ఏవరూపస్సా**"తిఆదినా. "**అపరాధస్సా**"తిఆది అఞ్ఞమఞ్ఞం వేవచనం.

౨౫౧. "**యథాధమ్మో రితో, తథేవా**"తి ఇమినాపి యథా-సద్దస్స అనురూపత్థమాహ, సాధుసమాచిణ్ణకుసలధమ్మానురూపన్తి అత్థో. పటిసద్దస్స అనత్థకతం దస్సేతి "**కరోసీ**"తి ఇమినా. పటికమ్మం కరోసీతిపి వదన్తి. యథాధమ్మం పటికరణం నామ కతాపరాధస్స ఖమాపనమేవాతి ఆహ "**ఖమాపేసీతి వుత్తం హోతీ**"తి.

"పటిగ్గణ్హామా"తి ఏతస్స అధివాసనం సమ్పటిచ్ఛామాతి అత్థం దస్సేతి **"ఖమామా"**తి ఇమినా. **వుద్ధి హేసాతి** ఏత్థ **హ**-కారో పదసిలిట్ఠతాయ ఆగమో, **హి**-సద్దో వా నిపాతమత్తం. **ఏసాతి** యథాధమ్మం పటికిరియా, ఆయతిం సంవరాపజ్జనా చ. తేనాహ "యో అచ్చయం…పే॰… ఆపజ్జతీ"తి. సదేవకేన లోకేన "సరణ"న్తి అరణీయతో ఉపగన్తబ్బతో తథాగతో **అరియో** నామాతి వుత్తం **"బుద్ధస్స భగవతో"**తి. వినేతి సత్తే ఏతేనాతి **వినయో,** సాసనం. వద్ధతి సగ్గమోక్ఖసమ్పత్తి ఏతాయాతి **వుద్ధి.** కతమా పన సా, యా "ఏసా"తి నిద్దిట్ఠా వుద్ధీతి చోదనమపనేతుం "యో అచ్చయ"న్తిఆది వుత్తన్తి సమ్బన్ధం దస్సేతి **"కతమా"**తిఆదినా, యా అయం సంవరాపజ్జనా, సా "ఏసా"తి నిద్దిట్ఠా వుద్ధి నామాతి అత్థో. "యథాధమ్మం పటికరోతీ"తి ఇదం ఆయతిం సంవరాపజ్జనాయ పుబ్బకిరియాదస్సనన్తి విఞ్ఞాపనత్థం **"యథాధమ్మం పటికరిత్వా ఆయతిం సంవరాపజ్జనా"**తి వుత్తం. ఏసా హి ఆచరియానం పకతి, యదిదం యేన కేనచి పకారేన అధిప్పాయన్తరవిఞ్ఞాపనం, ఏతపదేన పన తస్సాపి పటినిద్దేసో సమ్భవతి "యథాధమ్మం పటికరోతీ" తిపి పటినిద్దిసితబ్బస్స దస్సనతో. కేచి పన "యథాధమ్మం పటికరోతీ'తి ఇదం పుబ్బకిరియామత్తస్సేవ దస్సనం, న పటినిద్దిసితబ్బస్స. 'ఆయతిఞ్చ సంవరం ఆపజ్జతీ'తి ఇదం పన పటినిద్దిసితబ్బస్సేవాతి విఞ్ఞాపనత్థం ఏవం వుత్త"న్తి వదన్తి, తదయుత్తమేవ ఖమాపనస్సాపి వుద్ధిహేతుభావేన అరియూపవాదే వుత్తత్తా. ఇతరథా హి ఖమాపనాభావేపి ఆయతిం సంవరాపజ్జనాయ ఏవ అరియూపవాదాపగమనం వుత్తం సియా, న చ పన వుత్తం, తస్మా వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బోతి.

కస్మా పన "యాయ"న్తిఆదినా ధమ్మనిద్దేసో దస్సితో, నను పాళియం "యో అచ్చయ"న్తిఆదినా పుగ్గలనిద్దేసో కతోతి చోదనం సోధేతుం **"దేసనం పనా"**తిఆది ఆరద్ధం. **పుగ్గలాధిట్ఠానం కరోన్తోతి** పుగ్గలాధిట్ఠానధమ్మదేసనం కరోన్తో. పుగ్గలాధిట్ఠానాపి హి పుగ్గలాధిట్ఠానధమ్మదేసనా, పుగ్గలాధిట్ఠానపుగ్గలదేసనాతి దువిధా హోతి. అయమేత్థాధిప్పాయో – కిఞ్చాపి "వుద్ధి హేసా"తిఆదినా ధమ్మాధిట్ఠానదేసనా ఆరద్ధా, తథాపి పున పుగ్గలాధిట్ఠానం కరోన్తేన "యో అచ్చయ"న్తిఆదినా పుగ్గలాధిట్ఠానదేసనా ఆరద్ధా దేసనావిలాసవసేన, వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేన చాతి. తదుభయవసేనేవ హి ధమ్మాధిట్ఠానాదిభేదేన చతుబ్బిధా దేసనా.

౨౫౨. వచసాయత్తేతి వచసా ఆయత్తే. వాచాపటిబన్ధత్తేతి వదన్తి, తం "సో హీ"తిఆదినా విరుద్ధం వియ దిస్సతి. **వచసాయత్థేతి** పన వాచాపరియోసానత్థేతి అత్థో యుత్తో ఓసానకరణత్థస్స సాసద్దస్స వసేన సాయసద్దనిప్ఫత్తితో యథా "దాయో"తి. ఏవఞ్హి సమత్థనవచనమ్పి ఉపపన్నం హోతి. గమనాయ కతం వాచాపరియోసానం కత్వా వుత్తత్తా తస్మింయేవ అత్థే వత్తతీతి. **హన్దసద్దఞ్హి** చోదనత్థే, వచసగ్గత్థే చ ఇచ్ఛన్తి. "హన్ద దాని భిక్ఖవే ఆమన్తయామీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౨౧౮; సం॰ ని॰ ౧.౧౮౬) హి చోదనత్థే, "హన్ద దాని అపాయామీ"తిఆదీసు (జా॰ ౨.౨౨.౮౪౩) వచసగ్గత్థే, **వచసగ్గో** చ నామ వాచావిస్సజ్జనం, తఞ్చ వాచాపరియోసానమేవాతి దట్ఠబ్బం. దుక్కరకిచ్చవసేన బహుకిచ్చతాతి ఆహ **"బలవకిచ్చా"**తి. "అవస్సం కత్తబ్బం **కిచ్చం,** ఇతరం **కరణీయం.** పఠమం వా కత్తబ్బం **కిచ్చం,** పచ్ఛా కత్తబ్బం **కరణీయం.** ఖుద్దకం వా **కిచ్చం,** మహన్తం **కరణీయ**"న్తిపి **ఉదానట్ఠకథాదీసు** (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౧౩) వుత్తం. యం-తం-సద్దానం నిచ్చసమ్బన్ధత్తా, గమనకాలజాననతో, అఞ్ఞకిరియాయ చ అనుపయుత్తత్తా **"తస్స కాలం త్వమేవ జానాసీ"**తి వుత్తం. ఇదం వుత్తం హోతి "తయా ఞాతం గమనకాలం త్వమేవ ఞత్వా గచ్ఛాహీ"తి. అథ వా యథా కత్తబ్బకిచ్చనియోజనే "ఇమం జాన, ఇమం దేహి, ఇమం ఆహరా"తి (పాచి॰ ౮౮, ౯౩) వుత్తం, తథా ఇధాపి తయా ఞాతం కాలం త్వమేవ జానాసి, గమనవసేన కరోహీతి గమనే నియోజేతీతి దస్సేతుం **"త్వమేవ జానాసీ"**తి పాఠసేసో వుత్తోతి దట్ఠబ్బం. **"తిక్ఖత్తుం పదక్ఖిణం కత్వా"**తిఆది

యథాసమాచిణ్ణం పకరణాధిగతమత్తం దస్సేతుం వుత్తం. తత్థ **పదక్ఖిణన్తి** పకారతో కతం దక్ఖిణం. తేనాహ “**తిక్ఖత్తు**”న్తి. **దసనఖసమోధానసముజ్జలన్తి** ద్వీసు హత్థేసు జాతానం దసన్నం నఖానం సమోధానేన ఏకీభావేన సముజ్జలన్తం, తేన ద్విన్నం కరతలానం సమట్ఠపనం దస్సేతి. **అఞ్జలిన్తి** హత్థపుటం. అఞ్జతి బ్యత్తిం పకాసేతి ఏతాయాతి **అఞ్జలి.** అఞ్జ-సద్దఞ్హి బ్యత్తియం, అలిపచ్చయఞ్చ ఇచ్ఛన్తి సద్దవిదూ. **అభిముఖోవాతి** సమ్ముఖో ఏవ, న భగవతో పిట్ఠిం దస్సేత్వాతి అత్థో. పఞ్చప్పతిట్ఠితవన్దనానయో వుత్తో ఏవ.

౨౨౩. ఇమస్మింయేవ అత్తభావే విపచ్చనకానం అత్తనో పుబ్బే కతకుసలమూలానం ఖణనేన **ఖతో,** తేసమేవ ఉపహననేన **ఉపహతో,** పదద్వయేనపి తస్స కమ్మాపరాధమేవ దస్సేతి పరియాయవచనత్తా పదద్వయస్స. కుసలమూలసఙ్ఖాతపతిట్ఠాభేదనేన ఖతూపహతభావం దస్సేతుం “**భిన్నపతిట్ఠో జాతో**”తి వుత్తం. పతిట్ఠా, మూలన్తి చ అత్థతో ఏకం. పతిట్ఠహతి సమ్మత్తనియామోక్కమనం ఏతాయాతి హి **పతిట్ఠా,** తస్స కుసలూపనిస్సయసమ్పదా, సా కిరియాపరాధేన భిన్నా వినాసితా ఏతేనాతి **భిన్నపతిట్ఠో.** తదేవ విత్థారేన్తో “**తథా**”తిఆదిమాహ. యథా కుసలమూలసఙ్ఖాతా అత్తనో పతిట్ఠానజాతా, తథా అనేన రఞ్ఞా అత్తనావ అత్తా ఖతో ఖనితోతి యోజనా. **ఖతోతి** హి ఇదం ఇధ కమ్మవసేన సిద్ధం, పాళియం పన కత్తువసేనాతి దట్ఠబ్బం. పదద్వయస్స పరియాయత్తా “ఉపహతో”తి ఇధ న వుత్తం.

“రాగో రజో న చ పన రేణు వుచ్చతీ”తిఆది (మహానిం ౨౦౯; చూళనిం ౭౪) వచనతో రాగదోసమోహావ ఇధ రజో నామాతి వుత్తం “**రాగరజాదివిరహిత**”న్తి. వీతసద్దస్స విగతపరియాయతం దస్సేతి “**విగతత్తా**”తి ఇమినా. **ధమ్మేసు చక్ఖున్తి** చతుసచ్చధమ్మేసు పవత్తం తేసం దస్సనట్ఠేన చక్ఖుం. **ధమ్మేసూతి** వా హేట్ఠిమేసు తీసు మగ్గధమ్మేసు. **చక్ఖున్తి** సోతాపత్తిమగ్గసఙ్ఖాతం ఏకం చక్ఖుం, సముదాయేకదేసవసేన ఆధారత్థసమాసోయం, న తు నిద్ధారణత్థసమాసో. సో హి సాసనగన్థేసు, సక్కతగన్థేసు చ సబ్బత్థ పటిసిద్ధోతి. **ధమ్మమయన్తి** సమథవిపస్సనాధమ్మేన నిబ్బత్తం, ఇమినా “ధమ్మేన నిబ్బత్తం చక్ఖు **ధమ్మచక్ఖూ**”తి అత్థమాహ. అపిచ **ధమ్మమయన్తి** సీలాదితివిధధమ్మక్ఖన్ధోయేవ **మయ**-సద్దస్స సకత్థే పవత్తనతో, అనేన “ధమ్మోయేవ చక్ఖు **ధమ్మచక్ఖూ**”తి అత్థమాహ. **అఞ్ఞేసు ఠానేసూతి** అఞ్ఞేసు సుత్తపదేసేసు, ఏతేన యథాపాఠం తివిధత్థతం దస్సేతి. ఇధ పన సోతాపత్తిమగ్గస్సేవేతం అధివచనం, తస్మిమ్పి అనధిగతే అఞ్ఞేసం వత్తబ్బతాయేవ అభావతోతి అధిప్పాయో.

ఇదాని “ఖతాయం భిక్ఖవే రాజా”తిఆదిపాఠస్స సువిఞ్ఞేయ్యమధిప్పాయం దస్సేన్తో “**ఇదం వుత్తం హోతీ**”తిఆదిమాహ. తత్థ **నాభవిస్సాతి** సచే న అభవిస్సథ, ఏవం సతీతి అత్థో. అతీతే హి ఇదం కాలాతిపత్తివచనం, న అనాగతేతి దట్ఠబ్బం. ఏస నయో **సోతాపత్తిమగ్గం పత్తో అభవిస్సాతి** ఏత్థాపి. నను చ మగ్గపాపుణనవచనం భవిస్సమానత్తా అనాగతకాలికన్తి? సచ్చం అనియమితే, ఇధ పన “**ఇధేవాసనే నిసిన్నో**”తి నియమితత్తా అతీతకాలికమేవాతి వేదితబ్బం. ఇదఞ్హి భగవా రఞ్ఞో ఆసనా వుట్ఠాయ అచిరపక్కన్తస్సేవ అవోచాతి. **పాపమిత్తసంసగ్గేనాతి** దేవదత్తేన, దేవదత్తపరిసాసఙ్ఖాతేన చ పాపమిత్తేన సంసగ్గతో. **అస్సాతి** సోతాపత్తిమగ్గస్స. “**ఏవం సన్తేపీ**”తిఆదినా పాఠానారుళ్హం వచనావసేసం దస్సేతి. **తస్మాతి** సరణం గతత్తా ముచ్చిస్సతీతి సమ్బన్ధో. “**మమ చ సాసనమహన్తతాయా**”తి పాఠో యుత్తో, కత్థచి పన **చ**-సద్దో న దిస్సతి, తత్థ సో లుత్తనిద్దిట్ఠోతి దట్ఠబ్బం. న కేవలం సరణం గతత్తాయేవ ముచ్చిస్సతి, అథ ఖో యత్థ ఏస పసన్నో, పసన్నాకారఞ్చ కరోతి, తస్స చ తివిధస్సపి సాసనస్స ఉత్తమతాయాతి హి సహ సముచ్చయేన అత్థో అధిప్పేతోతి.

‘‘**యథా నామా**’’తిఆది దుక్కరకమ్మవిపాకతో సుకరేన ముచ్చనేన ఉపమాదస్సనం. **కోచీ**తి కోచి పురిసో. **కస్సచీ**తి కస్సచి పురిసస్స, “వధ”న్తి ఏత్థ భావయోగే కమ్మత్థే సామివచనం. **పుప్ఫముట్ఠిమత్తేన దణ్డేనా**తి పుప్ఫముట్ఠిమత్తసఙ్ఖాతేన ధనదణ్డేన. **ముచ్చేయ్యా**తి వధకమ్మదణ్డతో ముచ్చేయ్య, **దణ్డేనా**తి వా నిస్సక్కత్థే కరణవచనం “సుముత్తా మయం తేన మహాసమణేనా”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౨౩౨; చూళవ॰ ४३२) వియ, పుప్ఫముట్ఠిమత్తేన ధనదణ్డతో, వధదణ్డతో చ ముచ్చేయ్యాతి అత్థో. **లోహకుమ్భియ**న్తి లోహకుమ్భినరకే. తత్థ హి తదనుభవనకానం సత్తానం కమ్మబలేన లోహమయా మహతీ కుమ్భీ నిబ్బత్తా, తస్మా తం ‘‘**లోహకుమ్భీ**’’తి వుచ్చతి. ఉపరిమతలతో **అధో పతన్తో**, హేట్ఠిమతలతో **ఉద్ధం గచ్ఛన్తో**, ఉభయథా పన సట్ఠివస్ససహస్సాని హోన్తి. వుత్తఞ్చ –

“సట్ఠివస్ససహస్సాని, పరిపుణ్ణాని సబ్బసో;

నిరయే పచ్చమానానం, కదా అన్తో భవిస్సతీ”తి. (పే॰ వ॰ ౮౦౨; జా॰ ౧.४.౫४);

“హేట్ఠిమతలం పత్వా, ఉపరిమతలం పాపుణిత్వా ముచ్చిస్సతీ”తి వదన్తో ఇమమత్థం దీపేతి – యథా అఞ్ఞే సేట్ఠిపుత్తాదయో అపరాపరం అధో పతన్తా, ఉద్ధం గచ్ఛన్తా చ అనేకాని వస్ససతసహస్సాని తత్థ పచ్చన్తి, న తథా అయం, అయం పన రాజా యథావుత్తకారణేన ఏకవారమేవ అధో పతన్తో, ఉద్ధఞ్చ గచ్ఛన్తో సట్ఠివస్ససహస్సానియేవ పచ్చిత్వా ముచ్చిస్సతీతి. అయం పన అత్థో కుతో లద్ధోతి అనుయోగం పరిహరన్తో ‘‘**ఇదమ్పి కిర భగవతా వుత్తమేవా**’’తి ఆహ. **కిర**సద్దో చేత్థ అనుస్సవనత్థో, తేన భగవతా వుత్తభావస్స ఆచరియపరమ్పరతో సుయ్యమానతం, ఇమస్స చ అత్థస్స ఆచరియపరమ్పరాభతభావం దీపేతి. అథ పాళియం సఙ్గీతం సియాతి చోదనమపనేతి ‘‘**పాళియం పన న ఆరుళ్హ**’’న్తి ఇమినా, పకిణ్ణకదేసనాభావేన పాళియమనారుళ్హత్తా పాఠభావేన న సఙ్గీతన్తి అధిప్పాయో. పకిణ్ణకదేసనా హి పాళియమనారుళ్హాతి అట్ఠకథాసు వుత్తం.

యది అనన్తరే అత్తభావే నరకే పచ్చతి, ఏవం సతి ఇమం దేసనం సుత్వా కో రఞ్ఞో ఆనిసంసో లద్ధోతి కస్సచి ఆసఙ్కా సియాతి తదాసఙ్కానివత్తనత్థం చోదనం ఉద్ధరిత్వా పరిహరితుం ‘‘**ఇదం పనా**’’తిఆది వుత్తం. ‘‘**అయఞ్హి**’’తిఆదినా నిద్దాలాభాదికం దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికం అనేకవిధం మహానిసంసం సరూపతో నియమేత్వా దస్సేతి. ఏత్థ హి ‘‘**అయం... పే.... నిద్దం లభతీ**’’తి ఇమినా నిద్దాలాభం దస్సేతి, తదా కాయికచేతసికదుక్ఖాపగతభావఞ్చ నిద్దాలాభసీసేన, ‘‘**తిణ్ణం...పే.... అకాసీ**’’తి ఇమినా తిణ్ణం రతనానం మహాసక్కారకిరియం, ‘‘**పోథుజ్జనికాయ...పే.... నాహోసీ**’’తి ఇమినా సాతిసయం పోథుజ్జనికసద్ధాపటిలాభం దస్సేతీతి ఏవమాది దిట్ఠధమ్మికో, ‘‘**అనాగతే...పే.... పరినిబ్బాయిస్సతీ**’’తి ఇమినా పన ఉక్కంసతో సమ్పరాయికో దస్సితో, అనవసేసతో పన అపరాపరేసు భవేసు అపరిమాణోయేవ సమ్పరాయికో వేదితబ్బో.

తత్థ **మధురాయా**తి మధురరసభూతాయ. **ఓజవన్తియా**తి మధురరసస్సాపి సారభూతాయ ఓజాయ ఓజవతియా. పుథుజ్జనే భవా **పోథుజ్జనికా.** పఞ్చ మారే విసేసతో జితవాతి **విజితావీ**, పరూపదేసవిరహతా చేత్థ విసేసభావో. పచ్చేకం అభిసమ్బుద్ధోతి **పచ్చేకబుద్ధో**, అనాచరియకో హుత్వా సామఞ్ఞేవ సమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధోతి అత్థో. తథా హి “పచ్చేకబుద్ధా సయమేవ బుజ్ఝన్తి, న పరే బోధేన్తి, అత్థరసమేవ పటివిజ్ఝన్తి, న ధమ్మరసం. న హి తే లోకుత్తరధమ్మం పఞ్ఞత్తిం ఆరోపేత్వా దేసేతుం సక్కోన్తి, మూగేన దిట్ఠసుపినో వియ, వనచరకేన నగరే సాయితబ్యఞ్జనరసో వియ చ నేసం ధమ్మాభిసమయో

హోతి, సబ్బం ఇద్ధిసమాపత్తిపటిసమ్భిదాపభేదం పాపుణన్తీ"తి (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.ఖగ్గవిసాణసుత్తవణ్ణనా; అప॰ అట్ఠ॰ ౧.౯౦, ౯౧) అట్ఠకథాసు వుత్తం.

ఏత్థాహ – యది రఞ్ఞో కమ్మన్తరాయాభావే తస్మింయేవ ఆసనే ధమ్మచక్ఖు ఉప్పజ్జిస్సథ, అథ కథం అనాగతే పచ్చేకబుద్ధో హుత్వా పరినిబ్బాయిస్సతి. యది చ అనాగతే పచ్చేకబుద్ధో హుత్వా పరినిబ్బాయిస్సతి, అథ కథం తస్మింయేవ ఆసనే ధమ్మచక్ఖు ఉప్పజ్జిస్సథ, నను ఇమే సావకబోధిపచ్చేకబోధిఉపనిస్సయా భిన్ననిస్సయా ద్విన్నం బోధీనం అసాధారణభావతో. అసాధారణా హి ఏతా ద్వే యథాక్కమం పఞ్చఙ్గద్వయఙ్గసమ్పత్తియా, అభినీహారసమిద్ధివసేన, పారమీసమ్పూరణకాలవసేన, అభిసమ్బుజ్ఝనవసేన చాతి? నాయం విరోధో ఇతో పరతోయేవస్స పచ్చేకబోధిసమ్భారానం సమ్భరణీయత్తా. సావకబోధియా బుజ్ఝనకసత్తాపి హి అసతి తస్సా సమవాయే కాలన్తరే పచ్చేకబోధియా బుజ్ఝిస్సన్తి తథాభినీహారస్స సమ్భవతోతి. అపరే పన భణన్తి – "పచ్చేకబోధియాయేవాయం రాజా కతాభినీహారో. కతాభినీహారాపి హి తత్థ నియతిమప్పత్తా తస్స ఞాణస్స పరిపాకం అనుపగతత్తా సత్థు సమ్ముఖీభావే సావకబోధిం పాపుణిస్సన్తీతి భగవా 'సచాయం భిక్ఖవే రాజా'తిఆదిమవోచ, మహాబోధిసత్తానమేవ చ ఆనన్తరియపరిముత్తి హోతి, న ఇతరేసం బోధిసత్తానం. తథా హి పచ్చేకబోధియం నియతో సమానో దేవదత్తో చిరకాలసమ్భూతేన లోకనాథే ఆఘాతేన గరుతరాని ఆనన్తరియకమ్మాని పసవి, తస్మా కమ్మన్తరాయేన అయం ఇదాని అసమవేతదస్సనాభిసమయో రాజా పచ్చేకబోధినియామేన అనాగతే విజితావీ నామ పచ్చేకబుద్ధో హుత్వా పరినిబ్బాయిస్సతీ"తి దట్ఠబ్బం, యుత్తతరమేత్థ వీమంసిత్వా గహేతబ్బం.

యథావుత్తం పాళిమేవ సంవణ్ణనాయ నిగమవసేన దస్సేన్తో "**ఇదమవోచా**"తిఆదిమాహ. తస్సత్థో హి హేట్ఠా వుత్తోతి. అపిచ పాళియమనారుళ్హమ్పి అత్థం సఙ్గహేతుం "**ఇదమవోచా**"తిఆదినా నిగమనం కరోతీతి దట్ఠబ్బం.

ఇతి సుమఙ్గలవిలాసినియా దీఘనికాయట్ఠకథాయ పరమసుఖుమగమ్భీరదురనుబోధత్థపరిదీపనాయ సువిమలవిపులపఞ్ఞావేయ్యత్తియజననాయ అజ్జవమద్దవసోరచ్చసద్ధాసతిధితిబుద్ధిఖన్తివీరియాదిధమ్మసమఙ్గినా సాట్ఠకథే పిటకత్తయే అసఙ్గాసంహీరవిసారదఞాణచారినా అనేకప్పభేదసకసమయసమయన్తరగహనజ్ఝోగాహినా మహాగణినా మహావేయ్యాకరణేన ఞాణాభివంసధమ్మసేనాపతినామథేరేన మహాధమ్మరాజాధిరాజగరునా కతాయ సాధువిలాసినియా నామ లీనత్థప్పకాసనియా సామఞ్ఞఫలసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా.

సామఞ్ఞఫలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అమ్బట్ఠసుత్తవణ్ణనా

అద్ధానగమనవణ్ణనా

౨౫౪. ఏవం సామఞ్ఞఫలసుత్తం సంవణ్ణేత్వా ఇదాని అమ్బట్ఠసుత్తం సంవణ్ణేన్తో యథానుపుబ్బం సంవణ్ణోకాసస్స పత్తభావం విభావేతుం, సామఞ్ఞఫలసుత్తస్సానన్తరం సఙ్గీతస్స సుత్తస్స అమ్బట్ఠసుత్తభావం పకాసేతుం **''ఏవం మే సుతం... పే.... కోసలేసూతి అమ్బట్ఠసుత్త''**న్తి ఆహ. ఏవమీదిసేసు. **ఇతి**సద్దో చేత్థ ఆదిఅత్థో, పదత్థవిపల్లాసజోతకో పన ఇతిసద్దో లుత్తనిద్దిట్ఠో, ఆదిసద్దలోపో వా ఏస, ఉపలక్ఖణనిద్దేసో వా. **అపుబ్బపదవణ్ణనా** నామ హేట్ఠా అగ్గహితతాయ అపుబ్బస్స పదస్స అత్థవిభజనా. "హిత్వా పునప్పునాగత-మత్థం అత్థం పకాసయిస్సామీ"తి (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.గన్థారమ్భకథా) హి వుత్తం, "అనుపుబ్బపదవణ్ణనా"తి కత్థచి పాఠో, సో అయుత్తోవ టీకాయ అనుద్ధటత్తా, తథా అసంవణ్ణితత్తా చ.

"రాజకుమారా **గోత్తవసేన** కోసలా నామా"తి (దీ. ని. టీ. ౧.౨౫౪) ఆచరియేన వుత్తం. అక్ఖరచిన్తకా పన వదన్తి "కోసం లన్తి గణ్హన్తి, కుసలం వా పుచ్ఛన్తీతి **కోసలా**''తి. **జనపదినో**తి జనపదవన్తో, జనపదస్స వా ఇస్సరా. "కోసలా నామ రాజకుమారా"తి వుత్తేయేవ సిద్ధేపి "జనపదినో"తి వచనం సన్తేసుపి అఞ్ఞేసు తంతంనామపఞ్ఞాతేసు తత్థ నివసన్తేసు జనపదిభావతో తేసమేవ నివసనముపాదాయ జనపదస్సాయం సమఞ్ఞాతి దస్సనత్థం. **''తేసం నివాసో''**తి ఇమినా "కోసలానం నివాసా కోసలా"తి తద్ధితం దస్సేతి. **''ఏకోపి జనపదో''**తి ఇమినా పన సద్దతోయేవేతం పుథువచనం, అత్థతో పనేస ఏకో ఏవాతి విభావేతి. **అపి**-సద్దో చేత్థ అనుగ్గహో, తేన కామం ఏకోయేవేస జనపదో, తథాపి ఇమినా కారణేన పుథువచనముపపన్నన్తి అనుగ్గణ్హాతి. యది ఏకోవ జనపదో, కథం తత్థ బహువచనన్తి ఆహ **''రుళ్హీసద్దేనా''**తిఆది, రుళ్హీసద్దత్తా బహువచనముపపన్నన్తి వుత్తం హోతి. నిస్సితేసు పయుత్తస్స పుథువచనస్స, పుథుభావస్స వా నిస్సయే అభినిరోపనా ఇధ రుళ్హీ, తేన వుత్తం ఆచరియేన ఇధ చేవ అఞ్ఞత్థ చ **మజ్ఝిమాగమటీకాదీసు** "అక్ఖరచిన్తకా హి ఈదిసేసు ఠానేసు యుత్తే వియ ఈదిసలిఙ్గవచనాని ఇచ్ఛన్తి, అయమేత్థ రుళ్హీ యథా 'అఞ్ఞత్థాపి కురూసు విహరతి, అఙ్గేసు విహరతీ'తి చా"తి. కేచి పన కోసలనామాభినిరోపనమిచ్ఛన్తి, అయుత్తమేతం పుథువచనస్స అప్పయుజ్జితబ్బత్తా. నామాభినిరోపనాయ హి ఏకవచనమ్పి భవతి యథా "సీహో గాయతీ"తి. తబ్బిసేసితేపి జనపదసద్దే జాతిసద్దత్తా ఏకవచనమేవ. తేనాహ **''తస్మిం కోసలేసు జనపదే''**తి, కోసలనామకే తస్మిం జనపదేతి అత్థో. అభూతతో హి వోహారమత్తం రుళ్హీ, భూతతోయేవ అత్థో వినిచ్ఛినితబ్బో. యథా హి –

> "సన్తి పుత్తా విదేహానం, దీఘావు రట్ఠవడ్ఢనో;
>
> తే రజ్జం కారయిస్సన్తి, మిథిలాయం పజాపతీ"తి. (జా. ౨.౨౨.౨౩౬) ఆదీసు –

తంపుత్తసఙ్ఖాతస్స ఏకత్థస్స రుళ్హీవసేన "పుత్తా"తి బహువచనపయోగో, తథా ఇధాపి తన్నివాససఙ్ఖాతస్స ఏకత్థస్స రుళ్హీవసేన "కోసలేసూ"తి బహువచనపయోగో హోతి. యథా చ "పాణం న హఞ్ఞే, న చ'దిన్నమాదియే"తిఆదీసు (అ. ని. ౮.౪౨, ౪౩, ౪౫) జాతివసేన బహ్వత్థానమేకవచనపయోగో, తథా ఇధాపి జాతివసేన అవయవప్పభేదేన బహ్వత్థస్స "జనపదే"తి ఏకవచనపయోగో హోతి. వుత్తఞ్చ ఆచరియేన **మజ్ఝిమాగమటీకాయం** "తబ్బిసేసనేపి జనపదసద్దే జాతిసద్దే ఏకవచనమేవ. తేనాహ 'తస్మిం అఙ్గేసు జనపదే'తి".

ఏవం రుళ్హివసేన బహుమ్హి వియ వత్తబ్బే బహువచనం దస్సేత్వా ఇదాని బహ్వత్థవసేన బహుమ్హి ఏవ వత్తబ్బే బహువచనం దస్సేన్తో "**పోరాణా పనాహూ**"తిఆదిమాహ. **పన**-సద్దో చేత్థ విసేసత్థజోతనో, తేన పుథుఅత్థవిసయతాయ ఏవేతం పుథువచనం, న రుళ్హివసేనాతి వక్ఖమానం విసేసం జోతేతి. సో హి పదేసో తియోజనసతపరిమాణతాయ బహుప్పభేదోతి, ఇమస్మిం పన నయే తేసు కోసలేసు జనపదేసూతి అత్థో వేదితబ్బో. **మహాపనాద**న్తి మహాపనాదజాతక (జా॰ ౧.౩.౪౦, ౪౧, ౪౨) సురుచిజాతకేసు (జా॰ ౧.౧౪.౧౦౨ ఆదయో) ఆగతం సురుచినో నామ విదేహరఞ్ఞో పుత్తం మహాపనాదనామకం రాజకుమారం. **నానానాటకానీ**తి భణ్డుకణ్డపణ్డుకణ్డపముఖాని ఛసతసహస్సాని నానావిధనాటకాని, కత్థచి పన ఆదిసద్దోపి దిట్ఠో, సో జాతకట్ఠకథాయం న దిస్సతి, యది చ దిస్సతి, తేన నటలఙ్ఘకాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **సితమత్తమ్పీ**తి మిహితమత్తమ్పి. తస్స కిర దిబ్బనాటకానం అనన్తరభవేయేవ దిట్ఠత్తా మనుస్సనాటకానం నచ్చం అమనుఞ్ఞం అహోసి. **నఙ్గలానిపి ఛడ్డేత్వా**తి కసికమ్మప్పహానవసేన నఙ్గలాని పహాయ, నిదస్సనమత్తఞ్చేతం. న హి కేవలం కస్సకా ఏవ, అథ ఖో అఞ్ఞేపి ఉభయరట్ఠవాసినో మనుస్సా అత్తనో అత్తనో కిచ్చం పహాయ తస్మిం మఙ్గలట్ఠానే సన్నిపతింసు. తదా కిర మహాపనాదకుమారస్స పాసాదమఙ్గలం, ఛత్తమఙ్గలం, ఆవాహమఙ్గలన్తి తీణి మఙ్గలాని ఏకతో అకంసు, కాసివిదేహరట్ఠవాసినోపి తత్థ సన్నిపతిత్వా అతిరేకసత్తవస్సాని ఛణమనుభవింసూతి, అధునా పన "నఙ్గలాదీనీ"తి పాఠో దిస్సతి, సో న పోరాణపాఠో టీకాయమనుద్ధటత్తా.

మహాజనకాయే సన్నిపతితేతి కేచి "పహంసనవిధిం దస్సేత్వా రాజకుమారం హాసాపేస్సామా"తి, కేచి "తం కీళనం పస్సిస్సామా"తి ఏవం మహాజనసమూహే సన్నిపతితే. అతులమ్బాభిరుహనదారుచితకపవేసనాది **నానాకీళాయో దస్సేత్వా**. సక్కపేసితో కిర దిబ్బనాటకో రాజఙ్గణే ఆకాసే ఠత్వా ఉపడ్ఢభాగం నామ దస్సేతి, ఏకోవ హత్థో, ఏకో పాదో, ఏకం అక్ఖి, ఏకా దాఠా నచ్చతి చలతి, ఉపడ్ఢం ఫన్దతి, సేసం నిచ్చలమహోసి, తం దిస్వా మహాపనాదో థోకం హసితమకాసి, ఇమమత్థం సన్ధాయ "**సో దిబ్బనాటకం దస్సేత్వా హసాపేసీ**"తి వుత్తం. **సుహజ్జా** నామ విస్సాసికా "సుట్ఠు హదయమేతేస"న్తి కత్వా. **ఆది**సద్దేన ఞాతకపరిజనాదీనం సఙ్గహో. **తస్మా**తి తథా వచనతో. **తం కుసలన్తి వచనం ఉపాదాయా**తి ఏత్థ "కచ్చి కుసలం? ఆమ కుసల"న్తి వచనపటివచనవసేన పవత్తకుసలవాదితాయ తే మనుస్సా ఆదితో "**కుసలా**"తి సమఞ్ఞం లభింసు, తేసం కుసలానం ఇస్సరాతి రాజకుమారా **కోసలా** నామ జాతా, తేసం నివాసట్ఠానతాయ పన పదేసో **కోసలా**తి వుచ్చే వుత్తనయమేవ. తేనాహ "**సో పదేసో కోసలాతి వుచ్చతీ**"తి. ఏవం **మజ్ఝిమాగమటీకాయం** ఆచరియేనేవ వుత్తం. తత్రాయమధిప్పాయో సియా – "సో పదేసో కోసలాతి వుచ్చతీ"తి సఞ్ఞీసఞ్ఞా యథాక్కమం ఏకవచనబహువచనవసేన వుత్తత్తా పురిమనయే వియ ఇధాపి రుళ్హివసేనేవ బహువచనం హోతి. రాజకుమారానం నామలాభహేతుమత్తఞ్చేత్థ విసేసోతి. ఇధ పన ఆచరియేన ఏవం వుత్తం **సో పదేసో**తి పదేససామఞ్ఞతో వుత్తం, వచనవిపల్లాసేన వా, తే పదేసాతి అత్థో. **కోసలాతి వుచ్చతి** కుసలా ఏవ కోసలాతి కత్వా"తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౫౪) తత్రాయమధిప్పాయో సియా – **సో పదేసో**తి జాతిసద్దవసేన, వచనవిపల్లాసేన వా వుత్తత్తా పుథుఅత్థవిసయతాయ ఏవ బహువచనం హోతి. పదేసస్స నామలాభహేతు హేత్థ విసేసోతి. "కుసల"న్తి హి వచనముపాదాయ రుళ్హీనామవసేన వుత్తనయేన కోసలా యథా "యేవాపనకం, నతుమ్హాకవగ్గో"తి. అపిచ వచనపటివచనవసేన "కుసల"న్తి వదన్తి ఏత్థాతి **కోసలా.** విచిత్రా హి తద్ధితవుత్తీతి. **కుసలన్తి** చ ఆరోగ్యం "కచ్చి ను భోతో కుసలం, కచ్చి భోతో అనామయ"న్తిఆదీసు (జా॰ ౧.౧౫.౧౪౫; జా॰ ౨.౨౦.౧౨౯) వియ, కచ్చి తుమ్హాకం ఆరోగ్యం హోతీతి అత్థో, ఛేకం వా "కుసలా నచ్చగీతస్స , సిక్ఖితా చాతురిత్థియో"తిఆదీసు (జా॰ ౨.౨౨.౯౪) వియ, కచ్చి తేసం నాటకానం ఛేకతా హోతీతి అత్థో.

చరణం **చారికా,** చరణం వా చారో, సో **ఏవ చారికా,** తయిదం మగ్గగమనమేవ ఇధాధిప్పేతం, న చుణ్ణికగమనమత్తన్తి దస్సేతుం ''**అద్ధానగమన**''న్తి వుత్తం, భావనపుంసకఞ్చేతం, అద్ధానగమనసఙ్ఖాతాయ చారికాయ చరమానోతి వుత్తం హోతి, అభేదేపి వా భేదవోహారేన వుత్తం యథా "దివావిహారం నిసీదీ"తి, (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౬) అద్ధానగమనసఙ్ఖాతం **చారికం చరమానో,** చరణం కరోన్తోతి అత్థో. సబ్బత్థకో హి కరభూధాతూనమత్థోతి. "అద్ధానమగ్గ"న్తిపి కత్థచి పాఠో, సో న సున్దరో. న హి చారికాసద్దో మగ్గవాచకోతి. ఇదాని తం విభాగేన దస్సేత్వా ఇధాధిప్పేతం నియమేన్తో ''**చారికా చ నామేసా**''తిఆదిమాహ. సావకానమ్పి రుళ్హీవసేన చారికాయ సమ్భవతో తతో విసేసేతి ''**భగవతో**''తి ఇమినా. తథా హి **మజ్ఝిమాగమట్ఠకథాయం** వుత్తం "చారికం చరమానోతి ఏత్థ కిఞ్చాపి అయం చారికా నామ మహాజనసఙ్గహత్థం బుద్ధానంయేవ లబ్భతి, బుద్ధే ఉపాదాయ పన రుళ్హీసద్దేన సావకానమ్పి వుచ్చతి కిలఞ్జాదీహి కతబీజనీపి తాలవణ్టం వియా"తి. **దూరేపీతి** ఏత్థ **పి**-సద్దేన, **అపి**-సద్దేన వా నాతిదూరేపీతి సమ్పిణ్డనం తత్థాపి చారికాసమ్భవతో. **బోధనేయ్యపుగ్గల**న్తి చతుసచ్చపటివేధవసేన బోధనారహపుగ్గలం. **సహసా గమన**న్తి సీఘగమనం. "మహాకస్సపస్స పచ్చుగ్గమనాదీసూ"తి వుత్తమేవ సరూపతో దస్సేతి ''**భగవా హీ**''తిఆదినా. **పచ్చుగ్గచ్ఛన్తో**తి పటిముఖం గచ్ఛన్తో, పచ్చుట్ఠహన్తోతి అత్థో. ''**తథా**''తి ఇమినా "తింసయోజన"న్తి పదమనుకడ్ఢతి. **పుక్కుసాతి** నామ **గన్ధారరాజా. మహాకప్పినో** నామ కుక్కుటవతీరాజా. **ధనియో** నామ కోరణ్డసేట్ఠిపుత్తో గోపో.

ఏవం ధమ్మగరుతాకిత్తనముఖేన మహాకస్సపపచ్చుగ్గమనాదీని (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౫౪) ఏకదేసేన దస్సేత్వా ఇదాని వనవాసితిస్ససామణేరస్స వత్థుం విత్థారేత్వా చారికం దస్సేతుం ''**ఏకదివస**''న్తిఆది ఆరద్ధం. కో పనేస తిస్ససామణేరో నామ? సావత్థియం ధమ్మసేనాపతినో ఉపట్ఠాకకులే జాతో మహాపుఞ్ఞో "పిణ్డపాతదాయకతిస్సో, కమ్బలదాయకతిస్సో"తి చ పుబ్బే లద్ధనామో పచ్ఛా "వనవాసితిస్సో"తి పాకటో ఖీణాసవసామణేరో. విత్థారో **ధమ్మపదే** (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౧.౭౪ వనవాసీతిస్ససామణేరవత్థు). ఆకాసగామీహి సద్ధిం ఆకాసేనేవ గన్తుకామో భగవా ''**ఛళభిఞ్ఞానం ఆరోచేహీ**''తి అవోచ. **తస్సా**తి తిస్ససామణేరస్స. **త**న్తి భగవన్తం సద్ధిం భిక్ఖుసఙ్ఘేన చీవరం పారుపన్తం. నో థేరో నో ఓరమత్తకో వతాతి సమ్బన్ధో, గుణేన లామకప్పమాణికో నో హోతీతి అత్థో.

అత్తనో పత్తాసనేతి భిక్ఖూనం ఆసనపరియన్తే. తేసం గామికానం దానపటిసంయుత్తం **మఙ్గలం వత్వా.** కస్మా పన సదేవకస్స లోకస్స మగ్గదేసకోపి సమానో భగవా ఏవమాహాతి చోదనం సోధేతుం ''**భగవా కిరా**''తిఆది వుత్తం. **మగ్గదేసకో**తి నిబ్బానమగ్గస్స, సుగతిమగ్గస్స వా దేసకో.

తాయాతి అరఞ్ఞసఞ్ఞాయ. సఙ్ఘకమ్మవసేన సిజ్ఝమానాపి ఉపసమ్పదా సత్థు ఆణావసేన సిజ్ఝనతో ''**బుద్ధదాయజ్జం తే దస్సామీ**''తి వుత్తన్తి వదన్తి. అపరే పన "అపరిపుణ్ణవీసతివస్సస్సేవ తస్స ఉపసమ్పదం అనుజానన్తో సత్థా '**బుద్ధదాయజ్జం తే దస్సామీ**'తి అవోచా"తి వదన్తి. ధమ్మసేనాపతినా ఉపజ్ఝాయేన **ఉపసమ్పాదేత్వా,** తతోయేవేస ధమ్మసేనాపతినో సద్ధివిహారికోతి అట్ఠకథాసు వుత్తో. **ధమ్మపదట్ఠకథాయం** పన ధమ్మసేనాపతిఆదిథేరానం చత్తాలీసభిక్ఖుసహస్సపరివారానం అత్తనో అత్తనో పరివారేహి సద్ధిం పచ్చేకం గమనం, భగవతో చ ఏకకస్సేవ గమనం **ఖుద్దకభాణకానం** మతేన వుత్తం, ఇధ, పన **మజ్ఝిమాగమట్ఠకథాయఞ్చ** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౬౩) అఞ్ఞథా గమనం **దీఘభాణకమజ్ఝిమభాణకానం** మతేనాతి దట్ఠబ్బం. **అయ**న్తి మహాకస్సపాదీనమత్థాయ చారికా. యం పన అనుగ్గణ్హన్తస్స భగవతో గమనం, అయం అతురితచారికా నామాతి సమ్బన్ధో.

ఇమం పన చారికన్తి అతురితచారికం. **మహామణ్డలన్తి** మజ్ఝిమదేసపరియాపన్నేనేవ బాహిరిమేన పమాణేన పరిచ్ఛిన్నత్తా మహన్తతరం మణ్డలం. **మజ్ఝిమమణ్డలన్తి** ఇతరేసం ఉభిన్నం వేమజ్ఝే పవత్తం మణ్డలం. **అన్తోమణ్డలన్తి** ఇతరేహి ఖుద్దకం మణ్డలం, ఇతరేసం వా అన్తోగధత్తా అన్తిమం మణ్డలం, అబ్భన్తరిమం మణ్డలన్తి వుత్తం హోతి. కిం పనిమేసం పమాణన్తి ఆహ ''**కత్థా**''తిఆది. తత్థ నవయోజనసతికతా మజ్ఝిమదేసపరియాపన్నవసేనేవ గహేతబ్బా తతో పరం అతురితచారికాయ అగమనతో. తదుత్తరి హి తురితచారికాయ ఏవ తథాగతో గచ్ఛతి, న అతురితచారికాయ. పవారేత్వావ చారికాచరణం బుద్ధాచిణ్ణన్తి వుత్తం ''**మహాపవారణాయ పవారేత్వా**''తిఆది. **పాటిపదదివసేతి** పఠమకత్తికపుణ్ణమియా అనన్తరే పాటిపదవసే. **సమన్తాతి** గతగతట్ఠానస్స చతూసు పస్సేసు సమన్తతో. మహాజనకాయస్స సన్నిపతనతో **పురిమం పురిమం ఆగతా నిమన్తేతుం లభన్తి**. తథా సన్నిపతనమేవ దస్సేతుం ''**ఇతరేసూ**''తిఆది వుత్తం. **సమథవిపస్సనా తరుణా హోన్తీతి** ఏత్థ సమథస్స తరుణభావో ఉపచారసమాధివసేన, విపస్సనాయ పన సఙ్ఖారపరిచ్ఛేదఞాణం, కఙ్ఖావితరణఞాణం, సమ్మసనఞాణం, మగ్గామగ్గఞాణన్తి చతున్నం ఞాణానం వసేన వేదితబ్బో. **తరుణవిపస్సనాతి** హి తేసం చతున్నం ఞాణానమధివచనం. **పవారణాసఙ్గహం దత్వాతి** అనుమతిదానవసేన దత్వా. **కత్తికపుణ్ణమాయన్తి** పచ్ఛిమకత్తికపుణ్ణమియం. ''**మిగసిరస్స పఠమపాటిపదదివసే**''తి ఇదం మజ్ఝిమదేసవోహారవసేన మిగసిరమాసస్స పఠమం పాటిపదదివసం సన్ధాయ వుత్తం, ఏతరహి పవత్తవోహారవసేన పన పచ్ఛిమకత్తికమాసస్స కాళపక్ఖపాటిపదదివసో వేదితబ్బో.

అఞ్ఞేనపి కారణేనాతి భిక్ఖూనం సమథవిపస్సనాతరుణభావతో అఞ్ఞేనపి మజ్ఝిమమణ్డలే వేనేయ్యానం ఞాణపరిపాకాదికారణేన. **చతుమాసన్తి** ఆసళ్హీపుణ్ణమియా పాటిపదతో యావ పచ్ఛిమకత్తికపుణ్ణమీ, తావ చతుమాసం. "సమన్తా యోజనసత"న్తిఆదినా **వుత్తనయేనేవ. వసనం వస్సం**, వసనకిరియా, వుత్థం వసితం వస్సమస్సాతి **వుత్థవస్సో**, తస్స. తథాగతేన వినేతబ్బత్తా ''**భగవతో వేనేయ్యసత్తా**''తి సామినిద్దేసో వుత్తో, కత్తునిద్దేసో వా ఏస. **వేనేయ్యసత్తాతి** చ చరితానురూపం వినేతబ్బసత్తా. **ఇన్ద్రియపరిపాకం ఆగమయమానోతి** సద్ధాదిఇన్ద్రియానం విముత్తిపరిపాచనభావేన పరిపక్కం పటిమానేన్తో. ఫుస్సమాఘఫగ్గుణచిత్తమాసానం అఞ్ఞతరమాసస్స పఠమదివసే నిక్ఖమనతో మాసనియమో ఏత్థ న కతోతి దట్ఠబ్బం. తేనాహ ''**ఏకమాసం వా ద్వితిచతుమాసం వా తత్థేవ వసిత్వా**''తి. **తత్థేవాతి** వస్సూపగమనట్ఠానే ఏవ. ''**సత్తహి వా**''తిఆది "ఏకమాసం వా"తిఆదినా యథాక్కమం యోజేతబ్బం – యది అపరమ్పి ఏకమాసం తత్థేవ వసతి, సత్తహి మాసేహి చారికం పరియోసాపేతి. యది ద్విమాసం ఛహి, యది తిమాసం పఞ్చహి, యది చతుమాసం తత్థేవ వసతి, చతూహి మాసేహి చారికం పరియోసాపేతీతి. కస్మా పన చారికాగమనన్తి ఆసఙ్కానివత్తనత్థం ''**ఇతీ**''తిఆది వుత్తం. అతిరేకం జరాదుబ్బలో **బాళ్హజిణ్ణో. తే కదా పస్సిస్సన్తి**, న పస్సిస్సన్తి ఏవ. **లోకానుకమ్పకాయాతి** లోకానుకమ్పకాయ ఏవ. తేన వుత్తం "న చీవరాదిహేతూ"తి.

జఙ్ఘవిహారవసేనాతి జఙ్ఘాహి విచరణవసేన, జఙ్ఘాహి విచరిత్వా తత్థ తత్థ కతిపాహం నివసనవసేన వా. సబ్బిరియాపథసాధారణఞ్హి విహారవచనం. **సరీరఫాసుకత్థాయాతి** ఏకస్మింయేవ ఠానే నిబద్ధవాసవసేన ఉస్సన్నధాతుకస్స సరీరస్స విచరణేన ఫాసుభావత్థాయ. **అట్ఠుప్పత్తికాలాభికఙ్ఖనత్థాయాతి** అగ్గిక్ఖన్ధోపమసుత్త (అ. ని. ౭.౭౨) మఘదేవజాతకాది (జా. ౧.౧.౯) దేసనానం వియ ధమ్మదేసనాయ అభికఙ్ఖితబ్బఅట్ఠుప్పత్తికాలత్థాయ, అట్ఠుప్పత్తికాలస్స వా అభికఙ్ఖనత్థాయ, అట్ఠుప్పత్తికాలే ధమ్మదేసనత్థాయాతి వుత్తం హోతి. **సిక్ఖాపదపఞ్ఞాపనత్థాయాతి** సురాపానసిక్ఖాపదాది (పాచి. ౩౨౬, ౩౨౮, ౩౨౯) పఞ్ఞాపనే వియ సిక్ఖాపదానం పఞ్ఞాపనత్థాయ. **బోధనత్థాయాతి** అఙ్గులిమాలాదయో (మ. ని. ౨.౩౪౭) వియ

బోధనేయ్యసత్తే చతుసచ్చబోధనత్థాయ. **మహతాతి** మహతియా. కఞ్చి, కతిపయే వా పుగ్గలే ఉద్దిస్స చారికా **నిబద్ధచారికా.** తదఞ్ఞా సమ్బహులే ఉద్దిస్స గామనిగమనగరపటిపాటియా చారికా **అనిబద్ధచారికా.** తేనాహ ''**తత్థా**''తిఆది. **యం చరతీతి** కిరియాపరామసనం.

"ఏసా ఇధ అధిప్పేతా"తి వుత్తమేవ విత్థారతో దస్సేతుం ''**తదా కిర**''తిఆది వుత్తం. **దససహస్సిలోకధాతుయాతి** జాతిక్ఖేత్తభూతం దససహస్సచక్కవాళం సన్ధాయ వుత్తం. కస్మాతి చే? తత్థేవ భబ్బసత్తానం సమ్భవతో. తత్థ హి సత్తే భబ్బే పరిపక్కిన్ద్రియే పస్సితుం బుద్ధఞాణం అభినీహరిత్వా ఠితో భగవా ఞాణజాలం పత్థరతీతి వుచ్చతి, ఇదఞ్చ దేవబ్రహ్మానం వసేన వుత్తం. మనుస్సా పన ఇమస్మింయేవ చక్కవాళే, ఇమస్మింయేవ చ సపరివారే జమ్బుదీపే బోధనేయ్యా హోన్తి. **బోధనేయ్యబన్ధవేతి** బోధనేయ్యసత్తసఙ్ఖాతే భగవతో బన్ధవే. గోత్తాదిసమ్బన్ధా వియ హి సచ్చపటివేధసమ్బన్ధా వేనేయ్యా భగవతో బన్ధవా నామాతి. గోచరభావూపగమనం సన్ధాయ ''**సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణజాలస్స అన్తో పవిట్ఠో**''తి వుత్తం. భగవా కిర మహాకరుణాసమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వా తతో వుట్ఠాయ "యే సత్తా భబ్బా పరిపక్కఞాణా, తే మయ్హం ఞాణస్స ఉపట్ఠహన్తూ"తి చిత్తం అధిట్ఠాయ సమన్నాహరతి, తస్స సహసమన్నాహారా ఏకో వా ద్వే వా సమ్బహులా వా తదా వినయూపగా వేనేయ్యా ఞాణస్స ఆపాథమాగచ్ఛన్తి, అయమేత్థ బుద్ధానుభావో. ఏవమాపాథగతానం పన నేసం ఉపనిస్సయం పుబ్బచరియం, పుబ్బహేతుం, సమ్పతి వత్తమానఞ్చ పటిపత్తిం ఓలోకేతి. వేనేయ్యసత్తపరిగ్గణ్హనత్థఞ్హి సమన్నాహారే కతే పఠమం నేసం వేనేయ్యభావేన ఉపట్ఠానం హోతి, అథ "కిం ను ఖో భవిస్సతీ"తి సరణగమనాదివసేన కఞ్చి నిప్ఫత్తిం వీమంసమానో పుబ్బూపనిస్సయాదీని ఓలోకేతి. తేనాహ ''**అథ భగవా**''తిఆది. **సోతి** అమ్బట్ఠో. **వాదపటివాదం కత్వాతి** "ఏవం ను తే అమ్బట్ఠా"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౨౬౨) మయా వుత్తవచనస్స "యే చ ఖో తే భో గోతమ ముణ్డకా సమణకా"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౨౬౩) పటివచనం దత్వా, **అసబ్భివాక్యన్తి** అసప్పురిసవాచం, తిక్ఖత్తుం ఇబ్భవాదనిపాతనవసేన నానప్పకారం సాధుసభావాయ వాచాయ వత్తుమయుత్తం వాక్యం వక్ఖతీతి వుత్తం హోతి. **నిబ్బిసేవనన్తి** విగతతుదనం, మానదప్పవసేన అపగతపరినిప్ఫన్దనన్తి అత్థో.

అవసరితబ్బన్తి ఉపగన్తబ్బం. తస్స గామస్స ఇదం నామమత్తం, కిమేత్థ అత్థపరియేసనాయాతి వుత్తం ''**ఇఞ్జానఙ్గలన్తిపి పాఠో**''తి. "యేన దిసాభాగేనా"తి కరణనిద్దేసానురూపం కరణత్థే ఉపయోగవచనన్తి దస్సేతి ''**తేన అవసరీ**''తి ఇమినా. "యస్మిం పదేసే"తి పన భుమ్మనిద్దేసానురూపం ''**తం వా అవసరీ**''తి వుత్తం. తదుభయమేవత్థం వివరతి ''**తేన దిసాభాగేనా**''తిఆదినా. **గతోతి** ఉపగతో, అగమాసీతి అత్థో. పున **గతోతి** సమ్పత్తో, సమ్పాపుణీతి అత్థో. ''**ఇచ్ఛానఙ్గలే**''తి ఇదం తదా భగవతో గోచరగామనిదస్సనం, సమీపత్థే చేతం భుమ్మం . ''**ఇచ్ఛానఙ్గలవనసణ్డే**''తి ఇదం పన నివాసట్ఠానదస్సనం, నిప్పరియాయతో అధికరణే చేతం భుమ్మన్తి తదుభయమ్పి పదం విసేసత్థదస్సనేన వివరన్తో ''**ఇచ్ఛానఙ్గలం ఉపనిస్సాయా**''తిఆదిమాహ . ''**సీలఖన్ధావార**''న్తిఆది వుత్తనయేన వేనేయ్యహితసమపేక్ఖనవసేనేవ భగవతో విహారదస్సనం. తత్థ ధమ్మరాజస్స భగవతో సబ్బసో అధమ్మనిగ్గణ్హనపరా ఏవ పటిపత్తి, సా చ సీలసమాధిపఞ్ఞావసేనాతి సీలాదిత్తయస్సేవ గహణం. **సీలఖన్ధావారన్తి** చక్కవత్తిరఞ్ఞో దారుఇట్ఠకాదికతం ఖన్ధావారసదిసం సీలసఙ్ఖాతం ఖన్ధావారం బన్ధిత్వా విహరతీతి సమ్బన్ధో. దారుక్ఖన్ధాదీహి ఆసమన్తతో వరన్తి పరిక్ఖిపన్తి ఏత్థాతి హి **ఖన్ధావారో** అ-కారస్స దీఘం కత్వా, రాజూనం అచిరనివాసట్ఠానం. తత్థ పన భగవతో అచిరనివసనకిరియాసమ్బన్ధమత్తేన భయనివారణట్ఠేన తంసదిసతాయ సీలమ్పి తథా వుచ్చతి. **సమాధికోన్తన్తి** సమ్మాసమాధిసఙ్ఖాతం మఙ్గలసత్తిం. **సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదన్తి** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసఙ్ఖాతం జయమన్తపదం. **పరివత్తయమానోతి** పరిజప్పమానో. ''**సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసర**''న్తిపి పాఠో, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణవజిరగ్గసరం

అపరాపరం సమ్పరివత్తమానోతి అత్థో. **యథాభిరుచితేన విహారేనా**తి సబ్బవిహారసాధారణదస్సనం, దిబ్బవిహారాదీసు యేన యేన అత్తనా అభిరుచితేన విహారేన విహరతీతి అత్థో.

పోక్ఖరసాతివత్థువణ్ణనా

౨౫౫. మన్తేతి ఇరువేదాదిమన్తసత్థే. ఇరువేదాదయో హి గుత్తభాసితబ్బట్ఠేన "మన్తా"తి వుచ్చన్తి. అణ-సద్దో సద్దేతి ఆహ ''**సజ్ఝాయతీ**''తి. లోకియా పన వదన్తి "బ్రహ్మునో అపచ్చం బ్రాహ్మణో, నాగమో, ణత్తం, దీఘాదీ"తి. కస్మా అయమేవ వచనత్థో వుత్తోతి ఆహ ''**ఇదమేవా**''తిఆది. అథ కేసం ఇతరో వచనత్థోతి చోదనమపనేతి ''**అరియా పనా**''తిఆదినా. అథ వా యం లోకియా వదన్తి "బ్రహ్మునా జాతో బ్రాహ్మణో"తిఆదినిరుత్తిం, తం పటిక్ఖిపితుం ఏవం వుత్తం. "ఇదమేవా"తి హి అవధారణేన తం పటిక్ఖిపతి. ''**జాతిబ్రాహ్మణాన**''న్తి పన ఇమినా సద్దన్తరేన దస్సితేసు జాతిబ్రాహ్మణవిసుద్ధిబ్రాహ్మణవసేన దువిధేసు బ్రాహ్మణేసు విసుద్ధిబ్రాహ్మణానం నిరుత్తిం దస్సేన్తో ''**అరియా పనా**''తిఆదిమాహ. బహన్తి పాపే బహి కరోన్తీతి హి అరియా **బ్రాహ్మణా** నిరుత్తినయేన. ''**తస్స కిర కాయో సేతపోక్ఖరసదిసో**''తి ఇదమేవస్స నామలాభహేతుదస్సనం, సేసం పన తప్పసఙ్గేన యథావిజ్జమానవిసేసదస్సనమేవ. తేనాహ ''**ఇతి నం పోక్ఖరసదిసత్తా పోక్ఖరసాతీతి సఞ్జానన్తీ**''తి. పోక్ఖరేన సదిసో కాయో యస్సాతి హి **పోక్ఖరసాతీ** నిరుత్తినయేన . సాతసద్దో వా సదిసత్థో, పోక్ఖరేన సాతో సదిసో కాయో తథా, సో యస్సాతి **పోక్ఖరసాతీ. సేతపోక్ఖరసదిసో**తి సేతపదుమవణ్ణో. **దేవనగరే**తి ఆలకమన్దాదిదేవపురే. **ఉస్సాపితరజతతోరణ**న్తి గమ్భీరనేమనిఖాతం అచ్చుగ్గతం రజతమయం ఇన్దఖీలం . **కాళమేఘరాజీ**తి కదాచి దిస్సమానా కాళఅబ్భలేఖా. **రజతపనాళికా**తి రజతమయతుమ్బం. **సువట్టితా**తి వట్టభావస్స యుత్తట్ఠానే సుట్ఠు వట్టులా. కాళవజ్జతిలకాదీనమభావేన **సుపరిసుద్ధా.** ''**అరాజకే**''తిఆదినాపి సోభగ్గప్పత్తభావమేవ నిదస్సేతి.

ఇదాని అపరమ్పి తస్స నామలాభహేతుం దస్సేన్తో ''**అయం పనా**''తిఆదిమాహ. తత్థ చ ''**హిమవన్తపదేసే మహాసరే పదుమగబ్భే నిబ్బత్తీ**''తి ఇదమేవస్స నామలాభహేతుదస్సనం. సేసం పన తప్పసఙ్గేన తథాపవత్తాకారదస్సనమేవ. తేనాహ ''**ఇతి నం పోక్ఖరే సయితత్తా పోక్ఖరసాతీతి సఞ్జానన్తీ**''తి. పోక్ఖరే కమలే సయతీతి హి **పోక్ఖరసాతీ,** సాతం వా వుచ్చతి సమసణ్ఠానం, పోక్ఖరే జాతం సమసణ్ఠానం తథా, తమస్సత్థీతిపి **పోక్ఖరసాతీ**. యం పన ఆచరియేన వుత్తం "ఇమస్స బ్రాహ్మణస్స కీదిసో పుబ్బయోగో, యేన నం భగవా అనుగ్గణ్హితుం తం ఠానం ఉపగతోతి ఆహా"తి, (దీ. ని. టీ. ౧.౨౫౫) తదేతం "అయం పనా"తిఆదివచనం ఏకదేసమేవ సన్ధాయ వుత్తం. "సో తతో మనుస్సలోక"న్తిఆదివచనతో **దేవలోకే నిబ్బత్తీ**తి ఏత్థ అపరాపరం నిబ్బత్తి ఏవ వుత్తాతి దట్ఠబ్బం. తథారూపేన కమ్మేన నిబ్బత్తిమేవ సన్ధాయ ''**మాతుకుచ్ఛివాసం జిగుచ్ఛిత్వా**''తిఆది వుత్తం. ''**పదుమగబ్భే నిబ్బత్తీ**''తి ఇమినా సంసేదజోయేవ హుత్వా నిబ్బత్తీతి దస్సేతి. **న పుప్ఫతీ**తి న వికసతి. **తేనా**తి తాపసేన. **నాళతో**తి పుప్ఫదణ్డతో. సువణ్ణచుణ్ణేహి పిఞ్జరం హేమవణ్ణో యస్సాతి **సువణ్ణచుణ్ణపిఞ్జరో,** తం, సువణ్ణచుణ్ణేహి వికిణ్ణభావేన హేమవణ్ణన్తి అత్థో. పిఞ్జరసద్దో హి హేమవణ్ణపరియాయోతి **సారత్థదీపనియం** (సారత్థ. టీ. ౧.౨౨) వుత్తం. ఏస నయో **పదుమరేణుపిఞ్జర**న్తి ఏత్థాపి. **రజతబిమ్బక**న్తి రూపియమయరూపకం. **పటిజగ్గామీ**తి పోసేమి. **పార**న్తి పరియోసానం, నిప్ఫత్తి వా వుచ్చతి నదీసముద్దాదీనం పరియోసానభూతం పారం వియాతి కత్వా. పటిసన్ధిపఞ్ఞాసఙ్ఖాతేన సభావఞాణేన **పణ్డితో.** ఇతి కత్తబ్బేసు, వేదేసు వా విసారదపఞ్ఞాసఙ్ఖాతేన వేయ్యత్తియేన **బ్యత్తో. అగ్గబ్రాహ్మణో**తి దిసాపామోక్ఖబ్రాహ్మణో. **సిప్ప**న్తి వేదసిప్పం తస్సేవ పకరణాధిగతత్తా. **బ్రహ్మదేయ్యం అదాసీ**తి వక్ఖమాననయేన బ్రహ్మదేయ్యం కత్వా అదాసి.

“అజ్ఝావసతీ”తి ఏత్థ **అధి**-సద్దో, **ఆ**-సద్దో చ ఉపసగ్గమత్తం, తతో “ఉక్కట్ఠ”న్తి ఇదం అజ్ఝాపుబ్బవసయోగే భుమ్మత్థే ఉపయోగవచనం. **అధి**-సద్దో వా ఇస్సరియత్థో, **ఆ**-సద్దో మరియాదత్థో తతో “ఉక్కట్ఠ”న్తి ఇదం కమ్మప్పవచనీయయోగే భుమ్మత్థే ఉపయోగవచనన్తి దస్సేతి **“ఉక్కట్ఠనామకే”**తిఆదినా. తదేవత్థం వివరితుం **“తస్సా”**తిఆది వుత్తం. **“తస్స నగరస్స సామికో హుత్వా”**తి హి “అభిభవిత్వా”తి ఏతస్సత్థవివరణం, తేనేతం దీపేతి “సామిభావో అభిభవన”న్తి. **“యాయ మరియాదాయా”**తిఆది పన ఆ-సద్దస్సత్థవివరణం, తేనేతం దీపేతి “ఆసద్దో మరియాదత్థో, మరియాదా చ నామ యాయ తత్థ వసితబ్బం, సాయేవ అపరాధీనతా”తి. **యాయ మరియాదాయా**తి హి యాయ అపరాధీనతాసఙ్ఖాతాయ అనఞ్ఞసాధారణాయ అవత్థాయాతి అత్థో. **“ఉపసగ్గవసేనా”**తిఆది పన “ఉక్కట్ఠనామకే”తి ఏతస్సత్థవివరణం, తేనేతం దీపేతి “సతిపి భుమ్మవచనప్పసఙ్గే ధాత్వత్థానువత్తకవిసేసకభూతేహి దువిధేహిపి ఉపసగ్గేహి యుత్తత్తా ఉపయోగవచనమేవేత్థ విహిత”న్తి. **“తస్స కిరా”**తిఆది పన అత్థానుగతసమఞ్ఞాపరిదీపనం. **వత్థు** నామ నగరమాపనారహభూమిప్పదేసో “ఆరామవత్థు, విహారవత్థూ”తిఆదీసు వియ.

ఉక్కాతి దణ్డదీపికా. **అగ్గహేసు**న్తి “అజ్జ మఙ్గలదివసో, తస్మా సునక్ఖత్తం, తత్థాపి అయం సుఖణో మా అతిక్కమీ”తి రత్తివిభాయనం అనురక్ఖన్తా, రత్తియం ఆలోకకరణత్థాయ ఉక్కా రపేత్వా ఉక్కాసు జలమానాసు నగరస్స వత్థుం అగ్గహేసుం, తేనేతం దీపేతి – ఉక్కాసు ఠితాతి **ఉక్కట్ఠా.** మూలవిభుజాది ఆకతిగణపక్ఖేపేన, నిరుత్తినయేన వా ఉక్కాసు విజ్జోతయన్తీసు ఠితాతి **ఉక్కట్ఠా,** తథా ఉక్కాసు ఠితాసు ఠితా ఆసీతిపి **ఉక్కట్ఠా**తి. **మజ్ఝిమాగమట్ఠకథాయం** పన ఏవం వుత్తం “తఞ్చ నగరం ‘మఙ్గలదివసో సుఖణో, సునక్ఖత్తం మా అతిక్కమీ’తి రత్తిమ్పి ఉక్కాసు ఠితాసు మాపితత్తా ఉక్కట్ఠాతిపి వుచ్చతి, దణ్డదీపికాసు జాలేత్వా ధారియమానాసు మాపితత్తాతి వుత్తం హోతీ”తి, (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.మూలపరియాయసుత్తవణ్ణనా) తదపిమినా సంసన్దతి చేవ సమేతి చ నగరవత్థుపరిగ్గహస్సాపి నగరమాపనపరియాపన్నత్తాతి దట్ఠబ్బం. అపరే పన భణన్తి “భూమిభాగసమ్పత్తియా, ఉపకరణసమ్పత్తియా, మనుస్ససమ్పత్తియా చ తం నగరం ఉక్కట్ఠగుణయోగతో **ఉక్కట్ఠా**తి నామం లభతీ”తి. లోకియా పన వదన్తి “ఉక్కా ధారీయతి ఏతస్స మాపితకాలేతి **ఉక్కట్ఠా,** వణ్ణవికారోయ”న్తి, ఇత్థిలిఙ్గవసేన చాయం సమఞ్ఞా, తేనేవిధ పయోగో దిస్సతి “యథా చ భవం గోతమో ఉక్కట్ఠాయ అఞ్ఞాని ఉపాసకకులాని ఉపసఙ్కమతీ”తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౯౯) **మూలపరియాయసుత్తాదీసు** (మ॰ ని॰ ౧.౧) చ “ఏకం సమయం భగవా ఉక్కట్ఠాయం విహరతి సుభగవనే సాలరాజమూలే”తిఆది. ఏవమేత్థ హోతు ఉపసగ్గవసేన ఉపయోగవచనం, కథం పనేతం సేసపదేసు సియాతి అనుయోగేనాహ **“తస్స అనుపయోగత్తా సేసపదేసూ”**తి. తత్థ **తస్సా**తి ఉపసగ్గవసేన ఉపయోగసఞ్ఞుత్తస్స “ఉక్కట్ఠ”న్తి పదస్స. **అనుపయోగత్తా**తి విసేసనభావేన అనుపయుత్తత్తా. **సేసపదేసూ**తి “సత్తుస్సద”న్తిఆదీసు సత్తసు పదేసు.

కిం ను ఖ్వాయం సద్దపయోగో సద్దలక్ఖణానుగతోతి చోదనమపనేతి **“తత్థ...పే॰... పరియేసితబ్బ”**న్తి ఇమినా. **తత్థా**తి ఉపసగ్గవసేన, అనుపయోగవసేన చ ఉపయోగవచనన్తి వుత్తే దుబ్బిధేపి విధానే. **లక్ఖణ**న్తి గహణూపాయఞాయభూతం సద్దలక్ఖణం, సుత్తం వా. **పరియేసితబ్బ**న్తి సద్దసత్థేసు విజ్జమానత్తా ఞాణేన గవేసితబ్బం, గహేతబ్బన్తి వుత్తం హోతి. ఏతేన హి సద్దలక్ఖణానుగతోవాయం సద్దపయోగోతి దస్సేతి, సద్దవిదూ చ ఇచ్ఛన్తి “ఉపఅనుఅధిఆఇచ్చాదిపుబ్బవసయోగే సత్తమియత్థే ఉపయోగవచనం పాపుణాతి, విసేసితబ్బపదే చ యథావిధిమనుపయోగో విసేసనపదానం సమానాధికరణభూతాన”న్తి. తత్ర యదా అధి-సద్దో, ఆ-సద్దో చ ఉపసగ్గమత్తం, తదా “తతియాసత్తమీనఞ్చా”తి లక్ఖణేన అజ్ఝాపుబ్బవసయోగే ఉపయోగవచనం. తథా హి వదన్తి “సత్తమియత్థే కాలదిసాసు ఉపాన్వజ్ఝావసయోగే, అధిపుబ్బసిఠావసానం పయోగే, తప్పానచారేసు చ దుతియా. **కాలే** పుబ్బణ్హసమయం నివాసేత్వా, ఏకం సమయం భగవా,

కఞ్చి కాలం పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయో, ఇమం రత్తిం చత్తారో మహారాజానో. **దిసాయం** పురిమం దిసం ధతరట్ఠో. **ఉపాదిపుబ్బవసయోగే** గామం ఉపవసతి, గామం అనువసతి, గామం ఆవసతి, అగారం అజ్ఝావసతి, **అధిపుబ్బసితావసానం పయోగే** పథవిం అధిసేస్సతి, గామం అధితిట్ఠతి, గామం అజ్ఝావసతి. **తప్పానచారేసు** నదిం పివతి, గామం చరతి ఇచ్చాదీతి.

యదా పన అధి-సద్దో ఇస్సరియత్థో, ఆ-సద్దో చ మరియాదత్థో, తదా "కమ్మప్పవచనీయయుత్తే"తి లక్ఖణేన కమ్మప్పవచనీయయోగే ఉపయోగవచనం. తథా హి వదన్తి "అనుఆదయో ఉపసగ్గా, ధీఆదయో నిపాతా చ కమ్మప్పవచనీయసఞ్ఞా హోన్తి కిరియాసఙ్ఖాతం కమ్మం పవచనీయం యేసం తే **కమ్మప్పవచనీయా**''తి. సేసపదానం పన యథావిధిమనుపయోగే కతరేన లక్ఖణేన ఉపయోగవచనన్తి? యథావుత్తలక్ఖణేనేవ. యజ్జేవం తేసమ్పి ఆధారభావతో నానాధారతా సియాతి? న, బహూనమ్పి పదానం నగరవసేన ఏకత్థభావతో. సకత్థమత్తఞ్హి తేసం నానాకరణన్తి. అఞ్ఞే పన సద్దవిదూ ఏవమిచ్ఛన్తి "సమానాధికరణపదానం పచ్చేకం కిరియాసమ్బన్ధనేన విసేసితబ్బపదేన సమానవచనతా యథా 'కటం కరోతి, విపులం, దస్సనీయ'న్తి ఏత్థ 'కటం కరోతి, విపులం కరోతి, దస్సనీయం కరోతీ'తి పచ్చేకం కిరియాసమ్బన్ధనేన కమ్మత్థేయేవ దుతియా"తి, తదేతం విచారేతబ్బం విసేసనపదానం సమానాధికరణానం కిరియాసమ్బజ్ఝనాభావతో. యదా హి కిరియాసమ్బజ్ఝనం, తదా విసేసనమేవ న హోతీతి.

ఉస్సదతా నామేత్థ బహులతాతి వుత్తం ''**బహుజన**''న్తి. తం పన బహులతం దస్సేతి ''**ఆకిణ్ణమనుస్స**''న్తిఆదినా. అరఞ్ఞాదీసు గహేత్వా పోసేతబ్బా **పోసావనియా,** ఏతేన తేసం ధమ్మభావం దస్సేతి. **ఆవిజ్ఝిత్వా**తి పరిక్ఖిపిత్వా. ఖణిత్వా కతా **పోక్ఖరణీ,** ఆబన్ధిత్వా కతం తళాకం. అచ్ఛిన్నూదకట్ఠానేయేవ జలజకుసుమాని జాతానీతి వుత్తం ''**ఉదకస్స నిచ్చభరితానేవా**''తి. **ఉదకస్సా**తి చ పూరణకిరియాయోగే కరణత్థే సామివచనం "మహన్తే మహన్తే సాణిపసిబ్బకే కారాపేత్వా హిరఞ్ఞసువణ్ణస్స పూరాపేత్వా"తిఆదీసు (పారా॰ ౩౪) వియ. **సహ ధఞ్ఞేనాతి సధఞ్ఞ**న్తి నగరసద్దాపేక్ఖాయ నపుంసకలిఙ్గేన వుత్తం, యథావాక్యం వా ఉపయోగవచనేన. ఏవం సబ్బత్థ. **పుబ్బణ్ణాపరణ్ణాదిభేదం బహుధఞ్ఞసన్నిచయ**న్తి ఏత్థ **ఆది**సద్దేన తదుభయవినిముత్తం అలాబుకుమ్భణ్డాదిసూపేయ్యం సఙ్గణ్హాతి. తేనాయమత్థో విఞ్ఞాయతి – నయిధ ధఞ్ఞసద్దో సాలిఆదిధఞ్ఞవిసేసవాచకో, పోసనే సాధుత్తమత్తేన పన నిరవసేసపుబ్బణ్ణాపరణ్ణసూపేయ్యవాచకో, విరూపేకసేసవసేన వా పయుత్తోతి. **ఏత్తావతా**తి యథావుత్తపదత్తయేన. **రాజలీలాయా**తి రాజూనం విలాసేన. సమిద్ధియా ఉపభోగపరిభోగసమ్పుణ్ణభావేన సమ్పత్తి **సమిద్ధిసమ్పత్తి.**

"రాజభోగ్గ"న్తి వుత్తే "కేన దిన్న"న్తి అవస్సం పుచ్ఛితబ్బతో ఏవం వుత్తన్తి దస్సేతి ''**కేనా**''తిఆదినా. రఞ్ఞా వియ భుఞ్జితబ్బన్తి వా **రాజభోగ్గ**న్తి అట్ఠకథాతో అపరో నయో. యావ పుత్తనత్తపనత్తపరమ్పరా కులసన్తకభావేన రాజతో లద్ధత్తా ''**రఞ్ఞో దాయభూత**''న్తి వుత్తం. "ధమ్మదాయాదా మే భిక్ఖవే భవథా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౯) వియ చ **దాయ**సద్దో దాయజ్జపరియాయోతి ఆహ ''**దాయజ్జన్తి అత్థో**''తి. కథం దిన్నత్తా బ్రహ్మదేయ్యం నామాతి చోదనం పరిహరతి ''**ఛత్తం ఉస్సాపేత్వా**''తిఆదినా. రాజనీహారేన పరిభుఞ్జితబ్బతో హి ఉద్ధం పరిభోగలాభస్స బ్రహ్మదేయ్యతా నామ నత్థి, ఇదఞ్చ తథా దిన్నమేవ, తస్మా బ్రహ్మదేయ్యం నామాతి వుత్తం హోతి. **ఛేజ్జభేజ్జ**న్తి సరీరదణ్డధనదణ్డాదిభేదం దణ్డమాహ. **నదీతిత్థపబ్బతాదీసూ**తి నదీతిత్థపబ్బతపాదగామద్వారఅటవిముఖాదీసు. **సేతచ్ఛత్తగ్గహణేన** సేసరాజకకుధభణ్డమ్పి గహితం తప్పముఖత్తాతి వేదితబ్బం. ''**రఞ్ఞా భుఞ్జితబ్బ**''న్త్వేవ వుత్తే ఇధాధిప్పేతత్థో న పాకటోతి **హుత్వా**-సద్దగ్గహణం కతం. తఞ్హి నో రాజకులతో అసముదాగతోపి రాజా హుత్వా భుఞ్జితుం లభతీతి అయమిధాధిప్పేతో అత్థో. దాతబ్బన్తి **దాయం,**

“రాజదాయ”న్తి ఇమినావ రఞ్ఞా దిన్నభావే సిద్ధే “రఞ్ఞా పసేనదినా కోసలేన దిన్న”న్తి పున చ వచనం కిమత్థియన్తి ఆహ **‘‘దాయకరాజదీపనత్థ’’**న్తిఆది. అసుకేన రఞ్ఞా దిన్నన్తి దాయకరాజస్స అదీపితత్తా ఏవం వుత్తన్తి అధిప్పాయో. ఏత్థ చ పఠమనయే “రాజభోగ్గ”న్తి పదే పుచ్ఛాసమ్భవతో ఇదం వుత్తం, దుతియనయే పన “రాజదాయ”న్తి పదేతి అయమ్పి విసేసో దట్ఠబ్బో. తత్థ అతిబహులతాయ పురతో ఠపనోకాసాభావతో పస్సేనపి ఓదనసూపబ్యఞ్జనాది దీయతి ఏతస్సాతి **పసేనది,** అలుత్తసమాసవసేన. సో హి రాజా తణ్డులదోణస్స ఓదనమ్పి తదుపియేన సూపబ్యఞ్జనేన భుఞ్జతి. తథా హి నం భుత్తపాతరాసకాలే సత్థు సన్తికమాగన్త్వా ఇతో చితో చ సమ్పరివత్తన్తం నిద్దాయ అభిభుయ్యమానం ఉజుకం నిసీదితుమసక్కోన్తం భగవా –

> “మిద్ధీ యదా హోతి మహగ్ఘసో చ,
>
> నిద్దాయితా సమ్పరివత్తసాయీ;
>
> మహావరాహోవ నివాపపుట్ఠో,
>
> పునప్పునం గబ్భముపేతి మన్దో”తి. (ధ॰ ప॰ ౩౨౫; నేత్తి॰ ౨౬, ౯౦);

ఇమాయ గాథాయ ఓవది. భాగినేయ్యఞ్చ సో సుదస్సనం నామ మాణవం –

> “మనుజస్స సదా సతీమతో,
>
> మత్తం జానతో లద్ధభోజనే;
>
> తనుకస్స భవన్తి వేదనా,
>
> సణికం జీరతి ఆయుపాలయ”న్తి. (సం॰ ని॰ ౧.౧౨౪) –

ఇమం గాథం భగవతో సన్తికే ఉగ్గహాపేత్వా అత్తనో భుఞ్జన్తస్స ఓసానపిణ్డకాలే దేవసికం భణాపేతి, సో అపరేన సమయేన తస్సా గాథాయ అత్థం సల్లక్ఖేత్వా పునప్పునం ఓసానపిణ్డపరిహరణేన నాళికోదనమత్తాయ సణ్ఠహిత్వా తనుసరీరో బలవా సుఖప్పత్తో అహోసీతి. **ఉదానట్ఠకథాయం** (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౧౨) పన ఏవం వుత్తం “పచ్చామిత్తం పరసేనం జినాతీతి పసేనదీ”తి. సద్దవిదూపి హి జ-కారస్స ద-కారే ఇదముదాహరన్తి. సో హి అత్తనో భాగినేయ్యం అజాతసత్తురాజానం, పఞ్చచోరసతాదీని చ అవరుద్ధకాని జినాతీతి. కోసలరట్ఠస్సాధిపతిభావతో **కోసలో,** తస్మా కోసలాధిపతినా పసేనది నామకేన రఞ్ఞా దిన్నన్తి అత్థో వేదితబ్బో. నిస్సట్ఠపరిచ్చత్తతాసఙ్ఖాతేన పున అగ్గహేతబ్బభావేనేవ దిన్నత్తా ఇధ **బ్రహ్మదేయ్యం** నామ, న తు పురిమనయే వియ రాజసఙ్ఖేపేన పరిభుఞ్జితబ్బభావేన దిన్నత్తాతి ఆహ **‘‘యథా’’**తిఆది. నిస్సట్ఠం హుత్వా, నిస్సట్ఠభావేన వా పరిచ్చత్తం **నిస్సట్ఠపరిచ్చత్తం,** ముత్తచాగవసేన చజితన్తి అత్థో.

సవనం ఉపలబ్భోతి దస్సేతి **‘‘ఉపలభీ’’**తి ఇమినా, సో చాయముపలబ్భో సవనవసేనేవ జాననన్తి వుత్తం **‘‘సోతద్వారసమ్పత్తవచననిగ్ఘోసానుసారేన అఞ్ఞాసీ’’**తి. సోతద్వారానుసారవిఞ్ఞాణవీథివసేన జాననమేవ హి ఇధ సవనం తేనేవ “సమణో ఖలు భో గోతమో”తిఆదినా వుత్తస్సత్థస్స అధిగతత్తా, న పన సోతద్వారవీథివసేన సుతమత్తం తేన తదత్థస్స అనధిగతత్తా. అవధారణఫలత్తా సద్దపయోగస్స సబ్బమ్పి వాక్యం అన్తోగధావధారణం. తస్మా తదత్థజోతకసద్దేన వినాపి అఞ్ఞత్థాపోహనవసేన అస్సోసి ఏవ, నాస్స కోచి సవనన్తరాయో అహోసీతి అయమత్థో విఞ్ఞాయతీతి ఆహ **‘‘పదపూరణమత్తే నిపాతో’’**తి, అన్తోగధావధారణేపి చ సబ్బస్మిం వాక్యే నీతత్థతో అవధారణత్థం ఖో-సద్దగ్గహణం “ఏవా”తి

సామత్థియా సాతిసయం ఏతదత్థస్స విఞ్ఞాయమానత్తాతి పఠమవికప్పో వుత్తో, నీతత్థతో అవధారణేన కో అత్థో ఏకన్తికో కతో, అవధారితో చాతి వుత్తం ''**తత్థా**''తిఆది. అథ పదపూరణమత్తేన ఖో-సద్దేన కిం పయోజనన్తి చోదనమపనేతి ''**పదపూరణేనా**''తిఆదినా, అక్ఖరసమూహపదస్స, పదసమూహవాక్యస్స చ సిలిట్ఠతాపయోజనమత్తమేవాతి అత్థో. ''**అస్సోసీ**''తి హిదం పదం ఖో-సద్దే గహితే తేన ఫుల్లితం మణ్డితం విభూసితం వియ హోన్తం పూరితం నామ హోతి, తేన చ పురిమపచ్ఛిమపదాని సుఖుచ్చారణవసేన సిలిట్ఠాని హోన్తి, న తస్మిం అగ్గహితే, తస్మా పదపూరణమత్తమ్పి పదబ్యఞ్జనసిలిట్ఠతాపయోజనన్తి వుత్తం హోతి. మత్తసద్దో చేత్థ విసేసనివత్తిఅత్థో, తేనస్స అనత్థన్తరదీపనతా దస్సితా, **ఏవ**-సద్దేన పన పదబ్యఞ్జనసిలిట్ఠతాయ ఏకన్తికతా.

"సమణో ఖలూ"తిఆది యథాసుతత్థనిదస్సనన్తి దస్సేతి ''**ఇదానీ**''తిఆదినా. **సమితపాపత్తా**తి ఏత్థ అచ్చన్తం అనవసేసతో సవాసనం సమితపాపత్తాతి అత్థో గహేతబ్బో. ఏవఞ్హి బాహిరకవీతరాగసేక్ఖాసేక్ఖపాపసమనతో భగవతో పాపసమనం యథారహం విసేసితం హోతి. తేన వుత్తం ''**భగవా చ అనుత్తరేన అరియమగ్గేన సమితపాపో**''తి. తదేవత్థం నిద్దేసపాఠేన సాధేతుం "**వుత్తఞ్హేత**"న్తిఆదిమాహ. **అస్సా**తి అనేన భిక్ఖునా, భగవతా వా. **సమితా**తి సమాపితా, సమభావం వా ఆపాదయితా, అస్స వా సమ్పదానభూతస్స సన్తా హోన్తీతి అత్థో. అత్థానుగతా చాయం భగవతి సమఞ్ఞాతి వుత్తం ''**భగవా చా**''తిఆది. **తేనా**తి తథా సమితపాపత్తా. యథాభూతం పవత్తో **యథాభుచ్చం,** తదేవ గుణో, తేన అధిగతం తథా. ''**ఖలూ**''తి ఇదం నేపాతికం ఖలుపచ్ఛాభత్తికపదే (మి॰ ప॰ ౪.౧.౮) వియ, న నామం, అనేకత్థత్తా చ నిపాతానం అనుస్సవనత్థోవ ఇధాధిప్పేతోతి ఆహ ''**అనుస్సవనత్థే నిపాతో**''తి, పరమ్పరసవనఞ్హేత్థ అనుస్సవనం. **బ్రాహ్మణజాతిసముదాగత**న్తి బ్రాహ్మణజాతియా ఆగతం, జాతిసిద్ధన్తి వుత్తం హోతి. **ఆలపనమత్త**న్తి పియాలపనవచనమత్తం, న తదుత్తరి అత్థపరిదీపనం. పియసముదాహారా హేతే "భో"తి వా "ఆవుసో"తి వా "దేవానం పియా"తి వా. **ధమ్మపదే బ్రాహ్మణవత్థు**పాఠేన, (ధ॰ ప॰ ౩౧౫ ఆదయో) **సుత్తనిపాతే** చ **వాసేట్ఠసుత్త**పదేన బ్రాహ్మణజాతిసముదాగతాలపనభావం సమత్థేతుం ''**వుత్తమ్పి చేత**''న్తిఆదిమాహ.

తత్రాయమత్థో – సచే రాగాదికిఞ్చనేహి సకిఞ్చనో అస్స, సో ఆమన్తనాదీసు "భో భో"తి వదన్తో హుత్వా విచరణతో భోవాదీయేవ నామ హోతి, న బ్రాహ్మణో. "అకిఞ్చనం అనాదానం, తమహం బ్రూమి బ్రాహ్మణ"న్తి (ధ॰ ప॰ ౩౯౬, సు॰ ని॰ ౬౨౫) సేసగాథాపదం. తత్థ రాగాదయో సత్తే కిఞ్చన్తి మద్దన్తి పలిబుద్ధన్తీతి **కిఞ్చనాని.** మనుస్సా కిర గోణేహి ఖలం మద్దాపేన్తా "కిఞ్చేహి కపిల, కిఞ్చేహి కాళకా"తి వదన్తి, తస్మా కిఞ్చనసద్దో మద్దనత్థో వేదితబ్బో. యథాహ **నిద్దేసే** "అకిఞ్చనన్తి రాగకిఞ్చనం, దోస, మోహ, మాన, దిట్ఠి, కిలేసకిఞ్చనం, దుచ్చరితకిఞ్చనం, యస్సేతే కిఞ్చనా పహీనా సముచ్ఛిన్నా వూపసన్తా పటిప్పస్సద్ధా అభబ్బుప్పత్తికా ఞాణగ్గినా దడ్ఢా, సో వుచ్చతి అకిఞ్చనో"తి (చూళని॰ ౨౮, ౩౨, ౬౦, ౬౩). **గోతమో**తి గోత్తవసేన పరికిత్తనం, యం "ఆదిచ్చగోత్త"న్తిపి లోకే వదన్తి, **సక్యపుత్తో**తి పన జాతివసేన సాకియోతి చ తస్సేవ వేవచనం. వుత్తఞ్హేతం **పబ్బజ్జాసుత్తే** –

> "ఆదిచ్చా నామ గోత్తేన, సాకియా నామ జాతియా;
>
> తమ్హా కులా పబ్బజితోమ్హి, న కామే అభిపత్థయ"న్తి. (సు॰ ని॰ ౪౨౫);

తథా చాహ “**గోతమోతి భగవన్తం గోత్తవసేన పరికిత్తేతీ**”తిఆది. తత్థ గం తాయతీతి **గోత్తం,** “గోతమో”తి పవత్తమానం అభిధానం, బుద్ధిఞ్చ ఏకంసికవిసయతాయ రక్ఖతీతి అత్థో. యథా హి బుద్ధి ఆరమ్మణభూతేన అత్థేన వినా న వత్తతి, ఏవం అభిధానం అభిధేయ్యభూతేన, తస్మా సో గోత్తసఙ్ఖాతో అత్థో తాని రక్ఖతీతి వుచ్చతి, గో-సద్దో చేత్థ అభిధానే, బుద్ధియఞ్చ వత్తతి. తథా హి వదన్తి –

> “గో గోణే చేన్ద్రియే భుమ్యం, వచనే చేవ బుద్ధియం;
> ఆదిచ్చే రస్మియఞ్చేవ, పానీయేపి చ వత్తతే;
> తేసు అత్థేసు గోణే థీ, పుమా చ ఇతరే పుమా”తి.

తత్థ “గోసు దుయ్హమానాసు గతో, గోపఞ్చమో”తిఆదీసు గోసద్దో గోణే వత్తతి. “గోచరో”తిఆదీసు ఇన్ద్రియే. “గోరక్ఖ”న్తిఆదీసు భూమియం. తథా హి **సుత్తనిపాతట్ఠకథాయ వాసేట్ఠసుత్తసంవణ్ణనాయం** వుత్తం “గోరక్ఖన్తి ఖేత్తరక్ఖం, కసికమ్మన్తి వుత్తం హోతి. పథవీ హి ‘గో’తి వుచ్చతి, తప్పభేదో చ “ఖేత్త”న్తి (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౬౧౯-౬౨౬). “గోత్తం నామ ద్వే గోత్తాని హీనఞ్చ గోత్తం, ఉక్కట్ఠఞ్చ గోత్త”న్తిఆదీసు (పాచి॰ ౧౫) వచనే, బుద్ధియఞ్చ వత్తతి. “గోగోత్తం గోతమం నమే”తి పోరాణకవిరచనాయ ఆదిచ్చే, ఆదిచ్చబన్ధుం గోతమం సమ్మాసమ్బుద్ధం నమామీతి హి అత్థో, “ఉణ్హగూ”తిఆదీసు రస్మియం, ఉణ్హా గావో రస్మియో ఏతస్సాతి హి **ఉణ్హగు,** సూరియో. “గోసీతచన్దన”న్తిఆదీసు (అ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౪౯) పానీయే , గోసఙ్ఖాతం పానీయం వియ సీతం, తదేవ చన్దనం తథా. తస్మిఞ్హి ఉద్ధనతో ఉద్ధరితపక్కుథితతేలస్మిం పక్ఖిత్తే తఙ్ఖణఞ్ఞేవ తం తేలం సీతలం హోతీతి. ఏతేసు పన అత్థేసు గోణే వత్తమానో గో-సద్దో యథారహం ఇత్థిలిఙ్గో చేవ పుల్లిఙ్గో చ, సేసేసు పన పుల్లిఙ్గోయేవ.

కిం పనేతం గోత్తం నామాతి? అఞ్ఞకులపరమ్పరాయ అసాధారణం తస్స కులస్స ఆదిపురిససముదాగతం తంకులపరియాపన్నసాధారణం సామఞ్ఞరూపన్తి దట్ఠబ్బం. సాధారణమేవ హి ఇదం తంకులపరియాపన్నానం సాధారణతో చ సామఞ్ఞరూపం. తథా హి తంకులే జాతా సుద్ధోదనమహారాజాదయోపి “గోతమో” త్వేవ వుచ్చన్తి, తేనేవ భగవా అత్తనో పితరం సుద్ధోదనమహారాజానం “అతిక్కన్తవరా ఖో గోతమ తథాగతా”తి (మహావ॰ ౧౦౫) అవోచ, వేస్సవణోపి మహారాజా భగవన్తం “విజ్జాచరణసమ్పన్నం, బుద్ధం వన్దామ గోతమ”న్తి, (దీ॰ ని॰ ౩.౨౮౮) ఆయస్మాపి వఙ్గీసో ఆయస్మన్తం ఆనన్దం “సాధు నిబ్బాపనం బ్రూహి, అనుకమ్పాయ గోతమా”తి (సం॰ ని॰ ౧.౨౧౨). ఇధ పన భగవన్తమేవ. తేనాహ “భగవన్తం గోత్తవసేన పరికిత్తేతీ”తి. **తస్మాతి** యథావుత్తమత్థత్తయం పచ్చామసతి. ఏత్థ చ “**సమణో**”తి ఇమినా సరిక్ఖకజనేహి భగవతో బహుమతభావో దస్సితో తబ్బిసయసమితపాపతాపరికిత్తనతో, “**గోతమో**”తి ఇమినా లోకియజనేహి తబ్బిసయఉళారగోత్తసమ్భూతతాపరికిత్తనతో.

సక్యస్స సుద్ధోదనమహారాజస్స పుత్తో **సక్యపుత్తో,** ఇమినా పన ఉచ్చాకులపరిదీపనం ఉదితోదితవిపులఖత్తియకులసమ్భూతతాపరికిత్తనతో. సబ్బఖత్తియానఞ్హి ఆదిభూతమహాసమ్మతమహారాజతో పట్ఠాయ అసమ్భిన్నం ఉళారతమం సక్యరాజకులం. యథాహ –

> “మహాసమ్మతరాజస్స, వంసజో హి మహాముని;

కప్పాదిస్మిఞ్హి రాజాసి, మహాసమ్మతనామకో”తి. (మహావంసే దుతియపరిచ్ఛేదే పఠమగాథా);

కథం సద్ధాపబ్బజితభావపరిదీపనన్తి ఆహ **“కేనచీ”**తిఆది. పరిజియనం పరిహాయనం **పారిజుఞ్ఞం,** పరిజిరతీతి వా **పరిజిణ్ణో,** తస్స భావో **పారిజుఞ్ఞం,** తేన. ఞాతిపారిజుఞ్ఞభోగపారిజుఞ్ఞాదినా కేనచి పారిజుఞ్ఞేన పరిహానియా అనభిభూతో అనజ్ఝోత్థటో హుత్వా పబ్బజితోతి అత్థో. తదేవ పరియాయన్తరేన విభావేతుం **“అపరిక్ఖీణంయేవ తం కులం పహాయా”**తి వుత్తం. **అపరిక్ఖీణన్తి** హి ఞాతిపారిజుఞ్ఞభోగపారిజుఞ్ఞాదినా కేనచి పారిజుఞ్ఞేన అపరిక్ఖయం. **సద్ధాయ పబ్బజితోతి** సద్ధాయ ఏవ పబ్బజితో. ఏవఞ్హి “కేనచీ”తిఆదినా నివత్తితవచనం సూపపన్నం హోతి. నను చ “సక్యకులా పబ్బజితో”తి ఇదం ఉచ్చాకులా పబ్బజితభావపరిదీపనమేవ సియా తదత్థస్సేవ విఞ్ఞాయమానత్తా, న సద్ధాపబ్బజితభావపరిదీపనం తదత్థస్స అవిఞ్ఞాయమానత్తాతి? న ఖో పనేవం దట్ఠబ్బం మహన్తం ఞాతిపరివట్టం, మహన్తఞ్చ భోగక్ఖన్ధం పహాయ సద్ధాపబ్బజితభావస్స అత్థతో సిద్ధత్తా. తథా హి లోకనాథస్స అభిజాతియం తస్స కులస్స న కిఞ్చి పారిజుఞ్ఞం, అథ ఖో వుడ్ఢియేవ, తతో తస్స సమిద్ధతమభావో లోకే పాకటో పఞ్ఞాతో హోతి, తస్మా “సక్యకులా పబ్బజితో”తి ఏత్తకేయేవ వుత్తే తథా సమిద్ధతమం కులం పహాయ సద్ధాపబ్బజితభావో సిద్ధోయేవాతి, ఇమం పరిహారం “కేనచి పారిజుఞ్ఞేనా”తిఆదినా విభావేతీతి దట్ఠబ్బం. **తతో పరన్తి** “కోసలేసు చారికం చరమానో”తిఆదివచనం.

> “సాధు ధమ్మరుచి రాజా, సాధు పఞ్ఞాణవా నరో;
> సాధు మిత్తానమదుబ్భో, పాపస్సాకరణం సుఖ”న్తి. ఆదీసు –

వియ సాధుసద్దో ఇధ సున్దరత్థోతి ఆహ **“సున్దరం ఖో పనా”**తి. **ఖో**తి అవధారణత్థే నిపాతో, **పనా**తి పక్ఖన్తరత్థే. ఏవం సాత్థకతావిఞ్ఞాపనత్థఞ్హి సంవణ్ణనాయమేతేసం గహణం. **సున్దరన్తి** చ భద్దకం, భద్దకతా చ పస్సన్తానం హితసుఖావహభావేనాతి వుత్తం **“అత్థావహం సుఖావహ”**న్తి. **అత్థో** చేత్థ దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థవసేన తివిధం హితం **సుఖ**మ్పి తథేవ తివిధం సుఖం.

తథారూపానన్తి తాదిసానం, అయం సద్దతో అత్థో. అత్థమత్తం పన దస్సేతుం **“ఏవరూపాన”**న్తి వుత్తం. యాదిసేహి చ గుణేహి భగవా సమన్నాగతో చతుప్పమాణికస్స లోకస్స సబ్బకాలమ్పి-అచ్చన్తాయ-సద్ధాయ-పసాదనీయో తేసం యథాభూతసభావత్తా, తాదిసేహి గుణేహి సమన్నాగతభావం సన్ధాయ “తథారూపానం అరహత”న్తి వుత్తన్తి దస్సేన్తో **“యథారూపో”**తిఆదిమాహ. **లద్ధసద్ధానన్తి** లద్ధసద్దహనం, పరజనస్స సద్ధం పటిలభన్తానన్తి వుత్తం హోతి. **లద్ధసద్దానన్తి** వా పటిలద్ధకిత్తిసద్దానం, ఏతేన “అరహత”న్తి పదస్స అరహన్తానన్తి అత్థో, అరహన్తసమఞ్ఞాయ చ పాకటభావో దస్సితో, అపిచ “యథారూపో సో భవం గోతమో”తి ఇమినా “తథారూపాన”న్తి పదస్స అనియమవసేన అత్థం దస్సేత్వా సరూపనియమవసేనపి దస్సేతుం **“యథాభుచ్చగుణాధిగమేన లోకే అరహన్తోతి లద్ధసద్దాన”**న్తి వుత్తం, ఇదమ్పి హి “తథారూపాన”న్తి పదస్సేవ అత్థదస్సనం, అయమేవ చ నయో ఆచరియేహి అధిప్పేతో ఇధ **టీకాయం,** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౫౫) **సారత్థదీపనియ**ఞ్చ తథేవ వుత్తత్తా. “యథారూపా తే భవన్తో అరహన్తో”తి అవత్వా “యథారూపో సో భవం గోతమో”తి వచనం భగవతియేవ గరుగారవవసేన “తథారూపానం అరహత”న్తి పుథువచననిద్దిట్ఠభావవిఞ్ఞాపనత్థం . అత్తని, గరూసు చ హి బహువచనం ఇచ్ఛన్తి సద్దవిదూ. **“యథాభుచ్చ…పే… అరహత”**న్తి ఇమినా చ ధమ్మప్పమాణానం, లూఖప్పమాణానఞ్చ సత్తానం భగవతో పసాదావహతం యథారుతతో దస్సేతి అరహన్తభావస్స తేసఞ్ఞేవ యథారహం

విసయత్తా, తందస్సనేన పన ఇతరేసమ్పి రూపప్పమాణఘోసప్పమాణానం పసాదావహతా దస్సితాయేవ తదవినాభావతోతి దట్ఠబ్బం.

పసాదనీయానీతి పసన్నాని, సీతలాని చ, పసాదవసేన వా సీతలాని, అనేన పసన్నమనతం దస్సేతి. “దస్సన”న్తి వుత్తేపి తదుత్తరి కత్తబ్బతాసమ్భవతో అయం సమ్భావనత్థో లబ్భతీతి ఆహ ‘‘**దస్సనమత్తమ్పి సాధు హోతీ**’’తి. ఇతరథా హి “దస్సనఞ్ఞేవ సాధు, న తదుత్తరి కరణ”న్తి అనధిప్పేతత్థో ఆపజ్జతి, సమ్భావనత్థో చేత్థ పి-సద్దో, అపి-సద్దో వా లుత్తనిద్దిట్ఠో. “బ్రహ్మచరియం పకాసేతీ”తి ఏత్థ ఇతి-సద్దో “అబ్భుగ్గతో”తి ఇమినా సమ్బన్ధముపగతో, తస్మా అయం “సాధు హోతీ”తి ఇధ ఇతి-సద్దో “బ్రాహ్మణో పోక్ఖరసాతి అమ్బట్ఠం మాణవం ఆమన్తేసీ”తి ఇమినా సమ్బజ్ఝితబ్బో, “అజ్ఝాసయం కత్వా”తి చ పాఠసేసో తదత్థస్స విఞ్ఞాయమానత్తా. యస్స హి అత్థో విఞ్ఞాయతి, సద్దో న పయుజ్జతి, సో “పాఠసేసో”తి వుచ్చతి, ఇమమత్థం విభావేన్తో ఆహ ‘‘**దస్సనమత్తమ్పి సాధు హోతీతి ఏవం అజ్ఝాసయం కత్వా**’’తి. **మూలపణ్ణాసకే చూళసీహనాదసుత్తట్ఠకథాయ** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౪౪) ఆగతం **కోసియసకుణవత్థు** చేత్థ కథేతబ్బం.

అమ్బట్ఠమాణవకథావణ్ణనా

౨౫౬. “అజ్ఝాయకో”తి ఇదం పఠమపకతియా గరహావచనమేవ, దుతియపకతియా పసంసావచనం కత్వా వోహరన్తి యథా తం “పురిసో నరో”తి దస్సేతుం **అగ్గఞ్ఞసుత్త**పద (దీ॰ ని॰ ౩.౧౩౨) ముదాహటం. తత్థ **ఇమే**తి ఝాయకనామేన సమఞ్ఞితా జనా. **న ఝాయన్తీ**తి పణ్ణకుటీసు ఝానం న అప్పేన్తి న నిప్ఫాదేన్తి, గామనిగమసామన్తం ఓసరిత్వా వేదగన్థే కరోన్తావ అచ్ఛన్తీతి అత్థో. తం పనేతేసం బ్రాహ్మణఝాయకసఙ్ఖాతం పఠమదుతియనామం ఉపాదాయ తతియమేవ జాతన్తి ఆహ ‘‘**అజ్ఝాయకాత్వేవ తతియం అక్ఖరం ఉపనిబ్బత్త**’’న్తి, **అక్ఖర**న్తి చ నిరుత్తి సమఞ్ఞా. సా హి తస్మింయేవ నిరుళ్హభావేన అఞ్ఞత్థ అసఞ్చరణతో “అక్ఖర”న్తి వుచ్చతి. **మన్తే పరివత్తేతీ**తి వేదే సజ్ఝాయతి, పరియాపుణాతీతి అత్థో. ఇధ హి అధిఆపుబ్బఇ-సద్దవసేన పదసన్ధి, ఇతరత్థ పన ఝే-సద్దవసేన. **మన్తే ధారేతీ**తి యథాఅధీతే మన్తే అసమ్ముట్ఠే కత్వా హదయే ఠపేతి.

ఆథబ్బణవేదో పరూపఘాతకరత్తా సాధూనమపరిభోగోతి కత్వా ‘‘**ఇరువేదయజువేదసామవేదాన**’’న్తి వుత్తం. తత్థ ఇచ్చన్తే థోమీయన్తే దేవా ఏతాయాతి **ఇరు** ఇచ-ధాతువసేన చ-కారస్స ర-కారం కత్వా, ఇత్థిలిఙ్గోయం . యజ్జన్తే పుజ్జన్తే దేవా అనేనాతి **యజు** పున్నపుంసకలిఙ్గవసేన. సోయన్తి అన్తం కరోన్తి, సాయన్తి వా తనుం కరోన్తి పాపమనేనాతి **సామం** సో-ధాతుపక్ఖే ఓ-కారస్స ఆ-కారం కత్వా. విదన్తి ధమ్మం, కమ్మం వా ఏతేహీతి **వేదా,** తే ఏవ **మన్తా** “సుగతియోపి మునన్తి, సుయ్యన్తి చ ఏతేహీ”తి కత్వా. పహరణం సఙ్ఘట్టనం **పహతం,** ఓట్ఠానం పహతం తథా, తస్స కరణవసేన, ఓట్ఠాని చాలేత్వా పగుణభావకరణవసేన పారం గతో, న అత్థవిభావనవసేనాతి వుత్తం హోతి. **పారగూ**తి చ నిచ్చసాపేక్ఖతాయ కితన్తసమాసో.

‘‘**సహ నిఘణ్డునా**’’తిఆదినా యథావాక్యం విభత్యన్తవసేన నిబ్బచనదస్సనం. **నిఘణ్డురుక్ఖాదీన**న్తి **నిఘణ్డు** నామ రుక్ఖవిసేసో, తదాదికానమత్థానన్తి అత్థో, ఏతేన నిఘణ్డురుక్ఖపరియాయం ఆదిం కత్వా తప్పముఖేన సేసపరియాయానం తత్థ దస్సితత్తా సో గన్థో నిఘణ్డు నామ యథా తం “పారాజికకణ్డో, కుసలత్తికో”తి అయమత్థో దస్సితో ఇమినా యథారుతమేవ తదత్థస్స అధిగతత్తా. ఆచరియా పన ఏవం వదన్తి “వచనీయవాచకభావేన అత్థం, సద్దఞ్చ నిఖడతి భిన్దతి విభజ్జ దస్సేతీతి **నిఖణ్డు,** సో ఏవ ఖ-కారస్స ఘ-కారం కత్వా ‘**నిఘణ్డూ**’తి వుత్తో”తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౫౬), తదేతం అట్ఠకథానయతో

అఞ్ఞనయదస్సనన్తి గహేతబ్బం. ఇతరథా హి సో అట్ఠకథాయ విరోధో సియా, విచారేతబ్బమేతం. అక్ఖరచిన్తకా పన ఏవమిచ్ఛన్తి "తత్థ తత్థాగతాని నామాని నిస్సేసతో ఘటేన్తి రాసిం కరోన్తి ఏత్థాతి **నిఘణ్డు** నిగ్గహితాగమేనా"తి. **వేవచనప్పకాసకన్తి** పరియాయసద్దదీపకం, ఏకేకస్స అత్థస్స అనేకపరియాయవచనవిభావకన్తి అత్థో. నిదస్సనమత్తఞ్చేతం అనేకేసమ్పి అత్థానం ఏకసద్దవచనీయతావిభావనవసేనపి తస్స గన్థస్స పవత్తత్తా. కో పనేసోతి? ఏతరహి నామలిఙ్గానుసాసనరతనమాలాభిధానప్పదీపికాది. వచీభేదాదిలక్ఖణా కిరియా కప్పీయతి ఏతేనాతి **కిరియాకప్పో,** తథేవ వివిధం కప్పీయతి ఏతేనాతి **వికప్పో,** కిరియాకప్పో చ సో వికప్పో చాతి **కిరియాకప్పవికప్పో.** సో హి వణ్ణపదసమ్బన్ధపదత్థాదివిభాగతో బహువికప్పోతి కత్వా "కిరియాకప్పవికప్పో"తి వుచ్చతి, సో చ గన్థవిసేసోయేవాతి వుత్తం "**కవీనం ఉపకారావహం సత్థ**"న్తి, చతున్నమ్పి కవీనం కవిభావసమ్పదాభోగసమ్పదాదిపయోజనవసేన ఉపకారావహో గన్థోతి అత్థో . కో పనేసోతి? కబ్యబన్ధనవిధివిధాయకో కబ్యాలఙ్కారగీతాసుబోధాలఙ్కారాది. ఇదం పన మూలకిరియాకప్పగన్థం సన్ధాయ వుత్తం. సో హి మహావిసయో సతసహస్సగాథాపరిమాణో, యం "నయచరియాదిపకరణ"న్తిపి వదన్తి. వచనత్థతో పన కిటయతి గమేతి ఞాపేతి కిరియాదివిభాగన్తి **కేటుభం** కిట-ధాతుతో అభపచ్చయవసేన, అ-కారస్స చ ఉకారో. అథ వా కిరియాదివిభాగం అనవసేసపరియాదానతో కిటేన్తో గమన్తో ఓభేతి పూరేతీతి **కేటుభం** కిట-సద్దూపపదఉభధాతువసేన. అపిచ కిటన్తి గచ్ఛన్తి కవయో బన్ధేసు కోసల్లమేతేనాతి **కేటుభం,** పురిమనయేనేవేత్థ పదసిద్ధి. ఠానకరణాదివిభాగతో, నిబ్బచనవిభాగతో చ అక్ఖరా పభేదీయన్తి ఏతేనాతి **అక్ఖరప్పభేదో,** తం పన ఖసు వేదఙ్గేసు పరియాపన్నం పకరణద్వయమేవాతి వుత్తం "**సిక్ఖా చ నిరుత్తి చా**"తి. తత్థ సిక్ఖన్తి అక్ఖరసమయమేతాయాతి **సిక్ఖా,** అకారాదివణ్ణానం ఠానకరణపయతనపటిపాదకసత్థం. నిచ్ఛయేన, నిస్సేసతో వా ఉత్తి **నిరుత్తి,** వణ్ణాగమవణ్ణవిపరియాయాదిలక్ఖణం. వుత్తఞ్చ –

> "వణ్ణాగమో వణ్ణవిపరియాయో,
> ద్వే చాపరే వణ్ణవికారనాసా;
> ధాతుస్స అత్థాతిసయేన యోగో,
> తదుచ్చతే పఞ్చవిధా నిరుత్తీ"తి. (పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా; విసుద్ధి॰ ౧.౧౪౪; మహాని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౦);

ఇధ పన తబ్బసేన అనేకధా నిబ్బచనపరిదీపకం సత్థం ఉత్తరపదలోపేన "నిరుత్తీ"తి అధిప్పేతం నిబ్బచనవిభాగతోపి అక్ఖరపభేదభావస్స ఆచరియేహి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౫౬) వుత్తత్తా, తమన్తరేన నిబ్బచనవిభాగస్స చ బ్యాకరణఙ్గేన సఙ్గహితత్తా. బ్యాకరణం, నిరుత్తి చ హి పచ్చేకమేవ వేదఙ్గం యథాహు –

> "కప్పో బ్యాకరణం జోతి-సత్థం సిక్ఖా నిరుత్తి చ;
> ఛన్దోవిచితి చేతాని, వేదఙ్గాని వదన్తి ఛా"తి.

తస్మా బ్యాకరణఙ్గేన అసఙ్కరభూతమేవ నిరుత్తినయేన నిబ్బచనమిధాధిప్పేతం, న ఖసు బ్యఞ్జనపదేసు వియ తదుభయసాధారణనిబ్బచనం వేదఙ్గవిసయత్తాతి వేదితబ్బం. అయం పనేత్థ **మహానిద్దేసట్ఠకథాయ** (మహాని॰ అట్ఠ॰ ౩౦) ఆగతనిరుత్తినయవినిచ్ఛయో . తత్థ హి "నక్ఖత్తరాజారివ తారకాన"న్తి (జా॰ ౧.౧.౧౧, ౨౨) ఏత్థ ర-కారాగమో వియ అవిజ్జమానస్స అక్ఖరస్స ఆగమో **వణ్ణాగమో** నామ. హింసనత్తా "హింసో"తి వత్తబ్బే "సీహో"తి పరివత్తనం వియ

విజ్జమానానమక్ఖరానం హేట్ఠుపరియవసేన పరివత్తనం **వణ్ణవిపరియాయో** నామ. "నవఛన్నకేదాని దియ్యతీ"తి (జా॰ ౧.౬.౮౮) ఏత్థ అ-కారస్స ఏ-కారాపజ్జనం వియ అఞ్ఞక్ఖరస్స అఞ్ఞక్ఖరాపజ్జనం **వణ్ణవికారో** నామ. "జీవనస్స మూతో జీవనమూతో"తి వత్తబ్బే "జీమూతో"తి వ-కార న-కారానం వినాసో వియ విజ్జమానక్ఖరానం వినాసో **వణ్ణవినాసో** నామ. "ఫరుసాహి వాచాహి పకుబ్బమానో, ఆసజ్జ మం త్వం వదసే కుమారా"తి (జా॰ ౧.౧౦.౮౫) ఏత్థ "పకుబ్బమానో"తి పదస్స అభిభవమానోతి అత్థపటిపాదనం వియ తత్థ తత్థ యథాయోగం విసేసత్థపటిపాదనం **ధాతూనమత్థాతిసయేన యోగో** నామాతి.

యథావుత్తప్పభేదానం తిణ్ణం వేదానం అయం చతుత్థోయేవ సియా, అథ కేన సద్ధిం పఞ్చమోతి ఆహ **''ఆథబ్బణవేదం చతుత్థం కత్వా''**తి. **ఆథబ్బణవేదో** నామ ఆథబ్బణవేదికేహి విహితో పరూపఘాతకరో మన్తో, సో పన ఇతిహాసపఞ్చమభావప్పకాసనత్థం గణితతామత్తేన గహితో, న సరూపవసేన, ఏవఞ్చ కత్వా **"ఏతేస"**న్తి పదస్స తేసం తిణ్ణం వేదానన్త్వేవ అత్థో గహేతబ్బో. తఞ్హి "తిణ్ణం వేదాన"న్తి ఏతస్స విసేసనన్తి. **ఇతిహ అసాతి** ఏవం ఇధ లోకే అహోసి **''ఆసా''**తిపి కత్థచి పాఠో, సోయేవత్థో. **ఇహ** రాసే **ఇతి** ఏవం, ఇదం వా కమ్మం, వత్థుం వా **ఆస** ఇచ్చాహీతిపి అత్థో. తస్స గన్థస్స మహావిసయతాదీపనత్థఞ్చేత్థ విచ్ఛావచనం, ఇమినా "ఇతిహాసా"తి వచనేన పటిసంయుత్తో **ఇతిహాసో** తద్ధితవసేనాతి అత్థం దస్సేతి. ఇతిహ ఆస, ఇతిహ ఆసా"తి ఈదిసవచనపటిసంయుత్తో **ఇతిహాసో** నిరుత్తినయేనాతి అత్థదస్సనన్తిపి వదన్తి. అక్ఖరచిన్తకా పన ఏవమిచ్ఛన్తి "ఇతిహ-సద్దో పారమ్పరియోపదేసే ఏకోవ నిపాతో, అసతి విజ్జతీతి **అసో,** ఇతిహ అసో ఏతస్మిన్తి **ఇతిహాసో** సమాసవసేనా"తి, తేసం మతే **''ఇతిహ అసా''**తి ఏత్థ ఏవం పారమ్పరియోపదేసో అస విజ్జమానో అహోసీతి అత్థో. **''పురాణకథాసఙ్ఖాతో''**తి ఇమినా తస్స గన్థవిసేసభావమాహ, భారతనామకానం ద్వేభాతికరాజూనం యుద్ధకథా, రామరఞ్ఞో సీతాహరణకథా, నరసీహరాజుప్పత్తికథాతి ఏవమాదిపురాణకథాసఙ్ఖాతో భారతపురాణరామపురాణనరసీహపురాణాదిగన్థో ఇతిహాసో నామాతి వుత్తం హోతి. **''తేసం ఇతిహాసపఞ్చమానం వేదాన''**న్తి ఇమినా యథావాక్యం "తిణ్ణం వేదాన"న్తి ఏత్థ విసేసనభావం దస్సేతి.

పజ్జతి అత్థో ఏతేనాతి **పదం,** నామాఖ్యాతోపసగ్గనిపాతాదివసేన అనేకవిభాగం విభత్తియన్తపదం. తదపి బ్యాకరణే ఆగతమేవాతి వుత్తం **''తదవసేస''**న్తి, పదతో అవసేసం పకతిపచ్చయాదిసద్దలక్ఖణభూతన్తి అత్థో. తం తం సద్దం, తదత్థఞ్చ బ్యాకరోతి బ్యాచిక్ఖతి ఏతేనాతి **బ్యాకరణం,** విసేసేన వా ఆకరీయన్తే పకతిపచ్చయాదయో అభినిప్ఫాదీయన్తే ఏత్థ, అనేనాతి వా **బ్యాకరణం,** సాధుసద్దానమన్వాఖ్యాయకం **ముద్ధబోధబ్యాకరణ సారస్సతబ్యాకరణ పాణినీబ్యాకరణచన్ద్రబ్యాకరణాది** అధునాపి విజ్జమానసత్థం. **అధీయతీ**తి అజ్ఝాయతి. **వేదేతీ**తి పరేసం వాచేతి. **చ**-సద్దో అత్థద్వయసముచ్చిననత్థో, వికప్పనత్థో వా అత్థన్తరస్స వికప్పితత్తా. విచిత్రా హి తద్ధితవుత్తి. **పదకో**తి బ్యాకరణేసు ఆగతపదకోసల్లం సన్ధాయ వుత్తం, **వేయ్యాకరణో**తి తదవసిట్ఠపకతిపచ్చయాదిసద్దవిధికోసల్లన్తి ఇమస్సత్థస్స విఞ్ఞాపనత్థం పదద్వయస్స ఏకతో అత్థవచనం. ఏసా హి ఆచరియానం పకతి, యదిదం యేన కేనచి పకారేన అత్థన్తరవిఞ్ఞాపనం. అయం **అట్ఠకథా**తో అపరో నయో – తే ఏవ వేదే పదసో కాయతీతి **పదకో**తి. తత్థ **పదసో**తి గజ్జబన్ధపజ్జబన్ధపదేన. **కాయతీ**తి కథేతి యథా "జాతక"న్తి, ఇమినా వేదకారకసమత్థతం దస్సేతి. ఏవఞ్హి "అజ్ఝాయకో"తిఆదీహి ఇమస్స విసేసో పాకటో హోతీతి.

ఆయతిం హితం బాలజనసఙ్ఖాతో లోకో న యతతి న ఈహతి అనేనాతి **లోకాయతం.** తఞ్హి గన్థం నిస్సాయ సత్తా పుఞ్ఞకిరియాయ చిత్తమ్పి న ఉప్పాదేన్తి, లోకా వా బాలజనా ఆయతన్తి ఉస్సహన్తి వాదస్సాదేన ఏత్థాతి **లోకాయతం.**

అఞ్ఞమఞ్ఞవిరుద్ధం, సగ్గమోక్ఖవిరుద్ధం వా తనోన్తి ఏత్థాతి **వితణ్డో** డ-పచ్చయవసేన, న-కారస్స చ ణ-కారం కత్వా, విరుద్ధేన వాదదణ్డేన తాళేన్తి వాదినో ఏత్థాతి **వితణ్డో** తడి-ధాతువసేన, నిగ్గహితాగమఞ్చ కత్వా. అదేసమ్పి యం నిస్సాయ వాదీనం వాదో పవత్తో, తం తేసం దేసతోపి ఉపచారవసేన వుచ్చతి యథా "చక్ఖుం లోకే పియరూపం సాతరూపం, ఏత్థేసా తణ్హా పహీయమానా పహీయతి, ఏత్థ నిరుజ్ఝమానా నిరుజ్ఝతీ"తి, (దీ॰ ని॰ ౨.౪౦౧; మ॰ ని॰ ౧.౧౩౩; విభ॰ ౨౦౪) విసేసేన వా పణ్డితానం మనం తడేన్తి చాలేన్తి ఏతేనాతి **వితణ్డో**, తం వదన్తి, సో వాదో వా ఏతేసన్తి **వితణ్డవాదా,** తేసం సత్థం తథా. లక్ఖణదీపకసత్థం ఉత్తరపదలోపేన, తద్ధితవసేన వా **లక్ఖణ**న్తి దస్సేతి **''లక్ఖణదీపక''**న్తిఆదినా. లక్ఖీయతి బుద్ధభావాది అనేనాతి **లక్ఖణం,** నిగ్రోధబిమ్బతాది. తేనాహ **''యేసం వసేనా''**తిఆది. **ద్వాదససహస్సగన్థపమాణ**న్తి ఏత్థ భాణవారప్పమాణాదీసు వియ బాత్తింసక్ఖరగన్థోవ అధిప్పేతో. వుత్తఞ్హి –

> "అట్ఠక్ఖరా ఏకపదం, ఏకా గాథా చతుప్పదం;
> గాథా చేకా మతో గన్థో, గన్థో బాత్తింసతక్ఖరో"తి.

ద్వాదసహి గుణితసహస్సబాత్తింసక్ఖరగన్థప్పమాణన్తి అత్థో. **యత్థాతి** యస్మిం లక్ఖణసత్థే, ఆధారే చేతం భుమ్మం యథా "రుక్ఖే సాఖా"తి. సోళస చ సహస్సఞ్చ **సోళససహస్సం,** సోళసాధికసహస్సగాథాపరిమాణాతి అత్థో. ఏవఞ్హి ఆధారాధేయ్యవచనం సూపపన్నం హోతీతి. పధానవసేన బుద్ధానం లక్ఖణదీపనతో **బుద్ధమన్తా నామ.** పచ్చేకబుద్ధాదీనమ్పి హి లక్ఖణం తత్థ దీపితమేవ. తేన వుత్తం **''యేసం వసేనా''**తిఆది.

''అనూనో పరిపూరకారీ''తి అత్థమత్తదస్సనం, సద్దతో పన అధిగతమత్థం దస్సేతుం **''అవయో న హోతీ''**తి వుత్తం. కో పనేస అవయోతి అనుయోగమపనేతి **''అవయో నామా''**తిఆదినా. అయమేత్థాధిప్పాయో – యో తాని సన్ధారేతుం సక్కోతి, సో "వయో"తి వుచ్చతి. యో పన న సక్కోతి, సో అవయో నామ. యో చ అవయో న హోతి, సో "ద్వే పటిసేధా పకతియత్థగమకా"తి ఞాయేన వయో ఏవాతి. వయతీతి హి **వయో,** ఆదిమజ్ఝపరియోసానేసు కత్థచిపి అపరికిలమన్తో అవిత్థాయన్తో తే గన్థే సన్తానే పణేతి బ్యవహరతీతి అత్థో. అయం పన **వినయట్ఠకథానయో** (పారా॰ ౮౪) – **అనవయోతి** అను అవయో, సన్ధివసేన ఉ-కారలోపో, అను అను అవయో అనూనో, పరిపుణ్ణసిప్పోతి అత్థో. **వయోతి** హి హాని "ఆయవయో"తిఆదీసు వియ, నత్థి ఏతస్స యథావుత్తగన్థేసు వయో ఊనతాతి **అవయో,** అను అను అవయో **అనవయోతి.**

"అనుఞ్ఞాతో"తి పదస్స కమ్మసాధనవసేన, "పటిఞ్ఞాతో"తి పదస్స చ కత్తుసాధనవసేన అత్థం దస్సేన్తో **''ఆచరియేనా''**తిఆదిమాహ. **అస్సాతి** అమ్బట్ఠస్స. పాళియం "యమహం జానామి, తం త్వం జానాసీ"తి ఇదం అనుజాననాకారదస్సనం, "యం త్వం జానాసి, తమహం జానామీ"తి ఇదం పన పటిజాననాకారదస్సనన్తి దస్సేతి **''యం అహ''**న్తిఆదినా. **''ఆమ ఆచరియా''**తి హి యథాగతం పటిజాననవచనమేవ అత్థవసేన వుత్తం. **యన్తి** తేవిజ్జకం పావచనం. **తస్సాతి** ఆచరియస్స. పటివచనదానమేవ పటిఞ్ఞా తథా, తాయ సయమేవ **పటిఞ్ఞాతోతి** అత్థో. **''సకే''**తిఆది అనుజాననపటిజాననాధికారదస్సనం. అదేసస్సపి దేసమివ కప్పనామత్తేనాతి వుత్తం **''కతరస్మి''**న్తిఆది. సస్స అత్తనో సన్తకం సకం. ఆచరియానం పరమ్పరతో, పరమ్పరభూతేహి వా ఆచరియేహి ఆగతం **ఆచరియకం.** తిస్సో విజ్జా, తాసం సమూహో **తేవిజ్జకం,** వేదత్తయం. పధానం వచనం, పకట్ఠానం వా అట్ఠకాదీనం వచనం **పావచనం.**

౨౫౭. ఇదాని యేనాధిప్పాయేన బ్రాహ్మణో పోక్ఖరసాతీ అమ్బట్ఠం మాణవం ఆమన్తేత్వా "అయం తాతా"తిఆదివచనమబ్రవి, తదధిప్పాయం విభావేన్తో **"ఏస కిరా"**తిఆదిమాహా. తత్థ **ఉగ్గతస్సాతి** పుబ్బే పాకటస్స కిత్తిమతో పోరాణజనస్స. **బహూ జనాతి** పూరణకస్సపాదయో సన్ధాయ వుత్తం. **ఏకచ్చన్తి** ఖత్తియాదిజాతిమన్తం, లోకసమ్మతం వా **జనం. గరూతి** భారియం, అత్తానం తతో మోచేత్వా అపగమనమత్తమ్పి దుక్కరం హోతి, పగేవ తదుత్తరి కరణన్తి వుత్తం హోతి. **అనత్థో** నామ తథాపగమనాదినా నిన్దాబ్యారోసఉపారమ్భాది.

"అబ్భుగ్గతో"తి ఏత్థ అభిసద్దయోగేన **ఇత్థమ్భూతాఖ్యానత్థవసేనేవ** "గోతమ"న్తి **ఉపయోగవచనం** . "తం భవన్తం, తథా సన్తంయేవా"తి పదేసుపి తస్స అనుపయోగత్తా తదత్థవసేనేవాతి దస్సేతి **"తస్స భోతో"**తిఆదినా. తేనాహ **"ఇధాపీ"**తిఆది. **తథా సతోయేవాతి** యేనాకారేన అరహతాదినా సద్దో అబ్భుగ్గతో, తేనాకారేన సన్తస్స భూతస్స ఏవ తస్స భవతో గోతమస్స సద్దో యది వా అబ్భుగ్గతోతి అత్థో. అపిచ **తం భవన్తం గోతమం తథా సన్తంయేవాతి** ఏకస్సపి అత్థస్స ద్విక్ఖత్తుం సమ్బన్ధభావేన వచనం సామఞ్ఞవిసిట్ఠతాపరికప్పనేన అత్థవిసేసవిఞ్ఞాపనత్థం, తస్మా "తస్స భోతో గోతమస్సా"తి సామఞ్ఞసమ్బన్ధభావేన విచ్ఛిన్దిత్వా "తథా సతోయేవా"తి విసేససమ్బన్ధభావేన యోజేతబ్బం. **యది**-సద్దో చేత్థ సంసయత్థో ద్విన్నమ్పి అత్థానం సంసయితబ్బత్తా. **వా**-సద్దో చ వికప్పనత్థో తేసు ఏకస్స వికప్పేతబ్బత్తా. సద్దవిదూ పన ఏవం వదన్తి – "ఇమస్స వచనం సచ్చం వా యది వా ముసా"తిఆదీసు వియ యది-సద్దో వా-సద్దో చ ఉభోపి వికప్పత్థాయేవ. యది-సద్దోపి హి "యం యదేవ పరిసం ఉపసఙ్కమతి యది ఖత్తియపరిసం యది బ్రాహ్మణపరిస"న్తిఆదీసు (అం॰ ని॰ ౫.౩౪) వా-సద్దత్థో దిస్సతి. "అప్పం వస్ససతం ఆయు, ఇదానేతరహి విజ్జతీ"తిఆదీసు వియ చ ఇధ సమానత్థసద్దపయోగోతి. పాళియం **"యది వా నో తథా"**తి ఇదమ్పి "సన్తంయేవ సద్దో అబ్భుగ్గతో"తి ఇమినా సమ్బజ్ఝిత్వా యథావుత్తనయేనేవ యోజేతబ్బం. నను "గోతమ"న్తి పదేయేవ ఉపయోగవచనం సియా, న ఏత్థాతి చోదనాయ **"ఇధాపీ"**తిఆది వుత్తం, తస్స అనుపయోగత్తా, విచ్ఛిన్దిత్వా సమ్బన్ధవిసేసభావేన యోజేతబ్బత్తా వా ఇధాపి ఇత్థమ్భూతాఖ్యానత్థవసేనేవ ఉపయోగవచనం నామాతి వుత్తం హోతి. ఇత్థమ్భూతాఖ్యానం అత్థో యస్స తథా, అభిసద్దో, ఇత్థమ్భూతాఖ్యానమేవ వా అత్థో తథా, సోయేవత్థో. యదగ్గేన హి సద్దయోగో హోతి, తదగ్గేన అత్థయోగోపీతి.

౨౫౮. **భోతి** అత్తనో ఆచరియం ఆలపతి. యథా-సద్దం సాత్థకం కత్వా సహ పాఠసేసేన యోజేతుం **"యథా సక్కా"**తిఆది వుత్తం. **నోతి** భగవా. పురిమనయే ఆకారత్థజోతనయథా-సద్దయోగ్యతో కథన్తి పుచ్ఛామత్తం, ఇధ పన తదయోగ్యతో **"ఆకారపుచ్ఛా"**తి వుత్తం. బాహిరకసమయే ఆచరియమ్హి ఉపజ్ఝాయసముదాచారోతి ఆహ **"అథ నం ఉపజ్ఝాయో"**తి, ఉపజ్ఝాయసఞ్ఞితో ఆచరియబ్రాహ్మణోతి అత్థో.

కామఞ్చ మన్తో, బ్రహ్మం, కప్పోతి తిబ్బిధో వేదో, తథాపి అట్ఠకాది వుత్తం పధానభూతం మూలం **మన్తో,** తదత్థవివరణమత్థం **బ్రహ్మం,** తత్థ వుత్తనయేన యఞ్ఞకిరియావిధానం **కప్పోతి** మన్తస్సేవ పధానభావతో, ఇతరేసఞ్చ తన్నిస్సయేనేవ జాతత్తా మన్తగ్గహణేన బ్రహ్మకప్పానమ్పి గహణం సిద్ధమేవాతి దస్సేతి **"తీసు వేదేసూ"**తి ఇమినా. **మన్తోతి** హి అట్ఠకాదీహి ఇసీహి వుత్తమూలవేదస్సేవ నామం, **వేదోతి** సబ్బస్స, తస్మా "వేదేసూ"తి వుత్తే సబ్బేసమ్పి గహణం సిజ్ఝతీతి వేదితబ్బం. **లక్ఖణానీతి** లక్ఖణదీపకాని మన్తపదాని. పజ్జగజ్జబన్ధపదేసనవసేన **పక్ఖిపిత్వా. బ్రాహ్మణవేసేనేవాతి** వేదవాచకబ్రాహ్మణలిఙ్గేనేవ. **వేదేతి** మహాపురిసలక్ఖణమన్తే. **మహేసక్ఖా సత్తాతి** మహాపుఞ్ఞవన్తో పణ్డితసత్తా. జానిస్సన్తి ఇతి మనసి కత్వా వాచేన్తీతి సమ్బన్ధో. **తేనాతి** తథా వాచనతో. **పుబ్బేతి** "తథాగతో ఉప్పజ్జిస్సతీ"తి వత్తబ్బకాలతో పభుతి

తథాగతస్స ధరమానకాలే. అజ్ఝాయితబ్బవాచేతబ్బభావేన **ఆగచ్ఛన్తి** పాకటా భవన్తి. ఏకగాథాద్విగాథాదివసేన **అనుక్కమేన అన్తరధాయన్తి.** న కేవలం లక్ఖణమన్తాయేవ, అథ ఖో అఞ్ఞేపి వేదా బ్రాహ్మణానం అఞ్ఞాణభావేన అనుక్కమేన అన్తరధాయన్తి ఏవాతి ఆచరియేన (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౫౮) వుత్తం.

బుద్ధభావపత్థనా **పణిధి,** పారమీసమ్పూరణం **సమాదానం,** కమ్మస్సకతాదిపఞ్ఞా **ఞాణం.** "పణిధిమహాతో సమాదానమహాతోతిఆదినా పచ్చేకం మహన్తసద్దో యోజేతబ్బో"తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౫౮) ఆచరియేన వుత్తం. ఏవఞ్చ సతి కరుణా ఆది యేసం సద్ధాసీలాదీనం తే **కరుణాదయో,** తే ఏవ గుణా **కరుణాదిగుణా,** పణిధి చ సమాదానఞ్చ ఞాణఞ్చ కరుణాదిగుణా చ, తేహి మహన్తో **పణిధిసమాదానఞాణకరుణాదిగుణమహన్తో**తి నిబ్బచనం కాతబ్బం. ఏవఞ్హి ద్వన్దతోపరత్తా మహన్తసద్దో పచ్చేకం యోజీయతీతి. అపిచ పణిధి చ సమాదానఞ్చ ఞాణఞ్చ కరుణా చ, తమాది యేసం తే తథా, తేయేవ గుణా, తేహి మహన్తోతి నిబ్బచనేనపి అత్థో సూపపన్నో హోతి, పణిధిమహన్తతాది చస్స బుద్ధవంస (బు॰ వం॰ ౯ ఆదయో) చరియాపిటకాది (చరియా॰ ౧ ఆదయో) వసేన వేదితబ్బో. **మహాపదానసుత్తట్ఠకథాయం** పన "మహాపురిసస్సాతి జాతిగోత్తకులపదేసాదివసేన మహన్తస్స పురిసస్సా"తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౩) వుత్తం. తత్థ "ఖత్తియో, బ్రాహ్మణో"తి ఏవమాది **జాతి.** "కోణ్డఞ్ఞో, గోతమో"తి ఏవమాది **గోత్తం.** "పోణికా, చిక్ఖల్లికా, సాకియా, కోలియా"తి ఏవమాది **కులపదేసో,** తదేతం సబ్బమ్పి ఇధ ఆదిసద్దేన సఙ్గహితన్తి దట్ఠబ్బం. ఏవఞ్హి సతి "ద్వేయేవ గతియో భవన్తీ"తి ఉభిన్నం సాధారణవచనం సమత్థితం హోతీతి.

నిట్ఠాతి నిప్ఫత్తియో సిద్ధియో. నన్వాయం గతి-సద్దో అనేకత్థో, కస్మా నిట్ఠాయమేవ వుత్తోతి ఆహ"**కామఞ్చాయ**"న్తిఆది. **భవభేదే**తి నిరయాదిభవవిసేసే. సో హి సుచరితదుచ్చరితకమ్మేన సత్తేహి ఉపపజ్జనవసేన గన్తబ్బాతి **గతి.** గచ్ఛతి పవత్తతి ఏత్థాతి **గతి,** నివాసట్ఠానం. గమతి యథాసభావం జానాతీతి **గతి.** పఞ్ఞా, గమనం బ్యాపనం **గతి,** విస్సటభావో, సో పన ఇతో చ ఏత్తో చ బ్యాపేత్వా ఠితతావ. గమనం నిప్ఫత్తనం **గతి,** నిట్ఠా , అజ్ఝాసయపటిసరణత్థాపి నిదస్సననయేన గహితా. తథా హేస "ఇమేసం ఖో అహం భిక్ఖూనం సీలవన్తానం కల్యాణధమ్మానం నేవ జానామి ఆగతిం వా గతిం వా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౫౦౮) ఏత్థ అజ్ఝాసయే వత్తతి, "నిబ్బానం అరహతో గతీ"తి (పరి॰ ౩౩౯) ఏత్థ పటిసరణే, పరాయణే అపస్సయేతి అత్థో. గచ్ఛతి యథారుచి పవత్తతీతి **గతి,** అజ్ఝాసయో. గచ్ఛతి అవచరతి, అవచరణవసేన వా పవత్తతి ఏత్థాతి **గతి,** పటిసరణం. సబ్బసఙ్ఖతవిసఞ్ఞుత్తస్స హి అరహతో నిబ్బానమేవ పటిసరణం, ఇధ పన నిట్ఠాయం వత్తతీతి వేదితబ్బో తదఞ్ఞేసమవిసయత్తా.

నను ద్విన్నం నిప్ఫత్తీనం నిమిత్తభూతాని లక్ఖణాని విసదిసానేవ, అథ కస్మా "యేహి సమన్నాగతస్సా"తిఆదినా తేసం సదిసభావో వుత్తోతి చోదనాలేసం దస్సేత్వా సోధేన్తో **"తత్థ కిఞ్చాపీ"**తిఆదిమాహ. సమానేపి నిగ్రోధబిమ్బతాదిలక్ఖణభావే అత్థేవ కోచి నేసం విసేసోతి దస్సేతుం **"న తేహేవ బుద్ధో హోతీ"**తి వుత్తం. "యథా హి బుద్ధానం లక్ఖణాని సువిసదాని, సుపరిబ్యత్తాని, పరిపుణ్ణాని చ హోన్తి, **న** ఏవం చక్కవత్తీన"న్తి అయం పన విసేసో **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౫౮) పకాసితో. జాయన్తి భిన్నేసుపి అత్థేసు అభిన్నధీసద్దా ఏతాయాతి **జాతి,** లక్ఖణభావమత్తం. వుత్తఞ్హి –

"సబలాదీసు భిన్నేసు, యాయ వత్తన్తుభిన్నధీ;
సద్దా సా జాతిరేసా చ, మాలాసుత్తమివన్వితా"తి.

తస్మా లక్ఖణతామత్తేన సమానభావతో విసదిసానిపి తానియేవ చక్కవత్తినిప్ఫత్తినిమిత్తభూతాని లక్ఖణాని సదిసాని వియ కత్వా తాని బుద్ధనిప్ఫత్తినిమిత్తభూతాని లక్ఖణాని నామాతి ఇదం వచనం వుచ్చతీతి అత్థో. అధిఆపుబ్బవసయోగే భుమ్మత్థే ఉపయోగవచనన్తి ఆహ **''అగారే వసతీ''**తి **చతూహి అచ్ఛరియధమ్మేహీ**తి అభిరూపతా, దీఘాయుకతా, అప్పాబాధతా, బ్రాహ్మణగహపతికానం పియమనాపతాతి ఇమేహి చతూహి అచ్ఛరియసభావభూతాహి ఇద్ధీహి. యథాహ –

> "రాజా ఆనన్ద, మహాసుదస్సనో చతూహి ఇద్ధీహి సమన్నాగతో అహోసి. కతమాహి చతూహి ఇద్ధీహి? ఇధానన్ద, రాజా మహాసుదస్సనో అభిరూపో అహోసి దస్సనీయో పాసాదికో"తిఆది (దీ॰ ని॰ ౨.౨౫౨).

చేతియజాతకే (జా॰ అట్ఠ॰ ౩.౮.౪౫) ఆగతనయం గహేత్వాపి **ఏవం** వదన్తి "సరీరతో చన్దనగన్ధో వాయతి, అయం ఏకా ఇద్ధి. ముఖతో ఉప్పలగన్ధో వాయతి, అయం దుతియా. చత్తారో దేవపుత్తా చతూసు దిసాసు సబ్బకాలం ఖగ్గహత్థా ఆరక్ఖం గణ్హన్తి, అయం తతియా. ఆకాసేన విచరతి, అయం చతుత్థీ"తి. **అనాగతవంససంవణ్ణనాయం** పన "అభిరూపభావో ఏకా ఇద్ధి, సమవేపాకినియా గహణియా సమన్నాగతభావో దుతియా, యావతాయుకమ్పి సకలలోకస్స దస్సనాతిత్తికభావో తతియా, ఆకాసచారిభావో చతుత్థీ"తి వుత్తం. తత్థ **సమవేపాకినియా గహణియా సమన్నాగతభావో**తి సమవిపాచనియా కమ్మజతేజోధాతుయా సమ్పన్నతా. యస్స హి భుత్తమత్తోవ ఆహారో జీరతి, యస్స వా పన పుటభత్తం వియ తథేవ తిట్ఠతి, ఉభోపేతే న సమవేపాకినియా సమన్నాగతా. యస్స పన పున భత్తకాలే భత్తచ్ఛన్దో ఉప్పజ్జతేవ, అయం సమవేపాకినియా సమన్నాగతో నామ, తథారూపతాతి అత్థో. **సఙ్గహవత్థూహీ**తి దానం, పియవచనం, అత్థచరియా, సమానత్తతాతి ఇమేహి సఙ్గహోపాయేహి. యథాహ –

> "దానఞ్చ పేయ్యవజ్జఞ్చ, అత్థచరియా చ యా ఇధ;
> సమానత్తతా చ ధమ్మేసు, తత్థ తత్థ యథారహం;
> ఏతే ఖో సఙ్గహా లోకే, రథస్సాణీవ యాయతో.
>
> ఏతే చ సఙ్గహా నాస్సు, న మాతా పుత్తకారణా;
> లభేథ మానం పూజం వా, పితా వా పుత్తకారణా.
>
> యస్మా చ సఙ్గహా ఏతే, సమవేక్ఖన్తి పణ్డితా;
> తస్మా మహత్తం పప్పోన్తి, పాసంసా చ భవన్తి తే"తి. (దీ॰ ని॰ ౩.౨౭౩);

రఞ్జనతోతి పీతిసోమనస్సవసేన రఞ్జనతో, న రాగవసేన, పీతిసోమనస్సానం జననతోతి వుత్తం హోతి. చతూహి సఙ్గహవత్థూహి రఞ్జనట్ఠేన రాజాతి పన సబ్బేసం రాజూనం సమఞ్ఞా తథా అకరోన్తానమ్పి విలీవబీజనాదీసు తాలవణ్టవోహారో వియ రుళ్హీవసేన పవత్తితో, తస్మా "అచ్ఛరియధమ్మేహీ"తి అసాధారణనిబ్బచనం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

సద్దసామత్థియతో అనేకధా చక్కవత్తీసద్దస్స వచనత్థం దస్సేన్తో పధానభూతం వచనత్థం పఠమం దస్సేతుం **''చక్కరతన''**న్తిఆదిమాహ. ఇదమేవ హి పధానం చక్కరతనస్స పవత్తనమన్తరేన చక్కవత్తిభావానాపత్తితో. తథా హి **అట్ఠకథాసు** వుత్తం "కిత్తావతా చక్కవత్తీ హోతీతి? ఏకఙ్గులద్వఙ్గులమత్తమ్పి చక్కరతనే ఆకాసం అబ్భుగ్గన్త్వా పవత్తే"తి (దీ॰

ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౪౩; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౨౦౬). యస్మా పన రాజా చక్కవత్తీ ఏకంసం ఉత్తరాసఙ్గం కరిత్వా వామహత్థేన హత్థిసోణ్డసదిసపనాళిం సువణ్ణభిఙ్గారం ఉక్ఖిపిత్వా దక్ఖిణహత్థేన చక్కరతనం ఉదకేన అబ్భుక్కిరిత్వా "పవత్తతు భవం చక్కరతనం, అభివిజినాతు భవం చక్కరతన"న్తి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౪౪) వచనేన చక్కరతనం వేహాసం అబ్భుగ్గన్త్వా పవత్తేసి, తస్మా తాదిసం పవత్తాపనం సన్ధాయ "**చక్కరతనం వత్తేతీ**"తి వుత్తం. యథాహ "అథ ఖో ఆనన్ద రాజా మహాసుదస్సనో ఉట్ఠాయాసనా…పే॰… చక్కరతనం అబ్భుక్కిరి 'పవత్తతు భవం చక్కరతన'న్తి"ఆది (దీ॰ ని॰ ౨.౨౪౪). న కేవలఞ్చ చక్కసద్దో చక్కరతనేయేవ వత్తతి అథ ఖో సమ్పత్తిచక్కాదీసుపి, తస్మా తంతదత్థవాచకసద్దసామత్థియతోపి వచనత్థం దస్సేతి "**సమ్పత్తిచక్కేహి**"తిఆదినా. తత్థ **సమ్పత్తిచక్కేహీతి** –

"పతిరూపే వసే దేసే, అరియమిత్తకరో సియా;
సమ్మాపణిధిసమ్పన్నో, పుబ్బే పుఞ్ఞకతో నరో;
ధఞ్ఞం ధనం యసో కిత్తి, సుఖఞ్చేతంధివత్తతీ"తి. (అ॰ ని॰ ౪.౩౧) –

వుత్తేహి పతిరూపదేసవాసాదిసమ్పత్తిచక్కేహి. **వత్తతీతి** పవత్తతి సమ్పజ్జతి, ఉపరూపరి కుసలధమ్మం వా పటిపజ్జతి. **తేహీతి** సమ్పత్తిచక్కేహి. **పర**న్తి సత్తనికాయం, యథా సయంసద్దో సుద్ధకత్తుత్థస్స జోతకో, తథా పరంసద్దోపి హేతుకత్తుత్థస్సాతి వేదితబ్బం. **వత్తేతీతి** పవత్తేతి సమ్పాదేతి, ఉపరూపరి కుసలధమ్మం వా పటిపజ్జాపేతి. యథాహ –

"రాజా మహాసుదస్సనో ఏవమాహ 'పాణో న హన్తబ్బో, అదిన్నం న ఆదాతబ్బం, కామేసు మిచ్ఛా న చరితబ్బా, ముసా న భణితబ్బా, మజ్జం న పాతబ్బం, యథాభుత్తఞ్చ భుఞ్జథా'తి. యే ఖో పనానన్ద పురత్థిమాయ దిసాయ పటిరాజానో, తే రఞ్ఞో మహాసుదస్సనస్స అనుయన్తా అహేసు"న్తిఆది (దీ॰ ని॰ ౨.౨౪౪).

ఇరియాపథచక్కానన్తి ఇరియాపథభూతానం చక్కానం. ఇరియాపథోపి హి "చక్క"న్తి వుచ్చతి "చతుచక్కం నవద్వార"న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౨౯, ౧౦౯). యథాహ –

"రథఙ్గే లక్ఖణే ధమ్మో-రచక్కేస్విరియాపథే;
చక్కం సమ్పత్తియం చక్క-రతనే మణ్డలే బలే;
కులాలభణ్డే ఆణాయ-మాయుధే దానరాసిసూ"తి.

వత్తోతి పవత్తనం ఉప్పజ్జనం, ఇమినావ ఇరియాపథచక్కం వత్తేతి పరహితాయ ఉప్పాదేతీతి నిబ్బచనమ్పి దస్సేతి అత్థతో సమానత్తా. తథా చాహ –

"అథ ఖో తం ఆనన్ద చక్కరతనం పురత్థిమం దిసం పవత్తి, అన్వదేవ రాజా మహాసుదస్సనో సద్ధిం చతురఙ్గినియా సేనాయ. యస్మిం ఖో పనానన్ద, పదేసే చక్కరతనం పతిట్ఠాసి, తత్థ రాజా మహాసుదస్సనో వాసం ఉపగచ్ఛి సద్ధిం చతురఙ్గినియా సేనాయా"తిఆది (దీ॰ ని॰ ౨.౨౪౪).

అయం అట్ఠకథాతో అపరో నయో – అప్పటిహతం ఆణాసఙ్ఖాతం చక్కం వత్తేతీతి **చక్కవత్తీ**. తథా హి వుత్తం –

“పఞ్చహి భిక్ఖవే ధమ్మేహి సమన్నాగతో రాజా చక్కవత్తీ ధమ్మేనేవ చక్కం వత్తేతి, తం హోతి చక్కం అప్పటివత్తియం కేనచి మనుస్సభూతేన పచ్చత్థికేన పాణినా. కతమేహి పఞ్చహి? ఇధ భిక్ఖవే రాజా చక్కవత్తీ అత్థఞ్ఞూ చ హోతి, ధమ్మఞ్ఞూ చ మత్తఞ్ఞూ, చ కాలఞ్ఞూ చ పరిసఞ్ఞూ చ. ఇమేహి ఖో...పే.... పాణినా”తిఆది (అం. ని. ౫.౧౩౧).

ఖత్తియమణ్డలాదిసఙ్ఖాతం చక్కం సమూహం అత్తనో వసే వత్తేతి అనువత్తేతీతిపి **చక్కవత్తీ.** వుత్తఞ్హి “యే ఖో పనానన్ద పురత్థిమాయ దిసాయ పటిరాజానో, తే రఞ్ఞో మహాసుదస్సనస్స అనుయన్తా అహేసు”న్తిఆది (దీ. ని. ౨.౨౪౪). చక్కలక్ఖణం వత్తతి ఏతస్సాతిపి **చక్కవత్తీ.** తేనాహ “ఇమస్స దేవ కుమారస్స హేట్ఠా పాదతలేసు చక్కాని జాతాని సహస్సారాని సనేమికాని సనాభికాని సబ్బాకారపరిపూరానీ”తిఆది (దీ. ని. ౨.౩౫). చక్కం మహన్తం కాయబలం వత్తతి ఏతస్సాతిపి **చక్కవత్తీ.** వుత్తఞ్హేతం “అయఞ్హి దేవ కుమారో సత్తుస్సదో...పే.... అయఞ్హి దేవ కుమారో సీహపుబ్బద్ధకాయో”తిఆది (దీ. ని. ౨.౩౫). తేన హిస్స లక్ఖణేన మహబ్బలభావో విఞ్ఞాయతి. చక్కం దసవిధం, ద్వాదసవిధం వా వత్తధమ్మం వత్తతి పటిపజ్జతీతి **చక్కవత్తీ.** తేన వుత్తం “న హి తే తాత దిబ్బం చక్కరతనం పేత్తికం దాయజ్జం , ఇఙ్ఘ త్వం తాత అరియే చక్కవత్తివత్తే వత్తాహీ”తిఆది (దీ. ని. ౩.౮౩). చక్కం మహన్తం దానం వత్తేతి పవత్తేతీతిపి **చక్కవత్తీ.** వుత్తఞ్చ –

“పట్ఠపేసి ఖో ఆనన్ద రాజా మహాసుదస్సనో తాసం పోక్ఖరణీనం తీరే ఏవరూపం దానం అన్నం అన్నత్థికస్స, పానం పానత్థికస్స, వత్థం వత్థత్థికస్స, యానం యానత్థికస్స, సయనం సయనత్థికస్స, ఇత్థిం ఇత్థిత్థికస్స, హిరఞ్ఞం హిరఞ్ఞత్థికస్స, సువణ్ణం సువణ్ణత్థికస్సా”తిఆది (దీ. ని. ౨.౨౫౪).

రాజాతి సామఞ్ఞం తదఞ్ఞసాధారణతో. **చక్కవత్తీతి విసేసం** అనఞ్ఞసాధారణతో. **ధమ్మ**సద్దో ఞాయే, సమో ఏవ చ ఞాయో నామాతి ఆహ ‘‘**ఞాయేన సమేనా**’’తి. **వత్తతి** ఉప్పజ్జతి, పటిపజ్జతీతి వా అత్థో. “ఇదం నామ చరతీ”తి అవుత్తేపి సామఞ్ఞజోతనాయ విసేసే అవట్ఠానతో, విసేసత్థినా చ విసేసస్స పయుజ్జితబ్బత్తా “సదత్థపరత్థే”తి యోజీయతి. పదేసగ్గహణే హి అసతి గహేతబ్బస్స నిప్పదేసతా విఞ్ఞాయతి యథా “దిక్ఖితో న దదాతీ”తి. యస్మా చక్కవత్తిరాజా ధమ్మేనేవ రజ్జమధిగచ్ఛతి, న అధమ్మేన పరూపఘాతాదినా. తస్మా వుత్తం ‘‘**ధమ్మేన రజ్జం లభిత్వా**’’తిఆది, **ధమ్మేనాతి** చ ఞాయేన, కుసలధమ్మేన వా. రఞ్ఞో భావో **రజ్జం,** ఇస్సరియం.

పరేసం హితోపాయభూతం ధమ్మం కరోతి, చరతీతి వా **ధమ్మికో.** అత్తనో హితోపాయభూతస్స ధమ్మస్స కారకో, చరకో వా రాజాతి **ధమ్మరాజాతి** ఇమం సవిసేసం అత్థం దస్సేతి ‘‘**పరహితధమ్మకరణేన వా**’’తిఆదినా. అయం పన మహాపదానట్ఠకథానయో – దసవిధే కుసలధమ్మే, అగతిరహితే వా రాజధమ్మే నియుత్తోతి **ధమ్మికో;** తేనేవ ధమ్మేన లోకం రఞ్జేతీతి **ధమ్మరాజా.** పరియాయవచనమేవ హి ఇదం పదద్వయన్తి. ఆచరియేన పన ఏవం వుత్తం “చక్కవత్తివత్తసఙ్ఖాతం ధమ్మం చరతి, చక్కవత్తివత్తసఙ్ఖాతో వా ధమ్మో ఏతస్స, ఏతస్మిం వా అత్థీతి **ధమ్మికో,** ధమ్మతో అనపేతత్తా ధమ్మో చ సో రఞ్జనట్ఠేన రాజా చాతి **ధమ్మరాజా**’’తి (దీ. ని. టీ. ౧.౨౫౮). “రాజా హోతి చక్కవత్తీ”తి వచనతో “చాతురన్తో”తి ఇదం చతుదీపిస్సరతం విభావేతీతి ఆహ ‘‘**చాతురన్తాయా**’’తిఆది. చత్తారో సముద్దా అన్తా పరియోసానా ఏతిస్సాతి **చాతురన్తా,** పథవీ. సా హి చతూసు దిసాసు పురత్థిమసముద్దాదిచతుసముద్దపరియోసానత్తా ఏవం వుచ్చతి. తేన వుత్తం

‘‘**చతుసముద్ద అన్తాయా**’’తి, సా పన అవయవభూతేహి చతుబ్బిధేహి దీపేహి విభూసితా ఏకలోకధాతుపరియాపన్నా పథవీయేవాతి దస్సేతి ‘‘**చతుబ్బిధదీపవిభూసితాయ పథవియా**’’తి ఇమినా. యథాహ –

> “యావతా చన్దిమసూరియా, పరిహరన్తి దిసా భన్తి విరోచనా;
>
> సబ్బేవ దాసా మన్ధాతు, యే చ పాణా పథవిస్సితా”తి.

ఏత్థ చ “చతుదీపవిభూసితాయా”తి అవత్వా **చతుబ్బిధదీపవిభూసితాయాతి విధ**సద్దగ్గహణం పచ్చేకం పఞ్చసతపరిత్తదీపానమ్పి మహాదీపేయేవ సఙ్గహణత్థం సద్దాతిరిత్తేన అత్థాతిరిత్తస్స విఞ్ఞాయమానత్తా, కోట్ఠాసవాచకేన వా విధసద్దేన సమానభాగానం గహితత్తాతి దట్ఠబ్బం. **కోపాదిపచ్చత్థికే**తి ఏత్థ **ఆది**సద్దేన కామమోహమానమదాదికే సఙ్గణ్హాతి. **విజేతీ**తి తంకాలాపేక్ఖాయ వత్తమానవచనం, విజితవాతి అత్థో. సద్దవిదూ హి అతీతే తావీసద్దమిచ్ఛన్తి. “సబ్బరాజానో విజేతీ”తి వదన్తో కామం చక్కవత్తినో కేనచి యుద్ధం నామ నత్థి, యుద్ధేన పన సాధేతబ్బస్స విజయస్స సిద్ధియా “విజితసఙ్గామో” త్వేవ వుత్తోతి దస్సేతి.

థావరస్స ధువస్స భావో **థావరియం,** యథా జనపదే థావరియం పత్తో, తం దస్సేతుం ‘‘**న సక్కా కేనచీ**’’తిఆది వుత్తం, ఇమినా కేనచి అకమ్పియట్ఠేన జనపదే థావరియప్పత్తోతి తప్పురిససమాసం దస్సేతి, ఇతరేన చ దళ్హభత్తిభావతో జనపదో థావరియప్పత్తో ఏతస్మిన్తి అఞ్ఞపదత్థసమాసం. **తస్మీ**తి అస్మిం రాజిని. యథా జనపదో తస్మిం థావరియం పత్తో, తదావికరోన్తో ‘‘**అనుయుత్తో**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **అనుయుత్తో**తి నిచ్చపయుత్తో. **సకమ్మనిరతో**తి చక్కవత్తినో రజ్జకమ్మే సదా పవత్తో . **అచలో అసమ్పవేధీ**తి పరియాయవచనమేతం, చోరానం వా విలోపనమత్తేన **అచలో**, దామరికత్తేన **అసమ్పవేధీ.** చోరేహి వా **అచలో**, పటిరాజూహి **అసమ్పవేధీ.** అనతిముదుభావేన వా **అచలో,** అనతిచణ్డభావేన **అసమ్పవేధీ.** తథా హి అతిచణ్డస్స రఞ్ఞో బలిఖణ్డాదీహి లోకం పీళయతో మనుస్సా మజ్ఝిమజనపదం ఛడ్డేత్వా పబ్బతసముద్దతీరాదీని నిస్సాయ పచ్చన్తే వాసం కప్పేన్తి, అతిముదుకస్స చ రఞ్ఞో చోరసాహసికజనవిలోపపీళితా మనుస్సా పచ్చన్తం పహాయ జనపదమజ్ఝే వాసం కప్పేన్తి, ఇతి ఏవరూపే రాజిని జనపదో థావరభావం న పాపుణాతి. ఏతస్మిం పన తదుభయవిరహితే సువణ్ణతులా వియ సమభావప్పత్తే రాజిని రజ్జం కారయమానే జనపదో పాసాణపిట్ఠియం ఠపేత్వా అయోపట్టేన పరిక్ఖిత్తో వియ అచలో అసమ్పవేధీ థావరియప్పత్తోతి.

సేయ్యథిదన్తి ఏకోవ నిపాతో, “సో కతమో, తం కతమం, సా కతమా”తిఆదినా యథారహం లిఙ్గవిభత్తివచనవసేన పయోజియమానోవ హోతి, ఇధ తాని కతమానీతి పయుత్తోతి ఆహ ‘‘**తస్స చేతానీ**’’తిఆది. చచతి చక్కవత్తినో యథారుచి ఆకాసాదిగమనాయ పరిబ్భమతీతి **చక్కం.** చక్కరతనఞ్హి అన్తోసముట్ఠితవాయోధాతువసేన రఞ్ఞో చక్కవత్తిస్స వచనసమనన్తరమేవ పవత్తతి, న చన్దసూరియవిమానాది వియ బహిసముట్ఠితవాయోధాతువసేనాతి **విమానట్ఠకథాయం** (వి॰ వ॰ అట్ఠ॰ ౧.పఠమపీఠవిమానవణ్ణనా) వుత్తం. **రతిజననట్ఠేనా**తి పీతిసోమనస్సుప్పాదనట్ఠేన. తఞ్హి పస్సన్తస్స, సుణన్తస్స చ అనప్పకం పీతిసోమనస్సం ఉప్పజ్జతి అచ్ఛరియధమ్మత్తా. వచనత్థతో పన రమేతి రతిం కరోతీతి **రతనం,** రమనం వా రతం, తం నేతీతి **రతనం,** రతం వా జనేతీతి **రతనం** జ-కారలోపవసేనాతిపి నేరుత్తికా. **సబ్బత్థా**తి హత్థిరతనాదీసు.

చిత్తీకతభావాదినాపి చక్కస్స రతనట్ఠో వేదితబ్బో, సో పన రతిజననట్ఠేనేవ ఏకసఙ్గహతాయ విసుం న గహితో. కస్మా ఏకసఙ్గహోతి చే? చిత్తీకతాదిభావస్సపి రతినిమిత్తత్తా. అథ వా గన్థబ్యాసం పరిహరితుకామేన చిత్తీకతాదిభావో న గహితోతి వేదితబ్బం. అఞ్ఞాసు పన **అట్ఠకథాసు** (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.33; సం. ని. అట్ఠ. 3.౫.౨౨3; ఖు. పా. అట్ఠ. ౬.3.యానీధాతిగాథావణ్ణనా; సు. ని. అట్ఠ. ౧.౨౨౬; మహాని. అట్ఠ. ౧౫౬) ఏవం వుత్తం –

“రతిజననట్ఠేన రతనం. అపిచ –

చిత్తీకతం మహగ్ఘఞ్చ, అతులం దుల్లభదస్సనం;
అనోమసత్తపరిభోగం, రతనం తేన వుచ్చతి.

“చక్కరతనస్స చ నిబ్బత్తకాలతో పట్ఠాయ అఞ్ఞం దేవట్ఠానం నామ న హోతి, సబ్బేపి గన్ధపుప్ఫాదీహి తస్సేవ పూజఞ్చ అభివాదనాదీని చ కరోన్తీతి చిత్తీకతట్ఠేన రతనం. చక్కరతనస్స చ ఏత్తకం నామ ధనం అగ్ఘతీతి అగ్ఘో నత్థి, ఇతి మహగ్ఘట్ఠేనపి రతనం. చక్కరతనఞ్చ అఞ్ఞేహి లోకే విజ్జమానరతనేహి అసదిసన్తి అతులట్ఠేన రతనం. యస్మా పన యస్మిం కప్పే బుద్ధా ఉప్పజ్జన్తి, తస్మింయేవ చక్కవత్తినో ఉప్పజ్జన్తి, బుద్ధా చ కదాచి కరహచి ఉప్పజ్జన్తి, తస్మా దుల్లభదస్సనట్ఠేనపి రతనం. తదేతం జాతిరూపకులఇస్సరియాదీహి అనోమస్స ఉళారసత్తస్సేవ ఉప్పజ్జతి, న అఞ్ఞస్సాతి అనోమసత్తపరిభోగట్ఠేనపి రతనం. యథా చ చక్కరతనం, ఏవం సేసానిపీ”తి.

తత్రాయం **తట్టీకాయ,** అఞ్ఞత్థ చ వుత్తనయేన అత్థవిభావనా – ఇదఞ్హి ‘‘**చిత్తీకత**’’న్తిఆదివచనం నిబ్బచనత్థవసేన వుత్తం న హోతి, అథ కిన్తి చే? లోకే “రతన”న్తి సమ్మతస్స వత్థునో గరుకాతబ్బభావేన వుత్తం. సరూపతో పనేతం లోకియమహాజనేన సమ్మతం హిరఞ్ఞసువణ్ణాదికం, చక్కవత్తిరఞ్ఞో ఉప్పన్నం చక్కరతనాదికం, కతఞ్ఞూకతవేదిపుగ్గలాదికం, సబ్బుక్కట్ఠపరిచ్ఛేదవసేన బుద్ధాదిసరణత్తయఞ్చ దట్ఠబ్బం. “అహో మనోహర”న్తి చిత్తే కత్తబ్బతాయ **చిత్తీకతం,** స్వాయం చిత్తీకారో తస్స పూజనీయతాయాతి కత్వా పూజనీయన్తి అత్థం వదన్తి. కేచి పన “విచిత్రకతట్ఠేన చిత్తీకత”న్తి భణన్తి, తం న గహేతబ్బం ఇధ చిత్తసద్దస్స హదయవాచకత్తా “చిత్తీకత్వా సుణాథ మే”తి (బు. వం. ౧.౮౦) ఆహచ్చభాసితపాళియం వియ. తథా చాహు “యథారహమివణ్ణాగమో భూకరేసూ”తి. “పస్స చిత్తీకతం రూపం, మణినా కుణ్డలేన చా”తిఆదీసు (మ. ని. ౨.30౨) పన పుబ్బే అవిచిత్రం ఇదాని విచిత్రం కతన్తి **చిత్తీకత**న్తి అత్థో గహేతబ్బో తత్థ చిత్తసద్దస్స విచిత్రవాచకత్తా. మహన్తం విపులం అపరిమితం అగ్ఘతీతి **మహగ్ఘం.** నత్థి ఏతస్స తులా ఉపమా, తులం వా సదిసన్తి **అతులం.** కదాచిదేవ ఉప్పజ్జనతో దుక్ఖేన లద్ధబ్బదస్సనత్తా **దుల్లభదస్సనం.** అనోమేహి ఉళారగుణేహేవ సత్తేహి పరిభుఞ్జితబ్బతో **అనోమసత్తపరిభోగం.**

ఇదాని సేసం చిత్తీకతాదిఅత్థానం సవిసేసం చక్కరతనే లబ్భమానతం దస్సేత్వా ఇతరేసుపి తే అతిదిసితుం ‘‘**యథా చ చక్కరతన**’’న్తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **అఞ్ఞం దేవట్ఠానం నామ న హోతి** రఞ్ఞో అనఞ్ఞసాధారణిస్సరియాదిసమ్పత్తిపటిలాభహేతుతో, అఞ్ఞేసం సత్తానం యథిచ్ఛితత్థపటిలాభహేతుతో చ. **అగ్ఘో నత్థి** అతివియ ఉళారసముజ్జలరతనత్తా, అచ్ఛరియబ్భుతధమ్మతాయ చ. యదగ్గేన చ మహగ్ఘం, తదగ్గేన అతులం. సత్తానం పాపజిగుచ్ఛనేన విగతకాళకో పుఞ్ఞపసుతతాయ మణ్డభూతో యాదిసో కాలో బుద్ధుప్పాదారహో, తాదిసే ఏవ చక్కవత్తీనమ్పి సమ్భవోతి ఆహ ‘‘**యస్మా పనా**’’తిఆది. **కదాచి కరహచీ**తి పరియాయవచనం, ‘‘**కదాచీ**’’తి వా యథావుత్తకాలం సన్ధాయ వుత్తం, ‘‘**కరహచీ**’’తి **జమ్బుసిరిదీప**సఙ్ఖాతం దేసం. తేనాహ –

"కాలం దీపఞ్చ దేసఞ్చ, కులం మాతరమేవ చ;

ఇమే పఞ్చ విలోకేత్వా, ఉప్పజ్జతి మహాయసో"తి. (ధ. ప. అట్ఠ. ౧.౧.౧౦);

ఉపమావసేన చేతం వుత్తం. ఉపమోపమేయ్యానఞ్చ న అచ్చన్తమేవ సదిసతా, తస్మా యథా బుద్ధా కదాచి కరహచి ఉప్పజ్జన్తి, న తథా చక్కవత్తినో, చక్కవత్తినో పన అనేకదాపి బుద్ధుప్పాదకప్పే ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో గహేతబ్బో. ఏవం సన్తేపి చక్కవత్తివత్తపూరణస్స దుక్కరభావతో దుల్లభుప్పాదోయేవాతి ఇమినా దుల్లభుప్పాదతాసామఞ్ఞేన తేసం దుల్లభదస్సనతా వుత్తాతి వేదితబ్బం. కామం చక్కరతనానుభావేన సమిజ్ఝమానో గుణో చక్కవత్తిపరివారజనసాధారణో, తథాపి చక్కవత్తీ ఏవ నం సామిభావేన విసవితాయ పరిభుఞ్జతీతి వత్తబ్బతం అరహతి తదత్థమేవ ఉప్పజ్జనతోతి దస్సేన్తో "**తదేత**"న్తిఆదిమాహ. యథావుత్తానం పఞ్చన్నం, ఛన్నమ్పి వా అత్థానం సేసరతనేసుపి లబ్భనతో "**ఏవం సేసానిపీ**"తి వుత్తం.

ఇమేహి పన రతనేహి రాజా చక్కవత్తీ కిమత్థం పచ్చనుభోతి, నను వినాపి తేసు కేనచి రఞ్ఞా చక్కవత్తినా భవితబ్బన్తి చోదనాయ తస్స తేహి హథారహమత్థపచ్చనుభవనదస్సనేన కేనచిపి అవినాభావితం విభావేతుం "**ఇమేసు పనా**"తిఆది ఆరద్ధం. **అజితం** పురత్థిమాదిదిసాయ ఖత్తియమణ్డలం **జినాతి** మహేసక్ఖతాసంవత్తనియకమ్మనిస్సన్దభావతో. **యథాసుఖం అనువిచరతి** హత్థిరతనం, అస్సరతనఞ్చ అభిరుహిత్వా తేసం ఆనుభావేన అన్తోపాతరాసంయేవ సముద్దపరియన్తం పథవిం అనుపరియాయిత్వా రాజధానియా ఏవ పచ్చాగమనతో. **పరిణాయకరతనేన విజితమనురక్ఖతి** తత్థ తత్థ కత్తబ్బకిచ్చసంవిదహనతో. **అవసేసేహి** మణిరతనఇత్థిరతనగహపతిరతనేహి ఉపభుఞ్జనేన పవత్తం **ఉపభోగసుఖం అనుభవతి** యథారహం తేహి తథానుభవనసిద్ధితో. సో హి మణిరతనేన యోజనప్పమాణే పదేసే అన్ధకారం విధమేత్వా ఆలోకదస్సనాదినా సుఖమనుభవతి, ఇత్థిరతనేన అతిక్కన్తమానుసకరూపదస్సనాదివసేన, గహపతిరతనేన ఇచ్ఛితిచ్ఛితమణికనకరజతాదిధనపటిలాభవసేన సుఖమనుభవతి.

ఇదాని సత్తియా, సత్తిఫలేన చ యథావుత్తమత్థం విభావేతుం "**పఠమేనా**"తిఆది వుత్తం. తివిధా హి **సత్తియో** "సక్కోన్తి సమత్థేన్తి రాజానో ఏతాయా"తి కత్వా. యథాహు –

"పభావుస్సాహమన్తానం, వసా తిస్సో హి సత్తియో;
పభావో దణ్డజో తేజో, పతాపో తు చ కోసజో.

మన్తో చ మన్తనం సో తు, చతుక్కణ్ణో ద్విగోచరో;
తిగోచరో తు ఛక్కణ్ణో, రహస్సం గుయ్హముచ్చతే"తి.

తత్థ వీరియబలం **ఉస్సాహసత్తి.** పఠమేన చస్స చక్కరతనేన తదనుయోగో పరిపుణ్ణో హోతి. కస్మాతి చే? తేన ఉస్సాహసత్తియా పవత్తేతబ్బస్స అప్పటిహతాణాచక్కభావస్స సిద్ధితో. పఞ్ఞాబలం **మన్తసత్తి. పచ్ఛిమేన** చస్స పరిణాయకరతనేన తదనుయోగో. కస్మాతి చే ? తస్స సబ్బరాజకిచ్చేసు కుసలభావేన మన్తసత్తియా వియ అవిరజ్ఝనపయోగత్తా. దమనేన, ధనేన చ పభుత్తం **పభూసత్తి. హత్థిఅస్సగహపతిరతనేహి** చస్స తదనుయోగో పరిపుణ్ణో హోతి. కస్మాతి చే? హత్థిఅస్సరతనానం మహానుభావతాయ, గహపతిరతనతో పటిలద్ధకోససమ్పత్తియా చ పభావసత్తియా వియ పభావసమిద్ధిసిద్ధితో. ఇత్థిమణిరతనేహి తివిధసత్తియోగఫలం పరిపుణ్ణం హోతీతి సమ్బన్ధో, యథావుత్తాహి తివిధాహి

సత్తీహి పయుజ్జనతో యం ఫలం లద్ధబ్బం. తం సబ్బం తేహి పరిపుణ్ణం హోతీతి అత్థో. కస్మాతి చే? తేహేవ ఉపభోగసుఖస్స సిజ్ఝనతో.

దువిధసుఖవసేనపి యథావుత్తమత్థం విభావేతుం **''సో ఇత్థిమణిరతనేహీ''**తిఆది కథితం. **భోగసుఖన్తి** సమీపే కత్వా పరిభోగవసేన పవత్తసుఖం. **సేసేహీతి** తదవసేసేహి చక్కాదిపఞ్చరతనేహి. అపచ్చత్థికతావసేన పవత్తసుఖం **ఇస్సరియసుఖం.** ఇదాని తేసం సమ్పన్నహేతువసేనపి కేనచి అవినాభావితమేవ విభావేతుం **''విసేసతో''**తిఆదిమాహ. **అదోసకుసలమూలజనితకమ్మానుభావేనాతి** అదోససఙ్ఖాతేన కుసలమూలేన సహజాతాదిపచ్చయవసేన ఉప్పాదితకమ్మస్స ఆనుభావేన **సమ్పజ్జన్తి** సోమ్మతరరతనజాతికత్తా. కమ్మఫలఞ్హి యేభుయ్యేన కమ్మసరిక్ఖకం. **మజ్ఝిమాని** మణిఇత్థిగహపతిరతనాని **అలోభకుసలమూలజనితకమ్మానుభావేన సమ్పజ్జన్తి** ఉళారధనస్స, ఉళారధనపటిలాభకారణస్స చ పరిచ్చాగసమ్పదాహేతుకత్తా. **పచ్ఛిమం** పరిణాయకరతనం **అమోహకుసలమూలజనితకమ్మానుభావేన సమ్పజ్జతి** మహాపఞ్ఞేనేవ చక్కవత్తిరాజకిచ్చస్స పరినేతబ్బత్తా, మహాపఞ్ఞభావస్స చ అమోహకుసలమూలజనితకమ్మనిస్సన్దభావతో. **బోజ్ఝఙ్గసంయుత్తేతి** మహావగ్గే దుతియే బోజ్ఝఙ్గసంయుత్తే (సం॰ ని॰ ౫.౨౨౩). **రతనసుత్తస్సాతి** తత్థ పఞ్చమవగ్గే సఙ్గీతస్స దుతియస్స రతనసుత్తస్స (సం॰ ని॰ ౫.౨౨౩). **ఉపదేసో** నామ సవిసేసం సత్తన్నం రతనానం విచారణవసేన పవత్తో నయో.

సరణతో పటిపక్ఖవిధమనతో **సూరా** సత్తివన్తో, నిబ్భయావహాతి అత్థో. తేనాహ **''అభీరుకజాతికా''**తి. అసురే విజినిత్వా ఠితత్తా సక్కో దేవానమిన్దో ధీరో నామ, తస్స సేనఙ్గభావతో దేవపుత్తో "అఙ్గ"న్తి వుచ్చతి, ధీరస్స అఙ్గం, తస్స రూపమివ రూపం యేసం తే **ధీరఙ్గరూపా,** తేన వుత్తం **''దేవపుత్తసదిసకాయా''**తి. **ఏకేతి సారసమాసనామకా** ఆచరియా, తదక్ఖమన్తో ఆహ **''అయం పనేత్థా''**తిఆది. **సభావోతి** సభావభూతో అత్థో. **ఉత్తమసూరాతి** ఉత్తమయోధా. సూరసద్దో హి ఇధ యోధత్థో. ఏవఞ్హి పురిమనయతో ఇమస్స విసేసతా హోతి, "ఉత్తమత్థో సూరసద్దో"తిపి వదన్తి, **''ఉత్తమా సూరా వుచ్చన్తీ''**తిపి హి పాఠో దిస్సతి. **వీరానన్తి** వీరియవన్తానం. **అఙ్గన్తి** కారణం "అఙ్గీయతి ఞాయతి ఫలమేతేనా"తి కత్వా. యేన వీరియేన "ధీరా"తి వుచ్చన్తి, తదేవ ధీరఙ్గం నామాతి ఆహ **''వీరియన్తి వుత్తం హోతీ''**తి. **రూపన్తి** సరీరం. తేన వుత్తం **''వీరియమయసరీరా వియా''**తి. వీరియమేవ **వీరియమయం** యథా "దానమయ"న్తి, (దీ॰ ని॰ ౩.౩౦౫; ఇతివు॰ ౬౦; నేత్తి॰ ౩౪) తస్మా వీరియసఙ్ఖాతసరీరా వియాతి అత్థో. వీరియం పన న ఏకన్తరూపన్తి వియ-సద్దగ్గహణం కతం. అపిచ ధీరఙ్గేన నిబ్బత్తం ధీరఙ్గన్తి అత్థం దస్సేతుం **''వీరియమయసరీరా వియా''**తి వుత్తం, ఏవమ్పి వీరియతో రూపం న ఏకన్తం నిబ్బత్తన్తి వియ-సద్దేన దస్సేతి. అథ వా రూపం సరీరభూతం ధీరఙ్గం వీరియమేతేసన్తి యోజేతబ్బం, తథాపి వీరియం నామ కిఞ్చి సవిగ్గహం న హోతీతి దీపేతి **''వీరియమయసరీరా వియా''**తి ఇమినా, ఇధాపి మయసద్దో సకత్థేయేవ దట్ఠబ్బో, తస్మా సవిగ్గహవీరియసదిసాతి అత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – సవిగ్గహం చే వీరియం నామ సియా, తే చస్స పుత్తా తంసదిసాయేవ భవేయ్యున్తి అయమేవ చత్థో ఆచరియేన (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౫౮) అనుమతో. **మహాపదానట్ఠకథాయం** పన ఏవం వుత్తం "ధీరఙ్గం రూపమేతేసన్తి **ధీరఙ్గరూపా,** వీరియజాతికా వీరియసభావా వీరియమయా అకిలాసునో అహేసుం, దివసమ్పి యుజ్ఝన్తా న కిలమన్తీతి వుత్తం హోతీ"తి, (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౪) తదేతం రూపసద్దస్స సభావత్థతం సన్ధాయ వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. ఇధ చేవ అఞ్ఞత్థ కత్థచి **''ధితఙ్గరూపా''**తి పాఠో దిస్సతి. వీరియత్థోపి హి ధితిసద్దో హోతి "సచ్చం ధమ్మో ధితి చాగో, దిట్ఠం సో అతివత్తతీ"తిఆదీసు (జా॰ ౧.౧.౫౭) ధితిసద్దో వియ. కత్థచి పన **''వీరఙ్గ''**న్తి పాఠోవ దిట్ఠో. యథా రుచ్చతి, తథా గహేతబ్బం.

నను చ రఞ్ఞో చక్కవత్తిస్స పటిసేనా నామ నత్థి, య'మస్స పుత్తా పమద్దేయ్యుం, అథ కస్మా "పరసేనప్పమద్దనా"తి వుత్తన్తి చోదనం సోధేన్తో **"సచే"**తిఆదిమాహ, పరసేనా హోతు వా, మా వా, "సచే పన భవేయ్యా"తి పరికప్పనామత్తేన తేసం ఏవమానుభావతం దస్సేతుం తథా వుత్తన్తి అధిప్పాయో, "పరసేనప్పమద్దనా"తి వుత్తేపి పరసేనం పమద్దితుం సమత్థాతి అత్థో గహేతబ్బో పకరణతోపి అత్థన్తరస్స విఞ్ఞాయమానత్తా, యథా "సిక్ఖమానేన భిక్ఖవే భిక్ఖునా అఞ్ఞాతబ్బం పరిపుచ్ఛితబ్బం పరిపఞ్హితబ్బ"న్తి (పాచి॰ ౪౩౪) ఏతస్స పదభాజనీయే (పాచి॰ ౪౩౬) "సిక్ఖితుకామేనా"తి అత్థగ్గహణన్తి ఇమమత్థం దస్సేతుం **"తం పరిమద్దితుం సమత్థా"**తి వుత్తం. న హి తే పరసేనం పమద్దన్తా తిట్ఠన్తి, అథ ఖో పమద్దనసమత్థా ఏవ హోన్తి . ఏవమఞ్ఞత్రపి యథారహం. పరసేనం పమద్దనాయ సమత్థేన్తీతి **పరసేనప్పమద్దనా**తి అత్థం దస్సేతీతిపి వదన్తి.

పుబ్బే కతూపచితస్స ఏతరహి విపచ్చమానకస్స పుఞ్ఞధమ్మస్స చిరతరం విపచ్చితుం పచ్చయభూతం చక్కవత్తివత్తసముదాగతం పయోగసమ్పత్తిసఙ్ఖాతం ధమ్మం దస్సేతుం "ధమ్మేనా"తి పదస్స **"పాణో న హన్తబ్బోతిఆదినా పఞ్చసీలధమ్మేనా"**తి అత్థమాహ. అయఞ్హి అత్థో "యే ఖో పనానన్ద పురత్థిమాయ దిసాయ పటిరాజానో, తే రాజానం మహాసుదస్సనం ఉపసఙ్కమిత్వా ఏవమాహంసు 'ఏహి ఖో మహారాజ, స్వాగతం తే మహారాజ, సకం తే మహారాజ, అనుసాస మహారాజా'తి. రాజా మహాసుదస్సనో ఏవమాహ 'పాణో న హన్తబ్బో, అదిన్నం న ఆదాతబ్బం, కామేసు మిచ్ఛా న చరితబ్బా, ముసా న భణితబ్బా, మజ్జం న పాతబ్బం, యథాభుత్తఞ్చ భుఞ్జథా'తి. యే ఖో పనానన్ద పురత్థిమాయ దిసాయ పటిరాజానో, తే రఞ్ఞో మహాసుదస్సనస్స అనుయన్తా అహేసు"న్తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౨౪౪) ఆగతం రఞ్ఞో ఓవాదధమ్మం సన్ధాయ వుత్తో. ఏవఞ్హి **"అదణ్డేన అసత్థేనా"**తి ఇదమ్పి విసేసనవచనం సుసమత్థితం హోతి. అఞ్ఞాసుపి **సుత్తనిపాతట్ఠకథాదీసు** (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౬; ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ ౬.౩; దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౩; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౨౨౩) అయమేవత్థో వుత్తో.

మహాపదానట్ఠకథాయం పన **"అదణ్డేనా**తి యే కతాపరాధే సత్తే సతమ్పి సహస్సమ్పి గణ్హన్తి, తే ధనదణ్డేన రజ్జం కారేన్తి నామ, యే ఛేజ్జభేజ్జం అనుసాసన్తి, తే సత్థదణ్డేన. అయం పన దువిధమ్పి దణ్డం పహాయ అదణ్డేన అజ్ఝావసతి. **అసత్థేనా**తి యే ఏకతోధారాదినా సత్థేన పరం విహేసన్తి, తే సత్థేన రజ్జం కారేన్తి నామ. అయం పన సత్థేన ఖుద్దకమక్ఖికాయపి పివనమత్తం లోహితం కస్సచి అనుప్పాదేత్వా ధమ్మేనేవ, 'ఏహి ఖో మహారాజా'తి ఏవం పటిరాజూహి సమ్పటిచ్ఛితాగమనో వుత్తప్పకారం పథవిం అభివిజినిత్వా అజ్ఝావసతి అభిభవిత్వా సామీ హుత్వా వసతీతి అత్థో"తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౪) వుత్తం, తదేతం "ధమ్మేనా"తి పదస్స "పుబ్బే కతూపచితేన ఏతరహి విపచ్చమానకేన యేన కేనచి పుఞ్ఞధమ్మేనా"తి అత్థం సన్ధాయ వుత్తం. తేనేవ హి "ధమ్మేన పటిరాజూహి సమ్పటిచ్ఛితాగమనో వుత్తప్పకారం పథవిం అభివిజినిత్వా అజ్ఝావసతీ"తి. ఆచరియేనపి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౫౮) వుత్తం **ధమ్మేనా**తి కతూపచితేన అత్తనో పుఞ్ఞధమ్మేన. తేన హి సఞ్చోదితా పథవియం సబ్బరాజానో పచ్చుగ్గన్త్వా "స్వాగతం తే మహారాజా"తిఆదీని వత్వా అత్తనో రజ్జం రఞ్ఞో చక్కవత్తిస్స నియ్యాతేన్తి. తేన వుత్తం "సో ఇమం పథవిం సాగరపరియన్తం అదణ్డేన అసత్థేన ధమ్మేన అభివిజియ అజ్ఝావసతీ"తి, తేనపి యథావుత్తమేవత్థం దస్సేతి, తస్మా ఉభయథాపి ఏత్థ అత్థో యుత్తో ఏవాతి దట్ఠబ్బం. చక్కవత్తివత్తపూరణాదిపయోగసమ్పత్తిమన్తరేన హి పుబ్బే కతూపచితకమ్మేనేవ ఏవమజ్ఝావసనం న సమ్భవతి, తథా పుబ్బే కతూపచితకమ్మమన్తరేన చక్కవత్తివత్తపూరణాదిపయోగసమ్పత్తియా ఏవాతి.

ఏవం ఏకం నిప్ఫత్తిం కథేత్వా దుతియం నిప్ఫత్తిం కథేతుం యదేతం "సచే ఖో పనా"తిఆదివచనం వుత్తం, తత్థ అనుత్తానమత్థం దస్సేన్తో "**అరహం...పే.... వివట్టచ్ఛదోతి ఏత్థా**"తిఆదిమాహ . యస్మా రాగాదయో సత్త పాపధమ్మా లోకే ఉప్పజ్జన్తి, ఉప్పజ్జమానా చ తే సత్తసన్తానం ఛాదేత్వా పరియోనన్ధిత్వా కుసలప్పవత్తిం నివారేన్తి, తస్మా తే ఇధ ఛదసద్దేన వుత్తాతి దస్సేతి "**రాగదోసా**"తిఆదినా. **దుచ్చరితన్తి** మిచ్ఛాదిట్ఠితో అఞ్ఞేన మనోదుచ్చరితేన సహ తీణి దుచ్చరితాని, మిచ్ఛాదిట్ఠి పన విసేసేన సత్తానం ఛదనతో, పరమసావజ్జత్తా చ విసుం గహితా. వుత్తఞ్చ "సబ్బే తే ఇమేహేవ ద్వాసట్ఠియా వత్థూహి అన్తోజాలీకతా, ఏత్థ సితావ ఉమ్ముజ్జమానా ఉమ్ముజ్జన్తీ"తిఆది (దీ॰ ని॰ ౧.౧౪౬). తథా ముయ్హనట్ఠేన **మోహో,** అవిదితకరణట్ఠేన **అవిజ్జాతి** పవత్తిఆకారభేదేన అఞ్ఞాణమేవ ద్విధా వుత్తం. తథా హిస్స ద్విధాపి ఛదనత్థో కథితో "అన్ధతమం తదా హోతి, యం మోహో సహతే నర"న్తి, (మహాని॰ ౫, ౧౫౬, ౧౯౫) "అవిజ్జాయ నివుతో లోకో, వేవిచ్ఛా పమాదా నప్పకాసతీ"తి (సు॰ ని॰ ౧౦౩౯; చూళని॰ పారాయనవగ్గ.౨) చ. ఏవం రాగదోసాదీనమ్పి ఛదనత్థో వత్తబ్బో. **మహాపదానట్ఠకథాయం** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౩) పన రాగదోసమోహమానదిట్ఠికిలేసతణ్హావసేన సత్త పాపధమ్మా గహితా. తత్ర రఞ్జనట్ఠేన **రాగో,** తణ్హాయనట్ఠేన **తణ్హాతి** పవత్తిఆకారభేదేన లోభో ఏవ ద్విధా వుత్తో. తథా హిస్స ద్విధాపి ఛదనత్థో ఏకన్తికోవ. యథాహ "అన్ధతమం తదా హోతి, యం రాగో సహతే నర"న్తి, "కామన్ధా జాలసఞ్ఛన్నా, తణ్హాఛదనఛాదితా"తి (ఉదా॰ ౬౪) చ, కిలేసగ్గహణేన చ వుత్తావసిట్ఠా విచికిచ్ఛాదయో వుత్తా.

సత్తహి పటిచ్ఛన్నేతి హేతుగబ్భవచనం, సత్తహి పాపధమ్మేహి పటిచ్ఛన్నత్తా కిలేసవసేన అన్ధకారే లోకేతి అత్థో. **తం ఛదనన్తి** సత్తపాపధమ్మసఙ్ఖాతం ఛదనం. **వివట్టేత్వాతి** వివట్టం కత్వా విగమేత్వా. తదేవ పరియాయన్తరేన వుత్తం "**సమన్తతో సఞ్జాతాలోకో హుత్వా**"తి. కిలేసఛదనవిగమో ఏవ హి ఆలోకో, ఏతేన వివట్టయితబ్బో విగమేతబ్బోతి **వివట్టో,** ఛాదేతి పటిచ్ఛాదేతీతి **ఛదో,** వివట్టో ఛదో అనేనాతి **వివట్టచ్ఛదా, వివట్టచ్ఛదో** వాతి అత్థం దస్సేతి. అయఞ్హి వివట్టచ్ఛదసద్దో దళ్హధమ్మపచ్చక్ఖధమ్మసద్దాదయో వియ పుల్లిఙ్గవసేన ఆకారన్తో, ఓకారన్తో చ హోతి. తథా హి **మహాపదానట్ఠకథాయం** వుత్తం "రాగదోసమోహమానదిట్ఠికిలేసతణ్హాసఙ్ఖాతం ఛదనం ఆవరణం వివటం విద్ధంసితం వివటకం ఏతేనాతి వివటచ్ఛదో, 'వివట్టచ్ఛదా'తిపి పాఠో, అయమేవత్థో"తి, (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౩) తస్సా లీనత్థప్పకాసనియమ్పి వుత్తం "వివట్టచ్ఛదాతి ఓకారస్స ఆకారం కత్వా నిద్దేసో"తి. సద్దవిదూ పన "ఆధన్వాదితోతి లక్ఖణేన సమాసన్తగతేహి ధనుసద్దాదీహి క్వచి ఆపచ్చయో"తి వత్వా "కణ్డివధన్వా, పచ్చక్ఖధమ్మా, వివట్టచ్ఛదా"తి పయోగముదాహరన్తి.

కస్మా పదత్తయమేతం వుత్తన్తి అనుయోగం హేతాలఙ్కారనయేన పరిహరన్తో "**తత్థా**"తిఆదిమాహ, **తత్థాతి** చ తీసు పదేసూతి అత్థో. పూజావిసేసం పటిగ్గణ్హితుం అరహతీతి **అరహన్తి** అత్థేన **పూజారహతా** వుత్తా. **యస్మా సమ్మాసమ్బుద్ధో,** తస్మా పూజారహతాతి **తస్సా** పూజారహతాయ **హేతు** వుత్తో. సవాసనసబ్బకిలేసప్పహానపుబ్బకత్తా బుద్ధభావస్స **బుద్ధత్తహేతుభూతా వివట్టచ్ఛదతా వుత్తా.** కమ్మాదివసేన తివిధం వట్టఞ్చ రాగాదివసేన సత్తవిధో ఛదో చ **వట్టచ్ఛదా,** వట్టచ్ఛదేహి విగతో, విగతా వా వట్టచ్ఛదా యస్సాతి **వివట్టచ్ఛదో, వివట్టచ్ఛదా** వా, ద్వన్దపుబ్బగో పన వి-సద్దో ఉభయత్థ యోజేతబ్బోతి ఇమమత్థం దస్సేతుం "**వివట్టో చ విచ్ఛదో చా**"తి వుత్తం. ఏవమ్పి వదన్తి "వివట్టో చ సో విచ్ఛదో చాతి **వివట్టచ్ఛదో,** ఉత్తరపదే పుబ్బపదలోపోతి అత్థం దస్సేతీ"తి. "**అరహం వట్టాభావేనా**"తి ఇదం కిలేసేహి ఆరకత్తా, కిలేసారీనం సంసారచక్కస్సారానఞ్చ హతత్తా, పాపకరణే చ రహాభావాతి అత్థం సన్ధాయ వుత్తం. ఇదఞ్హి ఫలేన హేతానుమానదస్సనం – యథా తం ధూమేన అగ్గిస్స, ఉదకోఘేన ఉపరి వుట్ఠియా, ఏతేన చ అత్థేన అరహభావో హేతు, వట్టాభావో ఫలన్తి అయం

ఆచరియమతి. “పచ్చయాదీనం, పూజావిసేసస్స చ అరహత్తా”తి పన హేతునా ఫలానుమానదస్సనమ్పి సియా యథా తం అగ్గినా ధూమస్స, ఉపరి వుట్ఠియా ఉదకోఘస్స. ‘‘**సమ్మాసమ్బుద్ధో ఛదనాభావేనా**’’తి ఇదం పన హేతునా ఫలానుమానదస్సనం సవాసనసబ్బకిలేసచ్ఛదనాభావపుబ్బకత్తా సమ్మాసమ్బుద్ధభావస్స. అరహత్తమగ్గేన హి విచ్ఛదతా, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన సమ్మాసమ్బుద్ధభావో. ‘‘**వివట్టో చ విచ్ఛదో చా**’’తి ఇదం హేతుద్వయం. కామఞ్చ ఆచరియమతియా ఫలేన హేతుఅనుమానదస్సనే వివట్టతా ఫలమేవ హోతి, హేతుఅనుమానదస్సనస్స, పన తథాఞాణస్స చ హేతుభావతో హేతుయేవ నామాతి వేదితబ్బం.

ఏవం పదత్తయవచనే హేతాలఙ్కారనయేన పయోజనం దస్సేత్వా ఇదాని చతువేసారజ్జవసేనపి దస్సేన్తో ‘‘**దుతియేనా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **దుతియేన వేసారజ్జేనా**తి “చత్తారిమాని భిక్ఖవే తథాగతస్స వేసారజ్జాని, యేహి వేసారజ్జేహి సమన్నాగతో తథాగతో ఆసభం ఠానం పటిజానాతి, పరిసాసు సీహనాదం నదతి, బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతీ”తిఆదినా (అం. ని. ౪.౮; మం. ని. ౧.౧౫౦) భగవతా వుత్తక్కమేన దుతియభూతేన “ఖీణాసవస్స తే పటిజానతో ‘ఇమే ఆసవా అపరిక్ఖీణా’తి, తత్ర వత మం సమణో వా బ్రాహ్మణో వా దేవో వా మారో వా బ్రహ్మా వా కోచి వా లోకస్మిం సహ ధమ్మేన పటిచోదేస్సతీతి నిమిత్తమేతం భిక్ఖవే న సమనుపస్సామి, ఏతమహం భిక్ఖవే నిమిత్తం అసమనుపస్సన్తో ఖేమప్పత్తో అభయప్పత్తో వేసారజ్జప్పత్తో విహరామీ”తి పరిదీపితేన వేసారజ్జేన. **పురిమసిద్ధీ**తి పురిమస్స “అరహ”న్తి పదస్స అత్థసిద్ధి అరహత్తసిద్ధి, దుతియవేసారజ్జస్స తదత్థభావతో తేన వేసారజ్జేన తదత్థసిద్ధీతి వుత్తం హోతి. “ఖీణాసవస్స తే పటిజానతో ‘ఇమే ఆసవా అపరిక్ఖీణా’ తి”ఆదినా వుత్తమేవ హి దుతియవేసారజ్జం “కిలేసేహి ఆరకత్తా”తిఆదినా వుత్తో “అరహ”న్తి పదస్స అత్థోతి . తతో చ విఞ్ఞాయతి “యథా దుతియేన వేసారజ్జేన పురిమసిద్ధి, ఏవం పురిమేనపి అత్థేన దుతియవేసారజ్జసిద్ధీ”తి. ఏవఞ్చ కత్వా ఇమినా నయేన చతువేసారజ్జవసేన పదత్తయవచనే పయోజనదస్సనం ఉపపన్నం హోతి. ఇతరథా హి కిఞ్చిపయోజనాభావతో ఇదంయేవ వచనం ఇధ అవత్తబ్బం సియాతి. ఏస నయో సేసేసుపి.

పఠమేనాతి వుత్తనయేన పఠమభూతేన “సమ్మాసమ్బుద్ధస్స తే పటిజానతో ‘ఇమే ధమ్మా అనభిసమ్బుద్ధా’తి, తత్ర... పే.... విహరామీ”తి పరిదీపితేన వేసారజ్జేన. **దుతియసిద్ధీ**తి దుతియస్స “సమ్మాసమ్బుద్ధో”తి పదస్స అత్థసిద్ధి బుద్ధత్తసిద్ధి తస్స తదత్థభావతో. **తతియచతుత్థేహీ**తి వుత్తనయేనేవ తతియచతుత్థభూతేహి “యే ఖో పన తే అన్తరాయికా ధమ్మా వుత్తా, తే పటిసేవతో నాలం అన్తరాయాయాతి, తత్ర...పే.... విహరామీ”తి చ “యస్స ఖో పన తే అత్థాయ ధమ్మో దేసితో, సో న నియ్యాతి తక్కరస్స సమ్మా దుక్ఖక్ఖయాయాతి, తత్ర...పే.... విహరామీ”తి (అం. ని. ౪.౮; మం. ని. ౧.౧౫౦) చ పరిదీపితేహి వేసారజ్జేహి. **తతియసిద్ధీ**తి తతియస్స “వివట్టచ్ఛదా”తి పదస్స అత్థసిద్ధి వివట్టచ్ఛదత్థసిద్ధి తేహి తస్స పాకటభావతోతి అత్థో. “యాథావతో అన్తరాయికనియ్యానికధమ్మాపదేసేన హి సత్థు వివట్టచ్ఛదభావో లోకే పాకటో అహోసీ”తి (దీ. ని. టీ. ౧.౨౧౮) ఆచరియేన వుత్తం, వివట్టచ్ఛదభావేనేవ అన్తరాయికనియ్యానికధమ్మదేసనాసిద్ధితో “తతియేన తతియచతుత్థసిద్ధీ”తిపి వత్తుం యుజ్జతి.

ఏవం పదత్తయవచనే చతువేసారజ్జవసేన పయోజనం దస్సేత్వా ఇదాని చక్ఖుత్తయవసేనపి దస్సేన్తో ‘‘**పురిమఞ్చా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **చ**-సద్దో ఉపన్యాసత్థో. **పురిమం** “అరహ”న్తి పదం భగవతో హేట్ఠిమమగ్గఫలత్తయఞాణసఙ్ఖాతం **ధమ్మచక్ఖుం సాధేతి** కిలేసారీనం, సంసారచక్కస్స అరానఞ్చ హతభావదీపనతో. **దుతియం** “సమ్మాసమ్బుద్ధో”తి పదం ఆసయానుసయఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణసఙ్ఖాతం **బుద్ధచక్ఖుం సాధేతి**

సమ్మాసమ్బుద్ధస్సేవ తంసమ్భవతో. తదేతఞ్హి ఞాణద్వయం సావకపచ్చేకబుద్ధానం న సమ్భవతి. **తతియం** “వివట్టచ్ఛదా”తి పదం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసఙ్ఖాతం **సమన్తచక్ఖుం సాధేతి** సవాసనసబ్బకిలేసప్పహానదీపనతో. “సమ్మాసమ్బుద్ధో”తి హి వత్వా “వివట్టచ్ఛదా”తి వచనం సమ్మాసమ్బుద్ధభావాయ సవాసనసబ్బకిలేసప్పహానం విభావేతీతి. “అహం ఖో పన తాత అమ్బట్ఠ మన్తానం దాతా”తి ఇదం అప్పధానం, “త్వం మన్తానం పటిగ్గహేతా”తి ఇదమేవ పధానం సముత్తేజనావచనన్తి సన్ధాయ **‘‘త్వం మన్తానం పటిగ్గహేతాతి ఇమినా’స్స మన్తేసు సూరభావం జనేతీ’’**తి వుత్తం, లక్ఖణవిభావనే విసదఞాణతాసఙ్ఖాతం సూరభావం జనేతీతి అత్థో.

౨౮౫. ఏవం భోతి ఏత్థ **ఏవం**-సద్దో వచనసమ్పటిచ్ఛనే నిపాతో, వచనసమ్పటిచ్ఛనఞ్చేత్థ తథా మయం తం భవన్తం గోతమం వేదిస్సామ, త్వం మన్తానం పటిగ్గహేతాతి చ ఏవం పవత్తస్స పోక్ఖరసాతినో వచనస్స సమ్పటిగ్గహో. **‘‘తస్సత్థో’’**తిఆదినాపి హి తదేవత్థం దస్సేతి. తథా చ వుత్తం “బ్రాహ్మణస్స పోక్ఖరసాతిస్స పటిస్సుత్వా”తి, తం పనేస ఆచరియస్స సముత్తేజనాయ లక్ఖణేసు విగతసమ్మోహభావేన బుద్ధమన్తే సమ్పస్సమానత్తా వదతీతి దస్సేన్తో **‘‘సోపీ’’**తిఆదిమాహ. తత్థ **‘‘తాయాతి** తాయ యథావుత్తాయ సముత్తేజనాయా”తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౮౫) ఆచరియేన వుత్తం, అధునా పన పోత్థకేసు **‘‘తాయ ఆచరియకథాయా’’**తి పాఠో దిస్సతి. అత్థతో చేస అవిరుద్ధోయేవ. మన్తేసు సతిసముప్పాదికా హి కథా సముత్తేజనాతి.

అయానభూమిన్తి యానస్స అభూమిం, యానేన యాతుమసక్కుణేయ్యట్ఠానభూతం, ద్వారకోట్ఠకసమీపం గన్త్వాతి అత్థో.

అవిసేసేన వుత్తస్సపి వచనస్స అత్థో అట్ఠకథాపమాణతో విసేసేన గహేతబ్బోతి ఆహ **‘‘తితముజ్జన్తికసమయే’’**తి. సబ్బేసమాచిణ్ణవసేన పఠమనయం వత్వా పధానికానమేవ ఆవేణికాచిణ్ణవసేన దుతియనయో వుత్తో. **దివాపధానికాతి** దివాపధానానుయుఞ్జనకా, దివసభాగే సమణధమ్మకరణత్థం తే ఏవం చఙ్కమన్తీతి వుత్తం హోతి. తేనాహ **‘‘తాదిసానఞ్హీ’’**తిఆది. “పరివేణతో పరివేణమాగచ్ఛన్తో పపఞ్చో హోతి, పుచ్ఛిత్వావ పవిసిస్సామీ”తి అమ్బట్ఠస్స తదుపసఙ్కమనాధిప్పాయం విభావేన్తో **‘‘సో కిరా’’**తిఆదిమాహ.

౨౮౦. అభిఞ్ఞాతకులే జాతో **అభిఞ్ఞాతకోలఞ్ఞో.** కామఞ్చ వక్ఖమాననయేన పుబ్బే అమ్బట్ఠకులమపఞ్ఞాతం, తదా పన పఞ్ఞాతన్తి ఆహ **‘‘తదా కిరా’’**తిఆది. **రూపజాతిమన్తకులాపదేసేహీతి** “అయమీదిసో”తి అపదిసనహేతుభూతేహి చతూహి రూపజాతిమన్తకులేహి. యేన తే భిక్ఖూ చిన్తయింసు, తదధిప్పాయం ఆవి కాతుం **‘‘యో హీ’’**తిఆది వుత్తం. అవిసేసతో వుత్తమ్పి విసేసతో విఞ్ఞాయమానత్థం సన్ధాయ భాసితవచనన్తి దస్సేతి **‘‘గన్ధకుటిం సన్ధాయా’’**తి ఇమినా. ఏవమీదిసేసు.

అతురితోతి అవేగాయన్తో, **‘‘అతురన్తో’’**తిపి పాఠో, సోయేవత్థో. కథం పవిసన్తో అతరమానో పవిసతి నామాతి ఆహ **‘‘సణిక’’**న్తిఆది. తత్థ **పదప్పమాణట్ఠానేతి** ద్విన్నం పదానం అన్తరే ముట్ఠిరతనపమాణట్ఠానే. **సిన్దువారో** నామ ఏకో పుప్ఫూపగరుక్ఖో, యస్స సేతం పుప్ఫం హోతి, యో “నిగ్గుణ్డీ” తిపి వుచ్చతి. **పముఖన్తి** గన్ధకుటిగబ్భపముఖం. “కుఞ్చికచ్ఛిద్దసమీపే”తి వుత్తవచనం సమత్థేతుం **‘‘ద్వారం కిరా’’**తిఆది వుత్తం.

౨౮౧. **‘‘దానం దదమానేహీ’’**తి ఇమినా పారమితానుభావేన సయమేవ ద్వారవివరణం దస్సేతి.

భగవతా సద్ధిం సమ్మోదింసూతి ఏత్థ సమత్థేన **సం**-సద్దేన విఞ్ఞాయమానం భగవతో తేహి సద్ధిం పఠమం పవత్తమోదతాసఙ్ఖాతం నేయ్యత్థం దస్సేన్తో "**యథా**"తిఆదిమాహ. భగవాపి హి "కచ్చి భో మాణవా ఖమనీయం, కచ్చి యాపనీయ"న్తిఆదీని పుచ్ఛన్తో తేహి మాణవేహి సద్ధిం పుబ్బభాసితాయ పఠమఞ్ఞేవ పవత్తమోదో అహోసి. **సమప్పవత్తమోదాతి** భగవతో తదనుకరణేన సమం పవత్తసంసన్దనా. తదత్థం సహ ఉపమాయ దస్సేతుం "**సీతోదకం వియా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ పరమనిబ్బుతకిలేసదరథతాయ భగవతో సీతోదకసదిసతా, అనిబ్బుతకిలేసదరథతాయ చ మాణవానం ఉణ్హోదకసదిసతా దట్ఠబ్బా. **సమ్మోదితన్తి** సంసన్దితం. **ముదసద్దో** హేత్థ సంసన్దనేయేవ, న పామోజ్జే, ఏవఞ్హి యథావుత్తఉపమావచనం సమత్థితం హోతి. తథా హి వుత్తం "**ఏకీభావ**"న్తి, సమ్మోదనకిరియాయ సమానతం ఏకరూపతన్తి అత్థో.

ఖమనీయన్తి "చతుచక్కం నవద్వారం సరీరయన్తం దుక్ఖబహులతాయ సభావతో దుస్సహం కచ్చి ఖమితుం సక్కుణేయ్య"న్తి పుచ్ఛన్తి, **యాపనీయన్తి** ఆహారాదిపచ్చయపటిబద్ధవుత్తికం చిరప్పబన్ధసఙ్ఖాతాయ యాపనాయ కచ్చి యాపేతుం సక్కుణేయ్యం, సీసరోగాదిఆబాధాభావేన **కచ్చి అప్పాబాధం,** దుక్ఖజీవికాభావేన **కచ్చి అప్పాతఙ్కం,** తంతంకిచ్చకరణే ఉట్ఠానసుఖతాయ **కచ్చి లహుట్ఠానం,** తదనురూపబలయోగతో **కచ్చి బలం,** సుఖవిహారఫలసబ్భావేన **కచ్చిఫాసువిహారో** అత్థీతి సబ్బత్థ కచ్చి-సద్దం యోజేత్వా అత్థో వేదితబ్బో. బలప్పత్తా పీతి **పీతియేవ.** తరుణా పీతి **పామోజ్జం.** సమ్మోదనం జనేతి కరోతీతి సమ్మోదనికం, తదేవ **సమ్మోదనియం** క-కారస్స య-కారం కత్వా. సమ్మోదేతబ్బతో సమ్మోదనీయన్తి ఇమమత్థం దస్సేతి "**సమ్మోదితుం యుత్తభావతో**"తి ఇమినా. ఏవం ఆచరియేహి వుత్తం. సమ్మోదితుం అరహతీతి సమ్మోదనికం, తదేవ **సమ్మోదనియం** యథావుత్తనయేనాతి ఇమమత్థమ్పి దస్సేతీతి దట్ఠబ్బం. "**సారేతు**"న్తి ఏతస్స "**నిరన్తరం పవత్తేతు**"న్తి అత్థవచనం. **సరితబ్బభావతోతి** అనుస్సరితబ్బభావతో. "సారేతుం అరహతీ"తి అత్థే యథాపదం దీఘేన "సారణీయ"న్తి వుత్తం. "సరితబ్బ"న్తి అత్థే పన "సరణీయ"న్తి వత్తబ్బే దీఘం కత్వా "**సారణీయ**"న్తి వుత్తన్తి వేదితబ్బం. ఏవం సద్దతో అత్థం దస్సేత్వా ఇదాని అత్థమత్తతో దస్సేతుం "**సుయ్యమానసుఖతో**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **సుయ్యమానసుఖతోతి** ఆపాథమధురత్తమాహ, **అనుస్సరియమానసుఖతోతి** విమద్దరమణీయత్తం. **బ్యఞ్జనపరిసుద్ధతాయాతి** సభావనిరుత్తిభావేన తస్సా కథాయ వచనచాతురియం, **అత్థపరిసుద్ధతాయాతి** అత్థస్స నిరుపక్కిలేసత్తం. **అనేకేహి పరియాయేహీతి** అనేకేహి కారణేహి.

అపసాదేస్సామీతి మఙ్కుం కరిస్సామి. ఉభోసు ఖన్ధేసు సాటకం ఆసజ్జేత్వా కణ్ఠే ఓలమ్బనం సన్ధాయ "**కణ్ఠే ఓలమ్బిత్వా**"తి వుత్తం. **దుస్సకణ్ణం గహేత్వాతి** నివత్థసాటకస్స కోటిం ఏకేన హత్థేన గహేత్వా. చఙ్కమితుమారుహనం సన్ధాయ "**చఙ్కమం అభిరుహిత్వా**"తి ఆహ. **ధాతుసమతాతి** రసాదిధాతూనం సమావత్థతా, అరోగతాతి అత్థో. **పాసాదికత్థన్తి** పసాదజననత్థం "గతగతట్ఠానే"తి ఇమినా సమ్బన్ధో. "**పాసాదికత్తా**"తిపి పాఠో, తస్సత్థో – అజ్ఝపచ్చఙ్గానం పసాదావహత్తాతి, "ఉప్పన్నబహుమానా"తి ఇమినా సమ్బన్ధో. **ఉప్పణ్డనకథన్తి** అవహసితబ్బతాయుత్తకథం. "**అనాచారభావసారణీయ**"న్తి తస్స విసేసనం, అనాచారభావేన సారణీయం "అనాచారో వతాయ"న్తి సరితబ్బకన్తి అత్థో.

౨౬౨. కాతుం దుక్కరమసక్కుణేయ్యం కిచ్చమయం ఆరభీతి దస్సేతుం "**భవగ్గం గహేతుకామో వియా**"తిఆది వుత్తం. అసక్కుణేయ్యఞ్హేతం సదేవకేనపి లోకేన, యదిదం భగవతో అపసాదనం. తేనాహ "**అట్ఠానే వాయమతీ**"తి. **హన్ద తేన సద్ధిం మన్తేమీతి** ఏవం అట్ఠానే వాయమన్తోపి అయం బాలో "మయి కిఞ్చి అకథేన్తే మయా సద్ధిం ఉత్తరి కథేతుమ్పి న విసహతీ"తి

మానమేవ పగ్గణ్హిస్సతి, కథేన్తే పన కథాపసఙ్గేనస్స జాతిగోత్తే విభావితే మాననిగ్గహో భవిస్సతి, “హన్ద తేన సద్ధిం మన్తేమీ”తి భగవా అమ్బట్ఠం మాణవం ఏతదవోచాతి అత్థో. ఆచారసమాచారసిక్ఖాపనేన **ఆచరియా,** తేసం పన ఆచరియానం పకట్ఠా ఆచరియాతి **పాచరియా** యథా “పపితామహో”తి ఇమమత్థం దస్సేతుం **''ఆచరియేహి చ తేసం ఆచరియేహి చా''**తి వుత్తం.

పఠమఇబ్భవాదవణ్ణనా

२८३. కిఞ్చాపి “సయానో వా”తిఆదివచనం న వత్తబ్బం, మానవసేన పన యుగగ్గాహం కరోన్తో వదతీతి దస్సేన్తో **''కామం తీసూ''**తిఆదిమాహ. తత్థ **తీసు ఇరియాపథేసూ**తి ఠానగమననిసజ్జాసు. తేస్వేవ హి ఆచరియేన సద్ధిం సల్లపితుమరహతి, న తు సయనే గరుకరణీయానం సయానానమ్పి సమ్ముఖా గరుకారేహి సయనస్స అకత్తబ్బభావతో. **కథాసల్లాప**న్తి కథావసేన యుగగ్గాహకరణత్థం సల్లపనం. సయానేన హి ఆచరియేన సద్ధిం సయానస్స కథా నామ ఆచారో న హోతి, తథాపేతం ఇతరేహి సదిసం కత్వా కథనం ఇధ కథాసల్లాపో.

యం పనేతం “సయానో వా హి భో గోతమ బ్రాహ్మణో సయానేన బ్రాహ్మణేన సద్ధిం సల్లపితుమరహతీ”తి వుత్తస్స సల్లాపస్స అనాచారభావవిభావనం సత్థారా అమ్బట్ఠేన సద్ధిం కథేన్తేన కతం, తం పాళివసేన సఙ్గీతిమనారుళ్హమ్పి అగరహితాయ ఆచరియపరమ్పరాయ యావజ్జతనా సమాభతన్తి “యే చ ఖో తే భో గోతమా”తిఆదికాయ ఉపరిపాళియా సమ్బన్ధభావేన దస్సేన్తో **''తతో కిర''**తిఆదిమాహ. **గోరూప**న్తి గో నూన రూపకవసేన వుత్తత్తా, రూపసద్దస్స చ తబ్భావవుత్తితో. యది అహీళేన్తో భవేయ్య, “ముణ్డా సమణా”తి వదేయ్య, హీళేన్తో పన గరహత్థేన క-సద్దేన పదం వడ్ఢేత్వా “ముణ్డకా సమణకా”తి వదతీతి దస్సేతుం **''ముణ్డే ముణ్డా''**తిఆది వుత్తం. **ఇబ్భాతి గహపతికాతి** అత్థమత్తవచనం, సద్దతో పన ఇభస్స పయోగో **ఇభో** ఉత్తరపదలోపేన, తం ఇభం అరహన్తీతి **ఇబ్భా** ద్విత్తం కత్వా. కిం వుత్తం హోతి – యథా సోభనం గమనతో ఇభసఙ్ఖాతో హత్థివాహనభూతో పరస్స వసేన పవత్తతి, న అత్తనో, ఏవమేతేపి బ్రాహ్మణానం సుస్సూసకా సుద్దా పరస్స వసేన పవత్తన్తి, న అత్తనో, తస్మా ఇభసదిసపయోగతాయ **ఇబ్భా**తి. తే పన కుటుమ్బికతాయ ఘరవాసినో ఘరసామికా హోన్తీతి అత్థమత్తం దస్సేతి **''గహపతికా''**తి ఇమినా.

కణ్హాతి కణ్హజాతికా. ద్విజా ఏవ హి సుద్ధజాతికా, న ఇతరేతి తస్సాధిప్పాయో. తేనాహ **''కాళకా''**తి. పితామహభావేన ఞాతిబన్ధవత్తా **బన్ధు.** తేనాహ **''పితామహోతి వోహరన్తీ''**తి. **అపచ్చా**తి పుత్తా. **ముఖతో నిక్ఖన్తా**తి బ్రాహ్మణానం పుబ్బపురిసా బ్రహ్మునో ముఖతో నిక్ఖన్తా, అయం తేసం పఠముప్పత్తీతి అధిప్పాయో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. అయం పనేత్థ విసేసో – “ఇబ్భా కణ్హా”తి వత్వా “బన్ధుపాదాపచ్చా”తి వదన్తో కులవసేన సమణా వేస్సకులపరియాపన్నా, పఠముప్పత్తివసేన పన బ్రహ్మునో పిట్ఠిపాదతో నిక్ఖన్తా, న పకతివేస్సా వియ నాభితోతి దస్సేతీతి, ఇదం పనస్స “ముఖతో నిక్ఖన్తా”తిఆదివచనతోపి అతివియ అసమపేక్ఖితపుబ్బవచనం చతువణ్ణపరియాపన్నస్సేవ సమణభావసమ్భవతో. **అనియమేత్వా**తి అవిసేసేత్వా, అనుద్దేసికభావేనాతి అత్థో.

మానమేవ నిస్సాయ కథేసీతి మానమేవాపస్సయం కత్వా అత్తానం ఉక్కంసేన్తో, పరే చ వమ్భేన్తో “ముణ్డకా సమణకా”తిఆదివచనం కథేసి. **జానాపేస్సామీ**తి అత్తనో గోత్తపమాణం యాథావతో విభావనేన విఞ్ఞాపేస్సామి. **అత్థో**తి హితం, ఇచ్ఛితవత్థు వా, తం పన కత్తబ్బకిచ్చమేవాతి వుత్తం **''ఆగన్త్వా కత్తబ్బకిచ్చసఙ్ఖాతో అత్థో''**తి, సో **ఏతస్స అత్థీతి అత్థికం**

యథా “దణ్డికో”తి. దుతియస్సపి పుగ్గలవాచకస్స తదస్సత్థిపచ్చయస్స విజ్జమానత్తా పఠమేన తదారమ్మణికచిత్తమేవ విఞ్ఞాయతీతి ఆహ **“తస్స మాణవస్స చిత్త”**న్తి. **అత్థికమస్స అత్థీతి అత్థికవా** యథా “గుణవా”తి.

“యాయేవ ఖో పనత్థాయా”తి లిఙ్గవిపల్లాసవసేన వుత్తన్తి దస్సేతి **“యేనేవ ఖో పనత్థేనా”**తి ఇమినా. తేనేవాహ **“తమేవ అత్థన్తి ఇదం పురిసలిఙ్గవసేనేవ వుత్త”**న్తి. తత్థ హి సాభావికలిఙ్గతాదస్సనేన ఇధ అసాభావికలిఙ్గతాసిద్ధీతి. అయం పనేత్థ **అట్ఠకథాతో** అపరో నయో – **యాయ అత్థాయాతి** పుల్లిఙ్గవసేనేవ తదత్థే సమ్పదానవచనం, యస్స కత్తబ్బకిచ్చసఙ్ఖాతస్స అత్థస్స అత్థాయాతి అత్థోతి. **అస్సాతి** అమ్బట్ఠస్స దస్సేత్వాతి సమ్బన్ధో. **అఞ్ఞేసం సన్తికం ఆగతానన్తి** గరుట్ఠానియానం సన్తికముపగతానం సాధురూపానం. **వత్తన్తి** తేసం సమాచిణ్ణం. పకరణతోయేవ “ఆచరియకులే”తి అత్థో విఞ్ఞాయతి, “అవుసితవా”తి చ అసిక్ఖితభావోయేవ వోహారవసేన వుత్తో యథా తం చీవరదానం తిచీవరేన అచ్ఛాదేసీతి. తేనాహ **“ఆచరియకులే అవుసితవా అసిక్ఖితో”**తి. అసిక్ఖితత్తా ఏవ **అప్పస్సుతో,** “వుసితమానీ”తి చ పదాపేక్ఖాయ అపరియోసితవచనత్తా సమానోతి పాఠసేసోతి దస్సేతి **“అప్పస్సుతోవ సమానో”**తి ఇమినా. బాహుసచ్చఞ్హి నామ యావదేవ ఉపసమత్థం ఇచ్ఛితబ్బం, తదభావతో పనాయం అమ్బట్ఠో అవుసితవా అసిక్ఖితో అప్పస్సుతోతి విఞ్ఞాయతీతి ఏవమ్పి అత్థాపత్తితో కారణం విభావేన్తో ఆహ **“కిమఞ్ఞత్ర అవుసితత్తా”**తి. ఇమమ్పి సమ్బన్ధం దీపేతి **“ఏతస్స హీ”**తిఆదినా. యథారుతతో పన ఫరుసవచనసముదాచారేన అనుపసమకారణదస్సనమేతం. తత్రాయం యోజనా – “కిమఞ్ఞత్ర అవుసితత్తా”తి ఇదం కారణం ఏతస్స అమ్బట్ఠస్స ఫరుసవచనసముదాచారే కారణన్తి. **“ఫరుసవచనసముదాచారేనా”**తిపి పాఠో, తథా సముదాచారవసేన వుత్తం కారణన్తి అత్థో. ఏవమ్పి యోజేన్తి – అవుసితత్తా అవుసితభావం అఞ్ఞత్ర ఠపేత్వా ఏతస్స ఏవం ఫరుసవచనసముదాచారే కారణం కిమఞ్ఞం అత్థీతి. పురిమయోజనావేత్థ యుత్తతరా యథాపాఠం యోజేతబ్బతో. “అఞ్ఞత్రా”తి నిపాతయోగతో **అవుసితత్తాతి** ఉపయోగత్థే నిస్సక్కవచనం. తదేవ కారణం సమత్థేతి **“ఆచరియకులే”**తిఆదినా.

౨౬౪. కోధసఙ్ఖాతస్స పరస్స వసానుగతచిత్తతాయ **అసకమనో. మాననిమ్మదనత్థన్తి** మానస్స నిమ్మదనత్థం అభిమద్దనత్థం, అమదనత్థం వా, మానమదవిరహత్థన్తి అత్థో. **దోసం ఉగ్గిలేత్వాతి** సినేహపానేన కిలిన్నం వాతపిత్తసేమ్హదోసం ఉబ్బమనం కత్వా. **గోత్తేన గోత్తన్తి** అమ్బట్ఠేనేవ భగవతా పుట్ఠేన వుత్తేన సావజ్జేన పురాతనగోత్తేన అధునా అనవజ్జసఞ్ఞితం గోత్తం. **కులాపదేసేన కులాపదేసన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **ఉట్ఠాపేత్వాతి** సావజ్జతో ఉట్ఠహనం కత్వా, ఉద్ధరిత్వాతి వుత్తం హోతి. గోత్తఞ్చేత్థ ఆదిపురిసవసేన, కులాపదేసో పన తదన్వయే ఉప్పన్నాభిఞ్ఞాతపురిసవసేన గహేతబ్బో యథా “ఆదిచ్చో మాఘవో”తి. సాకియానఞ్హి **ఆదిచ్చగోత్తం** అదితియా నామ దేవధీతాయ పుత్తభూతం ఆదిపురిసం పతి హోతి, తం “గోతమగోత్త”న్తిపి వదన్తి. యథాహ **పబ్బజ్జాసుత్తే** –

> “ఆదిచ్చా నామ గోత్తేన, సాకియా నామ జాతియా;
>
> తమ్హా కులా పబ్బజితోమ్హి, న కామే అభిపత్థయ”న్తి. (సు॰ ని॰ ౪౨౩);

మాఘవకులం పన తదన్వయే అభిఞ్ఞాతం మచలగామికపురిసం పతి హోతీతి. గోత్తమూలస్స గారయ్హతాయ అమానవత్థుభావపవేదనతో **“మానద్ధజం మూలే ఛేత్వా నిపాతేస్సామీ”**తి వుత్తం. **ఘట్టేన్తోతి** జాతిగోత్తవసేన ఓమసన్తో. **హీళేన్తోతి** హీళనం గరహం కరోన్తో. “చణ్డా భో గోతమ సక్యజాతీ”తిఆదినా సాకియేసు చణ్డభావాదిదోసం పాపితేసు సమణోపి గోతమో **పాపితో భవిస్సతీతి** అధిప్పాయో.

యస్మిం మానుస్సయకోధుస్సయా అఞ్ఞమఞ్ఞూపత్థద్ధా, సో “చణ్డో”తి వుచ్చతీతి దస్సేతి **“మాననిస్సితకోధయుత్తా”**తి ఇమినా, పకతూపనిస్సయారమ్మణవసేన చేత్థ నిస్సితభావో, న సహజాతాదివసేన. **ఖరా**తి చిత్తేన, వాచాయ చ కక్ఖళా. **లహుకా**తి తరుణా అవుద్ధకమ్మా. తేనాహ **“అప్పకేనేవా”**తిఆది. **అలాబుకటాహ**న్తి లాబుఫలస్స అభేజ్జకపాలం. అట్ఠకథాముత్తకనయం దస్సేతుం **“భస్సా**తి సాహసికాతి కేచి వదన్తి, సారమ్భకాతి అపరే”తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౬౪) ఆచరియేన వుత్తం. **సమానా**తి హోన్తా భవమానాతి అసనద్దవసేనత్థోతి ఆహ **“సన్తాతి పురిమపదస్సేవ వేవచన”**న్తి. **న సక్కరోన్తీ**తి సక్కారం న కరోన్తీతి అత్థమేవ విఞ్ఞాపేతి **“న బ్రాహ్మణాన”**న్తిఆదినా. **అపచితికమ్మ**న్తి పణిపాతకమ్మం. “యదిమే సక్యా”తి పచ్ఛిమవాక్యే య-సద్దస్స కిరియాపరామసనస్స అనియమస్స “తయిదం భో గోతమా”తి పురిమవాక్యే త-సద్దేన నియమనం వేదితబ్బన్తి ఆహ **“యం ఇమే సక్యా”**తిఆది. **నానులోమ**న్తి అత్తనో జాతియా న అనుచ్ఛవికం.

దుతియఇబ్భవాదవణ్ణనా

౨౬౭. సన్ధాగారపదనిబ్బచనం హేట్ఠా వుత్తమేవ. తదా అభిసిత్తసక్యరాజూనమ్పి బహుతం సన్ధాయాహ **“అభిసిత్తసక్యరాజానో”**తి. కామఞ్చ సక్యరాజకులే యో సబ్బేసం వుద్ధతరో, సమత్థో చ, సో ఏవ అభిసేకం లభతి . ఏకచ్చో పన అభిసిత్తో సమానో “ఇదం రజ్జం నామ బహుకిచ్చం బహుబ్యాపార”న్తి తతో నిబ్బిజ్జ రజ్జం వయసా అనన్తరస్స నియ్యాతేతి, కదాచి సోపి అఞ్ఞస్సాతి ఏవం పరమ్పరానియ్యాతనవసేన తదా బహూ అభిసిత్తపుబ్బా సక్యరాజానో హోన్తీతి ఇదం ఆచరియస్సాభిమతం (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౬౭). అపిచ యథారహం ఠానన్తరేసు అభిసిత్తసక్యరాజూనమ్పి బహుతం సన్ధాయ ఏవమాహాతిపి యుజ్జతి. తే హి “రాజానో”తి వుచ్చన్తి. యథాహ –

> “రాజానో నామ పథబ్యారాజా, పదేసరాజా, మణ్డలికా, అన్తరభోగికా, అక్ఖదస్సా, మహామత్తా, యే వా పన ఛేజ్జభేజ్జం కరోన్తా అనుసాసన్తి, ఏతే రాజానో నామా”తి (పారా॰ ౯౨).

సంహారిమేహి వాళరూపేహి కతో **పల్లఙ్కో**, భద్దపీఠం **వేత్తాసనం.** మిహితమత్తం **హసితమత్తం. అనుహసన్తీ**తి మముద్దేసికం మహాహసితం కరోన్తి, ఇదఞ్చ **“అనుజగ్ఘన్తా”**తి ఏతస్స సంవణ్ణనాపదం. **జగ్ఘసద్దో** చ మహాహసనే పవత్తతి “న ఉజ్జగ్ఘికాయ అన్తరఘరే గమిస్సామీ”తిఆదీసు (పాచి॰ ౫౮౬) వియ.

కణ్హాయనతో పట్ఠాయ పరమ్పరాగతం కులవంసం అనుస్సవవసేన జానన్తి. కులాభిమానినో హి యేభుయ్యేన పరేసం ఉచ్చావచం కులం తథా తథా ఉదాహరన్తి, అత్తనో చ కులవంసం జానన్తి, ఏవం అమ్బట్ఠోపి, తథా హేస పరతో భగవతా పుచ్ఛితో వజిరపాణి భయేన అత్తనో కులవంసం యాథావతో కథేసీతి. **ఓలమ్బేత్వా**తి హత్థిసోణ్డసణ్ఠానాదినా సాటకం అవలమ్బేత్వా. **తతో**తి తథాజాననతో, గమనతో చ. **మమఞ్ఞేవ మఞ్ఞే**తి మమమేవ అనుజగ్ఘన్తా మఞ్ఞే.

తతియఇబ్భవాదవణ్ణనా

౨౬౮. ఖేత్తలేడ్డూనన్తి ఖేత్తే కసనవసేన ఉట్ఠాపితమత్తికాఖణ్డానం. లేడ్డుకానమన్తరే నివాసితత్తా “లేడ్డుకికా” ఇచ్చేవ (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౬౮) సఞ్ఞాతా **ఖుద్దకసకుణికా. మజ్ఝిమపణ్ణాసకే లేడ్డుకికోపమసుత్తవణ్ణనాయం** “చాతకసకుణికా”తి (మ॰ ని॰

అట్ఠ. ౩.౧౨౦) వుత్తా, నిఘణ్డుసత్థేసు పన తం “లాపసకుణికా”తి వదన్తి. **కోధవసేన లగ్గితున్తి** ఉపనయ్హితుం, ఆఘాతం బన్ధితున్తి అత్థో.

“అమ్హే హంసకోఞ్చమోరసమే కరోతీ”తి వదన్తో హేట్ఠా గహితం “న తం కోచి హంసో వా కోఞ్చో వా మోరో వా ఆగన్త్వా కిం త్వం లపసీతి నిసేధేతీ”తి ఇదమ్పి వచనం సఙ్గణ్హితిమనారుళ్హం తదా భగవతా వుత్తమేవాతి దస్సేతి. తదా వదన్తోయేవ హి ఏవం కరోతీతి వత్తుమరహతి. “ఏవం ను తే”తిఆదివచనం, “అవుసితవాయేవా”తిఆదివచనఞ్చ మానవసేన సమణేన గోతమేన వుత్తన్తి అమ్బట్ఠో మఞ్ఞతీతి అధిప్పాయేనాహ **“నిమ్మానో దాని జాతోతి మఞ్ఞమానో”**తి.

దాసిపుత్తవాదవణ్ణనా

౨౬౭. నిమ్మాదేతీతి అ-కారస్స ఆ-కారం కత్వా నిద్దేసో ఉమ్మాదే మదసద్దేన నిప్ఫన్నత్తాతి దస్సేతి **“నిమ్మదేతీ”**తి ఇమినా. **నిమ్మానేతి** విగతమానే. యది పనాహం గోత్తం పుచ్ఛేయ్యం సాధు వతాతి అత్థో. పాకటం కాతుకమ్యతాయ **తిక్ఖత్తుం మహాసద్దేన అవోచ. కస్మా అవోచాతి** పన అసుద్ధభావం జానన్తస్సాపి తథావచనే కారణపుచ్ఛా. గోత్తభూతం నామమేవ అధిప్పేతం, న విసుం గోత్తన్తి ఆహ **“మాతాపేత్తికన్తి మాతాపితూనం సన్తక”**న్తి. గోత్తఞ్హి పితితో లద్ధబ్బం పేత్తికమేవ, న మాతాపేత్తికం. న హి బ్రాహ్మణానం సగోత్తాయ ఏవ ఆవాహవివాహో ఇచ్ఛితో, గోత్తనామం పన జాతిసిద్ధం, న కిత్తిమం, న గుణనామం వా, జాతి చ ఉభయసమ్బన్ధినీతి మాతాపేత్తికమేవ, న పేత్తికమత్తం. **నామగోత్తన్తి** గోత్తభూతం నామం, న కిత్తిమం, న గుణనామం వా విసేసనపరనిపాతవసేన వుత్తత్తా యథా “అగ్యాహితో”తి. నామఞ్చ తదేవ పవేణీవసేన పవత్తత్తా గోత్తఞ్చాతి హి **నామగోత్తం.** తత్థ యా “కణ్హాయనో”తి నామపణ్ణత్తి నిరుళ్హా, తం సన్ధాయాహ **“పణ్ణత్తివసేన నామ”**న్తి. తం పనేతం నామం కణ్హఇసితో పట్ఠాయ తస్మిం కులపరమ్పరావసేన ఆగతం, న ఏతస్మింయేవ నిరుళ్హన్తి వుత్తం **“పవేణీవసేన గోత్త”**న్తి. గోత్తపదస్స వచనత్థో హేట్ఠా వుత్తోయేవ.

“అనుస్సరతో”తి ఏత్థ న కేవలం అనుస్సరణమత్తం అధిప్పేతం, అథ ఖో కులసుద్ధివీమంసనవసేనేవాతి ఆహ **“కులకోటిం సోధేన్తస్సా”**తి, కులగ్గం విసోధేన్తస్సాతి అత్థో. “అయ్యపుత్తా”తి ఏత్థ అయ్యసద్దో అయ్యిరకేతి వుత్తం **“సామినో పుత్తా”**తి. చతూసు దాసీసు దిసా ఓక్కాకరఞ్ఞో అన్తోజాతదాసీ. తేనాహ **“ఘరదాసియా పుత్తో”**తి. ఏత్థ చ యస్మా అమ్బట్ఠో జాతిం నిస్సాయ మానథద్ధో, న చ తస్స యాథావతో జాతియా అవిభావితాయ మాననిగ్గహో కరీయతి, అకతే చ మాననిగ్గహే మానవసేన రతనత్తయం అపరజ్ఝిస్సతి, కతే పన మాననిగ్గహే అపరభాగే రతనత్తయే పసీదిస్సతి, న చేదిసీ వాచా ఫరుసవాచా నామ హోతి చిత్తస్స సణ్హభావతో. మజ్ఝిమపణ్ణాసకే అభయసుత్తఞ్చ (మ. ని. ౨.౮౩) ఏత్థ నిదస్సనం . కేచి చ జనా కక్ఖళాయ వాచాయ వుత్తా అగ్గినా వియ లోహాదయో ముదుభావం గచ్ఛన్తి, తస్మా భగవా అమ్బట్ఠం నిబ్బిసేవనం కత్తుకామో “అయ్యపుత్తా సక్యా భవన్తి, దాసిపుత్తో త్వమసి సక్యాన”న్తి అవోచ.

“ఇధేకచ్చో పాపభిక్ఖు తథాగతప్పవేదితం ధమ్మవినయం పరియాపుణిత్వా అత్తనో దహతీ”తిఆదీసు (పారా. ౧౯౫) వియ దహసద్దో ధారణత్థో, ధారణఞ్చేత్థ పుబ్బపురిసవసేన సఞ్ఞాపనన్తి ఆహ **“ఓక్కాకో నో పుబ్బపురిసో”**తిఆది. దహసద్దఞ్హి భస్మీకరణే, ధారణే చ ఇచ్ఛన్తి సద్దవిదూ. **పభా నిచ్ఛరతీతి** పభస్సరం హుత్వా నిక్ఖమతి తథారూపేన పుఞ్ఞకమ్మేన దన్తానం పభస్సరభావతో.

తేతి జేట్ఠకుమారే. **పఠమకప్పికాన**న్తి పఠమకప్పస్స ఆదికాలే నిబ్బత్తానం. కిరసద్దేన చేత్థ అనుస్సవత్థేన, యో వుచ్చమానాయ రాజపరమ్పరాయ కేసఞ్చి మతిభేదో, తం ఉల్లిఙ్గేతి. అనుస్సవవచనేనేవ హి అననుస్సుతో ఉత్తరవిహారవాసిఆదీనం మతిభేదో నిరాకరీయతీతి. **మహాసమ్మతస్సా**తి అగ్గఞ్ఞసుత్తే వక్ఖమాననయేన "అయం నో రాజా"తి మహాజనేన సమ్మన్నిత్వా ఠపితత్తా "మహాసమ్మతో"తి ఏవం సమ్మతస్స. యం సన్ధాయ వదన్తి –

"ఆదిచ్చకులసమ్భూతో, సువిసుద్ధగుణాకరో;
మహానుభావో రాజాసి, మహాసమ్మతనామకో.

యో చక్ఖుభూతో లోకస్స, గుణరంసిసముజ్జలో;
తమోనుదో విరోచిత్థ, దుతియో వియ భాణుమా.

ఠపితా యేన మరియాదా, లోకే లోకహితేసినా;
వవత్థితా సక్కుణన్తి, న విలఙ్ఘయితు జనా.

యసస్సినం తేజస్సినం, లోకసీమానురక్ఖకం;
ఆదిభూతం మహావీరం, కథయన్తి 'మనూ'తి య"న్తి. (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౬౭);

తస్స చ పుత్తపపుత్తపరమ్పరం సన్ధాయ ఏవం వదన్తి –

"తస్స పుత్తో మహాతేజో, రోజో నామ మహీపతి;
తస్స పుత్తో వరరోజో, పవరో రాజమణ్డలే.

తస్సాపి కల్యాణగుణో, కల్యాణో నామ అత్రజో;
రాజా తస్సాపి తనయో, వరకల్యాణనామకో.

తస్స పుత్తో మహావీరో, మన్ధాతా కామభోగినం;
అగ్గభూతో మహిస్సేన, అడ్ఢరజ్జేన పూజితో.

తస్స సూను మహాతేజో, వరమన్ధాతునామకో;
'ఉపోసథో'తి నామేన, తస్స పుత్తో మహాయసో.

వరో నామ మహాతేజో, తస్స పుత్తో మహావరో;
తస్సాపి ఉపవరోతి, పుత్తో రాజా మహాబలో.

తస్స పుత్తో మఘదేవో, దేవతుల్యో మహీపతి;
చతురాసీతి సహస్సాని, తస్స పుత్తపరమ్పరా.

తేసం పచ్ఛిమకో రాజా, 'ఓక్కాకో'ఇతి విస్సుతో;

మహాయసో మహాతేజో, అఖుద్దో రాజమణ్డలే’’తి. (దీ. ని. టీ. ౧.౨౬౭);

ఇదం అట్ఠకథానుపరోధవచనం. యం పన **దీపవంసే** వుత్తం –

‘‘పఠమాభిసిత్తో రాజా, భూమిపాలో జుతిన్ధరో;
మహాసమ్మతో నామేన, రజ్జం కారేసి ఖత్తియో.

తస్స పుత్తో రోజో నామ, వరరోజో చ ఖత్తియో;
కల్యాణో వరకల్యాణో, ఉపోసథో మహిస్సరో.

మన్ధాతా సత్తమో తేసం, చతుదీపమ్హి ఇస్సరో;
వరో ఉపవరో రాజా, చేతియో చ మహిస్సరో’’తిఆది.

యఞ్చ **మహావంసాదీసు** వుత్తం –

‘‘మహాసమ్మతరాజస్స, వంసజో హి మహాముని;
కప్పాదిస్మిం రాజాసి, మహాసమ్మతనామకో.

రోజో చ వరరోజో చ, తథా కల్యాణకా దువే;
ఉపోసథో చ మన్ధాతా, వరకో పవరా దువే’’తిఆది.

సబ్బమేతం యేభుయ్యతో అట్ఠకథావిరోధవచనం. అట్ఠకథాయఞ్హి మన్ధాతురాజా ఛట్ఠో వుత్తో, మఘదేవరాజా ఏకాదసమో, తస్స చ పుత్తపరమ్పరాయ చతురాసీతిసహస్సరాజూనం పచ్ఛిమకో ఓక్కాకరాజా, తేసు పన మన్ధాతురాజా సత్తమో వుత్తో, మఘదేవరాజా అనేకేసం రాజసహస్సానం పచ్ఛిమకో, తస్స చ పుత్తపరమ్పరాయ అనేకరాజసహస్సానం పచ్ఛిమకో ఓక్కాకరాజాతి ఏవమాదినా అనేకధా విరోధవచనం అట్ఠకథాయం నిరాకరోతి. నను అవోచుమ్హ ‘‘కిరసద్దేన చేత్థ అనుస్సవత్థేన, యో వుచ్చమానాయ రాజపరమ్పరాయ కేసఞ్చి మతిభేదో, తం ఉల్లిఙ్గేతీ’’తి. **తేసం పచ్ఛతోతి** మఘదేవపరమ్పరాభూతానం కళారజనకపరియోసానానం చతురాసీతిఖత్తియసహస్సానం అపరభాగేతి యథానుస్సుతం ఆచరియేన వుత్తం. **దీపవంసాదీసు** పన ‘‘కళారజనకరఞ్ఞో పుత్తపరమ్పరాయ అనేకఖత్తియసహస్సానం పచ్ఛిమకో రాజా సుజాతో నామ, తస్స పుత్తో ఓక్కాకో రాజా’’తి వుత్తం. మఘదేవపరమ్పరాయ అనేకసహస్సరాజూనం అపరభాగే పఠమో ఓక్కాకో నామ రాజా అహోసి, తస్స పరమ్పరాభూతానం పన అనేకసహస్సరాజూనం అపరభాగే దుతియో ఓక్కాకో నామ రాజా అహోసి, తస్సపి పరమ్పరాయ అనేకసహస్సరాజూనం అపరభాగే తతియో ఓక్కాకో నామ రాజా అహోసి. తం సన్ధాయాహ ‘‘**తయో ఓక్కాకవంసా అహేసు**’’న్తిఆది.

జాతియా పఞ్చమదివసే నామకమ్మాదిమఙ్గలం లోకాచిణ్ణన్తి వుత్తం ‘‘**పఞ్చమదివసే అలఙ్కరిత్వా**’’తి. **సహసా వరం అదాసిన్తి** పుత్తదస్సనేన బలవసోమనస్సప్పత్తో తురితం అవీమంసిత్వా తుట్ఠిదాయవసేన వరం అదాసిం ‘‘యం ఇచ్ఛసి, తం గణ్హాహీ’’తి. **సాతి** జన్తుకుమారమాతా. **రజ్జం పరిణామేతుం ఇచ్ఛతీతి** మమ వరదానం అన్తరం కత్వా ఇమం రజ్జం పరిణామేతుం ఇచ్ఛతి.

రజ్జం కారేస్సన్తీతి రాజభావం మహాజనేన మహాజనం వా కారాపేస్సన్తి. **నప్పసహేయ్యా**తి నివాసత్థాయ పరియత్తో న భవేయ్య.

కళారవణ్ణతాయ **కపిలబ్రాహ్మణో** నామ అహోసి. **నిక్ఖమ్మా**తి ఘరావాసతో కామేహి చ నిక్ఖమిత్వా. **సాకో** నామ సబ్బసారమయో రుక్ఖవిసేసో, యేన పాసాదాది కరీయతే, తంసముదాయభూతే వనసణ్డేతి అత్థో. భూమియా పవత్తం **ధుమ్మం**, తం గుణదోసం జాలేతి జోతేతి, తం వా జలతి జోతతి పాకటం భవతి ఏతాయాతి **ధుమ్మజాలా. హేట్ఠా చా**తి ఏత్థ చ-సద్దేన "అసీతిహత్థే"తి ఇదమనుకడ్ఢతి. **ఏతస్మిం పదేసే**తి సాకవనసణ్డమాహ. ఖన్ధపన్తివసేన **దక్ఖిణావట్టా.** సాఖాపన్తివసేన **పాచీనాభిముఖా. తేహీ**తి మిగసూకరేహి, మణ్డూకమూసికేహి చ. **తే**తి సీహబ్యగ్ఘాదయో సప్పబిళారా చ.

ఏత్థాతి ఏవం మాపియమానే నగరే. తుమ్హాకం పురిసేసు పరియాపన్నం ఏకేకమ్పి పురిసం పచ్చత్థికభూతం అఞ్ఞం పురిససతమ్పి పురిససహస్సమ్పి అభిభవితుం న సక్ఖిస్సతీతి యోజనా. **చక్కవత్తిబలేనా**తి చక్కవత్తిబలభావేన. **అతిసేయ్యో**తి అతివియ ఉత్తమో భవేయ్య. కపిలస్స ఇసినో వసనట్ఠానత్తా **కపిలవత్థు.**

నేసం సన్తికే భవేయ్యాతి సమ్బన్ధో. **అసదిససంయోగే**తి జాతియా అసదిసానం ఘరావాసపయోగే హేతుభూతే. **అవసేసాహి** అత్తనో అత్తనో కణిట్ఠాహి.

వడ్ఢమానానన్తి అనాదరే సామివచనం, అనన్తరాయికాయ పుత్తధీతువడ్ఢనాయ వడ్ఢమానేసు ఏవ ఉదపాదీతి అత్థో. లోహితకతాయ **కోవిళారపుప్ఫసదిసాని.** కుట్ఠరోగో నామ సాసమసూరీరోగా వియ యేభుయ్యేన సఙ్కమనసభావోతి వుత్తం "**అయం రోగో సఙ్కమతీ**"తి. **ఉపరి** పదరేన **పటిచ్ఛాదేత్వా పంసుం** రాసికరణేన **దత్వా. నాటకిత్థియో** నామ నచ్చన్తియో. రాజభరియాయో **ఓరోధా** నామ. **తస్సా**తి సుసిరస్స. **మిగసకుణాదీనన్తి** ఏత్థ **ఆది**సద్దేన వనచరకపేతాదికే సఙ్గణ్హాతి.

తస్మిం రామరఞ్ఞో నిసిన్నేతి సమ్బన్ధో. **పదరే**తి దారుఫలకే. ఖత్తియమాయారోచనేన **అత్తనో ఖత్తియభావం జానాపేత్వా.**

మాతికన్తి మాతితో ఆగతం. **పాభతన్తి** మూలభణ్డం, పణ్ణాకారో వా. **రఞ్ఞో**తి రామరాజస్స జేట్ఠపుత్తభూతస్స బారాణసిరఞ్ఞో. **తత్థా**తి బారాణసియం. **ఇధేవా**తి హిమవన్తపస్సేయేవ. **నగరన్తి** రాజధానీభూతం మహానగరం. **కోలరుక్ఖో** నామ కుట్ఠభేసజ్జుపగో ఏకో రుక్ఖవిసేసో. **బ్యగ్ఘపథే**తి బ్యగ్ఘమగ్గే.

మాతులాతి మాతు భాతరో. **కేసగ్గహణన్తి** కేసవేణిబన్ధనం. **దుస్సగ్గహణన్తి** వత్థస్స నివసనాకారో. **న్హానతిత్థన్తి** యథావుత్తాయ పోక్ఖరణియా ఉదకన్హానతిత్థం. ఇదానిపి తేసం జాతిసమ్భేదాభావం దస్సేన్తో "**ఏవం తేస**"న్తిఆదిమాహ. **ఆవాహో** దారికాహరణం. **వివాహో** దారికాదానం. **తత్థా**తి తేసు సక్యకోలియేసు. ధాతుసద్దానమనేకత్థత్తా సముసద్దో నివాసత్థోతి వుత్తం "**వసన్తీ**"తి. **అగ్గే**తి ఉపయోగత్థే భుమ్మవచనం, ఆద్యత్థే చ అగ్గసద్దో, కిరియావిసేసోతి చ దస్సేతి "**తం అగ్గ**"న్తిఆదినా. యదేత్థ భగవతా వుత్తం "అథ ఖో అమ్బట్ఠ రాజా ఓక్కాకో ఉదానం ఉదానేసి 'సక్యా వత భో కుమారా, పరమసక్యా వత భో కుమారా'తి, తదగ్గే ఖో పన అమ్బట్ఠ సక్యా పఞ్ఞాయన్తీ"తి, తదేతం సద్దతో, అత్థతో చ సాభావికనిబ్బచననిదస్సనం "సకాహి భగినీహిపి సద్ధిం సంవాసవసేన జాతిసమ్భేదమకత్వా కులవంసం అనురక్ఖితుం సక్కుణన్తి సమత్థేన్తీతి **సక్యా**"తి తేయేవ సద్దరచనావిసేసేన **సాకియా.** యం పనేతం సక్కతనిఘణ్టుసత్థేసు వుత్తం –

“సాకరుక్ఖపటిచ్ఛన్నం, వాసం యస్మా పురాకంసు;

తస్మా దిట్ఠా వంసజాతే, భువి ‘సక్యా’తి విస్సుతా”తి.

తదేతం సద్దమత్తం పతి అసాభావికనిబ్బచననిదస్సనం “కపిలమునినో వసనట్ఠానే సాకవనే వసన్తీతి **సక్యా, సాకియా**”తి చ.

కాళవణ్ణతాయ **కణ్హో** నామాతి వుత్తం **“కాళవణ్ణ”**న్తిఆది. హనుయం జాతా **మస్సూ,** ఉత్తరోట్ఠస్స ఉభోసు పస్సేసు దాఠాకారేన జాతా **దాఠికా.** ఇదఞ్చ అత్థమత్తేన వుత్తం, తద్ధితవసేన పన యథా ఏతరహి యక్ఖే “పిసాచో”తి సమఞ్ఞా, ఏవం తదా “కణ్హో”తి, తస్మా జాతమత్తేయేవ సబ్యాహరణేన పిసాచసదిసతాయ **కణ్హోతి.** తథాహి వుత్తం “యథా ఖో పన అమ్బట్ఠ ఏతరహి మనుస్సా పిసాచే దిస్వా ‘పిసాచా’తి సఞ్జానన్తి, ఏవమేవ ఖో అమ్బట్ఠ తేన ఖో పన సమయేన మనుస్సా పిసాచే ‘కణ్హా’తి సఞ్జానన్తీ”తిఆది. తత్థ **పిసాచో జాతోతి** ఇదాని పాకటనామేన సువిఞ్ఞాపనత్థం పురిమపదస్సేవ వేవచనం వుత్తం. “న సకబళేన ముఖేన బ్యాహరిస్సామీ”తిఆదీసు (పాచి. ౬౧౮) వియ ఉపసగ్గవసేన సద్దకరణత్థో హారసద్దో, పున దుతియోపసగ్గేన యుత్తో ఉచ్చాసద్దకరణే వత్తతీతి వుత్తం **“ఉచ్చాసద్దమకాసీ”**తి.

౨౬౮. అత్తనో **ఉపారమ్భమోచనత్థాయాతి** ఆచరియేన, అమ్బట్ఠేన చ అత్తనో అత్తనో ఉపరి పాపేతబ్బోపవాదస్స అపనయనత్థం. “అత్తనో”తి హేతం విచ్ఛాలోపవచనం. **పరిభిన్దిస్సతీతి** అనత్థకామతాపవేదనేన పరిభేదం కరిస్సతి, పేసుఞ్ఞం ఉపసంహరిస్సతీతి వుత్తం హోతి. అత్థవిఞ్ఞాపనే సాధనతాయ వాచా ఏవ కరణం **వాక్కరణం** నిరుత్తినయేన, తం కల్యాణమస్సాతి **కల్యాణవాక్కరణో. అస్మిం వచనేతి** ఏత్థ తసద్దేన కామం “చత్తారోమే భో గోతమ వణ్ణా”తిఆదినా (దీ. ని. ౧.౨౬౬) అమ్బట్ఠేన హేట్ఠా వుత్తో జాతివాదో పరామసితబ్బో హోతి, తథాపేస జాతివాదో వేదే వుత్తవిధినాయేవ తేన పటిమన్తేతబ్బో, తస్మా పటిమన్తనహేతుభావేన పసిద్ధం వేదత్తయవచనమేవ పరామసితబ్బన్తి దస్సేతుం వుత్తం **“అత్తనా ఉగ్గహితే వేదత్తయవచనే”**తి. ఇదాని “పోరాణం ఖో పన తే అమ్బట్ఠ మాతాపేత్తిక”న్తిఆదినా భగవతా వుత్తవచనస్సపి పరామసనం దస్సేన్తో **“ఏతస్మిం వా దాసిపుత్తవచనే”**తి ఆహ. అపిచ **పటిమన్తేతున్తి** ఏత్థ పటిమన్తనా నామ పఞ్హావిస్సజ్జనా, ఉత్తరికథనా వా, తస్మా అత్థద్వయానురూపం తబ్బిసయస్స త-సద్దేన పరామసనం దస్సేతీతి దట్ఠబ్బం.

౨౬౯. తావాతి మన్తనాయ పఠమమేవ, అకతాయ ఏవ మన్తనాయాతి వుత్తం హోతి. **దుజ్జానాతి** దుబ్బిఞ్ఞేయ్యా, పఠమమేవ సీసముక్ఖిపితుం అసమత్థనతో , జాతియా చ దుబ్బిఞ్ఞేయ్యత్తా, అట్టస్స చ దుక్కరణతో అమ్బట్ఠో సయమేవ మోచేతూతి అధిప్పాయో. అత్తనావ సక్యేసు ఇబ్భవాదనిపాతనేన అత్తనో ఉపరి పాపుణనం సన్ధాయ **“అత్తనా బద్ధం పుటక”**న్తి వుత్తం, అత్తనావ బద్ధం పుటోళిన్తి అత్థో.

౨౭౦. ధమ్మో నామ కారణం “ధమ్మపటిసమ్భిదా”తిఆదీసు (విభ. ౭౧౮ ఆదయో) వియ, ధమ్మేన సహ వత్తతీతి సహధమ్మో, సో ఏవ **సహధమ్మికోతి** ఆహ **“సహేతుకో”**తిఆది, పరియాయవచనమేతం. జనకో వా **హేతు,** ఉపత్థమ్భకో **కారణం. అఞ్ఞేన** అట్ఠానగతేన **అఞ్ఞం** అట్ఠానగతం **వచనం.** తేనాహ **“యో హీ”**తిఆది.

తతోతి ద్విక్ఖత్తుం చోదనాతో పరం, తతియచోదనాయ అనాగతాయ ఏవ పక్కమిస్సామీతి వుత్తం హోతి.

౨౭౧. పూజితబ్బతో సక్కో దేవరాజా **యక్ఖో** నామ. యో అగ్గిస్స పకతివణ్ణో, తేన సమన్నాగతన్తి వుత్తం ''**ఆదిత్తన్తి అగ్గివణ్ణ**''న్తి. **కన్దలో** నామ పుప్ఫూపగరుక్ఖవిసేసో, యస్స సేతం పుప్ఫం పుప్ఫతి, మకుళమ్పిస్స సేతవణ్ణం దాఠాకారం హోతి. **విరూపరూప**న్తి విపరీతరూపసణ్ఠానం.

అట్ఠమసత్తాహే అజపాలనిగ్రోధమూలే నిసిన్నస్స సబ్బబుద్ధస్స ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణం అప్పోస్సుక్కతం సన్ధాయ ''**అహఞ్చేవా**''తిఆది వుత్తం. **అవత్తమానే**తి అప్పటిపజ్జమానే, అననువత్తమానే వా. **తస్మా**తి తదా తథాపటిఞ్ఞాతత్తా. **తాసేత్వా పఞ్హం విస్సజ్జాపేస్సామీతి ఆగతో** యథా తం మూలపణ్ణాసకే ఆగతస్స సచ్చకపరిబ్బాజకస్స సమాగమే (మ. ని. ౧.౩౫౭).

"భగవా చేవ పస్సతి అమ్బట్ఠో చా"తి ఏత్థ ఇతరేసమదస్సనే దువిధమ్పి కారణం దస్సేన్తో ''**యది హీ**''తిఆదిమాహ. **హి**-సద్దో కారణత్థే నిపాతో. యస్మా అగరు, యస్మా చ వదేయ్యుం, తస్మాతి సమ్బన్ధో. అఞ్ఞేసమ్పి సాధారణతో **అగరు** అభారియం. **ఆవాహేత్వా**తి మన్తబలేన అవ్హానం కత్వా. **తస్సా**తి అమ్బట్ఠస్స. **అన్తోకుచ్ఛి** అన్తఅన్తగుణాదికో. **వాదసఙ్ఘట్టే**తి వాచాసఙ్ఘట్టనే. **మజ్ఝమానో**తి మజ్ఝనతో. సమ్బన్ధదస్సనఞ్హేతం.

౨౭౨. తాణం గవేసమానోతి "అయమేవ సమణో గోతమో ఇతో భయతో మమ తాయకో"తి భగవన్తంయేవ "తాణ"న్తి పరియేసన్తో , ఉపగచ్ఛన్తోతి వుత్తం హోతి. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. **తాయతీ**తి యథూపట్ఠితభయతో పాలేతి. తేనాహ ''**రక్ఖతీ**''తి, కత్తుసాధనమేతం. **నిలీయతీ**తి యథూపట్ఠితేసేవ భయేన ఉపద్దుతో నిలీనో హోతి, అధికరణసాధనమేతం. **సరసద్దో** హింసనే, తఞ్చ విద్ధంసనమేవ అధిప్పేతన్తి వుత్తం ''**భయం హింసతి విద్ధంసేతీ**''తి, కత్తుసాధనమేతం.

అమ్బట్ఠవంసకథావణ్ణనా

౨౭౪. గఙ్గాయ దక్ఖిణతోతి గఙ్గాయ నామ నదియా దక్ఖిణదిసాభాగే. **బ్రాహ్మణతాపసా**తి బ్రహ్మకులినో తాపసా. సరం వా సత్తిఆదయో వా పరస్స ఉపరి ఖిపితుకామస్స మన్తానుభావేన హత్థం న పరివత్తతి, హత్థే పన అపరివత్తన్తే కుతో ఆవుధం పరివత్తిస్సతీతి తథా అపరివత్తనం సన్ధాయ ''**ఆవుధం న పరివత్తతీ**''తి వుత్తం. **భద్రం భో**తి సమ్పటిచ్ఛనం, సాధూతి అత్థో. ధనునా ఖిత్తసరేన అగమనీయం ససమ్భారకథానయేన ''**ధను అగమనీయ**''న్తి వుత్తం యథా "ధనునా విజ్ఝతి, చక్ఖునా పస్సతీ"తి. **అమ్బట్ఠం నామ విజ్జ**న్తి సత్తానం సరీరే అబ్భఙ్గం ఠపేతీతి **అమ్బట్ఠా** నిరుత్తినయేన, ఏవంలద్ధనామం మన్తవిజ్జన్తి అత్థో. యతో అమ్బట్ఠా విజ్జా ఏతస్మిం అత్థీతి కత్వా కణ్హో ఇసి ''**అమ్బట్ఠో**''తి పఞ్ఞాయిత్థ, తబ్బంసజాతతాయ పనాయం మాణవో ''**అమ్బట్ఠో**''తి వోహరీయతి. సో కిర "కథం నామాహం దిసాయ దాసియా కుచ్ఛిమ్హి నిబ్బత్తో"తి తం హీనం జాతిం జిగుచ్ఛన్తో "హన్దాహం యథా తథా ఇమం జాతిం సోధేస్సామీ"తి నిగ్గతో. తేన వుత్తం ''**ఇదాని మే మనోరథం పూరేస్సామీ**''తి. అయఞ్హిస్స మనోరథో – విజ్జాబలేన రాజానం తాసేత్వా తస్స ధీతరం లద్ధకాలతో పట్ఠాయ మ్హాకం దాసజాతి సోధితా భవిస్సతీతి.

సేట్ఠమన్తేతి సేట్ఠభూతే వేదమన్తే. **కో ను** కిం కారణా **దాసిపుత్తో** సమానో మద్దరూపిం ధీతరం యాచతీతి అత్థో. ఖురతి ఛిన్దతి, ఖురం వా పాతి పివతీతి **ఖురప్పో**, ఖురమస్స అగ్గే అప్పీయతి ఠపీయతీతి వా **ఖురప్పో**, సరో. **మన్తానుభావేన** రఞ్ఞో

బాహుక్ఖమ్భమత్తం జాతం, తేన పన బాహుక్ఖమ్భేన “కో జానాతి, కిం భవిస్సతీ”తి రాజా భీతో ఉస్సఙ్కీ ఉత్రస్తో అహోసి. తథా చ వుత్తం ‘‘**భయేన వేధమానో అట్ఠాసీ**’’తి.

సరభఙ్గజాతకే (జా. ౨.౧౭.౬౨) ఆగతానం దణ్డకీరాజాదీనం పచ్ఛా ఓక్కాకరాజా అహోసి, తేసం పవత్తి చ సబ్బత్థ చిరకాలం పాకటాతి ఆహ ‘‘**దణ్డకీరఞ్ఞో**’’తిఆది. అపరద్ధస్స దణ్డకీరఞ్ఞో, అపరద్ధో నాళికేరో, అజ్జునో చాతి సమ్బన్ధో. సతిపి వాలుకాదివస్సే ఆవుధవస్సేనేవ వినాసోతి వుత్తం ‘‘**ఆవుధవుట్ఠియా**’’తి. “అయమ్పి ఈదిసో మహానుభావో”తి మఞ్ఞమానా ఏవం **చిన్తయన్తా భయేన అవోచు**న్తి దట్ఠబ్బం.

ఉన్ద్రియిస్సతీతి భిన్దియిస్సతి. కమ్మరూపఞ్చేతం “పథవీ”తి కమ్మకత్తువసేన వుత్తత్తా యథా “కుసులో భిజ్జతీ”తి. తేనాహ ‘‘**భిజ్జిస్సతీ**’’తి. **థుసముట్ఠీ**తి పలాసముట్ఠి, భుసముట్ఠి వా. కస్మాతి ఆహ ‘‘**సరసన్ధమ్భనమత్తే**’’తిఆది.

భీతతసితా భయవసేన ఛమ్భితసరీరా ఉద్ధగ్గలోమా హోన్తి హట్ఠలోమా, అభీతతసితా పన భయుపద్దవాభావతో అచ్ఛమ్భితసరీరా పతితలోమా హోన్తి అహట్ఠలోమా, ఖేమేన సోత్థినా తిట్ఠన్తి, తాయ పన పతితలోమతాయ తస్స సోత్థిభావో పాకటో హోతీతి ఫలేన కారణం విభావేతుం పాళియం “పల్లోమో”తి వుత్తన్తి దస్సేతి ‘‘**పన్నలోమో**’’తిఆదినా. నిరుత్తినయేన పదసిద్ధి యథా తం **భయభేరవసుత్తే** “భియ్యో పల్లోమమాపాదిం అరఞ్ఞే విహారాయా”తి (మ. ని. ౧.౩౬ ఆదయో). **ఇదన్తి** ఓసానవచనం. “సచే మే రాజా తం దారికం దస్సతి, కుమారో సోత్థి పల్లోమో భవిస్సతీ”తి పటిఞ్ఞాకరణం పకరణతోయేవ పాకటం. **తేనా**తి కణ్హేన. **మన్తే**తి బాహుక్ఖమ్భకమన్తస్స పటిప్పస్సమ్భకవిజ్జాసఙ్ఖాతే మన్తే. ఏవరూపానఞ్హి భయుపద్దవకరానం మన్తానం ఏకంసేనేవ పటిప్పస్సమ్భకమన్తాహోన్తి యథా తం కుసుమారకవిజ్జాదీనం. **పరివత్తితే**తి పజప్పితే. అత్తనో ధీతుయా అపవాదమోచనత్థం తం అదాసం భుజిస్సం కరోతి. తస్సా అనురూపే ఇస్సరియే ఠపనత్థం **ఉళారే చ నం ఠానే ఠపేసి. ఏకేన పక్ఖేనా**తి మాతుపక్ఖేన. కరుణాయన్తో **సమస్సాసనత్థం ఆహ,** న పన ఉచ్చాకులీనభావదస్సనత్థం. తేనాహ ‘‘**అథ ఖో భగవా**’’తిఆది.

ఖత్తియసేట్ఠభావవణ్ణనా

౨౭౫. బ్రాహ్మణేసూతి వోహారమత్తం, బ్రాహ్మణానం సమీపే బ్రాహ్మణేహి లద్ధబ్బాని ఆసనాదీని లభేథాతి వుత్తం హోతి. తేన వుత్తం ‘‘**బ్రాహ్మణానం అన్తరే**’’తి. కేవలం వేదసత్థానురూపం పరలోకగతే సద్ధాయ ఏవ కాతబ్బం, న తదఞ్ఞం కిఞ్చి అభిపత్థేన్తేనాతి **సద్ధ**న్తి నిబ్బచనం దస్సేతుం ‘‘**మతకే ఉద్దిస్స కతభత్తే**’’తి వుత్తం. **మఙ్గలాదిభత్తే**తి ఏత్థ **ఆది**సద్దేన ఉస్సవదేవతారాధనాదిభత్తే సఙ్గణ్హాతి. **యఞ్ఞభత్తే**తి పాపసఞ్ఞమాదివసేన కతభత్తే. “పాపసఞ్ఞమాదిభత్తో భవిస్సతీ”తిఆదినా హి అగ్గిహోమో ఇధ యఞ్ఞం. **పాహునకాన**న్తి అతిథీనం. అనాగన్తుకానమ్పి పాహేణకభత్తం “పాహున”న్త్వేవ వుచ్చతీతి ఆహ ‘‘**పణ్ణాకారభత్తే వా**’’తి. **ఆవటం** నివారణం. **అనావటం** అనివారణం. **ఖత్తియభావం అప్పత్తో** ఉభతోసుజాతాభావతో. తేనాహ ‘‘**అపరిసుద్ధో**’’తి.

౨౭౬. ఇత్థియా వా ఇత్థిం కరిత్వాతి ఏత్థ కరణం నామ కిరియాసామఞ్ఞవిసయం కరభూధాతూనం అత్థవసేన సబ్బధాత్వన్తోగధత్తాతి ఆహ ‘‘**పరియేసిత్వా**’’తి. ఖత్తియకుమారస్స భరియాభూతం బ్రాహ్మణకఞ్ఞం ఇత్థిం పరియేసిత్వా గహేత్వా బ్రాహ్మణానం ఇత్థియా వా ఖత్తియావ సేట్ఠా, “హీనా బ్రాహ్మణా”తి పాళిముదాహరిత్వా యోజేతబ్బం. ‘‘**పురిసేన వా**

పురిసం కరిత్వాతి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో''తి (దీ. ని. టీ. ౧.౨౬౬) ఆచరియేన వుత్తం. తత్థాపి హి ఖత్తియకఞ్ఞాయ పతిభూతం బ్రాహ్మణకుమారం పురిసం పరియేసిత్వా గహేత్వా బ్రాహ్మణానం పురిసేన వా ఖత్తియావ సేట్ఠా, హీనా బ్రాహ్మణాతి యోజనా.

కిస్మిఞ్చిదేవ పకరణేతి ఏత్థ పకరణం నామ కారణం ''ఏతస్మిం నిదానే ఏతస్మిం పకరణే''తిఆదీసు (పాచి. ౪౨, ౯౦) వియ, తస్మా రాగాదివసేన పక్ఖలితే రానే హేతుభూతేతి అత్థో, తం పన అత్థతో అపరాధోవ, నో చ అకత్తబ్బకరణన్తి ఆహ **''కిస్మిఞ్చిదేవ దోసే''**తిఆది. భస్ససద్దో భస్మపరియాయో. భసీయతి నిరత్థకభావేన ఖిపీయతీతి హి **భస్సం,** ఛారికా. ''వధిత్వా''తి ఏతస్స అత్థవచనం **''ఓకిరిత్వా''**తి.

౨౭౭. కమ్మకిలేసేహి జనేతబ్బో, తేహి వా జాయతీతి జనితో, స్వేవ **జనేతో,** మనుస్సోవ . తథా హి వుత్తం ''యే గోత్తపటిసారినో''తి. తదేతం పజావచనం వియ జాతిసద్దవసేన బహుమ్హి ఏకవచనన్తి ఆహ **''పజాయాతి అత్థో''**తి. ఏతస్మిం జనేతిపి యుజ్జతి. **పటిసరన్తీ**తి గోత్తం పటిచ్చ ''అహం గోతమో, అహం కస్సపో''తిఆదినా సరణం కరోన్తి విచినన్తి.

పఠమభాణవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

విజ్జాచరణకథావణ్ణనా

౨౭౮. ఇమస్మిం పన సిలోకే ఆహరియమానే బ్రహ్మగరుకా సద్ధేయ్యతం ఆపజ్జిస్సన్తి, అమ్బట్ఠో చ ''విజ్జాచరణసమ్పన్నో''తి పదం సుత్వా విజ్జాచరణం పుచ్ఛిస్సతి, ఏవమయం విజ్జాచరణపరిదీపనీ దేసనా మహాజనస్స సాత్థికా భవిస్సతీతి పస్సిత్వా లోకనాథో ఇమం సిలోకం సనఙ్కుమారభాసితం ఆహరీతి ఇమమత్థమ్పి విభావేన్తో **''ఇమాయ పన గాథాయా''**తిఆదిమాహ. ఇతరథా హి భగవాపి అసబ్బఞ్ఞూ పరావస్సయో భవేయ్య, న చ యుజ్జతి భగవతో పరావస్సయతా సమ్మాసమ్బుద్ధభావతో. తేనాహ ''అహమ్పి హి, అమ్బట్ఠ, ఏవం వదామీ''తిఆది. **బ్రాహ్మణసమయే సిద్ధ**న్తి బ్రాహ్మణలద్ధియా పాకటం. వక్ఖమాననయేన **జాతివాదాదిపటిసంయుత్తం. ''సంసన్దిత్వా**తి ఘటేత్వా, అవిరుద్ధం కత్వాతి అత్థో''తి (దీ. ని. టీ. ౧.౨౭౭) ఆచరియేనవుత్తం. ఇదాని పన పోత్థకేసు ''పటిక్ఖిపిత్వా''తి పాఠో దిస్సతి, నో అయుత్తోవ. కస్మాతి చే? న హి పాళియం బ్రాహ్మణసమయసిద్ధం విజ్జాచరణం పటిక్ఖిపతి, తదేవ అమ్బట్ఠేన చిన్తితం విజ్జాచరణం ఘటేత్వా అవిరుద్ధం కత్వా అనుత్తరం విజ్జాచరణం దేసేతీతి.

వాదోతి లద్ధి, వచీభేదో వా. తేనాహ **''బ్రాహ్మణ...పే....ఆదివచన''**న్తి. లద్ధిపి హి వత్తబ్బత్తా వచనమేవ. **ఇదన్తి** అజ్ఝేనజ్ఝాపనయజనయాజనాదికమ్మం, న వేస్సస్స, న ఖత్తియస్స, న తదఞ్ఞేసన్తి అత్థం **ఆది**సద్దేన సఙ్గణ్హాతి. **సబ్బత్థా**తి గోత్తవాదమానవాదేసు. తత్థాపి హి **గోత్తవాదో**తి గోత్తం ఆరబ్భ వాదో, కస్సపస్సేవిదం వట్టతి, న కోసియస్సాతిఆదివచనన్తి అత్థో. **మానవాదో**తి మానం ఆరబ్భ అత్తుక్కంసనపరవమ్భనవసేన వాదో, బ్రాహ్మణస్సేవిదం వట్టతి, న సుద్దస్సాతిఆదివచనన్తి అత్థో. **జాతివాదే వినిబద్ధా**తి జాతిసన్నిస్సితవాదే పటిబద్ధా. **సబ్బత్థా**తి గోత్తవాదవినిబద్ధాదీసు. **గోత్తవాదవినిబద్ధా**తి హి గోత్తవాదే వినిబద్ధా. **మానవాదవినిబద్ధా**తి మానవాదే వినిబద్ధా, యే హి బ్రాహ్మణస్సేవ అజ్ఝేనజ్ఝాపనయజనయాజనాదయోతి ఏవం అత్తుక్కంసనపరవమ్భనవసేన పవత్తా, తే మానవాదవినిబద్ధా చ హోన్తి. **ఆవాహవివాహవినిబద్ధా**తి ఆవాహవివాహేసు వినిబద్ధా. యే హి వినిబద్ధత్తయవసేన ''అరహసి వా మం త్వం, న వా మం త్వం అరహసీ''తి ఏవం పవత్తనకా, తే ఆవాహవివాహవినిబద్ధా చ హోన్తీతి ఇమమత్థసేసం సన్ధాయ **''ఏస నయో''**తి వుత్తం. ఆవాహవివాహవినిబద్ధభావవిభావనత్థఞ్హి ''అరహసి వా మం త్వం, న వా మం త్వం అరహసీ''తి పాళియం వుత్తం, తదేతం

జాతివాదాదీహి తీహి పదేహి యోజేతబ్బం. ఆవుత్తిఆదినయేన హి జాతివాదాదయో ద్విక్ఖత్తుమత్థదీపకా. తథా హి ఆచరియేన వుత్తం "యే పన ఆవాహవివాహవినిబద్ధా, తే ఏవ సమ్బన్ధత్తయవసేన 'అరహసి వా మం త్వం, న వా మం త్వం అరహసీ'తి ఏవం పవత్తనకా"తి (దీ. ని. టీ. ౧.౨౭౮).

నను పుబ్బే విజ్జాచరణం పుట్ఠం, కస్మా తం పున పుచ్ఛతీతి చోదనం సోధేన్తో **"తతో అమ్బట్ఠో"**తిఆదిమాహ. తత్థ **యత్థాతి** యస్సం విజ్జాచరణసమ్పత్తియం. బ్రాహ్మణసమయసిద్ధం సన్ధాయ వుత్తం. **లగ్గిస్సామాతి** ఓలగ్గా అన్తోగధా భవిస్సామ. **తతోతి** తాయ విజ్జాచరణసమ్పదాయ. **అవక్ఖిపీతి** అవచాసి. పరమత్థతో అవిజ్జాచరణానియేవ "విజ్జాచరణానీ"తి గహేత్వా ఠితో హి పరమత్థతో విజ్జాచరణేసు విభజియమానేసు సో తతో దూరతో అపనీతో నామ హోతి. **యత్థాతి** యస్సం పన విజ్జాచరణసమ్పత్తియం. అనుత్తరవిజ్జాచరణం సన్ధాయ వుత్తం. జాననకిరియాయోగే కమ్మమ్పి యుజ్జనకిరియాయోగే కత్తాయేవ ఉపపన్నో. పధానకిరియాపేక్ఖా హి కారకాతి వుత్తం **"అయం నో విజ్జాచరణసమ్పదా ఞాతుం వట్టతీ"**తి. ఏవమీదిసేసు. **సముదాగమతోతి** ఆదిసముట్ఠానతో.

౨౭౯. కామం చరణపరియాపన్నత్తా చరణవసేన నియ్యాతేతుం వట్టతి, అమ్బట్ఠస్స పన అసమపథగమనం నివారేన్తో సీలవసేనేవ నియ్యాతేతీతి ఇమమత్థం విభావేతుం **"చరణపరియాపన్నమ్పీ"**తి వుత్తం. బ్రహ్మజాలే (దీ. ని. ౧.౭, ౧౧, ౨౧) వుత్తనయేన ఖుద్దకాదిభేదం **తివిధం సీలం. సీలవసేనేవాతి** సీలపరియాయవసేనేవ. **కిఞ్చి కిఞ్చి సీలన్తి** బ్రాహ్మణానం జాతిసిద్ధం అహింసనాదియమనియమలక్ఖణం అప్పమత్తకం సీలం. **తస్మాతి** తథా విజ్జమానత్తా, అత్తని విజ్జమానం సీలమత్తమ్పి నిస్సాయ లగ్గేయ్యాతి అధిప్పాయో. **"తత్థ తత్థేవ లగ్గేయ్యాతి** తస్మిం తస్మింయేవ బ్రాహ్మణసమయసిద్ధే సీలమత్తే 'చరణ'న్తి లగ్గేయ్యా"తి (దీ. ని. టీ. ౧.౨౭౯) ఆచరియేన వుత్తం, తదేతం అట్ఠకథాయమేవ సాకారవచనస్స వుత్తత్తా విచారేతబ్బం, అధిప్పాయమత్తదస్సనం వా ఏతం. అయం పనేత్థ అత్థో – **తత్థ తత్థేవ లగ్గేయ్యాతి** తస్మిం తస్మింయేవ అత్తని విజ్జమానసీలమత్తపటిసంయుత్తట్ఠానే "మయమ్పి చరణసమ్పన్నా"తి లగ్గేయ్య, తస్మా సీలవసేనేవ నియ్యాతేతీతి సమ్బన్ధో. తథాపసఙ్గాభావతో పన ఉపరి చరణవసేనేవ నియ్యాతేతీతి దస్సేన్తో **"యం పనా"**తిఆదిమాహ.
రూపావచరచతుత్థజ్ఝాననిద్దేసేనేవ అరూపావచరజ్ఝానానమ్పి నిద్దిట్ఠభావాపత్తితో **"అట్ఠపి సమాపత్తియో 'చరణ'న్తి నియ్యాతితా"**తి వుత్తం. తానిపి హి అఙ్గసమతాయ చతుత్థజ్ఝానానేవాతి. **నియ్యాతితాతి** చ అసేసతో నీహరిత్వా గహితా, నిదస్సితాతి అత్థో. **విపస్సనాఞాణతో పనాతి** "సో ఏవం సమాహితే చిత్తే పరిసుద్ధే పరియోదాతే అనఙ్గణే విగతూపక్కిలేసే ముదుభూతే కమ్మనీయే ఠితే ఆనేఞ్జప్పత్తే ఞాణదస్సనాయ చిత్తం అభినీహరతి అభినిన్నామేతీ"తిఆదినా నయేన విపస్సనాఞాణతో పట్ఠాయ.

చతుఅపాయముఖకథావణ్ణనా

౨౮౦. అసమ్పాపుణన్తోతి ఆరభిత్వాపి సమ్పజ్జితుమసక్కోన్తో. **అవిసహమానోతి** ఆరభితుమేవ అసక్కోన్తో. **"ఖారీ"**తి తాపసపరిక్ఖారస్సేతం అధివచనం, సో చ అనేకభేదోతి విభజిత్వా దస్సేతుం **"అరణీ"**తిఆది వుత్తం. తత్థ **అరణీతి** హేట్ఠిముపరిమవసేన అగ్గిధమనకం అరణీద్వయం. **కమణ్డలూతి** కుణ్డికా. **సుజాతి** హోమదబ్బి. సుజాసద్దో హి హోమకమ్మని హబ్యన్నాదీనముద్ధరణత్థం కతదబ్బియం వత్తతి యథా తం కూటదన్తసుత్తే "పఠమో వా దుతియో వా సుజం పగ్గణ్హన్తాన"న్తి (దీ. ని. ౧.౩౪౧). తథా హి ఇమస్మింయేవ ఠానే ఆచరియేన వుత్తం "సుజాతి దబ్బీ"తి (దీ. ని. టీ. ౧.౨౮౦).

హబ్యన్నాదీనం సుఖగ్గహణత్థం జాయతీతి హి **సుజా.** కేచి పన ఇమమత్థమవిచారేత్వా తున్నత్థమేవ గహేత్వా "సూచీ"తి పఠన్తి, తదయుత్తమేవ ఆచరియేన తథా అవణ్ణితత్తా. చమతి అదతీతి **చమరో,** మిగవిసేసో, తస్స వాలేన కతా **బీజనీ చామరా. ఆది**సద్దేన తిదణ్డతిఘటికాదీని సఙ్గణ్హాతి. కుచ్ఛితేన వఙ్కాకారేన జాయతీతి **కాజో** యథా "కాలవణ"న్తి; కచతి భారం బన్ధతి ఏత్థాతి వా **కాచో.** దువిధమ్పి హి పదమిచ్ఛన్తి సద్దవిదూ. **ఖారిభరిత**న్తి ఖారీహి పరిపుణ్ణం. ఏకేన వి-కారేన పదం వడ్ఢేత్వా "ఖారివివిధ"న్తి పఠన్తానం వాదే సముచ్చయసమాసేన అత్థం దస్సేన్తో **''యే పనా''**తిఆదిమాహ.

నను ఉపసమ్పన్నస్స భిక్ఖునో సాసనికోపి యో కోచి అనుపసమ్పన్నో అత్థతో పరిచారకోవ హోతి అపి ఖీణాసవసామణేరో, కిమఙ్గం పన బాహిరకపబ్బజితేతి అనుయోగం పతి తత్థ విసేసం దస్సేతుం **''కామఞ్చా''**తిఆది వుత్తం. **వుత్తనయేనా**తి "కప్పియ...పే.... వత్తకరణవసేనా"తి ఏవం వుత్తనయేన. అనేకసతసహస్ససంవరవినయసమాదానవసేన ఉపసమ్పన్నభావస్స విసిట్ఠభావతో ఖీణాసవసామణేరోపి పుథుజ్జనభిక్ఖునో పరిచారకోతి వుత్తో.

> "నవకోటిసహస్సాని, అసీతిసతకోటియో;
> పఞ్ఞాససతసహస్సాని, ఛత్తింస చ పునాపరే;
>
> ఏతే సంవరవినయా, సమ్బుద్ధేన పకాసితా;
> పేయ్యాలముఖేన నిద్దిట్ఠా, సిక్ఖా వినయసంవరే"తి. (విసుద్ధి॰ ౧.౨౦; అప॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౹౹; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.౨.౩౭);

ఏవం వుత్తప్పభేదానం అనేకసతసహస్సానం సంవరవినయానం సమాదాయ సిక్ఖనేన ఉపరిభూతా అగ్గభూతా సమ్పదాతి హి **ఉపసమ్పదా,** తాయ చేస ఉపసమ్పదాయ పుథుజ్జనభిక్ఖు ఉపసమ్పన్నోతి.

అయం పనాతి యథావుత్తలక్ఖణో తాపసో. తాపసా హి కమ్మవాదికిరియవాదినో, న సాసనస్స పటాణీభూతా, యతో నేసం పబ్బజితుమాగతానం వినావ తిత్థియపరివాసేన ఖన్ధకే పబ్బజ్జా అనుఞ్ఞాతా. తవో ఏతేసమత్థీతి **తాపసా** త-కారస్స దీఘం కత్వా. "లోమసా"తిఆదీసు వియ హి స-పచ్చయమిచ్ఛన్తి సద్దవిదూ. ఇదం వుత్తం హోతి – కామం ఖీణాసవోపి సామణేరో పుథుజ్జనస్స భిక్ఖునో అత్థతో పరిచారకోవ హోతి, సో పన వత్తకరణమత్తేనేవ పరిచారకో, న లామకభావేన. తాపసో తు గుణవసేన చేవ వేయ్యావచ్చకరణవసేన చ లామకభావేనేవ పరిచారకో, న వత్తకరణమత్తేన, ఏవమిమేసం నానాకరణం సన్ధాయ తాపసస్సేవ పరిచారకతా వుత్తాతి.

''కస్మా''తిఆదినా చోదకో కారణం చోదేతి. **''యస్మా''**తిఆదినా ఆచరియో కారణం దస్సేత్వా పరిహరతి. ఏవం సఙ్ఖేపతో పరిహరితమత్థం వివరితుం **''ఇమస్మిఞ్హి''**తిఆది వుత్తం. **అసక్కోన్త**న్తి అసమత్థేన విప్పటిపజ్జన్తం అలజ్జిం. **ఖురధారూపమ**న్తి ఖురధారానం మత్థకేనేవ అక్కమిత్వా గమనూపమం. **బహుజనసమ్మతా**తి మహాజనేన సేట్ఠసమ్మతా. **అఞ్ఞే**తి అపరే భిక్ఖూ. **ఇధా**తి తాపసపబ్బజ్జాయ. ఛన్దేన సహ చరన్తీతి **సఛన్దచారినో,** యథాకామం పటిపన్నకాతి వుత్తం హోతి. **అనుసిక్ఖన్తో**తి దిట్ఠానుగతియా సిక్ఖన్తో. **తాపసావ బహుకా హోన్తి,** న భిక్ఖూ.

కుదాలపిటకానం నిబ్బచనం హేట్ఠా వుత్తమేవ. **బహుజనకుహాపనత్థ**న్తి బహునో జనస్స విమ్హాపనత్థం . **అగ్గిసాల**న్తి అగ్గిహుత్తసాలం. **నానాదారూహీ**తి పలాసరుక్ఖదణ్డాదీహి నానావిధసమిధాదారూహి. **హోమకరణవసేనా**తి యఞ్ఞకరణవసేన.

ఉదకవసేనేత్థ **పానాగారం.** తేనాహ ''**పానీయం ఉపట్ఠపేత్వా**''తిఆది. యం భత్తపుటం వా యాని తణ్డులాదీని వాతి సమ్బన్ధో. **అమ్బిలయాగు** నామ తక్కాదిఅమ్బిలసంయుత్తా యాగు. తణ్డాదీహి ఆమసితబ్బతో చీవరాది **ఆమిసం** నామ. **వడ్ఢియా**తి దిగుణతిగుణాదివడ్ఢియా. **కుటుమ్బం సణ్ఠపేతీ**తి ధనం పతిట్ఠాపేతి. యథావుత్తమత్థం పాళియం నిదస్సనమత్తేన వుత్తన్తి ఆహ ''**ఇదం పనస్స పటిపత్తిముఖ**''న్తి, ఇదం పన పాళివచనం అస్స చతుత్థస్స పుగ్గలస్స కోహఞ్ఞపటిపత్తియా ముఖమత్తన్తి అత్థో. కస్మాతి చే? సో హి నానావిధేన కోహఞ్ఞేన లోకం విమ్హాపయన్తో తత్థ అచ్ఛతి. తేనాహ ''**ఇమినా హి**''తిఆది. **ఏవ**న్తి "తత్థ పానీయం ఉపట్ఠపేత్వా"తిఆదినా వుత్తనయేన.

"సబ్బాపి తాపసపబ్బజ్జా నిద్దిట్ఠా"తి ధమ్మాధిట్ఠాననయేన దస్సితమేవ పుగ్గలాధిట్ఠాననయేన వివరితుం ''**అట్ఠవిధా హి**''తిఆది వుత్తం. ఖలాదీసు మనుస్సానం సన్తికే ఉపతిట్ఠిత్వా వీహిముగ్గమాసతిలాదీని భిక్ఖాచరియనియామేన సఙ్కడ్ఢిత్వా ఉఞ్ఛనం **ఉఞ్ఛా,** సా ఏవ చరియా వుత్తి ఏతేసన్తి **ఉఞ్ఛాచరియా.** అగ్గిపక్కికాయ భత్తభిక్ఖాయ జీవన్తీతి **అగ్గిపక్కికా,** న అగ్గిపక్కికా **అనగ్గిపక్కికా,** తణ్డులభిక్ఖాయ ఏవ జీవికాతి వుత్తం హోతి. ఉఞ్ఛాచరియా హి ఖలాదీని గన్త్వా ఉపతిట్ఠిత్వా మనుస్సేహి దియ్యమానం ఖలగ్గం నామ ధఞ్ఞం పటిగ్గణ్హన్తి, అనగ్గిపక్కికా పన తాదిసమపటిగ్గహేత్వా తణ్డులమేవ పటిగ్గణ్హన్తీతి అయమేతేసం విసేసో. న సయం పచన్తీతి **అసామపాకా,** పక్కభిక్ఖాయ ఏవ జీవికా. అయో వియ కట్ఠినో ముట్ఠిప్పమాణో పాసాణో **అయముట్ఠి** నామ, తేన వత్తన్తీతి **అయముట్ఠికా.** దన్తేన ఉప్పాటితం వక్కలం రుక్ఖత్తచో **దన్తవక్కలం,** తేన వత్తన్తీతి **దన్తవక్కలికా.** పవత్తం రుక్ఖాదితో పాతాపితం ఫలం భుఞ్జన్తి సీలేనాతి **పవత్తఫలభోజినో.** పణ్డుపలాససద్దస్స ఏకసేసనయేన ద్విధా అత్థో, జిణ్ణతాయ పణ్డుభూతం పలాసఞ్చేవ జిణ్ణపక్కభావేన తంసదిసం పుప్ఫఫలాది చాతి. తేన వక్ఖతి "సయం పతితానేవ పుప్ఫఫలపణ్డుపలాసాదీని ఖాదన్తా యాపేన్తీ"తి, (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౮౦) తేన వత్తన్తీతి **పణ్డుపలాసికా,** సయంపతితపణ్ణపుప్ఫఫలభోజినో. ఇదాని తే అట్ఠవిధేపి సరూపతో దస్సేతుం ''**తత్థా**''తిఆది వుత్తం. **కేణియజటిలవత్థు** ఖన్ధకవణ్ణనాయ (మహావ॰ అట్ఠ॰ ౩౦౦) గహేతబ్బం.

సఙ్కడ్ఢిత్వాతి భిక్ఖాచరియావసేన ఏకజ్ఝం కత్వా.

తణ్డులభిక్ఖన్తి తణ్డులమేవ భిక్ఖం. భిక్ఖితబ్బా యాచితబ్బా, భిక్ఖూనం అయన్తి వా **భిక్ఖా**తి హి భిక్ఖాసద్దో తణ్డులాదీసుపి నిరుళ్హో. తేన వుత్తం ''**పచిత్వా పరిభుఞ్జన్తీ**''తి.

భిక్ఖాపరియేట్ఠి నామ దుక్ఖాతి పరేసం గేహతో గేహం గన్త్వా భిక్ఖాయ పరియేసనా నామ దీనవుత్తిభావేన దుక్ఖా.

యే పన "పాసాణస్స పరిగ్గహో నామ దుక్ఖో పబ్బజితస్సా"తి దన్తేహేవ ఉప్పాటేత్వా ఖాదన్తి, తే **దన్తవక్కలికా నామా**తి అయం అట్ఠకథాముత్తకనయో.

పణ్డుపలాససద్దో పుప్ఫఫలవిసయోపి సదిసతాకప్పనేనాతి దస్సేతి ''**పుప్ఫఫలపణ్డుపలాసాదీనీ**''తి ఇమినా.

తేతి పణ్డుపలాసికా. నిదస్సనమత్తమేతం అఞ్ఞేసమ్పి తథా భేదసమ్భవతో. **పాపుణనట్ఠానే**తి గహేతుం సమ్పాపుణనట్ఠానే. **ఏకరుక్ఖతో**తి పఠమం ఉపగతరుక్ఖతో.

కథమేత్తావతా సబ్బాపి తాపసపబ్బజ్జా నిద్దిట్ఠాతి చోదనా న తావ విసోధితాతి ఆహ ''**ఇమా పనా**''తిఆది. **చతూహియేవాతి** "ఖారివిధమాదాయా"తిఆదినా వుత్తాహి పవత్తఫలభోజనికా, కన్దమూలఫలభోజనికా, అగ్యాగారికా, ఆగారికా చేతి చతూహి ఏవ తాపసపబ్బజ్జాహి. **అగారం భజన్తీ**తి అగారం నివాసభావేన ఉపగచ్ఛన్తి. ఇమినా హి "చతుద్వారం అగారం కరిత్వా అచ్ఛతీ"తిఆదినా ఇధ వుత్తాయ చతుత్థాయ తాపసపబ్బజ్జాయ తేసమవరోధతం దస్సేతి. ఏవమితరేసుపి పటిలోమతో యోజనా వేదితబ్బా. అగ్గిపరిచరణవసేన **అగ్యాగారం భజన్తి** . ఏవం పన తేసమవరోధతం వదన్తో తదనురూపం ఇమేసమ్పి పచ్చేకం దువిధతం దస్సేతీతి దట్ఠబ్బం.

౨౮౧. ఆచరియేన పోక్ఖరసాతినా సహ పవత్తతీతి **సాచరియకో,** తస్స. **అపాయముఖమ్పీ**తి వినాసకారణమ్పి. పగేవ విజ్జాచరణసమ్పదాయ సన్దిస్సనేతి పి-సద్దో గరహాయం. తేన వుత్తం ''**అపి ను త్వం ఇమాయ అనుత్తరాయ విజ్జాచరణసమ్పదాయ సన్దిస్ససి సాచరియకో**''తిఆది. తత్రాయమట్ఠకథాముత్తకనయో – "నో హిదం భో గోతమా"తి సన్దిస్సనం పటిక్ఖిపిత్వా అసన్దిస్సనాకారమేవ విభావేతుం ''**కో చాహ**''న్తిఆది వుత్తం. సాచరియకో అహం కో చ కీదిసో హుత్వా అనుత్తరాయ విజ్జాచరణసమ్పదాయ సన్దిస్సామి, అనుత్తరా విజ్జాచరణసమ్పదా కా చ కీదిసా హుత్వా సాచరియకే మయి సన్దిస్సతి, ఆరకా అహం...పే.... సాచరియకోతి సహ పాఠసేసేన యోజనా.

౨౮౨. అపాయే వినాసనుపాయే నియుత్తో **ఆపాయికో.** తబ్భావం న పరిపూరేతి పరిపూరేతుం న సక్కోతీతి **అపరిపూరమానో,** తబ్భావేన అపరిపుణ్ణోతి అత్థో. అత్తనా ఆపాయికేన హోన్తేనాపి తబ్భావం అపరిపూరమానేన పోక్ఖరసాతినా ఏసా వాచా భాసితాతి అత్థతో సమ్బన్ధత్తా కత్వత్థే చేతం పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ ''**ఆపాయికేనాపి అపరిపూరమానేనా**''తి. అపిచ అత్తనా అపరిపూరమానేన ఆపాయికేనాపి సయం అపరిపూరమానాపాయికేన హుత్వాపి పోక్ఖరసాతినా ఏసా వాచా భాసితాతి అత్థయుత్తితో ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే చేతం పచ్చత్తవచనన్తిపి ఏవం వుత్తం. అఞ్ఞో హి సద్దక్కమో, అఞ్ఞో అత్థక్కమోతి. కేచి పన "కరణత్థమేవ దస్సేతుం ఏవం వుత్త"న్తి వదన్తి, తదయుత్తమేవ పదద్వయస్స కత్తుపదేన సమానత్థత్తా, సమానత్థానఞ్చ పదానం అఞ్ఞమఞ్ఞం కరణభావానుపపత్తితో, అలమతిపపఞ్చేన.

పుబ్బకఇసిభావానుయోగవణ్ణనా

౨౮౩. దీయతేతి దత్తి, సా ఏవ **దత్తికన్తి** ఆహ ''**దిన్నక**''న్తి. అదాతుకామమ్పి దాతుకామం కత్వా సమ్ముఖా పరమావట్టేతి సమ్ముఖీకరోతి ఏతాయాతి **సమ్ముఖావట్టనీ.** తేనాహ ''**న దేమీతి వత్తుం న సక్కోతీ**''తి. పున **తస్సాతి** బ్రాహ్మణస్స. కారణానురూపం రాజూనం పుణ్ణపత్తన్తి ఆహ ''**కస్మా మే దిన్నో**''తి. **సఙ్ఖపలితకుట్ఠన్తి** ధోతసఙ్ఖమివ సేతకుట్ఠం. సేతపోక్ఖరరజతతో గుణసమానకాయత్తా ఏవమాహ. **అనుగచ్ఛతీ**తి పరమనుబన్ధతి.

యది దువిధేనపి కారణేన రాజా బ్రాహ్మణస్స సమ్ముఖాభావం న దేతి, అథ కస్మా తదుపసఙ్కమనం న పటిక్ఖిత్తన్తి ఆహ ''**యస్మా పనా**''తిఆది. ''**ఖేత్తవిజ్జాయాతి నీతిసత్థే**''తి (దీ. ని. టీ. ౧.౨౮౩) ఆచరియేన వుత్తం. హేట్ఠాపి **బ్రహ్మజాలవణ్ణనాయం** ఏవం వుత్తం "ఖేత్తవిజ్జాతి అబ్భేయ్యమాసురక్ఖరాజసత్థాదినీతిసత్థ"న్తి. (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౨౧) **దుస్సమేత్థ** తిరోకరణియం. తేనాహ ''**సాణిపాకారస్స అన్తో ఠత్వా**''తి. అన్తసద్దేన పన తబ్భావేన పదే వడ్ఢియమానే **దుస్సన్తం** యథా "వనన్తో"తి. ''**పయాతన్తి** సద్ధం, సస్సతికం వా. తేనాహ అభిహరిత్వా దిన్న"న్తి ఆచరియేన వుత్తం, తస్మా మతకభత్తసఙ్ఖేపేన వా నిచ్చభత్తసఙ్ఖేపేన వా అభిహరిత్వా దిన్నం భిక్ఖన్తి అత్థో వేదితబ్బో. ''**అయం పనా**''తిఆది

అత్థాపత్తివచనం. **నిట్ఠన్తి** నిచ్ఛయం. కస్మా పన భగవా బ్రాహ్మణస్స ఏవరూపం అమనాపం మమ్మవచనం అవోచాతి చోదనం కారణం దస్సేత్వా సోధేతుం "**ఇదం పనా**"తిఆది వుత్తం. రహస్సమ్పి పటిచ్ఛన్నమ్పి మమ్మవచనం పకాసేసీతి సమ్బన్ధో.

౨౮౪. రాజాసనం నామ హత్థిక్ఖన్ధపదేసం సన్ధాయ "**హత్థిగీవాయ వా నిసిన్నో**"తి పాళియం వుత్తం. **రథూపత్థరేతి** రథస్స ఉపరి అత్థరితపదేసే. తేనాహ "**రథమ్హి**"తిఆది. **ఉగ్గతుగ్గతేహీతి** ఉగ్గతానమతిసయేన ఉగ్గతేహి. న హి విచ్ఛాసమాసో లోకికేహి అభిమతోతి. రఞ్ఞో అపచ్చం **రాజఞ్ఞో**, బహుకత్తం పతి, ఏకసేసనయేన వా "**రాజఞ్ఞేహీ**"తి వుత్తం. **పాకటమన్తనన్తి** పకాసభూతం మన్తనం. తదేవిధాధిప్పేతం, న రహస్సమన్తనం సుద్దాదీహిపి సుయ్యమానస్స ఇచ్ఛితత్తా. తేన వుత్తం "**అథ ఆగచ్ఛేయ్య సుద్దో వా సుద్దదాసో వా**"తిఆది. **తాదిసేహియేవాతి** రఞ్ఞో ఆకారసదిసేహేవ. తస్సత్థస్స సాధనసమత్థం వచనం రఞ్ఞా భణితం యథా, తథా సోపి తస్సత్థస్స సాధనసమత్థమేవ భణితం వచనం అపిను భణతీతి యోజేతబ్బం.

౨౮౫. "**పవత్తారో**"తి ఏతస్స పావచనభావేన వత్తారోతి సద్దతో అత్థో. యస్మా పన తే తథాభూతా మన్తానం పవత్తకా నామ, తస్మా అధిప్పాయతో అత్థం దస్సేతుం "**పవత్తయితారో**"తి వుత్తం. వదసద్దేన, హి తుపచ్చయేన చ "వత్తారో"తి పదసిద్ధి, తథా వతుసద్దేన "పవత్తయితారో"తి. ఇదం ఆచరియస్స (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౮౫) చ ఆచరియసారిపుత్తత్థేరస్స చ మతం. వతుసద్దేనేవ "పవత్తారో"తి పదసిద్ధిం దస్సేతీతిపి కేచి వదన్తి. పదద్వయస్స తుల్యాధికరణత్తా "**మన్తమేవా**"తి వుత్తం. "సుద్దే బహి కత్వా రహో భాసితబ్బట్ఠేన మన్తా ఏవ తం తం అత్థపటిపత్తిహేతుతాయ పద"న్తి హి తుల్యాధికరణం హోతి, అనుపనీతాసాధారణతాయ రహస్సభావేన వత్తబ్బాయ మన్తనకిరియాయ పదమధిగముపాయన్తిపి **మన్తపదన్తి** అట్ఠకథాముత్తకో నయో. **గీతన్తి** గాయనవసేన సజ్ఝాయితం, గాయనమ్పిధ ఉదత్తానుదత్తాదిసరసమ్పాదనవసేనేవ అధిప్పేతన్తి వుత్తం "**సరసమ్పత్తివసేనా**"తి. పావచనభావేన **అఞ్ఞేసం వుత్తం**. తమఞ్ఞేసం వాదాపనవసేన **వాచితం**. సఙ్గహేత్వా ఉపరూపరి సఙ్ఖ్యాావసేన **సముపబ్యూళ్హం**. ఇరువేదయజువేదసామవేదాదివసేన, తత్థాపి పచ్చేకం మన్తబ్రహ్మాదివసేన, అజ్ఝాయానువాకాదివసేన చ **రాసికతం**. యథావుత్తనయేనేవ **పిణ్డం కత్వా ఠపితం**. **అఞ్ఞేసం వాచితం అనువాచేన్తీతి** అఞ్ఞేసం కమ్మభూతానం తేహి వాచాపితం మన్తపదం ఏతరహి బ్రాహ్మణా అఞ్ఞేసం అనువాచాపేన్తి.

తేసన్తి మన్తకత్తూనం. దిబ్బచక్ఖుపరిభణ్డం యథాకమ్మూపగఞాణం, పచ్చక్ఖతో దస్సనట్ఠేన దిబ్బచక్ఖుసదిసఞ్చ పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం సన్ధాయ "**దిబ్బేన చక్ఖునా**"తి వుత్తం. అతో దిబ్బచక్ఖుపరిభణ్డేన యథాకమ్మూపగఞాణేన సత్తానం కమ్మస్సకతాదీని చేవ దిబ్బచక్ఖుసదిసేన పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణేన అతీతకప్పే బ్రాహ్మణానం మన్తజ్ఝేనవిధిఞ్చ ఓలోకేత్వాతి అత్థో గహేతబ్బో. రూపమేవ హి పచ్చుప్పన్నం దిబ్బచక్ఖుస్స ఆరమ్మణన్తి తమిధ అట్ఠానగతం హోతి. **పావచనేన సహ సంసన్దిత్వాతి** యం కస్సపసమ్మాసమ్బుద్ధేన వుత్తం వట్టసన్నిస్సితం వచనం, తేన సహ సంసన్దిత్వా అవిరుద్ధం కత్వా. న హి తేసం వివట్టసన్నిస్సితో అత్థో పచ్చక్ఖతో హోతి. **గన్థింసూతి** పజ్జగజ్జబన్ధవసేన సక్కతభాసాయ బన్ధింసు. **అపరా పరేతి** అట్ఠకాదీహి అపరా అఞ్ఞేపి పరే పచ్ఛిమా ఓక్కాకరాజకాలాదీసు ఉప్పన్నా. **పాణాతిపాతాదీని పక్ఖిపిత్వాతి** అట్ఠకాదీహి గన్థితమన్తపదేస్వేవ పాణాతిపాతాదికిలేససన్నిస్సితపదానం తత్థ తత్థ పక్ఖిపనం కత్వా. **విరుద్ధే అకంసూతి** సుత్తనిపాతే **బ్రాహ్మణధమ్మికసుత్తాదీసు** (సు॰ ని॰ బ్రాహ్మణధమ్మికసుత్త) ఆగతనయేన సంకిలేసికత్థదీపనతో పచ్చనీకభూతే అకంసు. **ఇసీతి** నిదస్సనమత్తం. "ఇసి వా ఇసిత్థాయ పటిపన్నో వా"తి హి వత్తబ్బం. కస్మా పనేత్థ పటిఞ్ఞాగహణవసేన దేసనాసోతపతితం న కరోతీతి ఆహ "**ఇధ భగవా**"తిఆది. **ఇధాతి** "త్యాహం మన్తే అధీయామి, 'సాచరియకో'తి త్వం మఞ్ఞసీ"తి వుత్తట్ఠానే. **పటిఞ్ఞం అగ్గహేత్వాతి** యథా హేట్ఠా పటిఞ్ఞా గహితా, తథా "తం కిం మఞ్ఞసి

అమ్బట్ఠ, తావతా త్వం భవిస్ససి ఇసి వా ఇసిత్థాయ వా పటిపన్నో సాచరియకోతి, నో హిదం భో గోతమా”తి ఏవం ఇధ పటిఞ్ఞం అగ్గహేత్వా.

౨౮౬. **నిరామగన్ధా**తి కిలేసాసుచివసేన విస్సగన్ధరహితా. **అనిత్థిగన్ధా**తి ఇత్థీనం గన్ధమత్తస్సపి అవిసహనేన ఇత్థిగన్ధరహితా. **రజోజల్లధరా**తి పకతిరజసేదాదిజల్లధరా. **పాకారపురిసగుత్తీ**తి పాకారావరణం, పురిసావరణఞ్చ. ఏత్థ పన ‘‘**నిరామగన్ధా**’’తి ఏతేన తేసం దసన్నం బ్రాహ్మణానం విక్ఖమ్భితకిలేసతం దస్సేతి, ‘‘**అనిత్థిగన్ధా, బ్రహ్మచారినో**’’తి చ ఏతేన ఏకవిహారితం, ‘‘**రజోజల్లధరా**’’తి ఏతేన మణ్డనవిభూసనాభావం, ‘‘**అరఞ్ఞాయతనే పబ్బతపాదేసు వసింసూ**’’తి ఏతేన మనుస్సూపచారం పహాయ వివిత్తవాసం, ‘‘**వనమూలఫలాహారా వసింసూ**’’తి ఏతేన సాలిమంసోదనాదిపణీతాహార పటిక్ఖేపం, ‘‘**యదా**’’తిఆదినా యానవాహనపటిక్ఖేపం, ‘‘**సబ్బదిసాసూ**’’తిఆదినా రక్ఖావరణపటిక్ఖేపం. ఏవఞ్చ దస్సేన్తో మిచ్ఛాపటిపదాపక్ఖికం సాచరియకస్స అమ్బట్ఠస్స వుత్తిం ఉపాదాయ సమ్మాపటిపదాపక్ఖికాపి తేసం బ్రాహ్మణానం వుత్తి అరియవినయే సమ్మాపటిపత్తిం ఉపాదాయ మిచ్ఛాపటిపదాయేవ. కథఞ్హి నామ తే భవిస్సతి సల్లేఖపటిపత్తియుత్తతాతి. “ఏవం సు తే”తిఆదినా భగవా అమ్బట్ఠం సన్తజ్జేన్తో నిగ్గణ్హాతీతిపి విభావేతి. ఇదఞ్హి వక్ఖమానాయ పాళియా పిణ్డత్థదస్సనన్తి.

దుస్సపట్టికా **దుస్సపట్టం.** దుస్సకలాపో **దుస్సవేణీ. వేఠకేహీ**తి వేఠకపట్టకేహి, దుస్సేహి సంవేఠేత్వా కతనమితఫాసుకాహీతి వుత్తం హోతి. **కప్పేతు**న్తి కత్తరికాయ ఛిన్దితుం. **కప్పితవాలేహీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. “న భిక్ఖవే మస్సు కప్పాపేతబ్బ”న్తిఆదీసు (చూళవ॰ ౨౭౫) వియ హి **కపు**సద్దో ఛేదనే వత్తతి. **యుత్తట్ఠానేసూతి** గీవాసీసవాలధీసు. **వాలా**తి తేసు ఠానేసు జాయమానా లోమా. సహచరణవసేన, ఠానీనామేన వా ‘‘**కుత్తవాలా**’’తి వుత్తా. కేచి పన “వాళయుత్తత్తా”తి పాఠం కప్పేత్వా వాళరూపయుత్తత్తాతి అత్థం వదన్తి, పాళియానపేక్ఖనమేవ తేసం దోసో. “కుత్తవాలేహి వళవారథేహీ”తి పాళియం వుత్తం. **సమన్తానగర**న్తి నగరస్స సమన్తతో. **పాకారస్స అధోభాగే కతసుధాకమ్మం** ఠానం నగరస్స సమీపే కత్తబ్బతో, ఉపకారకరణతో చ ‘‘**ఉపకారికా’’తి వుచ్చతి.** నగరస్స ఉపకారికా ఏతాసన్తి **నగరూపకారికాయో,** రాజధానీఅపేక్ఖాయ ఇత్థిలిఙ్గనిద్దేసో. తేనాహ ‘‘**ఇధ పనా**’’తిఆది. **మతీ**తి విచికిచ్ఛావసేన అనేకంసికజాననా. ఉపరి దేసనాయ అవడ్ఢకారణం దస్సేన్తో ‘‘**ఇదం భగవా**’’తిఆదిమాహ. పాళియం **నో మం పఞ్హేనా**తి నో జనో మం పుచ్ఛావసేన నోధేయ్య. **అహం వేయ్యాకరణేన నోధేస్సామీ**తి అహమ్పిమం విస్సజ్జనావసేన నోధేస్సామీతి యథారహమధికారవసేన అత్థో వేదితబ్బో.

ద్వేలక్ఖణదస్సనవణ్ణనా

౨౮౭. ‘‘**నిసిన్నాన**’’న్తిఆది అనాదరే సామివచనం, విసేసనం వా. సఙ్కుచితే ఇరియాపథే అనవసేసతో లక్ఖణానం దుబ్బిభావనతో ‘‘**న సక్కోతీ**’’తి వుత్తం, తథా సువిభావనతో పన ‘‘**సక్కోతీ**’’తి. పరియేసనసుఖత్థమేవ తదాచిణ్ణతా దట్ఠబ్బా. **తేనా**తి దువిధేనపి కారణేన.

గవేసీతి ఞాణేన పరియేసనమకాసి. **గణయన్తో**తి ఞాణేనేవ సఙ్కలయన్తో. **సమానయీ**తి సమ్మా ఆనయి సమాహరి. ‘‘**కఙ్ఖతీ**’’తి పదస్స ఆకఙ్ఖతీతి అత్థోతి ఆహ ‘‘**అహో వతా**’’తిఆది. అనుపసగ్గమ్పి హి పదం కత్థచి సఉపసగ్గమివ అత్థవిసేసవాచకం యథా “గోత్రభూ”తి. **తతో తతో** సరీరప్పదేసతో. **కిచ్ఛతీ**తి కిలమతి. తేనాహ ‘‘**న సక్కోతి దట్ఠు**’’న్తి. **తాయా**తి “విచినన్తో కిచ్ఛతీ”తి వుత్తాయ **విచికిచ్ఛాయ. తతో**తి సన్నిట్ఠానం అగమనతో. ఏవం “కఙ్ఖతీ”తి పదస్స

ఆసిసనత్థతం దస్సేత్వా ఇదాని సంసయత్థతం దస్సేన్తో ‘‘**కఙ్ఖాయ వా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **కఙ్ఖాయాతి** “కఙ్ఖతీ”తి పదేన వుత్తాయ కఙ్ఖాయ. అసత్వప్పధానఞ్హి ఆఖ్యాతికం. ఏస నయో సేసేసుపి. అవత్థాపభేదగతా విమతి ఏవ ‘‘**తీహి ధమ్మేహీ**’’తి వుత్తా, తిప్పకారేహి సంసయధమ్మేహీతి అత్థో. **కాలుసియభావోతి** అప్పసన్నతాయ హేతుభూతో ఆవిలభావో.

వత్థికోసేనాతి నాభియా అధోభాగసఙ్ఖాతే వత్థిమ్హి జాతేన లిఙ్గపసిబ్బకేన. “అణ్డకోసో”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౧౨౨, ౧౮౫; ౨.౨౭; అ॰ ని॰ ౭.౭౧; పారా॰ ౧౧) వియ హి కోససద్దో పరివేఠకపసిబ్బకే వత్తతి. వత్థేన గుహితబ్బత్తా **వత్థగుయ్హం.** యస్మా భగవతో కోసోహితం వత్థగుయ్హం సబ్బబుద్ధావేణికం అఞ్ఞేహి అసాధారణం సువిసుద్ధకఞ్చనమణ్డలసన్నిభం, అత్తనో సణ్ఠానసన్నివేససున్దరతాయ ఆజానేయ్యగన్ధహత్థినో వరఙ్గపరమచారుభావం, వికసమానతపనియారవిన్దసముజ్జలకేసరావత్తవిలాసం, సఞ్ఝాపభానురఞ్జితజలవనన్తరాభిలక్ఖితసమ్పుణ్ణచన్దమణ్డలసోభఞ్చ అత్తనో సిరియా అభిభుయ్య విరాజతి, యం బాహిరబ్భన్తరమలేహి అనుపక్కిలిట్ఠతాయ, చిరకాలపరిచితబ్రహ్మచరియాధికారతాయ, సణ్ఠితసణ్ఠానసమ్పత్తియా చ కోపీనమ్పి సమానం అకోపీనమేవ జాతం. తేన వుత్తం ‘‘**భగవతో హీ**’’తిఆది. **వరవారణస్సేవాతి** వరగన్ధహత్థినో ఇవ. **పహూతభావన్తి** పుథులభావం. ఏత్థేవ హి తస్స సంసయో. తనుముదుసుకుమారాదీసు పనస్స గుణేసు విచారణా ఏవ నాహోసి.

౨౮౮. “తథారూప”న్తి ఇదం సమాసపదన్తి ఆహ ‘‘**తంరూప**’’న్తి. **ఏత్థాతి** యథా అమ్బట్ఠో కోసోహితం వత్థగుయ్హమద్దస, తథా ఇద్ధాభిసఙ్ఖారమభిసఙ్ఖరణే. ఇమినా హి “తథారూపం ఇద్ధాభిసఙ్ఖారం అభిసఙ్ఖరీ”తిఆదిపాళిపరామసనం, అతో చేత్థ సహ ఇద్ధాభిసఙ్ఖారనయేన వత్థగుయ్హదస్సనకారణం మిలిన్దపఞ్హాపాఠేన (మి॰ ప॰ ౩.౩) విభావితం హోతి. కేచి పన “వత్థగుయ్హదస్సనే”తి పరామసన్తి, తదయుత్తమేవ. న హి తం పాళియం, అట్ఠకథాయఞ్చ అత్థి, యం ఏవం పరామసితబ్బం సియా, ఇద్ధాభిసఙ్ఖారనయో చ అవిభావితో హోతి. **కిమేత్థ అఞ్ఞేన వత్తబ్బం** చతుపటిసమ్భిదాపత్తేన ఛళభిఞ్ఞేన వాదీవరేన భదన్తనాగసేనత్థేరేన వుత్తనయేనేవ సమ్పటిచ్ఛితబ్బత్తా. హిరీ కరీయతే ఏత్థాతి **హిరికరణం,** తదేవ ఓకాసో తథా, హిరియితబ్బట్ఠానం. **ఉత్తరస్సాతి** సుత్తనిపాతే ఆగతస్స ఉత్తరమాణవస్స (మ॰ ని॰ ౨.౩౮౪). సబ్బేసమ్పి చేతేసం వత్థు సుత్తనిపాతతో గహేతబ్బం.

ఛాయన్తి పటిబిమ్బం. కథం దస్సేసి, కీదిసం వాతి ఆహ ‘‘**ఇద్ధియా**’’తిఆది. **ఛాయారూపకమత్తన్తి** భగవతో పటిబిమ్బరూపకమేవ, న పకతివత్థగుయ్హం, తఞ్చ బుద్ధసన్తానతో వినిముత్తత్తా రూపకమత్తం భగవతా సదిసవణ్ణసణ్ఠానావయవం ఇద్ధిమయం బిమ్బకమేవ హోతి, ఏవఞ్చ కత్వా అప్పకత్థేన క-కారేన విసేసితవచనం ఉపపన్నం హోతి. ఛాయారూపకమత్తం ఇద్ధియా అభిసఙ్ఖరిత్వా దస్సేసీతి సమ్బన్ధో. “తం పన దస్సేన్తో భగవా యథా అత్తనో బుద్ధరూపం న దిస్సతి, తథా కత్వా దస్సేతీ”తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౮౮) ఆచరియా వదన్తి. తదేతం భదన్తనాగసేనత్థేరేన వుత్తేన ఇద్ధాభిసఙ్ఖతఛాయారూపకమత్తదస్సనవచనేన సంసన్దతి చేవ సమేతి చ యథా తం “ఖీరేన ఖీరం, గఙ్గోదకేన యమునోదక”న్తి దట్ఠబ్బం. తథావచనేనేవ హి సేసబుద్ధరూపస్స తఙ్ఖణే అదస్సితభావో అత్థతో ఆపన్నో హోతి. నివాసననివత్థతాదివచనేన పనేత్థ బుద్ధసన్తానతో వినిముత్తస్సపి ఛాయారూపకస్స నివాసనాదిఅబహిగతభావో దస్సితో, న చ చోదేతబ్బం “కథం నివాసనాదిఅన్తరగతం ఛాయారూపకం భగవా దస్సేతి, కథఞ్చ అమ్బట్ఠో పస్సతీ”తి. అచిన్తేయ్యో హి ఇద్ధివిసయోతి. **ఛాయం దిట్ఠేతి** ఛాయాయ దిట్ఠాయ. **ఏతన్తి** ఛాయారూపకం. బుజ్ఝనకే సతి జీవితనిమిత్తమ్పి **హదయమంసం దస్సేయ్యాతి** అధిప్పాయో. **నిన్నేత్వాతి** నీహరిత్వా. అయమేవ వా పాఠో. **కల్లోసీతి** విస్సజ్జనే త్వం కుసలో

ఛేకో అసి, యథావుత్తో వా విస్సజ్జనామగ్గో ఉపపన్నో యుత్తో అసీతి అత్థో. “కుసలో”తి కేచి పఠన్తి, అయుత్తమేతం. మిలిన్దపఞ్హో హి సబ్బత్థ విస్సజ్జనావసానే “కల్లో” ఇచ్చేవ దిట్ఠోతి.

నిన్నామేత్వాతి ముఖతో నీహరణవసేన కణ్ణసోతాదిఅభిముఖం పణామేత్వా, అధిప్పాయమేవ దస్సేతుం ‘‘**నీహరిత్వా**’’తి వుత్తం. **కథినసూచిం వియాతి** ఘనసుఖుమభావాపాదనేన కక్ఖళసూచిమివ కత్వా. **తథాకరణేనాతి** కథినసూచిం వియ కరణేన. **ఏత్థాతి** పహూతజివ్హాయ. **ముదుభావో, దీఘభావో, తనుభావో** చ దస్సితో అముదునో ఘనసుఖుమభావాపాదనత్థమసక్కుణేయ్యత్తాతి ఆచరియేన (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౮౮) వుత్తం. తత్రాయమధిప్పాయో – యస్మా ముదుమేవ ఘనసుఖుమభావాపాదనత్థం సక్కోతి, తస్మా తథాకరణేన ముదుభావో దస్సితో అగ్గి వియ ధూమేన. యస్మా చ ముదుయేవ ఘనసుఖుమభావాపజ్జనేన దీఘగామి, తస్మా కణ్ణసోతానుమసనేన దీఘభావో దస్సితో. యస్మా పన ముదు ఏవ ఘనసుఖుమభావాపజ్జనేన తను హోతి, తస్మా నాసికాసోతానుమసనేన తనుభావో దస్సితోతి. అపుథులస్స తథాపటిచ్ఛాదనత్థమసక్కుణేయ్యత్తా **నలాటచ్ఛాదనేన పుథులభావో** దస్సితో.

౨౮౯. పత్థేన్తో హుత్వా ఉదిక్ఖన్తోతి యోజేతబ్బం.

౨౯౦. మూలవచనం **కథా.** పటివచనం **సల్లాపో.**

౨౯౧. “ఉద్ధుమాతక”న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౫.౨౪౨; విసుద్ధి॰ ౧.౧౦౨) వియ క-సద్దో జిగుచ్ఛనత్థోతి వుత్తం ‘‘**తమేవ జిగుచ్ఛన్తో**’’తి. **తమేవాతి** పణ్డితభావమేవ, అమ్బట్ఠమేవాతిపి అత్థో. అమ్బట్ఠఞ్హి సన్ధాయ ఏవమాహ. తథా హి పాళియం వుత్తం “ఏవం…పే… అమ్బట్ఠం మాణవం ఏతదవోచా”తి. కామఞ్చ అమ్బట్ఠం సన్ధాయ ఏవం వుత్తం, నామగోత్తవసేన పన అనియమం కత్వా గరహన్తో పుథువచనేన వదతీతి వేదితబ్బం. “యదేవ ఖో త్వ”న్తి ఏతస్స అనియమవచనస్స “ఏవరూపేనా”తి ఇదం నియమవచనన్తి దస్సేతి ‘‘**యాదినో**’’తిఆదినా. భావేనభావలక్ఖణే భుమ్మవచనత్థే కరణవచనన్తి వుత్తం ‘‘**ఏదిసే అత్థచరకే**’’తి. **న అఞ్ఞత్రాతి** న అఞ్ఞత్థ సుగతియం. ఏత్థ పన “అత్థచరకేనా”తి ఇమినా బ్యతిరేకముఖేన అనత్థచరకతంయేవ విభావేతీతి దట్ఠబ్బం. “ఉపనేయ్య ఉపనేయ్యా”తి ఇదం త్వాదియన్తం విచ్ఛావచనన్తి ఆహ ‘‘**బ్రాహ్మణో ఖో పనా**’’తిఆది. **ఏవం ఉపనేత్వా ఉపనేత్వాతి** తం తం దోసం ఉపనీయ ఉపనీయ. తేనాహ ‘‘**సుట్ఠు దాసాదిభావం ఆరోపేత్వా**’’తి. **పాతేసీతి** పవట్టనవసేన పాతేసి. యఞ్చ అగమాసి, తమ్పి అస్స తథాగమనసఙ్ఖాతం ఠానం అచ్ఛిన్దిత్వాతి యోజనా.

పోక్ఖరసాతిబుద్ధూపసఙ్కమనవణ్ణనా

౨౯౨-౩-౬. కిత్తకో పన సోతి వుత్తం ‘‘**సమ్మోదనీయకథాయపి కాలో నత్థీ**’’తి. **ఆగమా నూతి** ఆగతో ను. **ఖోతి** నిపాతమత్తం. **ఇధాతి** ఏత్థ, తుమ్హాకం సన్తికన్తి అత్థో. **అధివాసేతూతి** సాదియతు, తం పన సాదియనం ఇధ మనసావ సమ్పటిగ్గహో, న కాయవాచాహీతి ఆహ ‘‘**సమ్పటిచ్ఛతూ**’’తి. అజ్జ పవత్తమానం **అజ్జతనం,** పుఞ్ఞం, పీతిపామోజ్జఞ్చ, ఇమమత్థం దస్సేతుం ‘‘**యం మే**’’తిఆది వుత్తం. **కారన్తి** ఉపకారం, సక్కారం వా. **అచోపేత్వాతి** అచాలేత్వా.

౨౯౭. ‘‘**సహత్థా**’’తి ఇదం కరణత్థే నిస్సక్కవచనం. తేనాహ ‘‘**సహత్థేనా**’’తి. **సుహితన్తి** ధాతం, జిఘచ్ఛాదుక్ఖాభావేన వా సుఖితం. **యావదత్థన్తి** యావ అత్థో, తావ భోజనేన తదా కతం. పటిక్ఖేపపవారణావేత్థ అధిప్పేతా, న నిమన్తనపవారణాతి

ఆహ ‘‘**అల**’’న్తిఆది. ‘‘**హత్థసఞ్ఞాయా**’’తి నిదస్సనమత్తం అఞ్ఞత్థ ముఖవికారేన, వచీభేదేన చ పటిక్ఖేపస్స వుత్తత్తా , ఏకక్ఖణేపి చ తథాపటిక్ఖేపస్స లబ్భనతో. ఓనీతా పత్తతో పాణి ఏతస్సాతి **ఓనీతపత్తపాణీ**తి భిన్నాధికరణవిసయో తిపదో బాహిరత్థసమాసో. ముద్ధజణ-కారేన, పన సఞ్ఞోగత-కారేన చ **ఓణిత్త**సద్దో వినాభూతేతి దస్సేతి ‘‘**ఓణిత్తపత్తపాణిన్తిపి పాఠో**’’తిఆదినా. సుచికరణత్థే వా **ఓణిత్త**సద్దో. ఓణిత్తం ఆమిసాపనయనేన సుచికతం పత్తం పాణి చ అస్సాతి హి **ఓణిత్తపత్తపాణి.** తేనాహ ‘‘**హత్థే చ పత్తఞ్చ ధోవిత్వా**’’తి. ‘‘ఓణిత్తం నానాభూతం వినాభూతం, ఆమిసాపనయనేన వా సుచికతం పత్తం పాణితో అస్సాతి ఓణిత్తపత్తపాణీ’’తి (సారత్థ. టీ. ౧.౨౩) **సారత్థదీపనియం** వుత్తం. తత్థ పచ్ఛిమవచనం ‘‘హత్థే చ పత్తఞ్చ ధోవిత్వా’’తి ఇమినా అసంసన్దనతో విచారేతబ్బం. **ఏవంభూత**న్తి ‘‘భుత్తావిం ఓనీతపత్తపాణి’’న్తి వుత్తప్పకారేన భూతం.

౨౯౮. **అనుపుబ్బిం కథ**న్తి అనుపుబ్బం కథేతబ్బం కథం. తేనాహ ‘‘**అనుపటిపాటికథ**’’న్తి. కా పన సాతి ఆహ ‘‘**దానానన్తరం సీల**’’న్తిఆది, తేనాయమత్థో బోధితో హోతి – దానకథా తావ పచురజనేసుపి పవత్తియా సబ్బసాధారణత్తా, సుకరత్తా, సీలే పతిట్ఠానస్స ఉపాయభావతో చ ఆదితో కథేతబ్బా. పరిచ్చాగసీలో హి పుగ్గలో పరిగ్గహవత్థూసు వినిస్సటభావతో సుఖేనేవ సీలాని సమాదియతి, తత్థ చ సుప్పతిట్ఠితో హోతి, సీలేన దాయకపటిగ్గాహకసుద్ధితో పరానుగ్గహం వత్వా పరపీళానివత్తివచనతో, కిరియధమ్మం వత్వా అకిరియధమ్మవచనతో, భోగసమ్పత్తిహేతుం వత్వా భవసమ్పత్తిహేతువచనతో చ **దానకథానన్తరం సీలకథా** కథేతబ్బా. తఞ్చే దానసీలం వట్టనిస్సితం, అయం భవసమ్పత్తి తస్స ఫలన్తి దస్సనత్థం **సీలకథానన్తరం సగ్గకథా.** తాయ హి ఏవం దస్సితం హోతి ‘‘ఇమేహి దానసీలమయేహి, పణీతపణీతతరాదిభేదభిన్నేహి చ పుఞ్ఞకిరియవత్థూహి ఏతా చాతుమహారాజికాదీసు పణీతపణీతతరాదిభేదభిన్నా అపరిమేయ్యా దిబ్బసమ్పత్తియో లద్ధబ్బా’’తి. స్వాయం సగ్గో రాగాదీహి ఉపక్కిలిట్ఠో, సబ్బథా పన తేహి అనుపక్కిలిట్ఠో అరియమగ్గోతి దస్సనత్థం **సగ్గకథానన్తరం మగ్గకథా.** మగ్గఞ్చ కథేన్తేన తదధిగముపాయదస్సనత్థం కామానం ఆదీనవో, ఓకారో, సంకిలేసో, నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసో చ కథేతబ్బో. సగ్గపరియాపన్నాపి హి సబ్బే కామా నామ బహ్వాదీనవా అనిచ్చా అద్ధువా విపరిణామధమ్మా, పగేవ ఇతరేతి **ఆదీనవో,** సబ్బేపి కామా హీనా గమ్మా పోథుజ్జనికా అనరియా అనత్థసంహితాతి లామకభావో **ఓకారో,** సబ్బేపి భవా కిలేసానం వత్థుభూతాతి **సంకిలేసో,** సబ్బసంకిలేసవిప్పయుత్తం నిబ్బానన్తి **నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసో** చ కథేతబ్బోతి. అయమ్పి అత్థో బోధితోతి వేదితబ్బో. **మగ్గో**తి హి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దేన ఆద్యత్థేన కామాదీనవాదీనమ్పి సఙ్గహోతి అయమత్థవణ్ణనా కతా. తేనాహ ‘‘సేయ్యథిదం – దానకథం సీలకథం సగ్గకథం కామానం ఆదీనవం ఓకారం సంకిలేసం నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసం పకాసేతీ’’తి. విత్థారో **సారత్థదీపనియం** (సారత్థ. టీ. ౩.౨౬) గహేతబ్బో.

కసి-సద్దో ఞాణేన గహణేతి ఆహ ‘‘**గహితా**’’తిఆది. సామంసద్దేన నివత్తేతబ్బమత్థం దస్సేతి ‘‘**అసాధారణా అఞ్ఞేస**’’న్తి ఇమినా, లోకుత్తరధమ్మాధిగమే పరూపదేసవిగతత్తా, ఏకేనేవ లోకే పఠమం అనుత్తరాయ సమ్మాసమ్బోధియా అభిసమ్బుద్ధత్తా చ అఞ్ఞేసమసాధారణాతి వుత్తం హోతి. **ధమ్మచక్ఖున్తి ఏత్థ సోతాపత్తిమగ్గోవ అధిప్పేతో, న బ్రహ్మాయుసుత్తే** (మ. ని. ౨.౩౮౩ ఆదయో) వియ హేట్ఠిమా తయో మగ్గా, న చ **చూళరాహులోవాదసుత్తే** (మ. ని. ౩.౪౧౬) వియ ఆసవక్ఖయో. ‘‘తస్స ఉప్పత్తిఆకారదస్సనత్థ’’న్తి కస్మా వుత్తం, నను మగ్గఞాణం అసఙ్ఖతధమ్మారమ్మణమేవ, న సఙ్ఖతధమ్మారమ్మణన్తి చోదనం సోధేన్తో ‘‘**తఞ్హి**’’తిఆదిమాహ. **కిచ్చవసేనా**తి అసమ్మోహపటివేధకిచ్చవసేన.

పోక్ఖరసాతిఉపాసకత్తపటివేదనాకథావణ్ణనా

౨౯౯. పాళియం ‘‘**దిట్ఠధమ్మో**’’తిఆదీసు దస్సనం నామ ఞాణతో అఞ్ఞమ్పి చక్ఖాదిదస్సనం అత్థీతి తన్నివత్తనత్థం ‘‘**పత్తధమ్మో**’’తి వుత్తం. పత్తి చ ఞాణపత్తితో అఞ్ఞాపి కాయగమనాదిపత్తి విజ్జతీతి తతో విసేసదస్సనత్థం ‘‘**విదితధమ్మో**’’తి వుత్తం. సా పనేసా విదితధమ్మతా ఏకదేసతోపి హోతీతి నిప్పదేసతో విదితధమ్మతం దస్సేతుం ‘‘**పరియోగాళ్హధమ్మో**’’తి వుత్తం, తేనస్స సచ్చాభిసమ్బోధమేవ దీపేతి. మగ్గఞాణఞ్హి ఏకాభిసమయవసేన పరిఞ్ఞాదిచతుకిచ్చం సాధేన్తం నిప్పదేసేన చతుసచ్చధమ్మం సమన్తతో ఓగాళ్హం నామ హోతి. తేనాహ ‘‘**దిట్ఠో అరియసచ్చధమ్మో ఏతేనాతి దిట్ఠధమ్మో**’’తి. “కథం పన ఏకమేవ ఞాణం ఏకస్మిం ఖణే చత్తారి కిచ్చాని సాధేన్తం పవత్తతి. న హి తాదిసం లోకే దిట్ఠం, న ఆగమో వా తాదిసో అత్థీ”తి న వత్తబ్బం. యథా హి పదీపో ఏకస్మింయేవ ఖణే వట్టిం దహతి, స్నేహం పరియాదియతి, అన్ధకారం విధమతి, ఆలోకఞ్చాపి దస్సేతి, ఏవమేతం ఞాణన్తి దట్ఠబ్బం. “మగ్గసమఙ్గిస్స ఞాణం దుక్ఖేపేతం ఞాణం, దుక్ఖసముదయేపేతం ఞాణం, దుక్ఖనిరోధేపేతం ఞాణం, దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయపేతం ఞాణ”న్తి (విభ॰ ౭౯౪) సుత్తపదమ్పేత్థ ఉదాహరితబ్బన్తి.

తిణ్ణా విచికిచ్ఛాతి సప్పటిభయకన్తారసదిసా సోళసవత్థుకా, అట్ఠవత్థుకా చ విచికిచ్ఛా **అనేన** వితిణ్ణా. **విగతా కథంకథా**తి పవత్తిఆదీసు “ఏవం ను ఖో, న ను ఖో”తి ఏవం పవత్తికా కథంకథా **అస్స** విగతా సముచ్ఛిన్నా. **వేసారజ్జప్పత్తో**తి సారజ్జకరానం పాపధమ్మానం పహీనత్తా, తప్పటిపక్ఖేసు చ సీలాదిగుణేసు సుప్పతిట్ఠితత్తా విసారదభావం వేయ్యత్తియం పత్తో అధిగతో. సాయం వేసారజ్జప్పత్తి సుప్పతిట్ఠితతా కత్థాతి చోదనాయ “సత్థుసాసనే”తి వుత్తన్తి దస్సేన్తో ‘‘**కత్థ? సత్థుసాసనే**’’తి ఆహ. అత్తనావ పచ్చక్ఖతో దిట్ఠత్తా, అధిగతత్తా చ న అస్స పచ్చయో పచ్చేతబ్బో పరో అత్థీతి అత్థో. తత్థాధిప్పాయమాహ ‘‘**న పరస్సా**’’తిఆదినా. **న వత్తతీ**తి న పవత్తతి, న పటిపజ్జతి వా, న పరం పచ్చేతి పత్తియాయతీతి **అపరప్పచ్చయో**తిపి యుజ్జతి. యం పనేత్థ వత్తబ్బమ్పి అవుత్తం, తదేతం పుబ్బే వుత్తత్తా, పరతో వుచ్చమానత్తా చ అవుత్తన్తి వేదితబ్బం.

ఇతి సుమఙ్గలవిలాసినియా దీఘనికాయట్ఠకథాయ పరమసుఖుమగమ్భీరదురనుబోధత్థపరిదీపనాయ సువిమలవిపులపఞ్ఞావేయ్యత్తియజననాయ అజ్జవమద్దవసోరచ్చసద్ధాసతిధితిబుద్ధిఖన్తివీరియాదిధమ్మసమఙ్గినా సాట్ఠకథే పిటకత్తయే అసఙ్గాసంహీరవిసారదఞాణచారినా అనేకప్పభేదసకసమయసమయన్తరగహనజ్ఝోగాహినా మహాగణినా మహావేయ్యాకరణేన ఞాణాభివంసధమ్మసేనాపతినామత్థేరేన మహాధమ్మరాజాధిరాజగరునా కతాయ సాధువిలాసినియా నామ లీనత్థపకాసనియా అమ్బట్ఠసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థపకాసనా.

అమ్బట్ఠసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సోణదణ్డసుత్తవణ్ణనా

౩౦౦. ఏవం అమ్బట్ఠసుత్తం సంవణ్ణేత్వా ఇదాని సోణదణ్డసుత్తం సంవణ్ణేన్తో యథానుపుబ్బం సంవణ్ణనోకాసస్స పత్తభావం విభావేతుం, అమ్బట్ఠసుత్తస్సానన్తరం సఙ్గీతస్స సుత్తస్స సోణదణ్డసుత్తభావం వా పకాసేతుం ''**ఏవం మే సుతం... పే.... అఙ్గేసూతి సోణదణ్డసుత్త**''న్తి ఆహ. సున్దరభావేన సాతిసయాని అఙ్గాని ఏతేసమత్థీతి **అఙ్గా.** తద్ధితపచ్చయస్స అతిసయవిసిట్ఠే అత్థితాఅత్థే పవత్తితో, పధానతో రాజకుమారా, రుళ్హీవసేన పన జనపదోతి వుత్తం ''**అఙ్గా నామా**''తిఆది. **ఇధాపి అధిప్పేతా,** న అమ్బట్ఠసుత్తే ఏవ. ''**తదా కిరా**''తిఆది తస్సా చారికాయ కారణవచనం. ఆగమనే ఆదీనవం దస్సేత్వా పటిక్ఖిపనవసేన **ఆగన్తుం న దస్సన్తి,** నానుజానిస్సన్తీతి అధిప్పాయో.

నీలాసోకకణికారకోవిళారకున్దరాజరుక్ఖాదిసమ్మిస్సతాయ తం చమ్పకవనం **నీలాదిపఞ్చవణ్ణకుసుమపటిమణ్డితం,** న చమ్పకరుక్ఖానఞ్ఞేవ నీలాదిపఞ్చవణ్ణకుసుమతాయాతి వదన్తి, తథారూపాయ పన ధాతుయా చమ్పకరుక్ఖావ నీలాదిపఞ్చవణ్ణమ్పి కుసుమం పుప్ఫన్తి. ఇదానిపి హి కత్థచి దేసే దిస్సన్తి, ఏవఞ్చ యథారుతమ్పి అట్ఠకథావచనం ఉపపన్నం హోతి. **కుసుమగన్ధసుగన్ధే**తి వుత్తనయేన సమ్మిస్సకానం, సుద్ధచమ్పకానం వా కుసుమానం గన్ధేహి సుగన్ధే. ఏవం పన వదన్తో న మాపనకాలేయేవ తస్మిం నగరే చమ్పకరుక్ఖా ఉస్సన్నా, అథ ఖో అపరభాగేపీతి దస్సేతి. మాపనకాలే హి చమ్పకరుక్ఖానముస్సన్నతాయ తం నగరం ''**చమ్పా**''తి నామం లభి. **ఇస్సరత్తా**తి అధిపతిభావతో. సేనా ఏతస్స అత్థీతి సేనికో, స్వేవ **సేనియో.** బహుభావవిసిట్ఠా చేత్థ అత్థితా తద్ధితపచ్చయేన జోతితాతి వుత్తం ''**మహతియా సేనాయ సమన్నాగతత్తా**''తి. **సారసువణ్ణసదిసతాయా**తి ఉత్తమజాతిసువణ్ణసదిసతాయ. **చూళదుక్ఖక్ఖన్ధసుత్తట్ఠకథాయం** పన ఏవం వుత్తం ''**సేనియో**''తి తస్స నామం, **బిమ్బీ**తి అత్తభావస్స నామం వుచ్చతి, సో తస్స సారభూతో దస్సనీయో పాసాదికో అత్తభావసమిద్ధియా బిమ్బిసారోతి వుచ్చతీ''తి (మ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౮౦).

౩౦౧-౨. సంహతాతి సన్నిపతనవసేన సఙ్ఘటితా, సన్నిపతితాతి వుత్తం హోతి. **ఏకేకిస్సాయ దిసాయా**తి ఏకేకాయ పదేసభూతాయ దిసాయ. పాళియం బ్రాహ్మణగహపతికానమధిప్పేతత్తా ''సఙ్ఘినో''తి వత్తబ్బే ''సఙ్ఘీ''తి పుథుత్తే ఏకవచనం వుత్తన్తి దస్సేతి ''**ఏతేస**''న్తి ఇమినా. ఏవం ఆచరియేన (దీ. ని. టీ. ౧.౩౦౧, ౩౦౨) వుత్తం, **సఙ్ఘీ**తి పన దీఘవసేన బహువచనమ్పి దిస్సతి. **అగణా**తి అసమూహభూతా అగణబన్ధా, ''**అగణనా**''తిపి పాఠో, అయమేవత్థో, సఙ్ఖ్యాత్థస్స అయుత్తత్తా. న హి తేసం సఙ్ఖ్యా అత్థీతి. ఇదం వుత్తం హోతి – పుబ్బే అన్తోనగరే అగణాపి పచ్ఛా బహినగరే గణం భూతా పత్తాతి **గణీభూతా**తి. అభూతతబ్భావే హి కరాసభూయోగే అ-కారస్స ఈ-కారాదేసో, ఈపచ్చయో వా. రాజరాజఞ్ఞాదీనం దణ్డధరో పురిసోవ తతో తతో ఖత్తియానం తాయనతో రక్ఖణతో **ఖత్తా** నిరుత్తినయేన. సో హి యత్థ తేహి పేసితో, తత్థ తేసం దోసం పరిహరన్తో యుత్తపత్తవసేన పుచ్ఛితమత్థం కథేతి. తేనాహ ''**పుచ్ఛితపఞ్హే బ్యాకరణసమత్థో**''తి. కులాపదేసాదినా మహతీ మత్తా పమాణమేతస్సాతి **మహామత్తో.**

సోణదణ్డగుణకథావణ్ణనా

౩౦౩. ఏకస్స రఞ్ఞో ఆణాపవత్తిట్ఠానాని రజ్జాని నామ, విసిట్ఠాని రజ్జాని విరజ్జాని, తానేవ **వేరజ్జాని,** నానావిధాని వేరజ్జాని తథా, తేసు జాతాతిఆదినా తిధా తద్ధితనిబ్బచనం. విచిత్రా హి తద్ధితవుత్తీతి. **యఞ్ఞానుభవనత్థ**న్తి యస్స కస్సచి యఞ్ఞస్స

అనుభవనత్థం. **తేతి** నానావేరజ్జకా బ్రాహ్మణా. **తస్సాతి** సోణదణ్డబ్రాహ్మణస్స. **ఉత్తమబ్రాహ్మణోతి** అభిజనసమ్పత్తియా, విత్తసమ్పత్తియా, విజ్జాసమ్పత్తియా చ ఉగ్గతతరో, ఉళారో వా బ్రాహ్మణో. **ఆవట్టనీమాయా** వుత్తావ. లాభమచ్ఛేరేన నిప్పీళితతాయ **అసన్నిపాతో భవిస్సతి.**

అజ్జేతి గమేతి అత్తనో ఫలం ఞాపేతి, సయం వా అజ్జీయతి గమీయతి ఞాయతీతి **అఙ్గం,** హేతు. తేనాహ ''**కారణేనా**''తి. లోకధమ్మతానుస్సరణేన అపరానిపి కారణాని ఆహంసూతి దస్సేన్తో ''**ఏవ**''న్తిఆదిమాహ.

ద్వీహి పక్ఖేహీతి మాతుపక్ఖేన, పితుపక్ఖేన చాతి ద్వీహి ఞాతిపక్ఖేహి. "ఉభతో సుజాతో"తి హి ఏత్థకేయేవ వుత్తే యేహి కేహిచి ద్వీహి భాగేహి సుజాతత్తం విజానేయ్య, సుజాతసద్దో చ "సుజాతో చారుదస్సనో"తిఆదీసు (మ. ని. ౨.౩౯౯) ఆరోహసమ్పత్తిపరియాయోపి హోతీతి జాతివసేనేవ సుజాతత్తం విభావేతుం ''**మాతితో చ పితితో చా**''తి వుత్తం. తేనాహ ''**భోతో మాతా బ్రాహ్మణీ**''తిఆది. ఏవన్తి వుత్తప్పకారేన, మాతుపక్ఖతో చ పితుపక్ఖతో చ పచ్చేకం తివిధేన ఞాతిపరివట్టేనాతి వుత్తం హోతి. "సంసుద్ధగహణికో"తి ఇమినాపి "మాతితో చ పితితో చా"తి వుత్తమేవత్థం సమత్థేతీతి ఆహ ''**సంసుద్ధా తే మాతుగహణీ**''తి, సంసుద్ధావ అనఞ్ఞపురిససాధారణాతి అత్థో. అనోరసపుత్తవసేనాపి హి లోకే మాతాపితుసమఞ్ఞా దిస్సతి, ఇధ పనస్స ఓరసపుత్తవసేనేవ ఇచ్ఛితాతి దస్సేతుం ''**సంసుద్ధగహణికో**''తి వుత్తం. గబ్భం గణ్హాతి ధారేతీతి **గహణీ,** తతియావట్టసఙ్ఖాతో గబ్భాసయసఞ్ఞితో మాతుకుచ్ఛిపదేసో **సమవేపాకినియాతి** సమవిపాచనియా. **ఏత్థాతి** మహాసుదస్సనసుత్తే. యథాభుత్తమాహారం విపాచనవసేన గణ్హాతి న ఛడ్డేతీతి **గహణీ,** కమ్మజతేజోధాతు, యా "ఉదరగ్గీ"తి లోకే పఞ్ఞాయతి.

పితుపితాతి పితునో పితా. **పితామహోతి** ఆమహ-పచ్చయేన తద్ధితసిద్ధి. "చతుయుగ"న్తిఆదీసు వియ తం తదత్థే యుజ్జితబ్బతో కాలవిసేసో **యుగం** నామ. **ఏతం** యుగసద్దేన ఆయుప్పమాణవచనం **అభిలాపమత్తం** లోకవోహారవచనమత్తమేవ, అధిప్పేతత్థతో పన పితామహోయేవ పితామహయుగసద్దేన వుత్తో తస్సేవ పధానభావేన అధిప్పేతత్తాతి అధిప్పాయో. **తతో ఉద్ధన్తి** పితామహతో ఉపరి. తేనాహ ''**పుబ్బపురిసా**''తి, తదవసేసా పుబ్బకా ఛ పురిసాతి అత్థో. పురిసగ్గహణఞ్చేత్థ ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన కతన్తి దట్ఠబ్బం. ఏవఞ్హి "మాతితో"తి పాళివచనం సమత్థితం హోతి.

తత్రాయమట్ఠకథాముత్తకనయో – మాతా చ పితా చ **పితరో,** పితూనం పితరో **పితామహా,** తేసం యుగో ద్వన్దో **పితామహయుగో,** తస్మా, యావ సత్తమా పితామహయుగా పితామహద్వన్దాతి అత్థో వేదితబ్బో, ఏవఞ్చ పితామహగ్గహణేనేవ మాతామహోపి గహితో. యుగసద్దో చేత్థ ఏకసేసో "యుగో చ యుగో చ యుగో"తి, అతో తత్థ తత్థ ఞాతిపరివట్టే పితామహద్వన్దం గహితం హోతీతి.

"యావ సత్తమా పితామహయుగా"తి ఇదం కాకాపేక్ఖనమివ ఉభయత్థ సమ్బన్ధగతన్తి ఆహ ''**ఏవ**''న్తిఆది. యావ సత్తమో పురిసో, తావ అక్ఖిత్తో అనుపకుట్ఠో జాతివాదేనాతి సమ్బన్ధో. **అక్ఖిత్తోతి** అప్పత్తఖేపో. **అనవక్ఖిత్తోతి** సద్ధథాలిపాకాదీసు న ఛడ్డితో. **న ఉపకుట్ఠోతి** న ఉపక్కోసితో. "జాతివాదేనా"తి ఇదం హేతుమ్హి కరణవచనన్తి దస్సేతుం ''**కేన కారణేనా**''తిఆది వుత్తం. **ఇతిపీతి** ఇమినాపి కారణేన. ఏత్థ చ ''**ఉభతో...పే.... యుగా**''తి ఏతేన బ్రాహ్మణస్స యోనిదోసాభావో దస్సితో సంసుద్ధగహణికభావకిత్తనతో, ''**అక్ఖిత్తో**''తి ఏతేన కిరియాపరాధాభావో. కిరియాపరాధేన హి సత్తా ఖేపం పాపుణన్తి. ''**అనుపకుట్ఠో**''తి ఏతేన అయుత్తసంసగ్గాభావో. అయుత్తసంసగ్గఞ్హి పటిచ్చ సత్తా అక్కోసం లభన్తీతి.

ఇస్సరోతి ఆధిపతేయ్యసంవత్తనియకమ్మబలేన ఈసనసీలో, సా పనస్స ఇస్సరతా విభవసమ్పత్తిపచ్చయా పాకటా జాతా, తస్మా అడ్ఢభావపరియాయేన దస్సేన్తో "**అడ్ఢోతి ఇస్సరో**"తి ఆహ. మహన్తం ధనమస్స భూమిగతం, వేహాసగతఞ్చాతి **మహద్ధనో. తస్సాతి** తస్స తస్స గుణస్స, అయమేవ చ పాఠో అధునా దిస్సతి. **అగుణంయేవ దస్సేమాతి** అన్వయతో తస్స గుణం వత్వా బ్యతిరేకతో భగవతో అనుపసఙ్కమనకారణం అగుణమేవ దస్సేమ.

అధికరూపోతి విసిట్ఠరూపో ఉత్తమసరీరో. దస్సనం అరహతీతి **దస్సనీయోతి** ఆహ "**దస్సనయోగ్గో**"తి. పసాదం ఆవహతీతి **పాసాదికో.** తేనాహ "**పసాదజననతో**"తి. పోక్ఖరసద్దో ఇధ సున్దరత్థే, సరీరత్థే చ నిరుళ్హో. **వణ్ణస్సాతి** వణ్ణధాతుయా. పకాసనియేన పరిసుద్ధనిమిత్తేన వణ్ణసద్దస్స వణ్ణధాతుయం పవత్తనతో తన్నిమిత్తమేవ వణ్ణతా, సా చ వణ్ణనిస్సితాతి అభేదవసేన వుత్తం "**ఉత్తమేన పరిసుద్ధేన వణ్ణేనా**"తి. **సరీరం** పన సన్నివేసవిసిట్ఠం కరచరణగీవాసీసాదిసముదాయం, తఞ్చ అవయవభూతేన సణ్ఠాననిమిత్తేన గయ్హతి, తస్మా తన్నిమిత్తమేవ పోక్ఖరతాతి వుత్తం "**సరీరసణ్ఠానసమ్పత్తియా**"తి, ఉత్తమాయ సరీరసణ్ఠానసమ్పత్తియాతిపి యోజేతబ్బం. అత్థవసా హి లిఙ్గవిభత్తివిపరిణామో. సబ్బేసు వణ్ణేసు సువణ్ణవణ్ణోవ ఉత్తమోతి ఆహ "**పరిసుద్ధవణ్ణేసుపి సేట్ఠేన సువణ్ణవణ్ణేన సమన్నాగతో**"తి. తథా హి బుద్ధా, చక్కవత్తినో చ సువణ్ణవణ్ణావ హోన్తి. యస్మా పన వచ్ఛససద్దో సరీరాభే పవత్తతి, తస్మా **బ్రహ్మవచ్ఛసీతి** ఉత్తమసరీరాభో, సువణ్ణాభో ఇచ్చేవ అత్థో. ఇమమేవ హి అత్థం సన్ధాయ "**మహాబ్రహ్మునో సరీరసదిసేనేవ సరీరేన సమన్నాగతో**"తి వుత్తం, న బ్రహ్ముజగత్తతం. **ఓకాసోతి** సబ్బఙ్గపచ్చఙ్గట్ఠానం. ఆరోహపరిణాహసమ్పత్తియా, అవయవపారిపూరియా చ దస్సనస్స ఓకాసో న ఖుద్దకోతి అత్థో. తేనాహ "**సబ్బానేవా**"తిఆది.

సీలన్తి యమనియమలక్ఖణం సీలం, తం పనస్స రత్తఞ్ఞుతాయ వుద్ధం వద్ధితన్తి విసేసతో "**వుద్ధసీలీ**"తి వుత్తం. **వుద్ధసీలేనాతి** సబ్బదా సమ్మాయోగతో వుద్ధేన ధువసీలేన. ఏవఞ్చ కత్వా పదత్తయమ్పేతం అధిప్పేతత్థతో విసిట్ఠం హోతి, సద్దత్థమత్తం పన సన్ధాయ "**ఇదం వుద్ధసీలీపదస్సేవ వేవచన**"న్తి వుత్తం. పఞ్చసీలతో పరం తత్థ సీలస్స అభావతో, తేసమజాననతో చ "**పఞ్చసీలమత్తమేవా**"తి ఆహ.

వాచాయ పరిమణ్డలపదబ్యఞ్జనతా ఏవ సున్దరభావోతి వుత్తం "**సున్దరా పరిమణ్డలపదబ్యఞ్జనా**"తి. ఠానకరణసమ్పత్తియా, సిక్ఖాసమ్పత్తియా చ కస్సచిపి అనూనతాయ పరిమణ్డలపదాని బ్యఞ్జనాని అక్ఖరాని ఏతిస్సాతి **పరిమణ్డలపదబ్యఞ్జనా.** అక్ఖరమేవ హి తంతదత్థవాచకభావేన పరిచ్ఛిన్నం **పదం.** అథ వా పదమేవ అత్థస్స బ్యఞ్జకత్తా **బ్యఞ్జనం,** సిథిలధనితాదిఅక్ఖరపారిపూరియా చ పదబ్యఞ్జనస్స పరిమణ్డలతా, పరిమణ్డలం పదబ్యఞ్జనమేతిస్సాతి తథా. అపిచ పఞ్ఞతి అత్థో ఏతేనాతి **పదం,** నామాది, యథాధిప్పేతమత్థం బ్యఞ్జేతీతి **బ్యఞ్జనం,** వాక్యం, తేసం పరిపుణ్ణతాయ **పరిమణ్డలపదబ్యఞ్జనా.** అత్థవిఞ్ఞాపనే సాధనతాయ వాచావ కరణం **వాక్కరణన్తి** తుల్యాధికరణతం దస్సేతుం "**ఉదాహరణఘోసో**"తి వుత్తం, వచీభేదసద్దోతి అత్థో. తస్స బ్రాహ్మణస్స, తేన వా భాసితబ్బస్స అత్థస్స **గుణపరిపుణ్ణభావేన పూరే** గుణేహి పరిపుణ్ణభావే భవాతి **పోరీ.** పున **పురేతి** రాజధానీమహానగరే. **భవత్తాతి** సంవడ్ఢత్తా. **సుఖుమాలత్తనేనాతి** సుఖుమాలభావేన, ఇమినా తస్సా వాచాయ ముదుసణ్హత్తమాహ. **అపలిబుద్ధాయాతి** పిత్తసేమ్హాదీహి అపరియోనద్ధాయ, హేతుగబ్భపదమేతం. తతో ఏవ హి యథావుత్తదోసాభావోతి. ఛంసేత్వా వియ ఏకదేసకథనం **సన్దిట్ఠం,** సణికం చిరాయిత్వా కథనం **విలమ్బితం,** "సన్నిద్ధవిలమ్బితాదీ"తిపి పాఠో. సద్దేన అజనకం వచినం, మమ్మకసఙ్ఘాతం వా ఏకక్ఖరమేవ ద్వత్తిక్ఖత్తుముచ్చారణం **సన్నిద్ధం. ఆదిసద్దేన** దుక్ఖలితానుకడ్ఢితాదీని సఙ్గణ్హాతి. **ఏళాగళేనాతి** ఏళాపగ్ఘరణేన. "ఏళా గళన్తీ"తి

వుత్తస్సేవ ద్విధా అత్థం దస్సేతుం **''లాలా వా పగ్ఘరన్తీ''**తిఆది వుత్తం. ''పస్సే'ళమూగం ఉరగం దుజివ్హ''న్తిఆదీసు (జా. ౧.౭.౪౯) వియ హి ఏళాసద్దో లాలాయ, ఖేళే చ పవత్తతి. **ఖేళఫుసితానీ**తి ఖేళబిన్దూని.

తత్రాయమట్ఠకథాముత్తకనయో – **ఏలన్తి** దోసో వుచ్చతి ''యా సా వాచా నేలా కణ్ణసుఖా''తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౮, ౧౯౪) వియ. దుప్పఞ్ఞా చ సదోసమేవ కథం కథేన్తా ఏలం పగ్ఘరాపేన్తి, తస్మా తేసం వాచా **ఏలగళా** నామ హోతి, **తబ్బిపరీతాయాతి అత్థో**. **''ఆదిమజ్ఝపరియోసానం పాకటం కత్వా''**తి ఇమినా తస్సా వాచాయ అత్థపారిపూరిం వదతి. విఞ్ఞాపనసద్దేన ఏతస్స సమ్బన్ధో.

జరాజిణ్ణతాయ జిణ్ణోతి ఖణ్డిచ్చపాలిచ్చాదిభావమాపాదితో. **వుద్ధిమరియాదప్పత్తో**తి వుద్ధియా పరిచ్ఛేదం పరియన్తం పత్తో. **జాతిమహల్లకతాయా**తి ఉపపత్తియా మహల్లకభావేన. తేనాహ ''**చిరకాలప్పసుతో**''తి. **అద్ధ**సద్దో అద్ధానపరియాయో దీఘకాలవాచకో. కిత్తకో పన సోతి ఆహ **''ద్వే తయో రాజపరివట్టే''**తి, ద్విన్నం తిణ్ణం రాజూనం రజ్జపసాసనపటిపాటియోతి అత్థో. ''అద్ధగతో''తి వత్వాపి కతం వయోగహణం ఓసానవయాపేక్ఖన్తి వుత్తం **''పచ్ఛిమవయం సమ్పత్తో''**తి. **పచ్ఛిమో తతియభాగో**తి వస్ససతస్స తిధా కతేసు భాగేసు తతియో ఓసానభాగో. పచ్చేకం తేత్తింసవస్సతో చ అధికమాసపక్ఖాదిపి విభజీయతి, తస్మా సత్తసట్ఠిమే వస్సే యథారహం లబ్భమానమాసపక్ఖదివసతో పట్ఠాయ పచ్ఛిమవయో వేదితబ్బో. **ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేన**పి హి ఇమమేవత్థం సన్ధాయ ''సత్తసట్ఠివస్సతో పట్ఠాయ పచ్ఛిమవయో కోట్ఠాసో''తి (సారత్థ. టీ. ౧.వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా) వుత్తం. ఇతరథా హి ''పచ్ఛిమవయో నామ వస్ససతస్స పచ్ఛిమో తతియభాగో''తి అట్ఠకథావచనేన విరోధో భవేయ్యాతి.

ఏవం కేవలజాతివసేన పఠమవికప్పం వత్వా గుణమిస్సకవసేనపి దుతియవికప్పం వదన్తేన **''అపిచా''**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ నాయం జిణ్ణతా వయోమత్తేన, అథ ఖో కులపరివట్టేన పురాణతాతి ఆహ **''జిణ్ణోతి పోరాణో''**తిఆది. **చిరకాలప్పవత్తకులన్వయో**తి చిరకాలం పవత్తకులపరివట్టో, తేనాస్స కులవసేన ఉదితోదితభావమాహ. ''వయోఅనుప్పత్తో''తి ఇమినా జాతివుద్ధియా వక్ఖమానత్తా, గుణవుద్ధియా చ తతో సాతిసయత్తా **''వుద్ధోతి సీలాచారాదిగుణవుద్ధియా యుత్తో''**తి వుత్తం. వక్ఖమానం పతి పారిసేసగ్గహణఞ్హేతం. తథా జాతిమహల్లకతాయపి తేనేవ పదేన వక్ఖమానత్తా, విభవమహత్తతాయ చ అనవసేసితత్తా **''మహల్లకోతి విభవమహన్తతాయ సమన్నాగతో''**తి ఆహ. **మగ్గపటిపన్నో**తి బ్రాహ్మణానం యుత్తపటిపత్తివీథిం అవోక్కమ్మ చరణవసేన ఉపగతోతి అత్థం దస్సేతి **''బ్రాహ్మణాన''**న్తిఆదినా. జాతివుద్ధభావమనుప్పత్తో, తమ్పి **అన్తిమవయం** పచ్ఛిమవయమేవ అనుప్పత్తోతి సాధిప్పాయయోజనా. ఇమినా హి పచ్ఛిమవయవసేన జాతివుద్ధభావం దస్సేతీతి.

బుద్ధగుణకథావణ్ణనా

౩౦౪. తాదిసేహి మహానుభావేహి సద్ధిం యుగగ్గాహవసేన ఠపనమ్పి న మాదిసానం పణ్డితజాతీనమనుచ్ఛవికం, కుతో పన ఉక్కంసవసేన ఠపనన్తి ఇదం బ్రాహ్మణస్స న యుత్తరూపన్తి దస్సేన్తో **''న ఖో పన మేత''**న్తిఆదిమాహ. తత్థ యేపి గుణా అత్తనో గుణేహి సదిసా, తేపి గుణే ఉత్తరితరేయేవ మఞ్ఞమానో పకాసేతీతి సమ్బన్ధో. **సదిసా**తి చ ఏకదేసేన సదిసా. న హి బుద్ధానం గుణేహి సబ్బథా సదిసా కేచిపి గుణా అఞ్ఞేసు లబ్భన్తి. **''కో చాహ''**న్తిఆది ఉత్తరితరాకారదస్సనం. అహఞ్చ కీదిసో నామ హుత్వా సదిసో భవిస్సామి, సమణస్స...పే.... గుణా చ కీదిసా నామ హుత్వా సదిసా భవిస్సన్తీతి

సాధిప్పాయయోజనా. కేచి నవం పాఠం కరోన్తి, అయమేవ మూలపాఠో యథా తం **అమ్బట్ఠసుత్తే** "కో చాహం భో గోతమ సాచరియకో, కా చ అనుత్తరా విజ్జాచరణసమ్పదా"తి. **ఇతరేతి** అత్తనో గుణేహి అసదిసే గుణే, "పకాసేతీ"తి ఇమినావ సమ్బన్ధో. **ఏకన్తేనేవాతి** సదిసగుణానం వియ పసఙ్గాభావేన.

ఏవం నియామేన్తో సోణదణ్డో **ఇదం** అత్థజాతం **దీపేతి. యథా హీతి** ఏత్థ **హి**-సద్దో కారణే. తేనాహ "తస్మా మయమేవ అరహామా"తి. **గోపదకన్తి** గావియా ఖురట్ఠానే ఠితఉదకం. **గుణేతి** సదిసగుణేపి, పగేవ అసదిసగుణే.

సట్ఠికులసతసహస్సన్తి సట్ఠిసహస్సాధికం కులసతసహస్సం. **ధమ్మపదట్ఠకథాదీసు** (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౧౬) పన కత్థచి భగవతో అసీతికులసహస్సతావచనం ఏకేకపక్ఖమేవ సన్ధాయాతి వేదితబ్బం.

సుధామట్ఠపోక్ఖరణియోతి సుధాయ పరికమ్మకతా పోక్ఖరణియో. **సత్తరతనానన్తి** సత్తహి రతనేహి. పూరయోగే హి కరణత్థే బహులం ఛట్ఠీవచనం. **పాసాదనియూహాదయోతి** ఉపరిపాసాదే ఠితతులాసీసాదయో. "సత్తరతనాన"న్తి అధికారో, అభేదేపి భేదవోహారో ఏస. **కులపరియాయేనాతి** సుద్ధోదనమహారాజస్స అసమ్భిన్న ఖత్తియకులానుక్కమేన. **తేసుపీతి** చతూసు నిధీసుపి. **గహితం గహితం** ఠానం **పూరతియేవ** ధనేన పాకతికమేవ హోతి, న ఊనం.

భద్దకేనాతి సున్దరేన. పచ్ఛిమవయే వుత్తనయేన పఠమవయో వేదితబ్బో. మాతాపితూనం అనిచ్ఛాయ పబ్బజ్జావ **అనాదరో** తేన యుత్తే అత్థే **సామివచనన్తి** వుత్తం హోతి. **ఏతేసన్తి** మాతాపితూనం. **కన్దిత్వాతి** "కహం పియపుత్తకా"తిఆదినా పరిదేవిత్వా.

అపరిమాణోయేవాతి "ఏత్తకో ఏసో"తి కేనచి పరిచ్ఛిన్దితుమసక్కుణేయ్యతాయ అపరిచ్ఛిన్నోయేవ. ద్వే వేళూ అధోకటిమత్తకమేవ హోన్తీతి ఆహ "**ద్విన్నం వేళూనం ఉపరి కటిమత్తమేవా**"తి. పారమితానుభావేన బ్రాహ్మణస్స ఏవ పఞ్ఞాయతి, భగవా పన తదా పకతిప్పమాణోవాతి దస్సేతుం "**పఞ్ఞాయమానో**"తి వుత్తమివ దిస్సతి, వీమంసిత్వా గహేతబ్బం. "**న హీ**"తిఆదినా పారమితాబలేనేవ ఏవం అపరిమాణతా, న ఇద్ధిబలేనాతి దస్సేతీ"తి వదన్తి. **అతులోతి** అసదిసో. "**ధమ్మపదే గాథమాహా**"తి కత్థచి పాఠో అయుత్తోవ. న హి ధమ్మపదే అయం గాథా దిస్సతి. **సుధాపిణ్డియత్థేరాపదానాదీసు** (అప॰ ౧.౧౦.సుధాపిణ్డియత్థేరాపదాన) పనాయం గాథా ఆగతా, సా చ ఖో అఞ్ఞవత్థుస్మిం ఏవ, న ఇమస్మిం వత్థుమ్హి, తస్మా పాళివసేన సఙ్గీతిమనారుళ్హా పకిణ్ణకదేసనాయేవాయం గాథాతి దట్ఠబ్బం.

తత్థ **తే తాదిసేతి** పరియాయవచనమేతం "అప్పం వస్ససతం ఆయు, ఇదానేతరహి విజ్జతీ"తిఆదీసు (బు॰ వం॰ ౨౭.౨౧) వియ, "ఏతాదిసే"తిపి పఠన్తి, తదనున్దరం అపదానాదీసు తథా అదిస్సనతో. కిలేసపరినిబ్బానేన **పరినిబ్బుతే** కుతోచిపి అభయే తే తాదిసే పూజయతో ఏత్థ ఇదం పుఞ్ఞం **కేనచి** మహానుభావేన అపి సఙ్ఖాతుం న సక్కాతి అత్థో.

బాహన్తరన్తి ద్విన్నం బాహూనమన్తరం. **ద్వాదస యోజనసతానీతి** ద్వాదసాధికాని యోజనసతాని. **బహలన్తరేనాతి** సమన్తా సరీరపరిణాహప్పమాణేన. **పుథులతోతి** విత్థారతో. **అఙ్గులిపబ్బానీతి** ఏకేకాని అఙ్గులిపబ్బాని. **భముకన్తరన్తి** ద్విన్నం భముకానమన్తరం. **ముఖం** విత్థారతో **ద్వియోజనసతం** పరిమణ్డలతో వీసుం వుత్తత్తా. "ఏదిసో భగవా"తి యా పరేహి వుత్తా కథా, తస్సా అనురూపన్తి **యథాకథం,** ఇమినా అఞ్ఞేహి వుత్తం భగవతో వణ్ణకథం సుత్వా ఓలోకేతుకామతాయ ఆగతోతి

దస్సేతి, **యథాకథన్తి** వా కీదిసం. “యథాకథం పన తుమ్హే భిక్ఖవే సమగ్గా సమ్మోదమానా అవివదమానా ఫాసుకం వస్సం వసిత్థా”తిఆదీసు (పారా॰ ౧౯౪) వియ హి పుచ్ఛాయం ఏస నిపాతసముదాయో, ఏకో వా నిపాతో.

గన్ధకుటిపరివేణేతి గన్ధకుటియా పరివేణే, గన్ధకుటితో బహి పరివేణబ్భన్తరేతి అత్థో. **తత్థాతి** మఞ్చకే. ‘‘**సీహసేయ్యం కప్పేసీ**’’తి యథా రాహు అసురిన్దో ఆయామతో, విత్థారతో, ఉబ్బేధతో చ భగవతో రూపకాయస్స పరిచ్ఛేదం గహేతుం న సక్కోతి, తథా రూపం ఇద్ధాభిసఙ్ఖారం అభిసఙ్ఖరోన్తో సీహసేయ్యం కప్పేసీ”తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౦౪) ఏవం ఆచరియేన వుత్తం, “తదేతం ‘న మయా అసురిన్ద అధోముఖేన పారమియో పూరితా, ఉద్ధగ్గమేవ కత్వా దానం దిన్న’’న్తి అట్ఠకథావచనేన అచ్చన్తమేవ విరుద్ధం హోతి. ఏతఞ్హి గన్ధకుటిద్వారవివరణాదీసు వియ పారమితానుభావసిద్ధిదస్సనం, అఞ్ఞథా తదేవ వచనం వత్తబ్బం భవేయ్యా”తి వదన్తి, వీమంసిత్వా సమ్పటిచ్ఛితబ్బం. **అధోముఖేనాతి** ఓసక్కితవీరియతం సన్ధాయ వుత్తం, **ఉద్ధగ్గమేవాతి** అనోసక్కితవీరియతం, ఉబ్బకోటికం కత్వాతి అత్థో. తదా రాహు ఉపాసకభావం పటివేదేసీతి ఆహ ‘‘**తం దివస**’’న్తిఆది.

కిలేసేహి ఆరకత్తా **అరియం** నిరుత్తినయేన, అతోయేవ ఉత్తమతా పరిసుద్ధతాతి వుత్తం ‘‘**ఉత్తమం పరిసుద్ధ**’’న్తి. **అనవజ్జట్ఠేన కుసలం,** న సుఖవిపాకట్ఠేన తస్స అరహతమసమ్భవతో. **కుసలసీలేనాతి** అనవజ్జేనేవ విద్ధస్తసవాసనకిలేసేన సీలేన. ఏవఞ్చ కత్వా పదచతుక్కమ్పేతం అధిప్పేతత్థతో విసిట్ఠం హోతి, సద్దత్థమత్తం పన సన్ధాయ ‘‘**ఇదమస్స వేవచన**’’న్తి వుత్తం.

కత్థచి చతురాసీతిపాణసహస్సాని, కత్థచి అపరిమాణాపి దేవమనుస్సాతి అత్థం సన్ధాయ ‘‘**భగవతో ఏకేకాయ ధమ్మదేసనాయా**’’తిఆదిమాహ. మహాసమయసుత్త (దీ॰ ని॰ ౨.౩౩౧ ఆదయో) మఙ్గలసుత్త- (ఖు॰ పా॰ ౫.౧ ఆదయో; సు॰ ని॰ ౨౬౧ ఆదయో) దేసనాదీసు హి చతువీసతియా ఠానేసు అసఙ్ఖ్యేయ్యా అపరిమేయ్యా దేవమనుస్సా మగ్గఫలామతం పివింసు. కోటిసతసహస్సాదిపరిమాణేనపి బహూ ఏవ, నిదస్సనవసేన పనేవం వుత్తం. **తస్మా** అనుత్తరసిక్ఖాపకభావేన భగవా **బహూనం ఆచరియో,** తేసం ఆచరియభూతానం సావకానమాచరియభావేన **సావకవేనేయ్యానం పాచరియో.** భగవతా హి దిన్ననయే ఠత్వా సావకా వేనేయ్యం వినేన్తి, తస్మా భగవావ తేసం పధానో ఆచరియోతి.

వదన్తస్సాధిప్పేతోవ అత్థో పమాణం, న లక్ఖణహారాదివిసయోతి ఆహ ‘‘**బ్రాహ్మణో పనా**’’తిఆది. ‘‘**ఇమస్స వా పూతికాయస్సా**’’తి పాఠావసానే పేయ్యాలం కత్వా ‘‘**కేలనా పటికేలనా**’’తి వుత్తం. అయఞ్హి ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గపాళి (విభ॰ ౮౫౪) “బాహిరానం వా పరిక్ఖారానం మణ్డనా”తిఆది పేయ్యాలవసేన గయ్హతి. తత్థ **ఇమస్స వా పూతికాయస్సాతి** ఇమస్స వా మనుస్ససరీరస్స. యథా హి తదహుజాతోపి సిఙ్గాలో “జరసిఙ్గాలో” త్వేవ, ఊరుప్పమాణాపి చ గలోచిలతా “పూతిలతా” త్వేవ సఙ్ఖ్యం గచ్ఛతి, ఏవం సువణ్ణవణ్ణోపి మనుస్ససరీరో “పూతికాయో” త్వేవ, తస్స మణ్డనాతి అత్థో. **కేలనాతి** కీళనా. “కేలాయనా”తిపి పఠన్తి. **పటికేలనాతి** పటికీళనా. చపలస్స భావో **చాపల్యం, చాపల్లం** వా, యేన సమన్నాగతో పుగ్గలో వస్ససతికోపి సమానో తదహుజాతదారకో వియ హోతి, తస్సేదమధివచనన్తి వేదితబ్బం.

అపాపే పురే కరోతి, న వా పాపం పురే కరోతీతి **అపాపపురేక్ఖారోతి** యుత్తాయుత్తసమాసేన దువిధమత్థం దస్సేతుం ‘‘**అపాపే నవలోకుత్తరధమ్మే**’’తిఆది వుత్తం. **అపాపేతి** చ పాపపటిపక్ఖే, పాపవిరహితే వా. బ్రహ్మని సేట్ఠే భగవతి భవా తస్స ధమ్మదేసనావసేన అరియాయ జాతియా జాతత్తా, బ్రహ్మునో వా భగవతో అపచ్చం గరుకరణాదినా, యథానుసిట్ఠం

పటిపత్తియా చ, బ్రహ్మం వా సేట్ఠం అరియమగ్గం జానాతీతి **బ్రహ్మఞ్ఞా**, అరియసావకసఙ్ఖాతా పజా. తేనాహ **''సారిపుత్తమోగ్గల్లానా''**తిఆది. **బ్రాహ్మణపజాయా**తి బహితపాపపజాయ. "అపాపపురేక్ఖారో"తి ఏత్థ "పురేక్ఖారో"తి పదమధికారోతి దస్సేతి **''ఏతిస్సాయ చ పజాయ పురేక్ఖారో''**తి ఇమినా. **చ**-సద్దో సముచ్చయత్థో "న కేవలం అపాపపురేక్ఖారో ఏవ, అథ ఖో బ్రహ్మఞ్ఞాయ చ పజాయ సమ్బన్ధభూతాయ పురేక్ఖారో"తి. **''అయఞ్హీ''**తిఆది అధిప్పాయమత్తదస్సనం. "అపాపపురేక్ఖారో"తి ఇదం "బ్రహ్మఞ్ఞాయ పజాయా"తి ఇమినావ సమ్బన్ధితబ్బం, న చ పచ్చేకమత్థదీపకం, పకతిబ్రాహ్మణజాతివసేనపి చేతస్స అత్థో వేదితబ్బోతి దస్సేన్తో **''అపిచా''**తిఆదిమాహ. అయుత్తసమాసో చాయం. **పాప**న్తి పాపకమ్మం, అహితం దుక్ఖన్తి అత్థో. తస్స సమ్బన్ధిపేక్ఖత్తా కస్సా అపాపపురేక్ఖారోతి పుచ్ఛాయ ఏవమాహాతి దస్సేతుం **''కస్సా''**తిఆది వుత్తం. **''అత్తనా''**తిఆది తదత్థవివరణం. **బ్రాహ్మణపజాయా**తి బ్రాహ్మణజాతిపజాయ.

రఞ్జన్తి అట్టం భజన్తి రాజానో ఏతేనాతి **రట్ఠం,** ఏకస్స రఞ్ఞో రజ్జభూతకాసికోసలాదిమహాజనపదా. జనా పజ్జన్తి సుఖజీవికం పాపుణన్తి ఏత్థాతి **జనపదో,** ఏకస్స రఞ్ఞో రజ్జే ఏకేకకోట్ఠాసభూతా ఉత్తరపథదక్ఖిణపథాదిఖుద్దకజనపదా. **తత్థా**తి తథా ఆగతేసు. **పుచ్ఛాయా**తి అత్తనా అభిసఙ్ఖతాయ పుచ్ఛాయ. **విస్సజ్జనాసమ్పటిచ్ఛనే**తి విస్సజ్జనాయ అత్తనో ఞాణేన సమ్పటిగ్గహణే. కేసఞ్చి ఉపనిస్సయసమ్పత్తిం, ఞాణపరిపాకం, చిత్తాచారఞ్చ ఞత్వా భగవావ పుచ్ఛాయ ఉస్సాహం జనేత్వా విస్సజ్జేతీతి అధిప్పాయో.

''తత్థ కతమం సాఖల్య''న్తిఆది నిక్ఖేపకణ్డపాళి (ధ. స. ౧౩౫౦). **అద్ధానదరథ**న్తి దీఘమగ్గాగమనపరిస్సమం. **అస్సా**తి భగవతో, ముఖపదుమన్తి సమ్బన్ధో. **బాలాతపసమ్ఫస్సనేనేవా**తి అభినవుగ్గతసూరియరంసిసమ్ఫస్సనేన ఇవ. తథా హి సూరియో "పద్మబన్ధూ"తి లోకే పాకటో, చన్దో పన "కుముదబన్ధూ"తి. పుణ్ణచన్దస్స సిరియా సమానా సిరీ ఏతస్సాతి **పుణ్ణచన్దసస్సిరికం.** కథం నిక్కుజ్జితసదిసతాతి ఆహ **''సమ్పత్తాయా''**తిఆది. ఏత్థ పన **''ఏహి స్వాగతవాదీ''**తి ఇమినా సుఖసమ్భాసపుబ్బకం పియవాదితం దస్సేతి, **''సఖిలో''**తి ఇమినా సణ్హవాచతం, **''సమ్మోదకో''**తి ఇమినా పటిసన్థారకుసలతం, **''అబ్భాకుటికో''**తి ఇమినా సబ్బత్థేవ విప్పసన్నముఖతం, **''ఉత్తానముఖో''**తి ఇమినా సుఖసల్లాపతం, **''పుబ్బభాసీ''**తి ఇమినా ధమ్మానుగ్గహస్స ఓకాసకరణేన హితజ్ఝాసయతం దస్సేతీతి వేదితబ్బం.

యత్థ కిరాతి ఏత్థ **కిర**-సద్దో అరుచిసూచనే –

"ఖణవత్థుపరిత్తత్తా, ఆపాథం న వజన్తి యే;
తే ధమ్మారమ్మణా నామ, యేసం రూపాదయో కిరా"తి. –

ఆదీసు (అభిధమ్మావతార-అట్ఠకథాయం ఆరమ్మణవిభాగే ఛట్ఠఅనుచ్ఛేదే – ౭౭) వియ, తేన భగవతా అధివుత్థపదేసే న దేవతానుభావేన మనుస్సానం అనుపద్దవతా, అథ ఖో బుద్ధానుభావేనాతి దస్సేతి. బుద్ధానుభావేనేవ హి తా ఆరక్ఖం గణ్హన్తి. **పంసుపిసాచకాదయో**తి పంసునిస్సితపిసాచకాదయో . **ఆది**సద్దేన భూతరక్ఖసాదీనం గహణం. ఇదాని బుద్ధానుభావమేవ పాకటం కత్వా దస్సేతుం **''అపిచా''**తిఆది వుత్తం.

అనుసాసితబ్బో సఙ్ఘో నామ సబ్బోపి వేనేయ్యజనసమూహో. **సయం ఉప్పాదితో సఙ్ఘో** నామ నిబ్బత్తితఅరియపుగ్గలసమూహో. **''తాదినో''**తి ఇమినా "సయం వా ఉప్పాదితో"తి వుత్తవికప్పో ఏవ పచ్చామట్ఠో అనన్తరస్స

విధి పటిసేధోవాతి కత్వా, తస్మా "పురిమపదస్సేవ వా"తి వికప్పన్తరగహణన్తి ఆచరియేన (దీ. ని. టీ. ౧.౩౦౪) వుత్తం. తత్రాయమధిప్పాయో – కామం "గణీ"తి ఇదం "సఙ్ఘీ"తి పదస్సేవ వేవచనం, అత్థమత్తం పన దస్సేతుం యథావుత్తవికప్పద్వయే దుతియవికప్పమేవ పచ్చామసిత్వా "తాదిసోవస్స గణో అత్థీ"తి వుత్తత్తా అవసిట్ఠస్సపి పఠమవికప్పస్స సఙ్గహణత్థం "**పురిమపదస్సేవ వా వేవచనమేత**"న్తి వుత్తన్తి. ఏవమ్పి వదన్తి – ధమ్మసేనాపతిత్థేరాదీనం పచ్చేకగణీనం గణం, సుత్తన్తికాదిగణం వా సన్ధాయ "**తాదిసో**"తిఆది వుత్తం. తత్థాపి హి సబ్బోవ భిక్ఖుగణో అనుసాసితబ్బో నామ, నిబ్బత్తితఅరియగణో పన సయం ఉప్పాదితో నామ, తస్మా "తాదిసో"తి ఇమినా వికప్పద్వయస్సాపి పచ్చామసనం ఉపపన్నం హోతి. ఏవం పదద్వయస్స విసేసత్థతం దస్సేత్వా సబ్బథా సమానత్థతం దస్సేతుం "**పురిమపదస్సేవా**"తిఆది వుత్తన్తి. పూరణమక్ఖలిఆదీనం **బహూనం తిత్థకరానం,** నిద్ధారణే చేతం సామివచనం. **అచేలకాదిమత్తకేనపి కారణేనాతి** నిచ్చోళతాదిమత్తకేనపి అప్పిచ్ఛసన్తుట్ఠతాదిసమారోపనలక్ఖణేన కారణేన.

నవకాతి అభినవా. **పాహునకాతి** పహేణకం పటిగ్గణ్హితుమనుచ్ఛవికా, ఏతేన దువిధేసు ఆగన్తుకేసు పురేతరమాగతవసేన ఇధ అతిథినో, న భోజనవేలాయమాగతవసేన అబ్భాగతాతి దస్సేతి. **పరియాపుణామీతి** పరిచ్ఛిన్దితుం జానామి, ధాత్వత్థమత్తం పన దస్సేతుం "**జానామీ**"తి వుత్తం.

కప్పమ్పీతి ఆయుకప్పమ్పి, భణేయ్య చేతి సమ్బన్ధో. **చిరం** చిరకాలే కప్పో ఖీయేథ, **దీఘమన్తరే** దీఘకాలన్తరేపి తథాగతస్స వణ్ణో న ఖీయేథాతి యోజనా. "**చిర**"న్తి చేత్థ వత్తబ్బేపి ఛన్దహానిభయా రస్సత్థం నిగ్గహితలోపో, అతిదీఘకాలం వా సన్ధాయ "**చిరదీఘమన్తరే**"తి వుత్తం, ఉభయత్థ సమ్బన్ధితబ్బమేతం, కిరియారహాదియోగే వియ చ అన్తరయోగే అధికక్ఖరపాదో అనుపవజ్జో, అయఞ్చ గాథా అభూతపరికప్పనావసేన అట్ఠకథాసు (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౩౦౪; ౩.౧౪౧; మ. ని. అట్ఠ. ౨.౪౨౫; ఉదా. అట్ఠ. ౫౩; బు. వం. అట్ఠ. ४.४; చరియా. అట్ఠ. నిదానకథా, పకిణ్ణకకథా; అప. అట్ఠ. ౨.౬.౨౦) వుత్తా తథా భాసమానస్స అభావతో.

౩౦౫. నన్తి ఆచరియం. **అలం**-సద్దో ఇధ అరహత్థో "అలమేవ నిబ్బిన్దితు"న్తిఆదీసు (దీ. ని. ౨.౨౭౨; సం. ని. ౨.౧౩౪, ౧౪౩) వియాతి ఆహ "**యుత్తమేవా**"తి. పుటేన నేత్వా అసితబ్బతో పరిభుఞ్జితబ్బతో **పుటోసం వుచ్చతి పాథేయ్యం.** ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే కరణవచనం దస్సేతి "**తం గహేత్వా**"తి ఇమినా. పాళియం పుటంసేనపి కులపుత్తేనాతి సమ్బన్ధం దస్సేతుం "**తేన పుటంసేనా**"తి వుత్తం. "**అంసేనా**"తిఆది అధిప్పాయమత్తదస్సనం, వహన్తేన కులపుత్తేన ఉపసఙ్కమితుం అలమేవాతి అత్థో.

సోణదణ్డపరివితక్కవణ్ణనా

౩౦౬-౭. న ఇధ **తిరో**-సద్దో "తిరోకుడ్డే వా తిరోపాకారే వా ఛడ్డేయ్య వా ఛడ్డాపేయ్య వా"తిఆదీసు (పాచి. ౮౨౫) వియ బహిఅత్థోతి ఆహ "**అన్తోవనసణ్డే గతస్సా**"తి. తత్థ విహారోపి వనసణ్డపరియాపన్నోతి దస్సేతి "**విహారబ్భన్తరం పవిట్ఠస్సా**"తి ఇమినా. **ఏతే** అఞ్జలిం పణామేత్వా నిసిన్నా మిచ్ఛాదిట్ఠివసేన **ఉభతోపక్ఖికా,** "ఇతరే పన సమ్మాదిట్ఠివసేన ఏకతోపక్ఖికా"తి అత్థతో ఆపన్నో హోతి. దలిద్దత్తా, ఞాతిపారిజుఞ్ఞాదినా జిణ్ణత్తా చ నామగోత్తవసేన అపాకటా హుత్వా పాకటా భవితుకామా ఏవమకంసూతి అధిప్పాయో. **కేరాటికాతి** సఠా. **తత్థాతి** ద్వీసు జనేసు. **తతోతి** విస్సాసతో, దానతో వా.

బ్రాహ్మణపఞ్ఞత్తివణ్ణనా

౩౦౯. అనోనతకాయవసేన **థద్ధగత్తో,** న మానవసేన. తేన పాళియం వక్ఖతి "అబ్భున్నామేత్వా"తి. చేతోవితక్కం సన్ధాయ చిత్తసీసేన **"చిత్తం అఞ్ఞాసీ"**తి వుత్తం. **విఘాత**న్తి చిత్తదుక్ఖం.

౩౧౧. **సకసమయే**తి బ్రాహ్మణలద్ధియం. **మీయమానో**తి మరియమానో. **దిట్ఠిసఞ్ఞానసేనేవా**తి అత్తనో లద్ధిసఞ్ఞానసేనేవ. **సుజ**న్తి హోమదబ్బిం, నిబ్బచనం వుత్తమేవ. **గణ్హన్తేసూ**తి జుహనత్థం గణ్హనకేసు, ఇరువిజ్జేసూతి అత్థో. **ఇరువేద**వసేన హోమకరణతో హి యఞ్ఞయజకా "ఇరువిజ్జా"తి వుచ్చన్తి. **పఠమో వా**తి తత్థ సన్నిపతితేసు సుజాకిరియాయం సబ్బపధానో వా. **దుతియో వా**తి తదనన్తరికో వా. **"సుజ"**న్తి ఇదం కరణత్థే ఉపయోగవచనన్తి ఆహ **"సుజాయా"**తి. అగ్గిహుత్తముఖతాయ యఞ్ఞస్స యఞ్ఞే దియ్యమానం సుజాముఖేన దియ్యతి. వుత్తఞ్చ "అగ్గిహుత్తముఖా యఞ్ఞా, సావిత్తీ ఛన్దసో ముఖ"న్తి (మ॰ ని॰ ౨.౪౦౦). తస్మా "దియ్యమాన"న్తి అయం పాఠసేసో విఞ్ఞాయతీతి **ఆచరియేన** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౧౧) వుత్తం. అపిచ సుజాయ దియ్యమానం **సుజ**న్తి తద్ధితవసేన అత్థం దస్సేతుం ఏవమాహ. **పోరాణా**తి అట్ఠకథాచరియా. పురిమవాదే చేత్థ దానవసేన పఠమో వా దుతియో వా, పచ్ఛిమవాదే ఆదానవసేనాతి అయమేతేసం విసేసో. **విసేసతో**తి విజ్జాచరణవిసేసతో, న బ్రాహ్మణోహి ఇచ్ఛితవిజ్జాచరణమత్తతో. **ఉత్తమబ్రాహ్మణస్సా**తి అనుత్తరదక్ఖిణేయ్యతాయ ఉక్కట్ఠబ్రాహ్మణస్స. యథాధిప్పేతస్స హి విజ్జాచరణవిసేసదీపకస్స "కతమం పన తం బ్రాహ్మణసీలం, కతమా సా పఞ్ఞా"తిఆదివచనస్స ఓకాసకరణత్థమేవ "ఇమేసం పన బ్రాహ్మణ పఞ్చన్నం అఙ్గాన"న్తిఆదివచనం భగవా అవోచ, తస్మా పధానవచనానురూపమనుసన్ధిం దస్సేతుం **"భగవా పనా"**తిఆది వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

౩౧౩. **అపవదతీ**తి వణ్ణాదీని అపనేత్వా వదతి, అత్థమత్తం పన దస్సేతుం **"పటిక్ఖిపతీ"**తి వుత్తం. **ఇద**న్తి "మా భవం సోణదణ్డో ఏవం అవచా"తిఆదివచనం. **బ్రాహ్మణసమయ**న్తి బ్రాహ్మణసిద్ధన్తం. **మా భిన్దీ**తి మా వినాసేసి.

౩౧౬. సమోయేవ హుత్వా సమోతి **సమసమో,** సబ్బథా సమోతి అత్థో. పరియాయద్వయఞ్హి అతిసయత్థదీపకం యథా "దుక్ఖదుక్ఖం, రూపరూప"న్తి. ఏకదేసమత్తతో పన అఙ్గకేన మాణవేన తేసం సమభావతో తం నివత్తేన్తో **"ఠపేత్వా ఏకదేసమత్త"**న్తిఆదిమాహ. **కులకోటిపరిదీపన**న్తి కులస్స ఆదిపరిదీపనం. యస్మా అత్తనో భగినియా...పే॰... న జానిస్సతి, తస్మా న తస్స మాతాపితుమత్తం సన్ధాయ వదతి, కులకోటిపరిదీపనం పన సన్ధాయ వదతీతి అధిప్పాయో. **"అత్థభఞ్జనక"**న్తి ఇమినా కమ్మపథపత్తం వదతి. **గుణే**తి యథావుత్తే పఞ్చసీలే. **అథాపి సియా**తి యదిపి తుమ్హాకం ఏవం పరివితక్కో సియా, భిన్నసీలస్సాపి **పున పకతిసీలే ఠితస్స బ్రాహ్మణభావం** వణ్ణాదయో **సాధేన్తీ**తి ఏవం సియాతి అత్థో. "సాధేతీ"తి పాఠే "వణ్ణో"తి కత్తా ఆచరియేన (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౧౬) అజ్ఝాహటో, నిదస్సనఞ్చేతం. **మన్తజాతీసు**పి హి ఏసేవ నయో. **సీలమేవా**తి పున పకతిభూతం సీలమేవ బ్రాహ్మణభావం సాధేస్సతి, కస్మాతి చే **"తస్మిం హి...పే॰... వణ్ణాదయో"**తి. తత్థ **సమ్మోహమత్తం వణ్ణాదయో**తి వణ్ణమన్తజాతియో బ్రాహ్మణభావస్స అఙ్గన్తి సమ్మోహమత్తమేతం, అసమపేక్ఖిత్వా కథితమిదం.

సీలపఞ్ఞాకథావణ్ణనా

౩౧౭. కథితో బ్రాహ్మణేన పఞ్హోతి "సీలవా చ హోతీ"తిఆదినా ద్విన్నమేవ అఙ్గానం వసేన యథాపుచ్ఛితో పఞ్హో యాథావతో విస్సజ్జితో. **ఏత్థాతి** యథావిస్సజ్జితే అత్థే, అఙ్గద్వయే వా. **తస్సాతి** సోణదణ్డస్స. యది ఏకమఙ్గం ఠపేయ్య, అథ పతిట్ఠాతుం న సక్కుణేయ్య. యది పన న ఠపేయ్య, అథ సక్కుణేయ్య, కిం పనేస తథా సక్ఖిస్సతి ను ఖో, నోతి వీమంసనత్థమేవ ఏవమాహ, న తు ఏకస్స అఙ్గస్స ఠపనీయత్తాతి వుత్తం హోతి. తథా చాహ "**ఏవమేతం బ్రాహ్మణా**"తిఆది. ధోవితత్తావ పరిసుజ్ఝనన్తి ఆహ "**సీలపరిసుద్ధా**"తి, సీలసమ్పత్తియా సబ్బసో సుద్ధా అనుపక్కిలిట్ఠాతి అత్థో. **కుతో దుస్సీలే పఞ్ఞా** అసమాహితత్తా తస్స. **కుతో వా పఞ్ఞారహితే జళే ఏళమూగే సీలం** సీలవిభాగస్స, సీలపరిసోధనూపాయస్స చ అజాననతో. ఏళా ముఖే గళతి యస్సాతి **ఏళమూగో** ఖ-కారస్స గ-కారం కత్వా, **ఏలముఖో, ఏలమూకో** వా. ఇతి బహుధా పాఠోతి **భయభేరవసుత్తట్ఠకథాయం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౪౮) వుత్తో. పకట్ఠం ఉక్కట్ఠం ఞాణం **పఞ్ఞాణన్తి** కత్వా పాకతికం ఞాణం నివత్తేతుం "**పఞ్ఞాణ**"న్తి వుత్తం. విపస్సనాదిఞాణఞ్హి ఇధాధిప్పేతం, తదేతం పకారేహి జాననతో **పఞ్ఞావాతి** ఆహ "**పఞ్ఞాయేవా**"తి.

చతుపారిసుద్ధిసీలేన ధోతాతి సమాధిపదట్ఠానేన చతుపారిసుద్ధిసీలేన సకలసంకిలేసమలవిసుద్ధియా ధోవితా విసుద్ధా. తేనాహ "**కథం పనా**"తిఆది. తత్థ **ధోవతీతి** సుజ్ఝతి. **సట్ఠిఅసీతివస్సానీతి** సట్ఠివస్సాని వా అసీతివస్సాని వా. **మరణకాలేపి,** పగేవ అఞ్ఞస్మిం కాలే. **మహాసట్ఠివస్సత్థేరో వియాతి** సట్ఠివస్సమహాథేరో వియ. **వేదనాపరిగ్గహమత్తమ్పీతి** ఏత్థ **వేదనాపరిగ్గహో** నామ యథాఉప్పన్నం వేదనం సభావసరసతో ఉపధారేత్వా పున పదట్ఠానతో "అయం వేదనా ఫస్సం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి, సో చ ఫస్సో అనిచ్చో దుక్ఖో విపరిణామధమ్మో"తి లక్ఖణత్తయం ఆరోపేత్వా పవత్తితవిపస్సనా. ఏవం పస్సన్తేన హి సుఖేన సక్కా సా వేదనా అధివాసేతుం "వేదనా ఏవ వేదయతీ"తి. **వేదనం విక్ఖమ్భేత్వాతి** యథాఉప్పన్నం దుక్ఖవేదనం అనువత్తిత్వా విపస్సనం ఆరభిత్వా వీథిపటిపన్నాయ విపస్సనాయ తం వినోదేత్వా. **సంసుమారపతితేనాతి** కుమ్భీలేన వియ భూమియం ఉరేన నిపజ్జమానేన. "**నాహ**"న్తిఆదిం తథా సీలరక్ఖణమేవ దుక్కరన్తి కత్వా వదతి. సీలే పతిట్ఠితస్స హి అరహత్తం హత్థగతంయేవ. యథాహ "సీలే పతిట్ఠాయ...పే॰... విజటయే జట"న్తి (సం॰ ని॰ ౧.౨౩, ౧౯౨; పేటకో॰ ౨౨; మి॰ ప॰ ౨.౯) చతూసు పుగ్గలేసు ఉగ్ఘటితఞ్ఞూనో ఏవాయం విసయోతి ఆహ "**ఉగ్ఘటితఞ్ఞుతాయా**"తి. **పఞ్ఞాయ సీలం ధోవిత్వాతి** సీలం ఆదిమజ్ఝపరియోసానేసు అఖణ్డాదిభావాపాదనేన పఞ్ఞాయ సువిసోధితం కత్వా. **సన్తతిమహామత్తవత్థు** ధమ్మపదే (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౨.సన్తతిమహామత్తవత్థు).

౩౧౮. "**కస్మా ఆహ**"తి ఉపరిదేసనాయ కారణం పుచ్ఛతి. **లజ్జా** నామ "సీలస్స చ జాతియా చ గుణదోసప్పకాసనేన సమణేన గోతమేన పుచ్ఛితపఞ్హం విస్సజ్జేసీ"తి పరిసాయ పఞ్ఞాతతా, సా తథా విస్సజ్జితుమసమత్థతాయ భిజ్జిస్సతీతి అత్థో, పరమం అలజ్జమానోపి ఇదాని లజ్జిస్సామీతి వుత్తం హోతి. **పరమన్తి** పమాణం. "ఏత్తకపరమా మయ"న్తి పదానం తుల్యాధికరణతం దస్సేతుం "**తే మయ**"న్తి వుత్తం. ఇదం వుత్తం హోతి – "సీలపఞ్ఞాణ"న్తి వచనమేవ అమ్హాకం పరమం, తదత్థభూతాని పఞ్చసీలాని, వేదత్తయవిభావనం పఞ్ఞఞ్చ లక్ఖణాదితో నిద్ధారేత్వా జాననం నత్థి, కేవలం తత్థ వచీపరమావ మయన్తి. అయం పనేత్థ అట్ఠకథాముత్తకనయో – **ఏత్తకపరమాతి** ఏత్తకఉక్కంసకోటికా, పరమం పఞ్హావిస్సజ్జనావ అమ్హాకం ఉక్కంసకోటీతి అత్థో. తేనాహ "మయా సకసమయవసేన పఞ్హో విస్సజ్జితో"తి. **పరన్తి** అతిరేకం. **భాసితస్సాతి** వచనస్స సద్దస్స.

అయం పన విసేసోతి సీలనిద్దేసే నియ్యాతనమత్తం అపేక్ఖిత్వా వుత్తం. తేనాహ "**సీలమిచ్చేవ నియ్యాతిత**"న్తి. సామఞ్ఞఫలసుత్తే (దీ. ని. ౧.౧౩౦) హి సీలం నియ్యాతేత్వాపి పున సామఞ్ఞఫలమిచ్చేవ నియ్యాతితం. సబ్బేసమ్పి మహగ్గతచిత్తానం ఞాణసమ్పయుత్తత్తా, ఝానానఞ్చ తం సమ్పయోగతో "**అత్థతో పఞ్ఞాసమ్పదా**"తి వుత్తం. పఞ్ఞానిద్దేసే హి ఝానపఞ్ఞం అధిట్ఠానం కత్వా పఠమం విపస్సనాపఞ్ఞా నియ్యాతితా. తేనాహ "**విపస్సనాపఞ్ఞాయా**"తిఆది.

సోణదణ్డఉపాసకత్తపటివేదనాకథావణ్ణనా

౩౨౧. దహరో యువాతి ఏత్థ **దహర**వచనేన పఠమయోబ్బనభావం దస్సేతి. పఠమయోబ్బనకాలగతో హి "దహరో"తి వుచ్చతి. పుత్తస్స పుత్తో **నత్తా** నామ. **నప్పహోతీతి** న సమ్పజ్జతి, పుత్తనత్తప్పమాణోపి న హోతీతి అత్థో. "ఆసనా మే తం వుట్ఠాన"న్తి ఏతస్స అత్థాపత్తిం దస్సేతుం "**మమ అగారవేనా**"తిఆది వుత్తం. **ఏతన్తి** అఞ్జలిపగ్గహణం. అయఞ్హి యథా తథా అత్తనో మహాజనస్స సమ్భావనం ఉప్పాదేత్వా కోహఞ్ఞేన పరే విమ్హాపేత్వా లాభుప్పాదనం నిజిగీసన్తో విచరతి, తస్మాస్స అతివియ కుహకభావం దస్సేన్తో "**ఇమినా కిరా**"తిఆదిం వదతి . **అగారవం నామ నత్థీతి** అగారవవచనం నామ నత్థి, నాయం భగవతి అగారవేన "అహఞ్చేవ ఖో పనా"తిఆదిమాహ, అథ ఖో అత్తనో లాభపరిహానిభయేనేవాతి వుత్తం హోతి.

౩౨౨. తజ్ఝానురూపాయాతి యాదిసీ తదా తస్స అజ్ఝాసయప్పవత్తి, తదనురూపాయాతి మజ్ఝేపదలోపేన అత్థో. తదా తస్స వివట్టసన్నిస్సితస్స తాదిసస్స ఞాణపరిపాకస్స అభావతో కేవలం అబ్భుదయసన్నిస్సితో ఏవ అత్థో దస్సితోతి ఆహ "**దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికం అత్థం సన్దస్సేత్వా**"తి, పచ్చక్ఖతో విభావేత్వాతి అత్థో. **కుసలే ధమ్మేతి** తేభూమకే కుసలధమ్మే, అయమేత్థ నిప్పరియాయతో అత్థో. పరియాయతో పన "చతుభూమకే"తిపి వత్తుం వట్టతి లోకుత్తరకుసలస్సపి ఆయతిం లబ్భమానత్తా. తథా హి వక్ఖతి "ఆయతిం నిబ్బానత్థాయ, వాసనాభాగియాయ వా"తి. **తత్థాతి** కుసలే ధమ్మే యథాసమాదపితే. **నన్తి** సోణదణ్డబ్రాహ్మణం. **సముత్తేజేత్వాతి** సమ్మదేవ ఉపరూపరి నిసానేత్వా పుఞ్ఞకిరియాయ తిక్ఖవిసదభావమాపాదేత్వా. తం పన అత్థతో తత్థ ఉస్సాహజననమేవ హోతీతి ఆహ "**సఉస్సాహం కత్వా**"తి. **తాయ చ సఉస్సాహతాయాతి** ఏవం పుఞ్ఞకిరియాయ సఉస్సాహతా నియమతో దిట్ఠధమ్మికాదిఅత్థసమ్పాదనీతి యథావుత్తాయ సఉస్సాహతాయ చ సమ్పహంసేత్వాతి సమ్బన్ధో. **అఞ్ఞేహి చ విజ్జమానగుణేహీతి** ఏవరూపా తే గుణసమఙ్గితా చ ఏకన్తేన దిట్ఠధమ్మికాదిఅత్థనిప్ఫాదనీతి తస్మిం విజ్జమానేహి, అఞ్ఞేహి చ గుణేహి **సమ్పహంసేత్వా** సమ్మదేవ హట్ఠతుట్ఠభావమాపాదేత్వాతి అత్థో.

యది భగవా ధమ్మరతనవస్సం వస్సి, అథ కస్మా సో విసేసం నాధిగచ్ఛీతి చోదనం సోధేతుం "**బ్రాహ్మణో పనా**"తిఆది వుత్తం. **కుహకతాయాతి** వుత్తనయేన కోహఞ్ఞకత్తా, ఇమినా పయోగసమ్పత్తిఅభావం దస్సేతి. యజ్జేవం కస్మా భగవా తస్స తథా ధమ్మరతనవస్సం వస్సీతి పటిచోదనమ్పి సోధేన్తో "**కేవలమస్సా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **కేవలన్తి** నిబ్బేధాసేక్ఖభాగియేన అసమ్మిస్సం. **నిబ్బానత్థాయాతి** నిబ్బానాధిగమత్థాయ, పరినిబ్బానత్థాయ వా. ఆయతిం విసేసాధిగమనూపాయభూతా పుఞ్ఞకిరియాసు పరిచయసఙ్ఖాతా వాసనా ఏవ భాగో, తస్మిం ఉపాయభావేన పవత్తాతి **వాసనాభాగియా.** న హి భగవతో నిరత్థకా చతుప్పదికగాథామత్తాపి ధమ్మదేసనా అత్థి. తేనాహ "**సబ్బా పురిమపచ్ఛిమకథా**"తి. ఆదితో చేత్థ పభుతి యావ బ్రాహ్మణస్స విస్సజ్జనాపరియోసానం, తావ **పురిమకథా,** భగవతో పన సీలపఞ్ఞావిస్సజ్జనా **పచ్ఛిమకథా.** బ్రాహ్మణేన వుత్తాపి హి బుద్ధగుణాదిపటిసఞ్ఞుత్తా కథా ఆయతిం నిబ్బానత్థాయ వాసనాభాగియా ఏవాతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఇతి సుమఙ్గలవిలాసినియా దీఘనికాయట్ఠకథాయ పరమసుఖుమగమ్భీరదురనుబోధత్థపరిదీపనాయ సువిమలవిపులపఞ్ఞావేయ్యత్తియజననాయ సాధువిలాసినియా నామ లీనత్థపకాసనియా సోణదణ్డసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థపకాసనా.

సోణదణ్డసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. కూటదన్తసుత్తవణ్ణనా

౩౨౩. ఏవం సోణదణ్డసుత్తం సంవణ్ణేత్వా ఇదాని కూటదన్తసుత్తం సంవణ్ణేన్తో యథానుపుబ్బం సంవణ్ణనోకాసస్స పత్తభావం విభావేతుం, సోణదణ్డ సుత్తస్సానన్తరం సఙ్గీతస్స సుత్తస్స కూటదన్తసుత్తభావం వా పకాసేతుం ''**ఏవం మే సుతం…పే॰… మగధేసూతి కూటదన్తసుత్త**''న్తి ఆహ. ''**మగధా నామ జనపదినో రాజకుమారా**''తిఆదీసు అమ్బట్ఠసుత్తే కోసలజనపదవణ్ణనాయం అమ్హేహి వుత్తనయో యథారహం నేతబ్బో. అయం పనేత్థ విసేసో – మగేన సద్ధిం ధావన్తీతి **మగధా,** రాజకుమారా, మంసేసు వా గిజ్ఝన్తీతి **మగధా** నిరుత్తినయేన. రుళ్హితో, పచ్చయలోపతో చ తేసం నివాసభూతేపి జనపదే వుద్ధి న హోతీతి నేరుత్తికా. జనపదనామేయేవ బహువచనం, న జనపదసద్దే జాతిసద్దత్తాతి వుత్తం ''**తస్మిం మగధేసు జనపదే**''తి. **ఇతో పరన్తి** ''మగధేసూ''తి పదతో పరం ''చారికం చరమానో''తిఆదివచనం. **పురిమసుత్తద్వయేతి** అమ్బట్ఠసోణదణ్డసుత్తద్వయే. **వుత్తనయమేవాతి** యం తత్థ ఆగతసదిసం ఇధాగతం, తం అత్థవణ్ణనాతో వుత్తనయమేవ, తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి వుత్తం హోతి. ''తరుణో అమ్బరుక్ఖో అమ్బలట్ఠికా''తి బ్రహ్మజాలసుత్తవణ్ణనాయం (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨) వుత్తత్తా ''**అమ్బలట్ఠికా బ్రహ్మజాలే వుత్తసదిసావా**''తి ఆహ.

యఞ్ఞావాటం సమ్పాదేత్వా మహాయఞ్ఞం ఉద్దిస్స సవిఞ్ఞాణకాని, అవిఞ్ఞాణకాని చ యఞ్ఞూపకరణాని ఉపట్ఠపితానీతి అత్థం సన్ధాయ ''మహాయఞ్ఞో ఉపక్ఖటో''తి పాళియం వుత్తం, తం పనేతం ఉపకరణం తేసం తథా సజ్జనమేవాతి దస్సేతి ''**సజ్జితో**''తి ఇమినా. **వచ్ఛతరసతానీతి** యువభావప్పత్తాని బలవవచ్ఛసతాని. వచ్ఛానం విసేసాతి హి **వచ్ఛతరా,** తే పన వచ్ఛా ఏవ హోన్తి, న దమ్మా, న చ బలీబద్దాతి ఆహ ''**వచ్ఛసతానీ**''తి. అయం ఆచరియమతి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౨౩). **తర**-సద్దో వా అనత్థకోతి వుత్తం ''**వచ్ఛసతానీ**''తి. ఏవఞ్హి సబ్బోపి వచ్ఛప్పభేదో సఙ్గహితో హోతి. **ఏతేతి** ఉసభాదయో ఉరబ్భపరియోసానా. **అనేకేసన్తి** అనేకజాతికానం. **మిగపక్ఖీనన్తి** మహింసరురుపసదకురుఙ్గగోకణ్ణమిగానఞ్చేవ మోరకపిఞ్జరవట్టకతిత్తిర లాపాదిపక్ఖీనఞ్చ. సఙ్ఖ్యావసేన అనేకతం సత్తసతగ్గహణేన పరిచ్ఛిన్దితుం ''**సత్తసత్తసతానీ**''తి వుత్తం, సత్తసతాని, సత్తసతాని చాతి అత్థో. **థూణన్తి** యఞ్ఞోపకరణానం మిగపక్ఖీనం బన్ధనత్థమ్భం. **యూపోతిపి** తస్స నామం. తేనాహ ''**యూపసఙ్ఖాత**''న్తి.

౩౨౮. **విధాతి** విప్పటిసారవినోదనా. యో హి యఞ్ఞసఙ్ఖాతస్స పుఞ్ఞస్స ఉపక్కిలేసో, తస్స విధమనతో నివారణతో నిరోధనతో విధా వుచ్చన్తి విప్పటిసారవినోదనా, తా ఏవ పుఞ్ఞాభిసన్దం అవిచ్ఛిన్దిత్వా ఠపేన్తీతి ''**ఠపనా**''తి చ వుత్తా. అవిప్పటిసారతో ఏవ హి ఉపరూపరి పుఞ్ఞాభిసన్దప్పవత్తీతి. ఠపనా చేతా యఞ్ఞస్స ఆదిమజ్ఝపరియోసానవసేన తీసు కాలేసు పవత్తియా తిప్పకారాతి ఆహ ''**తిట్ఠపన**''న్తి. **పరిక్ఖారసద్దో** చేత్థ పరివారపరియాయో ''పరికరోన్తి యఞ్ఞం అభిసఙ్ఖరోన్తీ''తి కత్వా. తేనాహ ''**సోళసపరివార**''న్తి.

మహావిజితరాజయఞ్ఞకథావణ్ణనా

౩౩౬. పుబ్బే భూతం **భూతపుబ్బం** యథా ''దిట్ఠపుబ్బ''న్తి ఆహ ''**పుబ్బచరిత**''న్తి, అత్తనో పురిమజాతిసమ్భూతం బోధిసమ్భారభూతం పుఞ్ఞచరియన్తి అత్థో. తథా హి తస్స అనుగామినిధిస్స థావరనిధినా నిదస్సనం ఉపపన్నం హోతి. సద్దవిదూ పన వదన్తి ''**భూతపుబ్బన్తి** ఇదం కాలసత్తమియా నేపాతికపద''న్తి. అతీతకాలేతి హి తేసం మతేన అత్థో. **అస్సాతి**

అనేన. మహన్తం పథవీమణ్డలం విజితన్తి సమ్బన్ధో. మహన్తం వా విజితం పథవీమణ్డలమస్స అత్థీతి అత్థో. “అన్తోరట్ఠేతి యస్స విజితే విహరతి, తస్స రట్ఠే”తిఆదీసు వియ హి **విజిత**సద్దో రజ్జే పవత్తతి, ఇమినా తస్స ఏకరాజభావం దీపేతి, న చక్కవత్తిరాజభావం సత్తరతనసమ్పన్నతాఅవచనతో. పాళియం న యేన కేనచి సన్తకమత్తేన అడ్ఢతాతి దస్సేతుం **''అడ్ఢో''**తి వత్వా **''మహద్ధనో''**తి వుత్తం. తేనాహ **''యో కోచీ''**తిఆది. అడ్ఢతా హి నామ విభవసమ్పన్నత్తా సా చ తం తదుపాదాయ వుచ్చతి. తథా మహద్ధనతాపీతి తం థామప్పత్తం ఉక్కంసగతం దస్సేతుం **''అపరిమాణసఙ్ఖ్యేనా''**తి ఆహ. భుఞ్జితబ్బట్ఠేన విసేసతో కామా ఇధ **భోగా** నామాతి దస్సేతి. **''పఞ్చకామగుణవసేనా''**తి ఇమినా. **పిణ్డపిణ్డవసేనాతి** భాజనాలఙ్కారాదివిభాగం అహుత్వా కేవలం ఖణ్డఖణ్డవసేన.

రూపం అప్పేత్వా, అనప్పేత్వా వా మాసప్పమాణేన కతో **మాసకో. ఆది**సద్దేన థాలకాదీని సఙ్గణ్హాతి. **అనేకకోటిసఙ్ఖ్యేనాతి** కహాపణానం కోటిసతాదిప్పమాణం సన్ధాయ వుత్తం హేట్ఠిమన్తేన కోటిసతప్పమాణేనేవ ఖత్తియమహాసాలభావప్పత్తితో.

తుట్ఠీతి సుమనతా. **ఉపకరణ**సద్దో చేత్థ కారణపరియాయో. కిం పన తన్తి ఆహ **''నానావిధాలఙ్కారసువణ్ణరజతభాజనాదిభేద''**న్తి. **ఆది**సద్దేన వత్థసేయ్యావసథాదీని సఙ్గయ్హన్తి, సువణ్ణరజతమణిముత్తావేళురియవజిరపవాళాని **సత్త రతనానీ**తి వదన్తి. యథాహు –

> “సువణ్ణం రజతం ముత్తా, మణివేళురియాని చ;
> వజిరఞ్చ పవాళన్తి, సత్తాహు రతనానిమే”తి.

సాలివీహిఆది సత్తధఞ్ఞం సానులోమం పుబ్బన్నం నామ పురేక్ఖతం సస్సఫలన్తి కత్వా. తబ్బిపరియాయతో ముగ్గమాసాది తదవసేసం అపరన్నం నామ. అపరన్నతో పుబ్బే పవత్తమన్నం పుబ్బన్నం, తతో అపరస్మిం పవత్తమన్నం అపరన్నం. న్న-కారస్స పన ణ్ణ-కారే కతే **పుబ్బణ్ణం, అపరణ్ణఞ్చా**తి నేరుత్తికా. పుబ్బాపరభావో పనేతేసం ఆదికప్పే సమ్భవాసమ్భవవసేన వేదితబ్బో. పురిమం “అడ్ఢో మహద్ధనో పహూతజాతరూపరజతో”తి వచనం దేవసికం పరిబ్బయదానగహణాదివసేన, పరివత్తనధనధఞ్ఞవసేన చ వుత్తం, ఇదం పన “పహూతధనధఞ్ఞో”తి వచనం నిధానగతధనవసేన, సఙ్గహితధఞ్ఞవసేన చాతి ఇమం విసేసం సన్ధాయ అయం నయో దస్సితో. వీసకహాపణమ్బణాదిదేవసికవళఞ్జనమ్పి హి మహాసాలలక్ఖణం.

ఇదాని తబ్బిపరీతవసేన విసేసం దస్సేతుం **''అథ వా''**తిఆదినా దుతియనయో ఆరద్ధో. ఇమినా ఏవ హి పురిమవచనం నిధానగతధనవసేన, సఙ్గహితధఞ్ఞవసేన చ వుత్తన్తి అత్థతో సిద్ధం హోతి. తత్థ **ఇదన్తి** “పహూతధనధఞ్ఞో”తి వచనం. **అస్సాతి** మహావిజితరఞ్ఞో. దివసే దివసే పరిభుఞ్జితబ్బం **దేవసికం,** భావనపుంసకమేతం. దాసకమ్మకరపోరిసాదీనం వేత్తనానుప్పదానం **పరిబ్బయదానం.** ఇణసోధనాదివసేన ధనధఞ్ఞానమాదానం **గహణం. ఆది**సద్దేన ఇణదానాదీనం సఙ్గహో. **పరివత్తనధనధఞ్ఞవసేనాతి** కయవిక్కయకరణేన పరివత్తితబ్బానం ధనధఞ్ఞానం వసేన. కత్థచి పన సముచ్చయవిరహితపాఠో దిస్సతి. తత్థ “పరిబ్బయదానగ్గహణాదివసేనా”తి ఇదం పరివత్తనపదేన సమ్బన్ధం కత్వా తాదిసేన విధినా ఇతో చితో చ పరివత్తేతబ్బానం ధనధఞ్ఞానం వసేనాతి అత్థో వేదితబ్బో.

కోట్ఠం వుచ్చతి ధఞ్ఞట్ఠపనట్ఠానం, తదేవ అగారం తథా. తేనాహ **''ధఞ్ఞేన పరిపుణ్ణకోట్ఠాగారో''**తి. ఏవం సారగబ్భం **కోసో,** ధఞ్ఞట్ఠపనట్ఠానం **కోట్ఠాగారన్తి** దస్సేత్వా ఇదాని తతో అఞ్ఞథాపి తం దస్సేతుం **''అథ వా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ యథా అసినో

తిక్ఖభావపరిహారతో పరిచ్ఛదో "కోసో"తి వుచ్చతి, ఏవం రఞ్ఞో తిక్ఖభావపరిహారకత్తా చతురఙ్గినీ సేనా "కోసో"తి ఆహ "**చతుబ్బిధో కోసో**"తిఆది. "ద్వాదసపురిసో హత్థీ"తిఆదినా (పాచి॰ ౩౧౪) వుత్తలక్ఖణేన చేత్థ **హత్థి**ఆదయో గహేతబ్బా. వత్థకోట్ఠాగారగ్గహణేనేవ సబ్బస్సపి కుప్పభణ్డట్ఠపనట్ఠానస్స గహితత్తా "**కోట్ఠాగారం తివిధ**"న్తిఆది వుత్తం. జాతరూపరజతతో హి అఞ్ఞం లోహఅయదారువిసాణవత్థాదికమసారదబ్బం గోపేతబ్బతో గ-కారస్స క-కారం కత్వా **కుప్పం** వుచ్చతి. జాతరూపరజతనిధానం **ధనకోట్ఠాగారం.** తత్థ తత్థ రతనం విలోకేత్వా చరణం **రతనవిలోకనచారికా.** కామం తమత్థం రాజా జానాతి, భణ్డాగారికేన పన కథాపేత్వా పరిసాయ నిస్సద్దభావాపాదనత్థమేవ ఏవం పుచ్ఛతి. తథా కథాపనే హి అసతి పరిసా సద్దం కరిస్సతి "కస్మా రాజా పరమ్పరాగతం కులధనం వినాసేతీ"తి, తతో చ పకతిక్ఖోభో భవిస్సతి, సతి పన తథా కథాపనే "ఏతంకారణా తం ఛడ్డేతీ"తి నిస్సద్దభావమాపజ్జిస్సతి. తతో చ పకతిక్ఖోభో న భవిస్సతి, తస్మా తథా పుచ్ఛతీతి వేదితబ్బం. **మరణవస**న్తి మరణస్స, మరణసఙ్ఖాతం వా విసయం.

౩౩౭. పాళియం "ఆమన్తేత్వా"తి ఏతస్స మన్తితుకామో హుత్వాతి అత్థం విఞ్ఞాపేతుం "**ఏకేన పణ్డితేన సద్ధిం మన్తేత్వా**"తి వుత్తం. ధాత్వత్థానువత్తకో హేత్థ ఉపసగ్గో, పకరణాధిగతో చ కత్థచి అత్థవిసేసో యథా "సిక్ఖమానేన భిక్ఖవే భిక్ఖునా అఞ్ఞాతబ్బం పరిపుచ్ఛితబ్బం పరిపఞ్హితబ్బ"న్తి (పాచి॰ ౪౩౪). తథా హిస్స పదభాజనే వుత్తం "సిక్ఖమానేనాతి సిక్ఖితుకామేన. అఞ్ఞాతబ్బన్తి జానితబ్బ"న్తిఆది (పాచి॰ ౪౩౬). **ఆమన్తేసీ**తి మన్తితుకామోసి. జనపదస్స అనుపద్దవత్థం, యఞ్ఞస్స చ చిరానప్పవత్తనత్థం బ్రాహ్మణో చిన్తేసీతి ఆహ "**అయం రాజా**"తిఆది. ఆహరన్తానం మనుస్సానం గేహానీతి సమ్బన్ధో, అనాదరే వా ఏతం సామివచనం.

౩౩౮. సత్తానం హితసుఖస్స విదూసనతో, అహితదుక్ఖస్స చ ఆవహనతో కణ్టకసదిసతాయ చోరా ఏవ ఇధ "**కణ్టకా**"తి వుత్తం "**చోరకణ్టకేహి సకణ్టకో**"తి. యథా గామవాసీనం ఘాతకా గామఘాతకా అభేదవసేన, ఉపచారేన చ నిస్సయనామస్స నిస్సితేపి పవత్తనతో, ఏవం పన్థికానం దుహనా బాధనా **పన్థదుహా.** ధమ్మతో అపేతస్స అయుత్తస్స కరణసీలో **అధమ్మకారీ,** యో వా అత్తనో విజితే జనపదాదీనం తతో తతో అనత్థతో తాయనేన ఖత్తియేన కత్తబ్బధమ్మో, తస్స అకరణసీలోతి అత్థో. **దస్సూ**తి చోరానమేతం అధివచనం. దంసేన్తి విద్ధంసేన్తీతి హి **దస్సవో** నిగ్గహీతలోపేన, తే ఏవ ఖీలసదిసత్తా **ఖీల**న్తి **దస్సుఖీలం.** యథా హి ఖేత్తే ఖీలం కసనాదీనం సుఖప్పవత్తిం, మూలసన్తానేన సస్సపరిబుద్ధిఞ్చ విబన్ధతి, ఏవం దస్సవోపి రజ్జే రాజాణాయ సుఖప్పవత్తిం, మూలవిరుళ్హియా జనపదపరిబుద్ధిఞ్చ విబన్ధన్తి. పాణచాగం దస్సేతుం "**మారణేనా**"తి వుత్తం, హింసనం దస్సేతుం "**కోట్టనేనా**"తి. **వధ**సద్దో హి హింసనత్థోపి హోతి "వధతి న రోదతి, ఆపత్తి దుక్కటస్సా"తిఆదీసు (పాచి॰ ౮౮౦) వియ, కప్పరాదీహి పోథనేనాతి అత్థో. **అద్దు** నామ దారుక్ఖన్ధేన కతో బన్ధనోపకరణవిసేసో, తేన బన్ధనం తథా. **ఆది**సద్దేన రజ్జుబన్ధనసఙ్ఖలికబన్ధనఘరబన్ధనాదీని సఙ్గణ్హాతి. **హా**-ధాతుయా జానిపదనిప్ఫత్తిం దస్సేతి "**హానియా**"తి ఇమినా, సా చ ధనహాయనమేవాతి వుత్తం "**సతం గణ్హథా**"తిఆది.

పఞ్చసిఖమత్తం ఠపేత్వా ముణ్డాపనం **పఞ్చసిఖముణ్డకరణం.** తం "కాకపక్ఖకరణ"న్తిపి వోహరన్తి. సీసే ఛకణోదకావసేచనం **గోమయసిఞ్చనం. కుదణ్డకో** నామ చతుహత్థతో ఊనో రస్సదణ్డకో, యో "గద్దులో"తిపి వుచ్చతి, తేన బన్ధనం **కుదణ్డకబన్ధనం. ఆది**సద్దేన ఖురముణ్డం కరిత్వా భస్మపుటవధనాదీనం సఙ్గహో. **సమ్మా**సద్దో ఞాయత్థోతి ఆహ "**హేతునా**"తిఆది, పరియాయవచనమేతం. **ఊహనిస్సామీ**తి ఉద్ధరిస్సామి, అపనేస్సామీతి అత్థో. పుబ్బే తత్థ కతపరిచయతాయ **ఉస్సాహం కరోన్తి.** "**అనుప్పదేతూ**"తి ఏతస్స అను అను పదేతూతి అత్థం సన్ధాయ "**దిన్నే**

అప్పహోన్తే''తిఆది వుత్తం. **కసిఉపకరణభణ్డం** ఫాలపాజనయుగనఙ్గలాది, ఇమినా పాళియం బీజభత్తమేవ నిదస్సనవసేన వుత్తన్తి దస్సేతి. సక్ఖికరణపణ్ణారోపననిబన్ధనం వడ్ఢియా సహ వా వినా వా పున గహేతుకామస్స దానే హోతి, ఇధ పన తదుభయమ్పి నత్థి పున అగ్గహేతుకామత్తాతి వుత్తం ''**సక్ఖిం అకత్వా**''తిఆది. తేనాహ ''**మూలచ్ఛేజ్జవసేనా**''తి. **సక్ఖిన్తి** తదా పచ్చక్ఖకజనం. **పణ్ణే అనారోపేత్వాతి** తాలాదిపణ్ణే యథాచిణ్ణం లిఖనవసేన అనారోపేత్వా. అఞ్ఞత్థ పణ్ణాకారేపి **పాభత**సద్దో, ఇధ పన భణ్డమూలేయేవాతి ఆహ ''**భణ్డమూలస్సా**''తిఆది. భణ్డమూలఞ్హి పకారతో ఉదయభణ్డాని ఆభరతి సంహరతి ఏతేనాతి **పాభతం.** ఉదయధనతో పగేవ ఆభతం **పాభత**న్తి సద్దవిదూ, పణ్ణాకారో పన తం తదత్థం పత్థేన్తేహి ఆభరీయతేతి **పాభతం.** పత్థనత్థజోతకో హి అయం ప-సద్దో.

''**యథాహా**''తిఆదినా పాభతసద్దస్స మూలభణ్డత్థతం **చూళసేట్ఠిజాతక**పాఠేన (జా॰ ౧.౧.౪) సాధేతి. తత్రాయమట్ఠకథా (జా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౪) ''**అప్పకేనపీ**తి థోకేనపి పరిత్తకేనపి. **మేధావీ**తి పఞ్ఞవా. **పాభతేనా**తి భణ్డమూలేన. **విచక్ఖణో**తి వోహారకుసలో. **సముట్ఠాపేతి అత్తాన**న్తి మహన్తం ధనఞ్చ యసఞ్చ ఉప్పాదేత్వా తత్థ అత్తానం సణ్ఠాపేతి పతిట్ఠాపేతి. యథా కిం? **అణుం అగ్గింవ సన్ధమం,** యథా పణ్డితపురిసో పరిత్తం అగ్గిం అనుక్కమేన గోమయచుణ్ణాదీని పక్ఖిపిత్వా ముఖవాతేన ధమన్తో సముట్ఠాపేతి వడ్ఢేతి మహన్తం అగ్గిక్ఖన్ధం కరోతి, ఏవమేవ పణ్డితో థోకమ్పి పాభతం లభిత్వా నానాఉపాయేహి పయోజేత్వా ధనఞ్చ యసఞ్చ వడ్ఢేతి, వడ్ఢేత్వా చ పన తత్థ అత్తానం పతిట్ఠాపేతి, తాయ ఏవ వా పన ధనయసమహన్తతాయ అత్తానం సముట్ఠాపేతి, అభిఞ్ఞాతం పాకటం కరోతీతి అత్థో''తి.

దివసే దివసే దాతబ్బం **దేవసికం.** మాసే మాసే దాతబ్బం **మాసికం. ఆది**సద్దేన అనుపోసథికాదీని సఙ్గణ్హాతి. **తస్స తస్స** పురిసస్స. కుసలానురూపేన, కమ్మానురూపేన సూరభావానురూపేనాతి ద్వన్దతో పరం సుయ్యమానో **అనురూప**సద్దో పచ్చేకం యోజేతబ్బో. ఛేకభావానురూపతా చేత్థ **కుసలానురూపం.** కత్థచి **కుల**సద్దో దిస్సతి, సో చ జాణుసోణిఆదికులానమివ **కులానురూప**మ్పి దాతబ్బతో యుజ్జతేవ. సేనాపచ్చాది **ఠానన్తరం,** ఇమినా భత్తవేతనం నిద్దిట్ఠమత్తన్తి దస్సేతి. సకకమ్మపసుతత్తా, అనుపద్దవత్తా చ **ధనధఞ్ఞానం రాసికో** రాసికారభూతో. **ఖేమేన ఠితాతి** అనుపద్దవేన పవత్తా. తేనాహ ''**అభయా**''తి, కుతోచిపి భయరహితాతి అత్థో. **మోదా మోదమానాతి** మోదాయ మోదమానా, సోమనస్సేనేవ మోదమానా, న సంసన్దనమత్తేనాతి వుత్తం హోతి. ''భగవతా సద్ధిం సమ్మోదీ''తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౩౮౧) హి **ముద**సద్దో సంసన్దనేపి పవత్తతి, అఞ్ఞే మోదా హుత్వా అపరేపి మోదమానా విహరన్తీతి వా అత్థో. తేనాహ ''**అఞ్ఞమఞ్ఞం పముదితచిత్తా**తి, అసఞ్ఞోగేపి వత్తిచ్ఛాయేవ వుద్ధీతి ద్విధా పాఠో వుత్తో. **ఇద్ధఫీతభావ**న్తి సమిద్ధవేపుల్లభావం.

చతుపరిక్ఖారవణ్ణనా

౩౩౮. తస్మిం తస్మిం కిచ్చే అనుయన్తి అనువత్తన్తీతి అనుయన్తా. తేయేవ **ఆనుయన్తా** యథా ''అనుభావో ఏవ ఆనుభావో''తి, ''ఆనుయుత్తా''తిపి పాఠో, తస్మిం తస్మిం కిచ్చే అనుయుఞ్జన్తీతి హి **ఆనుయుత్తా** వుత్తనయేన. **అస్సాతి** రఞ్ఞో. **తేతి** ఆనుయన్తఖత్తియాదయో. ''అమ్హే ఏత్థ బహి కరోతీ''తి **అత్తమనా న భవిస్సన్తి.** ''నిబన్ధవిపులాయాగమో గామో **నిగమో.** వివడ్ఢితమహాఆయో మహాగామో''తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౩౮) ఆచరియేన వుత్తం. ''అపాకారపరిక్ఖేపో సాపణో **నిగమో,** సపాకారాపణం **నగరం,** తం తబ్బిపరీతో **గామో**''తి (కఙ్ఖావితరణీ అభినవటీకాయం సఙ్ఘాదిసేసకణ్డే కులదూసకసిక్ఖాపదే పస్సితబ్బం) వినయటీకాసు. గసన్తి మదన్తి ఏత్థాతి **గామో,** స్వేవ పాకటో చే, **నిగమో నామ** అతిరేకో గామోతి కత్వా. భుసత్థో

పేత్థ **నీ**-సద్దో, సఞ్ఞాసద్దత్తా చ రస్సోతి సద్దవిదూ. జనపదత్థో వుత్తోవ. “సామ్యామచ్చో సఖా కోసో, దుగ్గఞ్చ విజితం బల”న్తి వుత్తాసు సత్తసు రాజపకతీసు రఞ్ఞో తదవసేసానం ఛన్నం వసేన హితసుఖాతివుద్ధి, తదేకదేసా చ అనుయన్తాదయోతి ఆహ ‘‘**యం తుమ్హాక**’’న్తిఆది.

తంతంకిచ్చేసు రఞ్ఞా అమా సహ భవన్తీతి **అమచ్చా.** “అమావాసీ”తిఆదీసు వియ హి సమకిరియాయ **అమా**తి అబ్యయపదం, చ-పచ్చయేన తద్ధితసిద్ధీతి నేరుత్తికా. రజ్జకిచ్చవోసాసనకాలే పన తే రఞ్ఞా పియా, సహపవత్తనకా చ భవన్తీతి దస్సేతి ‘‘**పియసహాయకా**’’తి ఇమినా. రఞ్ఞో పరిసతి భవా ‘‘**పారిసజ్జా.** కే పన తేతి వుత్తం ‘‘**సేసా ఆణత్తికారకా**’’తి , యథావుత్తానుయుత్తఖత్తియాదీహి అవసేసా రఞ్ఞో ఆణాకరాతి అత్థో. సతిపి దేయ్యధమ్మే అనుభావసమ్పత్తియా, పరివారసమ్పత్తియా చ అభావే తాదిసం దాతుం న సక్కా. వుద్ధకాలే చ తాదిసానమ్పి రాజూనం తదుభయం హాయతేవ, దేయ్యధమ్మే పన అసతి పగేవాతి దస్సేతుం ‘‘**దేయ్యధమ్మస్మిఞ్హి**’’తిఆదిమాహ. దేయ్యధమ్మస్మిం అసతి చ మహల్లకకాలే చ దాతుం న సక్కాతి యోజనా. **ఏతేనా**తి యథావుత్తకారణద్వయేన. **అనుమతియా**తి అనుజాననేన. **పక్ఖా**తి సపక్ఖా యఞ్ఞస్స అఙ్గభూతా. యఞ్ఞం పరికరోన్తీతి **పరిక్ఖారా,** సమ్భారా, తే చ తస్స యఞ్ఞస్స అఙ్గభూతత్తా పరివారా వియ హోన్తీతి ఆహ ‘‘**పరివారా భవన్తీ**’’తి. ‘‘**రథో**’’తిఆదినా ఇధానధిప్పేతమత్థం నిసేధేతి.

> “రథో సేతపరిక్ఖారో, ఝానక్ఖో చక్కవీరియో;
>
> ఉపేక్ఖా ధురసమాధి, అనిచ్ఛా పరివారణ”న్తి. (సం॰ ని॰ ౫.౪);

హి **సంయుత్తమహావగ్గపాళి.** తత్థ **రథో**తి బ్రహ్మయానసఞ్ఞితో అట్ఠఙ్గికమగ్గరథో. **సేతపరిక్ఖారో**తి చతుపారిసుద్ధిసీలాలఙ్కారో. ‘‘**సీలపరిక్ఖారో**’’తిపి పాఠో. **ఝానక్ఖో**తి విపస్సనాసమ్పయుత్తానం పఞ్చన్నం ఝానఙ్గానం వసేన ఝానమయఅక్ఖో. **చక్కవీరియో**తి వీరియచక్కో. **ఉపేక్ఖా ధురసమాధీ**తి ఉపేక్ఖా ద్విన్నం ధురానం సమతా. **అనిచ్ఛా పరివారణ**న్తి అలోభో సీహధమ్మాదీని వియ పరివారణం.

అట్ఠపరిక్ఖారవణ్ణనా

౩౪౦. ఉభతో సుజాతాదీహి వుచ్చమానేహి. **యససా**తి పఞ్చవిధేన అనుభావేన. తేనాహ ‘‘**ఆణాఠపనసమత్థతాయా**’’తి. ‘‘**సద్ధో**’’తి ఏతస్స “దాతాదానస్స ఫలం పచ్చనుభోతీ పత్తియాయతీ”తి అత్థం దస్సేతుం ‘‘**దానస్సా**’’తిఆది వుత్తం. దానే సూరోతి **దానసూరో,** దేయ్యధమ్మే ఈసకమ్పి సఙ్గం అకత్వా ముత్తచాగో, తబ్భావో పన కమ్మస్సకతాఞాణస్స తిక్ఖవిసదభావేన వేదితబ్బో. తస్స హి తిక్ఖవిసదభావం విభావేతుం “సద్ధో”తి వత్వా “దానసూరో”తి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. తేనాహ ‘‘**న సద్ధామత్తకేనా**’’తిఆది. యస్స హి కమ్మస్సకతా పచ్చక్ఖమివ ఉపట్ఠాతి, సో ఏవం వుత్తో. **యం దానం దేతీ**తి యం దేయ్యధమ్మం పరస్స దేతి. **తస్స పతి హుత్వా**తి తబ్బిసయం లోభం సుట్ఠుమభిభవన్తో తస్స అధిపతి హుత్వా దేతి. కారణోపచారవచనఞ్హేతం. పరతోపి ఏసేవ నయో. తబ్బిసయేన లోభేన అనాకడ్ఢనీయత్తా **న దాసో, న సహాయో.**

తదేవత్థం బ్యతిరేకతో, అన్వయతో చ వివరిత్వా దస్సేన్తో ‘‘**యో హి**’’తిఆదిమాహ. ఇధానధిప్పేతస్స హి దాసాదిద్వయస్స బ్యతిరేకతో దస్సనం. ఖాదనీయభోజనీయాదీసు మధురస్సేవ పణీతత్తా ‘‘**మధురం భుఞ్జతీ**’’తి వుత్తం,

నిదస్సనమత్తం వా ఏతం, పణీతం పరిభుఞ్జతీతి వుత్తం హోతి. **దాసో హుత్వా దేతి** తణ్హాయ దాసబ్యతం ఉపగతత్తా. **సహాయో హుత్వా దేతి** తస్స పియభావానిస్సజ్జనతో. **సామీ హుత్వా దేతి** తత్థ తణ్హాదాసబ్యతో అత్తానం మోచేత్వా అభిభుయ్య పవత్తనతో. యం పనేతం ఆచరియేన వుత్తం "సామిపరిభోగసదిసా"తి, (దీ. ని. టీ. ౧.౩౪౦) తం తణ్హాదాసబ్యమతిక్కన్తతాసామఞ్ఞం సన్ధాయ వుత్తం. న హి ఖీణాసవస్స పరిభోగో సామిపరిభోగో వియ ఖీణాసవస్సేవ దానం దానసామీతి అత్థో ఉపపన్నో హోతి, పచ్ఛా వా పమాదలిఖితమేతం. **తాదినోతి** దానసామిసభావో.

సమితపాపసమణబాహితపాపబ్రాహ్మణా ఉక్కట్ఠనిద్దేసేనేత్థ వుత్తా, పబ్బజ్జామత్తసమణజాతిమత్తబ్రాహ్మణా వా కపణాదిగ్గహణేన గహితాతి వేదితబ్బం. **దుగ్గతాతి** దుక్కరం జీవికముపగతా కసిరవుత్తికా. తేనాహ "**దలిద్దమనుస్సా**"తి. **పథావినోతి** మగ్గగామినో. **వణిబ్బకాతి** దాయకానం గుణకిత్తనవసేన, కమ్మఫలకిత్తనముఖేన చ యాచనకా సేయ్యథాపి నగ్గచరియాదయోతి అత్థం దస్సేతుం "**యే ఇట్ఠం దిన్న**"న్తిఆది వుత్తం. తదుభయేనేవ హి దానస్స వణ్ణథోమనా సమ్భవతి. యే విచరన్తి, తే వణిబ్బకా నామాతి యోజేతబ్బం. **పసతమత్తన్తి** వీహితణ్డులాదివసేన వుత్తం, **సరావమత్తన్తి** యాగుభత్తాదివసేన. **ఓపానం** వుచ్చతి ఓగాహేత్వా పాతబ్బతో నదీతళాకాదీనం సబ్బసాధారణం తిత్థం, ఓపానమివభూతోతి **ఓపానభూతో.** తేనాహ "**ఉదపానభూతో**"తిఆది. **హుత్వాతి** భావతో. **సుతమేవ సుతజాతన్తి జాత**సద్దస్స అనత్థన్తరవాచకత్తమాహ యథా "కోసజాత"న్తి.

అతీతాదిఅత్థచిన్తనసమత్థతా నామ తస్స రఞ్ఞో అనుమానవసేన, ఇతికత్తబ్బతావసేన చ వేదితబ్బా, న బుద్ధానం వియ తత్థ పచ్చక్ఖదస్సితాయాతి దస్సేతుం "**అతీతే**"తిఆది వుత్తం. పుఞ్ఞాపుఞ్ఞానిసంసచిన్తనఞ్చేత్థ పకరణాధిగతవసేన వేదితబ్బం. **పుఞ్ఞస్సాతి** యఞ్ఞపుఞ్ఞస్స. **దాయకచిత్తమ్హీతి** దాయకానం, దాయకం వా చిత్తమ్హి, దాతుకమ్యతాచిత్తమ్హీతి వుత్తం హోతి. ఇమేసు పన అట్ఠసు అఙ్గేసు అడ్ఢతాదయో పఞ్చ యఞ్ఞస్స తావ పరిక్ఖారా హోన్తు తేహి వినా తస్స అసిజ్ఝనతో , సుజాతతా, పన సూరూపతా చ కథం యఞ్ఞస్స పరిక్ఖారో సియా తదుభయేన వినాపి తస్స సిజ్ఝనతోతి చోదనాయ సబ్బేసమ్పి అట్ఠన్నమఙ్గానం పరిక్ఖారభావం అన్వయతో, బ్యతిరేకతో చ దస్సేన్తో "**ఏతే హి కిరా**"తిఆదిమాహ. ఏత్థ చ కేచి ఏవం వదన్తి "యథా అడ్ఢతాదయో పఞ్చ యఞ్ఞస్స ఏకంసతోవ అఙ్గాని, న ఏవం సుజాతతా, సురూపతా చ, తదుభయం పన అనేకంసతోవ అఙ్గన్తి దీపేతుం అరుచిసూచకస్స **కిర**సద్దస్స గహణం కత"న్తి. తే హి "అయం దుజ్జాతో"తిఆదివచనస్స అనేకంసికతం మఞ్ఞమానా తథా వదన్తి, తయిదం అసారం. సబ్బసాధారణవసేన హేతం బ్యతిరేకతో యఞ్ఞస్స అఙ్గభావదస్సనం తత్థ సియా కేసఞ్చి తథా పరివితక్కో"తి తస్సాపి అవకాసాభావదస్సనత్థమేవ ఏవం వుత్తత్తా, తదుభయసాధారణవసేనేవ అనేకంసతో అఙ్గభావస్స అదస్సనతో చ. కిరసద్దో పనేత్థ తదా బ్రాహ్మణస్స చిన్తితాకారసూచనత్థో దట్ఠబ్బో. ఏవమనేన చిన్తేత్వా "ఇమానిపి అట్ఠఙ్గాని తస్సేవ యఞ్ఞస్స పరిక్ఖారా భవన్తీతి వుత్తానీ"తి కిరసద్దేన తస్స చిన్తితాకారో సూచితో హోతి. **ఏవమాదీనీతి** ఏత్థ **ఆది**సద్దేన "అయం విరూపో కిత్తకం…పే… ఉపచ్ఛిన్దిస్సతి, అయం దలిద్దో, అప్పేసక్ఖో, అస్సద్ధో, అప్పస్సుతో, న అత్థఞ్ఞూ, న మేధావీ కిత్తకం…పే… ఉపచ్ఛిన్దిస్సతీ"తి ఏతేసం సఙ్గహో వేదితబ్బో.

చతుపరిక్ఖారాదివణ్ణనా

౩౪౧. "సుజం పగ్గణ్హన్తాన"న్తి ఏత్థ **సోణదణ్డసుత్తవణ్ణనాయం** (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౩౧౧-౩౧౩) వుత్తేసు ద్వీసు వికప్పేసు దుతియవికప్పం నిసేధేన్తో "**మహాయాగ**"న్తిఆదిమాహ, తేన చ పురోహితస్స సయమేవ కటచ్ఛుగ్గహణజోతనేన ఏవం

సహత్థా సక్కచ్చం దానే యుత్తపయుత్తతా ఇచ్ఛితబ్బాతి దస్సేతి. **ఏవం దుజ్జాతస్సాతి** ఏత్థాపి "సుజాతతాయ అనేకంసతో అజ్ఝభావదస్సనమేవిద"న్తి అగ్గహేత్వా హేట్ఠా వుత్తనయేన సబ్బసాధారణవసేనేవ అత్థో గహేతబ్బో. **ఆదిసద్దేన** హి "ఏవం అనజ్ఝాయకస్స...పే.... దుస్సీలస్స...పే.... దుప్పఞ్ఞస్స సంవిధానేన పవత్తదానం కిత్తకం కాలం పవత్తిస్సతీ"తి ఏతేసం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **తస్మాతి** తదుభయకారణతో.

తిస్సోవిధావణ్ణనా

౩౪౨. తిణ్ణం ఠానానన్తి దానస్స ఆదిమజ్ఝపరియోసానసఙ్ఖాతానం తిస్సన్నం భూమీనం, అవత్థానానన్తి అత్థో. **చలన్తీతి** కమ్పన్తి పురిమాకారేన న తిట్ఠన్తి. **కరణత్థేతి** తతియావిభత్తిఅత్థే. కరణీయసద్దాపేక్ఖాయ హి కత్తరి **ఏవ** ఏతం సామివచనం, న కరణే. యేభుయ్యేన హి కరణజోతకవచనస్స అత్థభావతో అనుత్తకత్తావ కరణత్థోతి ఇధాధిప్పేతో. పచ్ఛానుతాపస్స అకరణూపాయం దస్సేతుం "**పుబ్బ...పే.... పతిట్ఠపేతబ్బా**"తి వుత్తం. తత్థ **అచలాతి** దళ్హా కేనచి అసంహీరా. **పతిట్ఠపేతబ్బాతి** సుప్పతిట్ఠితా కాతబ్బా. తథా పతిట్ఠాపనూపాయమ్పి దస్సేన్తో "**ఏవఞ్హీ**"తిఆదిమాహ. తథా పతిట్ఠాపనేన హి యథా తం దానం సమ్పతి యథాధిప్పాయం నిప్ఫజ్జతి, ఏవం ఆయతిమ్పి విపులఫలతాయ మహప్ఫలం హోతి విప్పటిసారేన అనుపక్కిలిట్ఠభావతో. **ద్వీసు ఠానేసూతి** యజమానయిట్ఠట్ఠానేసు. విప్పటిసారో...పే.... న కత్తబ్బోతి అత్థం సన్ధాయ "**ఏసేవ నయో**"తి వుత్తం. **ముఞ్చచేతనాతి** పరిచ్చాగచేతనా, తస్సా నిచ్చలభావో నామ ముత్తచాగతా పుబ్బాభిసఙ్ఖారవసేన ఉళారభావో. **పచ్ఛాసమనుస్సరణచేతనాతి** పరచేతనా, తస్సా పన నిచ్చలభావో "అహో మయా దానం దిన్నం సాధు సుట్ఠూ"తి దానస్స సక్కచ్చం పచ్చవేక్ఖణవసేన వేదితబ్బో. తదుభయచేతనానం నిచ్చలకరణూపాయం బ్యతిరేకతో దస్సేతుం "**తథా...పే.... హోతీ**"తి వుత్తం. తత్థ **తథా అకరోన్తస్సాతి** ముఞ్చచేతనం, పచ్ఛాసమనుస్సరణచేతనఞ్చ నిచ్చలమకరోన్తస్స, విప్పటిసారం, ఉప్పాదేన్తస్సాతి వుత్తం హోతి. "**నాపి ఉళారేసు భోగేసు చిత్తం నమతీ**"తి ఇదం పన పచ్ఛాసమనుస్సరణచేతనాయ ఏవ బ్యతిరేకతో నిచ్చలకరణూపాయదస్సనం. ఏవఞ్హి యథానిద్దిట్ఠనిదస్సనం ఉపపన్నం హోతి. తత్థ **ఉళారేసు భోగేసూతి** ఖేత్తవిసేసే పరిచ్చాగస్స కతత్తా లద్ధేసుపి ఉళారేసు భోగేసు. **నాపి చిత్తం నమతి** పచ్ఛా విప్పటిసారేన ఉపక్కిలిట్ఠభావతో. యథా కథన్తి ఆహ "**మహారోరువ**"న్తిఆది. తస్స హి సేట్ఠిస్స గహపతినో వత్థు కోసలసంయుత్తే, (సం॰ ని॰ ౧.౧౩౧) మయ్హకజాతకే (జా॰ అట్ఠ॰ ౩.౬.మయ్హకజాతకవణ్ణనా) చ ఆగతం. తథా హి వుత్తం –

> "భూతపుబ్బం నో మహారాజ సేట్ఠి గహపతి తగరసిఖిం నామ పచ్చేకసమ్బుద్ధం పిణ్డపాతేన పటిపాదేసి, 'దేథ సమణస్స పిణ్డపాత'న్తి వత్వా ఉట్ఠాయాసనా పక్కామి, దత్వా చ పన పచ్ఛా విప్పటిసారీ అహోసి "వరమేతం పిణ్డపాతం దాసా వా కమ్మకరా వా భుఞ్జేయ్యు"'న్తిఆది.

సో కిర అఞ్ఞేసుపి దివసేసు తం పచ్చేకబుద్ధం పస్సతి, దాతుం పనస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తస్మిం పన దివసే అయం పదుమవతియా దేవియా తతియపుత్తో తగరసిఖీ పచ్చేకబుద్ధో గన్ధమాదనపబ్బతే ఫలసమాపత్తిసుఖేన వీతినామేత్వా పుబ్బణ్హసమయే వుట్ఠాయ అనోతత్తదహే ముఖం ధోవిత్వా మనోసిలాతలే నివాసేత్వా కాయబన్ధనం బన్ధిత్వా పత్తచీవరమాదాయ అభిఞ్ఞాపాదకం ఝానం సమాపజ్జిత్వా ఇద్ధియా వేహాసం అబ్భుగ్గన్త్వా నగరద్వారే ఓరుయ్హ చీవరం పారుపిత్వా పత్తమాదాయ నగరవాసీనం ఘరద్వారేసు సహస్సభణ్డికం ఠపేన్తో వియ పాసాదికేహి అభిక్కమనాదీహి

అనుపుబ్బేన సేట్ఠినో ఘరద్వారం సమ్పత్తో, తం దివసఞ్చ సేట్ఠి పాతోవ ఉట్ఠాయ పణీతం భోజనం భుఞ్జిత్వా ఘరద్వారకోట్ఠకే ఆసనం పఞ్ఞపేత్వా దన్తన్తరాని సోధేన్తో నిసిన్నో హోతి. సో పచ్చేకబుద్ధం దిస్వా తం దివసం పాతోవ భుత్వా నిసిన్నత్తా దానచిత్తం ఉప్పాదేత్వా భరియం పక్కోసాపేత్వా "ఇమస్స సమణస్స పిణ్డపాతం దేహీ"తి వత్వా రాజుపట్ఠానత్థం పక్కామి. సేట్ఠిభరియా సమ్పజఞ్ఞజాతికా చిన్తేసి "మయా ఏత్తకేన కాలేన ఇమస్స 'దేథా'తి వచనం న సుతపుబ్బం, దాపేన్తోపి చ అజ్జ న యస్స వా తస్స వా దాపేతి, వీతరాగదోసమోహస్స వన్తకిలేసస్స ఓహితభారస్స పచ్చేకబుద్ధస్స దాపేతి, యం వా తం వా అదత్వా పణీతం పిణ్డపాతం దస్సామీ"తి ఘరా నిక్ఖమ్మ పచ్చేకబుద్ధం పఞ్చపతిట్ఠితేన వన్దిత్వా పత్తం ఆదాయ అన్తోనివేసనే పఞ్ఞత్తాసనే నిసీదాపేత్వా సుపరిసుద్ధేహి సాలితణ్డులేహి భత్తం సమ్పాదేత్వా తదనురూపం ఖాదనీయం, బ్యఞ్జనం, సూపేయ్యఞ్చ అభిసఙ్ఖరిత్వా పత్తం పూరేత్వా బహి గన్ధేహి అలఙ్కరిత్వా పచ్చేకబుద్ధస్స హత్థేసు పతిట్ఠపేత్వా వన్ది. పచ్చేకబుద్ధో "అఞ్ఞేసమ్పి పచ్చేకబుద్ధానం సఙ్గహం కరిస్సామీ"తి అపరిభుఞ్జిత్వావ అనుమోదనం వత్వా పక్కామి. సోపి ఖో సేట్ఠి రాజుపట్ఠానం కత్వా ఆగచ్ఛన్తో పచ్చేకబుద్ధం దిస్వా ఆహ "మయం తుమ్హాకం పిణ్డపాతం దేథా"తి వత్వా పక్కన్తా, అపి వో లద్ధో పిణ్డపాతో"తి? ఆమ, సేట్ఠి లద్ధోతి. "పస్సామా"తి గీవం ఉక్ఖిపిత్వా ఓలోకేసి , అథస్స పిణ్డపాతగన్ధో ఉట్ఠహిత్వా నాసపుటం పహరి. సో చిత్తం సంయమేతుం అసక్కోన్తో పచ్ఛా విప్పటిసారీ అహోసి, తస్స పన విప్పటిసారస్స ఉప్పన్నాకారో "వరమేత"న్తిఆదినా పాళియం వుత్తోయేవ. పిణ్డపాతదానేన పనేస సత్తక్ఖత్తుం సుగతిం సగ్గం లోకం ఉపపన్నో, సత్తక్ఖత్తుమేవ చ సావత్థియం సేట్ఠికులే నిబ్బత్తో, అయఞ్చస్స సత్తమో భవో, పచ్ఛా విప్పటిసారేన పన నాపి ఉళారేసు భోగేసు చిత్తం నమతి. వుత్తఞ్హేతం **సంయుత్తవరలఞ్ఛకే** –

> "యం ఖో సో మహారాజ సేట్ఠి గహపతి దత్వా పచ్ఛా విప్పటిసారీ అహోసి 'వరమేతం పిణ్డపాతం దాసా వా కమ్మకరా వా భుఞ్జేయ్యు'న్తి, తస్స కమ్మస్స విపాకేన నాస్సుళారాయ భత్తభోగాయ చిత్తం నమతి, నాస్సుళారాయ వత్థభోగాయ, యానభోగాయ, నాస్సుళారానం పఞ్చన్నం కామగుణానం భోగాయ చిత్తం నమతీ"తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౩౧).

మయ్హకజాతకేపి వుత్తం –

> "ఇతి మహారాజ ఆగన్తుకసేట్ఠి తగరసిఖిపచ్చేకబుద్ధస్స దిన్నపచ్చయేన బహుం ధనం లభి , దత్వా అపరచేతనం పణీతం కాతుం అసమత్థతాయ పణీతే భోగే భుఞ్జితుం నాసక్ఖీ"తి (జా॰ అట్ఠ॰ ౩.౬.మయ్హకజాతకవణ్ణనా).

భాతు పనేస ఏకం పుత్తం (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౫౪) సాపతేయ్యస్స కారణా జీవితం వోరోపేసి, తేన కమ్మేన బహూని వస్సాని నిరయే పచ్చిత్థ, సత్తక్ఖత్తుఞ్చ అపుత్తకో జాతో, ఇదానిపి తేనేవ కమ్మేన మహారోరువం ఉపపన్నో. తేన వుత్తం **''మహారోరువం ఉపపన్నస్స సేట్ఠిగహపతినో వియా''**తి, పురిమపచ్ఛిమచేతనావసేన చేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. ఏకా హి చేతనా ద్వే పటిసన్ధియో న దేతీతి.

దసఆకారవణ్ణనా

౩౪౩. ఆకరోతి అత్తనో అనురూపతాయ సమరియాదపరిచ్ఛేదం ఫలం నిబ్బత్తేతీతి **ఆకారో,** కారణన్తి ఆహ ''**దసహి కారణేహీ**''తి. మరియాదత్థో హేత్థ **ఆ**-సద్దో. న దుస్సీలేస్వేవ, అథ ఖో **సీలవన్తేసుపి విప్పటిసారం ఉప్పాదేస్సతి.** తదుభయేపి న ఉప్పాదేతబ్బోతి హి దస్సేతుం అపి-సద్దేన, పి-సద్దేన వా సమ్పిణ్డనం కరోతి. **పటిగ్గాహకతోవ ఉప్పజ్జతీ**తి బలవతరం విప్పటిసారం సన్ధాయ వుత్తం, దుబ్బలో పన దేయ్యధమ్మతో, పరివారజనతోపి ఉప్పజ్జతేవ. **ఉప్పజ్జితుం యుత్త**న్తి ఉప్పజ్జనారహం. విప్పటిసారమ్పి వినోదేసీతి సమ్బన్ధో. **తేసంయేవా**తి పాణాతిపాతీనమేవ. యజనం నామేత్థ దానమేవాధిప్పేతం, న అగ్గిజుహనన్తి ఆహ ''**దేతు భవ**''న్తి. **విస్సజ్జతూ**తి ముత్తచాగవసేన చజతు. **అబ్భన్తర**న్తి అజ్ఝత్తం సకసన్తానే.

సోళసాకారవణ్ణనా

౩౪౪. అనుమతిపక్ఖాదయో ఏవ హేట్ఠా యఞ్ఞస్స వత్థుం కత్వా ''సోళసపరిక్ఖారా''తి వుత్తా, ఇధ పన సన్దస్సనాదివసేన అనుమోదనాయ ఆరద్ధత్తా వుత్తం ''**సోళసహి ఆకారేహీ**''తి. **దస్సేత్వా**తి అత్తనో దేసనానుభావేన పచ్చక్ఖమివ ఫలం దస్సేత్వా, అనేకవారం పన దస్సనతో ''దస్సేత్వా దస్సేత్వా''తి బ్యాపనవచనం, తదేవ ఆభుసో మేడనట్ఠేన **ఆమేడితవచన**న్తి ఆచరియేన (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౪౪) వుత్తం. ''**సమాదపేత్వా సమాదపేత్వా**''తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **తమత్థ**న్తి దానఫలవసేన కమ్మఫలసమ్బన్ధమత్థం. **సమాదపేత్వా**తి సుతమత్తం అకత్వా యథా రాజా తమత్థం సమ్మదేవ ఆదియతి చిత్తే కరోన్తో సుగ్గహితం కత్వా గణ్హాతి, తథా సక్కచ్చం ఆదాపేత్వా.

''**విప్పటిసారవినోదనేనా**''తి ఇదం నిదస్సనమత్తం. లోభదోసమోహఇస్సామచ్ఛరియమానాదయోపి హి దానచిత్తస్స ఉపక్కిలేసా, తేసం వినోదనేనపి తం వోదాపితం సముత్తేజితం నామ హోతి తిక్ఖవిసదభావాపత్తితో, ఆసన్నతరభావతో పన విప్పటిసారవినోదనమేవ గహితం. పవత్తితే హి దానే తస్స సమ్భవోతి. యాథావతో విజ్జమానేహి గుణేహి హట్ఠపహట్ఠభావాపాదనం సమ్పహంసనన్తి ఆహ ''**సున్దర**''న్తిఆది. **ధమ్మతో**తి సచ్చతో. తదత్థమేవ దస్సేతుం ''**ధమ్మేన సమేన కారణేనా**''తి వుత్తం. సచ్చఞ్హి ధమ్మతో అనపేతత్తా **ధమ్మం,** ఉపసమచరియభావతో **సమం,** యుత్తభావేన **కారణ**న్తి చ వుచ్చతి.

౩౪౫. తస్మిం యఞ్ఞే రుక్ఖతిణచ్ఛేదోపి నామ నాహోసి, కుతో పాణవధోతి పాణవధాభావస్సేవ దళ్హీకరణత్థం, సబ్బసో విపరీతగ్గాహేహి అవిదూసితతాదస్సనత్థఞ్చ పాళియం ''నేవ గావో హఞ్ఞింసూ''తిఆదీని వత్వాపి ''న రుక్ఖా ఛిజ్జింసూ''తిఆది వుత్తన్తి దస్సేన్తో ''**యే యూపనామకే**''తిఆదిమాహ. **బరిహిసత్థాయా**తి పరిచ్ఛేదత్థాయ. **వనమాలాసఙ్ఖేపేనా**తి వనపుప్ఫేహి గన్థితమాలానియామేన. ఏవం ఆచరియేన (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౪౫) వుత్తం, వనపన్తిఆకారేనాతి అత్థో. **భూమియం వా పత్థరన్తీ**తి వేదిభూమిం పరిక్ఖిపన్తా తత్థ తత్థ పత్థరన్తి. మన్తాదినా హి పరిసఙ్ఖతా భూమి విన్దతి అస్స లాభసక్కారేతి కత్వా ''**వేదీ**''తి వుచ్చతి. తేపి రుక్ఖా తేపి దబ్బాతి సమ్బన్ధో, కమ్మకత్తా చేతం ద్వయం, అభిహితకమ్మం వా. వత్తిచ్ఛాయ హి యథాసత్తిం కారకా భవన్తి. వుత్తనయేన పాణవధాభావస్స దళ్హీకరణత్థం, విపరీతగ్గాహేన అవిదూసితభావదస్సనత్థఞ్చేతన్తి దస్సేతి **కిం పనా**''తిఆదినా. **అన్తోగేహదాసో** అన్తోజాతో. **ఆదిసద్దేన** ధనక్కీతకరమరానీతసామందాసబ్యూపగతానం సఙ్గహో. **పుబ్బమేవా**తి భతికరణతో పగేవ. **ధనం గహేత్వా**తి దివసే దివసే యథాకమ్మం గహేత్వా. **భత్తవేతన**న్తి దేవసికం భత్తఞ్చేవ మాసికాదిపరిబ్బయఞ్చ. వుత్తోవాయమత్థో. **తజ్జితా**తి సన్తజ్జితా. **పరికమ్మానీ**తి సబ్బభాగియాని కమ్మాని, ఉచ్చావచాని కమ్మానీతి అత్థో. **పియసముదాచారేనేవా**తి ఇట్ఠవచనేనేవ. **యథానామవసేనేవా**తి పాకటనామానురూపేనేవ.

సప్పితేలనవనీతదధిమధుఫాణితేన చేవాతి ఏత్థ **చ**-సద్దో అవుత్తసముచ్చయత్థో, తేన పణీతపణీతానం నానప్పకారానం ఖాదనీయభోజనీయాదీనఞ్చేవ వత్థయానమాలాగన్ధవిలేపనసేయ్యావసథాదీనఞ్చ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో, తేనాహ "**పణీతేహి సప్పితేలాదిసమ్మిస్సేహేవా**"తిఆది. తస్స తస్స కాలస్స అనురూపేహి యాగు...పే.... పానకాదీహీతి సమ్బన్ధో. **సప్పిఆదీనన్తి** సప్పిఆదీహి.

౩౪౬. పటిసామేతబ్బతో, అత్తనో అత్తనో సన్తకభావతో **చ సం** నామ ధనం వుచ్చతి, తస్స పతీతి **సపతి** నిగ్గహితలోపేన, ధనవా, దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికహితావహత్తా తస్స హితన్తి **సాపతేయ్యం** , తదేవ ధనం. తేనాహ "**పహూతం ధన**"న్తి. **అక్ఖయధమ్మమేవా**తి అఖయసభావమేవ. **గామభాగేనా**తి సంకిత్తనవసేన గామే వా గహేతబ్బభాగేన, ఏవం ఆచరియేన (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౪౬) వుత్తం, పచ్చేకం సభాగగామకోట్ఠాసేనాతిపి అత్థో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

౩౪౭. **యఞ్ఞావాటో**తి ఖణితావాటస్స అస్సమేధాదియఞ్ఞయజనట్ఠానస్సేతం అధివచనం, తబ్బోహారేన పన ఇధ దానసాలాయ ఏవ, తాయ చ పురత్థిమనగరద్వారే కతాయ పురత్థిమభాగే ఏవాతి అత్థం దస్సేతి "**పురత్థిమతో నగరద్వారే**"తిఆదినా. తం పన ఠానం రఞ్ఞో దానసాలాయ నాతిదూరే ఏవాతి ఆహ "**యథా**"తిఆది. యతో తత్థ పాతరాసం భుఞ్జిత్వా అకిలన్తరూపాయేవ సాయన్హే రఞ్ఞో దానసాలం సమ్పాపుణన్తి. "**దక్ఖిణేన యఞ్ఞావాటస్సా**"తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **యాగుం పివిత్వా**తి హి యాగుసీసేన పాతరాసభోజనమాహ.

౩౪౮. **మధురన్తి** సాదురసం. **ఉపరి వత్తబ్బమత్థన్తి** "అపిచ మే భో ఏవం హోతీ"తిఆదినా వుచ్చమానమత్థం. **పరిహారేనా**తి భగవన్తం గరుం కత్వా అగారవపరిహారేన, ఉజుకభావాపనయనేన వా, ఉజుకవుత్తిం పరిహరిత్వా వఙ్కవుత్తియావ యథాచిన్తితమత్థం పుచ్ఛన్తో ఏవమాహాతి వుత్తం హోతి. తేనాహ "**ఉజుకమేవ పుచ్ఛయమానో అగారవో వియ హోతీ**"తి.

నిచ్చదానఅనుకులయఞ్ఞవణ్ణనా

౩౪౯. **ఉట్ఠాయా**తి దానే ఉట్ఠానవీరియమాహ, **సముట్ఠాయా**తి తస్స సాతచ్చకిరియం. కసివాణిజ్జాదికమ్మాని **అకరోన్తో** దలిద్దియాదిఅనత్థాపత్తియా **నస్సిస్సతీ**తి అధిప్పాయో. **అప్పసమ్భారతరో చేవ మహప్ఫలతరో చా**తి సఙ్ఖేపతో అట్ఠకథాయం వుత్తో పాళియం పన "అప్పత్థతరో చ అప్పసమారమ్భతరో చ మహప్ఫలతరో చ మహానిసంసతరో చా"తి పాఠో. తత్థ **అప్పసమ్భారతరో**తి అతివియ పరిత్తసమ్భారో, అసమారబ్భియసమ్భారో. **అప్పత్థతరో**తి పన అతివియ అప్పకిచ్చో, **అత్థో** చేత్థ కిచ్చం, త్థ-కారస్స ట్ఠ-కారం కత్వా "**అప్పట్ఠతరో**"తిపి పాఠో. సమ్మా ఆరభీయతి యఞ్ఞో ఏతేనాతి **సమారమ్భో,** సమ్భారసమ్భరణవసేన పవత్తసత్తపీళా, అప్పో సమారమ్భో ఏతస్సాతి తథా, అయం పనాతిసయేనాతి **అప్పసమారమ్భతరో.** విపాకసఙ్ఖాతం మహన్తం సదిసం ఫలమేతస్సాతి **మహప్ఫలో,** అయం పనాతిసయేనాతి **మహప్ఫలతరో.** ఉదయసఙ్ఖాతం మహన్తం నిస్సన్దాదిఫలమేతస్సాతి **మహానిసంసో,** అయం పనాతిసయేనాతి **మహానిసంసతరో. ధువదానానీ**తి ధువాని థిరాని అవిచ్ఛిన్నాని కత్వా దాతబ్బదానాని. **నిచ్చభత్తానీ**తి ఏత్థ భత్తసీసేన చతుపచ్చయగ్గహణం. **అనుకులయఞ్ఞానీ**తి అనుకులం కులానుక్కమం ఉపాదాయ దాతబ్బదానాని . తేనాహ "**అమ్హాక**"న్తిఆది. యాని పవత్తేతబ్బాని, తాని అనుకులయఞ్ఞాని నామాతి యోజేతబ్బం. **నిబద్ధదానానీ**తి నిబన్ధేత్వా నియమేత్వా పవేణీవసేన పవత్తితదానాని.

హత్థిదన్తేన కతా **దన్తమయసలాకా,** యత్థ దాయకానం నామం అఙ్కన్తి, ఇమినా తం నిచ్చభత్తం సలాకదానవసేనాతి దస్సేతి. **తం కులన్తి** అనాథపిణ్డికకులం. **దాలిద్దియేనాతి** దలిద్దభావేన. ''**ఏకసలాకతో ఉద్ధం దాతుం నాసక్ఖీ**''తి ఇమినా ఏకేనపి సలాకదానేన నిబద్ధదానం ఉపచ్ఛిన్దితుమదత్వా అనురక్ఖణమాహ. **రఞ్ఞోతి** సేతవాహనరఞ్ఞో.

ఆదీని వత్వాతి ఏత్థ **ఆది**సద్దేన "కస్మా సేనో వియ మంసపేసిం పక్ఖన్దిత్వా గణ్హాసీ"తి ఏవమాదీనం సమసమదానే ఉస్సుక్కనవచనానం సఙ్గహో. **గలగ్గాహో**తి గలగ్గహణా. ''**కమ్మచ్ఛేదవసేనా**''తి ఇమినా అత్తనో అత్తనో కమ్మోకాసాదానమ్పి పీళాయేవాతి దస్సేతి. **సమారమ్భ**సద్దో చేత్థ పీళనత్థోతి ఆహ ''**పీళాసఙ్ఖాతో సమారమ్భో**''తి. పుబ్బచేతనాముఞ్చచేతనాఅపరచేతనాసమ్పత్తియా దాయకవసేన తీణి అఙ్గాని, వీతరాగతావీతదోసతావీతమోహతాపటిపత్తియా దక్ఖిణేయ్యవసేన చ తీణీతి ఏవం **ఛళఙ్గసమన్నాగతా** హోతి **దక్ఖిణా,** ఛళఙ్గుత్తరే **నన్దమాతాసుత్తఞ్చ** (అ॰ ని॰ ౬.౩౭) తస్సత్థస్స సాధకం. అపరాపరం ఉప్పజ్జనకచేతనావసేన మహానదీ వియ, మహోఘో వియ చ ఇతో చితో చ అభిసన్దిత్వా పక్ఖన్దిత్వా పవత్తితో పుఞ్ఞమేవ **పుఞ్ఞాభిసన్దో. తథావిధన్తి** పమాణస్స కాతుం అసుకరత్తమాహ. కారణమహత్తేన ఫలమహత్తమ్పి వేదితబ్బం ఉపరి నజ్జా వుట్ఠియా మహోఘో వియాతి వుత్తం ''**తస్మా**''తిఆది.

౩౦౦. నవనవోతి సబ్బదా అభినవో, దివసే దివసే దాయకస్స బ్యాపారాపజ్జనతో కిచ్చపరియోసానం నత్థీతి వుత్తం ''**ఏకేనా**''తిఆది. యథారద్ధస్స ఆవాసస్స కతిపయేనాపి కాలేన పరిసమాపేతబ్బతో కిచ్చపరియోసానం అత్థీతి ఆహ ''**పణ్ణసాల**''న్తిఆది. మహావిహారేపి కిచ్చపరియోసానస్స అత్థితాఉపాయం దస్సేతుం ''**ఏకవారం ధనపరిచ్చాగం కత్వా**''తి వుత్తం. **సుత్తన్తపరియాయేనాతి సబ్బాసవసుత్తన్తాది**పాళినయేన. **నవానిసంసాతి** సీతపటిఘాతాదయో పటిసల్లానారామపరియోసానా యథాపచ్చవేక్ఖణం గణితా నవ ఉదయా, అప్పమత్తతాయ చేతే వుత్తా.

యస్మా పన ఆవాసం దేన్తేన నామ సబ్బమ్పి పచ్చయజాతం దిన్నమేవ హోతి. యథాహ **సంయుత్తాగమవరలఞ్ఛకే** "సో చ సబ్బదదో హోతి యో దదాతి ఉపస్సయ"న్తి (సం॰ ని॰ ౧.౪౨), సదా పుఞ్ఞపవడ్ఢనూపాయఞ్చ ఏతం. వుత్తఞ్హి తత్థేవ "యే దదన్తి ఉపస్సయం, తేసం దివా చ రత్తో చ, సదా పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీ"తి (సం॰ ని॰ ౧.౪౭) తథా హి ద్వే తయో గామే పిణ్డాయ చరిత్వా కిఞ్చి అలద్ధా ఆగతస్సాపి ఛాయూదకసమ్పన్నం ఆరామం పవిసిత్వా నహాయిత్వా పతిస్సయే ముహుత్తం నిపజ్జిత్వా ఉట్ఠాయ నిసిన్నస్స కాయే బలం ఆహరిత్వా పక్ఖిత్తం వియ హోతి. బహి విచరన్తస్స చ కాయే వణ్ణధాతు వాతాతపేహి కిలమతి, పతిస్సయం పవిసిత్వా ద్వారం పిధాయ ముహుత్తం నిపన్నస్స విసభాగసన్తతి వూపసమ్మతి, సభాగసన్తతి పతిట్ఠాతి, వణ్ణధాతు ఆహరిత్వా పక్ఖిత్తా వియ హోతి. బహి విచరన్తస్స చ పాదే కణ్టకో విజ్ఝతి, ఖాణు పహరతి, సరీసపాదిపరిస్సయా చేవ చోరభయఞ్చ ఉప్పజ్జతి, పతిస్సయం పవిసిత్వా ద్వారం పిధాయ నిపన్నస్స సబ్బే తే పరిస్సయా న హోన్తి, సజ్ఝాయన్తస్స ధమ్మపీతిసుఖం, కమ్మట్ఠానం మనసి కరోన్తస్స ఉపసమసుఖఞ్చ ఉప్పజ్జతి బహిద్ధా విక్ఖేపాభావతో. బహి విచరన్తస్స చ కాయే సేదా ముచ్చన్తి అక్ఖీని ఫన్దన్తి, సేనాసనం పవిసనక్ఖణే మఞ్చపీఠాదీని న పఞ్ఞాయన్తి, ముహుత్తం నిపన్నస్స పన అక్ఖిపసాదో ఆహరిత్వా పక్ఖిత్తో వియ హోతి, ద్వారవాతపానమఞ్చపీఠాదీని పఞ్ఞాయన్తి. ఏతస్మిఞ్చ ఆవాసే వసన్తం దిస్వా మనుస్సా చతూహి పచ్చయేహి సక్కచ్చం ఉపట్ఠహన్తి. తేన వుత్తం "ఆవాసం దేన్తేన...పే.... హోతీ"తి "సదా పుఞ్ఞపవడ్ఢనూపాయఞ్చ ఏత"న్తి చ, తస్మా ఏతే యథావుత్తా సబ్బేపి ఆనిసంసా వేదితబ్బా.

ఖన్ధకపరియాయేనాతి సేనాసనక్ఖన్ధకే (చూళవ. ౨౯౫) ఆగతవినయపాళినయేన. తత్థ హి ఆగతా –

"సీతం ఉణ్హం పటిహన్తి, తతో వాళమిగాని చ;
సరీసపే చ మకసే, సిసిరే చాపి వుట్ఠియో.

తతో వాతాతపో ఘోరో, సఞ్జాతో పటిహఞ్ఞతి;
లేణత్థఞ్చ సుఖత్థఞ్చ, ఝాయితుఞ్చ విపస్సితుం.

విహారదానం సఙ్ఘస్స, అగ్గం బుద్ధేన వణ్ణితం;
తస్మా హి పణ్డితో పోసో, సమ్పస్సం అత్థమత్తనో.

విహారే కారయే రమ్మే, వాసయేత్థ బహుస్సుతే;
తేసం అన్నఞ్చ పానఞ్చ, వత్థసేనాసనాని చ.

దదేయ్య ఉజుభూతేసు, విప్పసన్నేన చేతసా;
తే తస్స ధమ్మం దేసేన్తి, సబ్బదుక్ఖపనూదనం;
యం సో ధమ్మం ఇధఞ్ఞాయ, పరినిబ్బాతి అనాసవో"తి. –

రాజగహసేట్ఠాదీనం విహారదానేన అనుమోదనాగాథాయో పేయ్యాలవసేన దస్సితా. తత్థ **సీతం ఉణ్హన్తి** ఉతువిసభాగవసేన వుత్తం. **సిసిరే చాపి వుట్ఠియోతి** ఏత్థ **సిసిరోతి** సమ్ఫుసితకవాతో వుచ్చతి. **వుట్ఠియోతి** ఉజుకమేఘవుట్ఠియో ఏవ. ఏతాని సబ్బాని "పటిహన్తీ"తి ఇమినావ పదేన యోజేతబ్బాని.

పటిహఞ్ఞతీతి విహారేన పటిహఞ్ఞతి. **లేణత్థన్తి** నిలీయనత్థం. **సుఖత్థన్తి** సీతాదిపరిస్సయాభావేన సుఖవిహారత్థం. **"ఝాయితుఞ్చ విపస్సితు"న్తి** ఇదమ్పి పదద్వయం "సుఖత్థఞ్చా"తి ఇమినావ పదేన యోజేతబ్బం. ఇదఞ్హి వుత్తం హోతి – సుఖత్థఞ్చ విహారదానం, కతమసుఖత్థం? ఝాయితుం, విపస్సితుఞ్చ యం సుఖం తదత్థం. అథ వా పరపదేనపి యోజేతబ్బం – ఝాయితుఞ్చ విపస్సితుఞ్చ విహారదానం, "ఇధ ఝాయిస్సతి విపస్సిస్సతీ"తి దదతో **విహారదానం సఙ్ఘస్స అగ్గం బుద్ధేన వణ్ణితం.** వుత్తఞ్హేతం "సో చ సబ్బదదో హోతి, యో దదాతి ఉపస్సయ"న్తి (సం॰ ని॰ ౧.౪౨).

యస్మా చ అగ్గం వణ్ణితం, **తస్మా హి పణ్డితో పోసోతి** గాథా. **వాసయేత్థ బహుస్సుతేతి** ఏత్థ విహారే పరియత్తిబహుస్సుతే చ పటివేధబహుస్సుతే చ వాసేయ్య. **తేసం అన్నఞ్చాతి** యం తేసం అనుచ్ఛవికం అన్నఞ్చ పానఞ్చ వత్థాని చ మఞ్చపీఠాదిసేనాసనాని చ, తం సబ్బం తేసు **ఉజుభూతేసు** అకుటిలచిత్తేసు. **దదేయ్యాతి** నిదహేయ్య. తఞ్చ ఖో **విప్పసన్నేన చేతసా,** న చిత్తప్పసాదం విరాధేత్వా. ఏవం విప్పసన్నచిత్తస్స హి **తే తస్స ధమ్మం దేసేన్తి...పే.... పరినిబ్బాతి అనాసవోతి** అయమేత్థ అట్ఠకథానయో.

అయం పన **ఆచరియధమ్మపాలత్థేరేన** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౧౦) చేవ **ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేన** (సారత్థ॰ టీ॰ ౩.౨౯౫) చ సంవణ్ణితో టీకానయో – **సీతన్తి** అజ్ఝత్తం ధాతుక్ఖోభవసేన వా బహిద్ధా ఉతువిపరిణామవసేన వా ఉప్పజ్జనకసీతం. **ఉణ్హన్తి**

అగ్గిసన్తాపం, తస్స వనడాహాదీసు సమ్భవో దట్ఠబ్బో. **పటిహన్తీ**తి పటిబాధతి యథా తదుభయవసేన కాయచిత్తానం బాధనం న హోతి, ఏవం కరోతి. సీతుణ్హబ్భాహతే హి సరీరే విక్ఖిత్తచిత్తో భిక్ఖు యోనిసో పదహితుం న సక్కోతి, **వాళమిగానీ**తి సీహబ్యగ్ఘాదిచణ్డమిగే . గుత్తసేనాసనఞ్హి ఆరఞ్ఞకమ్పి పవిసిత్వా ద్వారం పిధాయ నిసిన్నస్స తే పరిస్సయా న హోన్తి. **సరీసపే**తి యే కేచి సరన్తే గచ్ఛన్తే దీఘజాతికే సప్పాదికే. **మకసే**తి నిదస్సనమత్తమేతం, డంసాదీనమ్పి ఏతేనేవ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **సిసిరే**తి సిసిరకాలవసేన, సత్తాహవద్దలికాదివసేన చ ఉప్పన్నే సిసిరసమ్ఫస్సే. **వుట్ఠియో**తి యదా తదా ఉప్పన్నా వస్సవుట్ఠియో పటిహన్తీతి యోజనా.

వాతాతపో ఘోరోతి రుక్ఖగచ్ఛాదీనం ఉమ్మూలభఞ్జనాదివసేన పవత్తియా ఘోరో సరజఅరజాదిభేదో వాతో చేవ గిమ్హపరిళాహసమయేసు ఉప్పత్తియా ఘోరో సూరియాతపో చ **పటిహఞ్ఞతి** పటిబాహీయతి. **లేణత్థ**న్తి నానారమ్మణతో చిత్తం నివత్తేత్వా పటిసల్లానారామత్థం. **సుఖత్థ**న్తి వుత్తపరిస్సయాభావేన ఫాసువిహారత్థం. **ఝాయితు**న్తి అట్ఠతింసాయ ఆరమ్మణేసు యత్థ కత్థచి చిత్తం ఉపనిబన్ధిత్వా ఉపనిజ్ఝాయితుం. **విపస్సితు**న్తి అనిచ్చాదితో సఙ్ఖారే సమ్మసితుం.

విహారేతి పతిస్సయే. **కారయే**తి కారాపేయ్య. **రమ్మే**తి మనోరమే నివాససుఖే. **వాసయేత్థ బహుస్సుతే**తి కారేత్వా పన ఏత్థ విహారే బహుస్సుతే సీలవన్తే కల్యాణధమ్మే నివాసేయ్య, తే నివాసేన్తో పన తేసం బహుస్సుతానం యథా పచ్చయేహి కిలమథో న హోతి, ఏవం **అన్నఞ్చ పానఞ్చ వత్థసేనాసనాని చ దదేయ్య ఉజుభూతేసు** అజ్ఝాసయసమ్పన్నేసు కమ్మకమ్మఫలానం, రతనత్తయగుణానఞ్చ సద్దహనేన **విప్పసన్నేన చేతసా.**

ఇదాని గహట్ఠపబ్బజితానం అఞ్ఞమఞ్ఞూపకారితం దస్సేతుం ''**తే తస్సా**''తి గాథమాహ. తత్థ **తే**తి బహుస్సుతా. **తస్సా**తి ఉపాసకస్స. **ధమ్మం దేసేన్తీ**తి సకలవట్టదుక్ఖపనూదనం సద్ధమ్మం దేసేన్తి. **యం సో ధమ్మం ఇధఞ్ఞాయా**తి సో ఉపాసకో యం సద్ధమ్మం ఇమస్మిం సాసనే సమ్మాపటిపజ్జనేన జానిత్వా అగ్గమగ్గాధిగమనేన **అనాసవో** హుత్వా **పరినిబ్బాతి** ఏకాదసగ్గివూపసమేన సీతి భవతీతి.

సీతపటిఘాతాదికా విపస్సనావసానా తేరస, అన్నాదిలాభో, ధమ్మస్సవనం, ధమ్మావబోధో, పరినిబ్బానన్తి ఏవమేత్థ **సత్తరస ఆనిసంసా వుత్తా.**

పటిగ్గహణకానం విహారవసేన ఉప్పన్నఫలానురూపమ్పి దాయకానం విహారదానఫలం వేదితబ్బం. యేభుయ్యేన హి కమ్మసరిక్ఖకఫలం లభన్తీతి ఆహ ''**తస్మా**''తిఆది. ''**సఙ్ఘస్స పన పరిచ్చత్తత్తా**''తి ఇమినా సఙ్ఘికవిహారమేవ పధానవసేన వదతి, సఙ్ఘికవిహారో నామేస చాతుద్దిసం సఙ్ఘం ఉద్దిస్స కతవిహారో, యం సన్ధాయ **పదభాజనియం** వుత్తం "సఙ్ఘికో నామ విహారో సఙ్ఘస్స దిన్నో హోతి పరిచ్చత్తో"తి. యత్థ హి చేతియం పతిట్ఠితం హోతి, ధమ్మస్సవనం కరీయతి, చతూహి దిసాహి భిక్ఖూ ఆగన్త్వా అప్పటిపుచ్ఛిత్వాయేవ పాదే ధోవిత్వా కుఞ్చికాయ ద్వారం వివరిత్వా సేనాసనం పటిజగ్గిత్వా యథాఫాసుకం గచ్ఛన్తి, సో అన్తమసో చతురతనికాపి పణ్ణసాలా హోతు, చాతుద్దిసం సఙ్ఘం ఉద్దిస్స కతవిహారోత్వేవ వుచ్చతి.

౩౨౧. లోభం నిగ్గణ్హితుం అసక్కోన్తస్స **దుప్పరిచ్చజా.** ''**ఏకభిక్ఖుస్స వా**'తిఆది ఉపాసకానం తథా సమాదానే ఆచిణ్ణం, దళ్హతరం సమాదానఞ్చ దస్సేతుం వుత్తం, సరణం పన తేసం సామం సమాదిన్నమ్పి సమాదిన్నమేవ హోతీ"తి వదన్తి. సఙ్ఘస్స వా గణస్స వా సన్తికేతి యోజనా. **తత్థా**తి యథాగహితే సరణే, ''**తస్సా**''తిపి పాఠో, యథాగహితసరణస్సాతి అత్థో. **నత్థి పునప్పునం కత్తబ్బతా**తి విఞ్ఞూజాతికే సన్ధాయ వుత్తం. విఞ్ఞూజాతికానమేవ హి సరణాదిఅత్థకోసల్లానం సువణ్ణఘటే

సీహవసా వియ అకుప్పం సరణగమనం తిట్ఠతి. **“జీవితపరిచ్చాగమయం పుఞ్ఞ”**న్తి చ ఇదం “సచే త్వం యథాగహితం సరణం న భిన్దిస్సతి, ఏవాహం తం మారేమీ”తి కామం కోచి తిణ్హేన సత్థేన జీవితా వోరోపేయ్య, తథాపి “నేవాహం బుద్ధం ‘న బుద్ధో’తి, ధమ్మం ‘న ధమ్మో’తి, సఙ్ఘం ‘న సఙ్ఘో’తి వదామీ”తి దళ్హతరం కత్వా గహితసరణస్స వసేన వుత్తం. **“సగ్గసమ్పత్తిం దేతీ”**తి నిదస్సనమత్తమేతం. ఫలానిసంసాని పనస్స సరణగమనవణ్ణనాయం (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౨౫౦ సరణగమనకథా) వుత్తానేవ.

౩౫.౨. వక్ఖమాననయేన వేరహేతుతాయ **వేరం** వుచ్చతి పాణాతిపాతాదిపాపధమ్మో, తం మణతి “మయి ఇధ ఠితాయ కథమాగచ్ఛసీ”తి తజ్జేన్తీ వియ నివారేతీతి **వేరమణీ**, తతో వా పాపధమ్మతో విరమతి ఏతాయాతి “విరమణీ”తి వత్తబ్బే నిరుత్తినయేన ఇ-కారస్స ఏ-కారం కత్వా **“వేరమణీ”**తి వుత్తం. **ఖుద్దకపాఠట్ఠకథాయం** పనాహ “వేరమణిసిక్ఖాపదం, విరమణిసిక్ఖాపదన్తి ద్విధాసజ్ఝాయం కరోన్తీ”తి (ఖు. పా. అట్ఠ. సాధారణవిభావనా) కుసలచిత్తసమ్పయుత్తావేత్థ విరతి అధిప్పేతా, న ఫలసమ్పయుత్తా యఞ్ఞాధికరణతో. అసమాదిన్నసీలస్స సమ్పత్తతో యథూపట్ఠితవీతిక్కమితబ్బవత్థుతో విరతి **సమ్పత్తవిరతి.** సమాదానవసేన ఉప్పన్నా విరతి **సమాదానవిరతి. సేతు** వుచ్చతి అరియమగ్గో, తప్పరియాపన్నా హుత్వా పాపధమ్మానం సముచ్ఛేదవసేన ఘాతనప్పవత్తా విరతి **సేతుఘాతవిరతి.** అఞ్ఞత్ర “సముచ్ఛేదవిరతీ”తిపి వుత్తా. ఇదాని తా సరూపతో దస్సేతుం **“తత్థా”**తిఆది వుత్తం. **జాతి...పే.... దీనీ**తి అపదిసితబ్బజాతిగోత్తకులాదీని. **ఆది**సద్దేన వయబాహుసచ్చాదీనం సఙ్గహో . **పరిహరతీ**తి అవీతిక్కమవసేన పరివజ్జేతి, సీహళదీపే చక్కనఉపాసకస్స వియ సమ్పత్తవిరతి వేదితబ్బా.

“పాణం న హనామీ”తిఆదీసు ఆదయత్థేన **ఇతి**-సద్దేన, వికప్పత్థేన వా-సద్దేన వా “అదిన్నం నాదియామి, అదిన్నాదానా విరమామి, వేరమణిం సమాదియామీ”తి ఏవమాదీనం పచ్చేకమత్థానం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. ఏవఞ్చ కత్వా “సిక్ఖాపద” మిచ్చేవ అవత్వా “సిక్ఖాపదానీ”తి వుత్తం. పాణాతిపాతా వేరమణిన్తి సమ్బన్ధో. **సమాదియామీ**తి సమ్మా ఆదియామి, అవీతిక్కమాధిప్పాయేన, అఖణ్డా’ ఛిద్దా’ కమ్మాసా’ సబలకారితాయ చ గణ్హామీతి వుత్తం హోతి. ఉత్తరవడ్ఢమానపబ్బతవాసిఉపాసకస్స (మ. ని. అట్ఠ. ౧.౮౯ కుసలకమ్మపథవణ్ణనా; సం. ని. అట్ఠ. ౨.౨.౧౯౮-౧౧౧; ధ. స. అట్ఠ. కుసలకమ్మపథవణ్ణనా) వియ సమాదానవిరతి వేదితబ్బా.

మగ్గసమ్పయుత్తాతి సమ్మాదిట్ఠియాదిమగ్గసమ్పయుత్తా. ఇదాని తత్థా తత్థాగతేసు ధమ్మతో, కోట్ఠాసతో, ఆరమ్మణతో, వేదనాతో, మూలతో, ఆదానతో, భేదతోతిఆదినా అనేకధా వినిచ్ఛయేసు సఙ్ఖేపేనేవ ఆరమ్మణతో వినిచ్ఛయం దస్సేతుం **“తత్థా”**తిఆది వుత్తం. **పురిమా ద్వే**తి సమ్పత్తసమాదానవిరతియో. **“జీవితిన్ద్రియాదివత్థూ”**తి పరమత్థతో పాణో వుత్తో, పణ్ణత్తితో పన “సత్తాదివత్థూ”తి వత్తబ్బం, ఏవఞ్హి “సత్తేయేవ ఆరభిత్వా పాణాతిపాతా, అబ్రహ్మచరియా చ విరమతీ”తి (ఖు. పా. అట్ఠ. ఏకతానానతాదివినిచ్ఛయ) **ఖుద్దకాగమట్ఠకథావచనేన** సంసన్దతి సమేతీతి. **ఆది**సద్దేన చేత్థ సత్తసఙ్ఖారవసేన అదిన్నవత్థు, తథా ఫోట్ఠబ్బవత్థు, వితథవత్థు, సఙ్ఖారవసేనేవ సురామేరయవత్థూతి ఏతేసం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **తం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తన్తీ**తి యథావుత్తం వీతిక్కమవత్థుం ఆలమ్బిత్వా వీతిక్కమనచేతనాసఙ్ఖాతవిరమితబ్బవత్థుతో విరమణవసేన పవత్తన్తి. **పచ్ఛిమా**తి సేతుఘాతవిరతి. **నిబ్బానారమ్మణావ** తథాపి కిచ్చసాధనతో. ఇమినా పన తత్థేవ ఆగతేసు తీసు ఆచరియవాదేసు ద్వే పటిబాహిత్వా ఏకస్సేవానుజాననం వేదితబ్బం.

“సమ్పత్తవిరతి, హి సమాదానవిరతి చ యదేవ పజహతి, తం అత్తనో పాణాతిపాతాదిఅకుసలమేవారమ్మణం కత్వా పవత్తతీ”తి కేచి వదన్తి. “సమాదానవిరతి యతో విరమతి, తం అత్తనో వా పరేసం వా పాణాతిపాతాదిఅకుసలమేవాలమ్బణం కత్వా పవత్తతి. సమ్పత్తవిరతి పన యతో విరమతి, తేసం పాణాతిపాతాదీనం ఆలమ్బణానేవ ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తతీ”తి అపరే. “ద్వయమ్పి చేతం యతో పాణాతిపాతాదిఅకుసలతో విరమతి, తేసమారమ్మణభూతం వీతిక్కమితబ్బవత్థుమేవాలమ్బణం కత్వా పవత్తతి. పురిమపురిమపదత్థఞ్హి వీతిక్కమవత్థుమాలమ్బణం కత్వా పచ్ఛిమపచ్ఛిమపదత్థతో విరమితబ్బవత్థుతో విరమతీ”తి అఞ్ఞే. పఠమవాదో చేత్థ అయుత్తోయేవ. కస్మా? తస్స అత్తనో పాణాతిపాతాదిఅకుసలస్స పచ్చుప్పన్నాభావతో, అబహిద్ధాభావతో చ. సిక్ఖాపదవిభఙ్గే హి పఞ్చన్నం సిక్ఖాపదానం పచ్చుప్పన్నారమ్మణతా, బహిద్ధారమ్మణతా చ వుత్తా. తథా దుతియవాదోపి అయుత్తోయేవ. కస్మా? పురిమవాదేన సమ్మిస్సత్తా, పరేసం పాణాతిపాతాదిఅకుసలారమ్మణభావే చ అనేకన్తి కత్తా, ద్విన్నం ఆలమ్బణప్పభేదవచనతో చ. తతియవాదో పన యుత్తో సబ్బభాణకానమభిమతో, తస్మా తదేవ అనుజానాతీతి దట్ఠబ్బం. తేన వుత్తం “తీసు ఆచరియవాదేసు ద్వే పటిబాహిత్వా ఏకస్సేవానుజాననం వేదితబ్బ”న్తి.

ఏత్థాహ – యజ్జేతం విరతిద్వయం జీవితిన్ద్రియాదివీతిక్కమితబ్బవత్థుమేవాలమ్బణం కత్వా పవత్తేయ్య, ఏవం సతి అఞ్ఞం చిన్తేన్తో అఞ్ఞం కరేయ్య, యఞ్చ పజహతి, తం న జానేయ్యాతి అయ'మనధిప్పేతో అత్థో ఆపజ్జతీతి? వుచ్చతే – న హి కిచ్చసాధనవసేన పవత్తేన్తో “అఞ్ఞం చిన్తేన్తో అఞ్ఞం కరోతీ”తి వా “యఞ్చ పజహతి, తం న జానాతీ”తి వా వుచ్చతి. యథా పన అరియమగ్గో నిబ్బానారమ్మణోవ కిలేసే పజహతి, ఏవం జీవితిన్ద్రియాదివత్థారమ్మణమ్పేతం విరతిద్వయం పాణాతిపాతాదీని దుస్సీల్యాని పజహతి. తేనాహు పోరాణా –

> “ఆరభిత్వాన అమతం, జహన్తో సబ్బపాపకే;
> నిదస్సనఞ్చేత్థ భవే, మగ్గట్ఠోరియపుగ్గలో”తి. (ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ ఏకతానానతావినిచ్ఛయ);

ఇదాని సఙ్ఖేపేనేవ ఆదానతో, భేదతో వా వినిచ్ఛయం దస్సేతుం **‘‘ఏత్థా’’**తిఆది వుత్తం. “పఞ్చఙ్గసమన్నాగతం సీలం సమాదియామీ”తిఆదినా **ఏకతో** ఏకజ్ఝం గణ్హాతి. ఏవమ్పి హి కిచ్చవసేన ఏతాసం పఞ్చవిధతా విఞ్ఞాయతి. **సబ్బానిపి భిన్నాని హోన్తి** ఏకజ్ఝం సమాదిన్నత్తా. న హి తదా పఞ్చఙ్గికత్తం సీలస్స సమ్పజ్జతి. యం తు వీతిక్కన్తం, తేనేవ కమ్మబద్ధో. “పాణాతిపాతా వేరమణిసిక్ఖాపదం సమాదియామీ”తిఆదినా **ఏకేకం** విసుం విసుం గణ్హాతి. **‘‘వేరమణిసిక్ఖాపద’’**న్తి చ ఇదం సమాసభావేన **ఖుద్దకపాఠట్ఠకథాయం** (ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ సాధారణవిభావనా) వుత్తం, పాళిపోత్థకేసు పన “వేరమణీ”న్తి నిగ్గహితన్తమేవ బ్యాసభావేన దిస్సతి. గహట్ఠవసేన చేతం వుత్తం. సామణేరానం పన యథా తథా వా సమాదానే ఏకస్మిం భిన్నే సబ్బానిపి భిన్నాని హోన్తి పారాజికాపత్తితో. ఇతి ఏకజ్ఝం, పచ్చేకఞ్చ సమాదానే విసేసో ఇధ వుత్తో, **ఖుద్దకాగమట్ఠకథాయం** పన “ఏకజ్ఝం సమాదియతో ఏకాయేవ విరతి ఏకావ చేతనా హోతి, కిచ్చవసేన పనేతాసం పఞ్చవిధత్తం విఞ్ఞాయతి. పచ్చేకం సమాదియతో పన పఞ్చేవ విరతియో, పఞ్చ చ చేతనా హోన్తీ”తి (ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ ఏకతానానతాదివినిచ్ఛయ) అయం విసేసో వుత్తో. భేదేపి “యథా తథా వా సమాదియన్తు, సామణేరానం ఏకస్మిం భిన్నే సబ్బానిపి భిన్నాని హోన్తి. పారాజికట్ఠానియాని హి తాని తేసం. యం తు వీతిక్కన్తం హోతి, తేనేవ కమ్మబద్ధో. గహట్ఠానం పన ఏకస్మిం భిన్నే ఏకమేవ భిన్నం హోతి, యతో తేసం తంసమాదానేనేవ పున పఞ్చఙ్గికత్తం సీలస్స సమ్పజ్జతీ”తి వుత్తం. యథావుత్తోపి దీఘభాణకానం వాదో అపరేవాదో నామ తత్థ కతో.

సేతుఘాతవిరతియా పన భేదో నామ నత్థి పటిపక్ఖసముచ్ఛిన్దనేన అకుప్పసభావత్తా. తదేవత్థం దస్సేతేన "**భవన్తరేపీ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ "**భవన్తరేపీ**"తి ఇమినా అత్తనో అరియభావం అజానన్తోపీతి అత్థం విఞ్ఞాపేతి. **జీవితహేతుపి,** పగేవ అఞ్ఞహేతు. "**నేవ పాణం హనతి, న సురం పివతీ**"తి ఇదం మజ్ఝేపెయ్యాలనిద్దిట్ఠం, మిగపదవళఞ్జననయేన వా వుత్తం . **సురన్తి** చ నిదస్సనమత్తం. సబ్బమ్పి హి సురామేరయమజ్జపమాదట్ఠానానుయోగం న కరోతి. "మజ్జన్తి తదేవ ఉభయం, యం వా పనఞ్ఞమ్పి సురాసవవినిముత్తం మదనీయ"న్తి (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౫.౧౧౩౪) **సంయుత్తమహావగ్గట్ఠకథాయం** వుత్తం. **ఖుద్దకపాఠట్ఠకథాయఞ్చ** "తదుభయమేవ మదనీయట్ఠేన మజ్జం, యం వా పనఞ్ఞమ్పి కిఞ్చి అత్థి మదనీయం, యేన పీతేన మత్తో హోతి పమత్తో, ఇదం వుచ్చతి మజ్జ"న్తి (ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ పురిమపఞ్చసిక్ఖాపదవణ్ణనా) "**సచే పిస్స**"తిఆదినా తత్థేవ విసేసదస్సనం, అజానన్తస్సపి **ఖీరమేవ** ముఖం **పవిసతి, న సురా,** పగేవ జానన్తస్స. **కోఞ్చసకుణానన్తి** కున్తసకుణానం. సచేపి ముఖే ఖీరమిస్సకే ఉదకే పక్ఖిపన్తీతి యోజేతబ్బం. "న చేత్థ ఉపమోపమేయ్యానం సమ్బద్ధతా సియా కోఞ్చసకుణానం యోనిసిద్ధత్తా"తి కోచి వదేయ్యాతి ఆహ "**ఇద**"న్తిఆది. **యోనిసిద్ధన్తి** మనుస్సతిరచ్ఛానానం ఉద్ధం తిరియమేవ దీఘతా వియ, బకానం మేఘసద్దేన, కుక్కుటీనం వాతేన గబ్భగ్గహణం వియ చ **జాతిసిద్ధం,** ఇతి కోచి వదేయ్య చేతి అత్థో. "చేవా"తిపి పాఠం వత్వా సముచ్చయత్థమిచ్ఛన్తి కేచి. **ధమ్మతాసిద్ధన్తి** బోధిసత్తే కుచ్ఛిగతే బోధిసత్తమాతు సీలం వియ, విజాతే తస్సా దివఙ్గమనం వియ చ సభావేన సిద్ధం, మగ్గధమ్మతాయ వా అరియమగ్గానుభావేన సిద్ధన్తి వేదితబ్బన్తి విస్సజ్జేయ్యాతి అత్థో.

దిట్ఠిజుకరణం నామ భారియం దుక్కరం, తస్మా సరణగమనం సిక్ఖాపదసమాదానతో మహట్ఠతరమేవ, న అప్పట్ఠతరన్తి అధిప్పాయో. **ఏతన్తి** సిక్ఖాపదం. **యథా వా తథా వా గణ్హన్తస్సాపీతి** ఆదరం గారవమకత్వా సమాదియన్తస్సాపి. **సాధుకం గణ్హన్తస్సాపీతి** సక్కచ్చం సీలాని సమాదియన్తస్సాపి **అప్పట్ఠతరమేవ, అప్పసమారమ్భతరఞ్చ,** న దిగుణం ఉస్సాహో కరణీయోతి వుత్తం హోతి. సీలం ఇధ అభయదానతాయ **దానం,** అనవసేసం వా సత్తనికాయం దయతి రక్ఖతీతి **దానం.** అయమేత్థ అట్ఠకథాముత్తకనయో – సరణం ఉపగతేన కాయవాచాచిత్తేహి సక్కచ్చం వత్థుత్తయపూజా కాతబ్బా, తత్థ చ సంకిలేసో సాధుకం పరిహరితబ్బో, సిక్ఖాపదాని పన సమాదానమత్తం, సమ్పత్తవత్థుతో విరమణమత్తఞ్చాతి సరణగమనతో సీలస్స అప్పట్ఠతరతా, అప్పసమారమ్భతరతా చ వేదితబ్బా. సబ్బేసం సత్తానం జీవితదానాదినా దణ్డనిధానతో, సకలలోకియలోకుత్తర గుణాధిట్ఠానతో చస్స **మహప్ఫలతరతా, మహానిసంసతరతా** చ దట్ఠబ్బాతి.

తమత్థం పాళియా సాధేన్తో "**పుత్తఞ్ఞాత**"న్తిఆదిమాహ. తత్థ "అగ్గానీ"తి ఞాతత్తా **అగ్గఞ్ఞాని.** చిరరత్తతాయ ఞాతత్తా **రత్తఞ్ఞాని.** "అరియానం సాధూనం వంసానీ"తి ఞాతత్తా **వంసఞ్ఞాని.** పురిమకానం ఆదిపురిసానం ఏతానీతి **పోరాణాని.** సబ్బసో కేనచిపి పకారేన సాధూహి న కిణ్ణాని న ఛడ్డితానీతి **అసంకిణ్ణాని.** అయఞ్చ నయో నేసం యథా అతీతే, ఏవం ఏతరహి, అనాగతే చాతి ఆహ "**అసంకిణ్ణపుబ్బానీ**"తిఆది. అతీతే హి కాలే అసంకిణ్ణభావస్స "అసంకిణ్ణపుబ్బానీ"తి నిదస్సనం, పచ్చుప్పన్నే "న సఙ్కియన్తీ"తి, అనాగతే "న సఙ్కియిస్సన్తీ"తి. అతోయేవ **అప్పటికుట్ఠాని** న పటిక్ఖిత్తాని. న హి కదాచిపి విఞ్ఞూ సమణబ్రాహ్మణా హింసాదిపాపధమ్మం అనుజానన్తి. **అపరిమాణానం సత్తానం అభయం దేతీతి** సబ్బేసు భూతేసు నిహితదణ్డత్తా సకలస్సపి సత్తనికాయస్స భయాభావం దేతి. న హి అరియసావకతో కస్సచి భయం హోతి. **అవేరన్తి** వేరాభావం. **అబ్యాపజ్ఝన్తి** నిద్దుక్ఖతం. "**అపరిమాణానం సత్తానం అభయం దత్వా**"తిఆది ఆనిసంసదస్సనం, హేతుమ్పి చేత్థ **త్వా**-సద్దో యథా "మాతరం సరిత్వా రోదతీ"తి.

యం కిఞ్చి చజనలక్ఖణం, సబ్బం తం యఞ్ఞోతి ఆహ "**ఇదఞ్చ పనా**"తిఆది. న ను చ పఞ్చసీలం సబ్బకాలికం. అబుద్ధుప్పాదకాలేపి హి విఞ్ఞూ తం సమాదియన్తి, న చ ఏకన్తతో విముత్తాయతనం బాహిరకానమ్పి సమాదిన్నత్తా. సరణగమనం పన బుద్ధుప్పాదహేతుకం, ఏకన్తతో చ విముత్తాయతనం, కథం తత్థ సరణగమనతో పఞ్చసీలస్స మహప్ఫలతాతి ఆహ "**కిఞ్చాపీ**"తిఆది. **జేట్ఠకన్తి** మహప్ఫలభావేన ఉత్తమం. "**సరణగమనేయేవ పతిట్ఠాయా**"తి ఇమినా తస్స సీలస్స సరణగమనేన అభిసఙ్ఖతత్తా తతో మహప్ఫలతం, తథా అనభిసఙ్ఖతస్స చ సీలస్స అప్పఫలతం దస్సేతి.

౩౫౩. ఈదిసమేవాతి ఏవం సంకిలేసపటిపక్ఖమేవ హుత్వా. నను చ పఠమజ్ఝానాదియఞ్ఞాయేవ దేసేతబ్బా, కస్మా బుద్ధుప్పాదతో పట్ఠాయ దేసనమారభతీతి అనుయోగం పరిహరితుం "**తివిధ...పే.... దస్సేతుకామో**"తి వుత్తం. తివిధసీలపారిపూరియం ఠితస్స హి సేసం యఞ్ఞానం అప్పట్ఠతరతా, మహప్ఫలతరతా చ హోతి, తస్మా తం దస్సేతుకామత్తా బుద్ధుప్పాదతో పట్ఠాయ దేసనం ఆరభతీతి వుత్తం హోతి. తేనాహ "**తత్థా**"తిఆది. **హేట్ఠా వుత్తేహి గుణేహీతి** ఏత్థ "సో తం ధమ్మం సుత్వా తథాగతే సద్ధం పటిలభతీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౧౯౧) హేట్ఠా వుత్తా సరణగమనం, సీలసమ్పదా, ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారతాతి ఏవమాదయో గుణా వేదితబ్బా. పఠమం ఝానం నిబ్బత్తేన్తో న కిలమతీతి యోజనా. **తానీతి** పఠమజ్ఝానాదీని. "**పఠమం ఝాన**"న్తిఆదినా పాళియం పణీతానమేవ ఝానానం ఉక్కట్ఠనిద్దేసో కతోతి మన్తవా "**ఏకం కప్పం, అట్ఠ కప్పే**"తిఆది వుత్తం, మహాకప్పవసేన చేత్థ అత్థో. హీనం పన పఠమం ఝానం అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పస్స తతియభాగం ఆయుం దేతి. మజ్ఝిమం ఉపడ్ఢకప్పం. హీనం దుతియం ఝానం ద్వే కప్పాని, మజ్ఝిమం చత్తారీతిఆదినా అత్థో నేతబ్బో. అపిచ యస్మా పణీతానియేవేత్థ ఝానాని అధిప్పేతాని మహప్ఫలతరభావదస్సనపరత్తా దేసనాయ, తస్మా "పఠమం ఝానం ఏకం కప్ప"న్తిఆదినా పణీతానేవ ఝానాని నిద్దిట్ఠానీతి దట్ఠబ్బం.

తదేవాతి చతుత్థజ్ఝానమేవ. చతుక్కనయేన హి దేసనా ఆగతా. యది ఏవం కథం ఆరుప్పతాతి ఆహ "**ఆకాసానఞ్చాయతనాదిసమాపత్తివసేన భావిత**"న్తి, తథా భావితత్తా చతుత్థజ్ఝానమేవ ఆరుప్పం హుత్వా వీసతికప్పసహస్సాదీని ఆయుం దేతీతి అధిప్పాయో. అయం ఆచరియస్స మతి. అథ వా **తదేవాతి** ఆరుప్పసఙ్ఖాతం చతుత్థజ్ఝానమేవ, తం పన కస్మా వీసతికప్పసహస్సాదీని ఆయుం దేతీతి వుత్తం "**ఆకాసానఞ్చాయతనాదిసమాపత్తివసేన భావిత**"న్తి, తథా భావితత్తా ఏవం దేతీతి అధిప్పాయో. అపరో నయో "**తదేవా**"తి వుత్తే రూపావచరచతుత్థజ్ఝానమేవాతి అత్థో ఆపజ్జేయ్యాతి తం నివత్తేతుం "**ఆకాసానఞ్చాయతనాదిసమాపత్తివసేన భావిత**"న్తి ఆహ, తథా భావితం అఙ్గసమతాయ చతుత్థజ్ఝానసఙ్ఖాతం ఆరుప్పజ్ఝానమేవాధిప్పేతన్తి వుత్తం హోతి.

సమ్మదేవ నిచ్చసఞ్ఞాదిపటిపక్ఖవిధమనవసేన పవత్తమానా పుబ్బభాగియే ఏవ బోధిపక్ఖియధమ్మే సమానేన్తీ విపస్సనా విపస్సకపుగ్గలస్స అనప్పకం పీతిసోమనస్సం సమావహతీతి వుత్తం "**విపస్సనాసుఖసదిసస్స పన సుఖస్స అభావా మహప్ఫల**"న్తి. యథాహ ధమ్మరాజా **ధమ్మపదే** –

> "యతో యతో సమ్మసతి, ఖన్ధానం ఉదయబ్బయం;
>
> లభతీ పీతిపామోజ్జం, అమతం తం విజానత"న్తి. (ధ॰ ప॰ ౩౭౪);

యస్మా పనాయం దేసనా ఇమినా అనుక్కమేన ఇమాని ఞాణాని నిబ్బత్తేన్తస్స వసేన పవత్తితా, తస్మా "**విపస్సనాఞాణే పతిట్ఠాయా**"తిఆదినా హేట్ఠిమం హేట్ఠిమం ఉపరిమస్స ఉపరిమస్స పతిట్ఠాభూతం కత్వా వుత్తం.

సమానరూపనిమ్మానం నామ మనోమయిద్ధియా అఞ్ఞేహి అసాధారణకిచ్చన్తి ఆహ ‘‘**అత్తనో...పే.... మహప్ఫలా**’’తి. హత్థిఅస్సాదివివిధరూపకరణం **వికుబ్బనం,** తస్స దస్సనసమత్థతాయ. **ఇచ్ఛితిచ్ఛితట్ఠానం** నామ పురిమజాతీసు ఇచ్ఛితిచ్ఛితో ఖన్ధపదేసో. అరహత్తమగ్గేనేవ మగ్గసుఖం నిట్ఠితన్తి వుత్తం ‘‘**అతి...పే.... మహప్ఫల**’’న్తి. **సమాపేన్తోతి** పరియోసాపేన్తో.

కూటదన్తఉపాసకత్తపటివేదనాదికథావణ్ణనా

౩౫౮-౮. ‘‘**అభిక్కన్తం భో గోతమా**’’తిఆది దేసనాయ పసాదవచనం, ‘‘**ఏసాహం భవన్త**’’న్తిఆది పన సరణగమనవచనన్తి తదుభయసమ్బన్ధం దస్సేన్తో ‘‘**దేసనాయా**’’తిఆదిమాహ. **తనూతి** మన్దో కాయికచేతసికసుఖసముపబ్యూహతో. **సబ్బే తే పాణయోతి** ‘‘సత్త చ ఉసభసతానీ’’తిఆదినా వుత్తే సబ్బే తే పాణినో. **తం పవత్తిన్తి** తేసం పాణీనం మోచనాకారం. **ఆకులభావోతి** భగవతో సన్తికే ధమ్మస్స సుతత్తా పాణీసు అనుద్దయం ఉపట్ఠపేత్వా ఠితస్స ‘‘కథఞ్హి నామ మయా తావ బహూ పాణినో మారణత్థాయ బన్ధాపితా’’తి చిత్తే పరిబ్యాకులభావో, యస్మా అత్థి, తస్మా న దేసేతీతి యోజనా, ‘‘**ఉదపాదీ**’’తిపి పాఠో. **సుత్వాతి** ‘‘ముత్తా భో తే పాణయో’’తి ఆరోచితవచనం సుత్వా. **చిత్తచారోతి** చిత్తప్పవత్తి. ‘‘కల్లచిత్తం ముదుచిత్తం వినీవరణచిత్తం ఉదగ్గచిత్తం పసన్నచిత్త’’న్తి ఇదం పదపఞ్చకం సన్ధాయ‘‘**కల్లచిత్తన్తిఆదీ**’’తి వుత్తం. తత్థ ‘‘దానకథం సీలకథ’’న్తిఆదినా వుత్తాయ అనుపుబ్బికథాయ ఆనుభావేన. కామచ్ఛన్దవిగమేన **కల్లచిత్తతా** అరోగచిత్తతా, బ్యాపాదవిగమేన మేత్తావసేన **ముదుచిత్తతా** అకథినచిత్తతా, ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చవిగమేన విక్ఖేపాభావతో **వినీవరణచిత్తతా** తేహి అమలీనచిత్తతా, థినమిద్ధవిగమేన సమ్పగ్గహణవసేన **ఉదగ్గచిత్తతా** అమలీనచిత్తతా, విచికిచ్ఛావిగమేన సమ్మాపటిపత్తియా అవిముత్తతాయ **పసన్నచిత్తతా** అనావిలచిత్తతా చ హోతీతి ఆహ ‘‘**అనుపుబ్బికథానుభావేన విక్ఖమ్భితనీవరణతం సన్ధాయ వుత్త**’’న్తి. యం పనేత్థ అత్థతో అవిభత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఇతి సుమఙ్గలవిలాసినియా దీఘనికాయట్ఠకథాయ పరమసుఖుమగమ్భీరదురనుబోధత్థపరిదీపనాయ సువిమలవిపులపఞ్ఞావేయ్యత్తియజననాయ సాధువిలాసినియా నామ లీనత్థపకాసనియా కూటదన్తసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థపకాసనా.

కూటదన్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. మహాలిసుత్తవణ్ణనా

బ్రాహ్మణదూతవత్థువణ్ణనా

౩౫౯. ఏవం కూటదన్తసుత్తం సంవణ్ణేత్వా ఇదాని మహాలిసుత్తం సంవణ్ణేన్తో యథానుపుబ్బం సంవణ్ణనోకాసస్స పత్తభావం విభావేతుం, కూటదన్తసుత్తస్సానన్తరం సఙ్గీతస్స సుత్తస్స మహాలిసుత్తభావం వా పకాసేతుం ''**ఏవం మే సుతం... పే.... వేసాలియన్తి మహాలిసుత్త**''న్తి ఆహ. **పునప్పునం విసాలభావూపగమనతో**తి ఏత్థాయం సఙ్ఖేపో – బారాణసిరఞ్ఞో కిర అగ్గమహేసియా మంసపేసిగబ్భేన ద్వే దారకా నిబ్బత్తా ధీతా చ పుత్తో చ, తేసం అఞ్ఞమఞ్ఞం వివాహేన సోళసక్ఖత్తుం పుత్తధీతువసేన ద్వే ద్వే దారకా విజాతా. తతో తేసం దారకానం యథాక్కమం వడ్ఢన్తానం పచ్చేకం సపరివారానం ఆరాముయ్యాననివాసట్ఠానపరివారసమ్పత్తిం గహేతుం అప్పహోనకతాయ నగరం తిక్ఖత్తుం గావుతన్తరేన గావుతన్తరేన పరిక్ఖిపింసు, ఏవం తస్స పునప్పునం తిపాకారపరిక్ఖేపేన విసాలభావముపగతత్తా ''**వేసాలీ**''త్వేవ నామం జాతం. తేన వుత్తం ''**పునప్పునం విసాలభావూపగమనతో వేసాలీతి లద్ధనామకే నగరే**''తి. విత్థారకథా చేత్థ మహాసీహనాదసుత్తవణ్ణనాయ, (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౪౬) రతనసుత్తవణ్ణనాయ (ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ వేసాలివత్థు; సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.రతనసుత్తవణ్ణనా) చ గహేతబ్బా. **బహినగరే**తి నగరతో బహి, న అమ్బపాలివనం వియ అన్తోనగరస్మిం. **సయంజాత**న్తి సయమేవ జాతం అరోపిమం. **మహన్తభావేనా**తి రుక్ఖగచ్ఛానం, ఠితోకాసస్స చ మహన్తభావేన. తేనేవాహ ''**హిమవన్తేన సద్ధిం ఏకాబద్ధం హుత్వా**''తి. యం పన వేనయికానం మతేన **వినయట్ఠకథాయం** వుత్తం –

> ''తత్థ మహావనం నామ సయంజాతం అరోపిమం సపరిచ్ఛేదం మహన్తం వనం. కపిలవత్థుసామన్తా పన మహావనం హిమవన్తేన సహ ఏకాబద్ధం అపరిచ్ఛేదం హుత్వా మహాసముద్దం ఆహచ్చ ఠితం, ఇదం తాదిసం న హోతీ''తి (పారా॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౬౨).

తం మజ్ఝిమభాణకసంయుత్తభాణకానమ్పి సమానకథా. **మజ్ఝిమట్ఠకథాయఞ్హి** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౫౨) **సంయుత్తట్ఠకథాయఞ్చ** (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౭) తథేవ వుత్తం. ఇధ పన దీఘభాణకానం మతేన ఏవం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. యది చ ''**అహుత్వా**''తి కత్థచి పాఠో దిస్సతి, ఏవం సతి సబ్బేసమ్పి సమానవాదో సియాతి. **కూటాగారసాలాసఙ్ఖేపేనా**తి హంసమణ్డలాకారసఙ్ఖాతహంసవట్టకచ్ఛన్నేన కూటాగారసాలానియామేన, తథా కతత్తా పాసాదోయేవ ''కూటాగారసాలా''తి వుత్తో, తబ్బోహారేన పన సకలోపి సఙ్ఘారామోతి వుత్తం హోతి. **వినయట్ఠకథాయం** (పారా॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౬౨) తు ఏవం వుత్తం –

> ''కూటాగారసాలా పన మహావనం నిస్సాయ కతే ఆరామే కూటాగారం అన్తోకత్వా హంసవట్టకచ్ఛదనేన కతా సబ్బాకారసమ్పన్నా బుద్ధస్స భగవతో గన్ధకుటి వేదితబ్బా''తి.

కోసలేసు జాతా, భవా, తే వా నివాసో ఏతేసన్తి **కోసలకా.** ఏవం **మాగధకా.** జనపదవాచినో హి పాయతో పుల్లిఙ్గపుథువచనా. యస్స అకరణే పుగ్గలో మహాజానియో హోతి, తం కరణం అరహతీతి **కరణీయ**న్తి వుచ్చతి. తేనాహ ''**అవస్సం కత్తబ్బకమ్మేనా**''తి. **అకాతుమ్పి వట్టతి** అసతి సమవాయే, తస్మా సమవాయే సతి కత్తబ్బతో **తం కిచ్చన్తి వుచ్చతీ**తి అధిప్పాయో.

౩౬౦. యా బుద్ధానం ఉప్పజ్జనారహా నానత్తసఞ్ఞా, తాసం వసేన ''**నానారమ్మణచారతో**''తి వుత్తం, నానారమ్మణప్పవత్తితోతి అత్థో. సమ్భవన్తస్సేవ హి పటిసేధో, న అసమ్భవన్తస్స. **పటిక్కమ్మా**తి నివత్తేత్వా తథా చిత్తం అనుప్పాదేత్వా. **సల్లీనో**తి ఝానసమాపత్తియా ఏకత్తారమ్మణం అల్లీనో. **నిలీనో**తి తస్సేవ వేవచనం. తేన వుత్తం ''**ఏకీభావ**''న్తిఆది. సపరివారత్తా అనేకోపి తదా ఏకో వియ భవతీతి ఏకీభావో, తం **ఏకీభావం.** యేనాయస్మా నాగితో, తం సన్ధాయ ''**తస్మా తానా**''తి వుత్తం.

ఓట్ఠద్ధలిచ్ఛవివత్థువణ్ణనా

౩౬౧. **అద్ధోట్ఠతాయా**తి ఉపడ్ఢోట్ఠతాయ. తస్స కిర ఉత్తరోట్ఠస్స అప్పకతాయ తిరియం ఫాలేత్వా అద్ధమపనీతం వియ ఖాయతి చత్తారో దన్తే, ద్వే చ దాఠా న ఛాదేతి, తేన నం ''**ఓట్ఠద్ధో**''తి వోహరతి. కేచి పన "అధో-సద్దేన పాఠం పరికప్పేత్వా హేట్ఠా ఓట్ఠస్స ఓలమ్బకతాయ ''**ఓట్ఠాధో**''తి అత్థం వదన్తి, తదయుత్తమేవ తథా పాఠస్స అదిస్సనతో, ఆచరియేన (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౬౧) చ అవణ్ణితత్తా. అయం కిర ఉపోసథికో దాయకో దానపతి సద్ధో పసన్నో బుద్ధమామకో ధమ్మసఙ్ఘమామకో. తేనాహ ''**పురేభత్త**''న్తిఆది. ఖన్ధకే, (మహావ॰ ౨౮౯) మహాపరినిబ్బానసుత్తే (దీ॰ ని॰ ౨.౧౬౧) చ ఆగతనయేన ''**నీలపీతాది...పే॰... తావతింసపరిససప్పటిభాగాయా**''తి వుత్తం. అయం పన వేసాలీ భగవతో కాలే ఇద్ధా చేవ వేపుల్లప్పత్తా చ అహోసి. తత్థ హి రాజూనమేవ సత్త సహస్సాని, సత్త సతాని, సత్త చ రాజానో అహేసుం, తథా యువరాజసేనాపతిభణ్డాగారికపభుతీనమ్పి, పాసాదకూటాగారఆరామపోక్ఖరణిఆదయోపి తప్పరిమాణాయేవ, బహుజనా, ఆకిణ్ణమనుస్సా, సుభిక్ఖా చ. తేన వుత్తం ''**మహతియా లిచ్ఛవిపరిసాయా**''తి. తస్స పన కులస్స ఆదిభూతానం యథావుత్తానం మంసపేసియా నిబ్బత్తదారకానం తాపసేన పాయితం యం ఖీరం ఉదరం పవిసతి, సబ్బం తం మణిభాజనగతం వియ దిస్సతి, చరిమకభవే బోధిసత్తే కుచ్ఛిగతే బోధిసత్తమాతు వియ ఉదరచ్ఛవియా అతివిప్పసన్నతాయ తే నిచ్ఛవీ అహేసుం. అపరే పనాహు "సిబ్బేత్వా ఠపితా వియ నేసం అఞ్ఞమఞ్ఞం లీనా ఛవి అహోసీ"తి. ఏవం తే నిచ్ఛవితాయ వా లీనచ్ఛవితాయ వా **లిచ్ఛవీ**తి పఞ్ఞాయింసు, నిరుత్తినయేన చేత్థ పదసిద్ధి, తబ్బంసే ఉప్పన్నా సబ్బేపి లిచ్ఛవయో నామ జాతా. తేనాహ "లిచ్ఛవిపరిసాయా"తి, లిచ్ఛవిరాజూనం, లిచ్ఛవివంసభూతాయ వా పరిసాయాతి అత్థో. మహన్తం యసం లాతి గణ్హాతీతి **మహాలి** యథా "భద్దాలీ"తి. **మూలనామ**న్తి మాతాపితూహి కతనామం.

౩౬౨. సాసనే యుత్తపయుత్తోతి భావనమనుయుత్తో. సబ్బత్థ సీహసమానవుత్తినోపి భగవతో పరిసాయ మహత్తే సతి తదజ్ఝాసయానురూపం పవత్తియమానాయ ధమ్మదేసనాయ విసేసో హోతీతి ఆహ ''**మహన్తేన ఉస్సాహేన ధమ్మం దేసేస్సతీ**''తి.

"విస్సాసికో"తి వత్వా తమస్స విస్సాసికభావం విభావేతుం ''**అయఞ్హి**''తిఆది వుత్తం. **థూలసరీరో**తి వఠరసరీరో. థేరస్స ఖీణాసవభావతో "ఆలసియభావో అప్పహీనో"తి న వత్తబ్బో, వాసనాలేసం పన ఉపాదాయ ''**ఈసకం అప్పహీనో వియ హోతీ**''తి వుత్తం. న హి సావకానం బుద్ధానమివ సవాసనా కిలేసా పహీయన్తి. యథావుత్తం పాసాదమేవ సన్ధాయ ''**కూటాగారమహాగేహ**''న్తి వుత్తం. **పాచీనముఖా**తి పాచీనపముఖా.

౩౬౩. వినేయ్యజనానుపరోధేన బుద్ధానం భగవన్తానం పటిహారియవిజమ్భనం హోతీతి ఆహ ''**అథ ఖో**''తిఆది. గన్ధకుటితో నిక్ఖమనవేలాయఞ్హి ఛబ్బణ్ణా బుద్ధరస్మియో ఆవేళావేళా యమలా యమలా హుత్వా సవిసేసం పభస్సరా

వినిచ్ఛరింసు. తాహి "భగవా నిక్ఖమతీ"తి సమారోచితమివ నిక్ఖమనం సఞ్జానింసు. తేన వుత్తం **"సంసూచితనిక్ఖమనో"**తి.

౩౮౪. "అజ్జా"తి వుత్తదివసతో అతీతమనన్తరం **హియ్యోదివసం పురిమం నామ,** తథా "హియ్యో"తి వుత్తదివసతో పరం **పురిమతరం** అతిసయేన పురిమత్తా. ఇతి ఇమేసు ద్వీసు దివసేసు వవత్థితో యథాక్కమం పురిమపురిమతరభావో. ఏవం సన్తేపి యదేత్థ "పురిమతర"న్తి వుత్తం, తతో పభుతి యం యం ఓరం, తం తం పురిమం. యం యం పరం, తం తం పురిమతరన్తి దస్సేన్తో **"తతో పట్ఠాయా"**తిఆదిమాహ. ఓరపారభావస్స వియ, హి దిసావిదిసాభావస్స వియ చ పురిమపురిమతరభావస్స అపేక్ఖాసిద్ధి. **మూలదివసతో**తిఆదిదివసతో. **అగ్గే**తి ఉపయోగత్థే భుమ్మవచనం, ఉపయోగవచనస్స వా ఏ-కారాదేసోతి దస్సేతి **"అగ్గ"**న్తి ఇమినా, పఠమన్తి అత్థో. తం పనేత్థ పరా అతీతా కోటియేవాతి ఆహ **"పరకోటిం కత్వా"**తి. **యం**-సద్దో పరిచ్ఛేదే నిపాతో, తప్పయోగేన చాయం "విహరామీ"తి వత్తమానపయోగో, అత్థో పన అతీతవసేన వేదితబ్బోతి దస్సేతుం **"యావ విహాసి"**న్తి వుత్తం. **తస్సా**తి దివసస్స. పఠమవికప్పే "విహరామీ"తి ఇమస్స "యదగ్గే"తి ఇమినా ఉజుకం తావ సమ్బన్ధిత్వా పచ్ఛా "నచిరం తీణి వస్సానీ"తి పమాణవచనం యోజేతబ్బం. దుతియవికప్పే పన "నచిరం తీణి వస్సానీ"తి ఇమేహిపి కుటిలం సమ్బన్ధో కత్తబ్బో. **నచిర**న్తి చేతం భావనపుంసకం, అచ్చన్తసంయోగే వా. తఞ్హి పమాణతో విసేసేతుం **"తీణి వస్సానీ"**తి వదతి. తేనాహ **"నచిరం విహాసిం తీణియేవ వస్సానీ"**తి.

అయన్తి సునక్ఖత్తో. **పియజాతికానీ**తి ఇట్ఠసభావాని. **సాతజాతికానీ**తి మధురసభావాని. మధురసదిసతాయ హి **"మధుర"**న్తి మనోరమం వుచ్చతి. ఆరమ్మణం కరోన్తేన కామేన ఉపసంహితానీతి **కామూపసంహితాని,** కామనీయాని. తేనాహ **"కామస్సాదయుత్తానీ"**తి, ఆరమ్మణికేన కామసఞ్ఞాతేన అస్సాదేన సఞ్ఞుత్తాని, కామసఞ్ఞాతస్స వా అస్సాదస్స యోగ్యానీతి అత్థో. **సరీరసణ్ఠానే**తి సరీరబిమ్బే, ఆధారే చేతం భుమ్మం. తస్మా **సద్దేనా**తి తం నిస్సాయ తతో ఉప్పన్నేన సద్దేనాతి అత్థో. అపిచ వినా పాఠసేసం **భవితబ్బ**పదేనేవ సమ్బన్ధితబ్బం. **మధురేనా**తి ఇట్ఠేన సాతేన. **కణ్ణసక్ఖలియ**న్తి కణ్ణపట్టికాయం.

ఏత్తావతాతి దిబ్బసోతఞాణపరికమ్మస్స అకథనమత్తేన. "అత్తనా ఞాతమ్పి న కథేతి, కిం ఇమస్స సాసనే అధిట్ఠానేనా"తి కుజ్ఝన్తో **భగవతి ఆఘాతం బన్ధిత్వా,** సహ కుజ్ఝనేనేవ చేస ఝానాభిఞ్ఞా పరిహాయి. **చిన్తేసీ**తి "కస్మా ను ఖో సో మయ్హం తం పరికమ్మం న కథేసీ"తి పరివిచారేన్తో అయోనిసో ఉమ్ముజ్జనవసేన చిన్తేసి. **అనుక్కమేనా**తి పాథికసుత్తే, (దీ॰ ని॰ ౩.౩ ఆదయో) మహాసీహనాదసుత్తే (దీ॰ ని॰ ౧.౩౮౧) చ ఆగతనయేన తం తం అయుత్తమేవ చిన్తేన్తో, భాసన్తో, కరోన్తో చ అనుక్కమేన భగవతి బద్ధాఘాతతాయ సాసనే పతిట్ఠం అలభన్తో **గిహిభావం పత్వా తమత్థం** కథేతి.

ఏకంసభావితసమాధివణ్ణనా

౩౮౬-౩౭౧. ఏకంసాయాతి తదత్థే చతుత్థీవచనం, ఏకంసత్థన్తి అత్థో. **అంస**సద్దో చేత్థ కోట్ఠాసపరియాయో, సో చ అధికారతో దిబ్బరూపదస్సనదిబ్బసద్దసవనవసేన వేదితబ్బోతి ఆహ **"ఏకకోట్ఠాసాయా"**తిఆది. **వా**-సద్దో చేత్థ వికప్పనే ఏకంసస్సేవాధిప్పేతత్తా. **అనుదిసాయా**తి పురత్థిమదక్ఖిణాదిభేదాయ చతుబ్బిధాయ అనుదిసాయ. **ఉభయకోట్ఠాసాయా**తి దిబ్బరూపదస్సనత్థం, దిబ్బసద్దసవనత్థఞ్చ. **భావితో**తి యథా దిబ్బచక్ఖుఞాణం, దిబ్బసోతఞాణఞ్చ సమధిగతం హోతి, ఏవం భావితో. తయిదం విసుం విసుం పరికమ్మకరణేన ఇజ్ఝన్తీసు వత్తబ్బం నత్థి, ఏకజ్ఝం ఇజ్ఝన్తీసుపి కమేనేవ కిచ్చసిద్ధి భవతి ఏకజ్ఝం కిచ్చసిద్ధియా అసమ్భవతో. పాళియమ్పి హి "దిబ్బానఞ్చ రూపానం దస్సనాయ, దిబ్బానఞ్చ సద్దానం

సవనాయా”తి ఇదం ఏకస్స ఉభయసమత్థతాసన్దస్సనమేవ, న ఏకజ్ఝం కిచ్చసిద్ధిసమ్భవసన్దస్సనం. ‘‘**ఏకంసభావితో సమాధి హేతూ**’’తి ఇమినా సునక్ఖత్తో దిబ్బచక్ఖుఞాణాయ **ఏవ** పరికమ్మస్స కతత్తా విజ్జమానమ్పి దిబ్బసద్దం నాస్సోసీతి దస్సేతి.

౩౭౨. దిబ్బచక్ఖుఞాణతో దిబ్బసోతఞాణమేవ సేట్ఠన్తి మఞ్ఞమానో మహాలి ఏతమత్థం పుచ్ఛతీతి ఆహ ‘‘**ఇదం దిబ్బసోతేన...పే.... మఞ్ఞే**’’తి. **అపణ్ణకన్తి** అవిరజ్ఝనకం, అనవజ్జం వా. **సమాధియేవ** భావేతబ్బట్ఠేన **సమాధిభావనా** . “దిబ్బసోతఞాణం సేట్ఠ”న్తి మఞ్ఞమానేన చ తేన దిబ్బచక్ఖుఞాణమ్పి దిబ్బసోతేనేవ సహ గహేత్వా “ఏతాసం నూన భన్తే”తిఆదినా పుథువచనేన పుచ్ఛితన్తి దస్సేతుం ‘‘**ఉభయంసభావితానం సమాధీన**’’న్తి వుత్తం. **బాహిరా ఏతా సమాధిభావనా** అనియ్యానికత్తా. తా హి ఇతో బాహిరకానమ్పి ఇజ్ఝన్తి. **న అజ్ఝత్తికా** భగవతా సాముక్కంసికభావేన అప్పవేదితత్తా. న హి తే సచ్చాని వియ సాముక్కంసికా. **యదత్థన్తి** యేసం అత్థాయ, అభేదేపి భేదవచనమేతం, యస్స వా విసేసనభూతస్స అత్థాయ. **తేతి** అరియఫలధమ్మే. “త”న్తిపి అధునా పాఠో. తే హి సచ్ఛికాతబ్బా, “అత్థి ఖో మహాలి అఞ్ఞేవ ధమ్మా...పే.... యేసం సచ్ఛికిరియాహేతు భిక్ఖూ మయి బ్రహ్మచరియం చరన్తీ”తి సచ్ఛికాతబ్బధమ్మా చ ఇధ వుత్తా.

చతుఅరియఫలవణ్ణనా

౩౭౩. సంయోజేన్తీతి బన్ధేన్తి. **తస్మాతి** యస్మా వట్టదుక్ఖభయే సంయోజనతో తత్థ సత్తే సంయోజేన్తి నామ, తస్మా. కత్థచి “వట్టదుక్ఖమయే రథే”తి పాఠో, న పోరాణో తథా ఆచరియేన అవణ్ణితత్తా. **మగ్గసోతం ఆపన్నో**, న పసాదాదిసోతం. “సోతోతి భిక్ఖవే అరియమగ్గస్సేతం అధివచన”న్తి హి వుత్తం. **ఆపన్నోతి** చ ఆదితో పత్తోతి అత్థో ఆ-ఉపసగ్గస్స ఆదికమ్మని పవత్తనతో, ఇదం పన ఫలట్ఠవసేన వదతి. అతీతకాలవచనఞ్హేతం, మగ్గక్ఖణే పన మగ్గసోతం ఆపజ్జతి నామ. తేనేవాహ **దక్ఖిణవిభఙ్గే** “సోతాపన్నే దానం దేతి, సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నే దానం దేతీ”తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౭౯) **అపతనధమ్మోతి** అనుపపజ్జనసభావో. **ధమ్మనియామేనాతి** ఉపరిమగ్గధమ్మనియామేన. హేట్ఠిమన్తేన సత్తమభవతో ఉపరి అనుపపజ్జనధమ్మతాయ వా నియతోతి అట్ఠకథాముత్తకనయో. **పరం అయనం** పరాగతి **అస్స** అత్థీతి అత్థో. **అనేనాతి** పున తతియసమాసవచనం, వా-సద్దో చేత్థ లుత్తనిద్దిట్ఠో.

తనుత్తం నామ పవత్తియా మన్దతా, విరళతా చాతి వుత్తం ‘‘**తనుత్తా**’’తిఆది. **కరహచీతి** నిపాతమత్తం, పరియాయవచనం వా. “ఓరేన చే మాసో సేసో గిమ్హానన్తి వస్సికసాటికచీవరం పరియేసేయ్యా”తిఆదీసు (పారా॰ ౬౨౭) వియ **ఓర**-సద్దో న అతిరేకత్థోతి ఆహ ‘‘**హేట్ఠాభాగియాన**’’న్తి, హేట్ఠాభాగస్స కామభవస్స పచ్చయభావేన హితానన్తి అత్థో. ‘‘**సుద్ధావాసభూమియ**’’న్తి తేసం ఉపపత్తిట్ఠానదస్సనం. **ఓపపాతికోతి** ఉపపాతికో ఉపపాతనే సాధుకారీ. తేనాహ ‘‘**సేసయోనిపటిక్ఖేపవచనమేత**’’న్తి **పరినిబ్బానధమ్మోతి** అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బానసభావో. విముచ్చతీతి **విముత్తి**, చిత్తమేవ విముత్తి **చేతోవిముత్తీతి** వుత్తం ‘‘**చిత్తవిసుద్ధి**’’న్తిఆది. చిత్తసీసేన చేత్థ సమాధి గహితో “సీలే పతిట్ఠాయ నరో సపఞ్ఞో, చిత్తం పఞ్ఞఞ్చ భావయ”న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౨౩, ౧౯౨; పేటకో॰ ౨౨; మి॰ ప॰ ౧.౧.౯) వియ. **పఞ్ఞావిముత్తిన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. తేనాహ ‘‘**అరహత్తఫలపఞ్ఞావ పఞ్ఞావిముత్తీ**’’తి. **సామన్తి** అత్తనావ, అపరప్పచ్చయేనాతి అత్థో. ‘‘**అభిజానిత్వా**’’తి ఇమినా త్వాదిపచ్చయకారియస్స య-కారస్స లోపో దస్సితో.

‘‘**అభిఞ్ఞాయా**’’తి ఇమినా పన నా-వచనకారియస్సాతి దట్ఠబ్బం. **సచ్ఛీ**తి పచ్చక్ఖత్థే నేపాతికం. **పచ్చక్ఖకరణం** నామ అనుస్సవాకారపరివితక్కాదికే ముఞ్చిత్వా సరూపతో ఆరమ్మణకరణం.

అరియఅట్ఠఙ్గికమగ్గవణ్ణనా

౩౭౪-౫. ఉప్పతిత్వాతి ఆకాసమగ్గేన డేత్వా. పటిపజ్జతి అరియాసావకో నిబ్బానం, అరియఫలఞ్చ ఏతాయాతి **పటిపదా,** సా చ తస్స పుబ్బభాగో ఏవాతి అరియమగ్గో పుబ్బభాగపటిపదానామేన ఇధ వుత్తో. ఆతతవితతాదివసేన **పఞ్చఙ్గికం.** దిసావిదిసానివిట్ఠపదేసేన **అట్ఠఙ్గికో.** అట్ఠఙ్గతో ముత్తో అఞ్ఞో కోచి అట్ఠఙ్గికో నామ మగ్గో నత్థీతి ఆహ ‘‘**అట్ఠఙ్గమత్తోయేవా**’’తిఆదినా. న హి అవయవవినిముత్తో సముదాయో నామ కోచి అత్థీతి. తస్మా ‘‘అట్ఠ అఙ్గాని అస్సాతి అఞ్ఞపదత్థసమాసం అకత్వా ‘అట్ఠ అఙ్గాని అట్ఠఙ్గాని, తాని అస్స సన్తీతి **అట్ఠఙ్గికో**’తి సమాసగబ్భతద్ధితవసేన పదసిద్ధి కాతబ్బా’’తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౭౪, ౩౭౫) ఆచరియేన వుత్తం, అధిప్పాయో చేత్థ చిన్తేతబ్బో. అఞ్ఞపదత్థసమాసే హి కతే న సక్కా అట్ఠఙ్గఅట్ఠఙ్గికానం భేదో అఞ్ఞమఞ్ఞం విపరియాయం కత్వాపి నియమేతుం బ్యాసే ఉభయపదత్థపరభావేన సహేవ సఙ్ఖ్యాపరిచ్ఛేదేన అత్థాపత్తితో. సమాసగబ్భే పన తద్ధితే కతే సక్కా ఏవ తేసం భేదో అఞ్ఞమఞ్ఞం విపరియాయం కత్వా నియమేతుం సమాసే ఉత్తరపదత్థపరభావేన వినావ సఙ్ఖ్యాపరిచ్ఛేదేన అత్థాపత్తితో. ఏకత్థిభావలక్ఖణో హి సమాసోతి. **ధమ్మదాయాదసుత్తన్తటీకాయం** పన ఆచరియేనేవ ఏవం వుత్తం ‘‘యస్మా మగ్గఙ్గసముదాయే మగ్గవోహారో హోతి, సముదాయో చ సముదాయీహి సమన్నాగతో, తస్మా అత్తనో అవయవభూతాని అట్ఠ అఙ్గాని ఏతస్స సన్తీతి అట్ఠఙ్గికో’’తి. పఠమనయే చేత్థ అఙ్గినా అఙ్గస్స అట్ఠఙ్గికభావో వుత్తో, దుతియనయే పన అఙ్గేన అఙ్గినోతి అయమేతేసం విసేసో.

ఇదాని అట్ఠఙ్గికమగ్గే లక్ఖణతో, కిచ్చఖణారమ్మణభేదకమతో చ వినిచ్ఛయం దస్సేన్తో ‘‘**తత్థా**’’తిఆదిమాహ. **సమ్మాదస్సనలక్ఖణా**తి అవిపరీతం యాథావతో చతున్నమరియసచ్చానం పచ్చక్ఖమేవ దస్సనసభావా. **సమ్మా అభినిరోపనలక్ఖణో**తి నిబ్బానారమ్మణే చిత్తస్స అవిపరీతమభినిరోపనసభావో. **సమ్మా పరిగ్గహణలక్ఖణా**తి చతురఙ్గసమన్నాగతా వాచా జనే సఙ్గణ్హాతీతి తబ్బిపక్ఖతో విరతిసభావా సమ్మావాచా భేదకరమిచ్ఛావాచప్పహానేన జనే, సమ్పయుత్తధమ్మే చ పరిగ్గణ్హనకిచ్చవతీ హోతి, ఏవం అవిపరీతం పరిగ్గహణసభావా. **సమ్మా సముట్ఠాపనలక్ఖణో**తి యథా చీవరకమ్మాదికో కమ్మన్తో ఏకం కాతబ్బం సముట్ఠాపేతి, తంతంకిరియానిప్ఫాదకో వా చేతనాసఙ్ఖాతో కమ్మన్తో హత్థపాదచలనాదికం కిరియం సముట్ఠాపేతి, ఏవం సావజ్జకత్తబ్బకిరియాసముట్ఠాపకమిచ్ఛాకమ్మన్తప్పహానేన సమ్మాకమ్మన్తో నిరవజ్జసముట్ఠాపనకిచ్చవా హోతి, సమ్పయుత్తే చ సముట్ఠాపేన్తో ఏవ పవత్తతీతి అవిపరీతం సముట్ఠాపనసభావో. **సమ్మా వోదాపనలక్ఖణో**తి కాయవాచానం, ఖన్ధసన్తానస్స చ సంకిలేసభూతమిచ్ఛాజీవప్పహానేన అవిపరీతం వోదాపనసభావో. **సమ్మా పగ్గహలక్ఖణో**తి ససమ్పయుత్తధమ్మస్స చిత్తస్స సంకిలేసపక్ఖే పతితుమదత్వా అవిపరీతం పగ్గహణసభావో. **సమ్మా ఉపట్ఠానలక్ఖణా**తి తాదిభావలక్ఖణేన అవిపరీతం తత్థ ఉపట్ఠానసభావో. **సమ్మా సమాధానలక్ఖణో**తి విక్ఖేపవిద్ధంసనేన అవిపరీతం చిత్తస్స సమాదహనసభావో.

సహజేకట్ఠతాయ దిట్ఠేకట్ఠా అవిజ్జాదయో మిచ్ఛాదిట్ఠితో అఞ్ఞే **అత్తనో పచ్చనీకకిలేసా** నామ. **పస్సతీ**తి పకాసేతి కిచ్చపటివేధేన పటివిజ్ఝతి. తేనాహ ‘‘**తప్పటి...పే.... అసమ్మోహతో**’’తి. ఇదఞ్హి తస్సా పస్సనాకారదస్సనం. తేనేవ హి సమ్మాదిట్ఠిసఙ్ఖాతేన అఙ్గేన తత్థ పచ్చవేక్ఖణా పవత్తతి. పురిమాని ద్వే కిచ్చాని సబ్బేసమేవ సాధారణానీతి ఆహ ‘‘**సమ్మాసఙ్కప్పాదయోపీ**’’తిఆది. ‘‘**తథేవా**’’తి ఇమినా ‘‘అత్తనో పచ్చనీకకిలేసేహి సద్ధి’’న్తి ఇదమనుకడ్ఢతి.

పుబ్బభాగేతి ఉపచారక్ఖణే. ఉపచారభావనావసేన అనేకవారం పవత్తచిత్తక్ఖణికత్తా **నానక్ఖణా.** అనిచ్చాదిలక్ఖణవిసయత్తా **నానారమ్మణా.** మగ్గస్స ఏకచిత్తక్ఖణికత్తా **ఏకక్ఖణా.** నిబ్బానారమ్మణత్తా **ఏకారమ్మణా. కిచ్చతోతి** పుబ్బభాగే దుక్ఖాదిఞాణేహి కత్తబ్బేన ఇధ సాతిసయం నిబ్బత్తేన కిచ్చేన, ఇమస్సేవ వా ఞాణస్స దుక్ఖాదిప్పకాసనకిచ్చేన. **చత్తారి నామాని లభతి** చతూసు సచ్చేసు కాతబ్బకిచ్చ నిబ్బత్తితో.**తీణి నామాని లభతి** కామసఙ్కప్పాదిప్పహాననిబ్బత్తితో. **సిక్ఖాపదవిభఙ్గే** "విరతిచేతనా, సబ్బే సమ్పయుత్తధమ్మా చ సిక్ఖాపదానీ"తి (విభం ౭౦౪) వుచ్చన్తి. తత్థ పన పధానానం విరతిచేతనానం వసేన **''విరతియోపి హోన్తి చేతనాయోపీ''**తి వుత్తం, ముసావాదాదీహి విరమణకాలే వా విరతియో, సుభాసితాదివాచాభాసనాదికాలే చేతనాయో హోన్తీతి యోజేతబ్బా. చేతనానం అమగ్గఙ్గత్తా **''మగ్గక్ఖణే పన విరతియోవా''**తి ఆహ. ఏకస్సేవ ఞాణస్స దుక్ఖాదిఞాణతా వియ, ఏకాయేవ విరతియా ముసావాదాదివిరతిభావో వియ చ ఏకాయ ఏవ చేతనాయ సమ్మావాచాదికిచ్చత్తయసాధనాసమ్భవేన సమ్మావాచాదిభావాసిద్ధితో, తంసిద్ధియఞ్చ అఙ్గత్తయత్తాసిద్ధితో చ ఏవం వుత్తన్తిపి దట్ఠబ్బం. ఇమినా చేతాసం దువిధతం, అభేదతఞ్చ దస్సేతి. **సమ్మప్పధానసతిపట్ఠానవసేనాతి** చతుసమ్మప్పధానచతుసతిపట్ఠానభావవసేన.

యదిపి సమాధిఉపకారకానం అభినిరోపనా నుమజ్జనసమ్పియాయను పబ్రూహనసన్తానం వితక్కవిచారపీతిసుఖోపేక్ఖానం వసేన చతూహి ఝానేహి సమ్మాసమాధి విభత్తో, తథాపి వాయామో వియ అనుప్పన్నాకుసలానుప్పాదనాదిచతువాయామకిచ్చం, సతి వియ చ అసుభాసుఖానిచ్చానత్తభూతేసు కాయాదీసు సుభాదిసఞ్ఞాపహానచతుసతికిచ్చం ఏకోవ సమాధి చతుక్కజ్ఝానసమాధికిచ్చం న సాధేతి. తస్మా పుబ్బభాగేపి పఠమజ్ఝానసమాధి పఠమజ్ఝానసమాధి ఏవ. తథా మగ్గక్ఖణేపి పుబ్బభాగేపి దుతియజ్ఝానసమాధి దుతియజ్ఝానసమాధి ఏవ. తథా మగ్గక్ఖణేపి పుబ్బభాగేపి తతియజ్ఝానసమాధి తతియజ్ఝానసమాధి ఏవ. తథా మగ్గక్ఖణేపి పుబ్బభాగేపి చతుత్థజ్ఝానసమాధి చతుత్థజ్ఝానసమాధి ఏవ. తథా మగ్గక్ఖణేపీతి ఆహ **''పుబ్బభాగేపి మగ్గక్ఖణేపి సమ్మాసమాధియేవా''**తి.

తస్మాతి పఞ్ఞాపజ్జోతత్తా **అవిజ్జాన్ధకారం విధమిత్వా** పఞ్ఞాసత్థత్తా **కిలేసచోరే ఘాతేన్తో**తి యథారహం యోజేతబ్బం. యస్మా పన అనాదిమతి సంసారే ఇమినా యోగినా కదాచిపి అసముగ్ఘాటితపుబ్బో కిలేసగణో , తస్స సముగ్ఘాటకో చ అరియమగ్గో. అయఞ్చేత్థ సమ్మాదిట్ఠి పరిఞ్ఞాభిసమయాదివసేన పవత్తియా పుబ్బఙ్గమా హోతి బహూపకారా, తస్మా. తదేవ బహూపకారతం కారణభావేన దస్సేతుం **''యోగినో బహూపకారత్తా''**తి వుత్తం.

తస్సాతి సమ్మాదిట్ఠియా. "బహూపకారో"తి వత్వా తం బహూపకారతం ఉపమాయ విభావేన్తో **''యథా హీ''**తిఆదిమాహ. అయం తమ్బకంసాదిమయత్తా **కూటో.** తంపరిహారణతో మహాసారతాయ **ఛేకో. ఏవన్తి** యథా హేరఞ్ఞికస్స చక్ఖునా దిస్వా కహాపణవిభాగజాననే కిరియాసాధకతమభావేన కరణన్తరం బహుకారం యదిదం హత్థో, ఏవం యోగినో పఞ్ఞాయ ఓలోకేత్వా ధమ్మవిభాగజాననే పుబ్బచారీభావేన ధమ్మన్తరం బహుకారం యదిదం వితక్కో వితక్కేత్వావ పఞ్ఞాయ తదవబోధతో. తస్మా సమ్మాసఙ్కప్పో సమ్మాదిట్ఠియా బహుకారోతి అధిప్పాయో. దుతియఉపమాయం **ఏవన్తి** యథా తచ్ఛకో పరేన పరివత్తేత్వా పరివత్తేత్వా దిన్నం దబ్బసమ్భారం వాసియా తచ్ఛేత్వా గేహాదికరణకమ్మే ఉపనేతి, ఏవం యోగీ వితక్కేన లక్ఖణాదితో వితక్కేత్వా దిన్నధమ్మే యాథావతో పరిచ్ఛిన్దిత్వా పరిఞ్ఞాభిసమయాదికమ్మే ఉపనేతీతి యోజనా. వచీభేదస్స ఉపకారకో వితక్కో సావజ్జానవజ్జవచీభేదే నివత్తనపవత్తనకరాయ సమ్మావాచాయపి ఉపకారకోవాతి ఆహ

‘‘**స్వాయ**’’న్తిఆది. ‘‘**యథాహ**’’తిఆదినా ధమ్మదిన్నాయ భిక్ఖునియా విసాఖస్స నామ గహపతినో వుత్తం **చూళవేదల్లసుత్తపదం** (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౪) సాధకభావేన దస్సేతి. **భిన్దతీతి** నిచ్ఛారేతి.

వచీభేదనియామికా వాచా కాయికకిరియానియామకస్స కమ్మన్తస్స ఉపకారికాతి తదత్థం లోకతో పాకటం కాతుం ‘‘**యస్మా పనా**’’తిఆది వుత్తం. **ఉభయం సుచరితన్తి** కాయసుచరితం, వచీసుచరితఞ్చ. ఆజీవట్ఠమకసీలం నామ చతుబ్బిధవచీసుచరితతివిధకాయసుచరితేహి సద్ధిం సమ్మాఆజీవం అట్ఠమం కత్వా వుత్తం ఆదిబ్రహ్మచరియకసీలం. యఞ్హి సన్ధాయ వుత్తం “పుబ్బేవ ఖో పనస్స కాయకమ్మం వచీకమ్మం ఆజీవో సుపరిసుద్ధో హోతీ”తి. **తదుభయానన్తరన్తి** దుచ్చరితద్వయప్పహాయకస్స సుచరితద్వయపారిపూరిహేతుభూతస్స సమ్మావాచాసమ్మాకమ్మన్తద్వయస్స అనన్తరం. **సుత్తపమత్తేనాతి** అప్పోస్సుక్కం సుత్తేన, పమత్తేన చ. **ఇదం వీరియన్తి** చతుబ్బిధం సమ్మప్పధానవీరియం. **కాయాదీసూతి** కాయవేదనాచిత్తధమ్మేసు. ఇన్ద్రియసమతాదయో సమాధిస్స ఉపకారకా. తబ్బిధురా ధమ్మా అనుపకారకా. **గతియోతి** నిప్ఫత్తియో, కిచ్చాదిసభావే వా. **సమన్నేసిత్వాతి** ఉపధారేత్వా, హేతుమ్హి చాయం త్వాపచ్చయో.

ద్వేపబ్బజితవత్థువణ్ణనా

౩౭౬-౭. కస్మా ఆరద్ధన్తి అనుసన్ధికారణం పుచ్ఛిత్వా తం విస్సజ్జేతుం ‘‘**అయం కిరా**’’తిఆది వుత్తం తేన అజ్ఝాసయానుసన్ధివసేనాయం ఉపరి దేసనా పవత్తాతి దస్సేతి. **తేనాతి** తథాలద్ధికత్తా. **అస్సాతి** లిచ్ఛవిరఞ్ఞో. **దేసనాయన్తి** సణ్హసుఖుమాయ సుఞ్ఞతపటిసఞ్ఞుత్తాయ యథాదేసితదేసనాయ. **నాధిముచ్చతీతి** న సద్దహతి న పసీదతి. **తన్తిధమ్మం నామ కథేన్తోతి** యేసం అత్థాయ ధమ్మో కథీయతి, తత్థ తేసం అసతిపి మగ్గపటివేధే కేవలం సాసనే పవేణీభూతం, పరియత్తిభూతం వా తన్తిధమ్మం కత్వా కథేన్తో, తేన తదా తేసం మగ్గపటివేధాభావం దస్సేతి. **ఏవరూపస్సాతి** సమ్మాసమ్బుద్ధత్తా అవిపరీతదేసనతాయ ఏవంపాకటధమ్మకాయస్స సత్థునో. **అస్సాతి** పఠమజ్ఝానాదిసమధిగమేన సమాహితచిత్తస్స కులపుత్తస్స ఏతం “తం జీవ”న్తిఆదినా ఉచ్ఛేదాదిగహణం అపి ను యుత్తన్తి పుచ్ఛతి, లద్ధియా పన ఝానాధిగమమత్తేన న తావ వివేచితత్తా “యుత్తమస్సేత”న్తి తేహి వుత్తే ఝానలాభినోపేతం గహణం అయుత్తమేవాతి తం ఉచ్ఛేదవాదం, సస్సతవాదం వా “అహం ఖో…పే.… న వదామీ”తిఆదినా పటిక్ఖిపిత్వాతి సాధిప్పాయత్థో. **ఏతన్తి** పఠమజ్ఝానాదికం. **ఏవన్తి** యథావుత్తనయేన. **అథ చ పనాతి** ఏవం జాననతో, పస్సనతో చ. కామం విపస్సకాదిదస్సనమ్పి పాళియం కతం, అరహత్తకూటేన పన దేసనా నిట్ఠాపితాతి దస్సేతుం ‘‘**ఉత్తరి ఖీణాసవం దస్సేత్వా**’’తి వుత్తం. తే హి ద్వే పబ్బజితా విపస్సకతో పట్ఠాయ “న కల్లం తస్సేతం వచనాయా”తి అవోచుం. **ఇమస్సాతి** ఖీణాసవస్స. కిఞ్చాపి “అత్తమనా అహేసు”న్తి పాళియం న వుత్తం, “న కల్ల”న్తిఆదినా పన విస్సజ్జనావచనేనేవ తేసం అత్తమనతా వేదితబ్బాతి ఆహ ‘‘**తే మమా**’’తిఆది. తత్థ యస్మా ఖీణాసవో విగతసమ్మోహో తిణ్ణవిచికిచ్ఛో, తస్మా తస్స తథా వత్తుమయుత్తన్తి ఉప్పన్ననిచ్ఛయతాయ తం మమ వచనం సుత్వా అత్తమనా అహేసున్తి అత్థో. సోపి ఖో లిచ్ఛవి రాజా తే వియ తథాసఞ్జాతనిచ్ఛయత్తా అత్తమనో అహోసి. తేనాహ ‘‘**ఏవం వుత్తే సోపి అత్తమనో అహోసీ**’’తి. యం పనేత్థ అత్థతో అవిభత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఇతి సుమఙ్గలవిలాసినియా దీఘనికాయట్ఠకథాయ పరమసుఖుమగమ్భీరదురనుబోధత్థపరిదీపనాయ సువిమలవిపులపఞ్ఞావేయ్యత్తియజననాయ సాధువిలాసినియా నామ లీనత్థపకాసనియా మహాలిసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థపకాసనా.

మహాలిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. జాలియసుత్తవణ్ణనా

ద్వేపబ్బజితవత్థువణ్ణనా

౩౭౮. ఏవం మహాలిసుత్తం సంవణ్ణేత్వా ఇదాని జాలియసుత్తం సంవణ్ణేన్తో యథానుపుబ్బం సంవణ్ణనోకాసస్స పత్తభావం విభావేతుం, మహాలిసుత్తస్సానన్తరం సఙ్గీతస్స సుత్తస్స జాలియసుత్తభావం వా పకాసేతుం "**ఏవం మే సుతం...పే.... కోసమ్బియన్తి జాలియసుత్త**"న్తి ఆహ. "**ఘోసితేనా**"తిఆదినా మజ్ఝేలోపసమాసం దస్సేతి, ఘోసితస్స ఆరామోతిపి వత్తబ్బం. ఏవమ్పి హి "అనాథపిణ్డికస్స ఆరామే"తిఆదీసు (పారా. ౨౩౪) వియ దాయకకిత్తనం హోతి, ఏవం పన కిత్తేన్తో ఆయస్మా ఆనన్దో అఞ్ఞేపి తస్స దిట్ఠానుగతిఆపజ్జనే నియోజేతీతి అఞ్ఞత్థ వుత్తం. తత్థ కోయం ఘోసితసేట్ఠి నామ, కథఞ్చానేన ఆరామో కారితో, కథం పన తత్థ భగవా విహాసీతి పుచ్ఛాయ సబ్బం తం విస్సజ్జనం సముదాగమతో పట్ఠాయ సఙ్ఖేపతోవ దస్సేన్తో "**పుబ్బే కిరా**"తిఆదిమాహ. **అల్లకప్పరట్ఠ**న్తి బహూసు పోత్థకేసు దిస్సతి, కత్థచి పన "**అద్దిలరట్ఠ**"న్తి చ "**దమిళరట్ఠ**"న్తి చ లిఖితం. **తతో**తి అల్లకప్పరట్ఠతో. "**పుత్తం...పే.... అగమాసీ**"తి ఇదమ్పి "తస్సేతం కమ్మ"న్తి ఞాపేతుం వుత్తం. **తదా**తి తేసం గామం పవిట్ఠదివసే. **బలవపాయాస**న్తి గరుతరం బహుపాయాసం. **జీరాపేతు**న్తి సమవేపాకినియా గహణియా పక్కాపేతుం. **అసన్నిహితే**తి గేహతో బహి అఞ్ఞం గతే. **భుస్సతీ**తి నదతి, "భుభు"ఇతి సునఖసద్దం కరోతీతి అత్థో. ఇదమ్పిస్స ఏకం కమ్మం. పచ్చేకబుద్ధే పన చీవరకమ్మత్థాయ అఞ్ఞం ఠానం గతే సునఖస్స హదయం ఫాలితం. తిరచ్ఛానా నామేతే ఉజుజాతికా హోన్తి అకుటిలా, మనుస్సా పన అఞ్ఞం హదయేన చిన్తేతి, అఞ్ఞం ముఖేన కథేన్తి. తేనేవాహ "గహనఞ్హేతం భన్తే యదిదం మనుస్సా, ఉత్తానకఞ్హేతం భన్తే యదిదం పసవో"తి (మ. ని. ౨.౩).

ఇతి సో తాయ పచ్చేకబుద్ధే సినేహవసేన ఉజుదిట్ఠితాయ అకుటిలతాయ కాలఙ్కత్వా తావతింసభవనే నిబ్బత్తో. తం సన్ధాయాహ "**సో...పే.... నిబ్బత్తీ**"తి. తస్స పన కణ్ణమూలే కథేన్తస్స సద్దో సోళసయోజనట్ఠానం ఫరతి, పకతికథాసద్దో పన సకలం దసయోజనసహస్సం దేవనగరం, ఏవం సరఘోససమ్పత్తియా "**ఘోసకదేవపుత్తో" త్వేవ నామం అహోసి.** అయమస్స పచ్చేకబుద్ధే సినేహేన భుక్కరణస్స నిస్సన్దో. **చవిత్వా**తి ఆహారక్ఖయేన చవిత్వా. దేవలోకతో హి దేవపుత్తా ఆయుక్ఖయేన, పుఞ్ఞక్ఖయేన, ఆహారక్ఖయేన, కోపేనాతి చతూహి కారణేహి చవన్తి. ఇమస్స పన కామగుణే పరిభుఞ్జతో ముట్ఠస్సతిస్స ఆహారక్ఖయేన చవనం హోతి. సో కోసమ్బియం నగరసోభినియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం గణ్హి. నగరసోభినియో కిర ధీతరం పటిజగ్గన్తి, న పుత్తం. ధీతరో హి తాసం పవేణిం ఘటయన్తి, తస్మా సాపి తం సఙ్కారకూటే ఛడ్డాపేతి. అయమస్స పుబ్బే పుత్తఛడ్డనకమ్మస్స నిస్సన్దో. పాపకమ్మఞ్హి నామేతం "అప్పక"న్తి నావమఞ్ఞితబ్బం. తమేకో మనుస్సో కాకసునఖపరివారితం దిస్వా "పుత్తో మే లద్ధో"తి గేహం నేసి, తస్స పన హత్థతో కోసమ్బకసేట్ఠి కహాపణసహస్సం దత్వా అగ్గహేసి, తమత్థం సన్ధాయ "**కోసమ్బియం ఏకస్స కులస్స ఘరే నిబ్బత్తీ**"తిఆది వుత్తం. సత్తక్ఖత్తుం ఘాతాపనత్థం ఉపక్కమకరణమ్పి పుత్తఛడ్డనకమ్మస్సేవ నిస్సన్దో. **సేట్ఠిధీతాయా**తి జనపదసేట్ఠినో ధీతాయ. **వేయ్యత్తియేనా**తి పఞ్ఞావేయ్యత్తియేన. సా హి తస్స పితరా పేసితం మారాపనపణ్ణం ఫాలేత్వా వివాహపణ్ణం బన్ధిత్వా జీవితలాభం కరోతి. తాయేవ సరసమ్పత్తియా **ఘోసితసేట్ఠి నామ జాతో.**

సరీరసన్తప్పనత్థన్తి హిమవన్తేవ మూలఫలాహారతాయ కిలన్తసరీరస్స లోణమ్బిలసేవనేన పీననత్థం. **తసితాతి** పిపాసితా. **కిలన్తాతి** పరిస్సన్తకాయా. **వటరుక్ఖన్తి** మహానిగ్రోధరుక్ఖం. తే కిర తం పత్వా తస్స మూలే నిసీదింసు. అథ జేట్ఠకతాపసో నిగ్రోధరుక్ఖస్స సోభాసమ్పత్తిం పస్సిత్వా "మహానుభావో మఞ్ఞే ఏత్థ అధివుత్థా దేవతా. సాధు వతాయం దేవతా ఇసిగణస్స పానీయాదిదానేన అద్ధానపరిస్సమం వినోదేయ్యా"తి చిన్తేసి. దేవతాపి తథా చిన్తితం ఉత్వా ఇసిగణస్స పానీయన్హానకభోజనాని అదాసి. తేనాహ **"తత్థా"**తిఆది. జేట్ఠకతాపసస్స పన తథా చిన్తనం అవిసేసతో సబ్బత్థ ఆరోపేత్వా **"సబ్బహం పచ్చాసిసన్తా"**తి వుత్తం. **"హత్థం పసారేత్వా"**తి ఇమినా హత్థప్పసారణమత్తేన తస్సా యథిచ్ఛితనిప్ఫత్తిం దస్సేతి. **దేవతా ఆహా**తి సా అత్తనో పుఞ్ఞస్స పరిత్తకత్తా లజ్జాయ కథేతుం అవిసహన్తీపి పునప్పునం నిప్పీళియమానా ఏవమాహ. **సోతి** అనాథపిణ్డికో గహపతి. **భతకానన్తి** భతియా వేయ్యావచ్చం కరోన్తానం దాసపేసకమ్మకరానం. **పకతిభత్తవేతనమేవాతి** పకతియా దాతబ్బభత్తవేతనమేవ. తదా ఉపోసథికత్తా కమ్మం అకరోన్తానమ్పి కమ్మకరణదివసే దాతబ్బభత్తవేతనమేవ, న తతో ఊనన్తి అత్థో. **ధమ్మపదట్ఠకథాయం** ఖుద్దకభాణకానం మతేన "సాయమాసత్థాయ ఆగతో"తి (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౧.౨.సామావతీవత్థు) వుత్తం, ఇధ పన దీఘభాణకానం మతేన **"మజ్ఝన్హికే పాతరాసత్థాయ ఆగతో"**తి. **కఞ్చీతి** కఞ్చిపి భతకం, కిఞ్చిపి భతకకమ్మన్తి వా సమ్బన్ధో. మజ్ఝన్హికకాలత్తా **"ఉపడ్ఢదివసో గతో"**తి ఆహ, తేన ఉపడ్ఢదివసమేవ సమాదిన్నత్తా "ఉపడ్ఢూపోసథో"తి తం వోహరన్తీతి దస్సేతి. **ధమ్మపదట్ఠకథాయం** (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౧.౨ సామావతీవత్థు) రత్తిభాగేన ఉపడ్ఢూపోసథో వుత్తో, ఇధ పన మజ్ఝన్హికతో పట్ఠాయ దివసభాగేనేవ, తదవసేసదివసరత్తిభాగేన వా. అసమేపి హి భాగే ఉపడ్ఢసద్దో పవత్తతి. **తదహేవాతి** అరుణుగ్గమనకాలం సన్ధాయ వుత్తం.

"ఘోసోపి ఖో దుల్లభో లోకస్మిం యదిదం బుద్ధో"తి **సఞ్జాతపీతిపామోజ్జో. తదహేవాతి** కోసమ్బిం పత్తదివసతో దుతియదివసేయేవ. **తురితాత్థాతి** తురితా అత్థ, సీఘయాయినో భవథాతి అత్థో. ఏహిభిక్ఖుపబ్బజ్జం సన్ధాయ **"పబ్బజిత్వా"**తి వుత్తం. **అరహత్తన్తి** చతుపటిసమ్భిదాసమలఙ్కతం అరహన్తభావం. **తేపి సేట్ఠినో** సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠాయ అడ్ఢమాసమత్తం దానాని దత్వా **పచ్చాగమ్మ తయో విహారే కారేసుం.** భగవా పన దేవసికం ఏకేకస్మిం విహారే వసతి. యస్స చ విహారే వుత్థో, తస్సేవ ఘరే పిణ్డాయ చరతి, తదా పన ఘోసితస్స విహారే విహరతి. తేన వుత్తం "కోసమ్బియం విహరతి ఘోసితారామే"తి.

బాహిరసమయమత్తేన **ఉపజ్ఝాయో,** న సాసనే వియ ఉపజ్ఝాయలక్ఖణేన. ఉపేచ్చ పరస్స వాచాయ ఆరమ్భనం బాధనం **ఉపారమ్భో,** దోసదస్సనవసేన ఘట్టనన్తి అత్థో. తేనాహ **"వాదం ఆరోపేతుకామా హుత్వా"**తి. వదన్తి నిన్దావసేన కథేన్తి ఏతేనాతి హి **వాదో,** దోసో, తమారోపేతుకామా ఉపరి పతిట్ఠపేతుకామా హుత్వాతి అత్థో. కథమారోపేతుకామాతి ఆహ **"ఇతి కిరా"**తిఆది. **తం జీవం తం సరీరన్తి** యం వత్థు జీవసఞ్ఞితం, తదేవ సరీరసఞ్ఞితం. ఇదఞ్హి "రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తి వుత్తవాదం గహేత్వా వదన్తి. రూపఞ్చ అత్తానఞ్చ అద్వయం ఏకీభావం కత్వా సమనుపస్సనవసేన, "సత్తో"తి వా బాహిరకపరికప్పితం అత్తానం సన్ధాయ వదన్తి. తథా హి వుత్తం **"ఇధేవ సత్తో భిజ్జతీ"**తి. **అస్సాతి** సమణస్స గోతమస్స. **భిజ్జతీతి** నిరుదయవినాసవసేన వినస్సతి. **తేన** జీవితసరీరానం అనఞ్ఞత్తానుజాననతో, సరీరస్స చ భేదదస్సనతో. న హేత్థ యథా దిట్ఠభేదవతా సరీరతో అనఞ్ఞత్తా అదిట్ఠోపి జీవస్స భేదో వుత్తో, ఏవం అదిట్ఠభేదవతా జీవతో అనఞ్ఞత్తా సరీరస్సాపి అభేదోతి సక్కా వత్తుం తస్స భేదస్స పచ్చక్ఖసిద్ధత్తా, భూతుపాదాయరూపవినిముత్తస్స చ సరీరస్స అభావతోతి ఇమినా అధిప్పాయేనాహ **"ఉచ్ఛేదవాదో హోతీ"**తి.

అఞ్ఞం జీవం అఞ్ఞం సరీరన్తి అఞ్ఞదేవ వత్థు జీవసఞ్ఞితం, అఞ్ఞం సరీరసఞ్ఞితం. ఇదఞ్హి "రూపవన్తం అత్తానం సమనుపస్సతీ"తిఆదినయప్పవత్తవాదం గహేత్వా వదన్తి. రూపభేదస్సేవ దిట్ఠత్తా , అత్తని చ తదభావతో "అత్తా నిచ్చో"తి అయమత్థో ఆపన్నో వాతి ఇమినా అధిప్పాయేనాహ **''సత్తో సస్సతో ఆపజ్జతీ''**తి.

౩౭౮-౩౮౦. తయిదం సేసం వఞ్ఝాపుత్తస్స దీఘరస్సతాదిపరికప్పనసదిసం, తస్మాయం పఞ్హో ఠపనీయో. న హేస అత్థనిస్సితో, న ధమ్మనిస్సితో, నాదిబ్రహ్మచరియకో, న నిబ్బిదాదిఅత్థాయ సంవత్తతి. **పోట్ఠపాదసుత్త**ఞ్చేత్థ నిదస్సనం. తం తత్థ రాజనిమీలనం కత్వా "తేన హావుసో సుణాథా"తిఆదినా సత్థా సేసం ఉపరి ధమ్మదేసనమారభీతి ఆహ **''అథ భగవా''**తిఆది. సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠియో **ద్వే అన్తా.** అరియమగ్గో **మజ్ఝిమా పటిపదా. తస్సాయేవ పటిపదాయాతి** మిచ్ఛాపటిపదాయ ఏవ.

సద్ధాపబ్బజితస్సాతి సద్ధాయ పబ్బజితస్స "ఏవమహం ఇతో వట్టదుక్ఖతో నిస్సరిస్సామీ"తి పబ్బజ్జముపగతస్స, తదనురూపఞ్చ సీలం పూరేత్వా పఠమజ్ఝానేన సమాహితచిత్తస్స. **ఏతన్తి** కిలేసవట్టపరివుద్ధిదీపనం "తం జీవం తం సరీర"న్తిఆదికం దిట్ఠిసంకిలేసనిస్సితవచనం. **నిబ్బిచికిచ్ఛో న హోతీతి** ధమ్మేసు తిణ్ణవిచికిచ్ఛో న హోతి, తత్థ తత్థ ఆసప్పనపరిసప్పనవసేన పవత్తతీతి అత్థో.

ఏతమేవం జానామీతి యేన సో భిక్ఖు పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, ఏతం ససమ్పయుత్తం ధమ్మం "మహగ్గతచిత్త"న్తి ఏవం జానామి. తథా హి వుత్తం "మహగ్గతచిత్తమేతన్తి సఞ్ఞం ఠపేసి"న్తి. **నో చ ఏవం వదామీతి** యథా దిట్ఠిగతికా తం ధమ్మజాతం సనిస్సయం అభేదతో గణ్హన్తా "తం జీవం తం సరీర"న్తి, తదుభయం వా భేదతో గణ్హన్తా "అఞ్ఞం జీవం అఞ్ఞ సరీర"న్తి అత్తనో మిచ్ఛాగాహం పవేదేన్తి, ఏవమహం న వదామి తస్స ధమ్మస్స సుపరిఞ్ఞాతత్తా. తేనాహ **''అథ ఖో''**తిఆది. బాహిరకా యేభుయ్యేన కసిణజ్ఝానాని ఏవ నిబ్బత్తేన్తీతి వుత్తం **''కసిణపరికమ్మం భావేన్తస్సా''**తి. యస్మా భావనానుభావేన ఝానాధిగమో, భావనా చ పథవీకసిణాదిసఞ్జాననముఖేన హోతీతి కత్వా సఞ్ఞాసీసేన నిద్దిసీయతి, తస్మా **''సఞ్ఞాబలేన ఉప్పన్న''**న్తి ఆహ. తేన వుత్తం "పథవీకసిణమేకో సఞ్జానాతీ"తిఆది. యస్మా పన భగవతా తత్థ తత్థ వారే "అథ చ పనాహం న వదామీ"తి వుత్తం, తస్మా భగవతో వచనముపదేసం కత్వా న వత్తబ్బం కిరేతం కేవలినా ఉత్తమపురిసేనాతి అధిప్పాయేన **''న కల్లం తస్సేత''**న్తి ఆహంసు, న సయం పటిభానేనాతి దస్సేతుం **''మఞ్ఞమానా వదన్తీ''**తి వుత్తం. సేసం అనన్తరసుత్తే వుత్తనయత్తా, పాకటత్తా చ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఇతి సుమఙ్గలవిలాసినియా దీఘనికాయట్ఠకథాయ పరమసుఖుమగమ్భీరదురనుబోధత్థపరిదీపనాయ సువిమలవిపులపఞ్ఞాపేయ్యత్తియజననాయ సాధువిలాసినియా నామ లీనత్థపకాసనియా జాలియసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థపకాసనా.

జాలియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. మహాసీహనాదసుత్తవణ్ణనా

అచేలకస్సపవత్థువణ్ణనా

౩౮౧. ఏవం జాలియసుత్తం సంవణ్ణేత్వా ఇదాని మహాసీహనాదసుత్తం సంవణ్ణేన్తో యథానుపుబ్బం సంవణ్ణనోకాసస్స పత్తభావం విభావేతుం, జాలియసుత్తస్సానన్తరం సఙ్గీతస్స సుత్తస్స మహాసీహనాదసుత్తభావం వా పకాసేతుం ''**ఏవం మే సుతం...పే.... ఉరుఞ్ఞాయం విహరతీతి మహాసీహనాదసుత్త**''న్తి ఆహ. **ఏతదేవ నామ**న్తి యస్మిం రట్ఠే తం నగరం, తస్స రట్ఠస్సపి యస్మిం నగరే భగవా విహాసి, తస్స నగరస్సపి “ఉరుఞ్ఞా”త్వేవ నామం, తస్మా **ఉరుఞ్ఞాయ**న్తి ఉరుఞ్ఞానామజనపదే ఉరుఞ్ఞానామనగరేతి ఆవుత్తిఆదినయేన అత్థో వేదితబ్బో. ఇమినా ఇమమత్థం దస్సేతి – న సబ్బత్థ నియతపుల్లిఙ్గపుథువచనావ జనపదవాచీ సద్దా, కత్థచి అనియతపుల్లిఙ్గపుథువచనాపి యథా “ఆళవియం విహరతీ”తి (పాచి. ౮౪, ౮౯) కేచి జనపదమేవత్థం వదన్తి, తం అపనేతుం ''**భగవా హీ**''తిఆది వుత్తం. **రమణీయోతి** మనోహరభూమిభాగతాయ, ఛాయూదకసమ్పత్తియా, జనవివిత్తతాయ చ మనోరమో. మిగానం అభయం దేతి ఏత్థాతి **మిగదాయో.** తేనాహ ''**సో**''తిఆది. **చేలం** వత్థం, తం నత్థి అస్సాతి **అచేలో**తి వుత్తం ''**నగ్గపరిబ్బాజకో**''తి. **నామ**న్తి గోత్తనామం. తపనం సన్తపనం కాయస్స ఖేదనం **తపో,** సో ఏతస్స అత్థీతి **తపస్సీ.** యస్మా తథాభూతో తపం నిస్సితో, తపో చ తం నిస్సితో హోతి, తస్మా ''**తపనిస్సితక**''న్తి ఆహ. **ముత్తాచారాదీ**తి ఏత్థ **ఆది**సద్దేన పరతో **పాళియ** (దీ. ని. ౧.౩౯౭) మాగతా హత్థాపలేఖనాదయో సఙ్గహితా. లూఖం ఫరుసం సాధుసమ్మతాచారవిరహతో అపసాదనీయం ఆజీవతి వత్తతీతి **లూఖాజీవీ**తి అట్ఠకథాముత్తకనయో. **ఉప్పణ్డేతీ**తి ఉహసనవసేన పరిభాసతి. **ఉపవదతీ**తి అవఞ్ఞాపుబ్బకం అపవదతి. తేన వుత్తం ''**హీళేతి వమ్భేతీ**''తి. “హేతుమ్హి ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా”తిఆదీసు వియ **ధమ్మ**సద్దో హేతుపరియాయోతి ఆహ ''**కారణస్స అనుకారణ**''న్తి. తథావుత్తసద్దత్థోయేవేత్థ కారణసద్దస్స హేతుభావతో. అత్థవసా పయుత్తో హి సద్దపయోగో. సోయేవ చ సద్దత్థో పరేహి వుచ్చమానో అనుకారణం తదనురూపం తస్సదిసం వా తతో పచ్ఛా వా వుత్తకారణభావతో. **పరేహీ**తి యేసం తుమ్హేహి ఇదం వుత్తం, తేహి పరేహి. **వుత్తకారణేనా**తి యథా తేహి వుత్తం, తథా చే తుమ్హేహి న వుత్తం, ఏవం సతి తేహి వుత్తకారణేన సకారణో హుత్వా తుమ్హాకం వాదో వా తతో పరం తస్స అనువాదో వా కోచి అప్పమత్తకోపి విఞ్ఞూహి గరహితబ్బం కారణం ఠానం నాగచ్ఛేయ్య, కిమేవం నాగచ్ఛతీతి యోజనా. ''**ఇదం వుత్తం హోతీ**''తిఆదినా తదేవత్థం సఙ్ఖేపతో దస్సేతి.

౩౮౨. ఇదాని యం విభజ్జవాదం సన్ధాయ భగవతా “న మేతే వుత్తవాదినో”తి సఙ్ఖేపేన వత్వా తం విభజిత్వా దస్సేతుం “ఇధాహం కస్సపా”తిఆది వుత్తం, తం విభాగేన దస్సేన్తో ''**ఇధేకచ్చో**''తిఆదిమాహ. భగవా హి నిరత్థకం అనుపసమసంవత్తనికం కాయకిలమథం “అత్తకిలమథానుయోగో దుక్ఖో అనరియో అనత్థసంహితో”తిఆదినా (సం. ని. ౫.౧౦౮౧; మహావ. ౧౩). గరహతి, సాత్థకం పన ఉపసమసంవత్తనికం కాయకిలమథం “ఆరఞ్ఞికో హోతి, పంసుకూలికో హోతీ”తిఆదినా (అ. ని. ౫.౧౮౧, ౧౮౨; పరి. ౩౨౫) వణ్ణేతి. **అప్పపుఞ్ఞతాయాతి** అపుఞ్ఞతాయ. అప్పసద్దో చేత్థ “ద్వత్తిఛదనస్స పరియాయం అప్పహరితే ఠితేన అధిట్ఠాతబ్బ”న్తిఆదీసు (పాచి. ౧౩౫) వియ అభావత్థో. మిచ్ఛాదిట్ఠిభావతో కమ్మఫలం పటిక్ఖిపన్తేన “నత్థి దిన్న”న్తిఆదినా (దీ. ని. ౧.౧౭౧; మ. ని. ౧.౪౪౫; ౨.౯౪, ౨౨౫; ౩.౯౧, ౧౧౬, ౧౩౬; సం. ని.

౩.౨౧౦; అం. నిం. ౩.౧౧౮; ౧౦.౧౭౬; ధం. సం. ౧౨౨౧; విభం. ౯౦౪) మిచ్ఛాదిట్ఠిం పురక్ఖత్వా జీవితవుత్తిహేతు తథా తథా దుచ్చరితపూరణం సన్ధాయ ''**తీణి దుచ్చరితాని పూరేత్వా**''తి వుత్తం.

భియ్యోసోమత్తాయాతి మత్తతో అతిరేకం. ''**భియ్యోసో**''తి హి ఇదం భియ్యోసద్దేన సమానత్థం నేపాతికం. **అనేసనవసేనా**తి కోహఞ్ఞే ఠత్వా అసన్తగుణసమ్భావనిచ్ఛాయ యథా తథా తపం కత్వా అనేసితబ్బమేసనావసేన మిచ్ఛాజీవేనాతి అత్థో. యథావుత్తనయేన జీవితవుత్తిహేతు **తీణి దుచ్చరితాని పూరేత్వా. ఇమే ద్వే**తి "అప్పపుఞ్ఞో, పుఞ్ఞవా"తి చ వుత్తే దుచ్చరితకారినో ద్వే పుగ్గలే.

దుతియనయే **ఇమే ద్వే**తి "అప్పపుఞ్ఞో, పుఞ్ఞవా"తి చ వుత్తే సుచరితకారినో ద్వే పుగ్గలే.

పఠమదుతియనయేసు వుత్తనయేనేవ తతియచతుత్థనయేసుపి యథాక్కమం అత్థో వేదితబ్బో. పఠమతతియనయేసు చేత్థ అహేతుకఅకిరియవాదినో. దుతియచతుత్థనయేసు పన కమ్మకిరియవాదినోతి దట్ఠబ్బం. **అప్పదుక్ఖవిహారీ**తి అప్పకం దుక్ఖేన విహారీ. **బాహిరకాచారయుత్తో**తి సాసనాచారతో బాహిరకేన తిత్థియాచారేన యుత్తో. **అత్తానం సుఖేత్వా**తి అధమ్మికేన అనేసనాయ లద్ధపచ్చయనిమిత్తేన సుఖేన అత్తానం సుఖేత్వా సుఖం కత్వా, ''**సుఖే ఠపేత్వా**''తి అధునా పాఠో.

''**న దాని మయా సదిసో అత్థీ**''తిఆదినా తణ్హామానదిట్ఠిసఙ్ఖాతానం తిస్సన్నం మఞ్ఞనానం వసేన దుచ్చరితపూరణమాహ. లాభసక్కారం వా ఉప్పాదేన్తో తీణి దుచ్చరితాని పురేత్వాతి సమ్బన్ధో. **మిచ్ఛాదిట్ఠివసేనా**తి "నత్థి కామేసు దోసో"తి ఏవం పవత్తమిచ్ఛాదిట్ఠివసేన. **పరిబ్బాజికాయా**తి బాహిరపబ్బజ్జముపగతాయ తాపసదారికాయ, ఛన్నపరిబ్బాజికాయ చ. "అపరో"తి ఏత్థాపి హి "తాపసో వా ఛన్నపరిబ్బాజకో వా"తి అధికారో. **దహరాయా**తి తరుణాయ. **ముదుకాయా**తి సుఖుమాలాయ. **లోమసాయా**తి తనుతమ్బలోమతాయ అప్పలోమవతియా. లోమం ఏతిస్సా అత్థీతి **లోమసా.** లిఙ్గత్తయేపి హి స-పచ్చయేన పదసిద్ధిమిచ్ఛన్తి సద్దవిదూ. **కామేసూ**తి వత్థుకామేసు. **పాతబ్బత**న్తి పరిభుఞ్జితబ్బం. పరిభోగత్థో హేత్థ **పా**-సద్దో, తబ్బసద్దో చ భావసాధనో. తా-సద్దో పన సకత్థే యథా "దేవతా"తి, **పాతబ్బత**న్తి వా పరిభుఞ్జనకతం, కత్తుసాధనో చేత్థ తబ్బసద్దో యథా ఉపరిపణ్ణాసకే **పఞ్చత్తయసుత్తే** "యే హి కేచి భిక్ఖవే సమణా వా బ్రాహ్మణా వా దిట్ఠసుతముతవిఞ్ఞాతబ్బసఙ్ఖారమత్తేన ఏతస్స ఆయతనస్స ఉపసమ్పదం పఞ్ఞపేన్తీ"తి (మం. నిం. ౩.౨౪) తథా హి **తదట్ఠకథాయం** వుత్తం "విజానాతీతి **విఞ్ఞాతబ్బం,** దిట్ఠసుతముతవిఞ్ఞాతమత్తేన పఞ్చద్వారికసఞ్ఞాపవత్తిమత్తేనాతి అయఞ్హి ఏత్థ అత్థో"తి, (మం. నిం. అట్ఠం. ౩.౨౪) **తట్టీకాయ**ఞ్చ "యథా నియ్యన్తీతి నియ్యానికాతి బహులం వచనతో కత్తుసాధనో నియ్యానికసద్దో, ఏవం ఇధ విఞ్ఞాతబ్బసద్దోతి ఆహ 'విజానాతీతి విఞ్ఞాతబ్బ'న్తి," తా-సద్దో పన భావే. అస్సాదియమానపక్ఖే ఠితో కిలేసకామోపి వత్థుకామపరియాపన్నోయేవ, తస్మా తేసు యథారుచి పరిభుఞ్జన్తోతి అత్థో.

ఇదన్తి నయచతుక్కవసేన వుత్తం అత్థప్పభేదవిభజనం. ''**తిత్థియవసేన ఆగతం** అట్ఠకథాయం తథా విభత్తత్తా''తి (దీం. నిం. టీం. ౧.౩౮౨) ఆచరియేన వుత్తం, తథాయేవ పన పాళియమ్పి విభత్తన్తి వేదితబ్బం. **సాసనేపీ**తి ఇమస్మిం సాసనేపి.

కథం లబ్భతీతి ఆహ ''**ఏకచ్చో హీ**''తిఆది. యస్మా న లభతి, తస్మా అనేసనం కత్వాతిఆదినా యోజేతబ్బం. **అరహత్తం వా** అత్తని అసన్తం "అత్థి మే"తి యథారుతం **పటిజానిత్వా.** సామన్తజప్పనపచ్చయపటిసేవనఇరియాపథసన్నిస్సితసఙ్ఖాతాని

తీణి వా కుహనవత్థూని పటిసేవిత్వా.

తాదిసోవాతి ధుతఙ్గ (విసుద్ధి॰ ౧.౨౨; థేరగా॰ అట్ఠ॰ ౨.౮౪౪ ఆదయో) సమాదానవసేన లూఖాజీవీ ఏవ. **అనేసనవసేనాతి** నిదస్సనమత్తం. ‘‘అరహత్తపటిజాననేనా’’తిఆదిపి హి వత్తబ్బం.

దుల్లభసుఖో భవిస్సామి దుగ్గతీసు ఉపపత్తియాతి అధిప్పాయో. **అసక్కోన్తోతి** ఏత్థ అన్తసద్దో భావలక్ఖణే, అసక్కుణమానే సతీతి అత్థో.

౩౮౩. అసుకట్ఠానతోతి అసుకభవతో. **ఆగతాతి** ఉపపత్తివసేన ఇధాగతా. **ఇదాని గన్తబ్బట్ఠానఞ్చాతి** ఉపపత్తివసేనేవ ఆయతిం గమితబ్బభవఞ్చ. **తతోతి** అతీతభవతో. **పున ఉపపత్తిన్తి** ఆయతిం అనన్తరభవే పున ఉపపత్తిం, తతో అనన్తరభవేపి పున ఉపపత్తిన్తి పునప్పునం నిబ్బత్తిం. **కేన కారణేన గరహిస్సామీతి** ఏత్థ యథాభూతమజానన్తో ఇచ్ఛాదోసవసేన యం కిఞ్చి గరహేయ్య, న తథా చాహం, అహం పన యథాభూతం జానన్తో సబ్బమ్పేతం కేన కారణేన గరహిస్సామి, సబ్బస్సపేతస్స తపస్స గరహాయ కారణం నత్థీతి ఇమమధిప్పాయం దస్సేన్తో ‘‘**గరహితబ్బమేవా**’’తిఆదిమాహ. **భణ్డికన్తి** పుటభణ్డికం. ఉపమాపక్ఖే పరిసుద్ధతాయ ధోతం, తథా అధోతఞ్చ, ఉపమేయ్యపక్ఖే పన పసంసితబ్బగుణతాయ ధోతం పరిసుద్ధం, తథా అధోతఞ్చాతి అత్థో. **తమత్థన్తి** గరహితబ్బస్స చేవ గరహణం, పసంసితబ్బస్స చ పసంసనం.

౩౮౪. దిట్ఠధమ్మికస్స, సమ్పరాయికస్స చ అత్థస్స సాధనవసేన పవత్తియా గరుకత్తా **న కోచి న సాధూతి వదతి**. **పఞ్చవిధం వేరన్తి** పాణాతిపాతాదిపఞ్చవిధవేరం. తఞ్హి పఞ్చవిధస్స సీలస్స పటిపక్ఖభావతో, సత్తానం వేరహేతుతాయ చ ‘‘**వేర**’’న్తి వుచ్చతి, తతో ఏవ చ తం **న కోచి ‘‘సాధూ’’తి వదతి** తథా దిట్ఠధమ్మికాదిఅత్థానమసాధనతో, సత్తానం సాధుభావస్స దూసనతో చ. **న నిరున్ధితబ్బన్తి** రూపగ్గహణే న నివారేతబ్బం. దస్సనీయదస్సనత్థో హి చక్ఖుపటిలాభోతి తేసమధిప్పాయో. అయమేవ నయో సోతాదీసుపి. యదగ్గేన తేసం పఞ్చద్వారే అసంవరో సాధు, తదగ్గేన తత్థ సంవరో న సాధూతి అధిప్పాయో హోతీతి ఆహ ‘‘**పున...పే॰... అసంవర**’’న్తి.

అయమేత్థ అట్ఠకథాతో అపరో నయో – **యం తే ఏకచ్చం వదన్తి ‘‘సాధూ’’తి** తే ‘‘ఏకే సమణబ్రాహ్మణా’’తి వుత్తా తిత్థియా యం అత్తకిలమథానుయోగాదిం ‘‘సాధూ’’తి వదన్తి, తం మయం న ‘‘సాధూ’’తి వదామ. **యం తే...పే॰... ‘‘న సాధూ’’తి** యం పన తే అనవజ్జపచ్చయపరిభోగం, సునివత్థసుపారుతాదిసమ్మాపటిపత్తిఞ్చ ‘‘న సాధూ’’తి వదన్తి, తం మయం ‘‘సాధూ’’తి వదామాతి.

ఇతి యం పరవాదమూలకం చతుక్కం దస్సితం, తదేవ పున సకవాదమూలకం చతుక్కం కత్వా దస్సితన్తి విఞ్ఞాపేతుం ‘‘**ఏవ**’’న్తిఆది వుత్తం. యఞ్హి కిఞ్చి కేనచి సమానం, తేనపి తం సమానమేవ. యఞ్చ కిఞ్చి కేనచి అసమానం, తేనపి తం అసమానమేవాతి ఆహ ‘‘**సమానాసమానత**’’న్తి. ఏత్థ చ **సమానతన్తి** సమానతామత్తం. అనవసేసతో హి పహాతబ్బధమ్మానం పహానం, ఉపసమ్పాదేతబ్బధమ్మానం ఉపసమ్పాదనఞ్చ సకవాదేవ దిస్సతి, న పరవాదే. తేన వుత్తం ‘‘త్యాహం ఉపసఙ్కమిత్వా ఏవం వదామీ’’తిఆది. సకవాదపరవాదానురూపం వుత్తనయేన **పఞ్చసీలాదివసేనేవ అత్థో వేదితబ్బో**.

సమనుయుఞ్జాపనకథావణ్ణనా

౩౮౫. **అన్తమితి** ఆణత్తియం పఞ్చమీఅత్తనోపదం. **లద్ధిం పుచ్ఛన్తోతి** "కిం సమణో గోతమో సంకిలేసధమ్మే అనవసేసం పహాయ వత్తతి, ఉదాహు పరే గణాచరియా, ఏత్థ తావ అత్తనో లద్ధిం వదేహీ"తి ఏవం పటిఞ్ఞాతం సిద్ధన్తం పుచ్ఛన్తో. **కారణం పుచ్ఛన్తోతి** "సమణోవ గోతమో సంకిలేసధమ్మే అనవసేసం పహాయ వత్తతీ"తి వుత్తే "కారణేనపి ఏతమత్థం గాహయా"తి ఏవం హేతుం పుచ్ఛన్తో. **ఉభయం పుచ్ఛన్తోతి** "ఇదం నామేత్థ కారణ"న్తి కారణం వత్వా పటిఞ్ఞాతే అత్థే సాధియమానే అన్వయతో, బ్యతిరేకతో చ కారణం సమత్థేతుం సదిసాసదిసప్పభేదం ఉపమోదాహరణద్వయం పుచ్ఛన్తో. అపిచ హేతుపమోదాహరణవసేన తిలక్ఖణసమ్పత్తియా యథాపటిఞ్ఞాతే అత్థే సాధితే సమ్మదేవ అను పచ్ఛా భాసన్తో నిగమేన్తోపి **సమనుభాసతి నామాతి** వేదితబ్బం. ''**ఉపసంహరిత్వా**''తి పాఠసేసో. ''**కిం తే**''తిఆది ఉపసంహరణాకారదస్సనం . **దుతియపదేపీతి** "సఙ్ఖేన వా సఙ్ఖ"న్తి పదేపి. వచనసేసం, ఉపసంహరణాకారఞ్చ సన్ధాయ ''**ఏసేవ నయో**''తి వుత్తం.

తమత్థన్తి తం పహాతబ్బధమ్మానం అనవసేసం పహాయ వత్తనసఙ్ఖాతం, సమాదాతబ్బధమ్మానం అనవసేసం సమాదాయ వత్తనసఙ్ఖాతఞ్చ అత్థం. **యోజేత్వాతి** అకుసలాదిపదేహి యోజేత్వా. అకోసల్లసమ్భూతాదిఅత్థేన **అకుసలా చేవ** తతోయేవ **అకుసలాతి చ సఙ్ఖాతా, సఙ్ఖాతసద్దో** చేత్థ ఞాతత్థో, కోట్ఠాసత్థో చ యుజ్జతీతి ఆహ ''**ఞాతా, కోట్ఠాసం వా కత్వా ఠపితా**''తి, పురిమేన చేత్థ పదేన ఏకన్తాకుసలే వదతి, పచ్ఛిమేన తం సహగతే, తప్పటిపక్ఖియే చ. ఏవఞ్హి కోట్ఠాసకరణేన ఠపనం ఉపపన్నం హోతి. అకుసలపక్ఖికభావేన హి వవత్థాపనం కోట్ఠాసకరణం. **అవజ్జసద్దో** దోసత్థో గారయ్హపరియాయత్తా, అ-సద్దస్స చ తబ్భావవుత్తితోతి ఆహ ''**సదోసా**''తి. **అరియా** నామ నిద్దోసా. ఇమే పన అకుసలా కథఞ్చిపి నిద్దోసా న హోన్తీతి **నిద్దోసట్ఠేన అరియా భవితుం నాలం అసమత్థా.**

౩౮౬-౩౮౭. ''**య**''న్తి ఏతం కారణే పచ్చత్తవచనన్తి దస్సేతి ''**యేనా**''తి ఇమినా. **యం వా పనాతి** అసమ్భావనావచనమేతం, యం వా పన కిఞ్చీతి అత్థో. **పహాయ వత్తన్తీతి** చ అత్థవసా పుథువచనవిపరిణామోతి వుత్తం ''**యం వా తం వా అప్పమత్తకం పహాయ వత్తన్తీ**''తి. **గణాచరియా** చేత్థ పూరణమక్ఖలిఆదయో. సత్థుపభవత్తా సఙ్ఘస్స సఙ్ఘసమ్పత్తియాపి సత్థుసమ్పత్తి విభావీయతీతి ఆహ ''**సఙ్ఘ...పే.... సిద్ధితో**''తి, సా పన పసంసా పసాదహేతుకాతి పసాదముఖేన తం దస్సేతుం ''**పసీదమానాపీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ సమ్పిణ్డనత్థేన **పి**-సద్దేన అప్పసీదమానాపి ఏవమేవ న పసీదన్తీతి సమ్పిణ్డేతి. యథా హి అన్వయతో సత్థుసమ్పత్తియా సావకేసు, సావకసమ్పత్తియా చ సత్థరి పసాదో సముచ్చీయతి, ఏవం బ్యతిరేకతో సత్థువిపత్తియా సావకేసు, సావకవిపత్తియా చ సత్థరిఅప్పసాదోతి దట్ఠబ్బం. ''**తథా హి**''తిఆది తబ్బివరణం. **సరీరసమ్పత్తిన్తి** రూపసమ్పత్తిం, రూపకాయపారిపూరిన్తి అత్థో. రూపప్పమాణే సత్తే సన్ధాయ ఇదం వుత్తం, ''**ధమ్మదేసనం వా సుత్వా**''తి ఇదన్తు ఘోసప్పమాణే, ధమ్మప్పమాణే చ, ''**భిక్ఖూనం పనాచారగోచర**''న్తిఆదిం పన ధమ్మప్పమాణే, లూఖప్పమాణే చ. ఆచారగోచరాదీహి ధమ్మో, సమ్మాపటిపత్తియా లూఖో చ హోతి . తస్మా "భవన్తి వత్తారో"తి పఠమపదే రూపప్పమాణా, ఘోసప్పమాణా, ధమ్మప్పమాణా చ, దుతియపదే ధమ్మప్పమాణావ యోజేతబ్బా. **కీవరూపోతి** కిత్తకజాతికో. యా సఙ్ఘస్స పసంసాతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో, అయమేవ వా పాఠో.

తత్థ యా బుద్ధానం, బుద్ధసావకానమేవ చ పాసంసతా, అఞ్ఞేసఞ్చ తదభావో జోతితో, తం విరతిప్పహానసంవరుద్దేసవసేన నీహరిత్వా దస్సేన్తో ''**అయమధిప్పాయో**''తిఆదిమాహ. తత్థ సేతుఘాతవిరతియా అరియమగ్గసమ్పయుత్తత్తా ''**సబ్బేన సబ్బం నత్థీ**''తి వుత్తం. అట్ఠసమాపత్తివసేన విక్ఖమ్భనప్పహానమత్తం, విపస్సనామత్తవసేన తదఙ్గప్పహానమత్తన్తి యథాలాభం యోజేతబ్బం. **విపస్సనామత్తవసేనాతి** చ "అనిచ్చ"న్తి వా "దుక్ఖ"న్తి

వా వివిధం దస్సనమత్తవసేన, న పన నామరూపవవత్థానపచ్చయపరిగ్గణ్హనపుబ్బకం లక్ఖణత్తయం ఆరోపేత్వా సఙ్ఖారానం సమ్మసనవసేన. నామరూపపరిచ్ఛేదో, హి అనత్తానుపస్సనా చ బాహిరకానం నత్థి. **ఇతరాని** సముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధినిస్సరణప్పహానాని **తీణి సబ్బేన సబ్బం నత్థి** మగ్గఫలనిబ్బానత్తా. లోకియపఞ్చసీలతో అఞ్ఞో సబ్బోపి **సీలసంవరో,** "ఖమో హోతి సీతస్స ఉణ్హస్సా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౪; ౩.౧౮౫; అ॰ ని॰ ౪.౧౧౪) వుత్తో సుపరిసుద్ధో **ఖన్తిసంవరో,** "పఞ్ఞాయేతే పిధియ్యరే"తిఆదినా (సు॰ ని॰ ౧౦౪౧; చూళని॰ ౬౦) వుత్తో కిలేసానం సముచ్ఛేదకో మగ్గఞాణసఙ్ఖాతో **ఞాణసంవరో,** మనచ్ఛట్ఠానం ఇన్ద్రియానం పిదహనవసేన పవత్తో సుపరిసుద్ధో **ఇన్ద్రియసంవరో,** "అనుప్పన్నానం పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం అనుప్పాదాయా"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౪౦౩; మ॰ ని॰ ౧.౧౩౫; సం॰ ని॰ ౫.౮; విభ॰ ౨౦౫) వుత్తో సమ్మప్పధానసఙ్ఖాతో **వీరియసంవరో**తి ఇమం సంవరపఞ్చకం సన్ధాయ "**సేసం సబ్బేన సబ్బం నత్థీ**"తి వుత్తం.

"**పఞ్చ ఖో పనిమే పాతిమోక్ఖుద్దేసా**"తిఆదినా యథావుత్తసీలస్సేవ పున గహణం సాసనే సీలస్స బహుభావం దస్సేత్వా తదేకదేసే ఏవ పరేసం అవట్ఠానదస్సనత్థం. "**ఉపోసథుద్దేసా**"తి అధునా పాఠో. **పఞ్ఞాయతీ**తి పతిట్ఠితభావేన పాకటో హోతి, తస్మా మయా హి...పే॰... నత్థీతి యోజేతబ్బం. **సీహనాదన్తి** సేట్ఠనాదం, అభీతనాదం కేనచి అప్పటివత్తియవాదం. యం పన వదన్తి –

> "ఉత్తరస్మిం పదే బ్యగ్ఘ-పుఙ్గవోసభకుఞ్జర;
> సీహసద్దూలనాగాద్యా, పుమే సేట్ఠత్థగోచరా"తి.

తం యేభుయ్యవసేనాతి దట్ఠబ్బం.

అరియఅట్ఠఙ్గికమగ్గవణ్ణనా

౩౯౩. "అయం పన యథావుత్తో మమ వాదో అవిపరీతోవ, తస్సేవం అవిపరీతభావో ఇమం మగ్గం పటిపజ్జిత్వా అపరప్పచ్చయతో జానితబ్బో"తి ఏవం **అవిపరీతభావావబోధనత్థం.** పాళియం "**అత్థి కస్సపా**"తిఆదీసు అయం యోజనా – యం మగ్గం పటిపన్నో సామంయేవ అత్తపచ్చక్ఖతో ఏవం ఞస్సతి దక్ఖతి "సమణో గోతమో వదన్తో యుత్తపత్తకాలే తథభావతో భూతం, ఏకంసేన హితావహభావతో అత్థం, ధమ్మతో అనపేతత్తా ధమ్మం, వినయయోగతో, పరేసఞ్చ వినయనతో వినయం వదతీ"తి, సో మయా సయం అభిఞ్ఞా సచ్ఛికత్వా పవేదితో సకలవట్టదుక్ఖనిస్సరణభూతో అత్థి కస్సప మగ్గో, తస్స చ అధిగమూపాయభూతా పుబ్బభాగపటిపదాతి, తేన "సమణో గోతమో ఇమే ధమ్మే అనవసేసం పహాయ వత్తతీ"తిఆది నయప్పవత్తో వాదో కేనచి అసమ్పకమ్పితో యథాభూత సీహనాదోతి దస్సేతి. **దక్ఖతీ**తి చేత్థ స్సతి-సద్దేన పదసిద్ధి "యత్ర హి నామ సావకో ఏవరూపం ఞస్సతి వా దక్ఖతి వా సక్ఖిం కరిస్సతీ"తిఆదీసు వియ.

"ఏవమేతం యథాభూతం సమ్మప్పఞ్ఞాయ పస్సతీ"తిఆది సుత్తపదేసు (అ॰ ని॰ ౩.౧౩౪) వియ చ **మగ్గఞ్చ పటిపదఞ్చ ఏకతో కత్వా దస్సేన్తో.** "**అయమేవా**"తి సావధారణవచనం మగ్గస్స పుథుభావపటిక్ఖేపత్థం, సబ్బఅరియసాధారణభావదస్సనత్థం, సాసనే పాకటభావదస్సనత్థఞ్చ. తేనాహ "ఏకాయనో అయం భిక్ఖవే మగ్గో సత్తానం విసుద్ధియా"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౩; మ॰ ని॰ ౧.౧౦౬; సం॰ ని॰ ౫.౩౬౭, ౩౮౪).

“ఏసేవ మగ్గో నత్థఞ్ఞో, దస్సనస్స విసుద్ధియా”తి, (ధ॰ ప॰ ౨౭౪) –

> “ఏకాయనం జాతిఖయన్తదస్సీ,
> మగ్గం పజానాతి హితానుకమ్పీ;
> ఏతేన మగ్గేన అతరింసు పుబ్బే,
> తరిస్సన్తి యే చ తరన్తి ఓఘ”న్తి. (సం॰ ని॰ ౫.౩౮౪, ౪౦౯; చూళని॰ ౧౦౭, ౨౧౧; నేత్తి॰ ౧౭౦) చ –

సబ్బేసు చేవ సుత్తపదేసేసు, అభిధమ్మపదేసేసు (విభ॰ ౩౫౫) చ ఏకోవాయం మగ్గో పాకటోతి.

తపోపక్కమకథావణ్ణనా

౩౯౪. తపోయేవ ఉపక్కమితబ్బతో, ఆరభితబ్బతో **తపోపక్కమో**తి ఆహ ‘‘**తపారమ్భా**’’తి, ఆరమ్భనఞ్చేత్థ తపకరణమేవాతి దస్సేతి ‘‘**తపోకమ్మానీ**’’తి ఇమినా. **సమణకమ్మసఞ్ఞాతా**తి సమణేహి కత్తబ్బకమ్మసఞ్ఞితా. **బ్రాహ్మణకమ్మసఞ్ఞాతా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **నిచ్చేలో**తి నిస్సట్ఠచేలో సబ్బేన సబ్బం పటిక్ఖిత్తచేలో. చేలం, చోలోతి చ పరియాయవచనం. కోచి ఛిన్నభిన్నపటపిలోతికధరోపి దసన్తయుత్తస్స వత్థస్స అభావతో “నిచ్చేలో”తి వత్తబ్బతం లభేయ్యాతి తం నివత్తేతుం ‘‘**నగ్గో**’’తి వుత్తం, నగ్గియవతసమాదానేన సబ్బథా నగ్గోతి అత్థో. లోకియకులపుత్తాచారవిరహితతావ విస్సట్ఠాచారతాతి దస్సేతి ‘‘**ఉచ్చారకమ్మాదీసు**’’తిఆదినా. కథం విరహితోతి ఆహ ‘‘**ఠితకోవా**’’తిఆది, ఇదఞ్చ నిదస్సనమత్తం వమిత్వా ముఖవిక్ఖాలనాదిఆచారస్సపి తేన విస్సట్ఠత్తా. **అపలిఖతీ**తి ఉదకేన అధోవనతో అపలిహతి. సో కిర దణ్డకం “సత్తో”తి పఞ్ఞపేతి, తస్మా తం పటిపదం పూరేన్తో ఏవం కరోతీతి వుత్తం ‘‘**ఉచ్చారం వా**’’తిఆది. తత్థ **అపలిఖతీ**తి అపకసతి.

“ఏహి భదన్తే”తి వుత్తే ఉపగమనసఙ్ఖాతో విధి **ఏహిభద్దన్తో**, తం చరతీతి **ఏహిభద్దన్తికో** , రుళ్హీసద్దేన చేత్థ తద్ధితసిద్ధి యథా “ఏహిపస్సికో”తి, (మ॰ ని॰ ౧.౭౪) తప్పటిక్ఖేపేన **నఏహిభద్దన్తికో,** తదేవత్థం దస్సేతి ‘‘**భిక్ఖాగహణత్థ**’’న్తిఆదినా. **న ఏతీ**తి న ఆగచ్ఛతి. ఏవం **నతిట్ఠభద్దన్తికో**తి ఏత్థాపి. సమణేన నామ సయంవచనకరేనేవ భవితబ్బం, న పరవచనకరేనాతి అధిప్పాయేన **తదుభయమ్పి...పే.... న కరోతి. పురేతర**న్తి తం ఠానం అత్తనా ఉపగమనతో పఠమతరం, తం కిర సో “భిక్ఖునా నామ యాదిచ్ఛకీ ఏవ భిక్ఖా గహేతబ్బా”తి అధిప్పాయేన న గణ్హాతి. **ఉద్దిస్సకతం** పన “మమ నిమిత్తభావేన బహూ ఖుద్దకా పాణా సఙ్ఘాటమాపాదితా”తి అధిప్పాయేన నాధివాసేతి. **నిమన్తనమ్పి** “ఏవం తేసం వచనం కతం భవిస్సతీ”తి అధిప్పాయేన న సాదియతి. **కుమ్భీ**తి పక్కభిక్ఖాపక్ఖిత్తకుమ్భో. **ఉక్ఖలీ**తి భిక్ఖాపచనకుమ్భో. **పచ్ఛీ**తి భిక్ఖాపక్ఖిత్తపిటకం. **తతోపీ**తి కుమ్భికళోపితోపి. **కుమ్భి**ఆదీసుపి సో సత్తసఞ్ఞీతి ఆహ ‘‘**కుమ్భికళోపియో**’’తిఆది. ‘‘**అయం మ**’’న్తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **అన్తర**న్తి ఉభిన్నమన్తరాళం.

కబళన్తరాయోతి ఆలోపస్స అన్తరాయో. ఏత్థాపి సో సత్తసఞ్ఞీ. **పురిసన్తరగతాయా**తి పురిససమీపగతాయ. **రతిఅన్తరాయో**తి కామరతియా అన్తరాయో. గామసభాగాదివసేన సఙ్గమ్మ కిత్తేన్తి ఏతిస్సాతి **సంకిత్తి.** తథా సంహటతణ్డులాదిసఞ్చయో తేన కతభత్తమిధాధిప్పేతన్తి వుత్తం ‘‘**సంకిత్తేత్వా కతభత్తేసూ**’’తి. మజ్ఝిమనికాయే **మహాసీహనాదసుత్తన్తటీకాయం** పన ఆచరియేనేవ ఏవం వుత్తం “సంకిత్తయన్తి ఏతాయాతి **సంకిత్తి,** గామవాసీహి

సముదాయవసేన కిరియమానకిరియా, ఏత్థ పన భత్తసంకిత్తి అధిప్పేతాతి ఆహ 'సంకిత్తేత్వా కతభత్తేసూ'తి". ఇదం పన తస్స ఉక్కట్ఠపటిపదాతి దస్సేతి **''ఉక్కట్ఠో''**తిఆదినా. యథా చేత్థ, ఏవం "నఏహిభద్దన్తికో"తిఆదీసుపి ఉక్కట్ఠపటిపదాదస్సనం వేదితబ్బం. **సా**సద్దో సునఖపరియాయో. **తస్సా**తి సునఖస్స. **తత్థా**తి తస్మిం ఠానే. **సమూహసమూహచారినీ**తి సఙ్ఘసఙ్ఘచారినీ. **మనుస్సా**తి వేయ్యావచ్చకరమనుస్సా.

సోవీరకన్తి కఞ్జికం. "లోణసోవీరక"న్తి కేచి, తదయుత్తమేవ, "సబ్బసస్ససమ్భారేహి కత"న్తి వుత్తత్తా. లోణసోవీరకఞ్హి సబ్బమచ్ఛమంసపుప్ఫఫలాదిసమ్భారకతం. **సురాపానమేవా**తి మజ్జలక్ఖణప్పత్తాయ సురాయ పానమేవ. మేరయమ్పేత్థ సఙ్గహితం లక్ఖణహారేన, ఏకసేసనయేన వా. **సబ్బేసుపీ**తి సావజ్జానవజ్జేసుపి కఞ్జికసురాదీసు. ఏకాగారమేవ భిక్ఖాచరియాయ ఉపగచ్ఛతీతి **ఏకాగారికో. నివత్తతీ**తి పచ్చాగచ్ఛతి, సతి భిక్ఖాలాభే తదుత్తరి న గచ్ఛతీతి వుత్తం హోతి. ఏకాలోపేనేవ వత్తతీతి **ఏకాలోపికో.** దీయతి ఏతాయాతి **దత్తి,** ద్వత్తిఆలోపమత్తగ్గాహి ఖుద్దకం భిక్ఖాదానభాజనం. తేనాహ **''ఖుద్దకపాతీ''**తి. **అగ్గభిక్ఖ**న్తి అనామట్ఠభిక్ఖం , సమాభిసఙ్ఖతతాయ వా ఉత్తమభిక్ఖం. అభుఞ్జనవసేన ఏకో హో ఏతస్సాతి **ఏకాహికో,** ఆహారో, తం ఆహారం ఆహారేతీతి అత్థో. సో పన అత్థతో ఏకదివసలఙ్ఘకోతి వుత్తం **''ఏకదివసన్తరిక''**న్తి. ఏస నయో **''ద్వాహిక''**న్తిఆదీసుపి. అపిచ ఏకాహం అభుఞ్జిత్వా ఏకాహం భుఞ్జనం, ఏకాహవారో వా **ఏకాహికం.** ద్వీహం అభుఞ్జిత్వా ద్వీహం భుఞ్జనం, ద్వీహవారో వా **ద్వాహికం.** సేసద్వయేపి అయం నయో. ఉక్కట్ఠో హి పరియాయభత్తభోజనికో ద్వీహం అభుఞ్జిత్వా ఏకాహమేవ భుఞ్జతి. ఏవం సేసద్వయేపి. **మజ్ఝిమాగమటీకాయం** పన "ఏకాహం అన్తరభూతం ఏతస్స అత్థీతి ఏకాహికం. సేసపదేసుపి ఏస నయో"తి వుత్తం. "థేరా భిక్ఖూ భిక్ఖునియో ఓవదన్తి పరియాయేనా"తిఆదీసు వియ వారత్థో **పరియాయ** సద్దో. **ఏకాహవారేనా**తి ఏకాహికవారేన. "ఏకాహిక"న్తిఆదినా వుత్తవిధిమేవ పటిపాటియా పవత్తభావేన దస్సేతుం పాళియం "ఇతి ఏవరూప"న్తిఆది వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

౩౮౨. **సామాకో** నామ గోధుమో. **సయంజాతా వీహిజాతీ**తి అరోపిమవీహిజాతి. యదేవ "వీహీ"తి వదన్తి. **లిఖిత్వా**తి కసిత్వా. **సిలేసోపీ**తి కణికారాదిరుక్ఖనియ్యాసోపి. **కుణ్డక**న్తి తనుతరం తణ్డులసకలం, తణ్డులఖణ్డకన్తి అత్థో. ఓదనేన కతం కఞ్జియం **ఓదనకఞ్జియం.** "వాసితకేన పిఞ్ఞాకేన నహాయేయ్యా"తిఆదీసు (పాచి॰ ౧౨౦౩) వియ **పిఞ్ఞాక** సద్దో తిలపిట్ఠపరియాయో. యథాహ "పిఞ్ఞాకం నామ తిలపిట్ఠం వుచ్చతీ"తి. "తరుణకదలిక్ఖన్ధమేవ పిఞ్ఞాక"న్తి కేచి, న గహేతబ్బమేతం కత్థచిపి తథా అవచనతో.

౩౮౬. సణేహి సణవాకేహి నిబ్బత్తితాని **సాణాని,** అఞ్ఞేహి మిస్సకాని సాణాని ఏవ **మసాణాని** నిరుత్తినయేన, న ఛవీవరపరియాపన్నాని భఙ్గాని. కేచి పన "మసాణాని నామ చోళవిసేసానీతి పరికప్పేత్వా మస్సకచోళానీ"తి పఠన్తి, తదయుత్తమేవ పోరాణేహి తథా అవుత్తత్తా. **ఏరకతిణాదీనీ**తి ఏత్థ **ఆది**సద్దేన అక్కమకచికదలివాకాదీనం సఙ్గహో, ఏరకాదీహి కతాని హి ఛవాని లామకాని దుస్సానీతి వత్తబ్బతం లభన్తి. **ఛవ**సద్దో హేత్థ హీనవాచకో, పురిమవికప్పే పన మతసరీరవాచకో. **ఛడ్డితనన్తకానీ**తి ఛడ్డితపిలోతికాని. అజినస్సేదన్తి **అజినం,** పకతిఅజినమిగచమ్మం, తదేవ మజ్ఝే ఫాలితకఞ్చే, అజినస్స ఖిపం ఫాలితముపడ్ఢన్తి **అజినక్ఖిపం** . "సఖురకన్తిపి వదన్తీ"తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౫౫) **పపఞ్చసూదనియం** వుత్తం, ద్విన్నం తిణ్ణం వా సముదితఞ్చే, అజినక్ఖిపన్తి తేసమధిప్పాయో. **వినయసంవణ్ణనాసు** పన "అజినమేవ అభేదతో **అజినక్ఖిప**"న్తి వుత్తం. **కన్దిత్వా**తి ఉజ్జవుజ్జవేన కన్దిత్వా. **''గన్థేత్వా''**తిపి పాఠో, వట్టేత్వా బన్ధిత్వాతి అత్థో.

ఏవఞ్హి ఫలకచీరే నిదస్సనం ఉపపన్నం హోతి. **యం సన్ధాయ వుత్తన్తి** అజితవాదస్స పటికిట్ఠతరభావే ఉపమాదస్సనత్థం యదేవ కేసకమ్బలం సన్ధాయ **అఙ్గుత్తరాగమే** (అ॰ ని॰ ౩.౧౩౮) వుత్తం.

తన్తావుతానీతి తన్తం పసారేత్వా వీతాని. **పటికిట్ఠో**తి హీనో. కస్మాతి వుత్తం **''కేసకమ్బలో''**తిఆది. పాళియం **ఉబ్భట్ఠకో**''తి ఏతస్స ''ఉద్ధం ఠితకో''తి అత్థో **మజ్ఝిమాగమట్ఠకథాయం మహాసీహనాదసుత్తవణ్ణనాయం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧౫) వుత్తో. **ఉబ్భ**సద్దో హి ఉపరిఅత్థే నేపాతికో యథా ''ఉబ్భజాణుమణ్డల''న్తి. అనేకపరిమాణా, హి నిపాతా, అనేకత్థా చ.

మిచ్ఛావాయామవసేనేవ ఉక్కుటికవతానుయోగోతి ఆహ **''ఉక్కుటికవీరియం అనుయుత్తో''**తి. న కేవలం నిసిన్నోయేవ ఉక్కుటికో, అథ ఖో **గచ్ఛన్తోపి...పే.... గచ్ఛతి. అయకణ్టకే**తి అయోమయకణ్టకే. **పకతికణ్టకే**తి సలాకకణ్టకే. ఉచ్చభూమియం **థణ్డిల**సద్దోతి వుత్తం **''ఉచ్చే భూమిట్ఠానే''**తి. అయం అట్ఠకథాతో అపరో నయో – **థణ్డిల**న్తి సమాపకతిభూమి వుచ్చతి ''పత్థణ్డిలే పాతురహోసీ''తిఆదీసు వియ. అమరకోసేపి హి **నిఘణ్డుసత్థే** వుత్తం ''వేదీ పరిక్ఖతా భూమి, సమే థణ్డిలం చాతురే''తి (సత్తరసమవగ్గే ౧౮ గాథాయం) తస్మా థణ్డిలే అనన్తరహితాయ పకతిభూమియం సేయ్యమ్పి కప్పేతీతి అత్థో. యం సన్ధాయ తత్థేవ **నిఘణ్డుసత్థే** వుత్తం ''యో థణ్డిలే వత వసా, సేతే థణ్డిలసాయి సో''తి (సత్తరసమవగ్గే ४४ గాథాయం) రజో ఏవ జల్లం మలీనం **రజోజల్లం.** తేన వుత్తం **''సరీర''**న్తిఆది. **లద్ధం ఆసన**న్తి నిసీదితుం యథాలద్ధమాసనం. **అకోపేత్వా**తి అఞ్ఞత్థ అనుపగన్త్వా. తథా చాహ **''తత్థేవ నిసీదనసీలో''**తి. ఏవం నిసీదన్తో హి తం అకోపేన్తో నామ హోతి. చతూసు మహావికటేసు గూథమేవిధాధిప్పేతన్తి వుత్తం **''గూథం వుచ్చతీ''**తి. తఞ్హి ఆసయవసేన విరూపం కటత్తా **''వికట''**న్తి వుచ్చతి. **సాయం తతియ**న్తి సాయన్హసమయసఙ్ఖాతం తతియసమయం. **అస్సా**తి ఉదకోరోహనానుయోగస్స. పాతోపదమివ సాయంపదం నేపాతికం . అనుసారలోపేన పన **''సాయతతియక''**న్తిపి పాఠో దిస్సతి.

ఏత్థ చ ''అచేలకో హోతీ''తిఆదీని యావ ''థుసోదకం పివతీ''తి ఏతాని వతపదాని ఏకవారాని, ''ఏకాగారికో వా హోతీ''తిఆదీని పన నానావారాని, నానాకాలికాని వా. తథా ''సాకభక్ఖో వా హోతీ''తిఆదీని, ''సాణానిపి ధారేతి, మసాణానిపి ధారేతీ''తిఆదీని చ. తథా హేత్థ వా-సద్దగ్గహణం, పి-సద్దగ్గహణఞ్చ కతం. పి-సద్దోపి ఇధ వికప్పత్థో ఏవ దట్ఠబ్బో. పురిమేసు పన వతపదేసు తదుభయమ్పి న కతం, ఏవఞ్చ కత్వా ''అచేలకో హోతీ''తి వత్వా ''సాణానిపి ధారేతీ''తిఆదివచనస్స, ''రజోజల్లధరోపి హోతీ''తి వత్వా ''ఉదకోరోహనానుయోగమనుయుత్తో విహరతీ''తి వచనస్స చ అవిరోధో సిద్ధో హోతి. అథ వా కిమేత్థ అవిరోధచిన్తాయ. ఉమ్మత్తకపచ్ఛిసదిసో హి తిత్థియవాదో. అపిచ ''అచేలకో హోతీ''తి ఆరభిత్వా తప్పసఙ్గేన సబ్బమ్పి అఞ్ఞమఞ్ఞవిరోధమేవ అత్తకిలమథానుయోగం దస్సేన్తేన తేన అచేలకస్సపేన ''సాణానిపి ధారేతీ''తిఆది వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

తపోపక్కమనిరత్థకతావణ్ణనా

౩౯౨. సీలసమ్పదాదీహీతి సీలసమ్పదా, సమాధిసమ్పదా, పఞ్ఞాసమ్పదాతి ఇమాహి లోకుత్తరాహి సమ్పదాహి. **వినా**తి విరహితత్తా, వినా వా తాహి న కదాచిపి సామఞ్ఞం వా బ్రహ్మఞ్ఞం వా సమ్భవతి, తస్మా తేసం తపోపక్కమానం నిరత్థకతం దస్సేన్తోతి సపాఠసేసయోజనా. **దోసవేరవిరహిత**న్తి దోససఙ్ఖాతవేరతో విరహితం. ఇదఞ్హి దోసస్స మేత్తాయ ఉజుపటిపక్ఖతో వుత్తం. యం పన ఆచరియేన వుత్తం ''దోసగ్గహణేన వా సబ్బేపి ఝానపటిపక్ఖా సంకిలేసధమ్మా గహితా.

వేరగ్గహణేన పచ్చత్థికభూతా సత్తా. యదగ్గేన హి దోసరహితం, తదగ్గేన వేరరహిత''న్తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౩౯౭), తదేతం పాళియం వేరసద్దస్సేవ విజ్జమానత్తా, అట్ఠకథాయఞ్చ తదత్థమేవ దస్సేతుం దోససద్దస్స వుత్తత్తా విచారేతబ్బం.

౩౯౮. **ఏత్తకమత్తన్తి** నగ్గచరియాదిమత్తం. పాకటభావేన కాయతి అత్థం గమేతీతి **పకతి,** లోకసిద్ధవాదో. తేనాహ **''పకతికథా ఏసా''**తి. ''మత్తా సుఖపరిచ్చాగా''తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౨౯౦) వియ మత్తాసద్దో అప్పత్తం అన్తోనీతం కత్వా పమాణవాచకోతి ఆహ **''ఇమినా''**తిఆది. తేన పన పమాణేన పహాతబ్బో ఏవ పటిపత్తిక్కమో పకరణప్పత్తో. ఇమినా ''తపోపక్కమేనా''తి సద్దన్తరేన వా అధిగతోతి దస్సేతి **''పటిపత్తిక్కమేనా''**తి ఇమినా. **తతోతి** తస్మా సామఞ్ఞబ్రహ్మఞ్ఞస్స అప్పమత్తకేనేవ పటిపత్తిక్కమేన సుదుక్కరభావతో. ఇమం హేతుసమ్బన్ధం సన్ధాయ **''పదసమ్బన్ధేన సద్ధి''**న్తి వుత్తం. **సబ్బత్థాతి** సబ్బవారేసు.

౩౯౯. **అఞ్ఞథాతి** యది అచేలకభావాదినా సామఞ్ఞం వా బ్రహ్మఞ్ఞం వా అభవిస్స, ఏవం సతి సువిజానోవ సమణో, సువిజానో బ్రాహ్మణో. యస్మా పన తుమ్హే ఇతో అఞ్ఞథావ సామఞ్ఞం, అఞ్ఞథా బ్రహ్మఞ్ఞం వదథ, తస్మా దుజ్జానోవ సమణో దుజ్జానో బ్రాహ్మణోతి అత్థో. తేనాహ **''ఇదం సన్ధాయాహా''**తి. **తం పకతివాదం పటిక్ఖిపిత్వాతి** యం పుబ్బే పాకతికం సామఞ్ఞం, బ్రహ్మఞ్ఞఞ్చ హదయే ఠపేత్వా తేన అచేలకస్సపేన ''దుక్కరం సుదుక్కర''న్తి వుత్తం, భగవతా చ తమేవ సన్ధాయ ''పకతి ఖో ఏసా''తిఆది భాసితం, తమేవ ఇధ పాకతికసామఞ్ఞబ్రహ్మఞ్ఞవిసయం కథం పటిసంహరిత్వా. **సభావతోవ** పరమత్థతో ఏవ సమణస్స, బ్రాహ్మణస్స చ **దుజ్జానభావం ఆవికరోన్తో పునపి ''పకతి ఖో''తిఆదిమాహ. తత్రాపీతి** సమణబ్రాహ్మణవాదేపి. **పదసమ్బన్ధన్తి** హేతుపదేన సద్ధిం పుబ్బాపరవాక్యసమ్బన్ధం.

సీలసమాధిపఞ్ఞాసమ్పదావణ్ణనా

౪౦౦-౧. **పణ్డితోతి** హేతుసమ్పత్తిసిద్ధేన పణ్డిచ్చేన సమన్నాగతో. **కథం ఉగ్గహేసీతి** పరిపక్కఞాణత్తా ఘటే పదీపేన వియ అబ్భన్తరే సముజ్జలన్తేన పఞ్ఞావేయ్యత్తియేన తత్థ తత్థ భగవతా దేసితమత్థం పరిగ్గణ్హన్తో తం దేసనం ఉపధారేసి. యస్మా ఉగ్గహేసి, తస్మా...పే.... విదిత్వాతి సమ్బన్ధో. **తస్స చాతి** యో అచేలకో హోతి, యావ ఉదకోరోహనానుయోగమనుయుత్తో విహరతి, తస్స చ. తస్స చేతి వా పదచ్ఛేదో, అభావితా అసచ్ఛికతా హోతి చేతి యోజనా. **తా సమ్పత్తియో పుచ్ఛామి,** యాహి సమణో చ బ్రాహ్మణో చ హోతీతి అధిప్పాయో. **సీలసమ్పదాదివిజాననత్థన్తి** సీలసమ్పదాదివిజాననహేతు. ''కస్మా పుచ్ఛతీ''తి హి వుత్తం. **అథ**-సద్దో చేత్థ కారణే. ఏవమీదిసేసు. **సీలసమ్పదాయాతి** ఏత్థ **ఇతి**సద్దో ఆదిఅత్థో, ఉపలక్ఖణనిద్దేసో వాయం, తేన ''చిత్తసమ్పదాయ, పఞ్ఞాసమ్పదాయా''తి పదద్వయం సఙ్గణ్హాతి. తేనాహ ''సీలచిత్తపఞ్ఞాసమ్పదాహి అఞ్ఞా''తి. ఇమేహి చ అసేక్ఖసీలాదిక్ఖన్ధత్తయం సఙ్గహితన్తి వుత్తం **''అరహత్తఫలమేవా''**తి. తత్థ కారణం దస్సేతి **''అరహత్తఫలపరియోసాన''**న్తిఆదినా. ఇదఞ్హి కాకోలోకనమివ ఉభయాపేక్ఖవచనం.

సీహనాదకథావణ్ణనా

౪౦౨. **అనుత్తరన్తి** అనఞ్ఞసాధారణతాయ, అనఞ్ఞసాధారణత్థవిసయతాయ చ అనుత్తరం. **మహాసీహనాదన్తి** మహన్తం బుద్ధసీహనాదం. అతివియ అచ్చన్తవిసుద్ధతాయ **పరమవిసుద్ధం. ''పరమన్తి** ఉక్కట్ఠం. తేనాహ 'ఉత్తమ'న్తి'' ఆచరియేన వుత్తం, ఉక్కట్ఠపరియాయో చ **పరమ**సద్దో అత్థీతి తస్సాధిప్పాయో. **సీలమేవాతి** లోకియసీలమత్తత్తా సీలసామఞ్ఞమేవ.

యథా అనఞ్ఞసాధారణం భగవతో లోకుత్తరసీలం సవాసనపటిపక్ఖధమ్మవిద్ధంసనతో, ఏవం లోకియసీలమ్పి అనఞ్ఞసాధారణమేవ తదనుచ్ఛవికభావేన పవత్తత్తా. ఏవఞ్హి "నాహం తత్థా"తి పాళివచనం ఉపపన్నం హోతి. "యావతా కస్సప అరియం పరమం సీల"న్తి ఇదం "సీలస్స వణ్ణం భాసన్తీ"తి ఏత్థ ఆకారదస్సనం. "యదిదం అధిసీల"న్తి ఇదం పన "తత్థా"తి పదద్వయే అనియమవచనం . ''**యదిదం అధిసీల**''న్తి చ లోకియలోకుత్తరవసేన దువిధమ్పి బుద్ధసీలం ఏకజ్ఝం కత్వా వుత్తం, తస్మా త-సద్దేనపి ఉభయస్సేవ పరామసనన్తి దస్సేతుం ''**తత్థ సీలేపి పరమసీలేపీ**''తిఆదిమాహ. **సమసమన్తి** సమేన విసేసనభూతేన సీలేన సమన్తి అత్థం విఞ్ఞాపేతుం ''**మమ సీలసమేన సీలేన మయా సమ**''న్తి వుత్తం. **తస్మిం సీలేతి** దువిధేపి సీలే. **ఇతి ఇమన్తి** ఏవం ఇమం సీలవిసయం. **పఠమన్తి** ఉప్పత్తిక్కమతో పఠమం పవత్తత్తా పఠమభూతం.

తపతీతి కిలేసే సన్తప్పతి, విధమతీతి అత్థో. ''**తదేవా**''తి ఇమినా తుల్యాధికరణసమాసమాహ. **జిగుచ్ఛతీతి** హీళేతి లామకతో ఠపేతి. ఆరకా కిలేసేహీతి కత్వా **నిద్దోసత్తా అరియా. ఆరమ్భవత్థువసేనాతి** అట్ఠారమ్భవత్థువసేన. **విపస్సనావీరియసఙ్ఖాతాతి** విపస్సనాసమ్పయుత్తవీరియసఙ్ఖాతా. లోకియమత్తత్తా **తపోజిగుచ్ఛావ.** మగ్గఫలసమ్పయుత్తా వీరియసఙ్ఖాతా తపోజిగుచ్ఛాతి అధికారవసేన సమ్బన్ధో. సబ్బుక్కట్ఠభావతో **పరమా నామ.** యథా యువినో భావో యోబ్బనం, ఏవం జిగుచ్ఛినో భావో **జేగుచ్ఛం. యదిదం అధిజేగుచ్ఛన్తి** సీలే వియ లోకియలోకుత్తరవసేన దువిధమ్పి బుద్ధజేగుచ్ఛం. **తత్థాతి** జేగుచ్ఛేపి అధిజేగుచ్ఛేపి. **కమ్మస్సకతాపఞ్ఞాతి** "అత్థి దిన్నం, అత్థి యిట్ఠ"న్తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౪౪౧; విభ॰ ౭౯౩) నయప్పవత్తం ఞాణం. యథాహ **విభఙ్గే** –

> "తత్థ కతరం కమ్మస్సకతాఞాణం, అత్థి దిన్నం, అత్థి యిట్ఠం, అత్థి హుతం, అత్థి సుకటదుక్కటానం కమ్మానం ఫలం విపాకో…పే॰… ఠపేత్వా సచ్చానులోమికం ఞాణం సబ్బాపి సాసవా కుసలా పఞ్ఞా కమ్మస్సకతాఞాణ"న్తి (విభ॰ ౭౯౩).

సబ్బమ్పి హి అకుసలం అత్తనో వా హోతు, పరస్స వా, న సకం నామ. కస్మా? అత్థభఞ్జనతో, అనత్థజననతో చ. తథా సబ్బమ్పి కుసలం సకం నామ. కస్మా? అనత్థభఞ్జనతో, అత్థజననతో చ. ఏవం కమ్మస్సకభావే పవత్తా పఞ్ఞా కమ్మస్సకతాపఞ్ఞా నామ. **విపస్సనాపఞ్ఞాతి** మగ్గసచ్చస్స, పరమత్థసచ్చస్స చ అనులోమనతో సచ్చానులోమికసఙ్ఖాతా విపస్సనాపఞ్ఞా, లోకియమత్తతో పఞ్ఞావ. ఇత్థిలిఙ్గస్స నపుంసకలిఙ్గవిపరియాయో ఇధ **లిఙ్గవిపల్లాసో. యాయం అధిపఞ్ఞాతి** సీలే వియ లోకియలోకుత్తరవసేన దువిధాపి బుద్ధపఞ్ఞా. **తత్థాతి** పఞ్ఞాయపి అధిపఞ్ఞాయపి. యథారహం పరిత్తమహగ్గతభావతో **విముత్తియేవ నామ.** మగ్గఫలవసేన కిలేసానం సముచ్ఛిన్దనపటిప్పస్సమ్భనాని **సముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధివిముత్తియో.** అథ వా సమ్మావాచాదివిరతీనం అధిసీలగ్గహణేన, సమ్మావాయామస్స అధిజేగుచ్ఛగ్గహణేన, సమ్మాదిట్ఠియా అధిపఞ్ఞాగ్గహణేన గహితత్తా అగ్గహితగ్గహణేన సమ్మాసఙ్కప్పసతిసమాధయో మగ్గఫలపరియాపన్నా **సముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధివిముత్తియో** దట్ఠబ్బా. **నిస్సరణవిముత్తి** పన నిబ్బానమేవ. **యా అయం అధివిముత్తీతి** సీలే వుత్తనయేన దువిధాపి అధివిముత్తి. **తత్థాతి** విముత్తియాపి అధివిముత్తియాపి.

౪౦౩. యం కిఞ్చి జనవివిత్తట్ఠానం **సుఞ్ఞాగారమి**ధాధిప్పేతం. తత్థ నదన్తేన వినా అఞ్ఞో జనో నత్థీతి దస్సేతుం ''**ఏకకోవా**''తిఆది వుత్తం. **అట్ఠసు పరిసాసూతి** ఖత్తియపరిసా, బ్రాహ్మణగహపతిసమణచాతుమహారాజికతావతింసమారబ్రహ్మపరిసాతి ఇమాసు అట్ఠసు పరిసాసు.

తదత్థం **మజ్ఝిమాగమవరే మహాసీహనాదసుత్తపదేన** (మ॰ ని॰ ౧.౧౫౦) సాధేన్తో **‘‘చత్తారిమానీ’’**తిఆదిమాహ. తత్థ **వేసారజ్జానీ**తి విసారదభావా, ఞాణప్పహానఅన్తరాయికనియ్యానికధమ్మదేసనానిమిత్తం కుతోచిపి అసన్తస్సనభావా నిబ్భయభావాతి అత్థో. ‘‘వేసారజ్జ’’న్తి హి చతూసు ఠానేసు సారజ్జాభావం పచ్చవేక్ఖన్తస్స ఉప్పన్నసోమనస్సమయఞాణస్సేతం నామం. అఞ్ఞేహి పన అసాధారణతం దస్సేతుం **‘‘తథాగతస్స తథాగతవేసారజ్జానీ’’**తి వుత్తం. ‘‘యథా వా పుబ్బబుద్ధానం వేసారజ్జాని పుఞ్ఞుస్సయసమ్పత్తియా ఆగతాని, తథా ఆగతవేసారజ్జానీ’’తి వా దుతియస్స తథాగతసద్దస్స తుల్యాధికరణత్తా ఏవం వుత్తం. అయం అట్ఠకథానయో. నేరుత్తికా పన వదన్తి ‘‘సమాసే సిద్ధే సామఞ్ఞత్తా, సఞ్ఞాసద్దత్తా చ తథా వుత్త’’న్తి. **ఆసభం ఠాన**న్తి సేట్ఠట్ఠానం ఉత్తమట్ఠానం. సబ్బఞ్ఞుతం పటిజాననవసేన అభిముఖం గచ్ఛన్తి, అట్ఠపరిసం ఉపసఙ్కమన్తీతి వా **ఆసభా,** బుద్ధా, తేసం ఠానన్తిపి అత్థో.

అపిచ తయో పుఙ్గవా – గవసతజేట్ఠకో **ఉసభో,** గవసహస్సజేట్ఠకో **వసభో.** వజసతజేట్ఠకో వా **ఉసభో,** వజసహస్సజేట్ఠకో **వసభో.** ఏకగామఖేత్తే వా జేట్ఠో **ఉసభో,** ద్వీసు గామఖేత్తేసు జేట్ఠో **వసభో,** సబ్బగవసేట్ఠో సబ్బత్థ జేట్ఠో సబ్బపరిస్సయసహో సేతో పాసాదికో మహాభారవహో అసనిసతసద్దేహిపి అకమ్పనీయో **నిసభో**తి. నిసభోవ ఇధ ‘‘ఉసభో’’తి అధిప్పేతో. ఇదమ్పి హి తస్స పరియాయవచనం. ఉసభస్స ఇదన్తి **ఆసభం,** ఇదం పన ఆసభం వియాతి **ఆసభం.** యథేవ హి నిసభసఙ్ఖాతో ఉసభో ఉసభబలేన సమన్నాగతో చతూహి పాదేహి పథవిం ఉప్పీళేత్వా అచలట్ఠానేన తిట్ఠతి, ఏవం తథాగతోపి దసతథాగతబలేన సమన్నాగతో చతూహి వేసారజ్జపాదేహి అట్ఠపరిసాపథవిం ఉప్పీళేత్వా సదేవకే లోకే కేనచి పచ్చత్థికేన పచ్చామిత్తేన అకమ్పియో అచలట్ఠానేన తిట్ఠతి. ఏవం తిట్ఠమానోవ తం ఆసభం ఠానం పటివిజానాతి ఉపగచ్ఛతి న పచ్చక్ఖాతి అత్తని ఆరోపేతి. తేన వుత్తం ‘‘ఆసభం ఠానం పటిజానాతీ’’తి.

సీహనాదం నదతీతి ‘‘సేట్ఠనాదం అభీతనాదం నదతీ’’తి వుత్తోవాయమత్థో. అథ వా సీహనాదసదిసం నాదం నదతి. అయమత్థో ఖన్ధవగ్గసంయుత్తే ఆగతేన **సీహనాదసుత్తేన** (సం॰ ని॰ ౩.౭౮) దీపేతబ్బో. యథా వా సీహో మిగరాజా పరిస్సయానం సహనతో, గోణమహింసమత్తవారణాదీనం హననతో చ ‘‘సీహో’’తి వుచ్చతి, ఏవం తథాగతో మునిరాజా లోకధమ్మానం సహనతో, పరప్పవాదానం హననతో చ ‘‘సీహో’’తి వుచ్చతి. ఏవం వుత్తస్స సీహస్స నాదం నదతి. తత్థ యథా మిగసీహో సీహబలేన సమన్నాగతో సబ్బత్థ విసారదో విగతలోమహంసో సీహనాదం నదతి, ఏవం తథాగతసీహో దసతథాగతబలేన సమన్నాగతో అట్ఠసు పరిసాసు విసారదో విగతలోమహంసో ‘‘ఇతి రూప’’న్తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౩.౭౮; అ॰ ని॰ ౮.౨) నయేన నానావిధదేసనావిలాససమ్పన్నం సీహనాదం నదతి. తేన వుత్తం ‘‘పరిసాసు సీహనాదం నదతీ’’తి.

పఞ్హం అభిసఙ్ఖరిత్వాతి ఞాతుమిచ్ఛితం అత్థం అత్తనో ఞాణబలానురూపం అభిసఙ్ఖరిత్వా. **తఙ్ఖణఞ్ఞేవా**తి పుచ్ఛితక్ఖణేయేవ ఠానుప్పత్తికపటిభానేన **విస్సజ్జేతి.** అజ్ఝాసయానురూపం, అత్థధమ్మానురూపఞ్చ విస్సజ్జనతో **చిత్తం పరితోసేతియేవ. అస్సా**తి సమణస్స గోతమస్స. **సోతబ్బం మఞ్ఞన్తీ**తి అట్ఠక్ఖణవజ్జితేన నవమేన ఖణేన లబ్భమానత్తా ‘‘యం నో సత్థా సాసతి, తం మయం సోస్సామా’’తి ఆదరభావజాతా **మహన్తేనేవ ఉస్సాహేన** సోతబ్బం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం మఞ్ఞతి. **కల్లచిత్తా ముదుచిత్తా**తి పసాదాభివుద్ధియా విగతుపక్కిలేసతాయ కల్లచిత్తా ముదుచిత్తా హోన్తి. **ముద్ధప్పసన్నా**తి తుచ్ఛప్పసన్నా నిరత్థకప్పసన్నా. **పసన్నాకారో** నామ పసన్నేహి కాతబ్బసక్కారో, సో దువిధో ధమ్మామిసపూజావసేన, తత్థ ఆమిసపూజం దస్సేన్తో **‘‘పణీతానీ’’**తిఆదిమాహ. ధమ్మపూజా పన పాళియమేవ ‘‘తథత్తాయ పటిపజ్జన్తీ’’తి ఇమినా దస్సితా. **తథాభావాయా**తి యథాభావాయ యస్స వట్టదుక్ఖనిస్సరణస్స అత్థాయ ధమ్మో దేసితో, తథాభావాయ. తదేవత్థం

దస్సేతుం ‘‘**ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తిపూరణత్థాయా**’’తి వుత్తం. ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తి హి వట్టదుక్ఖనిస్సరణపరియోసానా, సా చ ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తి యాయ అనుపుబ్బియా పటిపజ్జితబ్బా, పటిపజ్జన్తానఞ్చ సతి అజ్ఝత్తికఙ్గసమవాయే ఏకంసికా తస్సా పారిపూరీతి తం అనుపుబ్బిం దస్సేన్తో ‘‘**కేచి సరణేసూ**’’తిఆదిమాహ. యథా పూరేన్తా పూరేతుం సక్కోతి నామ, తథా పూరణం దస్సేతుం ‘‘**సబ్బాకారేన పన పూరేన్తీ**’’తి వుత్తం.

ఇమస్మిం పనోకాసేతి ‘‘పటిపన్నా చ ఆరాధేన్తీ’’తి సీహనాదకిచ్చపారిపూరిట్ఠపనే పాళిపదేసే. **సమోధానేతబ్బాతి** సఙ్కలయితబ్బా. **ఏకచ్చం…పే… పస్సామీతి భగవతో ఏకో సీహనాదో** అసాధారణో అఞ్ఞేహి అప్పటివత్తియో సేట్ఠనాదో అభీతనాదోతి కత్వా. ఏస నయో సేసేసుపి. అపరం తపస్సిన్తి అధికారో. **పురిమానం దసన్నన్తి** ‘‘ఏకచ్చం తపస్సిం నిరయే నిబ్బత్తం పస్సామీ’’తి వుత్తసీహనాదతో పట్ఠాయ యావ ‘‘విముత్తియా మయ్హం సదిసో నత్థీ’’తి వుత్తసీహనాదా పురిమకానం దసన్నం సీహనాదానం, నిద్ధారణే చేతం సామివచనం. తేనాహ ‘‘**ఏకేకస్సా**’’తి. ‘‘**పరిసాసు చ నదతీ’’తి ఆదయో** ‘‘పటిపన్నా చ మం ఆరాధేన్తీ’’తి పరియోసానా **దస దస** సీహనాదా **పరివారా.** ‘‘ఏకచ్చం తపస్సిం నిరయే నిబ్బత్తం పస్సామీ’’తి హి సీహనాదం నదన్తో భగవా పరిసాసు నదతి విసారదో హుత్వా నదతి, తత్థ చ పఞ్హం పుచ్ఛన్తి, పఞ్హం విస్సజ్జేతి, విస్సజ్జనేన పరస్స చిత్తం ఆరాధేతి, సుత్వా సోతబ్బం మఞ్ఞన్తి, సుత్వా చ భగవతో పసీదన్తి, పసన్నా చ పసన్నాకారం కరోన్తి, యం పటిపత్తిం దేసేతి, తథత్తాయ పటిపజ్జన్తి, పటిపన్నా చ మం ఆరాధేన్తీతి ఏవం పరివారేత్వా అత్థయోజనా సమ్భవతి. అయమేవ నయో సేసేసుపి నవసు.

‘‘**ఏవ**’’న్తిఆదినా యథావుత్తానం సీహనాదానం సఙ్కలయిత్వా దస్సనం. **తే దసాతి** ‘‘పరిసాసు చ నదతీ’’తి ఆదయో దస సీహనాదా. **పురిమానం దసన్నన్తి** యథావుత్తానం మూలభూతానం పురిమకానం దససీహనాదానం. **పరివారవసేనాతి** మూలిం కత్వా పచ్చేకం పరివారవసేన యోజియమానా **సతం** సీహనాదా. **పురిమా చ దసాతి** మూలమూలియో కత్వా పరివారవసేన అయోజియమానా పురిమకా చ దసాతి ఏవం **దసాధికం సీహనాదసతం హోతి. అఞ్ఞస్మిం పన సుత్తేతి మజ్ఝిమాగమ**చూళసీహనాదసుత్తాదిమ్హి (మ. ని. ౧.౧౩౯) **తేనాతి** సఙ్ఖ్యామహత్తేన. మహాసీహనాదత్తా **ఇదం సుత్తం ‘‘మహాసీహనాద’’న్తి వుచ్చతి,** న పన **మజ్ఝిమనికాయే** మహాసీహనాదసుత్తమివ చూళసీహనాదసుత్తముపాదాయాతి అధిప్పాయో.

తిత్థియపరివాసకథావణ్ణనా

౪౦౪. పటిసేధేత్వాతి తథా భావాభావదస్సనేన పటిక్ఖిపిత్వా. యం భగవా పాథికవగ్గే **ఉదుమ్బరికసుత్తే** (దీ. ని. ౩.౫౭) ‘‘ఇధ నిగ్రోధ తపస్సీ’’తిఆదినా ఉపక్కిలేసవిభాగం, పారిసుద్ధివిభాగఞ్చ దస్సేన్తో సపరిసస్స నిగ్రోధపరిబ్బాజకస్స పురతో సీహనాదం నదతి, తం దస్సేతుం ‘‘**ఇదానీ**’’తిఆది వుత్తం. **నదితపుబ్బన్తి** ఉదుమ్బరికసుత్తే ఆగతనయేన పుబ్బే నిగ్రోధపరిబ్బాజకస్స నదితం . **తపబ్రహ్మచారీతి** ఉత్తమతపచారీ, తపేన వా వీరియేన బ్రహ్మచారీ. **ఇదన్తి** ‘‘రాజగహే…పే… పఞ్హం అపుచ్ఛీ’’తి పాళియం ఆగతవచనం. ఆచరియేన (దీ. ని. టీ. ౧.౪౦౩) పన యథావుత్తం అట్ఠకథావచనమేవ పచ్చామట్ఠం. ఏత్థ చ కామం యదా నిగ్రోధో పఞ్హమపుచ్ఛి, భగవా చస్స విస్సజ్జేసి, న తదా భగవా గిజ్ఝకూటే పబ్బతే విహరతి, రాజగహసమీపేయేవ ఉదుమ్బరికాయ దేవియా ఉయ్యానే విహరతి తత్థేవ తథా పుచ్ఛితత్తా, విస్సజ్జితత్తా చ, తథాపి గిజ్ఝకూటే పబ్బతే భగవతో విహారో న తావ విచ్ఛిన్నో, తస్మా పాళియం ‘‘తత్ర మ’’న్తిఆదివచనం, అట్ఠకథాయఞ్చ ‘‘తత్ర

రాజగహే గిజ్ఝకూటే పబ్బతే విహరన్తం మ"న్తిఆదివచనం వుత్తన్తి ఇమమత్థమ్పి "**యం తం భగవా**"తిఆదినా విఞ్ఞాపేతీతి దట్ఠబ్బం. "గిజ్ఝకూటే పబ్బతే"తి ఇదం తత్థ కతవిహారం సన్ధాయ వుత్తన్తి దస్సేతి "**గిజ్ఝకూటే మహావిహారే**"తి ఇమినా. **ఉదుమ్బరికాయా**తి తన్నామికాయ. **ఉయ్యానే**తి తత్థ కతపరిబ్బాజకారామం సన్ధాయ వదతి. **నిగ్రోధో** నామ ఛన్నపరిబ్బాజకో. **సన్ధానో** నామ పఞ్చఉపాసకసతపరివారో అనాగామిఉపాసకో. **కథాసల్లాప**న్తి "యగ్ఘే గహపతి జానేయ్యాసి, కేన సమణో గోతమో సద్ధిం సల్లపతీ"తిఆదినా (దీ. ని. ౩.౫౩) సల్లాపకథం. **పర**న్తి అతిసయత్థే నిపాతో. **వియా**తి పదపూరణమత్తే యథా తం "అతివియా"తి. **అన్ధబాల**న్తి పఞ్ఞాచక్ఖునా అన్ధం బాలజనం. **యోగే**తి నయే, దుక్ఖనిస్సరణూపాయేతి అత్థో.

౪౦౫. **అనేనా**తి భగవతా. **ఖన్ధకే**తి **మహావగ్గే** పబ్బజ్జఖన్ధకే (మహావ. ౮౬) యం పరివాసం పరివసతీతి యోజనా. "పుబ్బే అఞ్ఞతిత్థియో భూతోతి **అఞ్ఞతిత్థియపుబ్బో**"తి (సారత్థ. టీ. ౭౬) **ఆచరియసారిపుత్తత్థేరేన** వుత్తం. పఠమం పబ్బజ్జం గహేత్వావ పరివసతీతి ఆహ "**సామణేరభూమియం ఠితో**"తి. **త**న్తి ద్వీహి ఆకారేహి వుత్తం పరివాసం. **పబ్బజ్జ**న్తి "ఆకఙ్ఖతి పబ్బజ్జం, ఆకఙ్ఖతి ఉపసమ్పద"న్తి ఏత్థ వుత్తం పబ్బజ్జగ్గహణం. "ఉత్తరిదిరత్తతిరత్తం సహసేయ్యం కప్పేయ్యా"తి (పాచి. ౫౧) ఏత్థ దిరత్తగ్గహణం వియ **వచనసిలిట్ఠతావసేనేవ వుత్తం.** యస్మా పన సామణేరభూమియం ఠితేనేవ పరివసితబ్బం, న గిహిభూతేన, తస్మా **అపరివసిత్వాయేవ పబ్బజ్జం లభతి. న గామప్పవేసనాదీనీ**తి ఏత్థ **ఆది**సద్దేన నవేసియావిధవాథుల్లకుమారికపణ్డకభిక్ఖునిగోచరతా, సబ్రహ్మచారీనం కిం కరణీయేసు దక్ఖానలసాదితా, ఉద్దేసపరిపుచ్ఛాదీసు తిబ్బచ్ఛన్దతా, యస్స తిత్థాయతనతో ఇధాగతో, తస్స అవణ్ణభణనే అత్తమనతా, బుద్ధాదీనం అవణ్ణభణనే అనత్తమనతా, యస్స తిత్థాయతనతో ఇధాగతో, తస్స వణ్ణభణనే అనత్తమనతా, బుద్ధాదీనం వణ్ణభణనే అత్తమనతాతి ఇమేసం సత్తవత్తానం సఙ్గహో వేదితబ్బో. **పూరేన్తేన పరివసితబ్బ**న్తి యదా పరివసతి, తదా పూరమానేన పరివసితబ్బం. **అట్ఠవత్తపూరణేనా**తి యథావుత్తానం అట్ఠన్నం వత్తానం పూరణేన. **ఏత్థా**తి పరివాసే, ఉపసమ్పదాయ వా. **ఘంసిత్వా కోట్టేత్వా**తి అజ్ఝాసయవీమంసనవసేన సువణ్ణం వియ ఘంసిత్వా కోట్టేత్వా. **పబ్బజ్జాయా**తి నిదస్సనమత్తం. ఉపసమ్పదాపి హి తేన సఙ్గయ్హతి.

"**గణమజ్ఝే నిసీదిత్వా**తి ఉపసమ్పదాకమ్మస్స గణప్పహోనకానం భిక్ఖూనం మజ్ఝే సఙ్ఘత్థేరో వియ తస్స అనుగ్గహత్థం నిసీదిత్వా"తి (దీ. ని. టీ. ౧.౪౦౫) ఆచరియేన వుత్తం, ఇదాని పన బహూసుపి పోత్థకేసు "**తం నిసీదాపేత్వా**"తి కారితవసేన పాఠో దిస్సతి. అచిరముపసమ్పన్నస్స అస్సాతి **అచిరూపసమ్పన్నో**, అత్థమత్తం పన దస్సేతుం "**ఉపసమ్పన్నో హుత్వా నచిరమేవా**"తి ఆహ. కాయచిత్తవివేకావ ఇధాధిప్పేతా ఉపధివివేకత్థం పటిపజ్జనాధికారత్తాతి వుత్తం "**కాయేన చేవ చిత్తేన చా**"తి. **వూపకట్ఠో**తి వివిత్తో. తాదిసస్స సీలవిసోధనే అప్పమాదో అవుత్తసిద్ధోతి కమ్మట్ఠానే అప్పమాదమేవ దస్సేతి. **పేసితచిత్తో**తి నిబ్బానం పతి పేసితచిత్తో, తన్నిన్నో తప్పోణో తప్పబ్భారోతి వుత్తం హోతి, ఏవంభూతో చ తథా అనపేక్ఖతాయ విస్సజ్జితకాయో నామాతి అధిప్పాయమావికాతుం "**విస్సట్ఠఅత్తభావో**"తి వుత్తం. **అత్తా**తి చేత్థ చిత్తం వుచ్చతి రూపకాయస్స అవిసయత్తా. **యస్సా**తి అరహత్తఫలస్స. జాతికులపుత్తాపి ఆచారసమ్పన్నా ఏవ అరహత్తాధిగమాయ పబ్బజ్జాపేక్ఖా హోన్తీతి తేపి జాతికులపుత్తే తేహేవ ఆచారకులపుత్తేహి ఏకసఙ్గహే కరోన్తో "**ఆచారకులపుత్తా**"తి ఆహ. ఇమినా హి ఆచారసమ్పన్నా జాతికులపుత్తాపి సఙ్గహితా హోన్తి. ఆచారసమ్పన్నానమేవాధిప్పేతభావో చ "సమ్మదేవా"తి సద్దన్తరేన విఞ్ఞాయతి. "ఓతిణ్ణోమ్హి జాతియా"తిఆదినా నయేన హి సంవేగపుబ్బికం యథానుసిట్ఠం పబ్బజ్జం సన్ధాయ "సమ్మదేవా"తి వుత్తం.

తేనాహ ‘‘**హేతునావ కారణేనేవా**’’తి. తత్థ **హేతునాతి** నయేన ఉపాయేన. **కారణేనేవాతి** తబ్బివరణవచనం . **తన్తి** అరహత్తఫలం. తదేవ హి “అనుత్తరం బ్రహ్మచరియపరియోసాన”న్తి వత్తుమరహతి అఞ్ఞేసం తథా అభావతో. “యంతంసద్దా నిచ్చసమ్బన్ధా”తి సద్దనయేనపి తదత్థం దస్సేతి ‘‘**తస్స హీ**’’తిఆదినా. “యస్సత్థాయ…పే.… పబ్బజన్తీ”తి పుబ్బే వుత్తస్స **తస్స** అరహత్తఫలస్స **అత్థాయ కులపుత్తా పబ్బజన్తి,** తస్మా అరహత్తఫలమిధాధిప్పేతన్తి విఞ్ఞాయతీతి అధిప్పాయో. నత్థి పరో జనో తథా సచ్ఛికరణే పచ్చయో యస్సాతి **అపరప్పచ్చయో,** తం. ఉప-సద్దో వియ **సం**-సద్దోపి ధాతుసద్దానువత్తకోతి వుత్తం ‘‘**పాపుణిత్వా**’’తి, పత్వా అధిగన్త్వాతి అత్థో. **ఉప**-సద్దో వా ధాతుసద్దానువత్తకో, **సం**-సద్దో పన ధాతువిసేసకోతి ఆహ ‘‘**సమ్పాదేత్వా**’’తి, అసేక్ఖా సీలసమాధిపఞ్ఞాయో నిప్ఫాదేత్వా, పరిపూరేత్వావాతి అత్థో.

నిట్ఠాపేతున్తి నిగమనవసేన పరియోసాపేతుం. “బ్రహ్మచరియపరియోసానం…పే.… విహాసీ”తి ఇమినా ఏవ హి అరహత్తనికూటేన దేసనా పరియోసాపితా, తం పన నిగమేతుం ‘‘**అఞ్ఞతరో…పే.… అహోసీ**’’తి ధమ్మసఙ్గాహకేహి **వుత్తం.** ఏకతోవ ఇధ **అఞ్ఞతరో,** న పన నామగోత్తాదీహి అపాకటతో. **అరహన్తాన**న్తి ఉబ్బాహనే చేతం సామివచనం. తథా ఉబ్బాహితత్తా చ తేసమబ్భన్తరోతి అత్థో ఆపన్నోతి అధిప్పాయం దస్సేన్తో ‘‘**భగవతో**’’తిఆదిమాహ. కేచి పన ఏవం వదన్తి – **అరహన్తాన**న్తి చేతం సమ్బన్ధేయేవ సామివచనం, అతో చేత్థ సహ పాఠసేసేన అధిప్పాయమత్థం దస్సేతుం ‘‘**భగవతో**’’తిఆది వుత్తన్తి. యం పనేత్థ అత్థతో న విభత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఇతి సుమఙ్గలవిలాసినియా దీఘనికాయట్ఠకథాయ పరమసుఖుమగమ్భీరదురనుబోధత్థపరిదీపనాయ సువిమలవిపులపఞ్ఞావేయ్యత్తియజననాయ సాధువిలాసినియా నామ లీనత్థప్పకాసనియా మహాసీహనాదసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థపకాసనా.

మహాసీహనాదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పోట్ఠపాదసుత్తవణ్ణనా

పోట్ఠపాదపరిబ్బాజకవత్థువణ్ణనా

౪౦౬. ఏవం మహాసీహనాదసుత్తం సంవణ్ణేత్వా ఇదాని పోట్ఠపాదసుత్తం సంవణ్ణేన్తో యథానుపుబ్బం సంవణ్ణనోకాసస్స పత్తభావం విభావేతుం, మహాసీహనాదసుత్తస్సానన్తరం సఙ్గీతస్స సుత్తస్స పోట్ఠపాదసుత్తభావం వా పకాసేతుం **''ఏవం మే సుతం...పే.... సావత్థియన్తి పోట్ఠపాదసుత్త**''న్తి ఆహ. ''సావత్థియ''న్తి ఇదం సమీపత్థే భుమ్మన్తి దస్సేతుం **''సావత్థిం ఉపనిస్సాయా**''తి వుత్తం, చీవరాదిపచ్చయపటిబద్ధతాయ ఉపనిస్సయం కత్వాతి అత్థో. **జేతో** నామ రాజకుమారో, తేన రోపితత్తా సంవడ్ఢితత్తా పరిపాలితత్తా జేతస్స వనం ఉపవనన్తి అత్థమాహ **''జేతస్స కుమారస్స వనే**''తి. సుదత్తో నామ గహపతి అనాథానం పిణ్డస్స దాయకత్తా **అనాథపిణ్డికో.** తేన జేతస్స హత్థతో అట్ఠారసహిరఞ్ఞకోటిసన్థరణేన తం కిణిత్వా అట్ఠారసహిరఞ్ఞకోటీహేవ సేనాసనం కారాపేత్వా అట్ఠారసహిరఞ్ఞకోటీహేవ విహారమహం నిట్ఠాపేత్వా ఏవం చతుపఞ్ఞాసహిరఞ్ఞకోటిపరిచ్చాగేన సో ఆరామో బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స నియ్యాతితో. తేనాహ **''అనాథపిణ్డికేన గహపతినా ఆరామో కారితో**''తి. పుప్ఫఫలపల్లవాదిగుణసమ్పత్తియా, పాణినో నివాసఫాసుతాదినా వా విసేసేన పబ్బజితా తతో తతో ఆగమ్మ రమన్తి అనుక్కణ్ఠితా హుత్వా నివసన్తి ఏత్థాతి **ఆరామో.** అథ వా యథావుత్తగుణసమ్పత్తియా తత్థ తత్థ గతేపి అత్తనో అబ్భన్తరే ఆనేత్వా రమేతీతి **ఆరామో.**

ఫోటో యస్స పాదేసు జాతోతి **పోట్ఠపాదో.** ఫోటో పోట్ఠోతి హి పరియాయో. పరిబ్బాజకో దువిధో ఛన్నపరిబ్బాజకో, అచ్ఛన్నపరిబ్బాజకో చ. తత్థ అచ్ఛన్నపరిబ్బాజకోపి అచేలకో ఆజీవకోతి దువిధో. తేసు అచేలకో సబ్బేన సబ్బం నగ్గో, ఆజీవకో పన ఉపరి ఏకమేవ వత్థం ఉపకచ్ఛకన్తరే పవేసేత్వా పరిహరతి, హేట్ఠా నగ్గో. అయం పన దువిధోపేస న హోతీతి వుత్తం **''ఛన్నపరిబ్బాజకో**''తి, వత్థచ్ఛాయాఛాదనపబ్బజ్జూపగతత్తా ఛన్నపరిబ్బాజకసఙ్ఖ్యం గతోతి అత్థో . **బ్రాహ్మణమహాసాలో**తి మహావిభవతాయ మహాసారతం పత్తో బ్రాహ్మణో. **గణాచరియో**తి సాపేక్ఖతాయ సమానో. **సమయ**న్తి సామఞ్ఞనిద్దేసో, ఏకసేసనిద్దేసో వా, తం తం సమయన్తి అత్థో. **పవదన్తీ**తి పకారతో వదన్తి, అత్తనా అత్తనా ఉగ్గహితనియామేన యథా తథా సమయం వదన్తీతి అత్థో. **తారుక్ఖో**తి తస్స నామం. **పభుతి** సద్దేన తోదేయ్యజాణుసోణిసోణదణ్డకూటదన్తాదికే సఙ్గణ్హాతి, **ఆది**సద్దేన పన ఛన్నపరిబ్బాజకాదికే. **తిన్దుకో** నామ కాళక్ఖన్ధరుక్ఖో. **చీర**న్తి పన్తి. తిన్దుకా చీరం ఏత్థ సన్తీతి **తిన్దుకచీరో.** తథా ఏకా సాలా ఏత్థాతి **ఏకసాలకో.** భూతపుబ్బగతియా తమత్థం విత్థారతో దస్సేన్తో **''యస్మా**''తిఆదిమాహ. **ఇతి కత్వా**తి ఇమినా కారణేన. **''తస్మి**''న్తిఆదినా యథాపాఠం విభత్యన్తదస్సనం.

అనేకాకారానవసేసఞేయ్యత్థవిభాగతో, అపరాపరుప్పత్తితో చ భగవతో ఞాణం లోకే పత్థటమివ హోతీతి వుత్తం **''సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పత్థరిత్వా**''తి, యతో తస్స ఞాణజాలతా వుచ్చతి. వేనేయ్యానం తదన్తోగధభావో హేట్ఠా వుత్తోవ. వేనేయ్యసత్తపరిగ్గణ్హనత్థం సమన్నాహారే కతే పఠమం నేసం వేనేయ్యభావేనేవ ఉపట్ఠానం హోతి, అథ సరణగమనాదివసేన కిచ్చనిప్ఫత్తి వీమంసీయతీతి ఆహ **''కిన్ను ఖో భవిస్సతీతి ఉపపరిక్ఖన్తో**''తి. **నిరోధ**న్తి సఞ్ఞానిరోధం. **నిరోధా వుట్ఠాన**న్తి తతో నిరోధతో వుట్ఠానం సఞ్ఞుప్పత్తిం. **సబ్బబుద్ధానం ఞాణేన సంసన్దిత్వా**తి యథా తే నిరోధం, నిరోధతో వుట్ఠానఞ్చ బ్యాకరింసు, బ్యాకరిస్సన్తి చ, తథా బ్యాకరణవసేన సంసన్దిత్వా. **కతిపాహచ్చయేనా**తి ద్వీహతీహచ్చయేన. పాళియమేవ హి ఇమమత్థం

వక్ఖతి. **సరణం గమిస్సతీతి** "సరణ"మితి గమిస్సతి. "**హత్థిసారిపుత్తో**తి హత్థిసారినో పుత్తో"తి (దీ. ని. టీ. ౧.౪౦౬) ఆచరియేన వుత్తం. అధునా పన "**చిత్తో హత్థిసారిపుత్తో**" త్వేవ పాఠో దిస్సతి, చిత్తో నామ హత్థాచరియస్స పుత్తోతి అత్థో.

సురత్తదుపట్టన్తి రజనేన సమ్మా రత్తం దిగుణం అన్తరవాసకం పరివత్తనవసేన **నివాసేత్వా**. "**యుగన్ధరపబ్బతం పరిక్ఖిపిత్వా**"తి ఇదం పరికప్పవచనం "తాదిసో అత్థి చే, తం వియా"తి. **మేఘవణ్ణ**న్తి రత్తమేఘవణ్ణం, సఞ్ఝాపభానురఞ్జితమేఘసఙ్కాసన్తి అత్థో. పఠమేన చేత్థ సణ్ఠానసమ్పత్తిం దస్సేతి, దుతియేన వణ్ణసమ్పత్తిం. **ఏకంసవరగత**న్తి వామంసవరప్పవత్తం. తథా హి **సుత్తనిపాతట్ఠకథాయం వఙ్గీససుత్తవణ్ణనాయం** వుత్తం "ఏకంసన్తి చ వామంసం పారుపిత్వా ఠితస్సేతం అధివచనం. యతో యథా వామంసం పారుపిత్వా ఠితం హోతి, తథా చీవరం కత్వాతి ఏవమస్సత్థో వేదితబ్బో"తి [సు. ని. అట్ఠ. నిగ్రోధకప్పసుత్త (వఙ్గీససుత్త) వణ్ణనా] తత్థ **ఏత**న్తి "ఏకంసం చీవరం కత్వా"తి వచనం. **యతో**తి యథావుత్తవచనస్స పారుపిత్వా ఠితస్సేవ అధివచనత్తా ఏవమస్స అత్థో వేదితబ్బోతి సమ్బన్ధో. **పచ్చగ్ఘ**న్తి ఏకం కత్వా అనధిట్ఠితకాలే పాటేక్కం మహగ్ఘం, **పచ్చగ్ఘం** వా అభినవం, అబ్భుణ్హే తఙ్ఖణే నిబ్బత్తన్తి అత్థో. పురిమఞ్చేత్థ అత్థవికప్పం కేచి న ఇచ్ఛతి. తథా హి ఆచరియేనేవ **ఉదానట్ఠకథాయం** వుత్తం "పచ్చగ్ఘేతి అభినవే, పచ్చేకం మహగ్ఘతాయ పచ్చగ్ఘేతి కేచి, తం న సున్దరం. న హి బుద్ధా భగవన్తో మహగ్ఘం పటిగ్గణ్హన్తి, పరిభుఞ్జన్తి చా"తి, ఇధాపి తేన పచ్ఛిమోయేవ అత్థవికప్పో గహితో. అభినవతాయ "పచ్చగ్ఘ"న్తి చ ఇదం ఆదితో తథా లద్ధవోహారేన, అనఞ్ఞపరిభోగతాయ చ వుత్తం, తథా వా సత్థు అధిట్ఠానేన తం పత్తం సబ్బకాలం "పచ్చగ్ఘ"న్త్వేవ వుచ్చతి. **సేలమయపత్త**న్తి ముగ్గవణ్ణసిలామయం చతుమహారాజదత్తియం పత్తం. అయమేవ హి భగవతా నిచ్చపరిభుత్తో పత్తో **సమచిత్తసుత్తవణ్ణనా**దీసుపి (అ. ని. అట్ఠ. ౨.౨.౩౭) తథా వుత్తత్తా.

౪౦౭. అత్తనో రుచివసేన అజ్ఝాసయవసేన, న పరేహి ఉస్సాహితోతి అధిప్పాయో. "**అతిప్పగభావమేవ దిస్వా**"తి చ ఇదం భూతకథనం న తావ భిక్ఖాచరణవేలా సమ్పత్తాతి దస్సనత్థం. భగవా హి తదా కాలస్సేవ విహారతో నిక్ఖన్తో "వాసనాభాగియాయ ధమ్మదేసనాయ పోట్ఠపాదం అనుగ్గణ్హిస్సామీ"తి. పాళియం **అతిప్పగో ఖో**తి ఏత్థ "**పగో**"తి ఇదం **కచ్చాయనమతేన** ప-ఇచ్చుపసగ్గతో ఓ-కారగ-కారాగమనే సిద్ధం. ప-సద్దోయేవ పాతోఅత్థం వదతి. అఞ్ఞేసం పన సద్దవిదూనం మతేన పాతోపదమివ నేపాతికం. తేనేవ తత్థ తత్థ **అట్ఠకథాసు** (దీ. ని. అట్ఠ. ౩.౧) వుత్తం "అతిప్పగో ఖోతి అతివియ పాతో"తి. అపిచ పఠమం గచ్ఛతి దివసభావేన పవత్తతీతి **పగో**తి నిబ్బచనం ఇమినా దస్సితం. దువిధో ఖలుసద్దో వియ హి పగోతి సద్దో నామనిపాతోపసగ్గవసేన తివిధో. ఏవఞ్హి ఇధ "అతిప్పగభావమేవ దిస్వా"తి వచనం ఉపపన్నం హోతి.

యంనూనాతి ఏస నిపాతో అఞ్ఞత్థ సంసయపరిదీపనో, ఇధ పన సంసయపతిరూపకపరిదీపనోవ. కస్మా "సంసయపరిదీపనే"తి వుత్తం, నను బుద్ధానం సంసయో నత్థీతి ఆహ "**బుద్ధానఞ్చా**"తిఆది. **సంసయో నామ నత్థి** బోధిమూలే ఏవ తస్స సముగ్ఘాటితత్తా. **పరివితక్కపుబ్బభాగో**తి అధిప్పేతకిచ్చస్స పుబ్బభాగే పవత్తపరివితక్కో. **ఏసా**తి "కరిస్సామ, న కరిస్సామా"తిఆదికో ఏస చిత్తాచారో **సబ్బబుద్ధానం లబ్భతి** సమ్భవతి విచారణవసేనేవ పవత్తనతో, న పన సంసయవసేన. **తేనాహా**తి యేనేస సబ్బబుద్ధానం లబ్భతి, తేన భగవా ఏవమాహాతి ఇమమేవ పాళిం ఇమస్స అత్థస్స సాధకం కరోతి. అయం **అట్ఠకథాతో** అపరో నయో – **యంనూనా**తి పరికప్పనే నిపాతో. "ఉపసఙ్కమేయ్య"న్తి కిరియాపదేన వుచ్చమానోయేవ హి అత్థో అనేన జోతీయతి. తస్మా అహం యంనూన యది పన ఉపసఙ్కమేయ్యం సాధు వతాతి యోజనా. "యది పనా"తి ఇదమ్పి తేన సమానత్థన్తి వుత్తం "**యది పనాహన్తి అత్థో**"తి.

౪౦౮. అస్సాతి పరిబ్బాజకపరిసాయ. **ఉద్ధంగమనవసేనాతి** ఉన్నతబహులతాయ ఉగ్గన్త్వా ఉగ్గన్త్వా పవత్తనవసేన. **దిసాసు పత్థటవసేనాతి** విపులభావేన భూతపరమ్పరాయ సబ్బదిసాసు పత్థరణవసేన. ఏత్థ చ పాళియం యథా ఉన్నతపాయో సద్దో ఉన్నాదో, ఏవం విపులభావేన ఉపరూపరి పవత్తోపి ఉన్నాదోయేవాతి తదుభయం ఏకజ్ఝం కత్వా ''**ఉన్నాదినియా**''తి వుత్తం, పున తదుభయమేవ విభాగం కత్వా ''**ఉచ్చాసద్దమహాసద్దాయా**''తి. అతో పాళినయానురూపమేవ అత్థం వివరతీతి దట్ఠబ్బం. ఇదాని పరిబ్బాజకపరిసాయ ఉచ్చాసద్దమహాసద్దతాకారణం, తస్స చ పవత్తిఆకారం దస్సేన్తో ''**తేసఞ్హీ**''తిఆదిమాహ. **బాలాతపేతి** అభినవుగ్గతసూరియాతపే. **కామస్సాదో** నామ కామగుణస్సాదో. **భవస్సాదో** నామ కామరాగాదిసహగతో భవేసు అస్సాదో.

సూరియుగ్గమనే ఖజ్జోపనమివ నిప్పభతం సన్ధాయ వుత్తం ''**ఖజ్జోపనకూపమా జాతా**''తి. **లాభసక్కారోపి నో పరిహీనోతి** అత్థో **బావేరుజాతకేన** (జా॰ ౧.౪.౧౫౩) దీపేతబ్బో. **పరిసదోసోతి** పరిసాయ పవత్తదోసో.

౪౦౯. సణ్ఠపేసీతి సఞ్ఞమనవసేన సమ్మదేవ ఠపేసి. సణ్ఠపనఞ్చేత్థ తిరచ్ఛానకథాయ అఞ్ఞమఞ్ఞస్మిం అగారవస్స చజాపనవసేన ఆచారసిక్ఖాపనం , యథావుత్తదోసస్స నిగూహనఞ్చ హోతీతి ఆహ ''**సిక్ఖాపేసీ**''తిఆది. **నన్తి** పరిసం. **అప్పసద్దన్తి** నిస్సద్దం ఉచ్చాసద్దమహాసద్దాభావం. ''**ఏకో నిసీదతీ**''తిఆది అత్థాపత్తిదస్సనం. **వుద్ధిన్తి** లాభగుణవుద్ధిం. **పత్థయమానోతి** పత్థయనహేతు. మానన్తే హి లక్ఖణే, హేతుమ్హి చ ఇచ్ఛన్తి సద్దవిదూ. ఇదాని తమత్థం విత్థారేతుం ''**పరిబ్బాజకా కిరా**''తిఆది ఆరద్ధం. **అపరద్ధన్తి** అపరజ్ఝితం. **నప్పమజ్జన్తీతి** పమాదం న ఆపజ్జన్తి, న అగారవం కరోన్తీతి వుత్తం హోతి.

౪౧౦. నో ఆగతే ఆనన్దోతి అమ్హాకం భగవతి ఆగతే ఆనన్దో పీతి హోతి. "చిరస్సం ఖో భన్తే భగవా ఇమం పరియాయమకాసీ"తి వచనం పుబ్బేపి తత్థ ఆగతపుబ్బత్తా వుత్తవచనమివ హోతీతి చోదనం సముట్ఠాపేత్వా పరిహరన్తో ''**కస్మా ఆహ**''తిఆదిమాహ. **పియసముదాచారాతి** పియాలాపా. **తస్మాతి** తథా పియసముదాచారస్స పవత్తనతో. న కేవలం అయమేవ, అథ ఖో అఞ్ఞోపి పబ్బజితా యేభుయ్యేన భగవతో అపచితిం కరోన్తేవాతి తదఞ్ఞేసమ్పి బాహుల్లకమ్మేన తదత్థం సాధేతుం ''**భగవన్తఞ్హీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ కారణమాహ ''**ఉచ్చాకులీనతాయా**''తి , మహాసమ్మతరాజతో పట్ఠాయ అసమ్భిన్నఖత్తియకులతాయాతి **అత్థో**. తథా హి సోణదణ్డేన వుత్తం "సమణో ఖలు భో గోతమో ఉచ్చాకులా పబ్బజితో అసమ్భిన్నఖత్తియకులా"తి, (దీ॰ ని॰ ౧.౩౦౪) తేన సాసనే అప్పసన్నానమ్పి కులగారవేన భగవతి అపచితిం దస్సేతి. **ఏతస్మిం అన్తరే కా నామ కథాతి** యథావుత్తపరిచ్ఛేదబ్భన్తరే కీదిసా నామ కథా. **విప్పకతాతి** ఆరద్ధా హుత్వా అపరియోసితా. "కా కథా విప్పకతా"తి పన వదన్తో అత్థతో తస్సా పరియోసాపనం పటిజానాతి నామ. కా కథాతి చ అవిసేసచోదనా, తస్మా యస్సా తస్సా సబ్బస్సాపి కథాయ పరియోసాపనం పటిఞ్ఞాతం హోతి, తఞ్చ పటిజాననం పదేసఞ్ఞునో అవిసయన్తి ఆహ ''**యావ...పే॰... సబ్బఞ్ఞుపవారణం పవారేసీ**''తి. **ఏసాతి** పరిబ్బాజకపరిసాయ కథితా రాజకథాదికా. **నిస్సారాతి** నిరత్థకభావేన సారరహితా.

అభిసఞ్ఞానిరోధకథావణ్ణనా

౪౧౧. "తిట్ఠతేసా"తి ఏతస్స ఆపన్నమత్థం దస్సేన్తో ''**సచే**''తిఆదిమాహ. **సుకారణన్తి** సున్దరం అత్థావహం హితావహం కారణం. **యత్థాతి** అఞ్ఞతరిస్సం సాలాయం. నానాతిత్థసఙ్ఖాతాసు లద్ధీసు నియుత్తాతి **నానాతిత్థియా**ణియసద్దేన. ణికసద్దేన

వా క-కారస్స య-కారం కత్వా యథా "అన్తియో"తి. "అయం కిం వదతి అయం కిం వదతీ"తి కుతూహలం కోలాహలమేత్థ అత్థీతి **కోతూహలా,** సా ఏవ సాలా **కోతూహలసాలా**తి ఆహ "**కోతూహలుప్పత్తిట్ఠానతో**"తి. **ఉపసగ్గమత్తం** ధాత్వత్థానువత్తనతో. సఞ్ఞాసీసేనాయం దేసనా, తస్మా సఞ్ఞాసహగతా సబ్బేపి ధమ్మా గయ్హన్తి, తత్థ పన చిత్తం పధానన్తి వుత్తం "**చిత్తనిరోధే**"తి. పహానవసేన పన అచ్చన్తనిరోధస్స తేహి అనధిప్పేతత్తా, అవిసయత్తా చ "**ఖణికనిరోధే**"తి ఆహ. కామం సోపి తేసం అవిసయోవ, అత్థతో పన నిరోధకథా వుచ్చమానా తత్థేవ తిట్ఠతి, తస్మా అత్థాపత్తిమత్తం పతి తథా వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **తస్సా**తి అభిసఞ్ఞానిరోధకథాయ. "**కిత్తిఘోసో**"తి 'అహో బుద్ధానుభావో, భవన్తరపటిచ్ఛన్నమ్పి కారణం ఏవం హత్థామలకం వియ పచ్చక్ఖతో దస్సేతి, సావకే చ ఏదిసే సంవరసమాదానే పతిట్ఠాపేతీ'తి థుతిఘోసో యావ భవగ్గా **పత్థరతీ**తి. ఆచరియేన వుత్తం. ఇదాని పన "సకలజమ్బుదీపే భగవతో కథాకిత్తిఘోసో పత్థరతీ"తి పాఠో దిస్సతి. **పటిభాగకిరియ**న్తి పళాసవసేన పటిభాగభూతం పయోగం. **భవన్తరసమయ**న్తి తత్ర తత్ర వుట్ఠానసమయం అభూతపరికప్పితం కిఞ్చి ఉస్సారియవత్థుం అత్తనో సమయం కత్వా కథేన్తి. **కిఞ్చిదేవ సిక్ఖాపద**న్తి "ఏకమూలకేన భవితబ్బం, ఏత్తకం వేలం ఏకస్మింయేవ ఠానే నిసీదితబ్బ"న్తి ఏవమాదికం కిఞ్చిదేవ కారణం సిక్ఖాకోట్ఠాసం కత్వా **పఞ్ఞపేన్తి**. **నిరోధకథ**న్తి నిరోధసమాపత్తికథం.

తేసూతి కోతూహలసాలాయం సన్నిపతితేసు నానాతిత్థియసమణబ్రాహ్మణేసు. **ఏకచ్చే**తి ఏకే. **పురిమో**తి "అహేతూ అప్పచ్చయా పురిసస్స సఞ్ఞా ఉప్పజ్జన్తిపి నిరుజ్ఝన్తిపీ"తిఆదినా వుత్తవాదీ. **ఏత్థా**తి చతూసు వాదీసు. య్వాయం ఇధ ఉప్పజ్జతీతి సమ్బన్ధో. **సమాపత్తి**న్తి అసఞ్ఞీభవావహం వాయోకసిణపరికమ్మం, ఆకాసకసిణపరికమ్మం వా రూపావచరచతుత్థజ్ఝానసమాపత్తిం, పఞ్చమజ్ఝానసమాపత్తిం వా. **నిరోధే**తి హేట్ఠా వుత్తనయేన సఞ్ఞానిరోధే. **హేతుం అపస్సన్తో**తి యేన హేతునా అసఞ్ఞీభవే సఞ్ఞాయ నిరోధో సబ్బసో అనుప్పాదో, యేన చ తతో చుతస్స ఇధ పఞ్చవోకారభవే సఞ్ఞాయ ఉప్పాదో, తదుభయమ్పి హేతుం అవిసయతాయ అపస్సన్తో.

దుతియోతి "సఞ్ఞా హి భో పురిసస్స అత్తా"తిఆదినా వుత్తవాదీ. **న**న్తి పఠమవాదిం. **నిసేధేత్వా**తి "న ఖో పన మేతం భో ఏవం భవిస్సతీ"తి ఏవం పటిక్ఖిపిత్వా. **మిగసిఙ్గతాపసస్సా**తి ఏవంనామకతాపసస్స. తస్స కిర మత్థకే మిగసిఙ్గాకారేన ద్వే చూళా ఉట్ఠహింసు, "ఇసిసిఙ్గో"తిపి తస్స నామం. **అసఞ్ఞకభావ**న్తి ముచ్ఛాపత్తియా కిరియామయసఞ్ఞావసేన విగతసఞ్ఞీభావం. వక్ఖతి హి "విసఞ్ఞీ హుత్వా"తి. చత్తాలీసనిపాతే ఆగతనయేన **మిగసిఙ్గతాపసవత్థుం** సఙ్ఖేపతో దస్సేతుం "**మిగసిఙ్గతాపసో కిర**"తిఆది వుత్తం. విక్ఖమ్భనవసేన కిలేసానం సన్తాపనతో **అత్తన్తపో**. దుక్కరతపతాయ **ఘోరతపో** తిబ్బతపో. నిబ్బిసేవనభావాపాదనేన సబ్బసో మిలాపితచక్ఖాదితిక్ఖిన్ద్రియతాయ **పరమధితిన్ద్రియో. సక్కవిమాన**న్తి పణ్డుకమ్బలసిలాసనం సన్ధాయాహ. తఞ్హి తథారూపపచ్చయా కదాచి ఉణ్హం, కదాచి థద్ధం, కదాచి చలితం హోతి. "**సక్క... పే... పత్థేతీ**"తి అయోనిసో చిన్తేత్వా **పేసేసి**. **భగ్గో**తి భఞ్జితకుసలజ్ఝాసయో, అధునా పన "లగ్గో"తి పాఠం లిఖన్తి. **తేన దిబ్బఫస్సేనా**తి హత్థగ్గహణమత్తదిబ్బఫస్సేన. **త**న్తి తథా సఞ్ఞాపటిలాభం. **ఏవమాహా**తి ఏవం "సఞ్ఞా హి భో పురిసస్స అత్తా"తిఆదినా ఆకారేన సఞ్ఞానిరోధమాహ. ఇమినావ నయేన ఇతో పరేసుపి ద్వీసు ఠానేసు పాళిమాహరిత్వా యోజనా వేదితబ్బా.

తతియోతి "సన్తి హి భో సమణబ్రాహ్మణా"తిఆదినా వుత్తవాదీ. **ఆథబ్బణపయోగ**న్తి ఆథబ్బణవేదవిహితం అథబ్బణికానం విసఞ్ఞీభావాపాదనప్పయోగం. **ఉపకడ్ఢనం** ఆహరణం. **అపకడ్ఢనం** అపహరణం . **ఆథబ్బణం పయోజేత్వా**తి

ఆథబ్బణవేదే ఆగతం అగ్గిజుహనపుబ్బకం మన్తపదం పయోజేత్వా సీసచ్ఛిన్నతాదిదస్సనేన సఞ్ఞానిరోధమాహ. **తస్సాతి** యస్స సీసచ్ఛిన్నతాది దస్సితం, తస్స.

చతుత్థోతి "సన్తి హి భో దేవతా మహిద్ధికా"తిఆదినా వుత్తవాదీ. **యక్ఖదాసీనన్తి** దేవదాసీనం, యా "యోగవతియో"తిపి వుచ్చన్తి, యోగినియోతిపి పాకటా. **మదనిద్దన్తి** సురామదనిమిత్తకం సుపనం. **దేవతూపహారన్తి** నచ్చనగాయనాదినా దేవతానం పూజం. **సురాపాతిన్తి** పాతిపుణ్ణం సురం. **దివాతి** అతిదివా, ఉస్సూరేతి అత్థో. **తన్తి** తథా సుపిత్వా వుట్ఠహనం. **సుత్తకాలే** దేవతానం సఞ్ఞాపకడ్ఢనవసేన **నిరోధం సమాపన్నా, పబుద్ధకాలే** సఞ్ఞూపకడ్ఢనవసేన **నిరోధా వుట్ఠితాతి మఞ్ఞమానోతి** అధిప్పాయో.

ఏళమూగకథా వియాతి ఇమేసం పణ్డితమానీనం కథా అన్ధబాలకథాసదిసీ. **చత్తారో నిరోధేతి** అఞ్ఞమఞ్ఞవిధురే చత్తారోపి నిరోధే. **ఏకేన భవితబ్బన్తి** ఏకసభావేనేవ భవితబ్బం. **న బహునాతి** న చ అఞ్ఞమఞ్ఞవిరుద్ధేన బహువిధేన నానాసభావేన భవితబ్బం. **తేనాపి ఏకేనాతి** ఏకసభావభూతేన తేనాపి నిరోధేన. **అఞ్ఞేనేవాతి** తేహి వుత్తాకారతో అఞ్ఞాకారేనేవ **భవితబ్బం. సోతి** ఏకసభావభూతో నిరోధో. **అఞ్ఞత్ర సబ్బఞ్ఞునాతి** సబ్బఞ్ఞుబుద్ధం ఠపేత్వా. **ఇధాతి** కోతూహలసాలాయం. **అయం నిరోధో అయం నిరోధోతి** ద్విక్ఖత్తుం బ్యాపనిచ్ఛావచనం సత్థా అత్తనో దేసనావిలాసేన అనేకాకారవోకారం నిరోధం విభావేస్సతీతి దస్సనత్థం కతం. **అహో నూనాతి** ఏత్థ **అహోతి** అచ్ఛరియే నిపాతో, **నూనాతి** అనుస్సరణే. తస్మా **అహో నూన భగవాతి** అనఞ్ఞసాధారణదేసనత్తా భగవా నిరోధమ్పి అహో అచ్ఛరియం కత్వా ఆరాధేయ్య మఞ్ఞేతి అధిప్పాయో. **అహో నూన సుగతోతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. అచ్ఛరియవిభావనతో ఏవ చేత్థ ద్విక్ఖత్తుం ఆమేడితవచనం. అచ్ఛరియత్థోపి హేస **అహో**సద్దో అనుస్సరణముఖేనేవ వోట్ఠపాదేన గహితో. తస్మా వుత్తం **''అనుస్సరణత్థే నిపాతద్వయ''**న్తి. **తేనాతి** అనుస్సరణత్థముఖేన పవత్తనతో. "అహో...పే.... సుగతో"తి వచనేన ఏతదహోసీతి యోజనా. "యంతంసద్దా నిచ్చసమ్బన్ధా"తి సాధిప్పాయం యోజనం దస్సేతుం **''యో ఏతేస''**న్తిఆదిమాహ. కాలదేసపుగ్గలాదివిభాగేన బహుభేదత్తా **ఇమేసం నిరోధధమ్మానన్తి** బహుత్తే సామివచనం, కుసలసద్దయోగే చేతం భుమ్మత్థే దట్ఠబ్బం. **కుసలో నిపుణో ఛేకోతి** పరియాయవచనమేతం. **అహో నూన కథేయ్యాతి** అచ్ఛరియం కత్వా కథేయ్య మఞ్ఞే. సో సుగతోతి సమ్బన్ధో. **చిణ్ణవసితాయాతి** నిరోధసమాపత్తియం చిణ్ణవసీభావత్తా. **సభావం జానాతీతి** నిరోధసభావం యాథావతో జానాతి.

అహేతుకసఞ్ఞుప్పాదనిరోధకథావణ్ణనా

౪౧౨. ఘరమజ్ఝేయేవ పక్ఖలితాతి యథా ఘరతో బహి గన్తుకామా పురిసా మగ్గం అనోతరిత్వా ఘరవివరే సమతలే వివటఙ్గణే ఏవ పక్ఖలనం పత్తా, ఏవంసమ్పదమిదన్తి అత్థో. అసాధారణో **హేతు,** సాధారణో **పచ్చయోతి** ఏవమాదివిభాగో అఞ్ఞత్ర వుత్తో, ఇధ పన తేన విభాగేన పయోజనం నత్థి సఞ్ఞాయ అకారణభావపటిక్ఖేపపరత్తా చోదనాయాతి వుత్తం **''కారణస్సేవ నామ''**న్తి. యం పన పాళియం వుత్తం "సహేతూ హి వోట్ఠపాద సప్పచ్చయా పురిసస్స సఞ్ఞా ఉప్పజ్జన్తిపి నిరుజ్ఝన్తిపీ"తి, తత్థ సహేతూ సప్పచ్చయా ఉప్పజ్జన్తి, ఉప్పన్నా పన నిరుజ్ఝన్తియేవ, న తిట్ఠన్తీతి దస్సనత్థం "నిరుజ్ఝన్తిపీ"తి వచనం, న తు నిరోధస్స సహేతుసపచ్చయతాదస్సనత్థం. ఉప్పాదోయేవ హి సహేతుకో, న నిరోధో. యది హి నిరోధోపి సహేతుకో సియా, తస్సపి పున నిరోధేన భవితబ్బం అజ్కరాదీనం పున అజ్కరాదినా వియ, న చ తస్స పున నిరోధో అత్థి, తస్మా వుత్తనయేనేవ పాళియా అత్థో వేదితబ్బో. అయఞ్చ నయో ఖణనిరోధవసేన వుత్తో. యో పన యథాపరిచ్ఛిన్నకాలవసేన సబ్బసో అనుప్పాదనిరోధో, సో "సహేతుకో"తి వేదితబ్బో తథారూపాయ పటిపత్తియా వినా

అభావతో. తేనాహ భగవా "సిక్ఖా ఏకా సఞ్ఞా ఉప్పజ్జతి, సిక్ఖా ఏకా సఞ్ఞా నిరుజ్ఝతీ"తి (దీ. ని. ౧.౪౧౨) తతో ఏవ చ **అట్ఠకథాయమ్పి** (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౪౧౩) వుత్తం "సఞ్ఞాయ సహేతుకం ఉప్పాదనిరోధం దీపేతు"న్తి. ఏతఞ్హి పాళివచనం, అట్ఠకథావచనఞ్చ అనుప్పాదనిరోధం సన్ధాయ వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **సిక్ఖా**తి హేత్వత్థే పచ్చత్తవచనం, య-కారలోపో వా "సఙ్ఖ్యాపి తమ్హా వనపత్థా పక్కమితబ్బ"న్తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౧౯౨) వియ. హేతుభావో చస్సా ఉపరి ఆవి భవిస్సతి. **ఏక**సద్దో చ అఞ్ఞపరియాయో, న సఙ్ఖ్యావాచీ "ఇత్థేకే సతో సత్తస్సా"తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౮౫-౯౧, ౯౪-౯౮; మ. ని. ౩.౨౧) వియాతి ఆహ **''సిక్ఖాయ ఏకచ్చా సఞ్ఞా జాయన్తీ''**తి. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో.

౪౧౩. **విత్థారేతుకమ్యతా**తి విత్థారేతుకామతాయ. **పుచ్ఛావసేనా**తి కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛావసేన, **విత్థారేతుకమ్యతాపుచ్ఛావసేనా**తి వా సమాసో. "పోట్ఠపాదస్సేవాయం పుచ్ఛా"తి ఆసఙ్కాయ "భగవా అవోచా"తి పాళియం వుత్తం. సఞ్ఞాయ...పే.... దీపేతుం తా దస్సేన్తోతి యోజేతబ్బం . **తత్థా**తి తస్సం ఉపరి వక్ఖమానాయ దేసనాయ. **తతియా**తి అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా ఆగతాతి సమ్బన్ధో. **''అయం...పే.... దేసితో**తి **ఏత్థ సమ్మాదిట్ఠిసమ్మాసఙ్కప్పవసేన ఆగతా.** కస్మాతి చే? **పరియాపన్నత్తా,** సభావతో, ఉపకారతో చ యథారహం పఞ్ఞాక్ఖన్ధే అవరోధత్తా సఙ్గహితత్తాతి అధిప్పాయో. తథా హి **చూళవేదల్లసుత్తే** వుత్తం "యా చావుసో విసాఖ సమ్మాదిట్ఠి, యో చ సమ్మాసఙ్కప్పో , ఇమే ధమ్మా పఞ్ఞాక్ఖన్ధే సఙ్గహితా"తి (మ. ని. ౧.౪౬౨) కామఞ్చేత్థ వుత్తనయేన తిస్సోపి సిక్ఖా ఆగతా, తథాపి అధిచిత్తసిక్ఖాయ ఏవ అభిసఞ్ఞానిరోధో దస్సితో. ఇతరా పన తస్సా సమ్భారభావేన ఆనీతాతి అయమత్థో పాళివసేన వేదితబ్బో.

పఞ్చకామగుణికరాగోతి పఞ్చ కామకోట్ఠాసే ఆరబ్భ ఉప్పజ్జనకరాగో. **అసముప్పన్నకామచారో**తి వత్తమానుప్పన్నతావసేన నసముప్పన్నో యో కోచి కామచారో, యా కాచి లోభుప్పత్తి. అధునా పన "అసముప్పన్నకామరాగో"తి పాఠో, సో అయుత్తోవ అత్థతో విరుద్ధత్తా. కామరాగో చేత్థ విసయవసేన నియమితత్తా కామగుణారమ్మణోవ లోభో దట్ఠబ్బో, కామచారో పన ఝాననికన్తిభవరాగాదిప్పభేదో సబ్బోపి లోభచారో. కామనట్ఠేన, కామేసు పవత్తనట్ఠేన చ **కామచారో.** సబ్బేపి హి తేభూమకధమ్మా కామనీయట్ఠేన కామా. యస్మా ఉభయేసమ్పి సహచరణఞాయేన కామసఞ్ఞాభావో హోతి, తస్మా "కామసఞ్ఞా"తి పదుద్ధారం కత్వా తదుభయమేవ నిద్దిట్ఠన్తి వేదితబ్బం. **''తత్థా''**తిఆది అసముప్పన్నకామచారతో పఞ్చకామగుణికరాగస్స విసేసదస్సనం, అసముప్పన్నకామచారస్సేవ వా ఇధాధిప్పేతభావదస్సనం. కామం పఞ్చకామగుణికరాగోపి అసముప్పన్నో ఏవ అనాగామిమగ్గేన సముగ్ఘాటీయతి, తస్మిం పన సముగ్ఘాటితేపి న సబ్బో రాగో సముగ్ఘాటం గచ్ఛతి తస్స అగ్గమగ్గేన సముగ్ఘాటితత్తా. తస్మా పఞ్చకామగుణికరాగగ్గహణేన ఇతరస్స సబ్బస్స గహణం న హోతీతి ఉభయత్థసాధారణేన పరియాయేన ఉభయమేవ సఙ్గహేత్వా పాళియం కామసఞ్ఞాగ్గహణం కతం, అతో తదుభయం సరూపతో, విసేసతో చ దస్సేత్వా సబ్బసఙ్గాహికభావతో **''అసముప్పన్నకామచారో పన ఇమస్మిం ఠానే వట్టతీ''**తి వుత్తం. **తస్మా**తి అసముప్పన్నకామచారస్సేవ ఇధ వట్టనతో అయమత్థో వేదితబ్బోతి యోజనా. **తస్సా**తి పఠమజ్ఝానసమఙ్గినో పుగ్గలస్స. **సదిసత్తా**తి కామసఞ్ఞాదిభావేన సమానత్తా, ఏతేన పాళియం "పురిమా"తి ఇదం సదిసకప్పనావసేన వుత్తన్తి దస్సేతి. అనాగతా హి ఇధ "నిరుజ్ఝతీ"తి వుత్తా అనుప్పాదస్స అధిప్పేతత్తా. తస్మా అనాగతమేవ దస్సేతుం **''అనుప్పన్నావ నుప్పజ్జతీ''**తి వుత్తం.

వివేకజపీతిసుఖసఙ్ఖాతాతి వివేకజపీతిసుఖేహి సహ అక్ఖాతా, న వివేకజపీతిసుఖానీతి అక్ఖాతా. తంసమ్పయుత్తా హి సఞ్ఞాయేవ ఇధాధిప్పేతా, న వివేకజపీతిసుఖాని. అథ వా వివేకజపీతిసుఖకోట్ఠాసికాతి అత్థో. **సఙ్ఖాత**సద్దో హేత్థ కోట్ఠాసత్థో

“అదిన్నం థేయ్యసఙ్ఖాతం ఆదియేయ్యా”తిఆదీసు (పారా. ౮౯, ౯౧) వియ. కామచ్ఛన్దాదిఓళారికఙ్గప్పహానవసేన నానత్తసఞ్ఞాపటిఘసఞ్ఞాహి నిపుణతాయ **సుఖుమా.** భూతతాయ **సచ్చా.** తదేవత్థం దస్సేతి ‘‘**భూతా**’’తి ఇమినా. సుఖుమభావేన, పరమత్థభావేన చ అవిపరీతసభావాతి అత్థో. ఏవం బ్యాసవసేన యథాపాఠమత్థం దస్సేత్వా సమాసవసేనపి యథాపాఠమేవ దస్సేన్తో ‘‘**అథ వా**’’తిఆదిమాహ. సమాసబ్యాసవసేన హి ద్విధా పాఠో దిస్సతి. ‘‘**కామచ్ఛన్దాదిఓళారికఙ్గప్పహానవసేనా**’’తి ఇమినా సమ్పయుత్తధమ్మానం భావనానుభావసిద్ధా, సఞ్ఞాయ సణ్హసుఖుమతా నీవరణవిక్ఖమ్భనవసేన విఞ్ఞాయతీతి దస్సేతి. **భూతతాయా**తి సుఖుమభావేన, పరమత్థభావేన చ అవిపరీతతాయ, విజ్జమానతాయ వా. **వివేకజేహీ**తి నీవరణవివేకతో జాతేహి. ఇదాని ఝానసమఙ్గీవసేన వుత్తస్స దుతియపదస్స అత్థం దస్సేతుం ‘‘**సా అస్సా**’’తిఆది వుత్తం. **సబ్బత్థా**తి సబ్బవారేసు.

సమాపజ్జనాధిట్ఠానం వియ వుట్ఠానమ్పి ఝానే పరియాపన్నం హోతి యథా తం ధమ్మానం భఙ్గక్ఖణో ధమ్మేసు, ఆవజ్జనపచ్చవేక్ఖణాని పన న ఝానపరియాపన్నాని, తస్మా ఝానపరియాపన్నమేవ వసీకరణం గహేత్వా ‘‘**సమాపజ్జన్తో, అధిట్ఠహన్తో, వుట్ఠహన్తో చ సిక్ఖతీ**’’తి వుత్తం. **తన్తి** పఠమజ్ఝానం. **తేన...పే.... ఝానేనా**తి ఇదమ్పి “సిక్ఖా”తి ఏతస్స సంవణ్ణనాపదం. **తేనా**తి చ హేతుమ్హి కరణవచనం, పఠమజ్ఝానేన హేతునాతి అత్థో. హేతుభావో చేత్థ ఝానస్స వివేకజపీతిసుఖసుఖుమసచ్చసఞ్ఞాయ ఉప్పత్తియా సహజాతాదిపచ్చయభావో. కామసఞ్ఞాయ పన నిరోధస్స ఉపనిస్సయపచ్చయభావోవ. సో చ ఖో సుత్తన్తపరియాయేన. తథా చేవ హేట్ఠా సంవణ్ణితం “తథారూపాయ పటిపత్తియా వినా అభావతో”తి **ఏతేనుపాయేనా**తి య్వాయం పఠమజ్ఝానతప్పటిపక్ఖసఞ్ఞావసేన “సిక్ఖా ఏకా సఞ్ఞా ఉప్పజ్జతి, సిక్ఖా ఏకా సఞ్ఞా నిరుజ్ఝతీ”తి ఏత్థ నయో వుత్తో, ఏతేన నయేన. **సబ్బత్థా**తి సబ్బవారేసు.

౪౧౪. ఇదాని ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనపరమాయ ఏవ సఞ్ఞాయ దస్సనే కారణం విభావేన్తో ‘‘**యస్మా పనా**’’తిఆదిమాహ. యస్మా ఇదఞ్చ...పే.... ఉద్ధటన్తి సమ్బన్ధో. కేసం పనిదం అఙ్గతో సమ్మసనన్తి వుత్తం ‘‘**అట్ఠసమాపత్తియా**’’తిఆది. **అఙ్గతో**తి ఝానఙ్గతో. ఇదఞ్హి అనుపదధమ్మవిపస్సనాయ లక్ఖణవచనం. అనుపదధమ్మవిపస్సనఞ్హి కరోన్తో సమాపత్తిం పత్వా అఙ్గతోవ సమ్మసనం కరోతి, న చ సఞ్ఞా సమాపత్తియా కిఞ్చి అఙ్గం హోతి. అథ చ పనేతం వుత్తం ‘‘**ఇదఞ్చ సఞ్ఞా సఞ్ఞాతి ఏవం అఙ్గతో సమ్మసనం ఉద్ధట**’’న్తి, తస్మా లక్ఖణవచనమేతం. **అఙ్గతో**తి వా అవయవతోతి అత్థో, అనుపదధమ్మతోతి వుత్తం హోతి. **కలాపతో**తి సమూహతో. యస్మా పనేత్థ సమాపత్తివసేన తంతంసఞ్ఞానం ఉప్పాదనిరోధే వుచ్చమానే అఙ్గవసేన సో వుత్తో హోతి, తస్మా “ఇదఞ్చా”తిఆదినా అఙ్గతోవ సమ్మసనం దస్సేతీతి వేదితబ్బం. **తస్మా**తి సఞ్ఞావసేనేవ అఙ్గతో సమ్మసనస్స ఉద్ధటత్తా. **తదేవా**తి ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనమేవ, న నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం తత్థ పటుసఞ్ఞాభావతో.

“యో”తి వత్తబ్బే “యతో”తి వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**యో నామా**’’తి యథా “ఆదిమ్హీ”తి వత్తబ్బే “ఆదితో”తి వుచ్చతి అత్థే పరిగ్గయ్హమానే యథాయుత్తవిభత్తియావ తో-సద్దస్స లబ్భనతో. **నామ**-సద్దో చేత్థ ఖో-సద్దో వియ వాచాసిలిట్ఠతామత్తం. సస్సేదన్తి **సకం**, అత్తనా అధిగతఝానం, తస్మిం సఞ్ఞా **సకసఞ్ఞా**, సా ఏతస్సత్థీతి **సకసఞ్ఞీ**తి వుత్తం ‘‘**అత్తనో పఠమజ్ఝానసఞ్ఞాయ సఞ్ఞవా**’’తి. ఈకారో చేత్థ ఉపరి వుచ్చమాననిరోధపాదకతాయ సాతిసయాయ ఝానసఞ్ఞాయ అత్థిభావజోతకో దట్ఠబ్బో. తేనేవాహ ‘‘**అనుపుబ్బేన సఞ్ఞగ్గం ఫుసతీ**’’తిఆది. తస్మా తత్థ తత్థ సకసఞ్ఞీతాగ్గహణేన తస్మిం తస్మిం ఝానే సబ్బసో సుచిణ్ణవసీభావో దీపితోతి వేదితబ్బం.

లోకియానన్తి నిద్ధారణే సామివచనం, సామిఅత్థే ఏవ వా. యదగ్గేన హి తం తేసు సేట్ఠం, తదగ్గేన తేసమ్పి సేట్ఠన్తి. విభత్తావధిఅత్థే వా సామివచనం . ఏత్థ పన "లోకియాన"న్తి విసేసనం లోకుత్తరసమాపత్తీహి తస్స అసేట్ఠభావతో కతం. సేసం **"కిచ్చకారకసమాపత్తీన"**న్తి పన విసేసనం అకిచ్చకారకసమాపత్తితో తస్స అసేట్ఠభావతోతి దట్ఠబ్బం. అకిచ్చకారకతా చస్సా "యథేవ హి తత్థ సఞ్ఞా, ఏవం ఫస్సాదయోపీ"తి, "యదగ్గేన హి తత్థ ధమ్మా సఙ్ఖారావసేసభావప్పత్తియా పకతివిపస్సకానం సమ్మసితుం అసక్కుణేయ్యరూపేన ఠితా, తదగ్గేన హేట్ఠిమసమాపత్తిధమ్మా వియ పటుకిచ్చకరణసమత్థాపి న హోన్తీ"తి చ **అట్ఠకథాసు** (విసుద్ధి. ౧.౨౮౭) పటుసఞ్ఞాకిచ్చాభావవచనతో విఞ్ఞాయతి. స్వాయమత్థో **పరమత్థమఞ్జూసాయ** నామ **విసుద్ధిమగ్గటీకాయ** ఆరుప్పకథాయం (విసుద్ధి. టీ. ౧.౨౮౬) ఆచరియేన సవిసేసం వుత్తో, తస్మా తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. కేచి పన "యథా హేట్ఠిమా హేట్ఠిమా సమాపత్తియో ఉపరిమానం ఉపరిమానం సమాపత్తీనం అధిట్ఠానకిచ్చం సాధేన్తి, న ఏవం నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తి కస్సచిపి అధిట్ఠానం సాధేతి, తస్మా సా అకిచ్చకారికా ఇతరా కిచ్చకారికా"తి వదన్తి, తదయుత్తం తస్సాపి విపస్సనాచిత్తపరిదమనాదీనం అధిట్ఠానకిచ్చసాధనతో, తస్మా పురిమోయేవ అత్థో యుత్తో. కస్మా చేతం తేసమగ్గన్తి ఆహ **"ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనసమాపత్తియ"**న్తిఆది. "ఇతీ"తి వత్వా **"లోకియానం…పే… అగ్గత్తా"**తి తస్సత్థో వుత్తో, "అగ్గత్తా"తి ఏత్థ వా నిదస్సనమేతం.

పకప్పేతీతి సంవిదహతి. ఝానం సమాపజ్జన్తో హి ఝానసుఖం అత్తని సంవిదహతి నామ. **అభిసఙ్ఖరోతీతి** ఆయూహతి సమ్పిణ్డేతి. సమ్పిణ్డనత్థో హి సముదాయత్థో. యస్మా పన నికన్తివసేన చేతనాకిచ్చస్స మత్థకప్పత్తి, తస్మా ఫలూపచారేన కారణం దస్సేన్తో **"నికన్తిం…పే… నామా"**తి వుత్తం. **ఇమా ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనసఞ్ఞాతి** ఇదాని లబ్భమానా ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనసఞ్ఞా . తంసమతిక్కమేనేవ ఉపరిఝానత్థాయ చేతనాభిసఙ్ఖరణసమ్భవతో **నిరుజ్ఝేయ్యుం. అఞ్ఞాతి** ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనసఞ్ఞాహి అఞ్ఞా. **ఓళారికాతి** తతో థూలతరా. కా పన తాతి ఆహ **"భవఙ్గసఞ్ఞా"**తి. ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనతో వుట్ఠాయ ఏవ హి ఉపరిఝానత్థాయ చేతనాభిసఙ్ఖరణాని భవేయ్యుం, ఏవఞ్చ ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనసఞ్ఞా నిరుజ్ఝేయ్యుం, వుట్ఠానఞ్చ భవఙ్గవసేన హోతి, తతో పరమ్పి యావ ఉపరిఝానసమాపజ్జనం, తావ అన్తరన్తరా భవఙ్గసఞ్ఞా ఉప్పజ్జేయ్యుం, తా చ ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనసఞ్ఞాహి ఓళారికాతి అధిప్పాయో.

చేతేన్తోవాతి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనజ్ఝానం ఏకం ద్వే చిత్తవారేపి సమాపజ్జనవసేన పకప్పేన్తో ఏవ. **న చేతేతీతి** తథా హేట్ఠిమఝానేసు వియ వా పుబ్బాభోగాభావతో న పకప్పేతి నామ. పుబ్బాభోగవసేన హి ఝానం పకప్పేన్తో ఇధ "చేతేతీ"తి వుత్తో. **అభిసఙ్ఖరోన్తోవాతి** తత్థ అప్పహీననికన్తికతావసేన ఆయూహన్తో ఏవ. **నాభిసఙ్ఖరోతీతి** తథా హేట్ఠిమఝానేసు వియ వా పుబ్బాభోగాభావతో నాయూహతి నామ. "అహమేతం ఝానం నిబ్బత్తేమి ఉపసమ్పాదేమి సమాపజ్జామీ"తి హి ఏవం అభిసఙ్ఖరణం తత్థ సాలయస్సేవ హోతి, న అనాలయస్స, తస్మా ఏకద్విచిత్తక్ఖణికమ్పి ఝానం పవత్తేన్తో తత్థ అప్పహీననికన్తికతాయ "అభిసఙ్ఖరోన్తో ఏవా"తి వుత్తో. యస్మా పనస్స తథా హేట్ఠిమఝానేసు వియ వా తత్థ పుబ్బాభోగో నత్థి, తస్మా "న అభిసఙ్ఖరోతీ"తి వుత్తం. **"ఇమస్స భిక్ఖునో"**తిఆది వుత్తస్సేవత్థస్స వివరణం. తత్థ యస్మా ఇమస్స…పే… అత్థి, తస్మా "న చేతేతి, నాభిసఙ్ఖరోతీ"తి చ వుత్తన్తి అధిప్పాయో. **ఆభోగసమన్నాహారోతి** ఆభోగసఙ్ఖాతో, ఆభోగవసేన వా చిత్తస్స ఆరమ్మణాభిముఖం, ఆరమ్మణస్స వా చిత్తాభిముఖం అన్వాహారో. **"స్వాయమత్థో"**తిఆదినా తదేవత్థం ఉపమాయ పటిపాదేతి. **పుత్తఘరాచిక్ఖణేనాతి** పుత్తఘరస్స ఆరోచననయేన.

గన్త్వా ఆదాయ ఆగతన్తి సమ్బన్ధో. **పచ్ఛాభాగేతి** ఆసనసాలాయ పచ్ఛిమదిసాయం ఠితస్స పితుఘరస్స పచ్ఛాభాగే. **తతోతి** పుత్తఘరతో. **లద్ధఘరమేవాతి** యతోసేన భిక్ఖా లద్ధా, తమేవ ఘరం పుత్తగేహమేవ. **ఆసనసాలా వియ ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనసమాపత్తి** తతో పితుఘరపుత్తఘరట్ఠానియానం నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతననిరోధసమాపత్తీనం ఉపగన్తబ్బతో. **పితుగేహం వియ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తి** అమనసికాతబ్బతో, మజ్ఝే ఠితత్తా చ. **పుత్తగేహం వియ నిరోధసమాపత్తి** మనసికాతబ్బతో, పరియన్తే ఠితత్తా చ. **పితుఘరం అమనసికరిత్వాతి** పవిసిత్వా సమతిక్కన్తమ్పి పితుఘరం అమనసికరిత్వా. పుత్తఘరస్సేవ ఆచిక్ఖణం వియ ఏకం ద్వే చిత్తవారే సమాపజ్జితబ్బమ్పి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం అమనసికరిత్వా పరతో నిరోధసమాపత్తత్థాయ ఏవ మనసికారో దట్ఠబ్బో. ఏవం అమనసికారసామఞ్ఞేన, మనసికారసామఞ్ఞేన చ ఉపమోపమేయ్యతా వుత్తా ఆచిక్ఖణేనపి మనసికారస్సేవ జోతనతో. న హి మనసికారేన వినా ఆచిక్ఖణం సమ్భవతి.

తా ఝానసఞ్ఞాతి ఏకం ద్వే చిత్తవారే పవత్తా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనఝానసఞ్ఞా. నిరోధసమాపత్తియఞ్హి యథారహం చతుత్థారుప్పకుసలకిరియజవనం ద్విక్ఖత్తుమేవ జవతి, న తదుత్తరి. **నిరుజ్ఝన్తీతి** సరసవసేనేవ నిరుజ్ఝన్తి, పుబ్బాభిసఙ్ఖారబలేన పన ఉపరి అనుప్పాదో. యథా చ ఝానసఞ్ఞానం, ఏవం ఇతరసఞ్ఞానమ్పీతి ఆహ "**అఞ్ఞా చా**"తిఆది. **నుప్పజ్జన్తి** యథాపరిచ్ఛిన్నకాలన్తి అధిప్పాయో. **సో ఏవం పటిపన్నో భిక్ఖూతి** యథావుత్తే సఞ్ఞగ్గే ఠితభావేన పటిపన్నో భిక్ఖు, సో చ ఖో అనాగామీ వా అరహా వా ద్వీహి ఫలేహి సమన్నాగమో, తిణ్ణం సఙ్ఖారానం పటిప్పస్సద్ధి, సోళసవిధా ఞాణచరియా, నవవిధా సమాధిచరియాతి ఇమేసం వసేన నిరోధపటిపాదనపటిపత్తిం పటిపన్నోతి అత్థో. అనుపుబ్బనిరోధవసేన చిత్తచేతసికానం అప్పవత్తియేవ సఞ్ఞావేదనాసీసేన "**సఞ్ఞావేదయితనిరోధ**"న్తి వుత్తా. **ఫుసతీతి** ఏత్థ **ఫుసనం** నామ విన్దనం పటిలద్ధీతి దస్సేతి "**విన్దతి పటిలభతీ**"తి ఇమినా. అత్థతో పన వుత్తనయేన యథాపరిచ్ఛిన్నకాలం చిత్తచేతసికానం సబ్బసో అప్పవత్తియేవ.

నిరత్థకతాయ **ఉపసగ్గమత్తం,** తస్మా సఞ్ఞా ఇచ్చేవ అత్థో. నిరోధపదేన అనన్తరికం కత్వా సమాపత్తిపదే వత్తబ్బే తేసం ద్విన్నమన్తరే సమ్పజానపదం ఠపితన్తి ఆహ "**నిరోధపదేన అన్తరికం కత్వా వుత్త**"న్తి. తేన వుత్తం "**అను...పే.... అత్థో**"తి, తేన అయుత్తసమాసోయం యథారుతపాఠోతి దస్సేతి. **తత్రాపీతి** తస్మిం యథాపదమనుపుబ్బిఠపనేపి అయం విసేసత్థోతి యోజనా. **సమ్పజానన్తస్సాతి** తం తం సమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ తత్థ తత్థ సఙ్ఖారానం సమ్మసనవసేన పజానన్తస్స పుగ్గలస్స. **అన్తేతి** యథావుత్తాయ నిరోధపటిపాదనపటిపత్తియా పరియోసానే. దుతియవికప్పే **సమ్పజానన్తస్సాతి** సమ్పజానకారినో, ఇమినా నిరోధసమాపత్తిసమాపజ్జనకస్స భిక్ఖునో ఆదితో పట్ఠాయ సబ్బపాటిహారికపఞ్ఞాయ సద్ధిం అత్థసాధికా పఞ్ఞా కిచ్చతో దస్సితా హోతి. తేనాహ "**పణ్డితస్స భిక్ఖునో**"తి. వచనసేసాపేక్ఖా' నపేక్ఖతా ద్విన్నం వికప్పానం విసేసో.

సంవణ్ణనోకాసానుప్పత్తితో **నిరోధసమాపత్తికథా కథేతబ్బా. సబ్బాకారేనాతి** నిరోధసమాపత్తియా సరూపవిసేసో, సమాపజ్జనకో, సమాపజ్జనట్ఠానం, సమాపజ్జనకారణం, సమాపజ్జనాకారోతి ఏవమాదినా సబ్బప్పకారేన . **తత్థాతి** విసుద్ధిమగ్గే (విసుద్ధి॰ ౧.౩౦౭) **కథితతోవాతి** కథితట్ఠానతో ఏవ, తేవీసతిమపరిచ్ఛేదతోతి అత్థో, న ఇధ తం వదామ పునరుత్తిభావతో, గన్థగరుకభావతో చాతి అధిప్పాయో.

పాళియం **ఏవం ఖో అహన్తి** ఏత్థ ఆకారత్థో **ఏవం**-సద్దో ఉగ్గహితాకారదస్సనన్తి కత్వా. **ఏవం పోట్ఠపాదాతి** ఏత్థ పన సమ్పటిచ్ఛనత్థో తథేవ అనుజాననన్తి కత్వా. తేనాహ **''సుఉగ్గతితం తయా'తి అనుజానన్తో''**తి.

౪౧౩. సఞ్ఞా అగ్గా ఏత్థాతి **సఞ్ఞగ్గం,** ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం. **అవసేససమాపత్తీసుపి సఞ్ఞగ్గం అత్థీతి** ఏత్థ పన సఞ్ఞగ్గభావో "సఞ్ఞగ్గ"న్తి వుత్తో, సఞ్ఞాయేవ అగ్గన్తి తుల్యాధికరణసమాసో వా. **''పుథూ''**తి అయం లిఙ్గవిపల్లాసో, నికారలోపో వాతి వుత్తం **''బహూనీ''**తి. **''యథా''**తి ఇమినా కరణప్పకారసఙ్ఖాతో పకారవిసేసో గహితో, న పకారసామఞ్ఞన్తి దస్సేతి **''పథవీకసిణాదీసూ''**తిఆదినా. **''ఇదం వుత్తం హోతీ''**తిఆది తబ్బివరణం. ఝానానం తావ యుత్తో కరణభావో సఞ్ఞానిరోధఫుసనస్స సాధకతమభావతో, కసిణానం పన కథన్తి? తేసమ్పి సో యుత్తో ఏవ. యదగ్గేన హి ఝానానం నిరోధఫుసనస్స సాధకతమభావో, తదగ్గేన కసిణానమ్పి తదవినాభావతో. అనేకకరణాపి చ కిరియా హోతియేవ యథా "అక్ఖేన మగ్గేన యానేన దీపికాయ గచ్ఛతీ"తి.

ఏకవారన్తి సకిం. **పురిమసఞ్ఞానిరోధన్తి** కామసఞ్ఞానిరోధం, న పన నిరోధసమాపత్తిసఙ్ఖాతం సఞ్ఞానిరోధం. **ఏకం సఞ్ఞగ్గన్తి** ఏకం సఞ్ఞాభూతం అగ్గం, ఏకో సఞ్ఞగ్గభావో వా హేట్ఠిమాయ సఞ్ఞాయ ఉక్కట్ఠభావతో. సఞ్ఞా చ సా అగ్గఞ్చాతి హి **సఞ్ఞగ్గం,** న సఞ్ఞాసు అగ్గన్తి. యథా పన సఞ్ఞా అగ్గో ఏత్థాతి **సఞ్ఞగ్గం,** ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం, ఏవం సేసఝానమ్పి. యేన చ నిమిత్తేన ఝానం "సఞ్ఞగ్గ"న్తి వుత్తం, తదేవ సఞ్ఞాసఙ్ఖాతం నిమిత్తం భావలోపేన, భావప్పధానేన వా ఇధాధిప్పేతం. **ద్వే వారేతి** ద్విక్ఖత్తుం. **సతసహస్సం సఞ్ఞగ్గానీతి** మిగపదవళఞ్జననిద్దేసో. **సేసకసిణేసూతి** కసిణానమేవ గహణం నిరోధకథాయ అధికతత్తా, తతో ఏవ చేత్థ ఝానగ్గహణేనపి కసిణజ్ఝానాని ఏవ గహితానీతి వేదితబ్బం. యథా "పథవీకసిణేన కరణభూతేనా"తి తదారమ్మణికం ఝానం అనామసిత్వా వుత్తం, ఏవం **''పఠమజ్ఝానేన కరణభూతేనా''**తి తదారమ్మణం అనామసిత్వా వదతి. **''ఇతీ''**తిఆదినా తదేవత్థం సఙ్గహేత్వా నిగమనం కరోతి. **సబ్బమ్పీతి** ఏకవారం సమాపన్నఝానసఞ్ఞమ్పి. **సఙ్గహేత్వాతి** సఞ్జాననలక్ఖణేన తంసభావానతివత్తనతో సఙ్గహం కత్వా, సమాపజ్జనవసేన, సఞ్జాననలక్ఖణేన చ ఏకతాతి వుత్తం హోతి. **అపరాపరన్తి** పునప్పునం. **బహూని** సఞ్ఞగ్గాని హోన్తి.

౪౧౬. పఠమనయే ఝానపదట్ఠానం విపస్సనం వడ్ఢేన్తస్స పుగ్గలస్స వసేన సఞ్ఞాఞాణాని దస్సితాని. దుతియనయే పన యస్మా విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా మగ్గేన ఘటేన్తస్స మగ్గఞాణం ఉప్పజ్జతి, తస్మా విపస్సనామగ్గవసేన సఞ్ఞాఞాణాని దస్సితాని. తతియనయే చ యస్మా పఠమనయో ఓళారికో, దుతియనయోపి మిస్సకోతి తదుభయం అసమ్భావేత్వా అచ్చన్తసుఖుమగమ్భీరం నిబ్బత్తితలోకుత్తరమేవ దస్సేతుం మగ్గఫలవసేన సఞ్ఞాఞాణాని దస్సితాని. తయోపేతే నయా మగ్గసోధనవసేన దస్సితా.

"అయం పనేత్థ సారో"తి విభావేతుం తిపిటకమహాసివత్థేరవాదో ఆభతో. తథా హి "అరహత్తఫలసఞ్ఞాయ ఉప్పాదా"తిఆదినా (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౪౧౬) థేరవాదానుకూలమేవ ఉపరి అత్థో సంవణ్ణితోతి. **ఇమే భిక్ఖూతి** పురిమవాదినో భిక్ఖూ. తదా **దీఘనికాయతన్తిం** పరివత్తన్తే ఇమం ఠానం పత్వా యథావుత్తపటిపాటియా తయో నయే కథేన్తే భిక్ఖూ సన్ధాయ ఏవం థేరో వదతి. నిరోధం పుచ్ఛిత్వా తస్మిం కథితే తదనన్తరం సఞ్ఞాఞాణుప్పత్తిం పుచ్ఛన్తో అత్థతో నిరోధా వుట్ఠానం పుచ్ఛతి నామ. నిరోధతో చ వుట్ఠానం అరహత్తఫలుప్పత్తియా వా సియా, అనాగామిఫలుప్పత్తియా వా, తత్థ సఞ్ఞా పధానా, తదనన్తరఞ్చ పచ్చవేక్ఖణఞాణన్తి తదుభయం నిద్ధారేన్తో థేరో **''పోట్ఠపాదో హేట్ఠా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **భగవాతి** ఆలపనవచనం.

యథా మగ్గవీథియం మగ్గఫలఞాణేసు ఉప్పన్నేసు నియమతో మగ్గఫలపచ్చవేక్ఖణఞాణాని హోన్తి, ఏవం ఫలసమాపత్తివీథియం ఫలపచ్చవేక్ఖణఞాణన్తి వుత్తం ''**పచ్ఛా పచ్చవేక్ఖణఞాణ**''న్తి. ''**ఇదం అరహత్తఫల**''న్తి పచ్చవేక్ఖణఞాణస్స ఉప్పత్తిఆకారదస్సనం. అయమేవ పచ్చయో **ఇదప్పచ్చయో** మ-కారస్స ద-కారం కత్వా. ద-కారేనపి పకతిపదమిచ్ఛన్తి కేచి సద్దవిదూ. నో పన థేరవాదే న ఫలసమాధిసఞ్ఞా ఏవాతి ఆహ ''**ఫలసమాధిసఞ్ఞాపచ్చయా**''తి, అరహత్తఫలసమాధిసహగతసఞ్ఞాపచ్చయాతి అత్థో. **కిరాతి** అనుస్సరణత్థే నిపాతో. యథాధిగతధమ్మానుస్సరణపక్ఖియా హి పచ్చవేక్ఖణా. సమాధిసీసేన చేత్థ సబ్బం అరహత్తఫలం గహితం సహచరణఞాయేన, తస్మిం అసతి పచ్చవేక్ఖణాయ అసమ్భవోతి పాళియం "ఇదప్పచ్చయా"తి వుత్తం. ఏవమిధ దీఘభాణకానం మతేన ఫలపచ్చవేక్ఖణాయ ఏకన్తికతా దస్సితా. **చూళదుక్ఖక్ఖన్ధసుత్తట్ఠకథాయం** పన ఏవం వుత్తం "సా పన న సబ్బేసం పరిపుణ్ణా హోతి. ఏకో హి పహీనకిలేసమేవ పచ్చవేక్ఖతి, ఏకో అవసిట్ఠకిలేసమేవ, ఏకో మగ్గమేవ, ఏకో ఫలమేవ, ఏకో నిబ్బానమేవ. ఇమాసు పన పఞ్చసు పచ్చవేక్ఖణాసు ఏకం వా ద్వే వా నో లద్ధుం న వట్టన్తీ"తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౭౫), తదేతం **మజ్ఝిమభాణకానం** మతేన వుత్తం. **ఆభిధమ్మికా** పన వదన్తి –

> "మగ్గం ఫలఞ్చ నిబ్బానం, పచ్చవేక్ఖతి పణ్డితో;
> హీనే కిలేసే సేసే చ, పచ్చవేక్ఖతి వా న వా"తి. (అభిధమ్మత్థసఙ్గహట్ఠకథాయం కమ్మట్ఠానసఙ్గహవిభాగే
> విసుద్ధిభేదే);

సఞ్ఞాఅత్తకథావణ్ణనా

౪౧౪. ''**గామసూకరో**''తి ఇమినా వనసూకరమపనేతి. ఏవఞ్హి ఉపమావచనం సూపపన్నం హోతీతి. దేసనాయ సణ్హభావేన సారమ్భమక్ఖఇస్సాదిమలవిసోధనతో సుతమయఞాణం న్హాపితం వియ, సుఖుమభావేన అనువిలిత్తం వియ, తిలక్ఖణబ్బాహతతాయ కుణ్డలాద్యాలఙ్కారవిభూసితం వియ చ హోతి. తదనుపవిసతో ఞాణస్స, తథాభావా తంసమఙ్గినో చ పుగ్గలస్స తథాభావాపత్తి, నిరోధకథాయ నివేదనఞ్చస్స సిరిసయనే పవేసనసదిసన్తి ఆహ ''**సణ్హసుఖుమ...పే.... ఆరోపితోపీ**''తి. **తత్థాతి** తిస్సం నిరోధకథాయం. మన్దబుద్ధితాయ **సుఖం న విన్దన్తో** అలభన్తో, అజానన్తో వా. మలవిదూసితతాయ **గూథట్ఠానసదిసం. అత్తనో లద్ధిన్తి** అత్తదిట్ఠిం. **అనుమతిం గహేత్వాతి** అనుఞ్ఞం గహేత్వా "ఏదిసో మే అత్తా"తి అనుజానాపేత్వా, అత్తనో లద్ధియం పతిట్ఠాపేత్వాతి వుత్తం హోతి.

పాళియం **కం పనాతి** ఓళారికో, మనోమయో, అరూపీతి తిణ్ణం అత్తవాదానం వసేన తివిధేసు అత్తానేసు కతరం అత్తానం పచ్చేసీతి అత్థో. ''**దేసనాయ సుకుసలో**''తి ఇమినా "అవస్సం మే భగవా లద్ధిం విద్ధంసేస్సతీ"తి తస్స మనసికారం దస్సేతి. **పరిహరన్తోతి** విద్ధంసనతో అపనేన్తో, అరూపీ అత్తాతి అత్తనో లద్ధిం నిగూహన్తోతి అధిప్పాయో. పాళియం "ఓళారికం ఖో"తిఆదిమ్హి పరిబ్బాజకవచనే అయమధిప్పాయో – యస్మా చతుసన్తతిరూపప్పబన్ధం ఏకత్తవసేన గహేత్వా రూపీభావతో "ఓళారికో అత్తా"తి పచ్చేతి అత్తవాదీ, అన్నపానోపట్ఠానతఞ్చస్స పరికప్పేత్వా "సస్సతో"తి మఞ్ఞతి, రూపీభావతో ఏవ చ సఞ్ఞాయ అఞ్ఞత్తం ఞాయాగతమేవ, యం వేదవాదినో "అన్నమయో, పానమయో"తి చ ద్విధా వోహరన్తి, తస్మా పరిబ్బాజకో తం అత్తవాదిమతం అత్తానం సన్ధాయ "ఓళారికం ఖో"తిఆదిమాహాతి.

“ఓళారికో చ హి తే పోట్ఠపాద అత్తా అభవిస్సా”తిఆదిమ్హి భగవతో వచనే చాయమధిప్పాయో – యది అత్తా రూపీ భవేయ్య, ఏవం సతి రూపం అత్తా సియా, న చ సఞ్ఞీ సఞ్ఞాయ అరూపభావతో, రూపధమ్మానఞ్చ అసఞ్జాననసభావత్తా. రూపీ చ సమానో యది తవ మతేన నిచ్చో, సఞ్ఞా చ అపరాపరం పవత్తనతో తత్థ తత్థ భిజ్జతీతి భేదసబ్భావతో అనిచ్చా , ఏవమ్పి “అఞ్ఞా సఞ్ఞా, అఞ్ఞో అత్తా”తి సఞ్ఞాయ అభావతో అచేతనోవ అత్తా హోతి, తస్మా ఏస అత్తా న కమ్మస్స కారకో, న చ ఫలస్స ఉపభుఞ్జనకోతి ఆపన్నమేవాతి ఇమం దోసం దస్సేన్తో భగవా “ఓళారికో చా”తిఆదిమాహాతి. **తత్థాతి** “రూపీ అత్తా”తి వాదే. **పచ్చాగచ్ఛతోతి** సేసకిరియాపేక్ఖాయ కమ్మత్థేయేవ ఉపయోగవచనం, **పచ్చాగచ్ఛతోతి** చ పచ్చాగచ్ఛన్తస్స, జానన్తస్స, పటిచ్చ వాదేన పవత్తస్సాతి వా అత్థో. “అఞ్ఞా చ సఞ్ఞా ఉప్పజ్జతి, అఞ్ఞా చ సఞ్ఞా నిరుజ్ఝన్తీ”తి కస్మా వుత్తం, నను ఉప్పాదపుబ్బకో నిరోధో, న చ ఉప్పన్నం అనిరుజ్ఝనకం నామ అత్థీతి చోదనం సోధేతుం **‘‘చతున్నం ఖన్ధాన’’**న్తిఆది వుత్తం. సతిపి నేసం ఏకాలమ్బణవత్థుకభావే ఉప్పాదనిరోధాధికారత్తా ఏకుప్పాదనిరోధభావోవ వుత్తో. **అపరాపరన్తి** పోఙ్ఖానుపోఙ్ఖ.

౪౧౮-౪౨౦. పాళియం **మనోమయన్తి** ఝానమనసో వసేన మనోమయం. యో హి బాహిరపచ్చయనిరపేక్ఖో, సో మనసావ నిబ్బత్తోతి మనోమయో. రూపలోకే నిబ్బత్తసరీరం సన్ధాయ వదతి. యం **వేదవాదినో** “ఆనన్దమయో , విఞ్ఞాణమయో”తి చ ద్విధా వోహరన్తి. **తత్రాపీతి** “మనోమయో అత్తా”తి వాదేపి. **దోసే దిన్నేతి** “అఞ్ఞావ సఞ్ఞా భవిస్సతీ”తిఆదినా దోసే దిన్నే అత్తనో లద్ధింయేవ వదన్తో “అరూపిం ఖో”తిఆదిమాహాతి సమ్బన్ధో. ఇధాపి పురిమవాదే వుత్తనయేన “యది అత్తా మనోమయో సబ్బఙ్గపచ్చఙ్గీ అహీనిన్ద్రియో భవేయ్య, ఏవం సతి రూపం అత్తా సియా, న చ సఞ్ఞీ సఞ్ఞాయ అరూపభావతో”తిఆది సబ్బం దోసదస్సనం వేదితబ్బం. తమత్థమ్పి దస్సేన్తో భగవా “మనోమయో చ హి తే పోట్ఠపాదా”తిఆదిమవోచ. కస్మా పనాయం పరిబ్బాజకో పఠమం ఓళారికం అత్తానం పటిజానిత్వా తం లద్ధిం విస్సజ్జేత్వా పున మనోమయం అత్తానం పటిజానాతి? తమ్పి విస్సజ్జిత్వా పున అరూపిం అత్తానం పటిజానాతీతి? కామఞ్చేత్థ కారణం “తతో సో అరూపీ అత్తాతి ఏవంలద్ధికో సమానోపి…పే.… ఆదిమాహా”తి హేట్ఠా వుత్తమేవ, తథాపి ఇమే తిత్థియా నామ అనవట్ఠితచిత్తా థుసరాసిమ్హి నిఖాతఖాణుకో వియ చఞ్చలాతి కారణన్తరమ్పి దస్సేతుం **‘‘యథా నామా’’**తిఆది వుత్తం. **సఞ్ఞా నప్పతిట్ఠాతీతి** ఆరమ్మణే సఞ్జాననవసేన సఞ్ఞా న పతిట్ఠాతి, ఆరమ్మణే సఞ్ఞం న కరోతీతి వుత్తం హోతి. **సఞ్ఞాపతిట్ఠానకాలేతి** ఏత్థాపి అయం నయో.

తత్రాపీతి “అరూపీ అత్తా”తి వాదేపి. **సఞ్ఞాయాతి** పకతిసఞ్ఞాయ, ఏవం **భదన్తధమ్మపాలత్థేరేన** (దీ. ని. టీ. ౧.౪౧౮-౪౨౦) వుత్తం. అఞ్ఞస్మిం తిత్థాయతనే ఉప్పాదనిరోధన్తి హి సమ్బన్ధో. తేన **వేదికానం** మతేన నానక్ఖణే ఉప్పన్నాయ నానారమ్మణాయ సఞ్ఞాయ ఉప్పాదనిరోధమిచ్ఛతీతి దస్సేతి. కేచి పన “ఆచరియసఞ్ఞాయా”తి పఠన్తి, తదయుత్తం అత్థస్స విరుద్ధత్తా, థేరేన చ అనుద్ధటత్తా. అపరాపరం పవత్తాయ సఞ్ఞాయ ఉప్పాదవయదస్సనతో **ఉప్పాదనిరోధం ఇచ్ఛతి.** తథాపి “సఞ్ఞా సఞ్ఞా”తి పవత్తసమఞ్ఞం “అత్తా”తి గహేత్వా తస్స అవిచ్ఛేదం పరికప్పేన్తో సస్సతం మఞ్ఞతి. తేనాహ **‘‘అత్తానం పన సస్సతం మఞ్ఞతీ’’**తి. **తస్మాతి** అపరాపరం పవత్తసఞ్ఞాయ నామమత్తేన సస్సతం మఞ్ఞనతో. సఞ్ఞాయ ఉప్పాదనిరోధమత్తే అట్ఠత్వా తదుత్తరి సస్సతగ్గాహస్స గహణతో దోసం దస్సేతీతి అధిప్పాయో. **తథేవాతి** యథా “రూపీ అత్తా, మనోమయో అత్తా”తి చ వాదద్వయే అత్తనో అసఞ్ఞితా, ఏవఞ్చస్స “అచేతనతా”తిఆదిదోసప్పసఙ్గో దున్నివారో , తథేవ ఇమస్మిం వాదేపీతి అత్థో. **మిచ్ఛాదస్సనేనాతి** అత్తదిట్ఠిసఙ్ఖాతేన మిచ్ఛాభినివేసేన. **అభిభూతత్తాతి** అనాదికాలభావితభావేన అజ్ఝోత్థటత్తా, నివారితఞాణచారత్తాతి వుత్తం హోతి. యేన సన్తతిఘనేన, సమూహఘనేన చ వఞ్చితో బాలో పబన్ధవసేన పవత్తమానం ధమ్మసమూహం మిచ్ఛాగాహవసేన “అత్తా”తి చ “నిచ్చో”తి చ అభినివిస్స వోహరతి, తం ఏకత్తసఞ్ఞితం

సన్తతిఘనం, సమూహఘనఞ్చ వినిభుజ్జ యాథావతో జాననం ఘనవినిబ్భోగో, సో చ సబ్బేన సబ్బం తిత్థియానం నత్థి. తస్మా అయమ్పి పరిబ్బాజకో తాదిసస్స ఞాణపరిపాకస్స అభావతో వుచ్చమానమ్పి నానత్తం నాఞ్ఞాసీతి ఆహ "**తం నానత్తం అజానన్తో**"తి. సఞ్ఞా నామాయం నానారమ్మణా నానాక్ఖణే ఉప్పజ్జతి, వేతి చాతి వేదికానం మతం. **సఞ్ఞాయ ఉప్పాదనిరోధం పస్సన్తోపి సఞ్ఞామయం** సఞ్ఞాభూతం **అత్తానం** పరికప్పేత్వా యథావుత్తఘనవినిబ్భోగాభావతో **నిచ్చమేవ** కత్వా దిట్ఠిమఞ్ఞనాయ **మఞ్ఞతి.** తథాభూతస్స చ తస్స సణ్హసుఖుమపరమగమ్భీరధమ్మతా న ఞాయతేవాతి ఇదం కారణం పస్సన్తేన భగవతా "**దుజ్జానం ఖో**"తిఆది వుత్తన్తి దస్సేన్తో "**అథస్స భగవా**"తిఆదిమాహ.

దిట్ఠిఆదీసు "ఏవమేత"న్తి దస్సనం అభినివిసనం **దిట్ఠి**. తస్సా ఏవ పుబ్బభాగభూతం "ఏవమేత"న్తి నిజ్ఝానవసేన ఖమనం **ఖన్తి.** తథా రోచనం **రుచి.** "**అఞ్ఞథాయేవా**"తిఆది తేసం దిట్ఠిఆదీనం విభజ్జ దస్సనం. తత్థ **అఞ్ఞథాయేవా**తి యథా అరియవినయే అన్తద్వయం అనుపగమ్మ మజ్ఝిమపటిపదావసేన దస్సనం హోతి, తతో అఞ్ఞథాయేవ. **అఞ్ఞదేవా**తి యం పరమత్థతో విజ్జతి ఖన్ధాయతనాది, తస్స చాపి అనిచ్చతాది, తతో అఞ్ఞదేవ పరమత్థతో అవిజ్జమానం అత్తసస్సతాదికం తయా ఖమతే చేవ రుచ్చతే చాతి అత్థో. ఆభుసో యుఞ్జనం **ఆయోగో.** తేన వుత్తం "**యుత్తపయుత్తతా**"తి. **పటిపత్తియా**తి పరమత్తచిన్తనాదిపరిబ్బాజకపటిపత్తియా. ఆచరియస్స భావో **ఆచరియకం,** యథా తథా ఓవాదానుసాసనం, తదస్సత్థీతి **ఆచరియకో** యథా "సద్ధో"తి ఆహ "**అఞ్ఞత్థా**"తిఆది. అఞ్ఞస్మిం తిత్థాయతనే తవ ఆచరియభావో అత్థీతి యోజనా. "**తేనా**"తిఆది సహ యోజనాయ యథావాక్యం దస్సనం. "అయం పరమత్థో, అయం సమ్ముతీ"తి ఇమస్స విభాగస్స దుబ్బిభాగత్తా **దుజ్జానం ఏతం** నానత్తం. "యజ్జేతం దుజ్జానం తావ తిట్ఠతు, అఞ్ఞం పనత్థం భగవన్తం పుచ్ఛామీ"తి చిన్తేత్వా తథా పటిపన్నతం దస్సేతుం "**అథ పరిబ్బాజకో**"తిఆది వుత్తం. **అఞ్ఞో వా సఞ్ఞాతో**తి సఞ్ఞాసభావతో అఞ్ఞసభావో వా అత్తా హోతూతి అత్థో. అధునా పన "**అఞ్ఞా వా సఞ్ఞా**"తి పాఠో దిస్సతి. **అస్సా**తి అత్తనో.

లోకీయతి దిస్సతి, పతిట్ఠహతి వా ఏత్థ పుఞ్ఞపాపం, తబ్బిపాకో చాతి **లోకో,** అత్తా. సో హిస్స కారకో, వేదకో చాతి ఇచ్ఛితో. **దిట్ఠిగత**న్తి "సస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తిఆది (దీ॰ ని॰ ౧.౩౧; ఉదా॰ ౫౫) నయపవత్తం దిట్ఠిగతం. న హేస దిట్ఠాభినివేసో దిట్ఠధమ్మికాదిఅత్థనిస్సితో తదసంవత్తనతో. యో హి తం సంవత్తనకో, సో "తం నిస్సితో"తి వత్తబ్బతం లభేయ్య యథా తం పుఞ్ఞఞాణసమ్భారో. ఏతేనేవ నయేన న ధమ్మనిస్సితతాపి సంవణ్ణేతబ్బా. బ్రహ్మచరియస్స ఆది **ఆదిబ్రహ్మచరియం,** తదేవ **ఆదిబ్రహ్మచరియకం** యథా "వినయో ఏవ వేనయికో"తి (పారా॰ అట్ఠ॰ ౮). తేనాహ "**సిక్ఖత్తయసఙ్ఖాతస్సా**"తిఆది. సబ్బమ్పి వాక్యం అన్తోగధావధారణం తస్స అవధారణఫలత్తాతి వుత్తం "**ఆదిమత్త**"న్తి. తదిధ అధిసీలసిక్ఖావ. సా హి సిక్ఖత్తయసఙ్గహితే సాసనబ్రహ్మచరియే ఆదిభూతా, న అఞ్ఞత్థ వియ ఆజీవట్ఠమకాది ఆదిబ్రహ్మచరియకన్తి దస్సేతి "**అధిసీలసిక్ఖామత్త**"న్తి ఇమినా. **నిబ్బిదనత్థాయా**తి ఉక్కణ్ఠితభావాయ. "**అభిజాననాయా**తి ఞాతపరిఞ్ఞావసేన అభిజాననత్థాయ. **సమ్బుజ్ఝనత్థాయా**తి తీరణపహానపరిఞ్ఞావసేన సమ్బోధనత్థాయా"తి వదన్తి. అపిచ **అభిజాననాయా**తి అభిఞ్ఞాపఞ్ఞావసేన జాననాయ. తం పన వట్టస్స పచ్చక్ఖకరణమేవ హోతీతి ఆహ "**పచ్చక్ఖకిరియాయా**"తి. **సమ్బుజ్ఝనత్థాయా**తి పరిఞ్ఞాభిసమయవసేన పటివేధత్థాయ. దిట్ఠాభినివేసస్స సంసారవట్టే నిబ్బిదావిరాగనిరోధుపసమాసంవత్తనం వట్టన్తోగధత్తా, తస్స వట్టసమ్బన్ధనతో చ. తథా అభిఞ్ఞాసమ్బోధనిబ్బానాసంవత్తనఞ్చ దట్ఠబ్బం.

కామం తణ్హాపి దుక్ఖసభావా ఏవ, తస్సా పన సముదయభావేన విసుం గహితత్తా “**తణ్హం ఠపేత్వా**”తి వుత్తం. **పభావనతో**తి ఉప్పాదనతో. దుక్ఖం పభావేన్తీపి తణ్హా అవిజ్జాదిపచ్చయన్తరసహితా ఏవ పభావేతి, న కేవలాతి ఆహ “**సప్పచ్చయా**”తి. **అప్పవత్తీ**తి అప్పవత్తినిమిత్తం. న పవత్తన్తి ఏత్థ దుక్ఖసముదయా, ఏతస్మిం వా అధిగతేతి హి **అప్పవత్తి.** దుక్ఖనిరోధం నిబ్బానం గచ్ఛతి, తదత్థఞ్చ సా పటిపజ్జితబ్బాతి **దుక్ఖనిరోధగామినిపటిపదా. మగ్గపాతుభావో**తి మగ్గసముప్పాదో. **ఫలసచ్ఛికిరియా**తి ఫలస్సాధిగమవసేన పచ్చక్ఖకరణం. **తం ఆకారన్తి** తం తుణ్హీభావసఙ్ఖాతం గమనలిఙ్గ **ఆరోచేన్తో వియ,** న పన అభిముఖం ఆరోచేతి.

౪౨౧. సమన్తతో నిగ్గణ్హనవసేన తోదనం విజ్ఝనం **సన్నితోదకం.** మనోగణాదీనం విసేసనస్స నపుంసకలిఙ్గేన నిద్దిట్ఠత్తా “**వాచాయ సన్నితోదకేనా**”తి వుత్తం. తేనాహ “**వచనపతోదకేనా**”తి. అథ వా “**వాచాయా**”తి ఇదం “**సన్నితోదకేనా**”తి ఏత్థ కరణవచనం దట్ఠబ్బం. “**వచనపతోదకేనా**”తి హి వచనేన పతోదకేనాతి అత్థో, “వాచాయా”తి వా సమ్బన్ధే సామివచనం. వాచాయ సన్నితోదనకిరియాయ సజ్ఝబ్బరితమకంసూతి యోజేతబ్బం. “**సజ్ఝబ్బరిత**”న్తి ఏతస్స “సం అధి అభి అరిభ”న్తి పదచ్ఛేదో, సమన్తతో భుసం అరితన్తి అత్థో, సతతమత్తేహి తుత్తకేహి వియ వివిధేహి పరిబ్బాజకవాచాతోదనేహి తుదింసూతి వుత్తం హోతి. తథా హి వుత్తం “**ఉపరి విజ్ఝింసూ**”తి. **సభావతో విజ్జమాన**న్తి పరమత్థసభావతో ఉపలబ్భమానం, న పకతిఆది వియ అనుపలబ్భమానం. **తచ్ఛ**న్తి సచ్చం. **తథ**న్తి అవిపరీతం. అత్థతో వేవచనమేవ తం పదత్తయం. **నవలోకుత్తరధమ్మేసూ**తి విసయే భుమ్మం, తే ధమ్మే విసయం కత్వా. **ఠితసభావ**న్తి అవట్ఠితసభావం, తదుప్పాదకన్తి అత్థో. **లోకుత్తరధమ్మనియామనియత**న్తి లోకుత్తరధమ్మసమ్పాపననియామేన నియతం. ఇదాని పన “**లోకుత్తరధమ్మనియామత**”న్తి పాఠో, సో న పోరాణో ఆచరియేన అనుద్ధటత్తా. కస్మా పనేసా పటిపదా ధమ్మట్ఠితతా ధమ్మనియామతాతి ఆహ “**బుద్ధానఞ్హీ**”తిఆది. **సాతి** పటిపదా. **ఏదిసాతి** “ధమ్మట్ఠితత”న్తిఆదినా వుత్తప్పకారా.

చిత్తహత్థిసారిపుత్తపోట్ఠపాదవత్థువణ్ణనా

౪౨౨. హత్థిం సారేతి దమేతీతి **హత్థిసారీ,** హత్థాచరియో. **సుఖుమేసు అత్థన్తరేసూ**తి ఖన్ధాయతనాదీసు సుఖుమఞాణగోచరేసు ధమ్మేసు. అభిధమ్మికో కిరేస. **కుసలో**తి పుబ్బేపి బుద్ధసాసనే కతపరిచయతాయ ఛేకో. **తాదిసే చిత్తే**తి గిహిభావచిత్తే. ఇతరో పన తం సుత్వావ న విబ్భమి, **పబ్బజ్జాయమేవ అభిరమీ**తి అధిప్పాయో. **గిహిభావే ఆనిసంసకథాయ కథితత్తా**తి ఏత్థ సీలవన్తస్స భిక్ఖునో తథా కథనేన విబ్భమనే నియోజితత్తా ఇదాని సయమ్పి సీలవా ఏవ హుత్వా ఛ వారే విబ్భమీతి అధిప్పాయో గహేతబ్బో. కమ్మసరిక్ఖకేన హి కమ్మఫలేన భవితబ్బం. **కథేన్తాన**న్తి అనాదరే సామివచనం. **మహాసావకస్స కథితేతి** మహాసావకభూతేన మహాకోట్ఠికత్థేరేన అపసాదనవసేన కథితే, కథననిమిత్తం పతిట్ఠం లద్ధుం అసక్కోన్తోతి అత్థో. “**విబ్భమిత్వా గిహీ జాతో**”తి ఇదం సత్తమవారమివ వుత్తం. **ధమ్మపదట్ఠకథాయం** (ధ. ప. అట్ఠ. ౧.౩ చిత్తహత్థత్థేరవత్థు) పన **కుదాలపణ్డితజాతకే** (జా. అట్ఠ. ౧.౧.౭౦ కుద్దాలజాతకవణ్ణనా) చ ఛక్ఖత్తుమేవ విబ్భమనవారో వుత్తో. **గిహిసహాయకో**తి గిహికాలే సహాయకో. **అపసక్కన్తోపి నామా**తి అపి నామ అపసక్కన్తో, గారయ్హవచనమేతం. **పబ్బజితుం వట్టతీ**తి పబ్బజ్జా వట్టతి.

౪౨౩. **పఞ్ఞాచక్ఖునో నత్థితాయా**తి సువుత్తదురుత్తసమవిసమదస్సనసమత్థస్స పఞ్ఞాచక్ఖునో అభావేన. యాదిసేన చక్ఖునా సో “చక్ఖుమా”తి వుత్తో, తం దస్సేతుం “**సుభాసితా**”తిఆది వుత్తం. అయం అట్ఠకథాతో అపరో నయో – **ఏకంసికా**తి ఏకన్తికా, నిబ్బానవహభావేన నిచ్ఛితాతి వుత్తం హోతి. **పఞ్ఞత్తా**తి వవత్థపితా. **న ఏకంసికా**తి న ఏకన్తికా నిబ్బానావహభావేన

నిచ్ఛితా వట్టన్తోగధభావతోతి అధిప్పాయో. అయమత్థో హి "కస్మా చేతే పోట్ఠపాద మయా ఏకంసికా ధమ్మా దేసితా పఞ్ఞత్తా, ఏతే పోట్ఠపాద అత్థసంహితా…పే.… నిబ్బానాయ సంవత్తన్తీ"తిఆదిసుత్తపదేహి సంసన్దతి సమేతీతి.

ఏకంసికధమ్మవణ్ణనా

౪౨౫. "**కస్మా ఆరభీ**"తి కారణం పుచ్ఛిత్వా "**అనియ్యానికభావదస్సనత్థ**"న్తి పయోజనం విస్సజ్జితం. ఫలే హి సిద్ధే హేతుపి సిద్ధో హోతీతి, అయం ఆచరియమతి (దీ. ని. టీ. ౧.౪౨౫) అపరే పన "ఏదిసేసు అత్థసద్దో కారణే వత్తతి, హేత్వత్థే చ పచ్చత్తవచనం, తస్మా **అనియ్యానికభావదస్సన**న్తి ఏత్థ అనియ్యానికభావదస్సనకారణా"తి అత్థమిచ్ఛన్తి. **పఞ్ఞాపితనిట్ఠాయా**తి పవేదితవిముత్తిమగ్గస్స. వట్టదుక్ఖపరియోసానం గచ్ఛతి ఏతాయాతి **నిట్ఠా**తి హి విముత్తి వుత్తా "గోట్ఠా పట్ఠితగావో"తి (మ. ని. ౧.౧౫౮) **మహాసీహనాదసుత్తపదే** వియ ఠా-సద్దస్స గతిఅత్థే పవత్తనతో. నిట్ఠామగ్గో చ ఇధ ఉత్తరపదలోపేన "నిట్ఠా"తి అధిప్పేతో. తస్సేవ హి నియ్యానికతా, అనియ్యానికతా చ వుచ్చతి, న నిట్ఠాయ. నియ్యాతీతి **నియ్యానికా** య-కారస్స క-కారం కత్వా. అనీయసద్దో హి బహులం కత్తుత్థాభిధాయకో, న నియ్యానికా **అనియ్యానికా,** తస్సా భావో తథా. **నియ్యానం** వా నిగ్గమనం నిస్సరణం, వట్టదుక్ఖస్స వూపసమోతి అత్థో, నియ్యానమేవ **నియ్యానికం,** న నియ్యానికం **అనియ్యానికం,** సో ఏవ భావో సభావో **అనియ్యానికభావో,** తస్స దస్సనత్థన్తి యోజేతబ్బం.

"**సబ్బే హీ**"తిఆది తదత్థవివరణం. అమతం నిబ్బానం నిట్ఠమితి పఞ్ఞపేతి యథాతి సమ్బన్ధో. **లోకథూపికాదివసేన నిట్ఠం పఞ్ఞపేన్తీ**తి "నిబ్బానం నిబ్బాన"న్తి వచనసామఞ్ఞమత్తం గహేత్వా తథా పఞ్ఞపేన్తి. **లోకథూపికా** నామ బ్రహ్మభూమి వుచ్చతి లోకస్స థూపికసదిసతాపరికప్పనేన. కేచి పన "నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనభూమిం లోకథూపికా"తి వదన్తి, తదయుత్తం **అట్ఠకథాసు** తథా అవచనతో. **ఆదిసద్దేన** చేత్థ "అఞ్ఞో పురిసో, అఞ్ఞా పకతీ"తి పకతిపురిసన్తరావబోధో మోక్ఖో, బుద్ధిఆదిగుణవినిముత్తస్స అత్తనో అసకత్తని అవట్ఠానం మోక్ఖో, కాయవిపత్తికతి జాతిబన్ధానం అపవజ్జనవసేన అప్పవత్తో మోక్ఖో, పరేన పురిసేన పలోకతా మోక్ఖో, తంసమీపతా మోక్ఖో, తంసమాయోగో మోక్ఖోతి ఏవమాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తస్మిం తస్మిఞ్హి సమయే నిట్ఠం అపఞ్ఞపేన్తో నామ నత్థి. బ్రాహ్మణానం పరమజ్ఝానబ్రహ్మలోకో నిట్ఠా. తత్థ హి నేసం నిచ్చాభినివేసో యథా తం బకస్స బ్రహ్మునో, (మ. ని. ౧.౫౦౧) వేఖనసాదితాపసానం ఆభస్సరా, సఞ్చయాదిపరిబ్బాజకానం సుభకిణ్హా, ఆజీవకానం "అనన్తమానసో"తి పరికప్పితో అసఞ్ఞీభవో. ఇమస్మిం పన సాసనే అరహత్తం నిట్ఠా, సబ్బేపి చేతే దిట్ఠివసేన బ్రహ్మలోకాదీని అరహత్తమఞ్ఞనాయ "నిబ్బానం నిబ్బాన"న్తి వచనసామఞ్ఞమత్తం గహేత్వా తథా పఞ్ఞపేన్తి, న పన పరమత్థతో నేసంసమయే నిబ్బానపఞ్ఞాపనస్స లబ్భనతోతి ఆహ "**సా చ న నియ్యానికా**"తిఆది. **యథాపఞ్ఞత్తా**తి యేన యేన పకారేన పఞ్ఞత్తా, పఞ్ఞత్తప్పకారా హుత్వాతి అత్థో. **న నియ్యాతీ**తి "యేనాకారేన నిట్ఠా పాపుణీయతీ"తి తేహి పవేదితా, తేనాకారేన తస్సా అపత్తబ్బతాయ న నియ్యాతి. **పణ్డితేహి పటిక్ఖిత్తా**తి "నాయం నిట్ఠా పటిపదా వట్టస్స అనతిక్కమనతో"తి బుద్ధాదీహి పణ్డితేహి పటిక్ఖిత్తా. **నివత్తతీ**తి పటిక్ఖేపకారణవచనం, యస్మా తేహి పఞ్ఞత్తా నిట్ఠా పటిపదా న నియ్యాతి న గచ్ఛతి, అఞ్ఞదత్థు తంసమఙ్గినం పుగ్గలం సంసారే ఏవ పరిబ్భమాపేన్తీ నివత్తతి, తస్మా పణ్డితేహి పటిక్ఖిత్తాతి అత్థో. **త**న్తి అనియ్యానికభావం.

జానం, పస్సన్తి చ పుథువచనవిపరియాయోతి ఆహ "**జానన్తా పస్సన్తా**"తి. గచ్ఛన్తాదిసద్దానఞ్హి "యా పన భిక్ఖునీ జానం సభిక్ఖుకం ఆరామం అనాపుచ్ఛా పవిసేయ్యా"తిఆదీసు (పాచి. ౧౦౨౪) లిఙ్గవసేన విపరియాయో, జానన్తీతి అత్థో.

“యాచం అదదమప్పియో”తిఆదీసు (పారా॰ ౩౮౬; జా॰ ౧.౭.౫౫) విభత్తివసేన, యాచన్తస్సాతి అత్థో. ఇధ పన పుథువచనవసేనాతి వేదితబ్బం. పధానం జాననం నామ పచ్చక్ఖతో జాననం తస్స జేట్ఠభావతో, దస్సనమప్పధానం తస్స సంసయానుబన్ధత్తాతి అయం కమో వుత్తో **‘‘జానం పస్స’’**న్తి. తేనేత్థ జాననేన దస్సనం విసేసేతి. ఏవఞ్హి **దిట్ఠపుబ్బాని ఖో తస్మిం లోకే మనుస్సానం సరీరసణ్ఠానాదీనీ**తి ఏకతో అధిప్పాయదస్సనం సూపపన్నం హోతి. అయఞ్హేత్థాధిప్పాయో “కిం తుమ్హాకం ఏకన్తసుఖే లోకే పచ్చక్ఖతో ఞాణదస్సనం అత్థీ”తి. **జానన్తి** వా తస్స లోకస్స అనుమానవిసయతం వుచ్చతి, **పస్సన్తి** పచ్చక్ఖతో విసయతం. ఇదం వుత్తం హోతి “అపి తుమ్హాకం లోకో పచ్చక్ఖతో ఞాతో, ఉదాహు అనుమానతో”తి.

యస్మా పన లోకే పచ్చక్ఖభూతో అత్థో ఇన్ద్రియగోచరభావేన పాకటో, తస్మా పాకటేన అత్థేన అధిప్పాయం దస్సేతుం **‘‘దిట్ఠపుబ్బానీ’’**తిఆది వుత్తం. దిట్ఠపదేన వా దస్సనం, తదనుగతఞ్చ జాననం గహేత్వా తదుభయేనేవ అత్థేన అధిప్పాయం విభావేతుం ఏవం వుత్తన్తిపి దట్ఠబ్బం. **దిట్ఠపుబ్బానీ**తి హి దస్సనేన, తదనుగతేన చ ఞాణేన గహితపుబ్బానీతి అత్థో. ఏవఞ్చ కత్వా **‘‘సరీరసణ్ఠానాదీనీ’’**తి సమరియాదవచనం సమత్థితం హోతి. **‘‘అప్పాటిహీరకత’’**న్తి అయం అనునాసికలోపనిద్దేసోతి ఆహ **‘‘అప్పాటిహీరకం త’’**న్తి. తం వచనం అప్పాటిహీరకం సమ్పజ్జతీతి సమ్బన్ధో. అప్పాటిహీరపదే అనునాసికలోపో, “కత”న్తి చ ఏకం పదన్తి కేచి, తదయుత్తం సమాససమ్భవతో, అనునాసికలోపస్స చ అవత్తబ్బత్తా. ఏవమేత్థ వణ్ణయన్తి – పటిపక్ఖహరణతో పటిహారియం, తదేవ **పాటిహారియం.** అత్తనా ఉత్తరవిరహితవచనం. పాటిహారియమేవేత్థ **‘‘పాటిహీరక’’**న్తి వుత్తం పరేహి వుచ్చమానఉత్తరేహి సఉత్తరత్తా, న పాటిహీరకన్తి **అప్పాటిహీరకం.** విరహత్థో చేత్థ **అ**-సద్దో. తేనాహ **‘‘పటిహరణవిరహిత’’**న్తి. సఉత్తరఞ్హి వచనం తేన ఉత్తరవచనేన పటిహరీయతి విపరివత్తీయతి, తస్మా ఉత్తరవచనం పటిహరణం నామ, తతో విరహితన్తి అత్థో. తస్మా ఏవ నియ్యానస్స పటిహరణమగ్గస్స అభావతో “అనియ్యానిక”న్తి వత్తబ్బతం లభతి. తేన వుత్తం **‘‘అనియ్యానిక’’**న్తి.

౪౨౬. **విలాసో** ఇత్థిలీళా, యో “సిఙ్గారభావజా కిరియా”తిపి వుచ్చతి. **ఆకప్పో** కేసబన్ధవత్థగ్గహణాదిఆకారవిసేసో, వేససంవిధానం వా. **ఆది**సద్దేన హావాదీనం సఙ్గహో. **హావా**తి హి చాతురియం వుచ్చతి.

తయోఅత్తపటిలాభవణ్ణనా

౪౨౮. ఆహితో అహంమానో ఏత్థాతి **అత్తా,** అత్తభావోతి ఆహ **‘‘అత్తభావపటిలాభో’’**తి. కథం దస్సేతీతి వుత్తం **‘‘ఓళారికత్తభావపటిలాభేనా’’**తిఆది. **కామభవం దస్సేతి** ఇతరభవద్వయత్తభావతో ఓళారికత్తా. **రూపభవం దస్సేతి** ఝానమనేన నిబ్బత్తం హుత్వా రూపీభావేన ఉపలబ్భనతో. **అరూపభవం దస్సేతి** అరూపీభావేన ఉపలబ్భనతో. **సంకిలేసికా ధమ్మా నామ ద్వాదస అకుసలచిత్తుప్పాదా** తదభావే కస్సచి సంకిలేసస్స అసమ్భవతో. **వోదానియా ధమ్మా నామ సమథవిపస్సనా** తాసం వసేన సబ్బసో చిత్తవోదానస్స సిజ్ఝనతో.

౪౨౯. పటిపక్ఖధమ్మానం అసముచ్ఛేదే సతి న కదాచిపి అనవజ్జధమ్మానం వా పారిపూరీ, వేపుల్లం వా సమ్భవతి, సముచ్ఛేదే పన సతి సమ్భవతీతి మగ్గఫలపఞ్ఞానమేవ గహణం దట్ఠబ్బం, తా హి సకిం పరిపుణ్ణాపి అపరిహీనధమ్మత్తా పరిపుణ్ణా ఏవ భవన్తి. **తరుణపీతీ**తి ఉప్పన్నమత్తా అలద్ధాసేవనా దుబ్బలపీతి. **బలవతుట్ఠీ**తి పునప్పునం ఉప్పత్తియా లద్ధాసేవనా ఉపరివిసేసాధిగమస్స పచ్చయభూతా థిరతరా పీతి. ఇదాని సఙ్ఖేపతో పిణ్డత్థం దస్సేన్తో **‘‘కిం వుత్త’’**న్తిఆదిమాహ . తత్థ యం విహారం సయం…పే… విహరిస్సతీతి అవోచుమ్హాతి సమ్బన్ధో. ఇదం వుత్తం హోతి – యం విహారం

“సంకిలేసికవోదానియధమ్మానం పహానాభివుద్ధినిట్ఠం పఞ్ఞాయ పారిపూరివేపుల్లభూతం ఇమస్మింయేవ అత్తభావే అపరప్పచ్చయేన ఞాణేన పచ్చక్ఖతో సమ్పాదేత్వా విహరిస్సతీ”తి కథయిస్సామీతి. **తత్థాతి** తస్మిం విహారే. **తస్సాతి** ఓవాదకరస్స భిక్ఖునో. **ఏవం విహరతోతి** వుత్తప్పకారేన విహరణహేతు, విహరన్తస్స వా. తన్నిమిత్తం **పామోజ్జం,** పమోదప్పభవా **పీతి,** తప్పచ్చయభూతం **పస్సద్ధిద్వయం,** తథా సూపట్ఠితా **సతి,** ఉక్కంసగతతాయ **ఉత్తమఞాణం. సుఖో చ విహారో** భవిస్సతీతి యోజనా. కాయచిత్తపస్సద్ధీ హి “పస్సద్ధీ”తి వుత్తా, అయమేవ వా పాఠో. “నామకాయపస్సద్ధీ”తిపి పఠన్తి, తదయుత్తమేవ పస్సద్ధిద్వయస్స అవినాభావతో. కస్మా పనేస సుఖో విహారోతి ఆహ **‘‘సబ్బవిహారేసూ’’**తిఆది, సబ్బేసుపి ఇరియాపథవిహారాదీసు సన్తపణీతతాయ ఇమస్సేవ సుఖత్తా “సుఖో విహారో”తి వత్తబ్బతం అరహతీతి వుత్తం హోతి. కథం సుఖోతి వుత్తం **‘‘ఉపసన్తో పరమమధురో’’**తి.

పఠమజ్ఝానే పటిలద్ధమత్తే హీనభావతో పీతి దుబ్బలా పామోజ్జపక్ఖికా, సుభావితే పన తస్మిం పగుణే సా పణీతా బలవభావతో పరిపుణ్ణకిచ్చా పీతీతి వుత్తం **‘‘పఠమజ్ఝానే పామోజ్జాదయో ఛపి ధమ్మా లబ్భన్తీ’’**తి. **పామోజ్జం నివత్తతీతి** దుబ్బలపీతిసఙ్ఖాతం పామోజ్జం ఛసు ధమ్మేసు నివత్తతి హాయతి. వితక్కవిచారక్ఖోభవిరహితేన హి చతుక్కనయవిభత్తే దుతియజ్ఝానే సబ్బదా పీతి బలవతీ ఏవ హోతి, న పఠమజ్ఝానే వియ కదాచి దుబ్బలాతి ఏవం వుత్తం. **పీతి నివత్తతి** తప్పహానేనేవ తతియజ్ఝానస్స లబ్భనతో. “సుఖో విహారో”తి ఇమినా సమాధి గహితోతి ఆహ **‘‘తథా చతుత్థే’’**తి. యే పన “సుఖో విహారో’తి ఏతేన సుఖం గహిత”న్తి వదన్తి, తేసం మతేన సన్తవుత్తితాయ ఉపేక్ఖాపి చతుత్థజ్ఝానే “సుఖ”మిచ్చేవ భాసితాతి (విభ॰ అట్ఠ॰ ౨౩౨; విసుద్ధి॰ ౨.౬౪౪; మహాని॰ అట్ఠ॰ ౨౭; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧౦౨) కత్వా తథా వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. ఇమస్మింయేవ **దీఘనికాయే** (దీ॰ ని॰ ౧.౪౩౨; ౩.౧౬౬, ౩౦౮) ఆగతం అనేకధా దేసనానయముద్ధరిత్వా ఇధ దేసితనయం నియమేతుం **‘‘ఇమేసూ’’**తిఆది వుత్తం. **సుద్ధ...పే.... కథితన్తి** ఉపరిమగ్గం అకథేత్వా కేవలం విపస్సనాపాదకమేవ ఝానం కథితం. **చతూహి...పే.... కథితాతి** విపస్సనాపాదకభావేన ఝానాని కథేత్వా తతో పరం విపస్సనాపుబ్బకా చత్తారోపి మగ్గా కథితా. **చతుత్థజ్ఝానికఫలసమాపత్తి కథితాతి** పఠమజ్ఝానికాదికా ఫలసమాపత్తియో అకథేత్వా చతుత్థజ్ఝానికా ఏవ ఫలసమాపత్తి కథితా. **పీతివేవచనమేవ కత్వాతి** ద్విన్నం పీతీనం ఏకస్మిం చిత్తుప్పాదే అనుప్పజ్జనతో పామోజ్జం పీతివేవచనమేవ కత్వా, తదుభయం అభేదతో కత్వాతి వుత్తం హోతి. పీతిసుఖానం అపరిచ్చత్తత్తా, “సుఖో విహారో”తి చ సాతిసయస్స సుఖవిహారస్స గహితత్తా **‘‘దుతియజ్ఝానికఫలసమాపత్తి నామ కథితా’’**తి వుత్తం. కామం పఠమజ్ఝానేపి పీతిసుఖాని లబ్భన్తి, తాని పన వితక్కవిచారపరిక్ఖోభేన న తత్థ సన్తపణీతాని, ఇధ చ సన్తపణీతానేవ అధిప్పేతాని, తస్మా దుతియజ్ఝానికా ఏవ ఫలసమాపత్తి గహితా, న పఠమజ్ఝానికాతి దట్ఠబ్బం.

౪౩౨-౪౩౭. విభావనత్థోతి పకాసనత్థో సరూపతో నిరూపనత్థో “న సమణో గోతమో బ్రాహ్మణే జిణ్ణే ...పే.... అభివాదేతి వా పచ్చుట్ఠేతి వా ఆసనేన వా నిమన్తేతీ”తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౮.౧౧; పారా॰ ౨) వియ. తేనాహ **‘‘అయం సో’’**తిఆది. “అయం అత్తపటిలాభో సో ఏవా”తి ఏవం సరూపతో విభావేత్వా పకాసేత్వా. **అయన్తి** హి భగవతా పుబ్బే వుత్తం అత్తపటిలాభం ఆసన్నపచ్చక్ఖభావేన పచ్చామసతి, **సోతి** పన పరేహి పుచ్ఛియమానం పరమ్ముఖభావేన. **న నం ఏవం వదామాతి** ఏత్థ **నన్తి** ఓళారికమత్తపటిలాభం. **సప్పాటిహీరకతన్తి** ఏత్థ పుబ్బే వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బో. పరేహి చోదితవచనపటిహారకం సఉత్తరవచనం సప్పాటిహీరకన్తి హి అయమేవ విసేసో. **తుచ్ఛోతి** ముసా అభూతో. **సోతి** మనోమయో, అరూపో వా అత్తపటిలాభో. **స్వేవాతి** సో ఏవ ఓళారికో అత్తపటిలాభో. **తస్మిం సమయే సచ్చో హోతీతి** తస్మిం పచ్చుప్పన్నసమయే

విజ్జమానో హోతి. **అత్తపటిలాభోత్వేవ నియ్యాతేసీతి** అత్తపటిలాభసద్దేన తథా ఏవ పరియోసాపేసి, న పన నం “అత్తపటిలాభో”తి సఙ్ఖ్యం గచ్ఛతీతి పఞ్ఞత్తిం సరూపతో నీహరిత్వా దస్సేసీతి అధిప్పాయో. **రూపాదయో చేత్థ ధమ్మా**తి రూపవేదనాదయో ఏవ ఏత్థ లోకే సభావధమ్మా. **నామమత్తమేతన్తి** రూపాదికే పఞ్చక్ఖన్ధే ఉపాదాయ నామపఞ్ఞత్తిమత్తమేతం ‘‘**అత్తపటిలాభో**’’తి. **ఏవరూపా వోహారా**తి “ఓళారికో అత్తపటిలాభో”తిఆదివోహారా. **నామపఞ్ఞత్తివసేనా**తి నామభూతపఞ్ఞత్తిమత్తవసేన. “అత్తపటిలాభో’తి సఙ్ఖ్యం గచ్ఛతీ”తి **నియ్యాతనత్థం.**

౪౩౮. **ఏవఞ్చ పన వత్వా**తి రూపాదికే ఉపాదాయ పఞ్ఞత్తిమత్తమేతం అత్తపటిలాభోతి ఇమమత్థం “యస్మిం చిత్త సమయే”తిఆదినా వత్వా. **పటిపుచ్ఛిత్వా**తి యథా పరే పుచ్ఛేయ్యుం, తథా కాలవిభాగతో పటిపదాని పుచ్ఛిత్వా. **వినయనత్థన్తి** యథాపుచ్ఛితస్స అత్థస్స ఞాపనవసేన వినయనత్థాయ. **యే తే అతీతా ధమ్మా**తి అతీతసమయే అతీతత్తపటిలాభస్స ఉపాదానభూతా రూపాదయో ధమ్మా. **తే ఏతరహి నత్థి** నిరుద్ధత్తా. తతో ఏవ ‘‘**అహేసు**’’**న్తి సఙ్ఖ్యం గతా. తస్మా**తి ఉపాదానస్స అతీతస్మింయేవ సమయే లబ్భనతో. **సోపీ**తి తదుపాదానో **మే అత్తపటిలాభో**పి. **తస్మింయేవ సమయే**తి అతీతే ఏవ సమయే. **సచ్చో అహోసీ**తి భూతో విజ్జమానో వియ అహోసి. **అనాగతపచ్చుప్పన్నా**నన్తి అనాగతానఞ్చేవపచ్చుప్పన్నానఞ్చ రూపాదిధమ్మానం ఉపాదానభూతానం. **తదా అభావా**తి తస్మిం అతీతసమయే అభావా అవిజ్జమానత్తా. తదుపాదానభూతో **అనాగతో, పచ్చుప్పన్నో** చ అత్తపటిలాభో **తస్మిం అతీత** సమయే **మోఘో** తుచ్ఛో ముసా నత్థీతి అత్థో. **అత్థతో**తి పఞ్ఞత్తిఅత్థతో. **నామమత్తమేవా**తి సమఞ్ఞామత్తమేవ. పరమత్థతో అనుపలబ్భమానత్తా **అత్తపటిలాభం పటిజానాతి.**

‘‘**ఏసేవ నయో**’’తి ఇమినా యే తే అనాగతా ధమ్మా, తే ఏతరహి నత్థి, “భవిస్సన్తీ”తి పన సఙ్ఖ్యం గతా, తస్మా సోపి మే అత్తపటిలాభో తస్మింయేవ సమయే సచ్చో భవిస్సతి. అతీతపచ్చుప్పన్నానం పన ధమ్మానం తదా అభావా తస్మిం సమయే “మోఘో అతీతో, మోఘో పచ్చుప్పన్నో”తి ఏవం అత్థతో నామమత్తమేవ అత్తపటిలాభం పటిజానాతి. యే ఇమే పచ్చుప్పన్నా ధమ్మా, తే ఏతరహి “అత్థీ”తి సఙ్ఖ్యం గతా, తస్మా య్వాయం మే అత్తపటిలాభో, సో ఇదాని సచ్చో హోతి. అతీతానాగతానం పన ధమ్మానం అధునా అభావా ఏతరహి “మోఘో అతీతో, మోఘో అనాగతో”తి ఏవం అత్థతో నామమత్తమేవ అత్తపటిలాభం పటిజానాతీతి ఇమమత్థం అతిదిసతి.

౪౩౯-౪౪౩. **సంసన్దితు**న్తి సమానేతుం. **గవా**తి గావితో. **తత్థా**తి ఖీరాదీసు పఞ్చగోరసేసు. **యస్మిం సమయే ఖీరం హోతీ**తి యస్మిం కాలే భూతుపాదాయసఙ్ఖాతం ఉపాదానవిసేసం ఉపాదాయ ఖీరపఞ్ఞత్తి హోతి. **న తస్మిం…పే.… గచ్ఛతి** ఖీరపఞ్ఞత్తిఉపాదానస్స భూతుపాదాయరూపస్స దధిఆదిపఞ్ఞత్తియా అనుపాదానతో. పటినియతవత్థుకా హి ఏతా లోకసమఞ్ఞా. తేనాహ ‘‘**యే ధమ్మే ఉపాదాయా**’’తిఆది. సఙ్ఖాయతి కథీయతి ఏతాయాతి **సఙ్ఖా.** అత్తం నీహరిత్వా ఉచ్చన్తి వదన్తి ఏతాయాతి **నిరుత్తి.** తం తదత్థం నమన్తి సత్తా ఏతేనాతి **నామం,** తథా వోహరన్తి ఏతేనాతి **వోహారో,** పఞ్ఞత్తియేవ. “యస్మిం సమయే”తిఆదినా ఖీరే వుత్తనయం దధిఆదీసుపి ‘‘**ఏస నయో సబ్బత్థా**’’తి అతిదిసతి.

సమనుజాననమత్తకానీతి “ఇదం ఖీరం, ఇదం దధీ”తిఆదినా తాదిసేసు భూతుపాదాయరూపవిసేసేసు లోకే పరమ్పరాగతం పఞ్ఞత్తిం అప్పటిక్ఖిపిత్వా సమనుజాననం వియ పచ్చయవిసేసవిసిట్ఠం రూపాదిఖన్ధసమూహం ఉపాదాయ “ఓళారికో అత్తపటిలాభో”తి చ “మనోమయో అత్తపటిలాభో”తి చ “అరూపో అత్తపటిలాభో”తి చ తథా తథా సమనుజాననమత్తకాని, న చ తబ్బినిముత్తో ఉపాదానతో అఞ్ఞో కోచి పరమత్థతో అత్థీతి వుత్తం హోతి. **నిరుత్తిమత్తకానీ**తి

సద్దనిరుత్తియా గహణూపాయమత్తకాని. “సత్తో ఫస్సో”తిఆదినా హి సద్దగ్గహణుత్తరకాలం తదనువిద్ధపణ్ణత్తిగ్గహణముఖేనేవ తదత్థావబోధో. తథా చాహు –

> “పఠమం సద్దం సోతేన, తీతం దుతియచేతసా;
>
> నామం తతియచిత్తేన, అత్థం చతుత్థచేతసా”తి. (మణిసారమఞ్జూసాటీకాయం పచ్చయసఙ్గహవిభాగేపి);

వచనపథమత్తకానీతి తస్సేవ వేవచనం. నిరుత్తియేవ హి అఞ్ఞేసమ్పి దిట్ఠానుగతిమాపజ్జన్తానం కారణట్ఠేన **వచనపథో. వోహారమత్తకానీ**తి తథా తథా వోహారమత్తకాని. **నామపణ్ణత్తిమత్తకానీ**తి తస్సేవ పరియాయో, తంతంనామపఞ్ఞాపనమత్తకానీతి అత్థో. **సబ్బమేత**న్తి “అత్తపటిలాభో”తి వా “సత్తో”తి వా “పోసో”తి వా సబ్బమేతం **వోహారమత్తకం.** కస్మాతి చే, పరమత్థతో అనుపలబ్భనతోతి దస్సేతుం **“యస్మా”**తిఆది వుత్తం. **సుఞ్ఞో**తి పరమత్థతో వివిత్తో.

యజ్జేవం కస్మా చేసా బుద్ధేహిపి వుచ్చతీతి చోదనం సోధేన్తో **“బుద్ధానం పనా”**తిఆదిమాహ. సమ్ముతియా వోహారస్స కథనం **సమ్ముతికథా.** పరమత్థస్స సభావధమ్మస్స కథనం **పరమత్థకథా.** పరమత్థసన్నిస్సితకథాభావతో అనిచ్చాదికథాపి **“పరమత్థకథా”**తి వుత్తా. పరమత్థధమ్మోయేవ హి “అనిచ్చో, దుక్ఖో”తి చ వుచ్చతి, న సమ్ముతిధమ్మో.

> “అనిచ్చా సబ్బే సఙ్ఖారా, దుక్ఖానత్తా చ సఙ్ఖతా;
>
> నిబ్బానఞ్చేవ పఞ్ఞత్తి, అనత్తా ఇతి నిచ్ఛయా” తి. (పరి. ౨౫౭) –

వచనతో పనేస “అనత్తా”తి వుచ్చతి, ఖన్ధాదిపఞ్ఞత్తి పన తజ్జాపఞ్ఞత్తి వియ పరమత్థసన్నిస్సయా, ఆసన్నతరా చ, పుగ్గలపఞ్ఞత్తిఆదయో వియ న దూరే , తస్మా ఖన్ధాదికథాపి **“పరమత్థకథా”**తి వుత్తా, ఖన్ధాదిసీసేన వా తదుపాదానసభావధమ్మా ఏవ గహితాతి దట్ఠబ్బం. నను చ సభావధమ్మాపి సమ్ముతిముఖేనేవ దేసనమారోహన్తి, న పరమత్థముఖేన, తస్మా సబ్బాపి దేసనా సమ్ముతికథావ సియాతి? నయిదమేవం కథేతబ్బధమ్మవిభాగేన కథావిభాగస్స అధిప్పేతత్తా, న చ సద్దో కేనచి పవత్తినిమిత్తేన వినా అత్థం పకాసేతీతి.

కస్మా చేవం దుబ్బిధా బుద్ధానం కథా పవత్తతీతి అనుయోగం కారణవిభావనేన పరిహరితుం **“తత్థ యో”**తిఆది వుత్తం. అత్థం **విజానితుం** చతుసచ్చం **పటివిజ్ఝితుం** వట్టతో **నియ్యాతుం అరహత్త**సఙ్ఖాతం **జయగ్గాహం గహేతుం సక్కోతి.** యస్మా పరమత్థకథాయ ఏవ సచ్చసమ్పటివేధో, అరియసచ్చకథా చ సిఖాప్పత్తా దేసనా, తస్మా వినేయ్యపుగ్గలవసేన ఆదితో సమ్ముతికథం కథేన్తోపి భగవా పరతో పరమత్థకథంయేవ కథేతీతి ఆహ **“తస్సా”**తిఆది. “ఆదితోవ సమ్ముతికథం కథేతీ”తి హి వదన్తో పరతో పరమత్థకథమ్పి కథేతీతి దీపేతి, ఇతరత్థ పన “ఆదితోవ కథేతీ”తి అవదన్తో సబ్బత్థపీతి. **“తథా”**తిఆదినా కథాద్వయకథనే పరియాయన్తరం విభావేతి. **బోధేత్వా**తి వేనేయ్యజ్ఝాసయానురూపం తథా తథా దేసేతబ్బమత్థం జానాపేత్వా, ఇమినా పన ఇమమత్థం దస్సేతి – కత్థచి సమ్ముతికథాపుబ్బికా పరమత్థకథా హోతి పుగ్గలజ్ఝాసయవసేన, కత్థచి పరమత్థకథాపుబ్బికా సమ్ముతికథా, ఇతి వినేయ్యదమ్మకుసలస్స సత్థు వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేన తథా తథా దేసనా పవత్తతీతి. సబ్బత్థ పన భగవా ధమ్మతం అవిజహన్తో ఏవ సమ్ముతిమనువత్తతి, సమ్ముతిం అపరిచ్చజన్తోయేవ ధమ్మతం విభావేతి, నం తత్థ అభినివేసాతిధావనాని. వుత్తఞ్హేతం భగవతా “జనపదనిరుత్తిం నాభినివిసేయ్య, సమఞ్ఞం నాతిధావేయ్యా”తి (దీ. ని. టీ. ౧.౪౩౮-౪౪౩).

పఠమం సమ్ముతికథాకథనం పన వేనేయ్యవసేన యేభుయ్యేన బుద్ధానమాచిణ్ణన్తి తం కారణేన సద్ధిం దస్సేన్తో **''పకతియా పనా''**తిఆదిమాహ. **లూఖాకారాతి** వేనేయ్యానమనభిసమ్బుజ్ఝనవసేన లూఖసదిసా. నను చ సమ్ముతి నామ పరమత్థతో అవిజ్జమానత్తా అభూతా, తం కథం బుద్ధా కథేన్తీతి వుత్తం **''సమ్ముతికథం కథేన్తాపీ''**తిఆది. **సచ్చమేవాతి** తథమేవ . **సభావమేవాతి** సమ్ముతిభావేన తంసభావమేవ. తేనాహ **''అముసావా''**తి. పరమత్థస్స పన సచ్చాదిభావే వత్తబ్బమేవ నత్థి.

కో పనిమేసం సమ్ముతిపరమత్థధమ్మానం విసేసోతి? యస్మిం భిన్నే, బుద్ధియా వా అవయవవినిబ్భోగే కతే న తంసఞ్ఞా, సో ఘటపటాదిప్పభేదో సమ్ముతి, తబ్బిపరియాయతో పరమత్థో. న హి కక్ఖళఫుసనాదిసభావే అయం నయో లబ్భతి. ఏవం సన్తేపి వుత్తనయేన సమ్ముతి చ సచ్చసభావా ఏవాతి ఆహ **''దువే సచ్చాని అక్ఖాసీ''**తిఆది. తత్థ **దువే సచ్చాని అక్ఖాసీ**తి నానాదేసభాసాకుసలో తిణ్ణం వేదానమత్థసంవణ్ణనకో ఆచరియో వియ నానావిధసమ్ముతిపరమత్థకుసలో భగవా వేనేయ్యజ్ఝాసయానురూపం దువేయేవ సచ్చాని అక్ఖాసీతి అత్థో. తం సరూపతో, పరిమాణతో చ దస్సేతి **''సమ్ముతిం పరమత్థఞ్చ, తతియం నూపలబ్భతీ''**తి ఇమినా. **వదతం వరో**తి సబ్బేసం వదన్తానం వరో. లోకసఙ్కేతమత్తసిద్ధా **సమ్ముతి.** పరమో ఉత్తమో అవిపరీతో యథాభూతసభావో **పరమత్థో.**

ఇదాని నేసం సచ్చసభావం సహ కారణేన దస్సేతుం **''సఙ్కేతవచన''**న్తి గాథా వుత్తా. యస్మా లోకసమ్ముతికారణం, తస్మా సఙ్కేతవచనం సచ్చం, యస్మా చ ధమ్మానం భూతలక్ఖణం, తస్మా పరమత్థవచనం సచ్చన్తి యోజనా. **లోకసమ్ముతికారణ**న్తి హి సఙ్కేతవచనస్స సచ్చభావే కారణదస్సనం, లోకసిద్ధా సమ్ముతి సఙ్కేతవచనస్స అవిసంవాదనతాయ కారణన్తి అత్థో, విసంవాదనాభావతో సఙ్కేతవచనం సచ్చన్తి వుత్తం హోతి. **ధమ్మానం భూతలక్ఖణ**న్తి చ పరమత్థవచనస్స సచ్చభావే కారణదస్సనం. సభావధమ్మానం యో భూతో అవిపరీతో సభావో, తస్స లక్ఖణం అఙ్గనం ఞాపనన్తి అత్థో, యాథావతో అవిసంవాదనవసేన పవత్తనతో పరమత్థవచనం సచ్చన్తి అధిప్పాయో. **అనఙ్గణసుత్తటీకాయం** పన ఆచరియేనేవ నిస్సక్కవచనేన పదముల్లిఙ్గేత్వా **''లోకసమ్ముతికారణా**తి లోకసమఞ్ఞం నిస్సాయ పవత్తనతో. **ధమ్మాన**న్తి సభావధమ్మానం. **భూతకారణా**తి యథాభూతసభావం నిస్సాయ పవత్తనతో''తి వుత్తం.

అఞ్ఞత్థ పన –

> ''తస్మా వోహారకుసలస్స, లోకనాథస్స సత్థునో;
>
> సమ్ముతిం వోహరన్తస్స, ముసావాదో న జాయతీ''తి. (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౫౭; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౭౦; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౨౪) –

అయమ్పి గుణపరిదీపనీ గాథా దిస్సతి. తత్థ **తస్మా**తి సచ్చస్స దువిధత్తా, సఙ్కేతవచనస్స వా సచ్చభావతో. **సమ్ముతిం వోహరన్తస్సా**తి ''పుగ్గలో సత్తో''తిఆదినా లోకసమఞ్ఞం కథేన్తస్స **ముసావాదో** నామ **న జాయతీ**తి అత్థో. అపిచ ''అట్ఠహి కారణేహి భగవా పుగ్గల కథం కథేతి హిరోత్తప్పదీపనత్థం, కమ్మస్సకతాదీపనత్థం, పచ్చత్తపురిసకారదీపనత్థం, ఆనన్తరియదీపనత్థం, బ్రహ్మవిహారదీపనత్థం, పుబ్బేనివాసదీపనత్థం, దక్ఖిణావిసుద్ధిదీపనత్థం, లోకసమ్ముతియా అప్పహానత్థఞ్చా''తిఆదినా (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౫౭; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౭౦; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౨౪; కథా॰ అనుటీ॰ ౧) తత్థ తత్థ వుత్తకారణమ్పి ఆహరిత్వా ఇధ వత్తబ్బం.

యది తథాగతో పరమత్థసచ్చం సమ్మదేవ అభిసమ్బుజ్ఝిత్వా ఠితోపి లోకసమఞ్ఞాభూతం సమ్ముతిసచ్చం గహేత్వావ వదతి, ఏవఞ్చేత్థ కో లోకియమహాజనేహి విసేసోతి వుత్తం **''యాహి''**తిఆది, అయం పాళియం సమ్బన్ధో. ఇదం వుత్తం హోతి – లోకియమహాజనో అప్పహీనపరామాసత్తా “ఏతం మమా”తిఆదినా పరామసన్తో వోహరతి. తథాగతో పన సబ్బసో పహీనపరామాసత్తా అపరామసన్తోవ యస్మా లోకసమఞ్ఞాహి వినా లోకియో అత్థో లోకేన దుబ్బిఞ్ఞేయ్యో, తస్మా తాహి తం వోహరతి. తథా వోహరన్తో చ అత్తనో దేసనావిలాసేన వేనేయ్యసత్తే పరమత్థసచ్చే పతిట్ఠాపేతీతి. **దేసనం వినివట్టేత్వా**తి హేట్ఠా వుత్తాయ దిట్ఠాభినివేసపటిసఞ్ఞుత్తాయ వట్టకథాయ వినివత్తేత్వా వివేచేత్వా. **అరహత్తనికూటేన నిట్ఠాపేసీ**తి “అపరామస”న్తి ఇమినా పదేన తణ్హామానపరామాసప్పహానకిత్తనేన తప్పహాయకఅరహత్తసఙ్ఖాతనికూటేన దేసనం పరియోసాపేసి. యం పనేత్థ అత్థతో న విభత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఇతి సుమఙ్గలవిలాసినియా దీఘనికాయట్ఠకథాయ పరమసుఖుమగమ్భీరదురనుబోధత్థపరిదీపనాయ సువిమలవిపులపఞ్ఞావేయ్యత్తియజననాయ సాధువిలాసినియా నామ లీనత్థపకాసనియా పోట్ఠపాదసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థపకాసనా.

పోట్ఠపాదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. సుభసుత్తవణ్ణనా

సుభమాణవకవత్థువణ్ణనా

౪౪౪. ఏవం పోట్ఠపాదసుత్తం సంవణ్ణేత్వా ఇదాని సుభసుత్తం సంవణ్ణేన్తో యథానుపుబ్బం సంవణ్ణనోకాసస్స పత్తభావం విభావేతుం, పోట్ఠపాదసుత్తస్సానన్తరం సఙ్గీతస్స సుత్తస్స సుభసుత్తభావం వా పకాసేతుం **''ఏవం మే సుతం...పే.... సావత్థియన్తి సుభసుత్త''**న్తి ఆహ. అనునాసికలోపేన "అచిర పరినిబ్బుతే"తి వుత్తన్తి దస్సేతి **''అచిరం పరినిబ్బుతే''**తి ఇమినా యథా పోట్ఠపాదసుత్తే "అప్పాటిహీరకత తం భాసితం సమ్పజ్జతీ"తి, అచిరం పరినిబ్బుతస్స అస్సాతి వా **అచిరపరినిబ్బుతో** యథా "అచిరపక్కన్తో, మాసజాతో"తి. అత్థమత్తం పన దస్సేతుం ఏవం వుత్తం. **అచిరపరినిబ్బుతే**తి చ సత్థు పరినిబ్బుతభావస్స చిరకాలతాపటిక్ఖేపేన ఆసన్నతామత్తం దస్సితం, కాలపరిచ్ఛేదో పన న దస్సితోతి తం దస్సేన్తో **''పరినిబ్బానతో''**తిఆదిమాహ. విసాఖపుణ్ణమితో ఉద్ధం యావ జేట్ఠపుణ్ణమీ, తావ కాలం సన్ధాయ **''మాసమత్తే''**తి వుత్తం. **మత్త**సద్దేన పన తస్స కాలస్స కిఞ్చి అసమ్పుణ్ణతం జోతేతి. తుదిసఞ్ఞితో గామో నివాసో ఏతస్సాతి **తోదేయ్యో.** తం పసేస యస్మా సోణదణ్డో (దీ॰ ని॰ ౧.౩౦౦) వియ చమ్పం, కూటదన్తో (దీ॰ ని॰ ౧.౩౨౩) వియ చ ఖాణుమతం అజ్ఝావసతి, తస్మా వుత్తం **''తస్స అధిపతిత్తా''**తి, ఇస్సరభావతోతి అత్థో. అయమ్పి హి రఞ్ఞో పసేనదికోసలస్స పురోహితబ్రాహ్మణో. **పుత్తమ్పి ఆహా**తి సుభం మాణవమ్పి ఓవదన్తో ఆహ.

అఞ్జనానన్తి అక్ఖిఅఞ్జనత్థాయ ఘంసితఅఞ్జనానం. **వమ్మికాన**న్తి కిమిసమాహటవమ్మికానం సఞ్చయం దిస్వాతి సమ్బన్ధో. **మధూన**న్తి మక్ఖికమధూనం. **సమాహార**న్తి మకరన్దసన్నిచయం. **పణ్డితో ఘరమావసే**తి యస్మా అప్పతరప్పతరేపి గయ్హమానే భోగా ఖీయన్తి, అప్పతరప్పతరేపి చ సఞ్చియమానే వడ్ఢన్తి, తస్మా యథావుత్తముపమత్తయం పఞ్ఞాయ దిస్వా విఞ్ఞుజాతికో కిఞ్చిపి వయమకత్వా ఆయమేవ ఉప్పాదేన్తో ఘరేవసే ఘరావాసమనుతిట్ఠేయ్యాతి లోభాదేసితపటిపత్తిం ఉపదిసతి.

అదానమేవ సిక్ఖాపేత్వా సిక్ఖాపనహేతు లోభాభిభూతతాయ **తస్మింయేవ ఘరే సునఖో హుత్వా** నిబ్బత్తి. లోభవసికస్స హి దుగ్గతి పాటికఙ్ఖా , "జనవసభో నామ యక్ఖో హుత్వా నిబ్బత్తీ"తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౩౦) ఏత్థ వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బో. పుబ్బపరిచయేన **అతివియ పియాయతి.** వుత్తఞ్హి "పుబ్బేవ సన్నివాసేనా"తిఆది (జా॰ ౧.౨.౧౭౪). **నిక్ఖన్తే**తి కేనచిదేవ కరణీయేన బహి నిగ్గతే. సుభం మాణవం అనుగ్గణ్హితుకామో ఏకకోవ **భగవా పిణ్డాయ పావిసి. భుక్కార**న్తి "భు భూ"తి సునఖసద్దకరణం. **''భో భో''**తి బ్రాహ్మణసముదాచారేన **పరిభవిత్వా** పరిభవనహేతు. "భోవాది నామ సో హోతి, సచే హోతి సకిఞ్చనో"తి (ధ॰ ప॰ ౩౯౬; సు॰ ని॰ ౬౨౫) హి వుత్తం. నను చ హేట్ఠా "అదానమేవ సిక్ఖాపేత్వా సునఖో హుత్వా నిబ్బత్తో"తి ఆహ, కస్మా పనేత్థ "పుబ్బేపి మం 'భో భో'తి పరిభవిత్వా సునఖో జాతో"తి వదతీతి? తథా నిబ్బత్తియా తదుభయసాధారణఫలత్తా. ఆనిసంసఫలఞ్హి సాధారణకమ్మేనపి జాతం, న విపాకఫలం వియ ఏకకమ్మేనేవాతి దట్ఠబ్బం. **అవీచిం గమిస్ససి** కతోకాసస్స కమ్మస్స పటిబాహితుమసక్కుణేయ్యభావతో. "జానాతి మం సమణో గోతమో"తి **విప్పటిసారీ హుత్వా. ఉద్ధనన్తరే**తి చుల్లికన్తరే. **న**న్తి సునఖం.

తం పవత్తిన్తి భగవతా యథావుత్తకారణం. బ్రాహ్మణచారిత్తస్స అపరిహాపితతం సన్ధాయ, తథా పితరం ఉక్కంసేన్తో **''బ్రహ్మలోకే నిబ్బత్తో''**తి ఆహ. **ముఖారుళ్హ**న్తి సయంపటిభానవసేన ముఖమారుళ్హం. **తం పవత్తిం పుచ్ఛీ**తి "సుతమేతం భో గోతమ మయ్హం పితా సునఖో హుత్వా నిబ్బత్తో"తి తుమ్హేహి వుత్తం, "కిమిదం సచ్చం వా అసచ్చం వా"తి పుచ్ఛి. **తథేవ వత్వా**తి యథా పుబ్బే సునఖస్స వుత్తం, తథేవ వత్వా. **అవిసంవాదనత్థ**న్తి సచ్చాపనత్థం, "తోదేయ్యబ్రాహ్మణో సునఖో హుత్వా నిబ్బత్తో"తి వచనస్స అవిసంవాదనేన అత్తనో అవిసంవాదిభావదస్సనత్థన్తి వుత్తం హోతి. **అప్పోదక**న్తి అప్పకేన ఉదకేన సమ్పాదితం. **మధుపాయాస**న్తి సాదురసం, మధుయోజితం వా పాయాసం. **తథా అకాసి,** యథా భగవతా వుత్తం. **''సబ్బం దస్సేసీ**తి బుద్ధానుభావేన సో సునఖో తం సబ్బం నేత్వా దస్సేసి, న జాతిస్సరతాయ. భగవన్తం దిస్వా భుక్కరణం పన పురిమజాతిసిద్ధవాసనావసేనా"తి (దీ. ని. టీ. ౧.౪౪౪) ఏవం ఆచరియేన వుత్తం. ఉపరిపణ్ణాసకే పన **చూళకమ్మవిభఙ్గసుత్తట్ఠకథాయం** "సునఖో 'ఞాతోమ్హి ఇమినా'తి రోదిత్వా 'హుం హు'న్తి కరోన్తో ధననిధానట్ఠానం గన్త్వా పాదేన పథవిం ఖణిత్వా సఞ్ఞం అదాసీ"తి (మ. ని. అట్ఠ. ౩.౨౮౯) జాతిస్సరాకారమాహ, వీమంసిత్వా గహేతబ్బం.

"భవపటిచ్ఛన్నం నామ ఏవరూపం సునఖపటిసన్ధిఅన్తరం పాకటం సమణస్స గోతమస్స, అద్ధా ఏస సబ్బఞ్ఞూ"తి **భగవతి పసన్నచిత్తో.** అఙ్గవిజ్జాపాఠకో కిరేస. తేనస్స ఏతదహోసి "ఇమం ధమ్మపణ్ణాకారం కత్వా సమణం గోతమం పఞ్హం పుచ్ఛిస్సామీ"తి, తతో సో చుద్దస పఞ్హే అభిసఙ్ఖరిత్వా భగవన్తం పుచ్ఛి. తేన వుత్తం **''చుద్దస పఞ్హే పుచ్ఛిత్వా''**తి. తత్థ **చుద్దస పఞ్హే**తి "దిస్సన్తి హి భో గోతమ మనుస్సా అప్పాయుకా, దిస్సన్తి దీఘాయుకా. దిస్సన్తి బవ్హాబాధా, అప్పాబాధా. దుబ్బణ్ణా, వణ్ణవన్తో. అప్పేసక్ఖా, మహేసక్ఖా. అప్పభోగా, మహాభోగా. నీచకులీనా, ఉచ్చాకులీనా. దిస్సన్తి దుప్పఞ్ఞా, దిస్సన్తి పఞ్ఞవన్తో. కో ను ఖో భో గోతమ హేతు కో పచ్చయో, యేన మనుస్సానంయేవ సతం మనుస్సభూతానం దిస్సన్తి హీనపణీతతా"తి (మ. ని. ౩.౨౮౯) ఇమే **చూళకమ్మవిభఙ్గసుత్తే** ఆగతే చుద్దస పఞ్హే. "కమ్మస్సకా మాణవ సత్తా కమ్మదాయాదా"తిఆదినా (మ. ని. ౩.౨౮౯) సఙ్ఖేపతో, విత్థారతో చ **విస్సజ్జనపరియోసానే భగవన్తం సరణం గతో**. అఙ్గసుభతాయ **''సుభో''** తిస్స నామం. **మాణవో**తి పన మహల్లకకాలేపి తరుణవోహారేన నం వోహరతి. **అత్తనో భోగగామతో**తి తుదిగామతో **ఆగన్త్వా** తఙ్ఖణికం **వసతి**. తేనేవ పాళియం "కేనచిదేవ కరణీయేనా"తి వుత్తం.

౪౪౭. **''ఏకా చ మే కఙ్ఖా అత్థీ''**తి ఇమినా ఉపరి పుచ్ఛియమానస్స పఞ్హస్స పగేవ తేన అభిసఙ్ఖతభావం దస్సేతి. **మాణవక**న్తి ఖుద్దకమాణవం "ఏకపుత్తకో, (మ. ని. ౨.౨౯౬, ౩౫౩; పారా. ౨౬) పియపుత్తకో"తిఆదీసు వియ క-సద్దస్స ఖుద్దకత్థే పవత్తనతో. **విసభాగవేదనా**తి దుక్ఖవేదనా. సా హి కుసలకమ్మనిబ్బత్తే అత్తభావే ఉప్పజ్జనకసుఖవేదనాపటిపక్ఖభావతో "విసభాగవేదనా"తి చ కాయం గాళ్హా హుత్వా బాధనతో పీళనతో "ఆబాధో"తి చ వుచ్చతి. కీదిసా పన సాతి ఆహ **''యా ఏకదేసే''**తిఆది. **ఏకదేసే ఉప్పజ్జిత్వా**తి సరీరేకదేసే ఉట్ఠహిత్వాపి అపరివత్తిభావకరణతో **అయపట్టేన ఆబన్ధిత్వా వియ గణ్హాతి,** ఇమినా బలవరోగో **ఆబాధో** నామాతి దస్సేతి. **కిచ్ఛజీవితకరో**తి అసుఖజీవితావహో, ఇమినా దుబ్బలో అప్పమత్తకో రోగో **ఆతఙ్కో** నామాతి దస్సేతి. **ఉట్ఠాన**న్తి సయననిసజ్జాదితో ఉట్ఠహనం, తేన యథా తథా అపరాపరం సరీరస్స పరివత్తనం వదతి. **గరుక**న్తి భారియం అకిచ్ఛసిద్ధికం. గిలానస్సేవ కాయే బలం న హోతీతి సమ్బన్ధో. లహుట్ఠానేన చేత్థ గేలఞ్ఞాభావో పుచ్ఛితో. హేట్ఠా చతూహి పదేహి అఫాసువిహారాభావం పుచ్ఛిత్వాపి ఇదాని పున ఫాసువిహారభావం పుచ్ఛతి, తేన సవిసేసో ఏత్థ ఫాసువిహారో పుచ్ఛితోతి విఞ్ఞాయతి. అసతిపి హి అతిసయత్థజోతనే సద్దే అత్థాపత్తితో అతిసయత్థో లబ్భతేవ యథా "అభిరూపస్స కఞ్ఞా దాతబ్బా"తి. తేనాహ

‘‘**గమనట్ఠానా**’’తిఆది. పురిమం ఆణాపనవచనం, ఇదం పన పుచ్ఛితబ్బాకారదస్సనన్తి అయమిమేసం విసేసోతి దస్సేతి ‘‘**అథస్సా**’’తిఆదినా.

౪౪౭. **కాలో** నామ ఉపసఙ్కమనస్స యుత్తపత్తకాలో, **సమయో** నామ తస్సేవ పచ్చయసామగ్గీ, అత్థతో పనేస తజ్జం సరీరబలఞ్చేవ తప్పచ్చయపరిస్సయాభావో చ. **ఉపాదానం** నామ ఞాణేన తేసం గహణం సల్లక్ఖణన్తి ఆహ ‘‘**పఞ్ఞాయా**’’తిఆది. ‘‘**స్వే గమనకాలో భవిస్సతీ**’’తి ఇమినా కాలం, ‘‘**కాయే**’’తిఆదినా సమయఞ్చ సరూపతో దస్సేతి. **ఫరిస్సతీ**తి ఫరణవసేన ఠస్సతి.

౪౪౮. **చేతియరట్ఠే**తి చేతిరట్ఠే. య-కారేన హి పదం వడ్ఢేత్వా ఏవం వుత్తం. ‘‘చేతిరట్ఠతో అఞ్ఞం విసుంయేవేకం రట్ఠ’’న్తిపి వదన్తి. ‘‘యస్మా మరణం నామ తాదిసానం దసబలానం రోగవసేనేవ హోతి, తస్మా యేన రోగేన తం జాతం, తస్స సరూపపుచ్ఛా, కారణపుచ్ఛా, మరణహేతుకచిత్తసన్తాపపుచ్ఛా, తస్స చ సన్తాపస్స సబ్బలోకసాధారణతా, తథా మరణస్స చ అప్పటికరణతా’’తి ఏవమాదినా మరణపటిసఞ్ఞుత్తం సమ్మోదనీయం కథం కథేసీతి దస్సేతుం ‘‘**భో ఆనన్దా**’’తిఆది వుత్తం. ‘‘**కో నామా**’’తిఆదినా హి రోగం పుచ్ఛతి, ‘‘**కిం భగవా పరిభుఞ్జీ**’’తి ఇమినా కారణం, ‘‘**అపిచా**’’తిఆదినా చిత్తసన్తాపం, ‘‘**సత్థా నామా**’’తిఆదినా తస్స సబ్బలోకసాధారణతం, ‘‘**ఏకా దానీ**’’తిఆదినా మరణస్స అప్పటికరణతం దస్సేతీతి దట్ఠబ్బం. **మహాజానీ**తి మహాహాని. **యత్రా**తి యేన కారణేన పరినిబ్బుతో, తేన కో దాని అఞ్ఞో మరణా ముచ్చిస్సతీతిఆదినా యోజేతబ్బం. **ఇదానీ**తి చ అత్తనో మనసికారం పతి వోహారమత్తేన వుత్తం. **లజ్జిస్సతీ**తి లజ్జా వియ భవిస్సతి, విజ్జిస్సతీతి అత్థో . పీతభేసజ్జానురూపం ఆహారభోజనం పోరాణాచిణ్ణన్తి ఆహ ‘‘**పీత...పే.... దత్వా**’’తి.

హుత్వాతి పాఠసేసో సన్తికావచరభావస్స విసేసనతో. మారో పాపిమా వియ **న రన్ధగవేసీ,** ఉత్తరమాణవో వియ చ **న వీమంసనాధిప్పాయో,** అపి తు ఖలు **ఉపట్ఠాకో హుత్వా సన్తికావచరో**తి హి విసేసేతి. **న రన్ధగవేసీ**తి న ఛిద్దగవేసీ. **యేసు ధమ్మేసూ**తి విమోక్ఖుపాయేసు నియ్యానికధమ్మేసు. **ధరన్తీ**తి అధునా తిట్ఠన్తి, పవత్తన్తీతి అత్థో.

౪౪౯. అత్థతో పయుత్తతాయ సద్దపయోగస్స సద్దపబన్ధలక్ఖణాని తీణి పిటకాని తదత్థభూతేహి సీలాదీహి తీహి ధమ్మక్ఖన్ధేహి సఙ్గయ్హన్తీతి వుత్తం ‘‘**తీణి పిటకాని తీహి ఖన్ధేహి సఙ్గహేత్వా**’’తి. **సఙ్ఖిత్తేన కథిత**న్తి ‘‘తిణ్ణం ఖో మాణవ ఖన్ధాన’’న్తి ఏవం గణనతో, సామఞ్ఞతో చ సఙ్ఖేపేనేవ కథితం. ‘‘**కతమేసం తిణ్ణ**’’న్తి అయం అదిట్ఠజోతనాపుచ్ఛాయేవ, న కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా. మాణవస్సేవ హి అయం పుచ్ఛా, న థేరస్సాతి ఆహ ‘‘**మాణవో**’’తిఆది. అఞ్ఞత్థ పన ఈదిసేసు ఠానేసు కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛాయేవ దిస్సతి, న అదిట్ఠజోతనాపుచ్ఛా. ఇధ పన **అట్ఠకథాయం** ఏవం వుత్తం, తదేతం అట్ఠకథాపమాణతో పచ్చేతబ్బం. తదా పవత్తమానఞ్హి పచ్చక్ఖం కత్వా అట్ఠకథమ్పి సఙ్గహమారోపింసు. కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛాభావే పనస్స థేరస్సేవ వచనతా సియా.

సీలక్ఖన్ధవణ్ణనా

౪౫౦-౪౫౩. **సీలక్ఖన్ధస్సా**తి ఏత్థ పదత్థవిపల్లాసకారీ ఇతిసద్దో లుత్తో, అత్థనిద్దేసో వియ సద్దనిద్దేసో వా, యథారుతో చ ఇతిసద్దో ఆద్యత్థో, పకారత్థో వా, తేన ‘‘అరియస్స సమాధిక్ఖన్ధస్స...పే.... పతిట్ఠపేసీ’’తి అయం పాఠో గహితోతి దట్ఠబ్బం. తేన వుత్తం ‘‘**తేసు దస్సితేసూ**’’తి, తేసు తీసు ఖన్ధేసు ఉద్దేసవసేన దస్సితేసూతి అత్థో. **భగవతా వుత్తనయేనేవా**తి

సామఞ్ఞఫలాదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౧౯౪) దేసితనయేనేవ, తేన ఇమస్స సుత్తస్స బుద్ధభాసితభావం దస్సేతీతి వేదితబ్బం. **సాసనే న సీలమేవ సారో**తి అరియమగ్గసారే భగవతో సాసనే యథాదస్సితం సీలం సారో ఏవ న హోతి సారవతో మహతో రుక్ఖస్స పపటికట్ఠానికత్తా . అట్ఠానపయుత్తో హి ఏవసద్దో యథాఠానే న యోజేతబ్బో. యఞ్చేవం కస్మా తమిధ గహితన్తి ఆహ ''**కేవల**''న్తిఆది. ఝానాదిఉత్తరిమనుస్సధమ్మే అధిగన్తుకామస్స అధిట్ఠానమత్తం తత్థ అప్పతిట్ఠితస్స తేసమసమ్భవతో. వుత్తఞ్హి "సీలే పతిట్ఠాయ నరో సపఞ్ఞో"తిఆది (సం॰ ని॰ ౧.౨౩, ౧౯౨; పేటకో॰ ౨౨) అథ వా **సాసనే న సీలమేవ సారో**తి కామఞ్చేత్థ సాసనే మగ్గఫలసీలసఙ్ఖాతం లోకుత్తరసీలమ్పి సారమేవ, తథాపి న సీలక్ఖన్ధో ఏవ సారో హోతి, అథ ఖో సమాధిక్ఖన్ధోపి పఞ్ఞాక్ఖన్ధోపి సారో ఏవాతి ఏవమ్పేత్థ యథాపయుత్తేన ఏవసద్దేన అత్థో వేదితబ్బో, పురిమోయేవ పనత్థో యుత్తతరో. తథా హి వుత్తం ''**ఇతో ఉత్తరీ**''తిఆది. **అఞ్ఞమ్పి కత్తబ్బ**న్తి సేసఖన్ధద్వయం.

సమాధిక్ఖన్ధవణ్ణనా

౪౫౪. కస్మా పనేత్థ థేరో సమాధిక్ఖన్ధం పుట్ఠోపి ఇన్ద్రియసంవరాదికే విస్సజ్జేసి, నను ఏవం సన్తే అఞ్ఞం పుట్ఠో అఞ్ఞం బ్యాకరోన్తో అమ్బం పుట్ఠో లబుజం బ్యాకరోన్తో వియ హోతీతి ఈదిసీ చోదనా ఇధ అనోకాసాతి దస్సేన్తో ''**కథఞ్చ...పే॰... ఆరభీ**''తి ఆహ, తేనేత్థ ఇన్ద్రియసంవరాదయోపి సమాధిఉపకారకతం ఉపాదాయ సమాధిక్ఖన్ధపక్ఖికభావేన ఉద్దిట్ఠాతి దస్సేతి. యే తే ఇన్ద్రియసంవరాదయోతి సమ్బన్ధో. రూపావచరచతుత్థజ్ఝానదేసనానన్తరం అభిఞ్ఞాదేసనాయ అవసరోతి కత్వా **రూపజ్ఝానానేవ ఆగతాని, న అరూపజ్ఝానాని.** రూపావచరచతుత్థజ్ఝానపాదికా హి సపరిభణ్డా ఛపి అభిఞ్ఞాయో. యస్మా పన లోకియాభిఞ్ఞాయో ఇజ్ఝమానా అట్ఠసు సమాపత్తీసు చుద్దసవిధేన చిత్తపరిదమనేన వినా న ఇజ్ఝన్తి, తస్మా అభిఞ్ఞాసు దేసియమానాసు అరూపజ్ఝానానిపి దేసితానేవ హోన్తి నానన్తరికభావతో. తేనాహ ''**ఆనేత్వా పన దీపేతబ్బానీ**''తి, వుత్తనయేన దేసితానేవ కత్వా సంవణ్ణకేహి పకాసేతబ్బానీతి అత్థో. **అట్ఠకథాయం** పన "చతుత్థజ్ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ"తి ఇమినావ అరూపజ్ఝానమ్పి సఙ్గహితన్తి దస్సేతుం ''**చతుత్థజ్ఝానేన హీ**''తిఆది వుత్తం. చతుత్థజ్ఝానమేవ హి రూపవిరాగభావనావసేన పవత్తం "అరూపజ్ఝాన"న్తి వుచ్చతి.

౪౬౧-౪౮౦. న చిత్తేకగ్గతామత్తకేనేవాతి ఏత్థ హేట్ఠా వుత్తనయానుసారేన ఠానాఠానపయుత్తస్స ఏవసద్దస్సానురూపమత్థో వేదితబ్బో. లోకియసమాధిక్ఖన్ధస్స పన అధిప్పేతత్తా ''**న చిత్తేకగ్గతా...పే॰... అత్థీ**''తి వుత్తం. **అరియో సమాధిక్ఖన్ధో**తి ఏత్థ హి అరియసద్దో సుద్ధమత్తపరియాయోవ, న లోకుత్తరపరియాయో. యథా చేత్థ, తథా **అరియో సీలక్ఖన్ధో**తి ఏత్థాపి. **ఇతో**తి పఞ్ఞాక్ఖన్ధతో, సో చ ఉక్కట్ఠతో అరహత్తఫలపరియాపన్నో ఏవాతి ఆహ ''**అరహత్తపరియోసాన**''న్తిఆది. లోకియాభిఞ్ఞాపటిసమ్భిదాహి వినాపి హి అరహత్తే అధిగతే "నత్థేవ ఉత్తరికరణీయ"న్తి సక్కా వత్తుం యదత్థం భగవతి బ్రహ్మచరియం వుస్సతి, తస్స సిద్ధత్తా. ఇధ పన లోకియాభిఞ్ఞాయోపి ఆగతాయేవ. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యం.

ఇతి సుమఙ్గలవిలాసినియా దీఘనికాయట్ఠకథాయ పరమసుఖుమగమ్భీరదురనుబోధత్థపరిదీపనాయ సువిమలవిపులపఞ్ఞావేయ్యత్తియజననాయ సాధువిలాసినియా నామ లీనత్థపకాసనియా సుభసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థపకాసనా.

సుభసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. కేవట్టసుత్తవణ్ణనా

కేవట్టగహపతిపుత్తవత్థువణ్ణనా

౪౮౧. ఏవం సుభసుత్తం సంవణ్ణేత్వా ఇదాని కేవట్టసుత్తం సంవణ్ణేన్తో యథానుపుబ్బం సంవణ్ణనోకాసస్స పత్తభావం విభావేతుం, సుభసుత్తస్సానన్తరం సఙ్గీతస్స సుత్తస్స కేవట్టసుత్తభావం వా పకాసేతుం **''ఏవం మే సుతం…పే… నాళన్దాయన్తి కేవట్టసుత్త**''న్తి ఆహ. **పావారికస్సా**తి ఏవంనామకస్స సేట్ఠినో. **అమ్బవనే**తి అమ్బరుక్ఖబహులే ఉపవనే. తం కిర సో సేట్ఠి భగవతో అనుచ్ఛవికం గన్ధకుటిం, భిక్ఖుసఙ్ఘస్స చ రత్తిట్ఠానదివాట్ఠానకుటిమణ్డపాదీని సమ్పాదేత్వా పాకారపరిక్ఖిత్తం ద్వారకోట్ఠకసమ్పన్నం కత్వా బుద్ధప్పముఖస్స సఙ్ఘస్స నియ్యాతేసి, పురిమవోహారేన పనేస విహారో "పావారికమ్బవన"న్త్వేవ వుచ్చతి. **''కేవట్టో'' తిదం** నామమత్తం. "కేవట్టేహి సంరక్ఖితత్తా, తేసం వా సన్తికే సమ్బుద్ధత్తా"తి కేచి. **గహపతిపుత్తస్సా**తి ఏత్థ కామఞ్చేస తదా గహపతిట్ఠానే ఠితో, పితు పనస్స అచిరకాలకతతాయ పురిమసమఞ్ఞాయ "గహపతిపుత్తో"త్వేవ వోహరీయతి. తేనాహ **''గహపతిమహాసాలో''**తి, మహావిభవతాయ మహాసారో గహపతీతి అత్థో, ర-కారస్స పన ల-కారం కత్వా **''మహాసాలో''**తి వుత్తం యథా "పలిబుద్ధో"తి (చూళని॰ ౧౫; మి॰ ప॰ ౬.౩.౭; జా॰ అట్ఠ॰ ౨.౩.౧౦౨) **సద్ధో పసన్నో**తి పోథుజ్జనికసద్ధావసేన రతనత్తయసద్ధాయ సమన్నాగతో, తతోయేవ రతనత్తయప్పసన్నో. కమ్మకమ్మఫలసద్ధాయ వా **సద్ధో,** రతనత్తయప్పసాదబహులతాయ **పసన్నో. సద్ధాధికత్తాయేవా**తి తథాచిన్తాయ హేతువచనం, సద్ధాధికో హి ఉమ్మాదప్పత్తో వియ హోతి.

సమిద్ధాతి సమ్మదేవ ఇద్ధా, విభవసమ్పత్తియా వేపుల్లప్పత్తా సమ్పుణ్ణా, ఆకిణ్ణా బహూ మనుస్సా ఏత్థాతి అత్థం సన్ధాయ **''అంసకూటేనా''**తిఆది వుత్తం. "ఏహి త్వం భిక్ఖు అన్వద్ధమాసం, అనుమాసం, అనుసంవచ్ఛరం వా మనుస్సానం పసాదాయ ఇద్ధిపాటిహారియం కరోహీ"తి ఏకస్స భిక్ఖునో ఆణాపనమేవ సమాదిసనం, తం పన తస్మిం ఠానే ఠపనం నామాతి ఆహ **''ఠానన్తరే ఠపేతూ''**తి . **ఉత్తరిమనుస్సాన**న్తి పకతిమనుస్సేహి ఉత్తరితరానం ఉత్తమపురిసానం బుద్ధాదీనం ఝాయీనం, అరియానఞ్చ. **ధమ్మతో**తి అధిగమధమ్మతో, ఝానాభిఞ్ఞామగ్గఫలధమ్మతోతి అత్థో, నిద్ధారణే చేతం నిస్సక్కవచనం. తతో హి ఇద్ధిపాటిహారియం నిద్ధారేతి. ఏవం ఉత్తరిసద్దం మనుస్ససద్దేన ఏకపదం కత్వా ఇదాని పాటిహారియసద్దేన సమ్బజ్ఝితబ్బం విసుమేవ పదం కరోన్తో **''దసకుసలసఙ్ఖాతతో వా''**తిఆదిమాహ. **మనుస్సధమ్మతో**తి పకతిమనుస్సధమ్మతో. **పజ్జలితపదీపో**తి పజ్జలన్తపదీపో. **తేలస్నేహ**న్తి తేలసేచనం. **రాజగహసేట్ఠివత్థుస్మి**న్తి రాజగహసేట్ఠినో చన్దనపత్తదానవత్థుమ్హి (చూళవ॰ ౨౫౨). **సిక్ఖాపదం పఞ్ఞాపేసీ**తి "న భిక్ఖవే గిహీనం ఉత్తరిమనుస్సధమ్మం ఇద్ధిపాటిహారియం దస్సేతబ్బం. యో దస్సేయ్య, ఆపత్తి దుక్కటస్సా"తి (చూళవ॰ ౨౫౨) వికుబ్బనిద్ధిపటిక్ఖేపకం ఇదం సిక్ఖాపదం పఞ్ఞపేసి.

౪౮౨. గుణసమ్పత్తితో అచావనం సన్ధాయ ఏతం వుత్తన్తి దస్సేతి **''న గుణవినాసనేనా''**తి ఇమినా. తేనాహ **''సీలభేద''**న్తిఆది. **విసహన్తో నామ నత్థీ**తి నివారితట్ఠానే ఉస్సహన్తో నామ నత్థి. ఏవమ్పి ఇమినా కారణన్తరేనాయం ఉస్సహన్తోతి దస్సేతుం **''అయం పనా''**తిఆది వుత్తం. యస్మా విస్సాసికో, తస్మా విస్సాసం వడ్ఢేత్వాతి యోజనా. **వడ్ఢేత్వా**తి చ బ్రూహేత్వా, విభూతం పాకటం కత్వాతి అత్థో.

ఇద్ధిపాటిహారియవణ్ణనా

౪౮౩-౪. ఆదీనవన్తి దోసం. కథం తేన కతా, కత్థ వా ఉప్పన్నాతి ఆహ ''**తత్థ కిరా**''తిఆది. **ఏకేనా**తి గన్ధారేన నామ ఇసినావ. ఏవఞ్హి పుబ్బేనాపరం సంసన్దతీతి. గన్ధారీ నామేసా విజ్జా చూళగన్ధారీ, మహాగన్ధారీతి దువిధా హోతి. తత్థ **చూళగన్ధారీ** నామ తివస్సతో ఓరం మతసత్తానం ఉపపన్నట్ఠానజాననా విజ్జా. వఙ్గీసవత్థు (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౦౯; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౧౨) చేత్థ సాధకం. **మహాగన్ధారీ** నామ తస్స చేవ జాననా, తదుత్తరి చ ఇద్ధివిధఞాణకమ్మస్స సాధికా విజ్జా. యేభుయ్యేన హేసా ఇద్ధివిధఞాణకిచ్చం సాధేతి. తస్సా కిర విజ్జాయ సాధకో పుగ్గలో తాదిసే దేసే, కాలే చ మన్తం పరిజప్పేత్వా బహుధాపి అత్తానం దస్సేతి, హత్థిఆదీనిపి దస్సేతి, అదస్సనీయోపి హోతి, అగ్గిథమ్భమ్పి కరోతి, జలథమ్భమ్పి కరోతి, ఆకాసేపి అత్తానం దస్సేతి, సబ్బం ఇన్దజాలసదిసం దట్ఠబ్బం. **అట్టీ**తి దుక్ఖితో బాధితో. తేనాహ ''**పీళితో**''తి.

ఆదేసనాపాటిహారియవణ్ణనా

౪౮౫. కామం ''**చేతసిక**''న్తి ఇదం యే చేతసి నియుత్తా చిత్తేన సమ్పయుత్తా, తేసం సాధారణవచనం, సాధారణే పన గహితే చిత్తవిసేసో దస్సితో నామ హోతి. సామఞ్ఞజోతనా చ విసేసే అవతిట్ఠతి, తస్మా చేతసికపదస్స యథాధిప్పేతమత్థం దస్సేన్తో ''**సోమనస్సదోమనస్సం అధిప్పేత**''న్తి ఆహ. **సోమనస్స**గ్గహణేన చేత్థ తదేకట్ఠా రాగాదయో, సద్ధాదయో చ ధమ్మా దస్సితా హోన్తి, **దోమనస్స**గ్గహణేన దోసాదయో. వితక్కవిచారా పన సరూపేనేవ దస్సితా. పి-సద్దస్స వత్తబ్బసమ్పిణ్డనత్థో సువిఞ్ఞేయ్యోతి ఆహ ''**ఏవం తవ మనో**''తి, ఇమినా పకారేన తవ మనో పవత్తోతి అత్థో. కేన పకారేనాతి వుత్తం ''**సోమనస్సితో వా**''తిఆది. ''**ఏవమ్పి తే మనో**''తి ఇదం సోమనస్సితతాదిమత్తదస్సనం, న పన యేన సోమనస్సితో వా దోమనస్సితో వా, తం దస్సనన్తి తం చిత్తం దస్సేతుం పాళియం ''**ఇతిపి తే చిత్త**''న్తి వుత్తం. ఇతిసద్దో చేత్థ నిదస్సనత్థో ''అత్థీతి ఖో కచ్చాన అయమేకో అన్తో''తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౧౫; ౩.౯౦) వియ. తేనాహ ''**ఇదఞ్చిదఞ్చ అత్థ**''న్తి. **పి**-సద్దో ఇధాపి వుత్తసమ్పిణ్డనత్థో. పరస్స చిన్తం మనతి జానాతి ఏతాయాతి **చిన్తామణి** న-కారస్స ణ-కారం కత్వా, సా ఏవ పుబ్బపదమన్తరేన **మణికా.** చిన్తా నామ న చిత్తేన వినా భవతీతి ఆహ ''**పరేసం చిత్తం జానాతీ**''తి. ''తస్సా కిర విజ్జాయ సాధకో పుగ్గలో తాదిసే దేసే, కాలే చ మన్తం పరిజప్పిత్వా యస్స చిత్తం జానితుకామో, తస్స దిట్ఠసుతాదివిసేససఞ్జాననముఖేన చిత్తాచారం అనుమినన్తో కథేతీ''తి కేచి. ''వాచం నిచ్ఛరాపేత్వా తత్థ అక్ఖరసల్లక్ఖణవసేన కథేతీ''తి అపరే. సా పన విజ్జా పదకుసలజాతకేన (జా॰ ౧.౯.౪౯ ఆదయో) దీపేతబ్బా.

అనుసాసనీపాటిహారియవణ్ణనా

౪౮౬. పవత్తేన్తాతి పవత్తనకా హుత్వా, పవత్తనవసేన వితక్కేథాతి వుత్తం హోతి. **ఏవ**న్తి హి యథానుసిట్ఠాయ అనుసాసనియా విధివసేన, పటిసేధవసేన చ పవత్తిఆకారపరామసనం, సా చ అనుసాసనీ సమ్మావితక్కానం, మిచ్ఛావితక్కానఞ్చ పవత్తిఆకారదస్సనవసేన తత్థ ఆనిసంసస్స, ఆదీనవస్స చ విభావనత్థం పవత్తతి. **అనిచ్చసఞ్ఞమేవ,** న నిచ్చసఞ్ఞం. పటియోగీనివత్తనత్థఞ్హి ఏవ-కారగ్గహణం. ఇధాపి **ఏవం**-సద్దస్స అత్థో, పయోజనఞ్చ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **ఇదం**-గహణేపి ఏసేవ నయో. **పఞ్చకామగుణికరాగ**న్తి నిదస్సనమత్తం తదఞ్ఞరాగస్స చేవ దోసాదీనఞ్చ పహానస్స ఇచ్ఛితత్తా, తప్పహానస్స చ తదఞ్ఞరాగాదిఖేపనస్స ఉపాయభావతో దుట్ఠలోహితవిమోచనస్స

పుబ్బదుట్ఠమంసఖేపనూపాయతా వియ. **లోకుత్తరధమ్మమేవాతి** అవధారణం పటిపక్ఖభావతో సావజ్జధమ్మనివత్తనపరం దట్ఠబ్బం తస్సాధిగమూపాయానిసంసభూతానం తదఞ్ఞేసం అనవజ్జధమ్మానం నానన్తరికభావతో. **ఇద్ధివిధం ఇద్ధిపాటిహారియన్తి దస్సేతి** ఇద్ధియేవ పాటిహారియన్తి కత్వా. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో.

పాటిహారియపదస్స పన వచనత్థం (ఉదా॰ అట్ఠ॰ పఠమబోధిసుత్తవణ్ణనా; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ నిదానవణ్ణనా) "పటిపక్ఖహరణతో, రాగాదికిలేసాపనయనతో పాటిహారియ"న్తి వదన్తి, భగవతో పన పటిపక్ఖా రాగాదయో న సన్తి యే హరితబ్బా. పుథుజ్జనానమ్పి విగతుపక్కిలేసే అట్ఠఙ్గగుణసమన్నాగతే చిత్తే హతపటిపక్ఖే ఇద్ధివిధం పవత్తతి, తస్మా తత్థ పవత్తవోహారేన చ న సక్కా ఇధ "పాటిహారియ"న్తి వత్తుం. సచే పన మహాకారుణికస్స భగవతో వేనేయ్యగతా చ కిలేసా పటిపక్ఖా, తేసం హరణతో "**పాటిహారియ**"న్తి వుత్తం, ఏవం సతి యుత్తమేతం. అథ వా భగవతో చేవ సాసనస్స చ పటిపక్ఖా తిత్థియా, తేసం హరణతో **పాటిహారియం.** తే హి దిట్ఠిహరణవసేన, దిట్ఠిప్పకాసనే అసమత్థభావేన చ ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనీహి హరితా అపనీతా హోన్తీతి. "**పటీ**"తి వా అయం సద్దో "పచ్ఛా"తి ఏతస్స అత్థం బోధేతి "తస్మిం పటిపవిట్ఠమ్హి, అఞ్ఞో ఆగఞ్ఛి బ్రాహ్మణో"తి (సు॰ ని॰ ౯౮౫; చూళని॰ ४) **పారాయనసుత్త**పదే వియ, తస్మా సమాహితే చిత్తే విగతుపక్కిలేసే చ కతకిచ్చేన పచ్ఛా హరితబ్బం పవత్తేతబ్బన్తి పటిహారియం, అత్తనో వా ఉపక్కిలేసేసు చతుత్థజ్ఝానమగ్గేహి హరితేసు పచ్ఛా హరణం పటిహారియం, ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనియో చ విగతుపక్కిలేసేన కతకిచ్చేన చ సత్తహితత్థం పున పవత్తేతబ్బా, హరితేసు చ అత్తనో ఉపక్కిలేసేసు పరసత్తానం ఉపక్కిలేసహరణాని హోన్తీతి పటిహారియాని నామ భవన్తి, పటిహారియమేవ **పాటిహారియం.** పటిహారియే వా ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనిసముదాయే భవం ఏకేకం "**పాటిహారియ**"న్తి వుచ్చతి. పటిహారియం వా చతుత్థజ్ఝానం, మగ్గో చ పటిపక్ఖహరణతో, తత్థ జాతం, తస్మిం వా నిమిత్తభూతే, తతో వా ఆగతన్తి **పాటిహారియం** , ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనీహి వా పరసన్తానే పసాదాదీనం పటిపక్ఖస్స కిలేసస్స హరణతో వుత్తనయేన **పాటిహారియం. సతతం ధమ్మదేసనాతి** సబ్బకాలం దేసేతబ్బధమ్మదేసనా.

ఇద్ధిపాటిహారియేనాతి సహాదియోగే కరణవచనం, తేన సద్ధిం ఆచిణ్ణన్తి అత్థో. ఇతరత్థాపి ఏస నయో. ధమ్మసేనాపతిస్స ఆచిణ్ణన్తి యోజేతబ్బం. తమత్థం ఖన్ధకవత్థునా సాధేన్తో "**దేవదత్తే**"తిఆదిమాహ. **గయాసీసేతి** గయాగామస్స అవిదూరే గయాసీసనామకో హత్థికుమ్భసదిసో పిట్ఠిపాసాణో అత్థి, యత్థ భిక్ఖుసహస్సస్సపి ఓకాసో హోతి, తస్మిం పిట్ఠిపాసాణే. "**చిత్తాచారం ఞత్వా**"తి ఇమినా ఆదేసనాపాటిహారియం దస్సేతి, "**ధమ్మం దేసేసీ**"తి ఇమినా అనుసాసనీపాటిహారియం, "**వికుబ్బనం దస్సేత్వా**"తి ఇమినా ఇద్ధిపాటిహారియం. **మహానాగాతి** మహాఖీణాసవా అరహన్తో. "నాగో"తి హి అరహతో అధివచనం నత్థి ఆగు పాపమేతస్సాతి కత్వా. యథాహ **సభియసుత్తే** –

> "ఆగుం న కరోతి కిఞ్చి లోకే,
> సబ్బసంయోగే విసజ్జ బన్ధనాని;
> సబ్బత్థ న సజ్జతీ విముత్తో,
> నాగో తాది పవుచ్చతే తథత్తా"తి. (సు॰ ని॰ ౫౩౭; మహాని॰ ౮౦; చూళని॰ ౨౭, ౧౩౯);

అట్ఠకథాయం పనేత్థ "ధమ్మసేనాపతిస్స ధమ్మదేసనం సుత్వా పఞ్చసతా భిక్ఖూ సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠహింసు. మహామోగ్గల్లానస్స ధమ్మదేసనం సుత్వా అరహత్తఫలే"తి (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.४౮౬) వుత్తం. **సఙ్ఘభేదకక్ఖన్ధకపాళియం** పన

“అథ ఖో తేసం భిక్ఖూనం ఆయస్మతా సారిపుత్తేన ఆదేసనాపాటిహారియానుసాసనియా, ఆయస్మతా చ మహామోగ్గల్లానేన ఇద్ధిపాటిహారియానుసాసనియా ఓవదియమానానం అనుసాసియమానానం విరజం వీతమలం ధమ్మచక్ఖుం ఉదపాది ‘యం కిఞ్చి సముదయధమ్మం, సబ్బం తం నిరోధధమ్మ’న్తి” (చూళవ. ౩౪౫) ఉభిన్నమ్పి థేరానం ధమ్మదేసనాయ తేసం ధమ్మచక్ఖుపటిలాభోవ దస్సితో, తయిదం విసదిసవచనం దీఘభాణకానం, ఖన్ధకభాణకానఞ్చ మతిభేదేనాతి దట్ఠబ్బం. సఙ్గాహకభాసితా హి అయం పాళి, అట్ఠకథా చ తేహేవ సఙ్గహమారోపితా, అపిచ పాళియం ఉపరిమగ్గఫలమ్పి సఙ్గహేత్వా “ధమ్మచక్ఖుం ఉదపాదీ”తి వుత్తం యథా తం బ్రహ్మాయుసుత్తే, (మ. ని. ౨.౩౯౫) చూళరాహులోవాదసుత్తే (మ. ని. ౩.౪౧౬) చాతి వేదితబ్బం.

“**అనుసాసనీపాటిహారియం పన బుద్ధానం సతతం ధమ్మదేసనా**”తి సాతిసయతాయ వుత్తం. **సఉపారమ్భాని** యథావుత్తేన పతిరూపకేన ఉపారమ్భితబ్బతో. **సదోసాని** పరారోపితదోససముచ్ఛిన్దనస్స అనుపాయభావతో. సదోసత్తా ఏవ **అద్ధానం న తిట్ఠన్తి** చిరకాలట్ఠాయీని న హోన్తి. **అద్ధానం అతిట్ఠనతో న నియ్యన్తీ**తి ఫలేన హేతునో అనుమానం. అనియ్యానికతాయ హి తాని అనద్ధనియాని. **అనుసాసనీపాటిహారియం అనుపారమ్భం** విసుద్ధిప్పభవతో, విసుద్ధినిస్సయతో చ. తతోయేవ **నిద్దోసం.** న హి తత్థ పుబ్బాపరవిరోధాదిదోససమ్భవో అత్థి. నిద్దోసత్తా ఏవ **అద్ధానం తిట్ఠతి** పరప్పవాదవాతేహి, కిలేసవాతేహి చ అనుపహన్తబ్బతో. **అద్ధానం తిట్ఠనతో నియ్యాతీ**తి ఇధాపి ఫలేన హేతునో అనుమానం. నియ్యానికతాయ హి తం అద్ధనియం. **తస్మా**తి యథావుత్తకారణతో, తేన చ ఉపారమ్భాదిం, అనుపారమ్భాదిఞ్చాతి ఉభయం యథాక్కమం ఉభయత్థ గారయ్హపాసంసభావానం హేతుభావేన పచ్చామసతి.

భూతనిరోధేసకవత్థువణ్ణనా

౪౮౭. అనియ్యానికభావదస్సనత్థన్తి యస్మా మహాభూతపరియేసకో భిక్ఖు పురిమేసు ద్వీసు పాటిహారియేసు వసిప్పత్తో సుకుసలోపి సమానో మహాభూతానం అపరిసేసనిరోధసఙ్ఖాతం నిబ్బానం నావబుజ్ఝి, తస్మా తదుభయాని నియ్యానావహత్తాభావతో అనియ్యానికానీతి తేసం అనియ్యానికభావదస్సనత్థం. **నియ్యానికభావదస్సనత్థ**న్తి అనుసాసనీపాటిహారియం తక్కరస్స ఏకన్తతో నియ్యానావహన్తి తస్సేవ నియ్యానికభావదస్సనత్థం.

ఏవం ఏతిస్సా దేసనాయ ముఖ్యపయోజనం దస్సేత్వా ఇదాని అనుసఙ్గికపయోజనం దస్సేతుం “**అపిచా**”తిఆది ఆరద్ధం. నియ్యానమేవ హి ఏతిస్సా దేసనాయ ముఖ్యపయోజనం తస్స తదత్థభావతో. **బుద్ధానం** పన **మహన్తభావో** అనుసఙ్గికపయోజనం అత్థాపత్తియావ గన్తబ్బతో. కీదిసో నామేస భిక్ఖూతి ఆహ “**యో మహాభూతే**”తిఆది. **పరియేసన్తో**తి అపరియేసం నిరుజ్ఝనవసేన మహాభూతే గవేసన్తో, తేసం అనవసేసనిరోధం వీమంసన్తోతి వుత్తం హోతి. **విచరిత్వా**తి ధమ్మతాయ చోదియమానో పరిచరిత్వా. ధమ్మతాసిద్ధం కిరేతం, యదిదం తస్స భిక్ఖునో తథా విచరణం యథా అభిజాతియం మహాపథవికమ్పాది. **విస్సజ్జకాస**న్తి విస్సజ్జట్ఠానం, “**విస్సజ్జకర**”న్తిపి పాఠో, విస్సజ్జకన్తి అత్థో. **తస్మా**తి బుద్ధమేవ పుచ్ఛిత్వా నిక్కఙ్ఖత్తా, తస్సేవ విస్సజ్జితుం సమత్థతాయాతి వుత్తం హోతి. **మహన్తభావప్పకాసనత్థ**న్తి సదేవకే లోకే అనఞ్ఞసాధారణస్స బుద్ధానం మహన్తభావస్స మహానుభావతాయ దీపనత్థం. **ఇదఞ్చ కారణ**న్తి “సబ్బేసమ్పి బుద్ధానం సాసనే ఏదిసో ఏకో భిక్ఖు తదానుభావప్పకాసకో హోతీ”తి ఇమస్మిం కారణం.

కత్థాతి నిమిత్తే భుమ్మం, కస్మిం ఠానే కారణభూతేతి అత్థం దస్సేతుం **''కిం ఆగమ్మా''**తి వుత్తం, కిం ఆరమ్మణం పచ్చయభూతం అధిగన్త్వా అధిగమనహేతూతి అత్థో. తేనాహ **''కిం పత్తస్సా''**తి. కిమారమ్మణం పత్తస్స పుగ్గలస్స నిరుజ్ఝన్తీతి సమ్బన్ధో, హేతుగబ్భవిసేసనమేతం. **తేతి** మహాభూతా. **అప్పవత్తివసేనాతి** పున అనుప్పజ్జనవసేన. **సబ్బాకారేనాతి** వచనత్థలక్ఖణరసపచ్చుపట్ఠానపదట్ఠాన-సముట్ఠానకలాపచుణ్ణనానత్తేకత్తవినిబ్భోగా- వినిబ్భోగసభాగ-విసభాగఅజ్ఝత్తికబాహిరసఙ్గహపచ్చయసమన్నాహారపచ్చయవిభాగాకారతో , ససమ్భారసఙ్ఖేపససమ్భారవిభత్తిసలక్ఖణసఙ్ఖేపసలక్ఖణవిభత్తిఆకారతో చాతి సబ్బేన ఆకారేన.

౪౮౮. దిబ్బన్తి ఏత్థ పఞ్చహి కామగుణేహి సమఙ్గీభూతా హుత్వా విచరన్తి, కీళన్తి, జోతేన్తి చాతి **దేవా,** దేవలోకా. తే యన్తి ఉపగచ్ఛన్తి ఏతేనాతి **దేవయానియో** యథా "నియ్యానికా"తి (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౯౭) ఏత్థ అనీయసద్దో కత్వత్థే, తథా ఇధ కరణత్థేతి దట్ఠబ్బం. తథా హి వుత్తం **''తేన హేసా''**తిఆది. **వసం వత్తేన్తోతి** ఏత్థ **వసవత్తనం** నామ యథిచ్ఛితట్ఠానగమనం. **తన్తి** ఇద్ధివిధఞాణం. చత్తారో మహారాజానో ఏతేసం ఇస్సరాతి **చాతుమహారాజికా.** కస్మా పనేస సమీపే ఠితం సదేవకలోకపజ్జోతం భగవన్తం అపుచ్ఛిత్వా దూరే దేవే ఉపసఙ్కమీతి చోదనమపనేతి **''సమీపే ఠిత''**న్తిఆదినా. "యే దేవా మగ్గఫలలాభినో, తేపి తమత్థం ఏకదేసేన జానేయ్యుం, బుద్ధవిసయో పనాయం పఞ్హో పుచ్ఛితో"తి చిన్తేత్వా "న జానామా"తి ఆహంసు. తేనాహ **''బుద్ధవిసయే''**తిఆది. **న లబ్భాతి** న సక్కా, అజ్ఝోత్థరణం నామేత్థ పుచ్ఛాయ నిబ్బాధనన్తి వుత్తం **''పునప్పునం పుచ్ఛతీ''**తి. **''హత్థతో మోచేస్సామా''**తి వోహారవసేన వుత్తం, హన్ద నం దూరమపనేస్సామాతి వుత్తం హోతి. **అభిక్కన్తతరాతి** ఏత్థ **అభి**సద్దో అతిసద్దత్థోతి ఆహ **''అతిక్కన్తతరా''**తి, రూపసమ్పత్తియా చేవ పఞ్ఞాపటిభానాదిగుణేహి చ అఞ్ఞే అభిభుయ్య పరేసం కామనీయతరాతి అత్థో. **పణీతతరాతి** ఉళారతరా. తేన వుత్తం **''ఉత్తమతరా''**తి.

౪౯౧-౪౯౩. సహస్సక్ఖో పన సక్కో అభిసమేతావీ ఆగతఫలో విఞ్ఞాతసాసనో, సో కస్మా తం భిక్ఖుం ఉపాయేన నియ్యోజేసీతి అనుయోగమపనేతి **''అయం పన విసేసో''**తిఆదినా.

ఖజ్జోపనకన్తి రత్తిం జలన్తం ఖుద్దకకిమిం. **ధమన్తో వియాతి** ముఖవాతం దేన్తో వియ. **అత్థి చేవాతి** ఏదిసో మహాభూతపరియేసకో **పుగ్గలో నామ** విజ్జమానో ఏవ భవేయ్య, మయా అపేసితోయేవ పచ్ఛా జానిస్సతీతి అధిప్పాయో. **తతోతి** తథా చిన్తనతో పరం. ఇద్ధివిధఞాణస్సేవ అధిప్పేతత్తా **దేవయానియసదిసోవ. ''దేవయానియమగ్గోతి వా...పే॰... అభిఞ్ఞాఞాణన్తి వా సబ్బమేతం ఇద్ధివిధఞాణస్సేవ నామ''**న్తి ఇదం పాళియం, అట్ఠకథాసు చ తత్థ తత్థ ఆగతరుళ్హీనామవసేన వుత్తం. సబ్బాసుపి హి అభిఞ్ఞాసు దేవయానియమగ్గాదిఏకచిత్తక్ఖణికఅప్పనాదినామం యథారహం సమ్భవతి.

౪౯౪. ఆగమనపుబ్బభాగే నిమిత్తన్తి బ్రహ్మునో ఆగమనస్స పుబ్బభాగే ఉప్పజ్జనకనిమిత్తం. ఉదయతో పుబ్బభాగేతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **ఇమేతి** బ్రహ్మకాయికా. **వేయ్యాకరణేనాతి** బ్యాకరణేన. **అనారద్ధచిత్తోతి** అనారాధితచిత్తో అతుట్ఠచిత్తో. **వాదన్తి** దోసం. **విక్ఖిపన్తి** వాచాయ వివిధా ఖేపనం.

౪౯౭. కుహకత్తాతి వుత్తనయేన అభూతతో అఞ్ఞేసం విమ్హాపేతుకామత్తా. **''గుహకత్తా''**తి పఠిత్వా గుయ్హితుకామత్తాతి అత్థమ్పి వదన్తి కేచి.

తీరదస్సిసకుణూపమావణ్ణనా

౪౮౭. **పదేసేనాతి** ఏకదేసేన, ఉపాదిన్నకేన సత్తసన్తానపరియాపన్నేనాతి అత్థో. **అనుపాదిన్నకేపీతి** అనిన్ద్రియబద్ధేపి. **నిప్పదేసతోతి** అనవసేసతో. **తస్మాతి** తథా పుచ్ఛితత్తా, పుచ్ఛాయ అయుత్తభావతోతి అధిప్పాయో. **పుచ్ఛామూళ్హస్సాతి** పుచ్ఛితుమజాననతో పుచ్ఛాయ సమ్మూళ్హస్స. వితథపఞ్హో హి "పుచ్ఛామూళ్హో"తి వుచ్చతి యథా "మగ్గమూళ్హో"తి. **పుచ్ఛాయ దోసం దస్సేత్వాతి** తేన కతపుచ్ఛాయ పుచ్ఛితాకారే దోసం విభావేత్వా. **పుచ్ఛావిస్సజ్జనన్తి** తథా సిక్ఖాపితాయ అవితథపుచ్ఛాయ విస్సజ్జనం. యస్మా విస్సజ్జనం నామ పుచ్ఛానురూపం, పుచ్ఛాసభాగేన విస్సజ్జేతబ్బతో, న చ తథాగతా విరజ్ఝిత్వా కతపుచ్ఛానురూపం విరజ్ఝిత్వావ విస్సజ్జేన్తి, అత్థసభాగతాయ చ విస్సజ్జనస్స పుచ్ఛకా తదత్థం అనవబుజ్ఝన్తా సమ్ముయ్హన్తి, తస్మా పుచ్ఛం సిక్ఖాపేత్వా అవితథపుచ్ఛాయ విస్సజ్జనం బుద్ధానమాచిణ్ణన్తి వేదితబ్బం. తేనాహ "**కస్మా**"తిఆది. **దువిఞ్ఞాపయోతి** యథావుత్తకారణేన దువిఞ్ఞాపేతబ్బో.

౪౮౮. **న పతిట్ఠాతీతి** పచ్చయం కత్వా న పతిట్ఠహతి. "కత్థా"తి ఇదం నిమిత్తే భుమ్మన్తి ఆహ "**కిం ఆగమ్మా**"తి. **అప్పతిట్ఠాతి** అప్పచ్చయా, సబ్బేన సబ్బం సముచ్ఛిన్నకారణాతి అత్థో. **ఉపాదిన్నంయేవాతి** ఇన్ద్రియబద్ధమేవ. యస్మా ఏకదిసాభిముఖం సన్తానవసేన బహుధా సణ్ఠితే రూపప్పబన్ధే దీఘసఞ్ఞా, తముపాదాయ తతో అప్పకం సణ్ఠితే రస్ససఞ్ఞా, తదుభయఞ్చ విసేసతో రూపగ్గహణముఖేన గయ్హతి, తస్మా "**సణ్ఠానవసేనా**"తిఆది వుత్తం. అప్పపరిమాణే రూపసఙ్ఘాతే అణుసఞ్ఞా, తదుపాదాయ తతో మహతి థూలసఞ్ఞా, ఇదమ్పి ద్వయం విసేసతో రూపగ్గహణముఖేన గయ్హతీతి ఆహ "**ఇమినాపీ**"తిఆది. "పి-సద్దేన చేత్థ 'సణ్ఠానవసేన ఉపాదారూపం వుత్త"న్తి ఏత్థాపి వణ్ణమత్తమేవ కథితన్తి ఇమమత్థం సముచ్చినాతీ"తి వదన్తి. వణ్ణసద్దో హేత్థ రూపాయతనపరియాయోవ. **సుభన్తి** సున్దరం, ఇట్ఠన్తి అత్థో . **అసుభన్తి** అసున్దరం, అనిట్ఠన్తి అత్థో. తేనాహ "**ఇట్ఠానిట్ఠారమ్మణం పనేవం కథిత**"న్తి. దీఘం రస్సం అణుం థూలం సుభాసుభన్తి తీసుపి ఠానేసు రూపాయతనముఖేన ఉపాదారూపస్సేవ గహణం భూతరూపానం విసుం గహితత్తాతి దట్ఠబ్బం. "కత్థ ఆపో చ పథవీ, తేజో వాయో న గాధతీ"తి హి భూతరూపాని విసుం గయ్హన్తి. **నామన్తి** వేదనాదిక్ఖన్ధచతుక్కం. తఞ్హి ఆరమ్మణాభిముఖం నమనతో, నామకరణతో చ "నామ"న్తి వుచ్చతి. హేట్ఠా "దీఘం రస్స"న్తిఆదినా వుత్తమేవ ఇధ రుప్పనట్ఠేన రూపసఞ్ఞాయ గహితన్తి దస్సేతి "**దీఘాదిభేద**"న్తి ఇమినా. **ఆదిసద్దేన** ఆపాదీనఞ్చ సఙ్గహో. యస్మా వా దీఘాదిసమఞ్ఞా న రూపాయతనవత్థుకావ, అథ ఖో భూతరూపవత్థుకాపి. తథా హి సణ్ఠానం ఫుసనముఖేనపి గయ్హతి, తస్మా దీఘరస్సాదిగ్గహణేన భూతరూపమ్పి గయ్హతేవాతి ఇమమత్థం విఞ్ఞాపేతుం "దీఘాదిభేదం రూప" మిచ్చేవ వుత్తం. **కిం ఆగమ్మాతి** కిం అధిగన్త్వా కిస్స అధిగమనహేతు. "ఉపరుజ్ఝతీ"తి ఇదం అనుప్పాదనిరోధం సన్ధాయ వుత్తం, న ఖణనిరోధన్తి ఆహ "**అసేసమేతం నప్పవత్తతీ**"తి.

౪౮౯. **తత్ర వేయ్యాకరణం భవతీతి** అనుసన్ధివచనమత్తం చుణ్ణియపాఠం **వత్వా** వేయ్యాకరణవచనభూతం **విఞ్ఞాణన్తిఆదిం** సిలోక**మాహాతి** అధిప్పాయో. **విఞ్ఞాతబ్బన్తి** విసిట్ఠేన ఞాణేన ఞాతబ్బం, సబ్బఞాణుత్తమేన అరియమగ్గఞాణేన పచ్చక్ఖతో జానితబ్బన్తి అత్థో. తేనాహ "**నిబ్బానస్సేతం నామ**"న్తి. నిదస్సీయతేతి **నిదస్సనం,** చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యం, న నిదస్సనం **అనిదస్సనం,** అచక్ఖువిఞ్ఞేయ్యన్తి అత్థం వదన్తి. **నిదస్సనం** వా ఉపమా, తదేతస్స నత్థీతి **అనిదస్సనం.** న హి నిబ్బానస్స నిచ్చస్స ఏకభూతస్స అచ్చన్తపణీతసభావస్స సదిసం నిదస్సనం కుతోచి లబ్భతీతి. యం అహుత్వా సమ్భోతి, హుత్వా పటివేతి, తం సఙ్ఖతం ఉదయవయన్తేహి సఅన్తం, అసఙ్ఖతస్స పన నిబ్బానస్స నిచ్చస్స తే ఉభోపి అన్తా న సన్తి, తతో ఏవ నవభావాపగమసఙ్ఖాతా జరతాపి తస్స నత్థీతి వుత్తం "**ఉప్పాదన్తో వా**"తిఆది. తత్థ **ఉప్పాదన్తోతి** ఉప్పాదావత్థా. **వయన్తోతి** భఙ్గావత్థా. **ఠితస్స అఞ్ఞథత్తన్తోతి** జరతా వుత్తా. అవసేసగ్గహణేన ఠితావత్థా అనుఞ్ఞాతా

హోతి. **తిత్థస్సాతి** పానతిత్థస్స. తత్థ నిబ్బచనం దస్సేతి ‘‘**తణ్హా**’’తిఆదినా. **పపన్తీతి** పకారేన పివన్తి. తథా హి ఆచరియేన వుత్తం “పపన్తి ఏత్థాతి పపన్తి వుత్తం. ఏత్థ హి పపన్తి పానతిత్థ”న్తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౪౯౯) నిరుత్తినయేన, యథారుతలక్ఖణేన వా **ప-కారస్స భ-కారో కతో. సబ్బతోతి** సబ్బకమ్మట్ఠానముఖతో. తేనాహ ‘‘**అట్ఠతింసాయ కమ్మట్ఠానేసు యేన యేన ముఖేనా**’’తి. అయం అట్ఠకథాతో అపరో నయో – పకారేన భాసనం జోతనం **పభా**, సబ్బతో పభా అస్సాతి **సబ్బతోపభం,** కేనచి అనుపక్కిలిట్ఠతాయ సమన్తతో పభస్సరం విసుద్ధన్తి అత్థో. **ఏత్థ నిబ్బానేతి** నిమిత్తే భుమ్మం దస్సేతి ‘‘**ఇదం నిబ్బానం ఆగమ్మా**’’తి ఇమినా. యేన నిబ్బానమధిగతం, తం సన్తతిపరియాపన్నానంయేవ ఇధ అనుప్పాదనిరోధో అధిప్పేతోతి వుత్తం ‘‘**ఉపాదిన్నకధమ్మజాతం నిరుజ్ఝతి, అప్పవత్తం హోతీ**’’తి.

తత్థాతి యదేతం “విఞ్ఞాణస్స నిరోధేనా”తి పదం వుత్తం, తస్మిం. విఞ్ఞాణం ఉద్ధరతి తస్స విభజ్జితబ్బత్తా. **చరిమకవిఞ్ఞాణన్తి** అరహతో చుతిచిత్తసఙ్ఖాతం పరినిబ్బానచిత్తం. **అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణన్తి** పుఞ్ఞాదిఅభిసఙ్ఖారచిత్తం. **ఏత్థేతం ఉపరుజ్ఝతీతి** ఏతస్మిం నిబ్బానే ఏతం నామరూపం అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా నిరుజ్ఝతి. తేనాహ ‘‘**విఞ్ఞాత...పే.... భావం యాతీ**’’తి. **విజ్ఝాతదీపసిఖా వియాతి** నిబ్బుతదీపసిఖా వియ. ‘‘**అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణస్సాపీ**’’తిఆదినా సఉపాదిసేసనిబ్బానధాతుముఖేన అనుపాదిసేసనిబ్బానధాతుమేవ వదతి నామరూపస్స అనవసేసతో ఉపరుజ్ఝనస్స అధిప్పేతత్తా. తేన వుత్తం ‘‘**అనుప్పాదవసేన ఉపరుజ్ఝతీ**’’తి. **సోతాపత్తిమగ్గఞాణేనాతి** కత్తరి, కరణే వా కరణవచనం, **నిరోధేనాతి** పన హేతుమ్హి. **ఏత్థాతి** నిబ్బానే. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవ.

ఇతి సుమఙ్గలవిలాసినియా దీఘనికాయట్ఠకథాయ పరమసుఖుమగమ్భీరదురనుబోధత్థపరిదీపనాయ సువిమలవిపులపఞ్ఞావేయ్యత్తియజననాయ సాధువిలాసినియా నామ లీనత్థపకాసనియా కేవట్టసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థపకాసనా.

కేవట్టసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. లోహిచ్చసుత్తవణ్ణనా

లోహిచ్చబ్రాహ్మణవత్థువణ్ణనా

౫౦౧. ఏవం కేవట్టసుత్తం సంవణ్ణేత్వా ఇదాని లోహిచ్చసుత్తం సంవణ్ణేన్తో యథానుపుబ్బం సంవణ్ణనోకాసస్స పత్తభావం విభావేతుం, కేవట్టసుత్తస్సానన్తరం సఙ్గీతస్స సుత్తస్స లోహిచ్చసుత్తభావం వా పకాసేతుం **''ఏవం మే సుతం...పే.... కోసలేసూతి లోహిచ్చసుత్త''**న్తి ఆహ. **సాలవతికాతి** కారణమన్తరేన ఇత్థిలిఙ్గవసేన **తస్స గామస్స నామం.** గామణికాభావేనాతి కేచి. **వతియాతి** కణ్టకసాఖాదివతియా. **లోహితో** నామ తస్స కులే పుబ్బపురిసో, తబ్బంసవసేన లోహితస్స అపచ్చం **లోహిచ్చోతి** బ్రాహ్మణస్స గోత్తతో ఆగతనామం.

౫౦౨. ''కిఞ్హి పరో పరస్స కరిస్సతీ''తి **పరానుకమ్పా విరహితత్తా లామకం.** న తు ఉచ్ఛేదసస్సతానం అఞ్ఞతరస్సాతి ఆహ **''న పనా''**తిఆది. దిట్ఠిగతన్తి హి లద్ధిమత్తం అధిప్పేతం, అఞ్ఞథా ఉచ్ఛేదసస్సతగ్గాహవినిముత్తో కోచి దిట్ఠిగ్గాహో నామ నత్థీతి తేసమఞ్ఞతరం సియా. ''ఉప్పన్నం హోతీ''తి ఇదం మనసి, వచసి చ ఉప్పన్నతాసాధారణవచనన్తి దస్సేతి **''న కేవలఞ్చా''**తిఆదినా. **సో కిర...పే.... భాసతియేవాతి** చ తస్సా లద్ధియా లోకే పాకటభావం వదతి. యస్మా పన అత్తతో అఞ్ఞో పరో హోతి, తస్మా యథా అనుసాసకతో అనుసాసితబ్బో పరో, ఏవం అనుసాసితబ్బతోపి అనుసాసకోతి దస్సేతుం **''పరో''**తిఆది వుత్తం. **కిం**-సద్దాపేక్ఖాయ చేత్థ **''కరిస్సతీ''**తి అనాగతకాలవచనం, అనాగతేపి వా తేన తస్స కాతబ్బం నత్థీతి దస్సనత్థం. **కుసలం ధమ్మన్తి** అనవజ్జధమ్మం నిక్కిలేసధమ్మం, విమోక్ఖధమ్మన్తి అత్థో. ''పరేసం ధమ్మం కథేస్సామీ''తి తేహి అత్తానం పరివారాపేత్వా విచరణం కిమత్థియం, ఆసయవుద్ధస్సపి అనురోధేన వినా తం న హోతి, తస్మా **అత్తనా...పే.... విహేతబ్బన్తి వదతి.** తేనాహ ''ఏవంసమ్పదమిదం పాపకం లోభధమ్మం వదామీ''తి.

౫౦౪. **''ఇత్థిలిఙ్గవసేనా''**తి ఇమినా పుల్లిఙ్గికస్సపి అత్థస్స ఇత్థిలిఙ్గసమఞ్ఞాతి దస్సేతి. **సోతి** లోహిచ్చబ్రాహ్మణో. **భారోతి** భగవతో పరిసబాహుల్లతా, అత్తనో చ బహుకిచ్చకరణీయత్తా గరు దుక్కరం.

౫౦౫. **కథాఫాసుకత్థన్తి** కథాసుఖత్థం, సుఖేన కథం కథేతుఞ్చేవ సోతుఞ్చాతి అత్థో. **అయం ఉపాసకోతి** రోసికన్హాపితం ఆహ. **అప్పేవ నామ సియాతి** ఏత్థ పీతివసేన ఆమేడితం దట్ఠబ్బం. తథా హి తం ''బుద్ధగజ్జిత''న్తి వుచ్చతి. భగవా హి ఈదిసేసు ఠానేసు విసేసతో పీతిసోమనస్సజాతో హోతి, తస్మా పీతివసేన పఠమం గజ్జతి, దుతియమ్పి అనుగజ్జతి. కిం విసేసం గజ్జనమనుగజ్జనన్తి వుత్తం **''అయ''**న్తిఆది. ఆదో భాసనం **అల్లాపో,** సఞ్ఞోగే పరే రస్సో. తదుత్తరి సహ భాసనం **సల్లాపో.**

లోహిచ్చబ్రాహ్మణానుయోగవణ్ణనా

౫౦౬. **సముదయసఞ్జాతీతి** ఆయుప్పాదోతి ఆహ **''భోగుప్పాదో''**తి. **తతోతి** సాలవతికాయ. **లాభన్తరాయకరోతి** ధనధఞ్ఞలాభస్స అన్తరాయకరో. అనుపుబ్బో కపి-సద్దో ఆకఙ్ఖనత్థోతి దస్సేతి **''ఇచ్ఛతీ''**తి ఇమినా. అయం అట్ఠకథాతో అపరో నయో – సాతిసయేన హితేన అనుకమ్పకో అనుగ్గణ్హనకో **హితానుకమ్పీతి.** **సమ్పజ్జతీతి** ఆసేవనలాభేన నిప్ఫజ్జతి, బలవతీ హోతి అవగ్గహాతి అత్థో. తేన వుత్తం **''నియతా హోతీ''**తి.

౨౧౦-౨౧౧. దుతియం ఉపపత్తిన్తి “నను రాజా పసేనదికోసలో”తిఆదినా వుత్తం దుతియం ఉపపత్తిం ఠానం యుత్తిం. కారణఞ్హి భగవా ఉపమాముఖేన దస్సేతి, ఇమాయ చ ఉపపత్తియా తుమ్హే చేవ అఞ్ఞే చాతి లోహిచ్చమ్పి అన్తోకత్వా సంపేజనం కతం హోతి. యే చ ఇమే కులపుత్తా దిబ్బా గబ్భా పరిపాచేన్తీతి యోజనా. ఉపనిస్సయసమ్పత్తియా, ఞాణపరిపాకస్స వా అభావేన **అసక్కోన్తా.** కమ్మపదేన అతుల్యాధికరణత్తా పరిపాచేన్తి కిరియాయ విభత్తివిపల్లాసేన **ఉపయోగత్థే పచ్చత్తవచనం.** యే పన “పరిపచ్చన్తీ”తి కమ్మరూపేన పఠన్తి, తేసం మతే విభత్తివిపల్లాసేన పయోజనం నత్థి కమ్మకత్తుభావతో, అత్థో పనస్స దుతియవికప్పే వుత్తనయేన దానాదిపుఞ్ఞవిసేసో వేదితబ్బో. అహితానుకమ్పాదితా చ తస్స తంసమఙ్గీసత్తవసేన హోతి. దివి భవాతి **దిబ్బా.** గబ్భేన్తి పరిపచ్చనవసేన అత్తని పటన్దేన్తీతి **గబ్భా,** దేవలోకా. ‘‘**ఛన్నం దేవలోకాన**’’న్తి నిదస్సనవచనమేతం. బ్రహ్మలోకస్సాపి హి దిబ్బగబ్భభావో లబ్భతేవ దిబ్బవిహారహేతుకత్తా. ఏవఞ్చ కత్వా “భావనం భావయమానా”తి ఇదమ్పి వచనం సమత్థితం హోతి . “దేవలోకగామినిం పటిపదం పూరయమానా”తి వత్వా తం పటిపదం సరూపతో దస్సేతుం ‘‘**దానం దదమానా**’’తిఆది వుత్తం. భవన్తి ఏత్థ యథారుచి సుఖసమప్పితాతి **భవా,** విమానాని. దేవభావావహత్తా **దిబ్బా.** వుత్తనయేనేవ **గబ్భా. దానాదయో** దేవలోకసంవత్తనిక **పుఞ్ఞవిసేసా. దిబ్బా భవాతి** ఇధ దేవలోకపరియాపన్నా ఉపపత్తిభవా అధిప్పేతా. తదావహో హి కమ్మభవో పుబ్బే గహితోతి ఆహ ‘‘**దేవలోకే విపాకక్ఖన్ధా**’’తి.

తయోచోదనారహవణ్ణనా

౨౧౩. అనియామితేనేవాతి అనియమితేనేవ, “త్వం ఏవం దిట్ఠికో, ఏవం సత్తానం అనత్థస్స కారకో”తి ఏవం అనుద్దేసికేనేవ. సబ్బలోకపత్థటాయ లద్ధియా సముప్పజ్జనతో **యావ భవగ్గా ఉగ్గతం. మానన్తి** “అహమేతం జానామి, అహమేతం పస్సామీ”తి ఏవం పవత్తం పణ్డితమానం. **భిన్దిత్వాతి** విధమేత్వా, జహాపేత్వాతి అత్థో. **తయో సత్థారేతి** అసమ్పాదితఅత్తహితో అనోవాదకరసావకో చ అసమ్పాదితఅత్తహితో ఓవాదకరసావకో చ సమ్పాదితఅత్తహితో అనోవాదకరసావకో చేతి ఇమే తయో సత్థారే. చతుత్థో పన సమ్మాసమ్బుద్ధో న చోదనారహో, తస్మా “తం తేన పుచ్ఛితో ఏవ కథేస్సామీ”తి చోదనారహేవ తయో సత్థారే పఠమం దస్సేతి, పచ్ఛా చతుత్థం సత్థారం. కామఞ్చేత్థ చతుత్థో సత్థా ఏకో అదుతియో అనఞ్ఞసాధారణో, తథాపి సో యేసం ఉత్తరిమనుస్సధమ్మానం వసేన “ధమ్మమయో కాయో”తి వుచ్చతి, తేసం సముదాయభూతోపి తే గుణావయవే సత్థుట్ఠానియే కత్వా దస్సేన్తో భగవా “అయమ్పి ఖో లోహిచ్చ సత్థా”తి అభాసి.

అఞ్ఞాతి య-కారలోపనిద్దేసో “సయం అభిఞ్ఞా”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౮, ౩౭; మ॰ ని॰ ౧.౧౭౪, ౪౪౪) వియ, తదత్థే చేతం సమ్పదానవచనన్తి దస్సేతి ‘‘**అఞ్ఞాయా**’’తిఆదినా. సావకత్తం పటిజానిత్వా ఠితత్తా ఏకదేసేనస్స సాసనం కరోన్తీతి ఆహ ‘‘**నిరన్తరం తస్స సాసనం అకత్వా**’’తి. **ఉక్కమిత్వా ఉక్కమిత్వాతి** కదాచి తథా కరణం, కదాచి తథా అకరణఞ్చ సన్ధాయ విచ్ఛావచనం, యదిచ్ఛితం కరోన్తీతి అధిప్పాయో . **పటిక్కమన్తియాతి** అనభిరతియా అగారవేన అపగచ్ఛన్తియా. తేన వుత్తం ‘‘**అనిచ్ఛన్తియా**’’తిఆది. **ఏకాయాతి** అదుతియాయ ఇత్థియా, **సమ్పయోగన్తి** మేథునధమ్మసమాయోగం. **ఏకో ఇచ్ఛేయ్యాతి** అదుతియో పురిసో సమ్పయోగం ఇచ్ఛేయ్యాతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. ఓసక్కనాదిముఖేన ఇత్థిపురిససమ్బన్ధనిదస్సనం గేహస్సితాగేహస్సితఅపేక్ఖవసేన తస్స సత్థునో సావకేసు పటిపత్తిదస్సనత్థం. అతివిరత్తభావతో **దట్ఠుమ్పి అనిచ్ఛమానం పరమ్ముఖిం ఠితం** ఇత్థిం. **లోభేనాతి** పరివారం నిస్సాయ ఉప్పజ్జనకలాభసక్కారలోభేన. **ఈదిసోతి**

ఏవంసభావో సత్థా. **యేనాతి** లోభధమ్మేన. **తత్థ సమ్పాదేహీ**తి తస్మిం పటిపత్తిధమ్మే పతిట్ఠితం కత్వా సమ్పాదేహి. కాయవఙ్కాదివిగమేన **ఉజుం కరోహి.**

౨౮౪. సస్సరూపకాని తిణానీతి సస్ససదిసాని నీవారాదితిణాని.

౨౮౫. ఏవం చోదనం అరహతీతి వుత్తనయేన సావకేసు అప్పోస్సుక్కభావాపాదనే నియోజనవసేన చోదనం అరహతి, న పఠమో వియ "ఏవరూపో తవ లోభధమ్మో"తిఆదినా, న చ దుతియో వియ "అత్తానమేవ తావ తత్థ సమ్పాదేహీ"తిఆదినా. కస్మా? సమ్పాదితఅత్తహితతాయ తతియస్స.

నచోదనారహసత్థువణ్ణనా

౨౮౬. న చోదనారహోతి ఏత్థ యస్మా చోదనారహతా నామ సత్థువిప్పటిపత్తియా వా సావకవిప్పటిపత్తియా వా ఉభయవిప్పటిపత్తియా వా హోతి, తయిదం సబ్బమ్పి ఇమస్మిం సత్థరి నత్థి, తస్మా న చోదనారహోతి ఇమమత్థం దస్సేతుం "**అయఞ్హీ**"తిఆది వుత్తం. **అస్సవా**తి పటిస్సవా.

౨౮౭. మయా గహితాయ దిట్ఠియాతి సబ్బసో అనవజ్జే అనుపవజ్జే సమ్మాపటిపన్నే, పరేసఞ్చ సమ్మదేవ సమ్మాపటిపత్తిం దస్సేన్తే సత్థరి అభూతదోసారోపనవసేన మిచ్ఛాగహితాయ నిరయగామినియా పాపదిట్ఠియా. **నరకపపాత**న్తి నరకసఙ్ఖాతం మహాపపాతం. పపతన్తి ఏత్థాతి హి **పపాతో**. **ధమ్మదేసనాహత్థేనా**తి ధమ్మదేసనాసఙ్ఖాతేన హత్థేన. **సగ్గమగ్గథలే**తి సగ్గగామిమగ్గభూతే పుఞ్ఞధమ్మథలే, చాతుమహారాజికాదిసగ్గసోతాపత్తిఆదిమగ్గసఙ్ఖాతే వా థలే. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఇతి సుమఙ్గలవిలాసినియా దీఘనికాయట్ఠకథాయ పరమసుఖుమగమ్భీరదురనుబోధత్థపరిదీపనాయ సువిమలవిపులపఞ్ఞావేయ్యత్తియజననాయ సాధువిలాసినియా నామ లీనత్థపకాసనియా లోహిచ్చసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థపకాసనా.

లోహిచ్చసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౩. తేవిజ్జసుత్తవణ్ణనా

౨౧౮. ఏవం లోహిచ్చసుత్తం సంవణ్ణేత్వా ఇదాని తేవిజ్జసుత్తం సంవణ్ణేన్తో యథానుపుబ్బం సంవణ్ణనోకాసస్స పత్తభావం విభావేతుం, లోహిచ్చసుత్తస్సానన్తరం సఙ్గీతస్స సుత్తస్స తేవిజ్జసుత్తభావం వా పకాసేతుం **''ఏవం మే సుతం...పే... కోసలేసూతి తేవిజ్జసుత్త''**న్తి ఆహ. **నామ**న్తి నామమత్తం. దిసావాచీసద్దతో పయుజ్జమానో **ఏన**సద్దో అదురత్థే ఇచ్ఛితో, తప్పయోగేన చ పఞ్చమియత్థే సామివచనం, తస్మా ''ఉత్తరేనా''తి పదేన అదూరత్థజోతనం, పఞ్చమియత్థే చ సామివచనం దస్సేతుం **''మనసాకటతో అవిదూరే ఉత్తరపస్సే''**తి వుత్తం. ''దిసావాచీసద్దతో పఞ్చమీవచనస్స అదూరత్థజోతనతో అదూరత్థం దస్సేతుం ఏనసద్దేన ఏవం వుత్త''న్తి కేచి, సత్తమియత్థే చేతం తతియావచనం ''పుబ్బేన గామం రమణీయ''న్తిఆదీసు వియ. ''అక్ఖరచిన్తకా పన ఏన-సద్దయోగే అవధివాచిని పదే ఉపయోగవచనం ఇచ్ఛన్తి, అత్థో పన సామివసేనేవ ఇచ్ఛితో, తస్మా ఇధ సామివచనవసేనేవ వుత్త''న్తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౧౮) అయం ఆచరియమతి. **తరుణఅమ్బరుక్ఖసణ్డే**తి తరుణమ్బరుక్ఖసమూహే. రుక్ఖసముదాయస్స హి వనసమఞ్ఞా.

౨౧౯. కులచారిత్తాదిసమ్పత్తియాతి ఏత్థ **ఆది**సద్దేన మన్తజ్ఝేనాభిరూపతాదిసమ్పత్తిం సఙ్గణ్హాతి. **తత్థ తత్థా**తి తస్మిం తస్మిం దేసే, కులే వా. తే నివాసట్ఠానేన విసేసేన్తో **''తత్థా''**తిఆదిమాహ. **మన్తసజ్ఝాయకరణత్థ**న్తి ఆథబ్బణమన్తానం సజ్ఝాయకరణత్థం. తేన వుత్తం ''అఞ్ఞేసం బహూనం పవేసనం నివారేత్వా''తి. **నదీతీరే**తి అచిరవతియా నదియా తీరే.

మగ్గామగ్గకథావణ్ణనా

౨౨౦. జఙ్ఘచారన్తి చఙ్కమేన, ఇతో చితో చ విచరణం. సో హి జఙ్ఘాసు కిలమథవినోదనత్థం చరణతో ''జఙ్ఘవిహారో, జఙ్ఘచారో''తి చ వుత్తో. తేనాహ పాళియం ''అనుచఙ్కమన్తానం అనువిచరన్తాన''న్తి. చుణ్ణమత్తికాది **న్హానీయసమ్భారో. తేన వుత్త**న్తి ఉభోసుపి అనుచఙ్కమనానువిచరణానం లబ్భనతో ఏవం వుత్తం. మగ్గో చేత్థ బ్రహ్మలోకగమనూపాయపటిపదాభూతో ఉజుమగ్గో. ఇచ్ఛితట్ఠానం ఉజుకం మగ్గతి ఉపగచ్ఛతి ఏతేనాతి హి **మగ్గో,** తదఞ్ఞో **అమగ్గో, అ**-సద్దో వా వుద్ధిఅత్థో దట్ఠబ్బో. తథా హి **''కతమం ను ఖో''**తిఆదినా మగ్గమేవ దస్సేతి. **పటిపద**న్తి బ్రహ్మలోకగామిమగ్గస్స పుబ్బభాగపటిపదం.

అఞ్జసాయనోతి ఉజుమగ్గస్స వేవచనం పరియాయద్వయస్స అతిరేకత్థదీపనతో యథా ''పదట్ఠాన''న్తి. దుతియవికప్పే అఞ్జససద్దో ఉజుకపరియాయో. నియ్యాతీతి నియ్యానియో, సో ఏవ **నియ్యానికో**తి దస్సేతి **''నియ్యాయన్తో''**తి ఇమినా. **నియ్యానికో నియ్యాతీ**తి చ ఏకన్తనియ్యానం వుత్తం, **గచ్ఛన్తో** హుత్వా **గచ్ఛతీతి అత్థో.** కస్మా మగ్గో ''నియ్యాతీ''తి వుత్తో, నన్వేస గమనే అబ్యాపారోతి? సచ్చం. యస్మా పనస్స నియ్యాతు-పుగ్గలవసేన నియ్యానభావో లబ్భతి, తస్మా నియ్యాయన్తపుగ్గలస్స యోనిసో పటిపజ్జనవసేన **నియ్యాయన్తో** మగ్గో **''నియ్యాతీ''**తి వుత్తో. **కరోతీ**తి అత్తనో సన్తానే ఉప్పాదేతి. తథా ఉప్పాదేన్తోయేవ హి తం పటిపజ్జతి నామ. సహ బ్యేతి వత్తతీతి **సహబ్యో,** సహవత్తనకో, తస్స భావో **సహబ్యతా**తి వుత్తం **''సహభావాయా''**తి. **సహభావో**తి చ సలోకతా, సమీపతా వా వేదితబ్బా. తథా చాహ **''ఏకట్ఠానే పాతుభావాయా''**తి. **సకమేవా**తి అత్తనో ఆచరియేన పోక్ఖరసాతినా కథితమేవ. **థోమేత్వా**తి ''అయమేవ ఉజుమగ్గో

అయమఞ్జసాయనో”తిఆదినా పసంసిత్వా. తథా **పగ్గణ్హిత్వా.** భారద్వాజోపి సకమేవ అత్తనో ఆచరియేన తారుక్ఖేన కథితమేవ ఆచరియవాదం థోమేత్వా పగ్గణ్హిత్వా విచరతీతి యోజనా. **తేన వుత్త**న్తి యథా తథా వా అభినివిట్ఠభావేన పాళియం వుత్తం.

౫౨౧-౫౨౨. **అనియ్యానికావా**తి అప్పాటిహారికావ, అఞ్ఞమఞ్ఞస్స వాదే దోసం దస్సేత్వా అవిపరీతత్థదస్సనత్థం ఉత్తరరహితా ఏవాతి అత్థో. **తుల**న్తి మానపత్థతులం. అఞ్ఞమఞ్ఞవాదస్స ఆదితోవ విరుద్ధగ్గహణం **విగ్గహో,** స్వేవ వివదనవసేన అపరాపరం ఉప్పన్నో **వివాదో**తి ఆహ ‘‘**పుబ్బుప్పత్తికో**’’తిఆది. **దువిధోపి ఏసో**తి విగ్గహో, వివాదోతి ద్విధా వుత్తోపి ఏసో విరోధో. **నానాఆచరియానం వాదతో**తి నానారుచికానం ఆచరియానం వాదభావతో. **నానావాదో** నానావిధో వాదోతి కత్వా, అధునా పన “నానాఆచరియానం వాదో నానావాదో”తి పాఠో.

౫౨౩. **ఏకస్సాపీ**తి తుమ్హేసు ద్వీసు ఏకస్సాపి. **ఏకస్మి**న్తి సకవాదపరవాదేసు ఏకస్మిమ్పి. **సంసయో నత్థీ**తి “మగ్గో ను ఖో, న మగ్గో”తి విచికిచ్ఛా నత్థి, అఞ్ఞాసానఞ్ఞాసాభావే పన సంసయో. తేన వుత్తం “ఏస కిరా”తిఆది **ఏవం సతీ**తి యది సబ్బత్థ మగ్గసఞ్ఞినో, ఏవం సతి ‘‘**కిస్మిం వో విగ్గహో**’’తి భగవా **పుచ్ఛతి.** ఇతిసద్దేన చేత్థ ఆద్యత్థేన వివాదో, నానావాదో చ సఙ్గహితో.

౫౨౪. “ఇచ్ఛితట్ఠానం ఉజుకం మగ్గతి ఉపగచ్ఛతి ఏతేనాతి మగ్గో, ఉజుమగ్గో. తదఞ్ఞో అమగ్గో, అ-సద్దో వా వుద్ధిఅత్థో దట్ఠబ్బో”తి హేట్ఠా వుత్తోవాయమత్థో. **అనుజుమగ్గే**తి ఏత్థాపి అ-సద్దో వుద్ధిఅత్థో చ యుజ్జతి. **తమేవ వత్థు**న్తి సబ్బేసమ్పి బ్రాహ్మణానం మగ్గస్స మగ్గభావసఙ్ఖాతం, సకమగ్గస్స ఉజుమగ్గభావసఙ్ఖాతఞ్చ వత్థుం. **సబ్బే తే**తి సబ్బే తే నానాఆచరియేహి వుత్తమగ్గా, యే పాళియం “అద్ధరియా బ్రాహ్మణా”తిఆదినా వుత్తా. అయమేత్థ పాళిఅత్థో – **అద్ధరో** నామ యఞ్ఞవిసేసో, తదుపయోగిభావతో **అద్ధరియాని** వుచ్చన్తి యజూని, తాని సజ్ఝాయన్తీతి **అద్ధరియా,** యజువేదినో. తిత్తిరినా నామ ఇసినా కతా మన్తాతి **తిత్తిరా,** తే సజ్ఝాయన్తీతి **తిత్తిరియా,** యజువేదినో ఏవ. యజువేదసాఖా హేసా, యదిదం తిత్తిరన్తి. **ఛన్దో** వుచ్చతి విసేసతో సామవేదో, తం సరేన కాయన్తీతి **ఛన్దోకా,** సామవేదినో. ‘‘**ఛన్దోగా**’’తిపి తతియక్ఖరేన పఠన్తి, సో ఏవత్థో. బహవో ఇరియో థోమనా ఏత్థాతి **బవ్హారి,** ఇరువేదో, తం అధీయన్తీతి **బవ్హారిజ్ఝా.**

బహూనీతి ఏత్థాయం ఉపమాసంసన్దనా – యథా తే నానామగ్గా ఏకంసతో తస్స గామస్స వా నిగమస్స వా పవేసాయ హోన్తి, ఏవం బ్రాహ్మణేహి పఞ్ఞాపియమానాపి నానామగ్గా ఏకంసతో బ్రహ్మలోకూపగమనాయ బ్రహ్మునా సహబ్యతాయ హోన్తీతి.

౫౨౫. **పటిజానిత్వా పచ్ఛా నిగ్గయ్హమానా అవజానన్తీ**తి పుబ్బే నిద్దోసతం సల్లక్ఖమానా పటిజానిత్వా పచ్ఛా సదోసభావేన నిగ్గయ్హమానా “నేతం మమ వచన”న్తి అవజానన్తి, న పటిజానన్తీతి అత్థో.

౫౨౬-౫౨౮. **తే తేవిజ్జా**తి తేవిజ్జకా తే బ్రాహ్మణా. ఏవసద్దేన ఇాపితో అత్థో ఇధ నత్థీతి వ-కారో గహితో, సో చ అనత్థకోవాతి దస్సేతి ‘‘**ఆగమసన్ధిమత్త**’’న్తి ఇమినా, వణ్ణాగమేన పదన్తరసన్ధిమత్తం కతన్తి అత్థో. **అన్ధపవేణీ**తి అన్ధపన్తి. ‘‘**పణ్ణాససట్ఠి అన్ధా**’’తి ఇదం తస్సా అన్ధపవేణియా మహతో గచ్ఛగుమ్బస్స అనుపరిగమనయోగ్యతాదస్సనం. ఏవఞ్హి తే “సుచిరం వేలం మయం మగ్గం గచ్ఛామా”తి సఞ్ఞినో హోన్తి. అన్ధానం పరమ్పరసంసత్తవచనేన యట్ఠిగాహకవిరహతా దస్సితాతి వుత్తం ‘‘**యట్ఠిగాహకేనా**’’తిఆది. తదుదాహరణం దస్సేన్తేన ‘‘**ఏకో కిరా**’’తిఆది ఆరద్ధం. **అనుపరిగన్త్వా**తి కఞ్చి కాలం అనుక్కమేన సమన్తతో గన్త్వా. **కచ్ఛ**న్తి కచ్ఛబన్ధదుస్సకణ్ణం. “కచ్ఛం బన్ధన్తీ”తిఆదీసు (చూళవ॰ అట్ఠ॰ ౨౮౦; వి॰ సఙ్గ॰

అట్ఠ॰ ౩౪.౪౨) వియ హి కచ్ఛసద్దో నిబ్బసనవిసేసపరియాయో. అపిచ **కచ్ఛన్తి** ఉపకచ్ఛకట్ఠానం. “సమ్బాధో నామ ఉభో ఉపకచ్ఛకా ముత్తకరణ”న్తిఆదీసు (పాచి॰ ౮౦౦) వియ హి కాయేకదేసవాచకో కచ్ఛసద్దో. **చక్ఖుమాతి** యట్ఠిగాహకం వదతి. ‘‘**పురిమో**’’తిఆది యథావుత్తక్కమేన వేదితబ్బో. **నామకఞ్ఞేవాతి** అత్థాభావతో నామమత్తమేవ, తం పన భాసితం తేహి సారసఞ్ఞితమ్పి నామమత్తతాయ అసారభావతో నిహీనమేవాతి అత్థమత్తం దస్సేతి ‘‘**లామకంయేవా**’’తి ఇమినా.

౨౩౦. **యోతి** బ్రహ్మలోకో. **యతోతి** భుమ్మత్థే నిస్సక్కవచనం. సామఞ్ఞజోతనాయ విసేసే అవతిట్ఠనతో విసేసపరామసనం దస్సేతుం ‘‘**యస్మిం కాలే**’’తి వుత్తం. ‘‘**ఉగ్గమనకాలే**’’తిఆదినా పకరణాధిగతమాహ. **ఆయాచన్తీతి** ఉగ్గమనం పత్థేన్తి. కస్మా? లోకస్స బహుకారభావతో. తథా థోమనాదీసు. **సోమ్మోతి** సీతలో. అయం కిర బ్రాహ్మణానం లద్ధి “పుబ్బేబ్రాహ్మణానమాయాచనాయ చన్దిమసూరియా'గన్త్వా లోకే ఓభాసం కరోన్తీ”తి.

౨౩౨. **ఇధ పన కిం వత్తబ్బన్తి** ఇమస్మిం పన అప్పచ్చక్ఖభూతస్స బ్రహ్మునో సహబ్యతాయ మగ్గదేసనే తేవిజ్జానం బ్రాహ్మణానం కిం వత్తబ్బం అత్థి, యే పచ్చక్ఖభూతానమ్పి చన్దిమసూరియానం సహబ్యతాయ మగ్గం దేసేతుం న సక్కోన్తీతి అధిప్పాయో. ‘‘**యత్థా**’’తి ఇమినా “ఇధా”తి వుత్తమేవత్థం పచ్చామసతి.

అచిరవతీనదీఉపమాకథావణ్ణనా

౨౪౨. **సమభరితాతి** సమ్పుణ్ణా. తతో ఏవ **కాకపేయ్యా. పారాతి** పారిమతీర, ఆలపనమేతన్తి దస్సేతుం ‘‘**అమ్భో**’’తి వుత్తం. **అపారన్తి** ఓరిమతీరం. **ఏహీతి** ఆగచ్ఛాహి. **వతాతి** ఏకంసేన. అథ గమిస్ససి, ఏవం సతి ఏహీతి యోజనా. ‘‘**అత్థిమే**’’తిఆది అవ్హానకారణం.

౨౪౪. **పఞ్చసీల...పే.... వేదితబ్బా** యమనియమాదిబ్రాహ్మణధమ్మానం తదన్తోగధభావతో. **తబ్బిపరీతాతి** పఞ్చసీలాదివిపరీతా పఞ్చవేరాదయో. **ఇన్దన్తి** ఇన్దనామకం దేవపుత్తం, సక్కం వా. ‘‘**అచిరవతియా తీరే నిసిన్నో**’’తి ఇమినా యస్సా తీరే నిసిన్నో, తదేవ ఉపమం కత్వా ఆహరతి ధమ్మరాజా ధమ్మధాతుయా సుప్పటివిద్ధత్తాతి దస్సేతి. “పునపీ”తి వత్వా ‘‘**అపరమ్పీ**’’తి వచనం ఇతరాయపి నదీఉపమాయ సఙ్గణ్హనత్థం.

౨౪౬. **కామయితబ్బట్ఠేనాతి** కామనీయభావేన. **బన్ధనట్ఠేనాతి** కామయితబ్బతో సత్తానం చిత్తస్స ఆబన్ధనభావేన. కామఞ్చాయం గుణసద్దో అత్థన్తరేసుపి దిట్ఠపయోగో, తేసం పనేత్థ అసమ్భవతో పారిసేసఞాయేన బన్ధనట్ఠోయేవ యుత్తోతి దస్సేతుం అయమత్థుద్ధారో ఆరద్ధో. **అహతానన్తి** అధోతానం అభినవానం. **ఏత్థాతి** ఖన్ధకపాళిపదే **పటలట్ఠోతి** పటలసద్దస్స, పటలసఙ్ఖాతో వా అత్థో. **గుణట్ఠోతి** గుణసద్దస్స అత్థో నామ. ఏస నయో సేసేసుపి. **అచ్చేన్తీతి** అతిక్కమ్మ పవత్తన్తి. **ఏత్థాతి** సోమనస్సజాతకపాళిపదే. **దక్ఖిణాతి** తిరచ్ఛానగతే దానచేతనా. **ఏత్థాతి** దక్ఖిణవిభఙ్గసుత్తపదే (మ॰ ని॰ ౩.౩౭౯) **మాలాగుణేతి** మాలాదామే. **ఏత్థాతి సతిపట్ఠాన-** (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౭; మ॰ ని॰ ౧.౧౦౯) **ధమ్మపదపాళిపదేసు**, (ధ॰ ప॰ ౨౩) నిదస్సనమత్తఞ్చేతం కోట్ఠాసపధానసీలాదిసుక్కాదిసమ్పదాజియాసుపి పవత్తనతో. హోతి చేత్థ –

> “గుణో పటలరాసానిసంసే కోట్ఠాసబన్ధనే;
> సీలసుక్కాద్యపధానే, సమ్పదాయ జియాయ చా”తి.

ఏసేవాతి బన్ధనట్ఠో ఏవ. న హి రూపాదీనం కామేతబ్బభావే వుచ్చమానే పటలట్ఠో యుజ్జతి తథా కామేతబ్బతాయ అనధిప్పేతత్తా. రాసట్ఠాదీసుపి ఏసేవ నయో. పారిసేసతో పన బన్ధనట్ఠోవ యుజ్జతి. యదగ్గేన హి నేసం కామేతబ్బతా, తదగ్గేన బన్ధనభావోతి.

కోట్ఠాసట్ఠోపి చేత్థ యుజ్జతేవ చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యాదికోట్ఠాసభావేన నేసం కామేతబ్బతో. కోట్ఠాసే చ గుణసద్దో దిస్సతి “దిగుణం వడ్ఢేతబ్బ”న్తిఆదీసు వియ.

> “అసఙ్ఖ్యేయ్యాని నామాని, సగుణేన మహేసినో;
>
> గుణేన నామముద్ధేయ్యం, అపి నామసహస్సతో”తి. (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧౩౧౩; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౫౩; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౭౬) –

ఆదీసు పన సమ్పదాట్ఠో గుణసద్దో, సోపి ఇధ న యుజ్జతీతి అనుద్ధటో.

దస్సనమేవ ఇధ విజాననన్తి ఆహ **‘‘పస్సితబ్బా’’**తి. “సోతవిఞ్ఞాణేన సోతబ్బా”తిఆదిఅత్థం **‘‘ఏతేనుపాయేనా’’**తి అతిదిసతి. గవేసితాపి **‘‘ఇట్ఠా’’**తి వుచ్చన్తి, తే ఇధ నాధిప్పేతాతి దస్సేతుం **‘‘పరియిట్ఠా వా హోన్తు మా వా’’**తి వుత్తం. ఇచ్ఛితా ఏవ హి ఇధ **ఇట్ఠా,** తేనాహ **‘‘ఇట్ఠారమ్మణభూతా’’**తి, సుఖారమ్మణభూతాతి అత్థో. **కామనీయా**తి కామేతబ్బా. ఇట్ఠభావేన మనం అప్పాయన్తి వడ్ఢేన్తీతి **మనాపా. పియజాతికా**తి పియసభావా. **ఆరమ్మణం కత్వా**తి అత్తానమారమ్మణం కత్వా. కమ్మభూతే ఆరమ్మణే సతి రాగో ఉప్పజ్జతీతి తం కారణభావేన నిదస్సేన్తో **‘‘రాగుప్పత్తికారణభూతా’’**తి ఆహ.

గేధేనాతి లోభేన. అభిభూతా హుత్వా పఞ్చ కామగుణే పరిభుఞ్జన్తీతి యోజనా. **ముచ్ఛాకార**న్తి మోహనాకారం. **అధిఓసన్నా**తి అధిగయ్హ అజ్ఝోసాయ అవసన్నా. తేన వుత్తం **‘‘ఓగాళ్హా’’**తి. **సాన**న్తి అవసానం. **పరినిట్ఠానప్పత్తా**తి గిలిత్వా పరినిట్ఠాపనవసేన పరినిట్ఠానం ఉయ్యాతా. **ఆదీనవ**న్తి కామపరిభోగే సమ్పతి, ఆయతిఞ్చ దోసం **అపస్సన్తా.** ఘాసచ్ఛాదనాదిసమ్భోగనిమిత్తసంకిలేసతో నిస్సరన్తి అపగచ్ఛన్తి ఏతేనాతి **నిస్సరణం,** యోనిసో పచ్చవేక్ఖిత్వా తేసం పరిభోగపఞ్ఞా. తదభావతో **అనిస్సరణపఞ్ఞా**తి అత్థం దస్సేన్తో **‘‘ఇదమేత్థా’’**తిఆదిమాహ. **పచ్చవేక్ఖణపరిభోగవిరహితా**తి యథావుత్తపచ్చవేక్ఖణఞాణేన పరిభోగతో విరహితా.

౫౪౮-౯. ఆవరన్తీతి కుసలధమ్ముప్పత్తిం ఆదితో వారేన్తి. **నివారేన్తీ**తి నిరవసేసతో వారయన్తి. **ఓనద్ధన్తీ**తి ఓగాహన్తా వియ ఛాదేన్తి. **పరియోనద్ధన్తీ**తి సబ్బసో ఛాదేన్తి. **ఆవరణాదీనం వసేనా**తి యథావుత్తానం ఆవరణాదిఅత్థానం వసేన. తే హి ఆసేవనబలవతాయ పురిమపురిమేహి పచ్ఛిమపచ్ఛిమా దళ్హతరతమాదిభావప్పత్తా.

సంసన్దనకథావణ్ణనా

౫౫౦. ఇత్థిపరిగ్గహే సతి పురిసస్స పఞ్చకామగుణపరిగ్గహో పరిపుణ్ణో ఏవ హోతీతి వుత్తం **‘‘ఇత్థిపరిగ్గహేన సపరిగ్గహో’’**తి. **‘‘ఇత్థిపరిగ్గహేన అపరిగ్గహో’’**తి చ ఇదం తేవిజ్జబ్రాహ్మణేసు దిస్సమానపరిగ్గహానం దుట్ఠుల్లతమపరిగ్గహాభావదస్సనం. ఏవం భూతానం తేవిజ్జానం బ్రాహ్మణానం కా బ్రహ్మునా సంసన్దనా, బ్రహ్మా పన సబ్బేన సబ్బం అపరిగ్గహోతి. **వేరచిత్తేన అవేరో,** కుతో ఏతస్స వేరపయోగోతి అధిప్పాయో. **చిత్తగేలఞ్ఞసఙ్ఖాతేనా**తి

చిత్తుప్పాదగేలఞ్ఞసఞ్ఞితేన, ఇమినా తస్స రూపకాయగేలఞ్ఞభావో వుత్తో హోతి. **బ్యాపజ్జేనాతి** దుక్ఖేన. **ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చాదీహీతి** ఏత్థ **ఆది**సద్దేన తదేకట్ఠా సంకిలేసధమ్మా సఙ్గయ్హన్తి. అతోయేవేత్థ ‘‘**ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చాభావతో**’’తి తదుభయాభావమత్తహేతువచనం సమత్థితం హోతి. అప్పటిపత్తిహేతుభూతాయ విచికిచ్ఛాయ సతి న కదాచి చిత్తం పురిసస్స వసే వత్తతి, పహీనాయ పన తాయ సియా చిత్తస్స పురిసవసే వత్తనన్తి ఆహ ‘‘**విచికిచ్ఛాయా**’’తిఆది. **చిత్తగతికాతి** చిత్తవసికా. తేన వుత్తం ‘‘**చిత్తస్స వసే వత్తన్తీ**’’తి. **న తాదిసోతి** బ్రాహ్మణా వియ న చిత్తవసికో హోతి, అథ ఖో వసీభూతఝానాభిఞ్ఞతాయ చిత్తం అత్తనో వసే వత్తేతీతి **వసవత్తీ.**

౫౫౨. బ్రహ్మలోకమగ్గేతి బ్రహ్మలోకగామిమగ్గే పటిపజ్జితబ్బే, పఞ్ఞాపేతబ్బే వా, తం పఞ్ఞపేన్తాతి అధిప్పాయో. **ఉపగన్త్వాతి** మిచ్ఛాపటిపత్తియా ఉపసఙ్కమిత్వా, పటిజానిత్వా వా. **సమతలన్తి సఞ్ఞాయాతి** మత్థకే ఏకఙ్గలం వా ఉపడ్ఢఙ్గలం వా సుక్ఖతాయ సమతలన్తి సఞ్ఞాయ. **పఙ్కం ఓతిణ్ణా వియాతి** అనేకపోరిసం మహాపఙ్కం ఓతిణ్ణా వియ. **అనుప్పవిసన్తీతి** అపాయమగ్గం బ్రహ్మలోకమగ్గసఞ్ఞాయ ఓగాహన్తి. తతో ఏవ **సంసీదిత్వా విసాదం పాపుణన్తి. ఏవన్తి** “సమతల”న్తిఆదినా వుత్తనయేన. **సంసీదిత్వాతి** నిముజ్జిత్వా . **మరీచికాయాతి** మిగతణ్హికాయ కత్తుభూతాయ. **వఞ్చేత్వాతి** నదీసదిసం పకాసనేన వఞ్చేత్వా. **వాయమానాతి** వాయమమానా, అయమేవ వా పాఠో. **సుక్ఖతరణం మఞ్ఞే తరన్తీతి** సుక్ఖనదీతరణం తరన్తి మఞ్ఞే. అభిన్నేపి భేదవచనమేతం. **తస్మాతి** యస్మా తేవిజ్జా అమగ్గమేవ “మగ్గో”తి ఉపగన్త్వా సంసీదన్తి, తస్మా. **యథా తేతి** తే “సమతల”న్తి సఞ్ఞాయ పఙ్కం ఓతిణ్ణా సత్తా **హత్థపాదాదీనం సమ్భఞ్జనం పరిభఞ్జనం** పాపుణన్తి యథా. **ఇధేవ చాతి** ఇమస్మిఞ్చ అత్తభావే. **సుఖం వా సాతం వా న లభన్తీతి** ఝానసుఖం వా విపస్సనాసాతం వా న లభన్తి, కుతో మగ్గసుఖం వా నిబ్బానసాతం వాతి అధిప్పాయో. **మగ్గదీపకన్తి** “మగ్గదీపక” మిచ్చేవ తేహి అభిమతం. **తేవిజ్జకన్తి** తేవిజ్జత్థఞాపకం. **పావచనన్తి** పకట్ఠవచనసమ్మతం పాఠం. **తేవిజ్జానం బ్రాహ్మణానన్తి** సమ్బన్ధే సామివచనం. **ఇరిణన్తి** అరఞ్ఞానియా ఇదం అధివచనన్తి ఆహ ‘‘**అగామకం మహారఞ్ఞ**’’న్తి. **అనుపభోగరుక్ఖేహీతి** మిగరురుఆదీనమ్పి అనుపభోగారహేహి కిం పక్కాదివిసరుక్ఖేహి. **యత్థాతి** యస్మిం వనే. **పరివత్తితుమ్పి న సక్కా హోన్తి** మహాకణ్టకగచ్ఛగహనతాయ. ఞాతీనం బ్యసనం వినాసో **ఞాతిబ్యసనం.** ఏవం **భోగసీలబ్యసనేసు**పి. రోగో ఏవ బ్యసతి విబాధతీతి **రోగబ్యసనం.** ఏవం **దిట్ఠిబ్యసనే**పి.

౫౫౪. నను జాతసద్దేనేవ అయమత్థో సిద్ధోతి చోదనమపనేతి ‘‘**యో హీ**’’తిఆదినా. జాతో హుత్వా సంవడ్ఢితో **జాతసంవడ్ఢో**తి ఆచరియేన (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౫౫౪) వుత్తం, జాతో చ సో సంవడ్ఢో చాతి **జాతసంవడ్ఢో**తి పన యుజ్జతి విసేసనపరనిపాతత్తా. **న సబ్బసో పచ్చక్ఖా హోన్తి** పరిచయాభావతో. **చిరనిక్ఖన్తో**తి నిక్ఖన్తో హుత్వా చిరకాలో. చిరం నిక్ఖన్తస్స అస్సాతి హి **చిరనిక్ఖన్తో.** “జాతసంవడ్ఢో”తి పదద్వయేన అత్థస్స పరిపుణ్ణాభావతో “తమేన”న్తి కమ్మపదం ‘‘**తావదేవ అవసట**’’న్తి పున విసేసేతీతి వుత్తం హోతి. **దన్ధాయితత్త**న్తి విస్సజ్జనే మన్దత్తం సణికవుత్తి, తం పన సంసయవసేన చిరాయనం నామ హోతీతి ఆహ ‘‘**కఙ్ఖావసేన చిరాయితత్త**’’న్తి. **విత్థాయితత్త**న్తి సారజ్జితత్తం. అట్ఠకథాయం పన విత్థాయితత్తం నామ థమ్భితత్తన్తి అధిప్పాయేన ‘‘**థద్ధభావగ్గహణ**’’న్తి వుత్తం. **అప్పటిహతభావం దస్సేతి** తస్సేవ అనావరణఞాణభావతో. నన్వేతమ్పి అన్తరాయపటిహతం సియాతి ఆసఙ్కం పరిహరతి ‘‘**తస్స హీ**’’తిఆదినా. **మారావట్టనాదివసేనాతి** ఏత్థ చక్ఖుమోహాముచ్ఛాకాలాది సఙ్గయ్హతి. **న సక్కా తస్స కేనచి అన్తరాయో కాతుం** చతూసు అనన్తరాయికధమ్మేసు పరియాపన్నభావతో.

౨౹౨౹. ఉఇచ్చుపసగ్గయోగే లుమ్పసద్దో, లుపిసద్దో వా ఉద్ధరణత్థో హోతీతి వుత్తం ''**ఉద్ధరతూ**''తి. ఉపసగ్గవిసేసేన హి ధాతుసద్దా అత్థవిసేసవుత్తినో హోన్తి యథా "ఆదాన"న్తి. పజాసద్దో పకరణాధిగతత్తా దారకవిసయోతి ఆహ ''**బ్రాహ్మణదారక**''న్తి.

బ్రహ్మలోకమగ్గదేసనావణ్ణనా

౨౹౬-౭. ''**అపుబ్బ**న్తి ఇమినా సంవణ్ణేతబ్బతాకారణం దీపేతి. యస్స అతిసయేన బలం అత్థి, సో **బలవా**తి వుత్తం ''**బలసమ్పన్నో**''తి. సఙ్ఖం ధమేతీతి **సఙ్ఖధమకో,** సఙ్ఖం ధమయిత్వా తతో సద్దపవత్తకో. "బలవా"తిఆదివిసేసనం కిమత్థియన్తి ఆహ ''**దుబ్బలో హీ**''తిఆది. బలవతో పన సఙ్ఖసద్దోతి సమ్బన్ధో. **అప్పనావ వట్టతి** పటిపక్ఖతో సమ్మదేవ చేతసో విముత్తిభావతో, తస్మా ఏవం వుత్తన్తి అధిప్పాయో.

పమాణకతం కమ్మం నామ కామావచరం వుచ్చతి పమాణకరానం సంకిలేసధమ్మానం అవిక్ఖమ్భనతో. తథా హి తం బ్రహ్మవిహారపుబ్బభాగభూతం పమాణం అతిక్కమిత్వా ఓదిస్సకానోదిస్సకదిసాఫరణవసేన వడ్ఢేతుం న సక్కా. వుత్తవిపరియాయతో పన **రూపారూపావచరం అప్పమాణకతం కమ్మం నామ.** తేనాహ ''**తఞ్హి**''తిఆది. తత్థ అరూపావచరే ఓదిస్సకానోదిస్సకవసేన ఫరణం న లబ్భతి, తథా దిసాఫరణఞ్చ. కేచి పన "తం ఆగమనవసేన లబ్భతీ"తి వదన్తి, తదయుత్తం. న హి బ్రహ్మవిహారనిస్సన్దో ఆరుప్పం, అథ ఖో కసిణనిస్సన్దో, తస్మా యం సుభావితం వసీభావం పాపితం ఆరుప్పం, తం **అప్పమాణకత**న్తి దట్ఠబ్బం. "యం వా సాతిసయం బ్రహ్మవిహారభావనాయ అభిసఙ్ఖతేన సన్తానేన నిబ్బత్తితం, యఞ్చ బ్రహ్మవిహారసమాపత్తితో వుట్ఠాయ సమాపన్నం అరూపావచరజ్ఝానం, తం ఇమినా పరియాయేన ఫరణపమాణవసేన **అప్పమాణకత**''న్తి అపరే. వీమంసిత్వా గహేతబ్బం.

రూపావచరారూపావచరకమ్మేతి రూపావచరకమ్మే చ అరూపావచరకమ్మే చ సతి. **న ఓహీయతి న తిట్ఠతీ**తి కతూపచితమ్పి కామావచరకమ్మం యథాధిగతే మహగ్గతజ్ఝానే అపరిహీనే తం అభిభవిత్వా పటిబాహిత్వా సయం ఓహీయకం హుత్వా పటిసన్ధిం దాతుం సమత్థభావే న తిట్ఠతి. "న అవసిస్సతీ"తి ఏతస్స హి అత్థవచనం "న ఓహీయతీ"తి, తదేతం "న అవతిట్ఠతీ"తి ఏతస్స విసేసవచనం, పరియాయవచనం వా. తేనాహ ''**కిం వుత్తం హోతీ**''తిఆది. **లగ్గితు**న్తి ఆవరితుం నిసేధేతుం. **ఠాతు**న్తి పటిబలం హుత్వా పతిట్ఠాతుం. **ఫరిత్వా**తి పటిఫరిత్వా. **పరియాదియిత్వా**తి తస్స సామత్థియం ఖేపేత్వా. **ఓకాసం గహేత్వా**తి విపాకదానోకాసం గహేత్వా, ఇమినా "లగ్గితుం వా ఠాతుం వా"తి వచనమేవ విత్థారేతీతి దట్ఠబ్బం. ''**అథ ఖో**''తిఆది అత్థాపత్తిదస్సనం. కమ్మస్స పరియాదియనం నామ తస్స విపాకుప్పాదనం నిసేధేత్వా అత్తనో విపాకుప్పాదనమేవాతి ఆహ ''**తస్సా**''తిఆది. **తస్సా**తి కామావచరకమ్మస్స **విపాకం పటిబాహిత్వా. సయమేవా**తి రూపారూపావచరకమ్మమేవ. **బ్రహ్మసహబ్యతం ఉపనేతి** అసతి తాదిసానం చేతోపణిధివిసేసేతి అధిప్పాయో. తిస్సబ్రహ్మాదీనం వియ హి మహాపుఞ్ఞానం చేతోపణిధివిసేసేన మహగ్గతకమ్మం పరిత్తకమ్మస్స విపాకం న పటిబాహతీతి దట్ఠబ్బం.

అథ మహగ్గతస్స గరుకకమ్మస్స విపాకం పటిబాహిత్వా పరిత్తం లహుకకమ్మం కథమత్తనో విపాకస్స ఓకాసం కరోతీతి? తీసుపి కిర **వినయగణ్ఠిపదేసు** ఏవం వుత్తం "నికన్తిబలేనేవ ఝానం పరిహాయతి, తతో పరిహీనఝానత్తా పరిత్తకమ్మం లద్ధోకాస"న్తి. కేచి పన వదన్తి "అనీవరణావత్థాయ నికన్తియా ఝానస్స పరిహాని వీమంసిత్వా గహేతబ్బా"తి.

ఇదమేత్థ యుత్తతరకారణం – అసతిపి మహగ్గతకమ్మునో విపాకపటిబాహనసమత్థే పరిత్తకమ్మే "ఇజ్ఝతి భిక్ఖవే సీలవతో చేతోపణిధి విసుద్ధత్తా సీలస్సా"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౩౦౪; సం॰ ని॰ ౪.౩౫౨; అ॰ ని॰ ౮.౩౫) వచనతో కామభవే చేతోపణిధి మహగ్గతకమ్మస్స విపాకం పటిబాహిత్వా పరిత్తకమ్మునో విపాకోకాసం కరోతీతి. **ఏవం మేత్తాదివిహారీ**తి వుత్తనయేన అప్పనాపత్తానం మేత్తాదీనం బ్రహ్మవిహారానం వసేన విహారీ.

౫౫౯. పఠమముపనిధాయ దుతియం, కిమేతం, యముపనిధీయతీతి వుత్తం ''**పఠమమేవా**''తిఆది. **మజ్ఝిమపణ్ణాసకే** సఙ్గీతన్తి అజ్ఝాహరిత్వా సమ్బన్ధో. పునప్పునం సరణగమనం దళ్హతరం, మహప్ఫలతరఞ్చ, తస్మా దుతియమ్పి సరణగమనం కతన్తి వేదితబ్బం. **కతిపాహచ్చయేనా**తి ద్వీహతీహచ్చయేన . **పబ్బజిత్వా**తి సామణేరపబ్బజ్జం గహేత్వా. **అగ్గఞ్ఞసుత్తమ్పి** (దీ॰ ని॰ ౩.౧౧౨) అముంయేవ వాసేట్ఠమారబ్భ కథేసి, నాఞ్ఞన్తి ఞాపేతుం ''**అగ్గఞ్ఞసుత్తే**''తిఆది వుత్తం. తత్థ ఆగతనయేన **ఉపసమ్పదఞ్చేవ అరహత్తఞ్చ అలత్థుం** పటిలభింసూతి అత్థో. యమేత్థ అత్థతో న విభత్తం, తదేతం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఇతి సుమఙ్గలవిలాసినియా దీఘనికాయట్ఠకథాయ పరమసుఖుమగమ్భీరదురనుబోధత్థపరిదీపనాయ సువిమలవిపులపఞ్ఞావేయ్యత్తియజననాయ అజ్జవమద్దవసోరచ్చసద్ధాసతిధితిబుద్ధిఖన్తివీరియాదిధమ్మసమఙ్గినా సాట్ఠకథే పిటకత్తయే అసఙ్గాసంహీరవిసారదఞాణచారినా అనేకప్పభేదసకసమయసమయన్తరగహనజ్ఝోగాహినా మహాగణినా మహావేయ్యాకరణేన ఞాణాభివంసధమ్మసేనాపతినామథేరేన మహాధమ్మరాజాధిరాజగరునా కతాయ సాధువిలాసినియా నామ లీనత్థపకాసనియా తేవిజ్జసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థపకాసనా.

తేవిజ్జసుత్తసంవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తత్రిదం సాధువిలాసినియా సాధువిలాసినిత్తస్మిం హోతి –

బ్యఞ్జనఞ్చేవ అత్థో చ, వినిచ్ఛయో చ సబ్బథా;
సాధకేన వినా వుత్తో, నత్థి చేత్థ యతో తతో.

సమ్పస్సతం సుధీమతం, సాధూనం చిత్తతోసనం;
కరోతి వివిధం సాయం, తేన **సాధువిలాసినీ**తి.

నిగమనకథా

ఏత్తావతా చ –

సద్ధమ్మే పాటవత్థాయ, సాసనస్స చ వుద్ధియా;
వణ్ణనా యా సమారద్ధా, సీలక్ఖన్ధకథాయ సా.

సాధువిలాసినీ నామ, సబ్బసో పరినిట్ఠితా;
పణ్ణాసాయ సాధికాయ, భాణవారప్పమాణతో.

అనేకసేతిభిన్దో యో, అనన్తబలవాహనో;
సిరీపవరాదినామో, రాజా నానారట్ఠిస్సరో.

జమ్బుదీపతలే రమ్మే, మరమ్మవిసయే అకా;
తమ్బదీపరట్ఠే పురం, **అమరపుర**నామకం.

మణ్డలాచలసామన్తం, ఏరావతీనదిస్సితం;
నానాజనానమావాసం, హేమపాసాదలఙ్కతం.

తత్రాభిసేకపత్తో సో, రజ్జం కారేసి ధమ్మతో;
రాజాగారమహాథూపం, అకాసి సమ్పసాదనం.

ఉద్ధమ్మం ఉబ్బినయఞ్చ, పహాయ జినసాసనం;
విసోధేసి యథాభూతం, సతతం దళ్హమానసో.

తేనేవ కారితే రమ్మే, ఛాయూదకసమప్పితే;
ద్విపాకారపరిక్ఖిత్తే, భావనాభిరతారహే.

మహామునిసమఞ్ఞా యా, సమ్బుద్ధసమ్ముఖా కతా;
పటిమా తంపాసాదమ్హా, ఉజుఆసన్నదక్ఖిణే.

అసోకారామఆరామే , పఞ్చభూమిమహాలయే;
రతనభూమికిత్తి వ్హయే, ధమ్మపాసాదలఙ్కతే.

తథా దక్ఖిణదేవియా, నగరసమీపే కతే;
పుబ్బుత్తరే **జయభూమి-కిత్తా**భిధానకేపి చ.

తథేవుత్తరదేవియా , నగరబ్భన్తరే కతే;
సోణ్ణగుహథూపన్తికే, **పరిమాణక**నామకే.

తథా చ ఉపరాజేన, కతే నగరపచ్ఛిమే;
మహాగుహథూపన్తికే, **మఙ్గలావాస**నామకే.

ఇతి సోణ్ణవిహారేసు, వసంనేకేసు వారతో;
సక్కతో సబ్బరాజూనం, తిక్ఖత్తుం లద్ధలఞ్ఛనో.

ఞాణాభివంసధమ్మసేనాపతీతి సువిఖ్యాతో;
ద్వేవిభఙ్గాదిధారణా, ఉపజ్ఝాచరియతం పత్తో.

లఙ్కాదీపాగతానమ్పి, పరదీపనివాసినం;
భిక్ఖూనం వాచకో ధమ్మం, పటిపత్తిం నియోజకో.

యం నిస్సాయ వినోధేసి, సాసనం ఏస భూపతి;
అత్థబ్యఞ్జనసమ్పన్నం, సోకాసి వణ్ణనం ఇమం.

సమ్బుద్ధపరినిబ్బానా, పఞ్చతాలీసకే'ద్ధకే;
తిసతే ద్విసహస్సే చ, సమ్పత్తే సా సునిట్ఠితా.

పేటకాలఙ్కారవ్హాయం, నేత్తిసంవణ్ణనం సుభం;
ఇమఞ్చ సఙ్ఖరోన్తేన, యం పుఞ్ఞం పసుతం మయా.

అఞ్ఞమ్పి తేన పుఞ్ఞేన, పత్వాన బోధిముత్తమం;
తారయిత్వా బహూ సత్తే, మోచేయ్యం భవబన్ధనా.

సదా రక్ఖన్తు రాజానో, ధమ్మేనేవ పజం ఇమం;
నిరతా పుఞ్ఞకమ్మేసు, జోతేన్తు జినసాసనం.

ఇమే చ పాణినో సబ్బే, సబ్బదా నిరుపద్దవా;
నిచ్చం కల్యాణసఙ్కప్పా, పప్పోన్తు అమతం పదన్తి.

ఇతి దీఘనికాయట్ఠకథాయ సీలక్ఖన్ధవగ్గసంవణ్ణనాయ

సాధువిలాసినీ నామ అభినవటీకా సమత్తా.

సీలక్ఖన్ధవగ్గఅభినవటీకా నిట్ఠితా.